

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція
**«НАУКОВІ ТА ОСВІТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
В СУЧАСНОМУ СВІТІ»**

15 липня 2021 року
Чернігів 2021

УДК 001.92:378 (082)

A60

Редакційна колегія: Г. В. Старченко, А. П. Дука

Рекомендовано до видання оргкомітетом конференції, протокол № 1 від 23.07.2021 року.

Наукові та освітні трансформації в сучасному світі: збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 15 липня 2021 року) / Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій, м. Чернігів. Суми: ТОВ НВП «Росток А. В.Т.». 2021. 476 с. ISBN 978-617-512-268-6

У збірнику представлені матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції «Наукові та освітні трансформації в сучасному світі».

До збірника увійшли матеріали секцій: Економічні науки, Філологічні науки, Юридичні науки, Педагогічні науки, Медичні науки, Біологічні науки, Геологічні науки, Технічні науки, Сільськогосподарські науки, Історичні науки, Філософські науки, Географічні науки, Психологічні науки, Соціологічні науки, Фізичне виховання та спорт, Державне управління / Публічне управління та адміністрування, Культурологія.

Матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції представлені окремими авторами з України.

Наукове видання призначене для науковців, практиків, викладачів, аспірантів і студентів відповідних спеціальностей, а також для широкого кола читачів.

У підготовці конференції брали участь: Громадська організація «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій» (м. Чернігів) за сприяння: Освітня технологія «Росток (м. Суми). Партнером конференції є Консалтингове агентство «Приват Консалт» (м. Чернівці).

Матеріали подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть автори.

ISBN 978-617-512-268-6

ЗМІСТ

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Козлова М. І. Приседський Ю. Г. ВПЛИВ ЛАЗЕРНОГО ОПРОМІНЕННЯ НА РОСТОВІ ПОКАЗНИКИ ЗМІЄГОЛОВНИКА МОЛДАВСЬКОГО	16
--	----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Гедін М. С. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	18
---	----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ГЕОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ігнатишин А. В. Ігнатишин В. В. Іжак Т. Й. Ігнатишин М. Б. Вербицький С. Т. БАРОМЕТРИЧНІ АСПЕКТИ СЕЙСМІЧНОГО СТАНУ ЗАКАРПАТСЬКОГО ВНУТРІШНЬОГО ПРОГИНУ ЗА 2020 РІК.....	21
--	----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Alona Hryshko PROVISION OF ELECTRONIC SERVICES TO CITIZENS AS A FORM OF PUBLIC AUTHORITIES' TRANSPARENT ACTIVITY.....	25
Длугопольський О. В. Затонацька Т. Г. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЇЇ РЕФОРМУВАННІ	28
Дука А. П. СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	30
Круглов В. В. ПРОЄКТИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ SMART CITY 31	
Лисенко О. О. ПРОФЕСІЙНА АКТИВІЗАЦІЯ В СТРУКТУРІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ	33
Мала С. Г. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ.....	36
Михайловська О.В Сергієнко О. В. ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	38
Михайловська О.В Михайловська А. І. ПІДґРУНТЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	41
Михайловська О.В Руденко М. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	43
Слюсарев І. О. УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ: ПУБЛІЧНА СФЕРА	44
Старченко Г. В. ПРОЄКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ	45

Ivan Khomiak

FUNDAMENTALS OF DETERMINANTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL
COMMUNITIES IN UKRAINE 47

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Антоненко В. М.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ КЛЮЧОВИХ ЛАНОК
В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ 50

Кузенко В. Р.

Беззубко Б.І

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ СЕРЕДОВИЩА БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА 53

Васютинська Л. А.

ДЕРЖАВНЕ ЦІЛЬОВЕ ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ 55

Волоснікова Н. М.

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ
КОРПОРАТИВНОГО УБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА 57

Воронова О. В.

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК І ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ 60

Воронко А. О.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КРАУДСОРСИНГУ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ 62

Gaiduk I. S.

INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT PROBLEMS 64

Ganushchak T. V.

WORLD'S DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL FOOD INDUSTRY DURING THE PANDEMIC
PERIOD 67

Гвоздік А. Г.

СПІВВІДНОШЕННЯ БРЕНДИНГУ І БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ 69

Herasymchuk V.

Kushch A.

MARKETING ANALYSIS OF THE WORLD COFFEE MARKET IN UKRAINE 71

Глиба Г. Ф.

Яковенко О. І.

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УПРАВЛІНСЬКА
ПРОБЛЕМА 74

Горященко Ю. Г.

СУЧАСНИЙ СТАН ВЕНЧУРНОГО ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 76

Гриліцька А. В.

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОБЛІКУ БІОЛОГІЧНИХ
АКТИВІВ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ 78

Губарєва І. О.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ РОЗВИТКУ ДЕРЕВООБРОБНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ КРАЇН СВІТУ 80

Демиденко Р. К.

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ ДОСЛІДЖЕНЬ
І РОЗРОБОК У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ПОРІВНЯНЬ 82

Дідковська Л. І.

УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ ЗА БАСЕЙНОВИМ ПРИНЦИПОМ У ФРАНЦІЇ 85

Донець Д. М.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ РЕТАРГЕТИНГУ 86

Єременко О. А.

ГАРАНТОВАНІСТЬ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 88

Завербний А. С. Завербний С. А. РЕПУТАЦІЙНІ КОРПОРАТИВНІ РИЗИКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ЗА ВИСОКОДИНАМЧНИХ УМОВ	90
Іваненко В. С. ФАКТОРИ ДОТРИМАННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ	91
Кенс А. В. Гльченко С. В. ІНВЕСТИЦІЙНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	94
Казьмір Л. П. БАЗОВІ НАРАТИВИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	95
Квасній Л. Г. Пелещишин Р. М. РОЛЬ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЦЬКОГО ІНТЕРФЕЙСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	97
Квасній Л. Г. Садовий М. В. ОСОБЛИВОСТІ СТАТИСТИКИ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	100
Квасній Л. Г. Щербан О. Я. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	102
Коптева Г. М. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА	103
Корженівська Н. Л. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАТЕРІАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ	105
Кравчук О. І. Варіс І. О. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ КОЛАБОРАЦІЇ У ВІРТУАЛЬНИХ КОМАНДАХ	108
Крахмальова Т. А. ІННОВАЦІЙНА БІЗНЕС-МОДЕЛЬ ЯК НОВИЙ РІВЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ	110
Будник Л. А. Литвин З. Б. СУТТЄВІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	112
Мельник Т. Г. РОБОЧИЙ ЧАС ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ COVID — 2019	115
Михайлов І. Ф. Яковенко О. І. УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	119
Москвічова О. С. СУТНІСТЬ REVENUE-МЕНЕДЖМЕНТУ В ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ	121
Ніколайчук Т. О. ОН-ЛАЙН ПОСЛУГИ ВРАЖЕНЬ, ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	123
Новосьолова О. С. Цегельна А. С. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА ПОГАШЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ	126

Олініченко К. С. Прядко О. М. МАРКЕТИНГОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИВЕДЕННЯ НА РИНОК ХАРЧОВОГО ПРОДУКТУ	129
Орищенко Є. М. Ковтун Г. І. ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ	131
Островська Н. С. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	133
Поліщук Є. А. Воротнікова А. С. Воротнікова М. С. ДЕРЖАВНІ ФОРМИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ В УКРАЇНІ.....	135
Присяжнюк О. Ф. ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ГНУЧКОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ У БІЗНЕСІ.....	138
Решетняк О. І. УНІВЕРСИТЕТИ МАЙБУТНЬОГО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	140
Савастєєва О. М. КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ: НЕОБХІДНІСТЬ І РИЗИКИ.....	142
Савченко С. О. Сиволап Ю. Ю. ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	143
Семигулін П. К. АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ЩОДО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ (ТЕРИТОРІЙ) ТА ВИРІШЕННЯ ЇХ ПРОБЛЕМ	145
Семигуліна І. Б. АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ПРОБЛЕМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	148
Спаський І. Д. СОФІЙНІ АСПЕКТИ КРЕАТИВНОГО ДОБРОБУТУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	150
Сукач О. М. Сарана Л. А. МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ	152
Точиліна Ю. Ю. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ»	154
Філіпова Н. В. ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	155
Холявко Н. І. Колоток М. О. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ.....	157
Білик О. Б. Цурська Б. Г. ІНТЕРНЕТ ПРОСУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ	160
Трут О. В. Цурська Б. Г. ПЕРСОНАЛІЗОВАНИЙ ДОСВІД КЛІЄНТА ЯК ТРЕНД ХХІ СТОЛІТТЯ	161
Череп О. Г., Матвієнко Д. О. МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПОРТАЛІВ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА РИНОКУ	162

Череп О. Г. Зеленова А. А. ТЕОРЕТИКО- МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ».....	163
Швець Ю. О. ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ..	166
Щеглова А. Ю. ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЦЕНТРАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ УКРАЇНИ	168
Ярошенко І. В. НЕРІВНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	170

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Мусіна О. Ю. КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК СПОСІБ ВИХОВАННЯ КОЗАКА-ЛИЦАРЯ.....	173
---	-----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Воронова Н. С. Соцька А. А. ВИЯВИ ЕСТЕТИКИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ.....	175
--	-----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. МЕДИЧНІ НАУКИ

Жаровська О. Д. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ «ЛІКАР — ПАЦІЄНТ»: НА ПРИКЛАДІ ПРОВЕДЕННЯ УЛЬТРАЗВУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	178
Бушман В. С. Нечепоренко А. Г. Федосєєва О. В. ЗМІШАНА ФОРМА НАВЧАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЗМІН ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ У ЗАПОРІЗЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ У МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	180
Черняк В. А. ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОЗВАРКИ І ЛАЗЕРА В ЛІКУВАННІ РАН І ТРОФІЧНИХ ВИРАЗОК	181

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Pron N. Zietek A. FEATURES OF PUBLIC FUNDING FOR EDUCATION IN SOME EASTERN EUROPEAN COUNTRIES	184
Аніщенко О. В. ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ)	186
Артюхова О. В. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	189
Ашихміна Н. В. Бантовська С. О. РОЛЬ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	191
Береженна Л. Ю. Шикиринська О. В. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНО-ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	193
Береженна Л. Ю. Іванчук А. В. АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПЕТЕНТНОСТІ З КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	196

Бойко І. В. ТРЕНІНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО	198
Бойко Н. В. ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН МІЖ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ...	200
Волошина О. В. Горбань Р. Г. ТЕХНОЛОГІЯ ЗНАКОВО-КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ	201
Гарань Н. С. УТВЕРДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СЕРЕДОВИЩІ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ	203
Гомба О. М. АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАПРОДУКЦІЇ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	205
Гончарук В. В. Гончарук В. А. ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ	207
Городечна Ю. А. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	210
Гоч Р. В. Мединська Н. М. РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З РІДНИМ МІСТОМ	211
Грудок-Костюшко М.О. Фоміна І. Л. ПІДГОТОВКА І ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ЕКЗАМЕНУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ...	213
Гук (Кедрук) Т.Й. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	215
Гуменюк І. М. ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У МЕЖАХ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	216
Власюк О. А. Дараган Т. П. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	218
Дашковська О. В. Погребняк В. П. ЯК ІМПЛЕМЕНТУЄТЬСЯ ТА ЗМІНЮЄТЬСЯ ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»	219
Доміловська Ю. Д. Смолянчук Н. М. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ	222
Дубовик І. Ф. ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ІТ ТЕХНОЛОГІЙ	223
Дудяк Л. А. ЄДНІСТЬ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	226
Дяденчук А. Ф. ІНТЕГРАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ЕНЕРГЕТИКИ	228
Єрємін Л. Є. СИСТЕМНО-СІМЕЙНА АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПОТРЕБА СУЧАСНОСТІ	229

Гльченко С. В. ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ	232
Ищенко М. В. ЗДОРОВ'ЯФОРМУВАННЯ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ..	234
Калагурка Х. І. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ О. НЕРОВНІ В ГАЛУЗІ МАКАРЕНКОЗНАВСТВА	235
Канівць А. Ю. ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА...	237
Коваленко В. Є. СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ	238
Коропатницька Т. П. Колісниченко Т. В. ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ МЕДІА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	241
Корчевна С. О. ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ГРИ НА БАЯНІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	243
Костяк Н. В. Мединська Н. М. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	245
Кутлик М. Б. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	248
Лапко Н. О. Хомюк Н. В. РОЛЬ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	249
Майстренко Н. М. ЗАДАЧНИЙ ПІДХІД І ЙОГО РОЛЬ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ	252
Маркова В. М. СУТЬ ІМІДЖУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ.....	254
Марчук О. О. Абраменко Ю. Р. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ СЕРЕД БАТЬКІВ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ	257
Марчук С. С. ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ	259
Мельничук Л. Б. Воронько У. І. МЕТОДИ, ФОРМИ ТА ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	261
Мельничук О. В. ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ	264
Мефанік М. С. ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	265
Мицишин І. Я. КОМАНДНА РОБОТА В ОСВІТНЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	267
Мовнар В. В. Шкабаріна М. А. МОВЛЕННЄВА ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ	268

Моляка І. В. Вашуленко М. С. ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	270
Мороз О. М. Мельничук Л. Б. КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ГУМАННОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	272
Суліменко О. М. ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ ЯК РІЗНОВИД ТИМЧАСОВОГО ВЛАШТУВАННЯ В УМОВАХ МАКСИМАЛЬНО НАБЛИЖЕНИХ ДО СІМ'Ї	273
Протасова А. С. Артемова Л. В. PEDAGOGICAL PROCESS OF TEACHING CHILDREN: KEY PRINCIPLES	275
Пушкарьова Т.О. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСАЙТ-НАВЧАННЯ.....	278
Равлінко Г. В. ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОДНОЛІТКІВ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	281
Радченя І. В. ЖИТТЄВОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИКЛАДАЧА ЯК ЧИННИК РЕАЛІЗАЦІЇ НОВАЦІЙ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	282
Ісакова О. І. Рош В. М. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ	284
Рудчик Н. С. Хомюк Н. В. РОЛЬ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА	286
Рясна Л. В. Смолянук Н. М. МУЗИКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	288
Сеник А. М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	291
Сергєєва О. І. Бунчикова Т. А. Самойлович М. Й. МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА З ВИКОНАННЯМ УЧНІВ ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВІД АНСАМБЛЕВОГО МУЗИЧЕННЯ ДО СОЛЬНОГО ВИКОНАННЯ	293
Сипченко О. М. ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ.....	295
Сливка Л. В. ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ПОЛЬЩІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....	297
Стемковська Я. Є. ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ	298
Токарєва І. А. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА БАЗІ СИСТЕМИ MOODLE	301
Тоцька О. Л. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ».....	302
Турукіна О. В. НАРОДНИЙ ДОСВІД ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	305

Ульянова В. С. ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ	306
Фаєвська І. П. Мединська Н. М. ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	310
Фончікі Ю. Ч. Шкабаріна М. А. ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	313
Чеменян Г. П. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ ДО РОБОТИ В ПОЛКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	315
Чемерис І. В. ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	317
Чепелєв О. О. Титарчук М. В. ДИСТАНЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ	319
Чікарькова М. Ю. АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ: ВІД РЕФЕРАТИВНОСТІ ДО КРЕАТИВНОСТІ	321
Шандра Н. А. СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОГРАМУВАННЯ У ПИСЬМІ	322
Шепель О. В. Мединська Н. М. ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	324
Шлєіна Л. І. АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ	326
Шулигіна Р. А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УЯВИ В КОНТЕКСТІ ПІЗНАННЯ І ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	328

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Аханова А. В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	331
Вершигора В. Є. Тертична Н. А. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЕКСУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ	333
Гетьман Т. О. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ	336
Дубовик О. М. Тертична Н. А. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КАМІНГ-АУТУ В СІМ'Ї	338
Жук А. В. Беспалова В. А. АДАПТАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ У ВИШАХ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ	341
Жук А. В. Ковальчук М. І. ЧИННИКИ ФРУСТРАЦІЇ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	344
Жук А. В. Янчук Т. О. ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА КОНФЛІКТНІСТЬ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	346

Ковтун А. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИРАЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	348
Тарасова Н. В. ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ ПІДЛІТКОВО-ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	350
Тітаренко С. А. Нікітіна Я. А. СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЕВРИСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ТРВЗ.....	353
Ярошук Н. П. ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ	357

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Зібцева О. В. ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ...	360
Корнійко Л. М. ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СЕЛІТЕБНИХ ТЕРИТОРІЙ	362

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Шеломовська О. М. КОНТЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО РАДІО В СТРУКТУРІ МЕДІАСПОЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ	365
---	-----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Marchenko D. D. Matvuyeva K. S. RESEARCH OF TECHNOLOGY OF TESTING OF SLOT JOINTS AT APPLICATION OF ANTIFRICTION ADDITIVE	368
Артюхов В. Є. ТОРГОВІ РОБОТИ НА БІРЖОВОМУ РИНКУ: ЗА І ПРОТИ	371
Владов С. І. Янкевич Н. С. Плужник З. І. БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНА ОПТИМІЗАЦІЯ ПАРАМЕТРІВ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ АВІАЦІЙНОГО ДВИГУНА ТВЗ-117 З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ.....	373
Нафіяк А.М. FEATURES OF WEB APPLICATION DEVELOPMENT	376
Слободянюк М. В. Орлов В. М. ПОБУДОВА СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЩОДО ВПОРСКУВАННЯ У СУДНОВОМУ ДИЗЕЛЬНОМУ ДВИГУНІ	378
Стрелко О. Г. Бердніченко Ю. А. Човнюк Т. О. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА ЗАЛІЗНИЦЯХ УКРАЇНИ.....	380

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Адєсва О. В. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ЗВО ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	382
Волошко Л. Б. Бойко Г. М. НУТРИЦІОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ.....	384
Криворучко І. В., Шукатка О. В. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ	386

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бойко М. І. СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ.....	388
Демків Ю. М. СТИЛЬОВІ РІЗНОВИДИ І НОВАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ	390
Дюкар К. В. ГРАМАТИКА У СВІТЛІ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ.....	393
Івасюк Г. О. КОНЦЕПТ “NATION” У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ НІМЦІВ	395
Купіна І. О. СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ І ФРАЗЕОЛОГІЇ	396
Мурадханян І. С. ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРКИ ТЕГІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	398
Ріпей М. В. ЩОДО ЛЕКСИЧНОЇ ПРАВИЛЬНОСТІ ГАЗЕТНОЇ МОВИ (за працею Миколи Гладкого «Наша газетна мова» (Харків, 1928)	400
Романюк О. С. ПРИРОДНІСТЬ МІЖСОБИСТІСНИХ РОМАНТИЧНИХ ІНТЕРАКЦІЙ МЕДІАПЕРСОНАЖІВ У РЕАЛІТІ ДЕЙТИНГ-ШОУ	402
Треско Л. В. КІНОДИСКУРС У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ І УКРАЇНОМОВНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ	405

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Алба Вадим ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В ДОБУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	408
Беззубко Л. В. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ	410
Дюкова С. П. Патлайчук О. В. ВИБІР МЕТОДУ ПОШУКУ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	411
Дюкова С. П. Яценко Г. Ю. РОЗВ’ЯЗАННЯ ЗАДАЧ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	414
Клисяк М. Д. Яценко Г. Ю. ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ	417
Ковальчук І. Л. «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА СТРАТЕГІЯ — ВИМОГА ЧАСУ	418
Кузьміна А. І. Яценко Г. Ю. АКТУАЛЬНІСТЬ АРИСТОТЕЛІВСЬКИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ КЛАСИФІКАЦІЇ НАУК.....	421
Tomashevskaya T. V. Patlaichuk O. V. REVOLUTION AND EVOLUTION: CONCEPTS OF SCIENCE DEVELOPMENT.....	423
Слабодчиков А. А. Патлайчук О. В. ЕВРИСТИКА ТА МАТЕМАТИЧНА ТВОРЧІСТЬ	426
Сур Артем РИЗИКИ Й ЗАГРОЗИ ВІРТУАЛЬНОЇ КОМП’ЮТЕРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ БУТТЮ ЛЮДИНИ	428

Тимофєєв О. В.
ПАРАДИГМА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ В ФІЛОСОФІЇ ДЖОРДЖО АГАМБЕНА..... 429

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Андрієвська Л. О.
ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ
ТА ПРОБЛЕМАТИКА 432

Андрієвська Л. О.
Миропольський В. В.
ПІДСТАВИ ВІДВОДУ (САМОВІДВОДУ) СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 434

Асатрян Т. Л.
АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 436

Бериславська О. М.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ ТА ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ
НЕМІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ НА ПІДСТАВІ ДОСВІДУ УКРАЇНИ 438

Бондаренко А. М.
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ 439

Воловик В. О.
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ
СЛУЖБИ 442

Гусакова Т. А.
Волкович О. Ю.
ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ ПРИ ПОРУШЕННІ НОРМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ... 444

Дегтярьов Д. О.
ПРОБЛЕМИ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У СИСТЕМІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ
НАД СИЛАМИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ..... 446

Добровольський В. Б.
СПОРТИВНЕ ПРАВО: ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРЕДМЕТ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 448

Доді Коріна
LEGISLATIVE REGULATIONS IN THE FIELD OF BIOTERRORISM 450

Зіборєва О. Б.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕТОДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПІДГОТОВКИ
КАДРІВ З ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ..... 453

Кавун М. О.
Бровко Н. І.
ПРАВ ОСВІДОМІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ 454

Капінус О. Ю.
КЛАСИФІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА У РОЗРІЗІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНИЙ
КОНТРОЛЬ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПЕРЕДАЧАМИ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ»..... 456

Мойсеєнко В. В.
Бровко Н. І.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВА НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ В КОНТЕКСТІ ПРАВА
ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ..... 459

Морозова О. М.
Морозова Л. П.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ 461

Пашковська Л. І.
КОНОСАМЕНТИ, ЩО ПЕРЕВОЗЯТЬСЯ НА БОРТУ СУДНА 463

Пономарьова Д. С.
ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ
ОРГАНАМИ 466

Приймак В. А. ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ КАТЕГОРІЇ «КОРУПЦІЯ».....	468
Хорошун Л. М. Бровко Н. І. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ.....	469
Чижов Д. А. ГАРАНТІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	471

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Козлова М. І.

здобувачка вищої освіти факультету хімії, біології і біотехнологій

Приседський Ю. Г.

д. біолог. н., професор

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

м. Вінниця, Україна

ВПЛИВ ЛАЗЕРНОГО ОПРОМІНЕННЯ НА РОСТОВІ ПОКАЗНИКИ ЗМІЄГОЛОВНИКА МОЛДАВСЬКОГО

Лікарські рослини застосовується у медичній практиці як імуномодулюючі, проти-запальні, седативні та антивірусні засоби. З метою підвищення врожайності в усьому світі застосовується хімізація землеробства. Надмірне застосування мінеральних добрив призводить до зміни структури ґрунту і викликає забруднення навколишнього середовища та погіршення якості продукції через накопичення нітратів і нітритів. Тому виникла потреба у підвищенні врожайності іншими методами. Стали досліджуватися різні стимулятори росту й розвитку рослин як хімічної, так і фізичної природи. У такій ситуації стає актуальним пошук екологічно нешкідливих, перспективних методів підвищення врожайності.

Один з таких методів — лазерне випромінювання. Експериментально було встановлено, що лазерне випромінювання діє як на біологічні клітинні структури, так і на окрему клітину [2; 3]. За останніми дослідженнями стимуляція насіння лазерним випромінюванням дозволяє підвищити схожість і енергію росту в межах 20% і, як наслідок, одержати прибавку врожаю на 11-12% за низьких енергозатрат [4].

Лазерне опромінення являє собою безперервне або імпульсне опромінення насіння сільськогосподарських та лікарських культур, та їх сходів лазерним променем певної довжини хвилі, яка коливається від 632 до 670 нм. Головна мета цього методу це збільшення врожайності зерна, зниження захворюваності, розвиток потужної кореневої системи рослин.

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що вплив передпосівного лазерного опромінення в більшості варіантів дозволяє покращити ростові показники змієголовника. Лазерне опромінення позитивно вплинуло на ростові показники кореня рослини. Довжина кореня зросла у середньому у 4 рази. Самий кращий результат у 9 варіанті (таблиця 1). У цьому варіанті було 10 секундне опромінення червоним та синім лазером, корінь 6 см, що перевищує у 11 разів неопромінені рослини. Якщо не брати до уваги 5 варіант, де нічого не проросло, то самий нижчий варіант по показникам це 6. У цьому варіанті було 10 секундне опромінення червоним та 5 секундне опромінення синім лазерами, корінь 1,53 см, що майже перевищує у 3 рази неопромінені рослини. Данні з табл. 1 свідчать, що лазерне опромінення чинить позитивний вплив на ростові показники кореня змієголовника. Проте опромінення мало пригнічений вплив на висоту стебла рослини. Самий високий показник у 6 варіанті. Висота стебла у ньому становила 6,5 см, проте це на 6,21% нижче від контролю. Це видно з таблиці 2. Найнижчий показник висоти стебла у варіанті 7. Там висота стебла становила 2.83 см, це на 59,17% відсотків нижче ніж у контролі.

Вплив опромінення насіння на довжину кореня змієголовника

Номер варіанту	Режим опромінення, сек		Довжина кореня, см			
	635 нм	405 нм	M ± m	D	D ^D	% до контролю
1	0	0	0,53±0,04	-	-	100,0
2	5	0	3,00±0,71	2,47	1,71	566,08
3	10	0	2,03±0,04	1,50	1,71	383,01
4	0	5	2,17±0,74	1,63	1,71	409,43
5	5	5	0,00±0,00	-0,53	1,71	0
6	10	5	1,53±0,18	1,00	1,71	288,67
7	0	10	4,33±0,41	3,80	1,71	816,98
8	5	10	1,67±0,82	1,13	1,71	315,09
9	10	10	6,00±0,71	5,47	1,71	1132,07

Таблиця 2

Вплив опромінення насіння на висоту стебла змієголовника

Номер варіанту	Режим опромінення, сек		Висота стебла, см			
	635 нм	405 нм	M ± m	D	D ^D	% до контролю
1	0	0	6,93±1,06	-	-	100,0
2	5	0	4,83±1,24	-2,10	2,78	69,69
3	10	0	5,00±1,87	-1,93	2,78	72,15
4	0	5	5,33±0,89	-1,60	2,78	76,91
5	5	5	0,00±0,00	-6,93	2,78	0
6	10	5	6,50±0,35	-0,43	2,78	93,79
7	0	10	2,83±0,20	-4,10	2,78	40,83
8	5	10	6,00±0,94	-0,93	2,78	86,58
9	10	10	5,67±0,41	-1,27	2,78	81,81

Таким чином, проведені дослідження дали змогу встановити, що опромінення насіння змієголовника молдавського суттєво впливало на ростові параметри рослин, що дає можливість використовувати після проведення подальших досліджень з уточнення режимів опромінення для регулювання росту рослин вивченого виду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Приседський Ю. Г. Статистична обробка результатів біологічних експериментів. Донецьк 1999. — 65 с.
2. Бессонова В. П., Козюкіна, И. И. Лыженко. Влияние избытка микроэлементов и двуокиси-серы на световые реакции фотосинтеза в хлоропластах гороха. Физиология и биохимия культ. растений. 1990. 22, № 3. С. 220-225.
3. Бессонова В. П. Влияние тяжелых металлов на пигментную систему листа. Укр. ботан. ж. 1992. — 49, № 2. — с. 63-66.
4. Вельский А. И. Применение лазерного излучения в растениеводстве. Сборник трудов: Сумской государственной аграрный университет. Сумы, 1996. С. 67-68.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Гедін М. С.

к. і. н., доцент

Київський національний лінгвістичний університет,

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Незважаючи на те, що діловий туризм з'явився в країнах Європи порівняно недавно, але вже встигнув зайняти достойне місце на ринку туристичних послуг. Власне поняття «діловий туризм» виникло порівняно нещодавно. У світі про нього заговорили як про прибутковий і самостійний вид туризму в 1970-1980-х роках. Нині він належить до найприбутковіших субгалузей туризму. Основна відмінність ділового туризму від традиційного полягає в тім, що головна ціль подорожі — це розвиток бізнесу, участь у професійних виставках, ярмарках, семінарах, конференціях, ведення переговорів із партнерами, організація ділових зустрічей [1, с. 51].

В англійській мові, яка є міжнародною мовою не тільки бізнесу, але й туризму у сфері ділового туризму застосовується термін «business travel». Згідно з Кембріджським словником це поняття перекладається, як: «поїздка, яка відбувається з діловою метою» [2]. На сьогодні існує англійський термін-абревіатура MICE, який достатньо точно відображає значення бізнес-туризму: M-Meetings (зустрічі), I-Incentives (інсентив-заходи), C-Conventions (конференції), E — Exhibitions (виставки). (Cambridge English Dictionary) [1, с. 52].

MICE-заходи спрямовані на обслуговування бізнес-діяльності фірм (наприклад, обмін досвідом, презентація товарів і послуг, підготовка майбутніх договорів тощо), або на здійснення допоміжних функцій (заохочення співробітників і т. д.).

На сьогодні можна виділити 3 основні категорії критеріїв, які характеризують MICE-туризм: специфіка послуги, спрямованість послуги, атрибути послуги.

Специфіка послуги полягає в тому, що MICE-захід не тільки проводиться посередником (спеціалізованим агентством), але і організується ним. Професійний організатор самостійно формує програму. До атрибутів MICE відносять усі атрибути business travel (можливість оптимізації витрат на відрядження, дотримання правил організації ділових поїздок, дотримання принципу just-in-time), але, також, сюди відносять креативність, створення настрою та індивідуальність [3, с. 184].

Бізнес-тури, залежно від цілей і пакета послуг, прийнято поділяти на кілька видів: індивідуальні ділові поїздки, участь у конференціях і семінарах, відвідування виставок, конгресні тури. Міжнародна співпраця, організація конференцій, підписання контрактів, прийом делегацій з різних країн світу, проведення семінарів з тематики бізнесу, організація корпоративних заходів, проведення різноманітних конгрес-турів, відрядження звичайних співробітників і керівного складу є невід'ємною частиною діяльності будь-якої компанії, що розвиває конгрес-туризм.

Згідно із сучасними тенденціями розвитку ринку ділових подорожей в світі, найбільш динамічним сегментом є конгресно-виставковий туризм. У світі зростає інтерес

до симпозіумів, конференцій, нарад, семінарів, а також виставок і ярмарок. Бізнесмени та вчені беруть участь у форумах, щоб отримати останню інформацію, побачитися з колегами і обмінятися з ними думками, провести переговори, відволіктися від звичної обстановки і залучитися до пропонованої культурної програми. Значними центрами конгресно-виставкової діяльності є Амстердам, Барселона, Брюссель, Відень, Женева, Копенгаген, Лондон, Мадрид, Париж, Страсбург, Вашингтон, Токіо та ін.

В цілому, за кількістю прибутків і за витратами на діловий туризм, перше місце у світі посідає Європа. Основними учасниками ділового туризму серед країн Європи є: Німеччина, Велика Британія, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, а також Бельгія. В Європі суттєво переважають індивідуальні ділові поїздки.

Дійсно, на ринку ділового туризму помітну роль відіграють країни Центральної і Східної Європи. В першій половині 1990-х рр. цей сегмент туристського ринку розвивався особливо динамічно у постсоціалістичному просторі. В 1995 році доля бізнес-подорожей в регіон була найвищою у світі — близько 30% [3]. На сьогоднішній день ейфорія у відносинах з заходом поступилась рівним діловим контактам, однак ЮНВТО прогнозує посилення привабливості Центральної і Східної Європи як ринка ділового туризму в перших десятиріччях XXI ст. [1, с. 53].

Зокрема, Всесвітня Рада з подорожей і туризму — WTTC у березні 2020 р. провела чергове щорічне масштабне дослідження «Global Economic Impact and Issues — 2019», в якому проаналізувала глобальний розвиток туристичної галузі в усіх країнах світу, та в Німеччині зокрема. Дане дослідження проводиться протягом останніх 25 років, охоплює 185 країн з 25 регіонів світу. Експерти відзначають, що на сектор подорожей і туризму Німеччини довелось 9,1% світового ВВП, що становить 47 млрд. €, в той час як в галузі було зайнято більше 5 млн. осіб [3, с. 185]. Як наслідок, можна відзначити, що розвинена економіка та інфраструктура галузі обслуговування сприяє тому, щоб інтенсивно розвивалась галузь ділового туризму.

Сучасна Німеччина приваблива як центр ділового туризму завдяки виставкам, конференціям. Поряд із Францією вона є лідером за кількістю виставок автомобільної спеціалізації (з 64 виставок у Німеччині щорічно проводиться близько 11). Це пояснюється тим, що країна є одним із світових лідерів у машинобудуванні, зокрема у виробництві легкових автомобілів [4]. Близько 60% міжнародних виставок-ярмарок Європи проводяться в Німеччині, де виникло близько 20 великих ярмаркових центрів. Найдавніші ярмаркові центри в Німеччині зосереджені в таких містах як: Берлін, Лейпциг, Кельн, Франкфурт-на-Майні, Ганновер, Мюнхен, Дюссельдорф, Ессен [4, с. 135].

Аналізуючи технологічні події, слід загострити увагу на тому, що в Німеччині технологічний сегмент ділового туризму оновлюється майже щодня. Провідні фахівці тревел індустрії завжди контролюють останні новини у світі технологій, задля того, щоб провести модернізацію технологій, якими користуються в ринковому середовищі (інновації в обладнанні, матеріалах, певної бізнес-моделі, способи організовувати і вести бізнес); обов'язково проводять моніторинг впливу Інтернету та мобільних технологій на розвиток туристичного ринкового середовища і намагаються підлаштувати усе під запити потенційних і вже існуючих клієнтів; а також, вони в курсі інновацій в інформаційних технологіях, що забезпечують ефективну конкуренцію в ринковій сфері.

З іншого боку, слід вказати, що експертами визнано Брюссель найкращим місцем для ділового туризму в усій Європі. Оскільки центральне розташування міста відносно інших європейських столиць та наявність широкого вибору різноманітних готелів роблять його привабливим для організації конгресів, виставок та різноманітних конфе-

ренцій. Прийнято вважати, що в Брюсселі найкращі конференц-зали в Європі, а якість послуг, що там пропонуються, також на високому рівні. Успіх Брюсселя розвивався поступово від звичайної столиці маленької країни Бельгії до столиці більшості європейських інституцій, Європейського Союзу та багатьох інших міжнародних структур, таких як НАТО. Все це разом привернуло велику кількість журналістів та бізнесменів.

У свою чергу в Україні інноваційні технології не так активно використовуються у туристичній індустрії. Зазвичай, крупні українські туроператори мають «стандартний набір» використовуваних технологій: власний сайт, платформи соціальних мереж Facebook та Instagram, а також, інколи, ще є розсилки електронною поштою або у месенджерах Viber або Telegram, та створені канали на платформі YouTube. При цьому, варто звернути увагу, що істотно мала кількість фірм взагалі спеціалізується на проведенні бізнес-турів.

Отже, розвиток ділового туризму в світі, незважаючи на об'єктивні перешкоди відбувається достатньо високими темпами. Абсолютно очевидно, що попит ділові послуги високої якості постійно зростатимуть. Більшість країн Європи мають всі можливості для інтенсифікації розвитку ділових турів, однак для цього потрібно докласти багато зусиль, що стосуються розбудови і вдосконалення ділової інфраструктури великих міст, налагодження взаємодії з провідними міжнародними організаціями ділового туризму та індустрії зустрічей, залучення фінансової підтримки з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подчаха О. Ю. Індустрія гостинності в країнах Європи: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (4-6 грудня 2009 р.). Сімферополь: ВіТроПринт, 2009. С. 51-53.
2. Cambridge English Dictionary. Definition of «business travel». Взято з <https://dictionary.cambridge.org>.
3. Андренко И. Б. Классификация делового туризма [Текст] / И. Б. Андренко // Коммунальное хозяйство городов: Науч.— техн. сб. Вып.50. Сер. Экономические науки. Киев: Техника, 2003. С. 181-186.
4. Макогін З.Я. Андрусейко Р. Я. Туризм як чинник економічного розвитку Німеччини: досвід для України: матеріали наукової конференції «Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції» (11-12 травня 2017 р.).— Львів: ЛТЕУ, 2017. С. 134-135.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ГЕОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ігнатишин А. В.

інженер II категорії
Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України,
м. Київ, Україна

Ігнатишин В. В.

к. ф.- м. н., старший науковий співробітник
Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України,
м. Київ, Україна;
доцент, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II,
м. Берегове, Україна

Іжак Т. Й.

к. г. н., PhD, доцент
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II,
м. Берегове, Україна

Ігнатишин М. Б.

провідний інженер
Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
м. Київ, Україна

Вербицький С. Т.

к. ф.- м. н., провідний науковий співробітник
Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України,
м. Київ, Україна

БАРОМЕТРИЧНІ АСПЕКТИ СЕЙСМІЧНОГО СТАНУ ЗАКАРПАТСЬКОГО ВНУТРІШНЬОГО ПРОГИНУ ЗА 2020 РІК

Екологічний стан Закарпаття залежить від багатьох геофізичних та метеорологічних чинників. Періодично територія краю зазнає стихійних лих гідрологічного характеру – повені, паводки, що приносять значні матеріальні збитки. Поряд з проблемами метеорологічного характеру, для Закарпаття можливі зміни екологічного стану геодинамічного характеру – зсуви, землетруси. Геологічні структури Закарпаття – джерело сейсмогенеруючих процесів. Сейсмічність Закарпаття – представляється відчутними місцевими землетрусами, які реєструються з частотою 1-6 подій за рік, на фоні десятків слабких підземних поштовхів. Підвищення сейсмічності регіону визначається проявом саме відчутних місцевих землетрусів. Актуальність наукових досліджень сейсмотектонічних процесів викликана наявністю тривалих періодів сейсмічного затишшя, що вимірюються роками, зокрема таким періодом є 2015-2020 рр., коли серед сотень слабких землетрусів не було зареєстровано жодного місцевого відчутного. На результати моніторингу геодинамічного стану впливають різноманітні фактори, що можуть прискорити процес розрядки напружено-деформованого стану гірських порід. Одним із найбільш впливових чинників, які досліджуються є метеорологічні фактори. Відомо вплив варіацій температури повітря на геодинамічний стан регіону, також досліджувалися зв'язки інших метеорологічних параметрів, зокрема атмосферного тиску. Метою дослідження є вивчення зв'язку зміни метеорологічних факторів на динаміку сейсмічних явищ. Предметом дослідження є встановлення впливу динаміки атмосферного тиску на дина-

міку геомеханічних процесів в регіоні. Для вирішення поставлених згідно мети роботи задач використано результати метеорологічних спостережень на режимній геофізичній станції „Тросник” Відділу сейсмічності Карпатського регіону Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, сейсмологічних даних, отриманих на пункті деформометричних спостережень „Королеве” Карпатської дослідно-методичної геофізичної та сейсмологічної партії Інституту геофізики ім.С.І. Субботіна НАН України за 2020 рік спостереження. На протязі минулих періодів проводилися наукові дослідження в регіоні, що виявили певні особливості геофізичних процесів на геологічних структурах Закарпатського внутрішнього прогину.

Сучасні горизонтальні рухи земної кори в зоні Оашського глибинного розлому та сейсмічність Закарпатського внутрішнього прогину взаємопов'язані [1]. Проведено дослідження зв'язків кінематичних характеристик геофізичних полів з геодинамічним та сейсмічними станами Закарпаття [2]. Відмічено інтенсивні рухи кори та періоди сейсмічної активності регіону. Вивчаються варіації параметрів геомагнітного поля та сеймотектонічний стан Закарпатського внутрішнього прогину [3]. Динаміка магнітного поля Землі зв'язана із рухами кори та відповідно із сейсмічністю в регіоні. Розглянуто параметри радіоактивності середовища та їх зв'язок із екологічно небезпечними процесами в Закарпатті [4]. Досліджено зв'язок параметрів геофізичних полів із сейсмічним та геодинамічним станами геологічних структур Закарпаття [5].

На пунктах геофізичних спостережень проводиться моніторинг атмосферного тиску, який вимірюється за допомогою мікробарометра М-111в Па. Попередні розрахунки та дослідження величин атмосферного тиску та його змін протягом різних інтервалів часу відмітили вплив величини атмосферного тиску на поверхню верхніх шарів земної кори, який може співпасти з напрямком рухів кори викликаними всесвітнім тяжінням, гідрологічним фактором, причому гідрологічний аспект є суттєвішим за метеорологічний. Оскільки атмосферний тиск та температура повітря пов'язані між собою, слід розглядати зв'язок метеорологічних аспектів геомеханічних рухів в комплексі, тобто розглянути їх окремий вплив а потім провести узагальнення фактів та зробити висновки і пропозиції. Методика дослідження: побудова просторово-часового розподілу атмосферного тиску, вивчення періодів активних в сейсмічному плані протягом місяця, визначення взаємодії сейсмічного та агрофізичного станів регіону. Паралельно проводяться вимірювання атмосферного тиску за допомогою метеорологічної станції „Конрад”. Вимірний атмосферний тиск за січень 2020 рік в Закарпатському внутрішньому прогині (РГС „Тросник”) представлений на рисунку 1 а, б. Відмічаються коливання величини атмосферного тиску з періодом 3-5 діб. Наприкінці місяця атмосферний тиск став спадати, а 23 січня 2020 року відбувся місцевий землетрус, який відчувало населення Виноградівського району, інтенсивність становить 4-5 балів.

Представлено результати дослідження зв'язку параметрів повітря та сейсмічності регіону(рисунок 1, б). Більшість землетрусів, зареєстрованих в січні місяці проходили в період підвищення величини атмосферного тиску, що може бути результатом дії мас повітря на поверхню земної кори, стискаючи її, створюючи в ній напругу. Представлено варіації атмосферного тиску на РГС „Тросник” за 2020 рік та прояви місцевої сейсмічності (рисунок 2). Інтенсивні коливання атмосферного тиску супроводилися відчутним місцевим землетрусом 23 січня 2020 року.

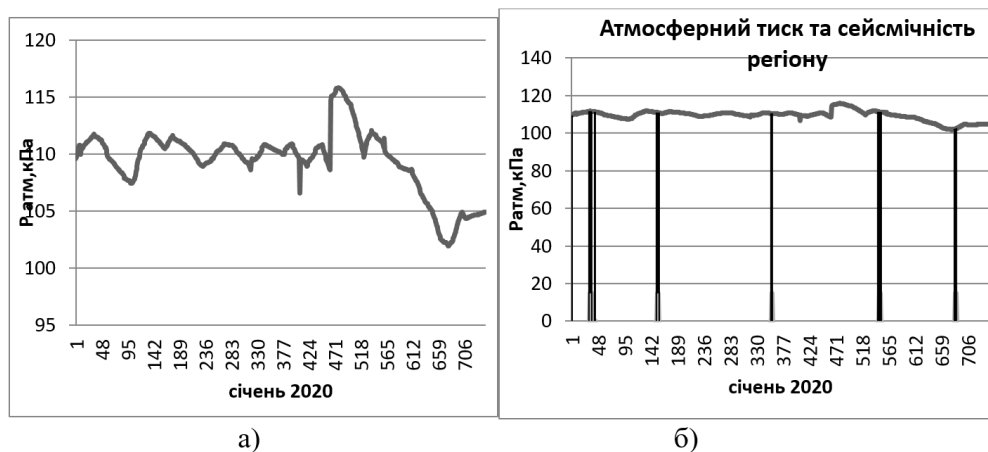

Рис. 1. а) — Варіації атмосферного тиску в Закарпатському внутрішньому прогині в січні 2020 року; б) — Атмосферний тиск (крива сірого кольору) та сейсмічність регіону (діаграма чорного кольору) в січні 2020 року. Закарпатський внутрішній прогин

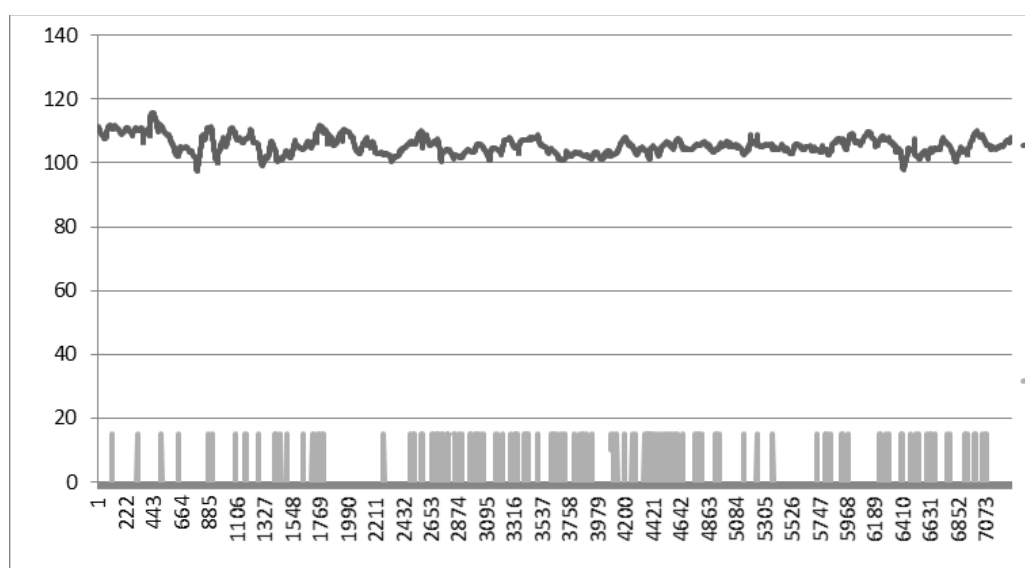

Рис. 2. Варіації атмосферного тиску (крива чорного кольору) та сейсмічний стан регіону (діаграма сірого кольору) в 2020 році. Закарпатський внутрішній прогин

Таким чином, за результатами досліджень можна зробити такі висновки: спусковим фактором для вивільнення механічної енергії можуть бути процеси, зокрема метеорологічного характеру-варіації атмосферного тиску також можуть вносити певний вклад в генерацію сейсмічних процесів, а також провокувати вивільнення енергії пружно-деформованого стану; сейсмічна активізація відмічена в інтервалах інтенсивних змін атмосферного тиску, що може бути причиною виникнення рухів кори та розрядки напружено-деформованого стану порід; аналіз результатів геофізичних досліджень вказує на метеорологічні аспекти сеймотектонічного стану регіону, динаміка зміни метеорологічних полів може бути причиною прояву місцевої слабкої сейсмічності; важливо вивчення впливу метеорологічних факторів на геомеханічні процеси в інших локальних геологічних структурах Закарпаття; метеорологічні спостереження важливі в плані комплексного вивчення впливу сторонніх факторів на сеймотектонічні процеси в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ігнатишин В. В. Сучасні горизонтальні рухи земної кори в зоні Оашського глибинного розлому та сейсмічність Закарпатського внутрішнього прогину. Матеріали восьмої міжнародної науково-практичної конференції, Комплексне забезпечення якості технологічних процесів та сис-

тем., 10-12- травня 2018 року. м.Чернігів.: у 2-х т. /Чернігівський національний технологічний університет [та ін.]; відп. За випуск.: Єрошенко Андрій Михайлович [та ін.].— Чернігів: ЧНТУ: 2018.—т. 2. С. 116-118.

2. Ігнатишин В. В., Ігнатишин М. Б., Ігнатишин А. В. Дослідження зв'язків кінематичних характеристик геофізичних полів з геодинамічним та сейсмічними станами Закарпаття. Матеріали наукової конференції присвяченої 100 –річному Ювілею Національної академії наук та Геологічної служби України, Геологія і корисні копалини України,, Київ 2-4 жовтня 2018 року. /НАН України, Ін-т геохімії, мінералогії та рудоутворення ім.М.П. Семененка,— Київ.С. 74-76. ISBN 978-966-02-8605-4

3. Ігнатишин М. Б. Ігнатишин В. В. Варіації параметрів геомагнітного поля та сейсмотектонічний стан Закарпатського внутрішнього прогину. Матеріали XX Міжнародної наукової конференції,, Астрономічна школа молодих вчених. Україна, Умань, 23-24 травня 2018 року. с. 101.

4. Ігнатишин А. В., Ігнатишин В. В. Параметри радіоактивності середовища та екологічно небезпечні процеси в Закарпатті. Матеріали XX Міжнародної наукової конференції,, Астрономічна школа молодих вчених. Україна, Умань, 23-24 травня 2018 року. С. 103.

5. Ігнатишин В. В., Ігнатишин А. В. Зв'язок параметрів геофізичних полів із сейсмічним та геодинамічним станами геологічних структур Закарпаття. Матеріали XX Міжнародної наукової конференції,, Астрономічна школа молодих вчених. Україна, Умань, 23-24 травня 2018 року. С. 104.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Alona Hryshko

PhD student

National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»,
Kyiv, Ukraine

PROVISION OF ELECTRONIC SERVICES TO CITIZENS AS A FORM OF PUBLIC AUTHORITIES' TRANSPARENT ACTIVITY

The introduction of technological innovations in the world is growing rapidly, gradually leveling technological levels of development and reducing the digital divide between developed and developing countries. Currently, developed countries already have fully functional public service systems. Today, state-of-the-art systems are based on mobile devices and offer a full range of services that are constantly evolving. In the context of the development of information and communication technologies (ICT) in all spheres of state activity in electronic form are used by citizens and various organizations. One can assume, that the transformation of society into an information society and a society of new values and economic trends significantly accelerating the transition to a new form board. This new way of interaction on the basis of intensive use of ICT with the aim of improving the efficiency of providing public services, allowing significantly widening possibilities of communication for government officials and allow use of new forms of integration between government, business and citizens. Recognized indicator of the maturity of the state in the field of e-governance is the index of E-Government Development Index, an annual calculated the UN and the complex takes into account the level of development of Web services, development of telecommunication infrastructure and the readiness of citizens to use information services [1].

Thus, effective public administration in this case possible only on the basis of implementing electronic services provide managed administrative services, through which you can reach the completeness and accuracy of information, adoption and implementation of management decisions at all levels of public authorities, to ensure the provision of high-quality electronic administrative services. At the same time, the practice of public management has shown that the procedures provide electronic services have a number of specific deficiencies such as legal uncertainty, imperfect technical regulations, lack of processes of individualization of services and comprehensive definition of services, insufficient level of interaction and integration for effective solution of tasks on intersectoral levels.

The public services portal for Canadian citizens (more than 100 electronic transactions of more than 500 products and services) contains the following directory: -change of address; -payments for insurance of agricultural crops; -history of compensation payments for occupational injuries; -renewal of driver's licenses; -check law imposing arrest on property; -renewal and re- registration of transport (car dealers) — online submission of documents for land tenure; — Registration (and search) Private property — Registration of companies and annual reports. Also realized the possibility of obtaining information on choosing the so-called «life situation « life stages and areas of life, loss of a wallet; The child goes to school; The first work; Elderly people; Adolescents; Young parents; Business; Cargo transportation;

Hotel business; Construction; Small shops. Besides that there are such sections as «new legislation», «Consulting in the field of politics», «Municipal budget» [2].

In Australia was created government agency Centrelink, which operates at the federal level and operates on the principle of «single window». The agency was created by combining parts from providing services to three federal ministries: Ministry of social software (which is both the client and the governing agency of the Government), the Ministry of Employment and the Ministry of Education with significant first supported for these Ministry of Finance. The agency Centrelink provides public services on behalf of and in partnership with 25 federal ministries and government agencies, among them the Ministry of Labor, Ministry of Transport, Ministry for Veterans, the Ministry of Health Care, Ministry of Education, Ministry of Rural Economy, Ministry of Foreign Affairs, Ministry trade, the Ministry of Communications and Information Technology and others. Agency Centrelink provided such services as; issuance of identity cards and passports; services in the sphere of social maintenance; assistance in finding employment; information on study opportunities within the country and abroad; provision of information services for foreign citizens; services to entrepreneurs; services in the field of construction and architecture; payment of taxes and contributions and others. The agency Centrelink is an independent state agency, which is managed by two deputy ministers, chief executive director and four representatives of the private sector. The Chairman of the Management Board is responsible for defining the goals, priorities, policies and strategies of the Centrelink Agency, as well as ensuring the effective performance of the Agency's functions. Internal control quality agency Centrelink provided specialized department Centrelink, which is responsible for collecting quantitative and qualitative data on customers and employees, engaged in the provision of services, their analysis and develop proposals on improving the quality of services [3].

As the analysis of international experience, the system of providing state and municipal services in a mode of «one window» has received quite wide spread. At the same time in each of the considered countries have used their approach to creating a system centers on the provision of public centers, which is associated with differences in political system of the country, features a system of settlement and a number of other factors.

In Ukraine electronic services offer various services:

1. Diia — Public Services Portal the only state portal of administrative services [4].
2. Cabinet of electronic services of the Ministry of Justice [5].
3. Online house of justice [6].

On the Diia portal, services are divided into services for citizens and businesses. There is also a category break and a search bar. The following categories of services are currently available for individuals: -personal documents; -family and significant events; -internally displaced persons; -auto; -the social protection; -place of residence; -Real Estate; -foreign citizens; -weapons; -other [4].

The following categories of services are listed on the website of the Cabinet of Electronic Services of the Ministry of Justice: -state registers; -state registration of civil status acts; -reception of citizens by video link; -register of legal entities and natural persons-entrepreneurs; -activities of arbitration managers; -information systems; -electronic court; -electronic digital signature [5].

The e-services portals «Online House of Justice» consists of the following sections: -registration of business, public organizations and mass media; -land lease registration; -social elevator; -SMS beacon; -information from registers; -re-issuance of documents [6].

«Social elevator» is a section where it is said that you can get a job in public authorities

without connections. The page provides an opportunity to view vacancies and fill out internship forms in government agencies or send resumes with the ability to receive notifications about the status of real estate in the State Register of Property Rights [6].

Portals are similar, and many services hosted on them are a page with information about the service and a link to the resource where it can be provided. But this is not a problem of a particular site, on the contrary: until the state has made a single service to obtain all possible services in electronic form, you can use such directories with search and filter by region, with a description and division of electronic services into categories.

Given the requirements, necessary for improvement of service mechanism providing electronic services, further refine an idea about the content of and components, improving the normative legal and organizational-methodological bases of electronic services introduction in the activities of public authorities. Implementation of e -governance aims that to make management transparent to certain individuals and society in general. It is necessary to make appropriate changes to the current regulatory framework, which will reduce the state document flow, as well as reduce the number of documents for personal storage. Within earlier taken divided approach on the development of e-government into account three categories of users: citizens, businesses and government. Thus, the basic principles of building a service of interaction and integration are: providing users with an independent choice of the most convenient channel for receiving services or several channels by combining them; open service platform; personalized e-environment; involving users in the improvement process and taking into account user suggestions. Creation personified user has to aim to provide automated updating personal profile of the user in the service of a single personal office on the basis of his personal data and information on the bodies of public authority. This will greatly simplify the search for the necessary services and services, without filling out and sending applications. When it is necessary to take into account regional specifics offered services with the possibility for authorities the power to independently manage the deployment of appropriate services.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. E-Government Development Index URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/Overview/-E-Government-Development-Index> (the date of application is July 10, 2021).
2. Official website of the public services portal for Canadian citizens URL: www.snb.ca (the date of application is July 11, 2021).
3. Official website of the public services portal for Australian citizens Centrelink URL: <https://www.servicessaustralia.gov.au/individuals/centrelink> (the date of application is July 10, 2021).
4. Diia — Public Services Portal the only state portal of administrative services URL: <https://diia.gov.ua/> (the date of application is July 11, 2021).
5. Cabinet of electronic services of the Ministry of Justice URL: <https://kap.minjust.gov.ua/> (the date of application is July 11, 2021).
6. Online house of justice URL: <https://online.minjust.gov.ua/> (the date of application is July 11, 2021)

Длугопольський О. В.

д. е. н., професор
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

Затонацька Т. Г.

д. е. н., професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЇЇ РЕФОРМУВАННІ

Величезним проривом у реформування української освіти стало прийняття в 2014 р. Закону «Про вищу освіту» [1], який нормативно закріплював компетентнісний підхід до оцінки результатів навчання, формування освітніх програм, запровадження діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), обов'язковість рамок кваліфікації. На жаль, цей закон не вирішив всіх проблем, особливо тих, що стосувалися фінансової та кадрової автономії ЗВО, що дестимулювало заклади до реальних реформ, породжуючи ефект «ректорського феодалізму» [2].

Одним з реальних досягнень, що визнано й на міжнародному рівні, було започаткування роботи НАЗЯВО, до якого переходила частина контролюючих функцій МОН. Діяльність НАЗЯВО як самоврядного регулятора європейської якості освітніх програм із самого початку свого створення і донині викликає чималий супротив. З боку адміністрації університетів претензії стосуються як ціни акредитації, яка загалом відповідає європейським практикам й опосередковано виконує роль «фільтра» для позбавлення ЗВО від неконкурентних програм, так і зовнішньої оцінки власних програм незалежними експертами, в т. ч. студентами, фахівцями галузевих експертних рад зі спеціальності (ГЕР), а також членами НАЗЯВО. Така ситуація змушує ЗВО приділяти значно більше уваги не лише тому, що вони акредитують, а й тому, наскільки випускники програм будуть затребувані ринком праці, які актуальні часу дисципліни і як викладаються студентам в аудиторії. З боку МОН України претензії стосуються переважно автономії НАЗЯВО, незважаючи на те, що саме вона є наріжним фактором європейської інтеграції України згідно Угоди про асоціацію України з ЄС [2].

Слід визнати, що лише за 2019-2021 рр. активної діяльності НАЗЯВО була запущена європейська система акредитації освітніх програм, підготовлено до 4000 експертів, сформовано 29 ГЕР, які налічують понад 330 фахівців. Станом на червень 2021 р. пройшли акредитацію понад 1500 освітніх програм, приблизно 65% з яких акредитовано, 31% отримали умовну (відкладену) акредитацію, 2% — зразкову акредитацію і 2% — відмову в акредитації. Найбільша частка акредитацій припадає на галузь 01 «Освіта/Педагогіка» (до 20%), що створює надмірне навантаження на кожного члена ГЕР, і саме це змусило керівництво НАЗЯВО розділити цю ГЕР в середині 2020 р. на дві (із оголошенням нового конкурсу окремо по «Освіта» та «Педагогіка»). Другою галуззю із найбільшою кількістю акредитацій є 07 «Управління та адміністрування» (до 12%), а третьою — 12 «Інформаційні технології» (до 8%). Найменша кількість акредитацій припадає на галузі 21 «Ветеринарна медицина» та 04 «Богослов'я».

Додатковим свідченням міжнародного визнання та ефективної роботи НАЗЯВО є набуття ним афілійованого членства у європейській мережі агентств із якості (ENQA) та повноправного членства у Міжнародній мережі агентств із забезпечення якості ви-

щої освіти (INQAANE), Центрально-європейської мережі агентств з якості (CEENQA), Міжнародному центрі з академічної доброчесності (ICAI). Для повноправного членства у ENQA НАЗЯВО повинно продемонструвати сталість свого функціонування протягом тривалого періоду, нагромадити велику кількість інформації, яка є матеріалом для структурованого загального аналізу системи вищої освіти тощо (частини 2 і 3 ESG-2015).

ENQA наприкінці 2020 р. почала узагальнювати та поширювати досвід організацій країн-членів та партнерів ENQA з метою знаходження порозуміння та обміну досвідом стосовно адаптації організацій із забезпечення якості в умовах пандемії COVID-19 [3]. Український досвід активності НАЗЯВО в дистанційних акредитаціях також відмічений у звіті ENQA.

Відповідно до стандартів ESG-2015 [4], сьогодні основна відповідальність за провадження якісної освітньої діяльності покладається на ЗВО, які повинні мати власну внутрішню систему забезпечення якості освіти, тоді як НАЗЯВО покликане проводити зовнішню перевірку відповідності ЗВО заявленим цілям. Таким чином, тепер від самого закладу вищої освіти залежить його конкурентоспроможність як на національному, так і на європейському ринках освітніх послуг [5; 6]. Однак, на жаль, не усі ЗВО це на сьогодні усвідомлюють.

Слід зазначити, що НАЗЯВО не є монополістом у сфері акредитації в Україні. Розпорядженням КМУ від 10.07.2019 р. № 554-р затверджено перелік іноземних акредитаційних агентств, які видають сертифікати про акредитацію освітніх програм, що визнаються в Україні (Розпорядження КМУ № 554-р. від 10.07.2019 р.). Таким правом вже скористалися декілька українських ЗВО (наприклад, Університет ім. А. Нобеля у 2016 р. пройшов процедуру акредитації понад 20 бакалаврських та магістерських програм Центральним агентством з оцінювання та акредитації ZEvA (Німеччина), а ХНЕУ ім. С. Кузнеця та КНТЕУ у 2019 р. отримали від Вищої Ради з оцінки наукових досліджень та вищої освіти Hcéres (Франція) акредитацію освітньо-наукової програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії «Економіка»).

Слід визнати, що діяльність НАЗЯВО в сфері акредитації спричинила появу у багатьох університетах вибіркового дисциплін, що кореспондується із сучасними європейськими практиками. Автономія закладів дозволяє це робити у різний спосіб (від повністю вільного до блокового, або ж їх комбінації), однак безсумнівним є те, що зрушення в цьому напрямку є. Також відбувся поступовий перехід до світової практики використання силабусів навчальних дисциплін. Деякі ЗВО, що активно інтернаціоналізуються, вміло використовують міжнародні проекти як інструмент для підвищення рівня відвідуваності занять, успішності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради, 2014, № 37-38.
2. Винницький М. Нам не потрібна «вивихнута» автономія. ZN, UA. 12 листопада 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/nam-ne-potribna-vivikhnuta-avtonomija.html>.
3. ENQA. URL: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2020/06/External-QA-in-times-of-COVID-19_examples.pdf.
4. ENQA. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG-2015). URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11>.
5. Длугопольський О. В. Практики транскордонного дистанційного викладання за умов пандемії (кейс University of Economics and Human Sciences in Warsaw) // Інноваційний університет і лідерство: проект і мікропроекти — IV / За ред. Т. Фінікова, Р. Сухарські. Варшава: Wydział “Artes Liberales” UW, 2020.—С.386-396.
6. Молчанова Е. Ю., Длугопольський О. В. Від покоління X до покоління Z: виклики для освіти та бізнесу // Інноваційний університет і лідерство: проект і мікропроекти — III / За ред. Т. Фінікова, Р. Сухарські. Варшава: Wydział “Artes Liberales” UW, 2019.—С.300-315.

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасні процеси, які супроводжують функціонування національної системи влади та управління підпорядковуються відповідним стратегічним напрямкам розвитку країни. Насамперед, йдеться про євроінтеграційні прагнення України формування дієвої системи публічного управління, за якої повною мірою відобразатиметься контекст сучасних європейських процесів. Для такої нової системи характерне всебічна взаємодія основних суспільних інститутів, регулювання суспільного розвитку інституціями публічної влади, залучення громадянського суспільства та приватного бізнесу до партнерства із владними інституціями. Внаслідок трансформації суспільних процесів поступово трансформуються відносини між учасниками всередині самої країни. Еволюційно, одні інститути трансформуються, інші — завершують своє існування.

Слід відзначити об'єктивність такої трансформації внаслідок зміни самої парадигми управління на рівні держави під впливом децентралізації та європейської інтеграції. Так, за класичної концепції державного управління центр уваги зосереджується на державі та її інтересах, характеризуючи особливі процеси централізації управління, концентрації ресурсів, досягнення загальнонаціональних інтересів [1]. За умов розвитку демократії, управління поступово трансформується, у державному секторі відбувається поступове зміщення акцентів на надання якісних публічних послуг і досягнення ефективних результатів, на пошук найкращого способу використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики, як визначав у своїх дослідженнях ще Кіллінг Д. [2].

Становлення сучасної системи публічного управління супроводжується передачею частини функціоналу держави на місцевий рівень. Така ситуація започаткувала в Україні процеси децентралізації. Державна політика в такому ракурсі передбачає орієнтири на інтереси жителів територіальних громад і передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Внаслідок такої трансформації з'явилося поняття «бюджет участі», що по суті наближує громаду до вирішення своїх місцевих проблем. В рамках такої ініціативи, кожен в громаді має змогу запропонувати власний проєкт для розвитку своєї громади, долучитися до команд та взяти участь у виборі до реалізації найкращого варіанту шляхом е-голосування, під контролем розробників та громадськості.

Процеси децентралізації дають змогу долучати до виконання управлінських функцій у сфері суспільних інтересів органи місцевого самоврядування, громадські організації і навіть фізичних та юридичних осіб, які краще обізнані з реальними проблемами на місцях.

Важливим трансформаційним напрямом розвитку сучасного українського громадянського суспільства стає ефективне задоволення суспільних потреб шляхом запровадження моделі цифрового публічного управління. Застосування цифровізації у сфері публічного управління розширює комунікаційні процеси, змінює принципи взаємодії учасників під час спілкування, спрощує доступ до адміністративних послуг, сприяє децентралізації ухвалення управлінських рішень.

Цифровізація публічного управління сприяє створенню єдиного інформаційного простору для всіх учасників суспільних процесів як рівноправних суб'єктів управління. Завдяки започаткуванню цифровізації з'явилися нові доступні можливості у кожного з учасників, доступ до надання послуг, здійснення розрахункових операцій та взаємодії з громадянами та представниками бізнесу в електронному форматі або через інтернет. Завдяки таким трансформаціям суспільство отримало «Дію» за проектом «Цифрова держава» [3], що стало сервісом швидкого отримання послуг через єдину зручну й дієву онлайн-систему.

Таким чином, трансформаційні процеси, які розпочалися в країні започаткували низку суттєвих перетворень. Звісно, що виникає безліч питань та труднощів на шляху змін. Проте, долаючи перешкоди відбувається розвиток. Україні згодом опікуватиметься не лише проблемами наповнення бюджету, але й повнішого використання механізмів прямої електронної демократії, електронних референдумів, активне долучення України до вирішення проблем практичного впровадження в Україні ідеї універсального або безумовного базового доходу (англ. — *Guaranteed minimum income*). Адже відсутність очевидного прогресу в боротьбі з бідністю на тлі падіння добробуту середнього класу в усьому світі, цифрова революція і роботизація економіки, що прискорюють падіння доходів населення та зростання рівня безробіття внаслідок скорочення робочих місць у традиційних секторах, змушують експертів і політиків замислюватися над виплатою кожній людині певної постійної суми жодних без додаткових умов для запобігання соціальної напруги у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пилипишин В. П. Щодо сутності мети та завдань державного управління в Україні. *Форум права*. 2010. № 2. С. 377-381.
2. Keeling D. *Management in Government*. London: Allen & Unwin, 1972. 210 p.
3. Офіційний веб-портал «Дія». URL: <https://diia.gov.ua>.

Круглов В. В.

д. держ. упр., доцент

Харківський національний університет будівництва та архітектури
м. Харків, Україна

ПРОЄКТИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ SMART CITY

Питання створення логістичних мереж, систем міського транспорту та шляхової інфраструктури постійно знаходяться у сфері інтересів як фахівців з публічного управління так і науковців. Сталий розвиток економіки передбачає існування сучасних інфраструктурних об'єктів, які дозволяють задовольнити потреби суб'єктів господарювання та суспільства. Нажаль, можливостей держави не достатньо аби в повному обсязі реалізувати наявні потреби щодо логістичного облаштування. Враховуючи стрімкий розвиток технологій, появу нових парадигм побудови сучасних мегаполісів, необхідний пошук нових шляхів, які даватимуть відповіді на питання подальшого розвитку територіальних утворень.

У роботі «Пожвавлення Японії шляхом реалізації суспільства 5.0» [1] зазначається, що «Суспільство 5.0» виходить за межі оптимізації окремих напрямів та оптимі-

зації суспільства в цілому, звільняючи людей від просторових і часових обмежень, звільняючи їх від складних соціальних проблем і заохочення економічного зростання, підкріпленого новими бізнес-моделями, та поширення таких моделей у всьому світі. Задля таких амбітних цілей держава має залучити значні фінансові, управлінські та технологічні ресурси.

Відсутність необхідної інфраструктури та її неналежний рівень призводять до обмежень у наданні медичних та освітніх послуг, заважають досягненню соціально-економічних та політичних цілей. Транспортний сектор робить значний внесок в економіку України — 6,4% ВВП країни і 7% від загальної зайнятості [2].

В наш час ініціативи місцевого самоврядування та приватного бізнесу щодо розвитку концепції SMART CITY (розумних міст) охоплюють енергетику, широкий спектр громадських послуг, включаючи послуги, пов'язані з транспортом, охороною здоров'я, добробутом та утилізацією відходів, так що сама концепція зараз набагато ширша [3]. Зазначена концепція передбачає впровадження міських інновацій, реалізація проектів із впровадження інтелектуальної інфраструктури, екологічних підходів до розбудови міста, впровадження інформаційно-комунікативних технологій у електричні мережі та логістику. За рахунок інноваційних технологій передбачається поліпшення транспортного руху, підвищення мобільності, економія енергії, поліпшення екологічних параметрів, оперативне виявлення та усунення проблем, збирання інформації й обмін даними для прийняття більш ефективних рішень, співробітництва між суб'єктами владних повноважень та територіальними утвореннями.

Державно-приватне партнерство (ДПП) є одним з суттєвих механізмів розвитку території, елементів збільшення зайнятості населення, рушієм формування сучасної системи логістичної інфраструктури країни. Світова практика демонструє приклади широкого використання механізмів державно-приватного партнерства в розвитку логістичної стратегії [4]. Слід зазначити, що популярною формою участі приватного сектору в громадському транспорті також служить державно-приватне партнерство. Багато міст у країнах з низьким та середнім рівнем доходу прагнули залучити інвестиції приватного сектора шляхом впровадження ДПП [5].

За рахунок реалізації інфраструктурних проектів шляхом ДПП в концепції SMART CITY орган місцевого самоврядування може забезпечити співвідношення ціни та якості порівняно з іншими варіантами виконання проекту; зменшити додаткові навантаження на місцевий бюджет; залучити більш підготовлених та професійних учасників торгів, що є результатом конкурентної боротьби та дозволяє зменшити вартість проекту; мінімізувати негативні екологічні чи соціальні наслідки від проекту; надати високоякісні та доступні послуги місцевим споживачам.

В межах підготовки та реалізації проектів ДПП в інфраструктурній сфері необхідно розглядати пріоритетні для органу місцевого самоврядування з точки зору економіки та розвитку напрями та пріоритети. Ключовим є інституційне забезпечення середовища розвитку державно-приватного партнерства (наявність законодавчої бази, сформованість політики, галузеві стратегії). Також важливими залишається можливість органів місцевого самоврядування (досвід участі в моделях ДПП), комунікативна готовність (організаційні заходи, внутрішня взаємодія, схвалення) та ресурси (технології, кваліфіковані кадри, консультанти та фінансування) до процесів реалізації проекту.

Отже, для застосування запропонованих моделей державно-приватного партнерства в концепції SMART CITY необхідно забезпечити пріоритетність розвитку міст в державній стратегії регіонального розвитку; посилити інноваційні складові при

будівництві та реконструкції інженерних мереж та логістичних об'єктів на основі інформаційно-комунікативних технологій; проводити планування розвитку міста з урахуванням необхідності впровадження технологічної архітектури розумного міста (контроль за роботою транспортних мереж, платформа інтернету речей, ресурси електронного врядування); визначити перспективні сфери у системі розвитку міста на основі державно-приватного партнерства.

Разом з тим здійснення інтелектуалізації та цифрового переходу органами місцевого самоврядування має свої складнощі. З огляду на багатовекторність міських систем, на першому етапі ключовим для впровадження розумних технологій мають бути вбудовування партнерств у окремих сферах міської діяльності. Але, суттєвий виклик для розвитку розумних міст в Україні та здійснення цифрової трансформації зараз лежить не в площині технологічного розвитку, а в ресурсних обмеженнях і дисбалансі повноважень, з якими стикаються органи місцевого самоврядування. У зв'язку з цим, реформування існуючої системи розмежування владних повноважень, зміни до податкового законодавства, поширення досвіду використання державно-приватного партнерства дозволить прискорити розвиток розумних цифрових міст

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Japanese Business Federation (Keidanren). Revitalizing Japan by realizing Society 5.0: action plan for creating the society of the future, February 14, 2017. http://www.keidanren.or.jp/en/policy/2017/010_overview.pdf.
2. Круглов В. В. Впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурних проєктах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Т. 29(68). № 4. С. 68-73.
3. Society 5.0. A People-Centric Super-Smart Society. Hitachi-UTokyo Laboratory (H-UTokyo Lab). Springer: Singapore, 2020. 177 p.
4. Круглов В. В. Механізми державно-приватного партнерства в реалізації проєктів логістичної інфраструктури. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2018. № 1 (18). С. 73-81.
5. Hoyos G. A., Lopez D. A. Public-Private Partnerships in Urban Bus Systems. The World Bank, 2021. 174 p.

Лисенко О. О.

аспірантка

НТУ «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

ПРОФЕСІЙНА АКТИВІЗАЦІЯ В СТРУКТУРІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Ціль професійної діяльності виступає в двох аспектах: ідеальне або уявне представлення майбутнього результату і рівень вирішення задачі, проблеми (рівень досягнень), на який претендує особистість публічного службовця.

Усвідомленість процесу діяльності організує її в часі й у просторі, забезпечує зв'язок між її структурними компонентами, управлінськими операціями, процесами та внутрішньою здатністю їх здійснити. У плані дій на основі її структури відображається стратегія і тактика реалізації діяльності з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних умов та чинників її виконання.

Для того щоб перетворити об'єкт діяльності, публічний службовець (суб'єкт діяльності) повинний усвідомлювати не тільки «перспективний образ — мету» і план

дій, а ще й мати валідну інформацію та знання про поточний стан об'єкта управління. Ідеальне спеціалізоване відображення об'єкта управління, який перетворено у процесі діяльності, виступає як оперативний образ. Ухвалення рішення, включене до будь-якої діяльності, може відноситися як до всієї діяльності в цілому, так і до окремих дій або компонентів структури діяльності. Отже, необхідною умовою активізації є її усвідомленість в частині перспективного та оперативного образів у складі структури управлінської діяльності.

Закладка основних блоків діяльності відбувається одночасно, а основними принципами формування цієї системи є стадіальність, гетерохронність (нерівномірність, хвильовий характер розвитку окремих процесів діяльності), нерівномірність та достатність їх розвитку [4]. Зробимо висновок, що професійна активізація, як окремих блоків (компонент) у структурі діяльності, тісно пов'язана з усіма іншими, складаючи певну систему. Тому основними принципами формування цієї системи виступає, з нашої позиції: детермінізм, гетерохронність, єдність свідомості та діяльності, стадіальність, динамічність.

Загальна побудова діяльності конкретизується у вигляді структури діяльності. З огляду на тему дослідження це є структура управлінської професійної діяльності публічних службовців. Управлінська діяльність — сукупність усвідомлених, скоординованих дій та заходів, спрямованих на досягнення певної мети в межах органу влади або організації [6, с. 48]. У структурі діяльності вчені виділяють: мотиви, цілі, дії, засоби діяльності: вміння, навички (Л. А. Мацко, М. Д. Прищак) [2, с. 80-81]; мету, мотив, спосіб, результат (Т. В. Сидорчук) [3]; мотив, ціль, задачу, дії, контроль, результат, рефлексію (М. М. Вересов) [1, с. 52]; мету, засіб (засоби), процес і результат діяльності (Е. Г. Юдін) [7, с. 247]; мотивів діяльності, цілей діяльності, програми діяльності, інформаційної основи діяльності, прийняття рішень, підсистеми діяльнісно важливих якостей (В. Д. Шадриков) [5, с. 12]; мотив, прийняття рішень, визначення проблеми, постановка мети діяльності, процес діяльності, засіб (засоби) діяльності, контроль, результат, рефлексію (І. В. Шпекторенко, Є. І. Бородін) [6, с. 51].

Принципово важливим з позиції розуміння того, як структура діяльності діє на практиці, є думка В. Д. Шадрикова про те, це не просто її етапи або фази, а процесно та функціонально перманентно поєднані між собою елементи (блоки) [5, с. 13].

Своєрідним необхідним фоном діяльності, її важливою умовою виступає професійна активізація суб'єкта праці, що має внутрішні та зовнішні чинники. Зовнішні, стосовно впливу суб'єкта управління на об'єкт управління: технології активізації, що можуть бути застосовані у досить широкому спектрі управління, у тому числі й управлінні персоналом. Мотивація створює більш стабільне у часі відношення до роботи, активізація, як «фон», як допоміжна підтримка — менш тривале, але яке може стосуватися всіх компонентів та етапів діяльності.

Актуальність професійної активізації зростає тоді, коли не спрацьовують інші зовнішні умови продуктивної професіоналізації персоналу, що повинні забезпечуватися професійним середовищем органу публічного управління, його керівниками. В індивідуальному прояві це помилково здійснений професійний відбір (добір) службовця на посаду; ситуації, коли не спрацьовують професійні мотивація та адаптація; залишається малоефективним заходи з професійного оцінювання, навчання та виховання персоналу.

Внутрішні активізаційно важливі якості персоналу, що перебувають у сфері формування професійної компетентності та професіоналізму, професійної придатності.

Зазначені якості повинні бути сформовані таким чином, аби вони сприймали зовнішні активізатори, притаманні даній сфері службових відносин. Мова йде про критерії (та показники) оцінювання внутрішньої активізованості публічного службовця як суб'єкта діяльності: самоідентифікація (самовизначеність, самоідентифікованість); нормативність поведінки; усвідомленість діяльності (відповідальність); самоорганізованість; самоактуалізованість, самоакцентованість (включеність, активна професійна позиція, ініціативність); самостійне цілепокладання (здібність самостійно визначати цілі діяльності, до цілеутворення в межах посадової компетенції); самомотивація (внутрішня мотивація); самоконтроль, самооцінювання; професійна научуваність (самостійна научуваність, здатність до навчання, самоосвіти, академічна мобільність); самовиховання; комунікативність, професійна компетентність, професіоналізм. Окрім професійної придатності діяльнісною основою формування професійної активізації можна вважати професіоналізм, а також мобільності персоналу: професійну, соціокультурну, культурну, академічну як якості персоналу.

Отже, структура управлінської діяльності включатиме: мотив, визначення проблеми, мету (ціль, перспективний та оперативний образ), активізацію, процес діяльності, засіб (процедури, інструменти управління тощо) діяльності, контроль, результат, рефлексію. У цій системі активізація стосується всіх компонентів структури управлінської діяльності.

Здійснення управлінської діяльності на професійному рівні можливе за умови сформованого вміння ідентифікувати, продуктивно засвоювати широке коло поточної інформації та нових знань (професійна научуваність) у контексті сформованості професійної придатності.

Наприклад, суб'єктивно управлінська задача, що визначає вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою зміни його стану, виступає як свого роду як «неузгодженість» між оперативним образом і «перспективним образом-метою». Це визначає напрямок актуалізації пошуку рішення, у процесі якого відбувається формування бачень, їхня перевірка й оцінка за допомогою емпіричних та інтуїтивних методів як передумов ухвалення рішення.

У даній публікації набула подальшого розвитку структура професійної управлінської діяльності публічного службовця. До компонента «ціль діяльності» додано «перспективний та оперативний образ» як важливої умови усвідомленості професійної за змістом діяльності. У спільній професійній діяльності загальна ціль управління є чинником, що поєднує активність людей. Ціль професійної діяльності зв'язана з інтересами як усвідомленими потребами, цінностями, принципами, посадовими компетенціями груп як цілісного утворення. Мотиви індивідів переплітаються і можуть у спільній діяльності інтегруватися, а між ними виникати мотиваційно-цільовий резонанс.

Таким же чином інтегруються активізатори діяльності. Загальний план роботи колективу (як результат здійснення керівниками функції планування) виконує не тільки координуючу (як традиційно розуміється), а й структуруючу, інформаційно-психологічну (ціннісну), спрямовуюче-мотивуючу роль, інтегруючи функціональні взаємозв'язки та посадову компетенцію учасників процесу управління. Існує загальний «фонд інформації» у вигляді інституційної пам'яті органу публічного управління, яким повинен мати можливість користуватися кожний службовець. У складі цього «фонду» виступає колективний професійний досвід, як важливий ресурс та умова діяльності. У спільній професійній діяльності спостерігаються феномени наслідування (передача компетентності та досвіду), нав'язання, емоційного та енергетичного взаємозарядження і т. д.

До структури управлінської діяльності необхідно додати компонент «активізація».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вересов Н. Н. (2001). Психология управления: учебн. пособ.; Рос. акад. образования, Моск. психолого-социальный ин-т. Москва-Воронеж: б/и. С. 52. 174 с.
2. Мацко Л. А., Прищак М. Д. (2009). Основы психологии та педагогіки: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ. 158 с.
3. Сидорчук Т. В. (2013). Теоретичні питання методології державного управління в Україні: дис. ... канд. держ. упр.: 25.00.01 — теорія та історія держ. упр.; Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ. 181 с.
4. Шадриков В. Д. (1979). Психологический анализ деятельности. Системогенетический подход. Ярославль. ЯГПИ. 91 с.; Шадриков В. Д. (1980). Психологический анализ деятельности как системы. Психологический журнал. Т. 1. № 3. С. 33-46; Шадриков В. Д. (1981). Методологические проблемы психологии профессионального обучения. Методология инженерной психологии, психологии труда и управления. Москва: Наука. С. 43-58; Шадриков В. Д. (1982). Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. [Отв. ред. К. А. Абульханова-Славская]. Москва: Наука. 185 с.; Шадриков В. Д. (2007). Проблемы системогенеза профессиональной деятельности. 2-е изд. [Отв. ред. К. А. Абульханова-Славская]. Москва: Логос. 192 с.; Шадриков В. Д. (1986). О соотношении теоретических и прикладных исследований в психологии. Проблемы психологического анализа трудовой деятельности: сб. науч. трудов. Ярославль: ЯГУ. С. 5-9.
5. Шадриков В. Д. (1996). Психология деятельности и способности человека: учебн. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Логос. 320 с.: ил.
6. Шпекторенко І. В., Бородін Є. І. (2018). Структура та методологія управлінської діяльності. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Вип. 3(38). С. 46-52.
7. Юдин Э. Г. (1997). Методология науки. Системность. Деятельность. Москва: Эдиториал УРСС. 444 с.

Мала С. Г.

аспірант

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Дніпро, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Враховуючи, що стейкхолдерами публічного управління освітою є практично усі громадяни, на сьогодні освіта має розглядатись як базис для загальнодержавного розвитку, вибудовування демократичної та конкурентоспроможної країни в сучасному світі.

Освіта і наука проголошені стратегічними сферами країни на Всеукраїнському форумі «Україна 30. Освіта і наука». Серед ключових умов успішного розвитку української освіти першочерговими визначені розбудова освітньої інфраструктури, забезпечення педагогічними кадрами, вмотивованість здобувачів освіти до навчання, сучасний зміст освіти [1].

Прискорення глобалізації суспільства, поглиблення євроінтеграційних процесів, наскрізне проведення реформ в Україні потребують також радикальних змін та трансформації в освітньому менеджменті.

В умовах розвитку демократичного суспільства насамперед є необхідним категоричне відходження та остаточне викоренення командно-адміністративного стилю керівництва, налагодження партнерських відносин між державою та громадянами.

Трансформація управління освітою передбачає зміну управлінської філософії. На сучасному етапі реформування та проведення змін відповідно до концепції Нової української школи особливостями формування культури змін в освіті є використання нової

філософії освітнього менеджменту — адхократії, яка сфокусована на зовнішні аспекти та диференціацію, гнучкість та дискретність.

Новий зміст і характеристики набувають відповідно й управлінські процеси, які мають бути направлені на забезпечення освітніх запитів та потреб здобувачів освіти.

Формування культури змін для організаційної досконалості набуває дедалі більшого значення та важливості в українському освітньому менеджменті, що потребує на всіх рівнях управлінської діяльності. трансформації організаційної культури, яка визначається як потужний стратегічний інструмент, орієнтований усі структурні підрозділи та працівників на загальні цілі організації.

В умовах децентралізації та створення територіальних громад управління освітою на регіональному рівні (департаментів, управлінь, відділів освіти) зміщується з тотального контролю у площину координації та сервісної орієнтації.

Тотальне «перезавантаження» людей, структур, процесів має відбуватись одночасно, так як «старі» компетентні люди зі «старою» інституційною пам'яттю та шаблонами мислення тягнуть нові структури назад, а нові люди в «старих» структурах не можуть працювати, і потрібна критична маса нових людей із новим мисленням і цінностями. Отже, нові кадри мають стати компетентними, а «старі» кадри, які володіють необхідними компетенціями та які готові до змін, мають «вписатись» у нові структури [2].

Подальший ефективний розвиток освіти також потребує громадського сприйняття, зацікавленості та підтримки процесів, які відбуваються в освітній сфері. Залучення стейкхолдерів та партисипація територіальної громади, публічність та прозорість управлінських процесів, створення громадських рад, відкрита комунікація з громадськістю надає можливість прискорити трансформацію публічного управління освітою як на регіональному рівні, так і в цілому. Крім того, це сприяє підвищенню іміджу (органу управління освітою / керівника/структурного підрозділу / команди творчої групи / працівника) та довіри до загальнодержавної освітньої політики.

Отже, виклик часу для української освіти полягає не в рішенні — змінюватись чи не змінюватись, а в тім, як саме змінюватись.

Також слід враховувати, що освіта багатопланова як система та об'єкт управління, які є динамічними, відкритими, самокерованими системами, тому для її трансформації недостатньо накопиченого досвіду та традиційних практик управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Володимир Зеленський: Країна, яка прагне бути конкурентоспроможною, має визначити освіту та науку своїми стратегічними сферами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/volodimir-zelenskij-krayina-yaka-pragne-buti-konkurentospromozhnoyu-maye-viznachiti-osvitu-ta-nauku-svoyimi-strategichnimi-sferami>
2. Пекар В. Велике перезавантаження [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/opinion/velika-perezavantazhennja-2501508.html>.

Михайловська О.В

к. е. н., доцент

Сергієнко О. В.

аспірант

Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ДЕРЖАВНИЙ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Відкрита економіка несе в собі певний рівень загроз, який науковці та практики пов'язують з тим, що держава в певному значенні «самоусувається» від домінуючої ролі в економічній площині. Загальновідомо, що без формування дієвих механізмів державного управління економічним розвитком, які передбачають стимулювання економічного зростання, не можна досягти належного рівня життя населення в стратегічній перспективі. Структура економіки України у порівнянні з іншими країнами (рис. 1).

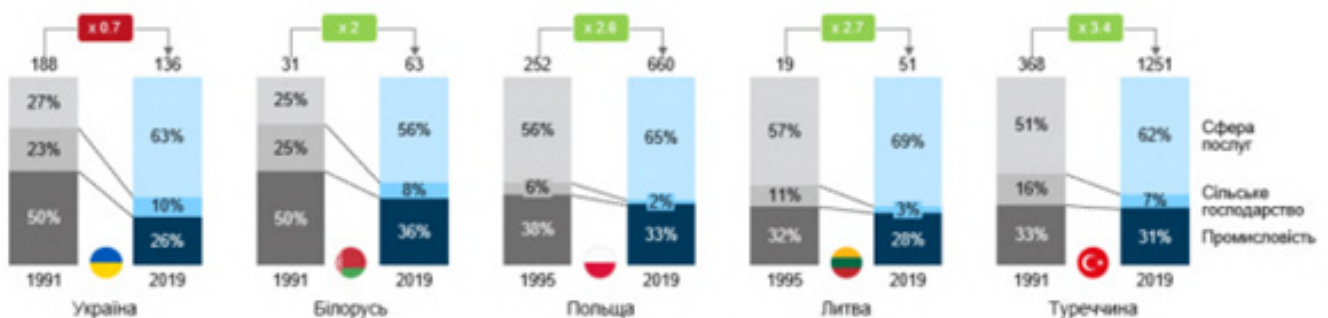

Рис. 1. Показники економічного розвитку України та інших країн (структура економіки, % від ВВП / реальний ВВП, млрд. дол. США) [1]

Зазначимо про те, що у проєкті Національної економічної стратегії до 2030 року роль держави визначена як активатора створення середовища для українців як інвесторів та підприємців, що здатні забезпечити стрімкий економічний розвиток держави.

Для аналізу характеру відкритості економіки в державі використовується індекс економічної свободи. Такий індекс характеризує ступінь невтручання держави у виробництво, розподіл і споживання товарів і послуг та відображає ступінь лібералізації і відкритості економіки. Індекс економічної свободи базується на 10 індексах, що вимірюються за шкалою від 0 до 100 (при цьому показник 100 відповідає максимальній свободі, а 0, відповідно, мінімальній) та розраховується газетою Wall Street Journal та дослідницьким центром Heritage Foundation. Експерти визначають економічну свободу як «відсутність урядового втручання або перешкоджання виробництву, розподілу і споживанню товарів і послуг, за винятком необхідного громадянам захисту і підтримки свободи як такої» (рис. 2) [2].

За останніми даними Україна посіла у рейтингу 127-ме місце зі 180 країн світу (набрала 56,2 бали зі 100 можливих). Тобто, наша держава залишається в групі країн з переважно невільною економікою. Також зазначимо, що Україна посідає останнє місце серед 45 країн європейського регіону, при цьому загальний бал нижче середніх

регіональних і світових показників.

Державне регулювання інвестиційних процесів включає в себе не лише вплив на державний сектор, але й передбачає створення сприятливих умов для довгострокового вкладення, а також ефективного використання приватного капіталу. При цьому механізм державного впливу повинен узгоджувати інтереси не лише різних ієрархічних рівнів, а й господарських суб'єктів всіх форм власності.

Рис. 2. Рівень економічної свободи в Україні (станом на початок 2021 р.) [3]

Задля збереження курсу до більшої економічної свободи, уряду вкрай необхідно підвищити довіру інвесторів: продовжувати удосконалювати інвестиційний кодекс; проводити реформи для зміцнення інститутів верховенства закону; поліпшувати ефективність судової системи тощо. Варто наголосити про негативний вплив COVID-19 на стан економічного розвитку, оскільки пандемія в Україні привела до великої кількості випадків смерті і, за прогнозними даними економіка від такого впливу буде лише скорочуватися. Багато практиків наголошують на тому, що хоча український закон і регулює права власності, однак його виконання судами ненадійно через корупційність (схильність судової системи до політичного тиску, корупції і хабарництва).

Однак існують і позитивні зрушення у даному аспекті. Зокрема, в кінці 2019 р. було прийнято новий інвестиційний указ, що спрощує процедуру реєстрації іноземних інвесторів. Отже, існує тісний взаємозв'язок відкритої економіки та міри загроз, які несе сам феномен «економічної відкритості».

За деякими оцінками, прямі іноземні інвестиції в Україну за 2019 рік склали 3541,4 млн. грн. (табл. 1). З таблиці також видно загальну тенденцію до їх скорочення.

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування млн. грн

	2015	2016	2017	2018	2019
Усього	251 154,3	326 163,7	412 812,7	526 341,8	584 448,6
у т.ч. за рахунок:					
коштів державного бюджету	6 114,5	7 468,9	14 324,6	21 036,7	29 536,7
коштів місцевих бюджетів	12 423,2	23 225,1	38 175,9	45 743,1	56 047,5
власних коштів підприємств та організацій	169 257,9	226 398,9	288 644,2	375 309,1	397 771,5
кредитів банків та інших позик	18 299,5	23 249,5	21 826,9	35 299,8	40 983,1
коштів іноземних інвесторів	7 834,8	9 416,7	5 667,1	1 540,2	3 541,4
коштів населення на будівництво житла	30 283,2	29 117,9	32 288,1	33 838,9	32 666,4
інших джерел фінансування	6 941,2	7 286,7	11 885,9	13 574,0	23 902,0

Джерело: [4]

Можливості зовнішнього запозичення поки що обмежені загальними можливостями державного бюджету. Водночас розвиток банківської системи дозволить удосконалити дану ситуацію.

Поступовий перехід до нового інвестиційного режиму передбачає необхідність розробки нової інвестиційної політики, що враховує змінені економічні умови. Основні напрями такої політики мають включати: 1) проведення децентралізації інвестиційного процесу; 2) покроковий перехід до кредитування підприємств на платній і поворотній основі; 3) збереження ролі держави як інвестора у сфері найважливіших виробництв; 4) посилення контролю за цільовим витрачанням коштів бюджету, що спрямовуються на інвестиції; 5) використання інвестицій на реалізацію ефективних проєктів, що швидко окупається; 6) стимулювання іноземних інвестицій; 7) вдосконалення нормативної бази; 8) гарантування і страхування інвестицій тощо. При перенесенні центру ваги з державного інвестування на формування сприятливого інвестиційного середовища інвестиційна політика держави має носити системний і виважений характер.

Головною складовою дієвого механізму державного управління інвестиційним розвитком національної економіки виступає податкове стимулювання, яке включає різні форми фіскальних послаблень, що спрямовані на стимулювання вкладення капіталу у сфери виробництва першочергової важливості для розвитку економіки. Хоча механізм державного регулювання інвестиційної діяльності складний, однак він необхідний для активізації інвестиційних процесів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вектори економічного розвитку 2030. Кабінет Міністрів України. Матеріали для обговорення. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>
2. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.
3. Economic freedom 2021. URL: <https://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>

4. Оліфіренко Л. Д. Формування ефективного механізму взаємодії інститутів державного та корпоративного управління. *Економіка та держава*. 2012. № 12. С. 118-120.

Михайловська О.В

к. е. н., доцент

Михайловська А. І.

здобувачка вищої освіти

Національний університет «Чернігівська політехніка»,

м. Чернігів, Україна

ПІДГРУНТЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Сучасні ключові питання щодо економічної, соціальної та екологічної складових розвитку будь-якої з держав та їх осмислення вже вийшли за рамки лише теоретичних досліджень. У межах деструктивних процесів економічного характеру виділяються певні кризи, які впливають на всі сфери господарювання в державі. До соціальних викликів сьогодення науковці та практики справедливо зараховують нерівність доходів громадян та, як результат, відмінний рівень доступу до різних благ. Важливим є те, що екологічні виклики демонструють вагомий рівень вичерпаності природних ресурсів. Тому актуальність збалансованого розвитку всіх представлених складових (економічної, екологічної, соціальної) є сьогочасною за умов, що склалися та передбачає необхідність формування новітнього світогляду в усіх сферах діяльності суб'єктів господарювання та населення. Тобто, підгрунття концепції сталого розвитку складає вимога гармонійного узгодження економічної, соціальної та екологічної компонент з метою досягнення балансу між задоволенням наявних потреб розвитку суспільства, а також паралельній розбудові системи захисту інтересів майбутніх поколінь [1]. Проблеми забезпечення сталого розвитку розглядалися в роботах багатьох вітчизняних та закордонних учених: Л. Абалкіна, В. Вернадського, В. Воробйова, Д. Калюжного, Дж. Кларка, Н. Кондратьєва, Н. Ларіна, Н. Мойсеєва, та ін.

Важливим засобом комплексного досягнення цілей концепції сталого розвитку є ефективна державна політика у даному напрямі. Отже, сталий розвиток (sustainable development) — розвиток, що дозволяє задовольнити потреби сучасного покоління без шкоди для майбутніх поколінь. Переклад з англійської на українську мову має декілька варіантів, один з яких — стійкий розвиток. Але в Україні термін сталий розвиток є офіційно визнаним відповідником англійського терміну. Багато вітчизняних науковців, та експертів використовують також термін «збалансований розвиток» як такий, що більше відповідає суттєвості розвитку як процесу змін з утриманням еколого-економічного та соціального балансу [2].

Стійкість у даному ракурсі виступає універсальною властивістю різних типів систем, включно з територіальними і полягає в їх здатності ефективно виконувати внутрішні і зовнішні функції, незважаючи на негативний вплив екзогенних і ендогенних факторів. Водночас здатність системи зберігати стійкість має кордони і коли умови зовнішнього середовища виходять за певні межі — відбувається порушення функціонування системи, чи навіть відбуваються структурні зміни. Тобто, для будь-якої системи існує певна область стійкості, положення меж якої змінюється з еволюцією самої системи [3]. Сьогодні у загальному розумінні «стійкість» в основному розглядається науковцями

як властивість чи якість, що визначає здатність регіональної системи перебувати в стані динамічної рівноваги за наявності зовнішніх і внутрішніх впливів. Н. Кондратьєв у своїх працях розмежовує динамічні процеси зміни економічних елементів у часі та просторі та виділяє їх кількісні й якісні характеристики. В. І. Вернадський, вказує на те, що між усіма живими і неживими частинами Земної кулі йде безперервний матеріальний і енергетичний обмін, який у процесі часу виражається закономірними змінами та безперервно прагне до стійкості та рівноваги [4]. На думку С. Валянського та Д. Калюжного, розуміння понять «стійкість» і «розвиток» суперечать одне одному, оскільки «розвиток у принципі не може бути стійким» [5]. Деякі автори зазначають, що розвиток (країни, регіону, соціальної групи, економічної системи тощо) у певний період часу є стійким, якщо він зберігає певний інваріант, тобто не змінює, не ставить під загрозу будь-яку властивість, об'єкт, ставлення [6]. В. Данилов-Данільян наголошує, що «скільки б не претендували на нього економісти, соціологи, культурологи та фахівці різних інших областей, «сталий розвиток має і походження, і зміст переважно екологічний» [7].

Сьогодні науковці практично одностайні в думці, що найбільш точне визначення курсу сталості розглядається в доповіді Г.-Х. Брутланд. Зокрема вважається, що сталим можна назвати такий розвиток, який веде до мінімізації негативних наслідків виснаження природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь у результаті соціально-економічного розвитку покоління, яке зараз проживає на планеті [3].

Глобальні цілі сталого розвитку були затверджені ще у 2015 році на саміті ООН, а 15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», у якій виділено базові показники для досягнення цілей з урахуванням національних аспектів розвитку.

Отже, сталий розвиток спрямований на вирівнювання рівня якості життя населення різних країн та його подальше зростання. У даному аспекті поліпшення якості життя має ґрунтуватися на наукових досягненнях. Також важливою є вимога скорочення споживання ресурсів, переходу на інші види джерел енергії, впровадження безвідходних технологій, результатом чого має стати зниження навантаження на здоров'я людини та довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шубравська О. В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери. *Економіка АПК*. 2005. № 12. С. 15-20.
2. Центр екологічної сертифікації та маркування. Сталий розвиток. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok>
3. Жученко А. М. Поняття сталого розвитку в сучасній економіці. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/86.pdf>
4. Вернадский В. И. Живое вещество и биосфера. М.: Наука, 1994. 669 с.
5. Круш П. В., Кожемяченко О. О. Національна економіка: регіональний та муніципальний вимір. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2014. 320с.
6. Немирод Л. А., Боженко С. В. Управление функционированием и развитием региональной экономической системы. Кострома, 2000. 260 с.
7. Данилов-Данільян В. И. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ). *Экономика и математические методы*. 2003. Т. 39. С. 123-135.

Михайловська О.В

к. е. н., доцент

Руденко М. В.

аспірант

Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ ІНФРАСТРУКТУРИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Українське село у період трансформаційних перетворень зазнає колосальних змін: реструктуризації земельних і майнових відносин, приватизація землі, майна, використання індивідуально-сімейної праці тощо. Питання поступової розбудови інфраструктури сільських територій непокоять багатьох науковців та практиків державного управління. Зазвичай більшість з них приділяє увагу саме соціальній інфраструктурі, оскільки вона є ключовим внутрішнім чинником якості та рівня життя сільського населення в Україні та в умовах урбанізації набуває особливого значення. Стан такої інфраструктури сільських територій залежить від рівня розвитку аграрного виробництва, але зазначене має інший бік: від рівня розвитку складових частин інфраструктури залежить стан виробництва на селі. Тобто, актуальності набуває аналіз залежності між виробничими та соціальними показниками з метою прогнозування перспектив їх розвитку [1]. Однак у сільській місцевості продовжують існувати складні питання, які стосуються стану й розвитку соціальної інфраструктури сільських територій.

Національний інститут стратегічних досліджень в аналітичній записці «Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів» ще у 2013 році детально характеризує основні показники стану соціальної сфери сільських територій серед яких: 1) несприятлива демографічна ситуація та невпинне зменшення чисельності населення в сільській місцевості; 2) високий рівень безробіття; 3) найнижча серед галузей економіки оплата праці; 4) висока міграція сільського населення; 5) недостатній рівень забезпеченості медичними закладами та медичним обслуговуванням; 6) низька забезпеченість мережею сільських освітніх закладів; 7) житлові умови сільського населення; 8) низький рівень розвиненості дорожньо-транспортної інфраструктури; 9) низька забезпеченість об'єктами культурного призначення. Як можемо констатувати, сьогодні існують позитивні зрушення за певними показниками. Однак, окремі показники (демографічна ситуація, безробіття, житлові умов тощо) або майже не покращились, або продовжують погіршуватись.

Сьогодні визначені основні засади стратегії сталого розвитку сільських територій за наступними напрям: природно-ресурсний потенціали, удосконалення управління сталим розвиток сільській територій, диверсифікація сільської економіки, соціальний захист сільського населення; розвиток підприємництва й обслуговуючої кооперації, інноваційне забезпечення, тощо [3]. Однак, розробка шляхів реалізації даних напрямів вимагає уваги не лише теоретиків, а й практиків.

Також важливим є питання модернізації соціальної інфраструктури сільських територій. Однак, загальна вартість робіт із приведення об'єктів інфраструктури до належного стану на багато перевищує наявні бюджетні ресурси будь-якого регіону. Досвід доводить, що інвестування у інфраструктурні об'єкти сільських територій без обґрунтованої та скоординованої політики не дає відчутних результатів.

Тому, необхідно зосередити увагу на тих елементах інфраструктури, які можуть

сприяти активному розвитку сільських територій або стосуються територій, що мають приріст чисельності населення, чи фокусуються на вирішенні пріоритетних проблемних питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рябоконь В. П., Рарок Л. А. Розвиток соціальної інфраструктури сільських територій. Економіка АПК. 2016. № 4. С. 56-65.
2. Аналітична записка «Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-problem-rozvitku-socialnoi-infrastrukturi-silskikh>
3. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року URL: https://issuu.com/nnc_iae/docs/2020_14_str_nap_sta_roz.

Слюсарев І. О.

аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ: ПУБЛІЧНА СФЕРА

Сучасне суспільство характеризується неоднорідністю щодо поглядів, цінностей, світогляду, потреб тощо. Зазначена породжує таке складне соціальне явище, як конфлікт. Конфлікт, зазвичай, виникає внаслідок опору (враховуючи й опір змінам) тиску та панування однієї сили над іншою. Тобто, ключовою причиною конфліктів більшість науковців визнають питання підпорядкування, відносини влади, нерівність груп у структурі суспільства тощо. Звідси, конфлікт виступає неминучою складовою взаємодії будь-яких соціальних груп людей.

Проблематичні питання управління конфліктами на сучасному етапі розвитку суспільства стали досить актуальними та охоплюють багато наукових спрямувань. Сучасні трансформаційні процеси в Україні супроводжуються великою кількістю конфліктів не лише між різними гілками влади, а й зачіпають партії, рухи, окремих політичних лідерів, місцеву владу, населення країни. У процесі реформування системи державного управління в Україні проблема конфліктної взаємодії потребує глибокого теоретичного осмислення й вирішення низки надзвичайно важливих питань, оскільки стосується все більшого кола учасників.

Варто наголосити на тому, що дослідники розуміють природу конфлікту як соціального явища по-різному: одні вважають, що конфлікт — норма в соціальному житті, а інші, що це — небезпечна хвороба чи патологія. Зауважимо про те, що науковці виокремлюють конструктивні конфлікти, підґрунтя яких складають розбіжності щодо вирішення принципових проблем, що можуть попереджати застій чи стимулювати колектив до розвитку та нових цілей, а також сприяти формуванню нових форм взаємодії [2]. Отже, на нашу думку, варто чітко розділити два напрями: 1) конфлікт-негатив; 2) конфлікт-позитив (рис. 1).

Зазвичай зміст поняття «конфлікт» розкривають через такі значення: 1) стан відкритої, часто затяжної боротьби; битва або війна; 2) стан дисгармонії у стосунках між людьми, ідеями чи інтересами; зіткнення протилежностей; 3) психічна боротьба, яка виникає як результат одночасного функціонування взаємно виключних імпульсів, бажань або тенденцій; 4) протистояння характерів або сил у літературному [1]. Зазначимо й про те, що типологія конфліктів залежить від причин їх виникнення.

Рис. 1. Значення конфліктів для сфери публічного управління

Водночас узагальнений підхід щодо розв’язання конфліктних ситуацій у публічній сфері не завжди дозволяє здійснити якісний аналіз окремого конфлікту з метою його конструктивного розв’язання.

Можемо зробити висновок про те, що взаємодія виступає ключовою характеристикою конфлікту. Отже, хоча конфлікт-негатив характеризується руйнівними наслідками, існує потенційна можливість переведення його у конфлікт-позитив за рахунок дієвих управлінських впливів. У даному випадку важливість конфлікту для системи публічного управління полягає в тому, щоб сприяти її оновленню та адаптації до змін, які відбуваються в нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Долинська Л. В., Матяш-Заяц Л. П. Психологія конфлікту: навч. посіб. Київ: Каравела, 2010. С. 7-14.
2. Новікова Н. Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики. Галицький економічний вісник. 2013. № 2. С. 79-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_14.

Старченко Г. В.

д. е. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ПРОЄКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Зміни, які пов’язані з розробкою та впровадженням інновацій є найбільш перспективними. Вони потребують від суб’єктів економіки вміння й навичок розвитку інноваційних процесів, запровадження сучасних технологій, впровадження нестандартних організаційних структур управління, формування нових вимог до людей і форм комунікацій між ними. Інновації можуть торкатися таких змін: інноваційні перетворення в оточенні економічної системи (зміни в економіці, законодавстві, внутрішній і зовнішній політиці, поведінці людей; інноваційні зміни продуктів/послуг; інновації, які пов’язані зі зміною технології виробництва, методів організації праці; інновації, що відображають управлінські зміни (запровадження нового стилю управління, нова система мотивації працівників, організації праці, навчання й розвитку персоналу; інновації, що забезпечують структурні зміни (інноваційні трансформації організаційної структури) [1, с. 13].

Децентралізація влади накладає додаткові вимоги до поширення інновацій на рівні

розвитку територіальних громад, формуванні проєктів місцевого розвитку, які найбільшою мірою сприятимуть концентрації зусиль та ресурсів на досягненні цілей місцевого розвитку. Слід відмітити, що самі процеси децентралізації, особливо у частині фіскальних аспектів її здійснення дають змогу місцевим органам влади реалізувати проєкти розвитку громад із залученням громадськості.

Поширюючи поняття проєкту на інноваційні процеси для забезпечення місцевого розвитку, під проєктом інноваційного розвитку доцільно розуміти сукупність проєктних заходів, результатом яких є перманентні якісні послідовні трансформації національної економіки, детерміновані практичним використанням нових знань і інновацій (рис. 1).

Рис. 1. Графічна інтерпретація сутності проєкту інноваційного розвитку

Джерело: розроблено автором

Економічний і технологічний вплив інновацій на процеси місцевого розвитку як і на рівні національної економіки забезпечуються збільшенням проєктного потенціалу держави, вдосконаленні окремих елементів інноваційного процесу, що досягається поширенням проєктно-орієнтованого управління на реалізацію проєктів на місцях.

Розглядаючи проєктно-орієнтоване управління (Project oriented management — POM) з позиції управління інноваційними процесами, варто його розуміти як управління діями в інноваційному процесі суб'єктом інноваційної діяльності, які вимагають постійного керівництва в умовах жорстких проєктних обмежень з використанням методології проєктного менеджменту. При цьому сам проєктний підхід ідентифікується як такий підхід до управління економічними системами, основним принципом побудови якого є концепція не функцій або процесів, а виключно проєкту [2, с. 94-95].

Враховуючи, що характерними ознаками такого управління є спрямованість на досягнення конкретних результатів, які можливо виміряти у визначені строки, унікальність мети, засобів або місця реалізації проєкту, поєднання ініціативи й творчості на стадії визначення концепції з чітким розподілом обов'язків і відповідальності в ході виконання основних проєктних робіт [3, с. 108].

Головним завданням у підвищенні ролі інноваційного чинника є формування механізм-

му проєктно-орієнтованого управління інноваційними розвитком не лише на рівні національної економіки, але й визнання його значущості на рівні розвитку кожної місцевої громади. Для цього потрібно більш ясне, прив'язане до цілей проєктно-орієнтованого управління, визначення типів проєктів інноваційного розвитку, встановлення зв'язків між показниками конкурентоспроможності та детермінантами інноваційного розвитку, які здатні проявитися та якими володіє місцева громада, що дасть змогу повністю реалізувати наявні у такій громаді можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Управління змінами в умовах інноваційного розвитку: Колективна монографія. Том 5 /І.Л. Петрова, Г. В. Макаркіна, І. В. Теронтаін.; за наук. ред. д. е. н., проф. Петрової І. Л. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. 268 с
2. Старченко Г. В. Проектний підхід та його вплив на інноваційний розвиток національної економіки в умовах глобалізаційних викликів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2019. № 31. С. 110-118.
3. Осауленко І. А. Процедурні та інформаційні аспекти проєктно-орієнтованого управління регіональним розвитком. *Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія «Технічні науки»*. 2015. № 3. С. 108-113.

Ivan Khomiak

postgraduate

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

FUNDAMENTALS OF DETERMINANTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

In the conditions of transformational changes that Ukrainian society is undergoing today, it is gaining relevance in the system of public administration and ensuring, first of all, the development of society in Ukraine. «Strategy 15 2020» consists of three main vectors of movement to achieve the goal: sustainable development of the country; security of the state, business and citizens; responsibility and social justice [1].

According to T. Kravchenko [2], sustainable development is managed development. Its basis of controllability is modern information technologies and system approach which allow to model various variants of directions of development quickly and reliably, with high accuracy to predict their results and to choose the most optimum. But ensuring the true sustainability of positive social trends, development, sustainability of economic growth is impossible without reaching a social consensus on the priority components of the organizational and economic mechanism, which will accurately ensure the legitimacy and effectiveness of public policy in the country. This consensus will be formed only in the case of practical capacity building, especially economic, at the level of territorial communities, the formation of the latter as capable actors in implementing socio-economic development policy, tools for the most effective use of the potential of territories, which, in fact, consists of national potential. development.

Sustainable development should be initiated and maintained at the level of the territorial community, and accordingly its provision should be carried out from the bottom up, ie from a specific community of a particular region to the national and global levels. In order to be able to bring the region on the path of sustainable development, it is necessary not only to determine the resource security of the territory, balance economic, social and environmental interests of local development policy actors, but also to conduct a detailed analysis of the

leading sectors of the economy. territory.

The determinants of sustainable development are formed and ensured. In society, the determinant is a universal factor that stimulates the integration of individual realities of social reality into the social framework or environment, positioning these realities in a particular place of social space, the determinant fills them with content due to the functional orientation of the environment.

Among the many interpretations of the economic determinant of sustainable development, consider that based on the theory of the maximum flow of aggregate income, which is provided, at least, the preservation of aggregate capital, through which this income is obtained [4, p. 4]. The presented concept provides for the optimal use of limited resources and the use of environmental, nature, energy and material-saving technologies, including the production and processing of raw materials, the creation of environmentally friendly products, minimization, processing and disposal of waste. However, when deciding what kind of capital should be stored (for example, physical or natural or human capital) and to what extent, if different, they can be interchangeable, as well as when estimating the value of these assets, especially environmental resources, there are problems of proper interpretation and calculation. There are two types of stability — weak when it comes to not decreasing in time natural and productive capital, and strong — when natural capital should not decrease (and part of the profit from the sale of non-renewable resources should be used to increase the value of renewable natural capital) [4, p. 4]. Thus, in general, the economic determinant means maximizing the end result with efficient and balanced use of resources of territorial communities.

The social determinant is closely related to the economic and generally includes maintaining a proper standard of living, providing conditions for health, creating jobs, providing a certain level of income, opportunities to meet cultural and aesthetic needs, combating discrimination. An important role belongs to the welfare of society as such. It is no coincidence that in the Millennium Development Goals [5] the first is poverty reduction. The key to this is the formation of the middle class, which is especially relevant for rural areas. Within the concept of human development, man is not an object but a subject of development. Based on the expansion of human choice as the main value, the concept of sustainable development implies that a person should participate in the processes that shape the sphere of his life, promote decision-making and implementation, monitor their implementation [4, p. 5]. The social determinant concerns social justice, the key to the realization of which is the formation of civil society. Taken together, this should lead to an increase in social capital. At the same time, in a somewhat narrow interpretation, it is not necessary to reject such components as the level and living conditions of the population of the territorial community. In socio-ecological terms, it is important to strengthen social environmental responsibility, increase the level of agricultural culture and so on.

The ecological determinant concerns the preservation of the physical and biological resource base and ecosystem [6]. Man and the sphere of production have a detrimental effect on the ecological state of the environment, the natural balance and the ability of nature to self-renew or adapt to change are disturbed. Uncontrolled resources are used, the biosphere is destroyed, the atmosphere is polluted, biological diversity is reduced, soils are degraded, rivers and reservoirs are polluted, water resources are destroyed, the ozone layer is destroyed, fertilizers, nitrates and pesticides are not regulated, forests are cut down. All this leads to the deterioration of the environmental situation in the world and in the country, including at the level of territorial communities.

These determinants should be considered in its entirety, primarily on the principle of

a systems approach, according to which all elements of the system perform their separate functions, but are complementary and interdependent, and therefore should be considered together. Also, economic and social elements, interacting with each other, create such new tasks as achieving justice within one generation (for example, in relation to income distribution) and providing targeted assistance to the poor. The mechanism of interaction of economic and ecological elements — balancing the sphere of production and its impact on the environment with the restoration of nature and its resources. Finally, the link between social and environmental elements has aroused interest in issues such as intra-generational and inter-generational equality, including respect for the rights of future generations and public participation in decision-making [7, p. 28-29].

Thus, the socio-ecological and economic development of Ukraine and regions, including territorial communities should be based on the principles of taking into account the capabilities of natural complexes and the gradual reduction of the negative impact of anthropogenic impact on the environment and the environment

REFERENCES:

1. The President presented the «Reform Strategy 2020»: The purpose of the reforms is EU membership. URL: <http://www.president.gov.ua/news/31289.html>.
2. Kravchenko T. A. The basis of sustainable development of territorial communities is a systematic approach to the realization of national interests of Ukraine. Theory and practice of public administration and local self-government. 2014. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/24.pdf
3. Gurvich J. Dialectics and sociology. Krasnodar: Kuban State University, SIC «Region-South», 2001. 294 p.
4. Comprehensive comparative legal study of compliance with the legislation of Ukraine ACQUIS COMMUNAUTAIRE in the field of trade and sustainable development, including social policy and environmental protection. K.: Ministry of Justice of Ukraine, 2011. 119 p. URL: www.minjust.gov.ua/file/23509.
5. Lopatinsky Y. M. Sustainable development of the agricultural sector of the national economy in the context of European integration. Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Collection of Sciences. wash. 2015. Issue 730-731. Economy. Pp. 17-20.
6. Belarus O. Imperatives of sustainable development in the era of globalization. Economic Journal-XXI: Scientific Journal. 2002. № 3. S. 3-8. URL: <http://soskin.info/ea/2002/3/20020390.html>.
7. Kulinich O. M. Sustainable development of national ecology as a sign of civilization processes of the XXI century. Current economic problems. 2012. № 1 (127). Pp. 25-31.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Антоненко В. М.

к. е. н., доцент

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

м. Покровськ, Україна

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ КЛЮЧОВИХ ЛАНОК В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Сучасне середовище, в якому знаходяться і функціонують будь-які підприємства, незалежно від їх спеціалізації і масштабів діяльності, пріоритетів і особливостей управління і т. д., є надто мінливим і в більшій мірі непередбачуваним та, на жаль, не сприятливим щодо забезпечення стійкого й успішного розвитку згаданих підприємств. Умови здійснення господарської діяльності стають все далі більш складними й такими, від яких підприємствам досить часто необхідно захищатися.

В таких умовах керівництву підприємств варто не просто враховувати і застосовувати на практиці усі наявні в їх арсеналі методи управління, а логічним чином і з метою досягнення кінцевої мети запроваджувати обґрунтований вибір і найефективніше поєднання цих методів, виходячи з конкретної ситуації, що склалася на тому чи іншому етапі розвитку підприємства. В останні роки, точніше — в декілька останніх десятиліть, наука зробила суттєвий прорив в галузі напрацювання великої кількості методичних підходів, методів та процедур стосовно управління сучасними підприємствами; але варто наголосити на тому, що є певна прогалина щодо системності у поєднанні вказаних підходів; тобто наразі постає проблема доречного управління саме методами управління. Під поняттям «управління методами управління» розуміється обґрунтований вибір, системне поєднання та практичну реалізацію вибраних з сукупності наявних у керівництва підприємства методів управління. Проблема пролягає у тому, що у кожній функціональній сфері господарської діяльності підприємства наразі є досить відомі і принципово ефективні методи управління, але між цими функціональними напрямками, а, як наслідок, — і між застосовуваними в них методами, — можуть виникати певні протиріччя, які мають свій прояв, наприклад, у різноспрямованості дій окремих структурних підрозділів підприємства, пріоритеті їх локальних відомчих інтересів над глобальними інтересами всього підприємства як цілісної системи, і врешті-решт — можуть впливати на розвиток небажаних негативних тенденцій, які у свою чергу вимагатимуть окремої уваги з боку керівництва підприємства. Тоді може сформуватися парадоксальна ситуація: підприємство, керівництво якого знає і вміє застосовувати окремі управлінські підходи і методи, стикається на практиці із зниженням їх ефективності чи навіть із негативним наслідком впровадження потенційно ефективних методів.

Описана ситуація цілком можлива тоді, коли керівництво не враховує чи не достатньо звертає увагу на об'єктивно існуючу системність щодо обраних управлінських методів. Варто додати, що, на нашу думку, у теорії класичного менеджменту важливість такого явища, як делегування повноважень від вищого керівництва до керівників функціональними одиницями підприємства, — є інколи завищеною, бо останні (функціональні керівники структурних підрозділів підприємства), звичайно, завжди

і в більшій мірі зацікавлені в успішності своїх підпорядкованих їм підрозділів, а не в досягненні кінцевої мети підприємства як системи цих підрозділів. Отже, необхідним є такий варіант управління, який би давав змогу вищому керівництву забезпечувати абсолютний пріоритет глобальних цілей підприємства над локальними функціональними діями структурних одиниць, якими б ефективними функціональними методами вони б не підтримувалися. Для цього необхідним є запровадження у сфері діяльності вищого керівництва системного підходу щодо управління методами функціонального управління, аби адекватно поєднувати дії структурних одиниць і застосовувані ними специфічні управлінські методи, які притаманні кожній функціональній сфері.

Системний підхід як філософський метод пізнання реальності, та і як метод управління, відомий досить вже давно. Та, на жаль, він ще ніяким чином не має прояву в управлінні управлінськими методами в контексті системного поєднання різних функціональних систем.

Мовиться про те, що кожна окрема функціональна управлінська ланка має як систему субфункціональних підсистем управління, так і величезну низку специфічних функціональних і субфункціональних методів управління, які, враховуючи їх велику сукупність, не завжди діють ефективно. Варто, для прикладу, навести варіанти застосування системного підходу та сформулювати хоч декілька субфункціональних підсистем у рамках однієї функціональної системи управління підприємством (у наведеному далі прикладі це — фінансова ланка):

- системно поєднуються між собою в бухгалтерському балансі його активи чи пасиви, хоч кожен з їх елементів являє собою окремий специфічний об'єкт управління;
- відбувається системне поєднання різних елементів витрат при виробництві і реалізації продукції, в процесі чого формується цілісна система витрат у вигляді собівартості реалізованої продукції;

- в процесі розподілу отриманого прибутку враховуються системні зв'язки між його (прибутку) окремими частками, що обумовлює вибір фінансових можливостей подальшого розвитку підприємства (це нерозподілений, або тезаврований, прибуток) та водночас формується

дивідендна політика підприємства (це розподілений прибуток);

- для реалізації підприємством як платника податків (точніше, його фінансовим відділом або бухгалтерією) податкової політики варто враховувати той факт, що різні податки системно зв'язані між собою, хоча на перший погляд цього, можливо, й не помітно. Але у будь-якому разі під час проведення заходів щодо зменшення якогось одного податку можуть збільшуватися інші податки завдяки зростанню податкової бази, втрати пільг тощо чи зростанню податку на прибуток при зменшенні витрат по тих податках, які відносяться на витрати.

Навіть в одній функціональній сфері (у наведеному, доволі стислому, прикладі, фінансовій) налічується безліч системних поєднань, які вимагають їх з'єднувального дослідження, що демонструє необхідність системного підходу в застосуванні управлінських методів. А повертаючись до управління підприємством в цілому, його управління можна представити як управлінську систему функціональних систем управління.

Піднімаючи цю тему, треба підкреслити, що це є, мабуть, першою спробою висловлювання таких ідей. Тож спробуємо подати цю ідею у вигляді схематичного зображення системи функціональних управлінських систем, які у свою чергу поділяються на певні сукупності субфункціональних підсистем управління (рис. 1). Згадуючи приклад управління фінансами, пояснимо, що фінансова ланка є однією з функціональних систем

управління, а субфункціональними — відповідно: управління активами, пасивами, витратами, прибутком і т. д. Аналогічним чином структуруються й інші функціональні ланки управління.

Структурована у такий спосіб система управління вимагає від вищого керівництва підприємства керованої системності у практичному застосуванні конкретних методів управління, бо тільки за таких умов можливо досягти бажаного управлінського результату.

Рис 1. Функціональна структуризація системи управління підприємством

Кузенко В. Р.

здобувач вищої освіти

Беззубко Б.І

к. держ. упр., доцент

Донбаська національна академія будівництва і архітектури,

м. Краматорськ, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ СЕРЕДОВИЩА БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Зовнішнє середовище суб'єкта господарювання аналізується як складна багаторівнева конструкція. Воно характеризується надзвичайно високим ступенем складності, динаміки і невизначеності [1, с. 190-193].

Здатність пристосовуватися до змін у зовнішньому середовищі — основна умова в бізнесі й інших сферах життєдіяльності. Взаємодія організації і зовнішнього середовища викликає необхідність використання у практичній діяльності сучасної концепції управління підприємством як відкритої системи.

Розгляд зовнішнього середовища передусім вважається першим кроком стратегічного управління, адже складає основу як для формулювання мети та потреб підприємства, так і для визначення стратегій функціонування, які допоможуть фірмі реалізувати місію і досягнути своїх цілей. Сучасний керівник потрібен організувати систему прогнозування змін внутрішнього середовища, аналізу і оцінки цих змін, розробити заходи щодо подолання можливих небезпек і загроз.

Було здійснено дослідження середовища будівельного підприємства на прикладі ПрАТ «Українська будівельна компанія». ПрАТ «Українська будівельна компанія» організована в 1996 році, на сьогодні — це потужна, вертикально інтегрована структура, що об'єднала в собі проектний інститут, будівельні підрозділи і інвестиційні компанії. За державні кошти ця компанія будує цілий ряд промислових об'єктів громадського та соціального призначення.

Під час аналізу було виділено два рівні середовища:

- зовнішнє середовище (макросередовище), яке включало шість головних факторів: економічні, політичні, соціально-демографічні, науково-технічні, конкуренція та природно-географічні;

- оперативне середовище (мікросередовище), яке включало фактори прямого впливу на дане підприємство. Досліджувався вплив на діяльність підприємства покупців, постачальників, конкурентів, національного законодавства.

Провівши аналіз середовища ПрАТ «Українська будівельна компанія», зроблено висновки, що для успіху в будівельній галузі потрібні: знання ринкових тенденцій, потреб споживачів, постійна зміна товарного асортименту, наявність ефективних ринкових стратегій. Безперервна взаємодія з клієнтами, постачальниками та повинна здійснюватися через прозорі структурні зв'язки на всьому ланцюжку створення вартості будівельної продукції. Такі зв'язки допомагають всім сторонам взаємин приймати ефективні управлінські рішення.

Оцінюючи комплексний підхід було б доцільно об'єднати фактори макросередовища та мікросередовища в єдину класифікацію, а вже потім здійснювати їх комплексний аналіз. Одними з найпоширеніших методів, які застосовується для оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища, є SWOT-аналіз та PEST-аналіз.

SWOT-аналіз — це свого роду інструмент, що дозволяє отримати узагальнену ін-

формацію, необхідну для прийняття управлінських рішень.

PEST-аналіз – це стратегічний інструмент ведення бізнесу, який використовується організаціями для виявлення, оцінки, організації та відстеження макроекономічних факторів. Визначено основний недолік PEST – аналізу — неврахування внутрішніх факторів підприємства. Даний вид аналізу зосереджує увагу на глибокому аналізі зовнішніх факторів, які можуть вплинути на будівельний проект або підприємство. На нашу думку, кращим підходом було б провести детальний PEST-аналіз та використовувати його результати у розділі можливостей та загроз у SWOT-аналізі.

Процес стратегічного управління підприємством для покращення рівня його фінансової стійкості та наступного зростання потребує створення певної управлінської структури та визначення об'єму необхідних ресурсів для виконання попередньо визначеної мети та завдань.

Важливим елементом стратегічного аналізу витрат є визначення ланцюжка цінностей, які характеризують є діяльність, функції і процеси з розроблення, виробництва, доставки, маркетингу продукції або послуг. Ланцюжок, що взаємопов'язує вартість окремих видів діяльності, починається з операцій із забезпечення сировиною і продовжується у процесі виробництва та випуску продукції, а також її просуванні на ринку до кінцевого споживача.

При проведенні аналізу динаміки витрат підприємства і порівнянні їх із значеннями у конкурентів, можна виявити певні тенденції розвитку підприємства та його конкурентів, прийняти відповідні стратегічні рішення. Представляється доцільним використання методу оцінки конкурентоспроможності підприємства, який заснований на аналізі галузі та оцінці конкурентів. У процесі такого аналізу визначаються основні фактори успіху та критерії конкуренції, згідно з якими учасники ринку поділяються на лідерів та аутсайдерів. Дослідження конкурентів та їх порівняльна оцінка є основою для визначення переваг та можливостей основних конкурентів.

Під час дослідження обґрунтована необхідність розробки механізму адаптації ПрАТ «Українська будівельна компанія» до складних економічних умовах сьогодення. Для цього необхідно здійснювати безперервний процес вивчення зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; розробку та впровадження змін в управління організаційними, економічними, правовими, технологічними та соціальними складовими підприємств для досягнення цільових показників діяльності та підвищення конкурентоспроможності підприємств; нівелювання негативних наслідків циклічності та сезонності в діяльності підприємства. Будівельним підприємствам необхідно управляти адаптацією шляхом формування механізму управління адаптацією – на рівні управління зовнішніми, внутрішніми та адміністративними змінами. Чим більша адаптивність підприємства, тим вища ймовірність досягнення його цілей в умовах зовнішнього середовища, що динамічно розвивається. Сучасне підприємство потребує методів адаптивного управління, що дозволяє пов'язати стратегічні цілі з оперативними завданнями, існуючими бізнес-процесами та персоналом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Посохов І. М. Актуальність управління конкурентоспроможністю підприємства на засадах процесного підходу. Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця, присвячена 115 річниці від дня народження видатного економіста, Нобелівського лауреата з економіки 1971 року: тези доп., 26-28 травня 2016 р. Харків: [б.в.], 2016.

Васютинська Л. А.

к. е. н., доцент

Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Одеса, Україна

ДЕРЖАВНЕ ЦІЛЬОВЕ ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Економічна ситуація, яка склалася у постпандемічному світі спонукає знаходити нові підходи до вивчення ролі держави в соціально-економічних процесах та здійснювати пошук нового інструментарію, який дозволить дієво впливати на забезпечення економічного зростання регіонів. У цьому контексті проблематика щодо розвитку цільового проектного фінансування інфраструктури набуває великого значення, адже застосування такого інструментарію як державні (регіональні) цільові програми дозволяє залучати інвестиції, зацікавлених в реалізації проекту сторін, і тим самим стимулювати ділову активність в регіонах, забезпечуючи потреби суспільства у необхідних благах.

На відміну від інфраструктурних проектів, які реалізуються в корпоративному середовищі, інфраструктурні проекти за участю держави мають специфічні особливості, а саме:

1) Складність розробки інфраструктурного проекту. Створення інфраструктурного проекту потребує деталізованого обґрунтування з точки зору його економічної доцільності для усього комплексу інфраструктури, яка є об'єктом фінансування проекту, адже досить часто поряд з економічною складовою вирішуються питання соціального характеру.

2) Комплексність інфраструктурного проекту. У межах однієї державної цільової програми можуть реалізовуватися декілька проектів як основних, так і допоміжних. Ці проекти носять локальний характер та мають різні завдання, а також нетривалі терміни виконання.

3) Неузгодженість інтересів спонсорів (інвесторів) та їхня низька зацікавленість — ще одна особливість, яка визначається низькою рентабельністю розробки і реалізації інфраструктурних проектів. Це пов'язано з тим, що одна державна цільова програма може вирішувати наряду з проблемами розвитку регіонів, проблеми галузевого розвитку. Великий спектр задач сприяє розпорошенню коштів за великою кількістю проектів.

4) Підвищення фінансових ризиків. Існує досить багато деструктивних факторів, які впливають на підвищення ризиків в процесі створення та реалізації державної цільової програми. Зокрема, до таких факторів можна віднести: невелике коло інвесторів, обмеженість довгострокових джерел інвестиційних ресурсів, великі терміни окупності проектів при значних капітальних вкладеннях, недосконалість нормативно-правової бази, проблеми землекористування, водопостачання та інша господарська проблематика.

Для розкриття організаційних основ цільового проектного фінансування інфраструктури необхідно розуміти, що проекти, які реалізуються у межах державної цільової програми мають відповідні фази життєвого циклу.

Структура життєвого циклу проекту залежить від виду проекту, його масштабу, конкретних умов здійснення, досвіду учасників проекту тощо. У зв'язку з цим, загальноприйнятого підходу, який визначає кількість фаз, етапів і робіт з виконання проекту не існує [1].

Під життєвим циклом проекту зазвичай розуміють — послідовні фази реалізації

проекту, які визначаються, з огляду на технології здійснення робіт і потреб контролю з боку організації або організацій, залучених до виконання проекту. Можна також погодитися з тими авторами, які визначають життєвий цикл проекту у контексті його тимчасового характеру виконання. У цьому сенсі проект тлумачиться як організація проектної діяльності у певний проміжок часу, який обмежується початком і закінченням проекту [2-3]. В адаптації до регіональних особливостей життєвий цикл публічного інфраструктурного проекту можна визначати з огляду на фази його реалізації і завдання, які формуються у рамках комплексного розвитку регіону. Назва і кількість цих завдань залежить від типу регіону, а також необхідності контролю з боку держави за процесом цільового фінансування.

Цільове проектне фінансування інфраструктури можна розбити на такі фази: 1) ініціація проекту; 2) планування проектних дій; 3) реалізація проекту; 4) завершення проекту.

Перша фаза — ініціація проекту, являє собою найбільш складний і багатогранний процес, початок якого пов'язаний з розумінням необхідності створення та модернізації регіональної інфраструктури. Ініціація проекту ставить за мету провести аналіз здійсненності проекту і, в разі позитивного впливу на регіональний розвиток, авторизувати проект для виконання.

Ініціація проекту залежить від типу регіону, виходячи з особливостей його розвитку, ступеню дотаційності, необхідності розвитку інфраструктурного комплексу і триває до прийняття рішення про участь держави в цьому проекті (або відмову від участі). Процес ініціації проекту складається з ряду послідовних заходів: а) визначення цілі або проблеми; б) визначення очікуваних результатів; в) аналіз досяжності визначених цілей; г) прийняття рішень про старт проекту; д) визначення пріоритетності проекту; е) фіксація точки старту проекту.

Наряду з послідовними процесами ініціації проекту на цьому етапі здійснюються такі паралельні процеси: а) процес розробки статуту фінансування інфраструктурного проекту; б) визначення зацікавлених сторін проекту.

Друга фаза передбачає планування проектних дій. Вона є найважливішою фазою, де визначаються завдання проекту, планується бюджет проекту, розраховуються терміни його фінансування, здійснюється ідентифікація ризиків та проводиться їх кількісний аналіз.

Основними документами, які формуються у рамках другої фази можна вважати:

1) Бюджет проекту — директивний документ, що являє собою реєстр планованих витрат і доходів з розподілом за статтями на відповідний період часу. Цим документом встановлюються ресурсні обмеження проекту, які обґрунтовуються його кошторисом.

2) Кошторис — це документ, що являє собою розрахунок майбутніх доходів і витрат на здійснення діяльності, що структуруються за визначеними розділами та розраховуються за методом дисконтування.

На цьому етапі виникає проблема, яка пов'язана з тим, що існуючі методи оцінки ефективності проекту, які використовуються для визначення: терміну окупності проекту (*back period*), середньої прибутковості інвестицій (*AR*), чистої приведеної вартості (*NVP*), внутрішньої норми прибутковості (*IRR*), є мало застосовуваними для оцінювання проектів, що реалізуються на основі державного цільового проектного фінансування.

Організація виконання проекту (третья фаза) починається з призначення керівника проекту та його виконавців. Найбільш складним питанням з цього приводу є питання з розмежування повноважень між регіональними органами влади і приватними учасни-

ками проекту з метою досягнення оптимальності в управлінні фінансовими ресурсами з огляду на уникнення дублювання функцій та економії на управлінських витратах. На цій стадії виконуються такі заходи, як розподіл фінансових ресурсів відповідно до функціональних обов'язків членів проекту, здійснюється виконання операцій відповідно до плану проектних дій та здійснюється контроль за додержанням розкладу проекту, розробляються заходи щодо мінімізації та попередження ризиків, а також готується документація для організації укладання контрактів.

Наскільки важливо організовано розпочати проектне фінансування, настільки ж важливо його організовано і завершити. Отже, мова йде про завершальну четверту фазу реалізації проекту. Проект не може вважатися завершеним, поки не виконані роботи стосовно його закриття, а саме: а) оцінка ступеню успішності реалізації проекту; б) передача документів для подальшої експлуатації об'єкту інфраструктури; в) звільнення проектною команди.

Розглянута вище схема державного цільового проектного фінансування інфраструктури, безумовно, не може бути застосована без урахування специфіки конкретного регіону, але загальні підходи і рекомендації дозволять нормалізувати проектну діяльність і здійснювати ефективний перерозподіл державних фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козлова І. М. Теоретичні аспекти управління проектами в діяльності підприємства. Регіональна економіка та управління. № 1. 2020. С. 63-70.
2. Козакова О. М. Інноваційна система управління бізнес-процесами проектно-орієнтованої організації соціального спрямування. Економіка: реалії часу. № 6 (16). 2014. С. 136-142.
3. Рач В. А., Россошанська О. В., Медведєва О. М. Управління проектами: практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку: навч. посіб. / за ред. В. А. Рача. К.: «К.І.С.». 2010. 276 с.

Волоснікова Н. М.

к. е. н., доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Синергетичний ефект відіграє важливу роль в економічному розвитку системи корпоративного забезпечення промислових підприємств. В основі вивчення механізмів прояву і змісту синергетичних ефектів лежать фундаментальні роботи І. Ансоф [1], Г. Ніколіса [2], І. Пригожина [3], І. Стенгерса [3], Г. Хакена [4], а також дослідження вітчизняних вчених: Є. І. Ходаківського [5], Ю. В. Волинчук [6], Д. В. Колеснікова [7] та ін. У працях названих вчених зроблено висновок, що ціле стає більшим за суму частин, тобто спільна взаємодія в сумі створюють більший економічний ефект, ніж кожний суб'єкт зокрема. Проте, незважаючи на те, що усі наукові дослідження та розробки висвітлюють якісні аспекти синергетичних ефектів, ще недостатньо уваги приділено обґрунтуванню отриманих результатів та недостатньо висвітлені якісні особливості, наслідки виникнення синергетичних ефектів системи корпоративного забезпечення.

Ефективність синергетичного ефекту системи корпоративного забезпечення залежить від таких факторів, як:

- 1) ресурсного потенціалу в системі корпоративного забезпечення;
- 2) об'єднаності напрямку руху векторів підсистем економічної, технологічної, інформаційної, юридичної, кадрової, транзакційної, логістичної та ресурсної безпеки з напрямком загальної стратегії управління системою корпоративного забезпечення;
- 3) самої динамічної системи корпоративного забезпечення;
- 4) впливових змін у мікро- та макроекономічному середовищі;
- 5) надійності загальної системи корпоративного забезпечення;
- 6) стійкості і ефективності системи управління системою корпоративного забезпечення;
- 7) якості системи корпоративного забезпечення.

Дослідження особливостей проявів синергетичних ефектів системи корпоративного забезпечення спонукає до аналізу факторів, які перешкоджають ефективному функціонуванню механізму управління системою корпоративного забезпечення. Синергізм загальної системи корпоративного забезпечення є наслідком спільного єднання локальних елементів.

Основою синергетичного ефекту системи корпоративного забезпечення є оптимальне поєднання окремих елементів системи, ефективність їх взаємодії та якість. Синергетичний ефект в даному випадку характеризує можливість отримати більший економічний ефект у разі взаємного поєднання окремих елементів, ніж сума окремо взятих елементів системи. Схему формування синергетичного ефекту системи корпоративного забезпечення наведено на рис. 1.

Рис. 1. Схема формування синергетичного ефекту системи корпоративного забезпечення
Джерело: розроблено автором

Дослідження показує, що вимір синергетичного ефекту системи корпоративного забезпечення на вітчизняних підприємствах, як правило, не проводиться. Отже для того, щоб керувати ефектом синергії необхідно на кожному підприємстві сформувати відповідну систему управління.

Активність окремих елементів економічної, технологічної, інформаційної, юридичної, кадрової, транзакційної, логістичної та ресурсної безпеки при спільній діяльності показує більший синергетичний якісний ефект, ніж при кількісному вимірі простого ефекту всіх окремих складових. Узагальнена принципова схема виникнення простого і синергетичного ефекту наведена на рис. 2 і 3.

Рис. 2. Принципова схема виникнення простого ефекту

Джерело: розроблено автором

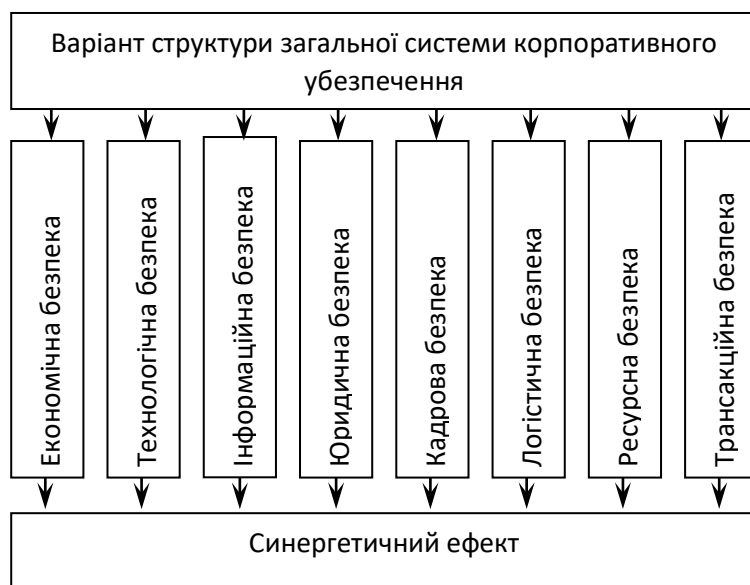

Рис. 3. Принципова схема виникнення синергетичного ефекту

Джерело: розроблено автором

Перший варіант структури не містить явних неформальних зв'язків між окремими структурними елементами. Другий варіант структури містить явні неформальні зв'язки, що і призводить до виникнення синергетичного ефекту. У другому варіанті синергетичний ефект перевищує простий ефект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ansoff I. New corporate strategy. — SPb.: Peter-press, 1999. — 416 s
2. Николис Г. Познание сложного / Г. Николис, И. Пригожин. — М.: Мир, 1990. — 344 с.
3. Пригожин И. Время. Хаос. Квант. К решению парадокса времени / И. Пригожин, И. Стенгерс. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 240 с.
4. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен. — М.: Мир, 1980. — 406 с.
5. Ходаківський Є. І. Методологія наукових досліджень у парадигмі синергетики: монографія / Є. І. Ходаківський, В. К. Данилко, Ю. С. Цал-Цалко // Вісник ЖДТУ та Житомирського обласного об'єднання громадської організації «Спілка економістів України». — Житомир: Рута, 2009. — 332 с.
6. Волинчук Ю. В. Синергетичний ефект сталого розвитку регіонів / Ю. В. Волинчук / Фінансовий простір. — № 3. — С. — 2012. — С. 66-67.
7. Колесніков Д. В. Сутність синергії та класифікація її видів у дослідженні вертикально інтегрованих структур / Д. В. Колесніков // Економічний вісник. — 2013. — № 2. — С. 9-15.

Воронова О. В.

к. е. н., доцент

Одеський національний економічний університет,
м. Одеса, Україна

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК І ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Дискусії про те яка природа і кінцева мета глобалізації, що почалися з моменту вивчення феномену глобалізації [1 с.23; 2 с.9], не лише не припинилися але і придбали глибину і масштаб. Численні погляди на глобалізацію можна систематизувати, умовно виділивши наступні предметні парадигми:

- парадигма теорій політичної глобалізації;
- парадигма теорій фінансово-економічної глобалізації;
- парадигма територіально-демографічної глобалізації;
- парадигма інформаційно-комунікаційної глобалізації.

Кожна з цих парадигм є окремою дослідницькою ланкою глобалістики і займається предметом дослідження, обкресленого конкретно науковою методологією, проте кожна з них робить свій специфічний, як позитивний, так і негативний вплив на функціонування і розвиток бізнесу на міжнародному ринку. При цьому під міжнародним бізнесом розуміється така підприємницька діяльність, переважною сферою дії якої є міжнародні економічні відносини в світовій економіці. Міжнародний бізнес можна умовно розділити на кілька основних сегментів: глобальний бізнес, інтернаціональний (багатосторонній) бізнес, іноземний бізнес в приймаючій країні та бізнес за кордоном.

Входження фірми в міжнародний бізнес, як правило, починається з найпростіших форм звичайної зарубіжної торгівлі і по мірі розвитку, накопичення досвіду, нарощування потенціалу та використання ключових компетенцій досягає вищої форми — транснаціональної або багатонаціональної корпорації [3 с.43].

Розглянемо вплив кожної із зазначених вище парадигм на розвиток і функціонування міжнародного бізнесу в усіх формах його прояву.

Політична глобалізація: ослаблення твердості державних кордонів полегшує пересування товарів і послуг, капіталів, робочої сили; перетворення багатонаціональних

компаній та інших організацій, як приватних, так і державних в основних дійових осіб глобальної економіки; зростання ролі ТНК на міжнародному ринку і придбання ними повноважень, по ряду параметрів порівнянних з повноваженнями національних урядів.

Фінансово-економічна глобалізація: лібералізація торгівлі товарами і послугами, ринків капіталу та інші форми економічної лібералізації, полегшують вихід і роботу компаній на міжнародному ринку; концентрація і централізація капіталу, зростання похідних фінансово-економічних інструментів, різке скорочення часу здійснення міжвалютних угод; уніфікація вимог до податкової, регіональної, аграрної, антимонопольної політики, до політики в галузі зайнятості та ін.; застосування єдиних для всіх країн стандартів на технологію, екологію, діяльність фінансових організацій, бухгалтерську і статистичну звітність; збільшення міжнародного трансферту ризиків; різке зростання масштабів виробництва.

Територіально демографічна глобалізація: зняття міграційних бар'єрів між країнами; дорога робоча сила заміщається дешевою, що не вимагає істотних соціальних видатків; формування якоїсь мультинаціональної ділової культури, що призводить до наростання національної і культурної диференціації, що виявляється у важких конфліктних формах; прагнення народів і етнічних спільнот зберегти свої культурні і національні цінності призводить до виникнення обмежень і заборон на міжнародну економічну діяльність в тій чи іншій країні.

Інформаційно-комунікаційна глобалізація: можливості комп'ютеризації, інформатизації і телекомунікацій зробили міжнародний бізнес легко здійсненним і більш прибутковим; віддаленість партнерів один від одного перестає бути вирішальною перешкодою для їх виробничого співробітництва; швидке поширення знань в результаті наукового або іншого видів інтелектуального взаємообміну; різке скорочення, завдяки передовим технологіям, транспортних, телекомунікаційних витрат, значне зниження витрат на обробку, зберігання і використання інформації; інформаційні технології дозволяють певною мірою вирівняти умови ведення бізнесу для великих і дрібних компаній, оскільки вихід на міжнародний ринок вже може не вимагати великих інвестиційних вкладень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Robertson K. Globalisation. Theory and Civilisation Analysis. Comparative Civilization Review. 1987. Vol. 17, No. 17. 3
2. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Колот А. М. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 420 с.
3. Kozak Y, Shengelia T. An introduction to international economic relations. Tbilisi: Publishing House „Universal, 2014. 224 p.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КРАУДСОРСИНГУ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Сучасні суспільні процеси в Україні засвідчують наявність різнопланових реформ, спрямованих на наближення до європейських стандартів державного будівництва. Попри явну суперечливість деяких урядових рішень, що здійснюються в цьому напрямі, окремі реформаторські ідеї соціально-економічного змісту є обов'язковими у контексті реалізації принципу поліпшення якості життя населення. Ефективність дії і життєздатність нової моделі державного управління багато в чому залежить від наукової обґрунтованості, послідовності та системності реформаторських кроків в усіх сферах життєдіяльності українського соціуму.

Серед перспективних методів покликаних забезпечити ефективне вирішення різних проблем інноваційної виробничої діяльності необхідно виокремити краудсорсинг (англ. «crowdsourcing», від «crowd» — «натовп» та «sourcing» — «використання ресурсів»). Застосування такого методу фактично передбачає залучення на добровільних засадах шляхом використання інфокомунікаційних технологій широкого кола осіб, здатних на основі власних знань і досвіду сприяти максимально успішній та мобільній реалізації поставленої мети.

Простежується безпосередній зв'язок визначених умов ефективності управлінської діяльності із наявністю відповідного кола виконавців, котрі спроможні інтелектуально, психологічно та фізично забезпечити вирішення нагальних проблем. Отже, необхідною умовою подальшого успішного державного будівництва є формування духовно, інтелектуально та фізично розвинених особистостей, як соціально-демографічної основи подальших соціально-економічних досягнень.

Фактично водночас із вирішенням політичних, економічних, та екологічних проблем нагальними стають питання формування сучасної системи освіти та поширення здорового способу життя громадян. Питання, пов'язані з розвитком всіх рівнів освіти громадян України, вже відзначені реформаторськими урядовими рішеннями (зважаючи на системність яких потребує окремого вивчення). Натомість проблемам функціонування фізичної культури і спорту, які є важливими засобами і для формування всебічно розвиненої особистості, урядовими структурами і надалі приділяється вкрай недостатньо уваги.

Щодо аналізу наукових досліджень за окресленою тематикою, слід вказати на декілька основних моментів. Особливо активно відбувалося студіювання питань, пов'язаних з визначенням сутності, особливостей функціонування та забезпечення ефективності дії системи державного управління. Результатом плідної праці вітчизняних науковців за вказаним дослідницьким напрямком стали фундаментальні довідкові видання [1] і підручники [2]. Окрему увагу дослідники приділяють сучасним тенденціям трансформації державного управління та формуванню якісно нової його моделі — публічного управління [3].

Серед найбільш перспективних напрямів реалізації новітніх економічних технологій фахівці називають і краудсорсинг, вивченню ефективності якого присвячено ряд ґрунтовних праць зарубіжних дослідників [4]. Вітчизняні науковці поки що презентують

систему краудсорсингу майже виключно на рівні наукових статей у сфері економіки та маркетингу [5]. Питання державного управління сферою фізичної культури і спорту на рівні наукових статей і окремої монографії дослідив Гасюк І. Л. [6], однак інноваційні аспекти реалізації принципів державного управління щодо вдосконалення діяльності вищевказаної галузі автор вивчав епізодично. Отже, і досі нагальним завданням залишається вивчення значення і ролі новітніх бізнес-моделей у системі методів державного управління та публічного адміністрування.

Метою даної статті є обґрунтування необхідності широкого застосування сучасних ефективних інструментів співпраці органів державної влади та громадськості для досягнення максимальної оптимізації управлінських рішень.

Сучасні зміни, що відбуваються в Україні засвідчують формування суспільства нового типу — інформаційного. За таких умов особливих переваг набуває реалізація технологій, що передбачають залучення великого кола виконавців, що стосується і краудсорсингу.

Поняття «краудсорсинг» тлумачиться у декількох варіантах: виконання роботи, яка зазвичай призначена для одного фахівця, великою групою осіб; вирішення актуальних завдань за рахунок залучення багатьох людей чи організацій; отримання необхідної інформації шляхом звернення не до штатних працівників, а до чисельної групи людей; передача бізнес-завдань групі споживачів (умовним компаньйонам або посередникам); передання частини виробничих завдань групі сторонніх фахівців, котрі працюють окремо один від одного та отримують досвід або винагороду. Перспективність краудсорсингу залежить від головного принципу його дії — виконавці повинні отримувати завдання, які є для них прийнятними і цікавими, що й гарантує ефективність колективного підходу.

Реальна вигода застосування краудсорсингового механізму у публічному управлінні стосуватиметься як виконавців проекту, так і органів влади, які ініціювали проект. Зацікавленість виконавців в участі у спільній діяльності буде мотивуватися можливістю самореалізації і досягнення більш високого професійного рівня. Органи влади від краудсорсингової діяльності отримують можливість формування політичного і управлінського іміджу та зможуть оптимізувати часові і бюджетні витрати на вирішення важливих державних завдань за різними галузевими напрямками.

Однією з пріоритетних сфер державної управлінської діяльності є фізична культура і спорт. Відомо, що приділення належної уваги забезпеченню демографічного потенціалу економічних перетворень є запорукою подальшого існування та розвитку української держави. Тому успішне майбутнє суспільства зумовлюється передусім здоров'ям населення, що призводить до зростання ролі фізичної і спортивної діяльності як об'єкту прикладання управлінських зусиль.

Чимало дослідницьких зусиль приділяється визначенню нагальних завдань державної політики та формуванню оптимальної моделі управління в сфері фізичної культури і спорту. Серед основних критеріїв ефективності держуправління слід назвати: продуктивність організації спортивно-масової роботи, належний рівень матеріально-технічної бази, наявність спортивного інвентарю та обладнання, а також сучасні програмне, методичне та кадрове забезпечення процесу. Досягти відповідності цим критеріям система державного управління спроможна за рахунок залучення державних коштів, яких зараз критично бракує. Виникає об'єктивна потреба у зміні стандартних принципів державного менеджменту та звернення до найбільш ефективних сучасних методик.

Краудсорсинг дозволить з мінімальними витратами мобілізувати максимально

широке коло фахівців із застосуванням інформаційних технологій для вирішення завдань, що стоять перед державою і суспільством у справі реформування галузі фізкультури і спорту для реалізації успішного демографічного розвитку України. Саме технології краудсорсингу є максимально орієнтованими на інтеграцію членів соціуму через посередництво соціальних мереж до експертного співтовариства.

Краудсорсинг якнайкраще підходить для популяризації здорового способу життя, організації масових спортивних змагань, розробці ефективних методик тренувань для різних груп населення, в тому числі і для осіб, які потребують особливої соціальної підтримки і захисту. За рахунок зміцнення здоров'я людей досягатимуться більш оптимістичні демографічні перспективи українського соціуму. Крім того, краудсорсинг сприятиме максимально повно і швидко реалізувати існуючий досвід професійних спортсменів та менеджерів спорту, що забезпечуватиме прогрес спорту вищих досягнень, який не в останню чергу визначає міжнародний авторитет України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державне управління та державна служба: Словник-довідник / Уклад. О. Ю. Оболенський. Київ, 2005. 480 с.; Енциклопедичний словник з державного управління / Уклад. Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. / За ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. Київ, 2010. 820 с. та ін.
2. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління / За ред. Н. Р. Нижник. Київ, 1998. 160 с.; Одінцова Г. С. Теорія і історія державного управління: опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять / Г. С. Одінцова, Н. М. Мельтюхова. Харків, 2004. 136 с. та ін.
3. Лахижа М. І. Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти / М. І. Лахижа. Полтава, 2009. 289 с.; Публічне управління: теорія та методологія: монографія / М. А. Міненко. Київ, 2014. 404 с.
4. Джефф Хау. Краудсорсинг. Коллективный разум как инструмент развития бизнеса. Москва, 2012. 288 с.; Howe J. Crowdsourcing: Why the Power of the Crowd is Driving the Future of Business [Electronic resource] / J. Howe. — Mode of access: <http://www.bizbriefings.com/Samples/IntInst%20-%20Crowdsourcing.PDF>; Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.wikinomics.com/> та ін.
5. Кіреєва О. Краудсорсинг як інноваційний інструмент участі громадськості в публічному управлінні [Електронний ресурс] / О. Кіреєва / Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип.3(30). С. 72-78, режим доступу: [www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_03\(30\)/12.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2016/2016_03(30)/12.pdf); Майстренко О. В. Краудсорсинг: сутність, види, принципи та інструменти застосування. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 507-511 www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/87.pdf та ін.
6. Гасюк І. Л. Державне управління фізичною культурою та спортом: стан та перспективи розвитку: Монографія. Хмельницький, 2011. 432 с.

Gaiduk I. S.

researcher

SSI “Institute of educational analytics”,

Kyiv, Ukraine

INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE: CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT PROBLEMS

International organizations (such as UNESCO, OSCE and others) recommend inclusive education aimed at realizing the rights of citizens to quality education and social integration as a priority development of the education system. The modern paradigm of education is based on the idea of creating adequate conditions for individuals with different learning needs (including for people with various mental and physical disabilities and gifted people).

More and more attention is paid to the development of inclusive education every year. As stated in one of the UNESCO documents [1], the current level of development of information and communication technologies significantly increases the opportunities for teachers and students, simplifying access to educational and professional information, expands the functionality of teaching aids and effective management of the educational process, promotes the integration of national information educational systems into the world network, access to international information resources in the field of education, science and culture.

The formation of inclusive education provided for the ratification of relevant regulations governing its operation. In the international dimension, the principle of equal rights for all people was first documented in 1948 in the UN Universal Declaration of Human Rights: “All human beings are born free and equal in dignity and rights”. In 1971, the UN General Assembly adopted the Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons, which proclaims that persons with mental disabilities have the same rights as all other members of society, including education and training: “the mentally retarded person has a right to proper medical care and physical therapy and to such education, training, rehabilitation and guidance as will enable him to develop his ability and maximum potential” [2; 3].

In general, the concept of “inclusion” in Ukraine acquired official status in 2009, the date of ratification of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Article 24 of the Convention states that States Parties recognize the right of persons with disabilities to education and, in order to exercise that right without discrimination and on the basis of equality of opportunity, provide inclusive education. Inclusive education in a broad sense involves creating equal opportunities for all children and ensuring their success in the educational process and later life.

According to official statistics, the number of students enrolled in inclusive classes of general secondary education institutions has increased almost 5 times over the last five years (from 4 180 students in 2016/2017 a.y. (a.y.— academic year) to 25 078 students in 2020/2021 a.y.); the number of general secondary education institutions with organized inclusive classes has more than quadrupled (from 1 518 in 2016/2017 a.y. to 6 394 in 2020/2021 a.y.); the number of such classes increased 6,9 times (from 2 715 in 2016/2017 a.y. to 18 681 in 2020/2021 a.y.) (Fig. 1).

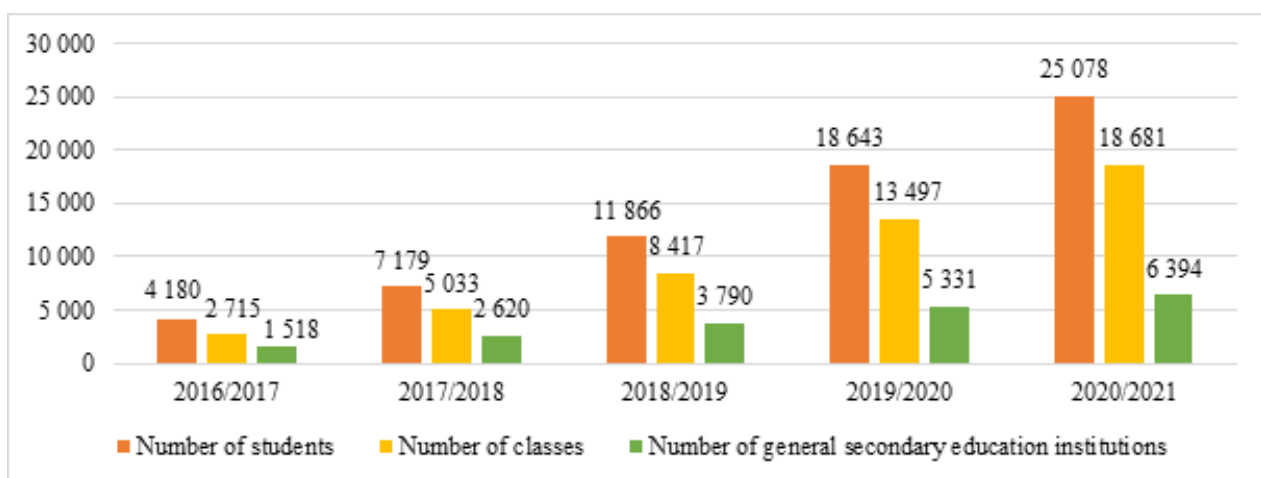

Fig. 1. Dynamics of the number of students with special educational needs in inclusive classes, inclusive classes and general secondary education institutions, in which inclusive classes operate for 2016-2021, units, persons

Built according to the administrative data of the Ministry of Education and Science of Ukraine

In 2019, 2 617 special groups were created in 1 721 preschool institutions, where 57 313

children are brought up. For comparison, in 2016 there were 210 preschool institutions, in which 275 inclusive groups were organized with a contingent of 4 731 children (Fig. 2).

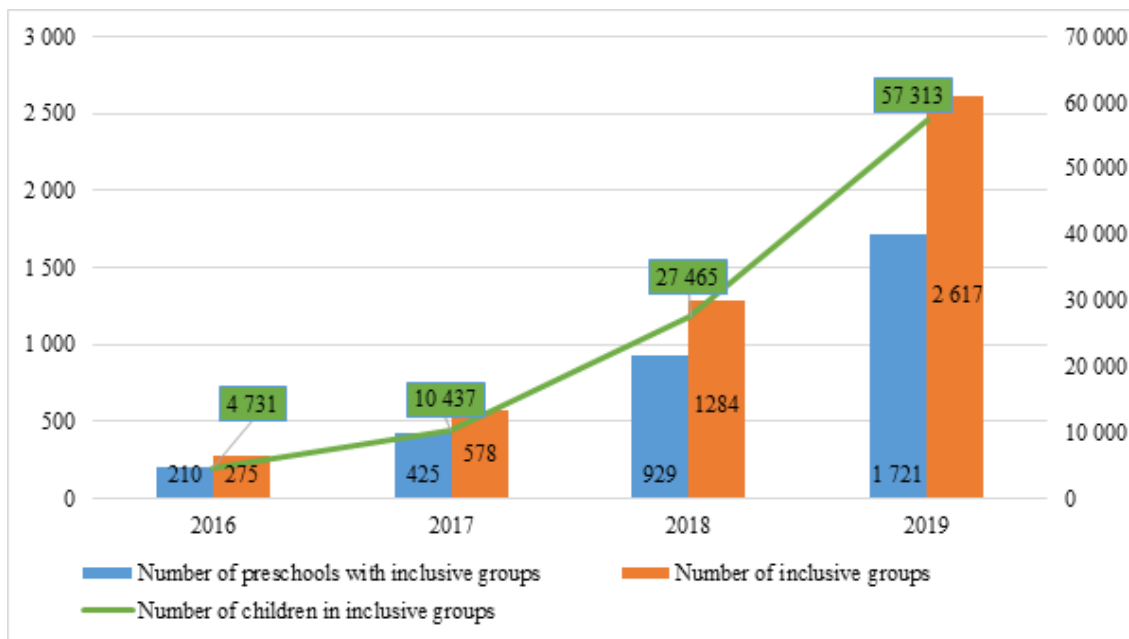

Fig. 2. Dynamics of the number of inclusive groups and preschool institutions with inclusive groups for 2016-2019, units, persons

Built according to the administrative data of the Ministry of Education and Science of Ukraine

In 2018, a large-scale reform of the system of assessment of special educational needs was launched, which provided for the reorganization of the network of psychological, medical and pedagogical consultations and the creation of a territorially accessible unified network of inclusive resource centers.

For three years, a network of inclusive resource centers has been developed and continues to operate in Ukraine. They provide systematic qualified psychological and pedagogical support for preschool and general secondary education. As of January 1, 2021, the number of inclusive resource centers was 633 units (January 1, 2019-522, January 1, 2020-635).

Thus, the development of the system of inclusive education in Ukraine is moving towards ensuring the availability and quality of educational services for children with special educational needs, which in turn involves improving the quality of information support.

REFERENCES:

1. Information and Communication Technologies in Secondary Education: position paper. Moscow: Unesco Institute for Information Technologies in Education, 2004. 24 p. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214616.pdf>.
2. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR). URL: https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf.
3. Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons. Proclaimed by General Assembly resolution 2856 (XXVI) of 20 December 1971. URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx>.

Ganushchak T. V.

PhD in Economics, Assistant Professor
Kyiv National University of Trade and Economics,
Kyiv, Ukraine

WORLD'S DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL FOOD INDUSTRY DURING THE PANDEMIC PERIOD

The crisis has spread throughout the world in recent years. People in many parts of the world are frightened by the situation with the pandemic. But not least, there are problems for all of us in the food industry's development. The pandemic has reduced supplies. As a result, demand for many food products far exceeded supply. The inflation has increased and food prices have also increase.

The agricultural food industry accounts for about 8% of GDP and 15% of jobs in European countries, which is twice as much as our oil and coal sectors. Thus, the food and beverage industry is a major component of economic activity [1].

Rising world food prices in 2020 pose a direct threat to many countries and millions of households around the world. World food prices are the highest in six years due to a jump in value due to demand from China's vulnerable supply chains and adverse weather [2].

In recent years, the International Food Safety Assessment (IFSA) estimates that between 500 and 700 million people in the 76 countries surveyed do not have food. The pandemic has caused significant and long-term shocks to the country's economy. Gross domestic product (GDP) in IFSA countries (as a group) is estimated to decline by 5,1% in 2020. India is the top country by milk for feed in the world. As of 2018, milk for feed in India was 36,849 thousand tones that accounts for 55,69% of the world's milk for feed. The top 5 countries (others are Pakistan, Russian Federation, Netherlands and Turkmenistan) account for 73,47% of it. The world's total milk for feed was estimated at 66,174 thousand tones in 2018 [3].

Agricultural production is carried out by 1,044 agro-industrial enterprises and 42,8 thousand individual farms. The average number of employees employed in agriculture in December 2020 was 10,1 thousand people, which is 11,8% more than the previous month. An important component in the structure of the food industry is the milk market [4, p. 26-27].

The author calculated on the basis of data from the State Statistics Service of Ukraine [5], the amount of milk produced in January 2021 compared to this period in 2020 increased by 76%. The countries have different shares in world milk production in 2020: Poland 1,42%, France 3,28%, Germany 3,85%, United Kingdom 1,9%, Australia 1,31%, Canada 1,02%, Ukraine 1,31%.

The development of the food industry must be considered comprehensively. Its development is a system of organization and management of food industry establishments, improvement of the legal framework. The economic crisis has worsened the activities of enterprises in the food industry, but during this period there is an opportunity to rethink possible miscalculations in this area. Most people focus on the negative during a pandemic. But there are also many positive points. One of such positives is the development of the achievements of all generations in terms of scientific and technological progress in the food industry sector, in especially milk products.

The food industry has always interested scientists. The problem of food development has been studied by economists in different countries.

According to New World Encyclopedia the food industry is a complex network of farmers and a variety of businesses that together supply much of the food consumed by the world's

population. It includes areas such as crop and livestock production, agricultural equipment and agrochemicals production, food processing, packaging and labeling, storage, distribution, regulatory framework, financing, marketing, retail, catering, research and development and education [5].

So, nanotechnology and computer modeling are used in research in the food industry and can revolutionize the food industry. The future is seen in e-commerce as part of marketing strategies. It is believed that excessive use of fertilizers, pesticides and food additives can adversely affect the environment and human health. Therefore, it is necessary to adhere to the greening of the food industry (Matthew N., Sadiku I., Sarhan M., Musa I., Tolulope J., 2021) [6].

The author partially agrees with Matthew N., Sadiku I., Sarhan M., Musa I., Tolulope J., because indeed the use of digitalization in the food industry is a big step in development. But it is necessary to take into account the possibility of cyber risks, such as the merger of information to competitors on the process of manufacturing, marketing, supply of food. It can also be agreements on export-import deliveries to different countries of the world. We agree on the production of environmentally friendly products and environmental protection.

Supplementary, investigated electron beam technology based on the use of conventional electricity and high-energy electrons, already available as a cost-effective solution for gamma irradiation. In-depth economic and technological analysis is considered to be part of the due diligence that entrepreneurs need to conduct before deciding on the type and technology for their investments (Suresh D. Pillai, Eric T. Pillai, 2021) [7].

Indeed, we can agree with Suresh D. Pillay, Eric T. Pillay on the need for economic and technological analysis before deciding to invest in a food industry project. But, in addition to these analyzes, it is necessary to make a business plan for the project implementation period with a justification of the production's costs and economic needs. If you need to take a loan, then analyze the market for credit services in the country of production and project implementation, which method will be more profitable to take a loan. Also, you need to appoint those responsible for the project and set the time of implementation.

So, the basis for product safety is a system for monitoring residual quantities of veterinary drugs, sanitary hazardous pathogens and toxic substances in food of animal origin (Vlasenko I. G., 2013) [8, p. 51].

According to the author, we partially agree with Vlasenko I. G., because in addition to monitoring the residual amounts of veterinary drugs, sanitary pathogens and toxic substances in food of animal origin, there is also a need for timely vaccination of animals in the enterprises and compliance with certification and product standardization.

As may be expected, the importance of the food industry in the country's economy is due to its share in total production and national security (Kharypyuk I. V., 2018) [9].

Therefore, before making an investment decision on financing in the food industry, it is need to conduct a thorough financial analysis of production and economic activities. It is also necessary to take into account the specifics of the industry and the specific enterprise. We believe that it is necessary to expand this proposal to take into account external risks and changes in time. The research was carried out on the basis of Russian enterprises, so we believe that the results can not be implemented in all countries, but must take into account the difference in influence on the development of a particular enterprise political, legal, economic situation, culture of each country.

REFERENCES:

1. Food industry URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences> (Accessed

05 April 2021).

2. Economics URL: <https://knoema.com/infographics/yniczof/the-right-food-price-hotspots-to-worry-about> (Accessed 09 April 2021).

3. World data Atlas topics agriculture domestic supply feed URL: <https://knoema.com/atlas/topics/Agriculture/Domestic-Supply-Feed/Milk-for-feed> (Accessed 10 April 2021).

4. Animal production of Ukraine. Statistical yearbook. (2017). Kyiv: 165 p. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_tu2017pdf.pdf (Accessed 12 April 2021).

5. New World Encyclopedia URL: https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Food_industry (Accessed 21 April 2021).

6. Matthew N., Sadiku I, Sarhan M., Musa I., Tolulope J. (2021) Food Industry URL: https://www.researchgate.net/publication/334123694_Food_Industry_An_Introduction (Accessed 25 April 2021).

7. Suresh D. Pillai, Eric T. Pillai (2021) in Reference Module in Earth Systems and Environmental Sciences, Agriculture: Electron Beam Irradiation Technology Applications in the Food Industry URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128197257001410> (Accessed 05 May 2021)

8. Vlasenko I. (2013) New product quality management systems introduced by the modern world food industry. Scientific Bulletin of LNUVMBT named after S. Gzycki, 11 (55): p. 49-52.

9. Kharypyuk I. V. Food industry of Ukraine: retrospective analysis and current trends (2021) URL: file:///C:/Users/Acer/Downloads/E_apk_2018_9_11.pdf (Accessed 07 May 2021).

Гвоздік А. Г.

асистент

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ БРЕНДИНГУ І БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ

Відсутність єдиного визначення бренду і різні варіації обмеження його функціоналу спричинили різноманітність трактувань як поняття «брендинг», так і «бренд-менеджмент». Як в іноземній, так і у вітчизняній літературі межа між цими термінами досить розмита, крім того, розповсюджене використання понять «брендинг» і «бренд-менеджмент» як тотожних. За однією із версій слово «бренд» походить від brandr, в перекладі з давньонорвезького означає «ставити клеймо» [1], як наслідок за брендингом закріпилася функція ідентифікації, яка довгий час залишалася основоположною компетенцією брендингу. При цьому бренд-менеджмент поняття дещо ширше, і передбачає адміністративну та контрольну функції. Однак, на думку Капферером, функції брендингу це щось більше, ніж знайомство навколишнього світу із продукцією деякої компанії [2]. При цьому єдиного визначення не сформульовано ні в середовищі українських, ні іноземних вчених. Основні підходи до визначення термінів «брендинг» і «бренд-менеджмент» представлені в таблиці (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, всі підходи до визначення брендингу та бренд-менеджменту можна розділити на основі основних змістів, закладених у сферу діяльності з управління брендом. Представлена класифікація підходів до визначення брендингу та бренд-менеджменту ґрунтується на вузькому і широкому трактуванні понять. І вітчизняні, і іноземні вчені звертаються до обох підходів, визначаючи як брендинг, так і бренд-менеджмент. Однак в українському академічному середовищі в основному використовується термін «бренд-менеджмент», в той час як до «брендингу» звертаються не так часто, як це поширено серед іноземних вчених.

Важливо відзначити ідею, закладену у визначення довгострокової спрямованості бренд-менеджменту, в результаті чого відбулось зміщення фокусу в сторону діяльності по управлінню брендом [9]. Таке розширення визначення відіграє вирішальне

значення, оскільки бренд-менеджмент розглядається з точки зору стратегічної спрямованості управління брендами з урахуванням організаційних форм бренд-менеджменту. Саме в роботі Домніна В. Н. та Старова С. А. запропоновано поділ бренд-менеджменту на три складові, а саме, стратегічний бренд-менеджмент, оперативний (тактичний) бренд-менеджмент і адміністративно-організаційний бренд-менеджмент. Перший тип, стратегічний бренд-менеджмент, пов'язаний з управлінням портфеля брендів, а його функціонал сфокусований на збільшенні капіталу бренду. Оперативний або тактичний бренд-менеджмент має короткострокову орієнтацію і спрямований на реалізацію стратегії бренду за допомогою тактичних рішень. І, нарешті, третій тип бренд-менеджменту, адміністративно-організаційний, сфокусований на організаційних структурах, які повинні бути сформовані таким чином, щоб оптимально відповідати процесам розробки та реалізації стратегії бренду. Поділ бренд-менеджменту на три типи розкриває основні напрямки діяльності в рамках бренд-менеджменту. Таким чином, бренд-менеджмент полягає в управлінні портфелем брендів, реалізації стратегії бренду за допомогою тактичних рішень і формуванні оптимальної організаційної структури.

Таблиця 1

Класифікація підходів до визначення брендингу та бренд-менеджменту

Характеристика визначення	Визначення брендингу	Визначення бренд-менеджменту
Вузька	Брендинг виконує тактичну роль створення додаткових атрибутів деякого продукту [3]	Бренд-менеджмент — діяльність по формуванню і управлінню маркетинговими заходами [3]
	Брендинг полягає в поширенні капіталу бренду на продукти і послуги торгової марки [4]	Бренд-менеджмент є маркетинговим інструментом, спрямованим на формування і розвиток «образу бренду в свідомості споживачів» [4]
	Створення бренду за допомогою комунікацій [5]	Бренд-менеджмент полягає в реалізації стратегії по просуванню і впровадженню бренду, чим повинен займатися персонал різних рівнів і компетенцій, вирішуючи як стратегічні, так і тактичні завдання [5]
Широка	Брендинг спрямований на перетворення продуктових характеристик, для чого потрібне довгострокове залучення організації та всіх видів ресурсів [2]	Бренд-менеджмент — це стратегічно значуща управлінська діяльність, в яку залучені не тільки відділ маркетингу, а й вище керівництво компанії [2]
	Брендинг повинен створювати довгострокове перевагу споживачів [6]	Бренд-менеджмент виконує функції не тільки створення різних характеристик бренду, але і підтримки подальшого існування бренду на ринку [7]
	Брендинг повинен сприяти створенню довгострокових відносин з споживачами за допомогою всіх комунікацій, доносять єдину ідею [8]	Бренд-менеджмент, як одне з найбільш важливих сфер діяльності компанії, фокусується на довгостроковій перспективі розвитку ідентичності бренду і максимізації капіталу бренду [9]

Джерело: складено автором

Отже, узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що і брендинг, і бренд-менеджмент в роботах різних вчених визначаються і як вид діяльності, і як бізнес-процес. Це можна пояснити відмінностями у функціях, які закладаються в брендинг

або бренд-менеджмент в залежності від ролі бренду в організації. Однак важливо відзначити, що обидва терміна транслують управлінську складову взаємодії компанії та бренду, охоплюючи, в залежності від підходу, більшу або меншу кількість функцій. У рамках даної роботи брендинг в порівнянні з бренд-менеджментом буде сприйматися як більш широке поняття, яке включає в себе всю діяльність в галузі освіти, розвитку, управління і комунікацій бренду, а також адміністративно-організаційну діяльність, пов'язану з його функціонуванням в компанії і на ринку. При цьому бренд-менеджмент буде обмежений лише адміністративно-господарською діяльністю по створенню і управлінню брендом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шульц Д., Барнс Б. Стратегические брэнд-коммукационные компании. М.: Издательский дом Гребенникова, 2013. 512 с.
2. Капферер Ж. Н. Бренд навсегда: создание, развитие, поддержка ценности бренда. М.: Вершина, 2017. 448 с.
3. Келлер К. Л. Стратегический брэнд-менеджмент: создание, оценка и управление марочным капиталом. М.: Вильямс, 2015. 704 с.
4. Грошев И. В., Краснослободцев А. А. Системный бренд-менеджмент: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям менеджмента и маркетинга. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 655 с.
5. Музыкант В. Л. Формирование бренда средствами рекламы и PR. М.: Экономистъ, 2014. 606 с.
6. Карпова С. В. Современный брендинг. М.: Издательство «Палеотип», 2011. 188 с.
7. Макашев М. О. Бренд-менеджмент. СПб.: Издательский дом «Питер», 2013. 224 с.
8. Рожков И. Я., Кисмерешкин В. Г. От брендинга к бренд-билдингу: Создание и продвижение фирменных товаров. Повышение марочного капитала. М.: Гелла-принт, 2014. 320 с.
9. Домнин В. Н., Старов С. А. Эволюция ключевых концепций бренд-менеджмента. Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 8. Менеджмент. 2017. Т. 16. № 1. С. 5-32.

Herasymchuk V.

senior lecturer

Kushch A.

student

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University,
Kremenchuk, Ukraine

MARKETING ANALYSIS OF THE WORLD COFFEE MARKET IN UKRAINE

The global coffee market has been developing dynamically in recent years. The positive impact on this was made by the results of two scale studies on the influence of coffee beverages on the human body. The first was attended by over a half million people from 10 European countries, and in the second one, almost 200 thousand people, most of them were African-Americans. Although these studies were conducted on different continents, their conclusions were similar and convincing. It has been found that a person who drinks two or three cups of coffee every day is 18% less likely to die than the one who does not drink at all. Therefore, many who feared of harm from coffee for their health, were able to throw away their fears and calmly drink a cheerful drink, due to which the world's volume of its consumption has increased [1].

As known, coffee in Ukraine does not grow, so this product is imported to country. The ones, who regularly drinks coffee has almost certainly tried a drink made from grains in Brazil.

This Latin American state has been holding for more than a century and a half the palm of championship on the supply of coffee beans to the world market. In Fig. 1 shows the share of coffee production in the world by countries in 2020 [2].

Last year, the Brazilian share was more than a third on the market. And if we add the production of other countries in this region, in particular, such a large market participant as Colombia (8,8%), then in the amount of South America gives the world about 45% of all coffee, mostly it is delicious and fragrant Arabica.

Another kind of coffee — robusta, is imported to Ukraine mainly from Asia. Here in the leaders of Vietnam with a share in world production 18,5%. Neighbors proves the region’s share in the global coffee market to 30% [4].

At third place in the production of coffee today is her native land — Africa. Both types of coffee grow well there. The region’s leader — Ethiopia, which provides only about 5% of the world market. Although coffee in the African continent is growing in more than 30 countries, political and economic instability does not allow to develop its production. On fig. 2 shown the production of coffee in the world by species in 2015-2020.

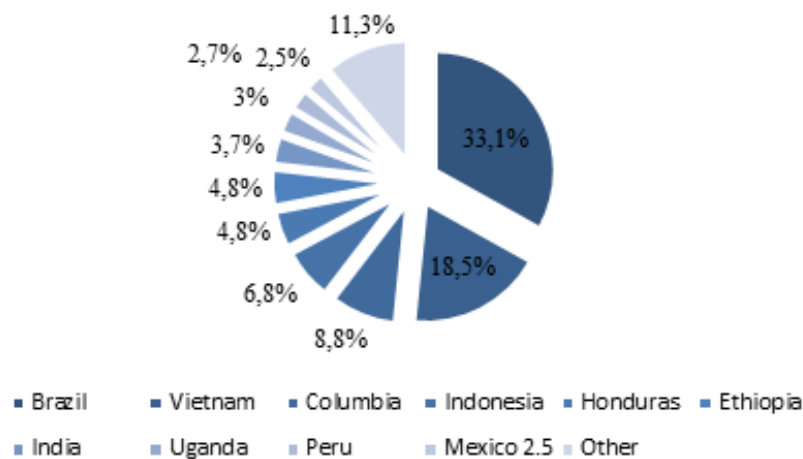

Fig. 1. Coffee production in the world by countries in 2020

Source: Pro-Consulting rates [3]

According to Fig. 2, the most successful year for coffee makers was 2018. It was marked by an increase in the yield of both types — arabica and robusta, compared to 2017.

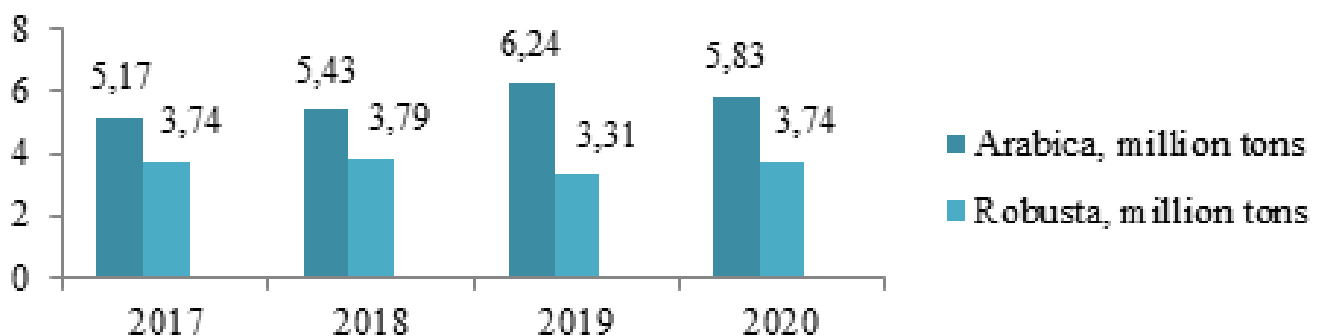

Fig. 2. Coffee production in the world by kinds in 2017-2020

Source: International Coffee Organization data [4]

In 2019 arabica production increased, while robustness damaged the drought in Vietnam and Indonesia. In the past year there was a reverse picture — robust production has grown to the level of 2017, and arabica have collected less, mainly due to crop failure in Colombia.

The coffee market in Ukraine follows the global trend of a steady increase in demand for coffee and coffee products. The coffee market in Ukraine is represented by a small number of large players and more than 1500 small operators who deals with green coffee roasting and product sales. Imports represent a significant share of the Ukrainian coffee market — about half of all coffee imported from abroad. Indicators of coffee imports are recovering from 2018 after the crisis of 2015-2020. The largest volumes of coffee imported to Ukraine from the European countries — 44.3% of the product in the structure of imports in 2020 in real terms. According to the results of 2020, the main suppliers of coffee in Ukraine were Vietnam, Poland, India and Italy (Fig. 3) [5].

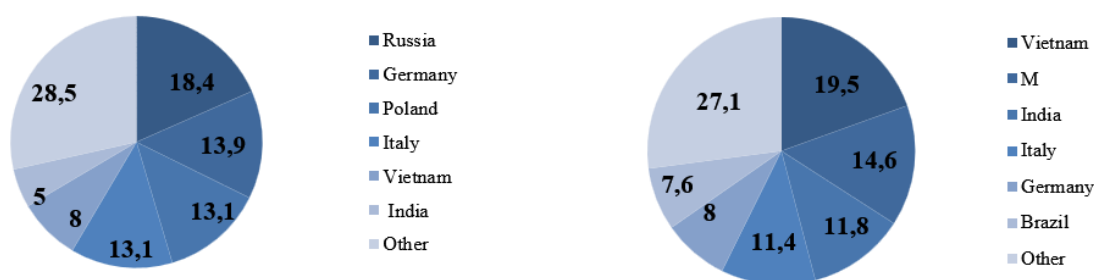

Fig. 3. Geographical structure of coffee imports into Ukraine in kind expressed in 2015 and 2020 years

Today, the domestic consumer market for high-quality coffee products is practically has no difference from the markets of European countries. Its special difference is the presence of domestic products. In Ukraine, equally, there are four types of products: natural coffee in grains and ground; 100% soluble coffee; coffee beverages, including natural coffee; coffee mixes, based on soluble coffee (coffee with sugar, coffee with cream and sugar, etc.). Another variety is coffee without caffeine (may be melted or soluble).

REFERENCES:

1. Pluzhnikov I. I. Cup of coffee. Moscow: «Food industry». 95 p. (1967).
2. State Statistics Committee of Ukraine [online]. Available at: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. All exotics in one cup. Global coffee market analysis [online]. Available at: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/vsya-ekzotika-v-odnoj-chashke-analiz-rynka-kofe-na-globalnom-urovne>
4. International Coffee Organization [online]. Available at: <https://www.ecf-coffee.org/sustainability/international-coffee-organization/>
5. Coffee market analysis in Ukraine [online]. Available at: <http://pro-consulting.ua/products/129834-analizrynka-kofe-ukrainy-1-pol-2013-god.html>

Глиба Г. Ф.

магістрантка

Яковенко О. І.

к. пед. н., доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

м. Ізмаїл, Україна

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК УПРАВЛІНСЬКА ПРОБЛЕМА

Наразі спостерігається постійне реформування професійної освіти, що викликано зміною умов здійснення освітньої діяльності та ринком освітніх послуг. За таких умов вкрай актуальним постає питання самореалізації педагога в професійній діяльності.

Слід наголосити, що самореалізація — це процес самодостатній, незалежний від досягнень і символів професійного успіху, кар'єрного зростання. Самореалізуючись викладач може виконати «показники» і відчувати почуття щастя і задоволення [2].

Педагогічний працівник, який виконує високе навантаження особливо під час карантинних обмежень в умовах дистанційного навчання, виявляється в пастках проблемних зон, що ускладнюють професійний вибір, які схиляють до формування і реалізації найбільш простих стратегій, виснажують життєві ресурси людини, відбувається «професійне вигорання».

Доречно відмітити, що працівник для будь-якої організації, у тому числі і закладу освіти, це ключовий чинник формування конкурентних переваг та забезпечення ефективної діяльності. Саме прагнення до самореалізації дозволяє підвищувати професійну компетентність викладача, спонукає його до впровадження інновацій та підвищення результативності своєї діяльності і організації в цілому. Отже, створення умов для самореалізації педагогічних працівників є дуже важливою управлінською проблемою, розв'язання якої дозволить освітньому закладу вийти на новий якісний рівень надання освітніх послуг та допоможе піднятися у рейтингу найкращих освітніх установ.

Відмітимо, що М. С. Іванов і М. С. Яницький. Вони процес самореалізації визначають, як «послідовність досягнення результатів діяльності, причому як об'єктивних, які мають соціальну значимість, так і індивідуальних, мають суб'єктивно усвідомлюється значимість» [1, с. 22].

Слід наголосити, що у процесах самореалізації закладений механізм досягнення соціальної успішності, який оцінюється певною групою та або представниками визначеної організації. Тобто у цей механізм включені ті переваги, які пов'язані з очікуваннями групи від індивіда, рівень і межа соціальних прагнень, до яких підштовхують оточуюче соціальне середовище. Логунова Л. Ю. зазначає: «Результат самореалізації — набуття щастя від самостворення (професійного, особистісного), що не обов'язково підкріплюється зовнішніми статусними атрибутами (звання, нагороди, визнання в співтоваристві колег)». У той же час В. Е. Франкл звертає увагу, що «...зовні це виглядає фоновим щастям, проєкцією від задоволення своєю професійною діяльністю, здійснення бажань, реалізації здібностей, уявлень людини про себе, окрім цього це також це і глибинний смисложиттєвий духовний акт вибору життєвої позиції, стратегії «Я», що приймає рішення» [4, с. 4-13].

Цікавою в контексті розгляду самореалізації педагогічних працівників в професійній діяльності як управлінської проблеми є результати дослідження, в яких чітко прослідковується протиріччя між наочними показниками (нагороди, звання, авторські

свідчення на твір, кількість наукових публікацій, сертифікатів про міжнародні стажування), які визнаються адміністрацією закладу освіти з оцінками колег і здобувачів освіти, повагою та довірою здобувачів освіти до викладача [2].

Вивчення літератури показало, що розв'язання проблеми самореалізації педагогів у професійній діяльності значна частина науковців пов'язує із застосуванням акмеологічного підходу, тобто визначення того які є можливими та реалістичними шляхи досягнення особистістю нових вершин розвитку в житті та професійній діяльності [3, с. 5]. Доречно відмітити, що з позиції акмеологічного підходу самореалізація педагога відбувається безпосередньо під час виконання професійних обов'язків. Саме у ході педагогічної діяльності викладач може визначити у якому напрямку розвивати свої соціальні навички та професійні компетентності. Тому багато науковців звертають увагу на важливу роль реалізації концепції навчання протягом всього життя, одним із засобів реалізації якої може слугувати післядипломна освіта, завдяки якій педагоги мають можливість набути управлінських компетентностей, розвинути групу компетентностей *soft skills*.

Акцентуємо увагу, що з точки зору управління процес здійснення самореалізації педагогічних працівників, як елемент підвищення ефективності кадрового потенціалу закладу освіти потребує застосування базових функцій управління: планування організації та координації, мотивації та контролю. Тож розглянемо заходи щодо реалізації управлінських функцій у контексті процесу самовдосконалення педагога.

Отже, процес планування завжди починається із встановлення цілей і завдань, а також визначення періоду їх виконання. Для якісного здійснення цього етапу необхідно, на наш погляд, провести самоаналіз та/або груповий аналіз та визначити яких саме компетентностей не вистачає педагогу. Слід відмітити, що не кожен педагог володіє методиками щодо проведення самоаналізу, а також назавжди може об'єктивно оцінити свій рівень компетентностей, а іноді і не усвідомлює прогалини у своїй діяльності, тобто педагог може залишатися досить довго на рівні «неусвідомленої некомпетентності». Тому у реалізації цього етапу необхідна допомога з боку керівництва, яка може відбуватися шляхом здійснення моніторингу рівня сформованості компетентності, здійснення атестації працівника та/або організації майстер класів щодо використання діагностичних методик. Тільки після визначення та усвідомлення слабких місць у своїй професійній компетентності педагогічний працівник може скласти дієвий план заходів щодо їх усунення.

Зауважимо, що в сучасних карантинних умовах, умовах переважно дистанційних форм навчання кожний педагог відчуває нестачу часу, велике перевантаження. Тож для реалізації складеного плану самореалізації викладачу необхідний не тільки високий рівень самоорганізації, але й підтримка керівництва у вигляді надання гнучкого графіку роботи, можливості отримати творчу відпустку, а також впровадити свій авторський курс.

В складних умовах праці та й ще в умовах скорочення фінансування закладів освіти вкрай актуальним є питання підтримка мотивації педагога до самореалізації у професійній діяльності. Звичайно, що керівництво закладом освіти використовує у певних межах як матеріальне стимулювання так і нематеріальне. Разом з тим вбачаємо головну управлінську проблему у цьому аспекті у формальному підході до використання цих методів. Так наприклад, якщо запитати керівника кому і за що які вручає грамоту у чому конкретно полягає заслуга педагога, якого нагороджують, які його досягнення, то більшість з них не зможуть дати відповіді. Тобто грамоти та нагороди вручаються

здебільшого не як винагорода за досягнення, а як демонстрація особистої прихильності керівника до певних членів колективу. А отже з мотивуючого заходу, цей захід перетворюються у демотивуючий.

Важливим етапом процесу самореалізації є контроль рівня виконання запланованих завдань та заходів. Для ефективності цього процесу важливим є встановлення показників і критеріїв досягнення результатів, но і звичайно визнання результатів як керівництвом та колегами, так і здобувачами освіти. У якості системи таких показників часто у закладах освіти використовують систему рейтингу. Хоча зазначимо, що в такій системі визначені вимірники самореалізації педагогічного працівника які є бажаними з боку керівництва, і зовсім не враховують напрями особистісного розвитку викладача та не дають можливість формувати індивідуальну траєкторію самореалізації.

Отже, питання самореалізації педагога у професійній діяльності є дуже важливою управлінською проблемою, розв'язання якої допоможе забезпечити конкурентоспроможність закладу освіти в цілому і підвищенню рівня професійної компетентності сучасного викладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Иванов М. С., Яницкий М. С. Модель напряжений самореализации и ее эмпирическая валидизация. Сибирский психологический журнал. 2007. № 25. С. 20-28.
2. Логунова Л. Ю., Маженина Е. А., Ушаков Д. В. Проблемы профессиональной самореализации молодых преподавателей. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-professionalnoy-samorealizatsii-molodyh-prepodavateley/viewer> (дата звернення 15.03.2021).
3. Рибалко Л. С., Куценко Т. В. Професійна самореалізація учителів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах сучасних викликів (акмеологічний аспект) URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2439/1/%D0%A0%D0%B8%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%BE%20%D0%9B.%20%D0%A1.%2C%20%D0%9A%D1%83%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A2.%20%D0%92.pdf> (дата звернення 16.03.2021).
4. Франкл В. Десять тезисов о личности. Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия. 2005. № 2. С. 4-13.

Горященко Ю. Г.

к. е. н., доцент

Університет митної справи та фінансів,

м. Дніпро, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ВЕНЧУРНОГО ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Загальновідомо, що венчурні фонди (англ. Venture fund — ризикові фонди) є основними суб'єктами інвестиційного забезпечення інноваційного процесу підприємництва, в першу чергу, малих та середніх інноваційних підприємств та стартапів.

На думку Н. В. Краснокутської «процес ускладнення і подорожчання науково-технічних проєктів, що відбувається у світовій практиці, викликає необхідність постійного збільшення ресурсів на розвиток НДДКР, підвищення значущості проблеми визначення ступеня ризику в досягненні потрібних результатів. Концентрація ресурсів для здійснення нововведень потребує аналізу великого обсягу інформації при вирішенні питань з інвестування, оскільки невдача може призвести до тяжких, часом катастрофічних наслідків для фінансуючої організації». З цим, на думку науковиці, пов'язане прагнення великих виробничих систем до створення внутрішнього венчурного бізне-

су, що дає змогу зменшити технічний і комерційний ризику [1].

Стосовно ситуації в Україні, можемо спостерігати поступе формування інфраструктури підтримки малого і середнього бізнесу, а також стартапів: серед майже 80 наявних бізнес-інкубаторів та бізнес-акселераторів більшість орієнтована на мале та середнє підприємництво і надає винятково консультативні послуги. У 2020 році до трьох великих й відомих існуючих — TA Venture, Genesis Investments і SMRK — долучено п'ять нових венчурних фондів. Серед перспектив розвитку ринку можна виділити те, що український онлайн-ринок не перенасичений ні в одному сегменті, що дає можливість українським компаніям зайняти вільні ніші.

Серед відомих світових акселераторів можна назвати Y Combinator — американський венчурний фонд, який працює у форматі бізнес-інкубатора та сприяє запуску ряду успішних компаній і вважається одним із найкращих стартап-акселераторів у США. В Україні — це акселератор і венчурний фонд GrowthUp, що створений з метою допомоги технологічним стартапам, які перебувають на ранній стадії і створюють продукти для зовнішніх ринків; Startup.network — платформа для стартаперів, інвесторів, професійних консультантів тощо; Битви Стартапів, які відбуваються постійно у різних містах України тощо [2].

Наведемо алгоритм-підказку роботи на інвестиційно-соціалній платформі Startup.network для підприємств [3]:

1. Публікація інвест проекту. Після входу на портал, використовуючи наявний функціонал, Ви створюєте сторінку свого проекту — заповнюєте спеціально розроблений профіль, додайте фото, відео, презентації тощо.

2. Постановка цілей. Після додавання проекту у Вас буде можливість вибрати мету або кілька цілей його розміщення: пошук інвестицій, отримання позики (кредиту), продаж бізнесу або інші.

3. Представлення проекту інвесторам. Проекти, що пройшли модерацію, поміщаються в каталог «Стартапи і інвестиційні проекти» і відправляються Інвесторам, які сформулювали свої інвестиційні інтереси.

До слова, окрім венчурного капіталу, потенційними інвесторами малого і середнього бізнесу й стартапів можуть бути приватний і державний капітал, бізнес-янгели, інвестиційні компанії та фонди, краудфандингові платформи тощо.

На думку підприємця-інноватора Р. І. Баб'ячка та експерту ГО «Агенція Європейських Інновацій» І. І. Кульчицького для розвитку інноваційної діяльності в Україні потрібна зважена та ефективна державна підтримка малого і середнього підприємництва та проектів (стартапів) в інноваційній сфері та в галузі венчурного інвестування, засобами створення системи гарантій та страхування інвестицій; ведення державного реєстру структур, які працюють у сфері венчурного інвестування; організації системи підготовки кадрів менеджерів інновацій; розробки ефективного механізму порядку утворення та використання коштів венчурного фонду; розробки процедури допуску на український ринок іноземного капіталу [2].

Чарльз В. Весснер, розробник концепції інноваційної екосистеми, вважає, що венчурні фонди у синергетичній єдності з університетами, дослідницькими фондами й підприємствами здатні перетворювати наукові знання в інновацію [4, с. 35]. Отже, венчурні інвестиційні фонди є одними з найважливіших організаційних структур в інноваційному просторі, які поряд зі стартапами, технопарками, технополісами, бізнес-інкубаторами, бізнес-янгелами, консалтинговими агентствами, бізнесом та урядом й розбудовують сучасний інноваційний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 504 с.
2. Баб'ячок Р.І., Кульчицький І. І. Основні тенденції розвитку стартапів в Україні — проблеми, перешкоди і можливості URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Osnovni-tendentsiyi-rozvytku-startapiv-v-Ukrayini-1-1.pdf>.
3. Startup.network URL: <https://startup.network/ua/>
4. Фияксель Э. А., Сидоров Д. В., Разина В. В. Исследование конкурсов инновационных проектов как базовых структурных элементов инновационной экосистемы. *Инновации*. 2017. № 3 (221), С. 34-46.

Гриліцька А. В.

к. е. н., доцент

Черкаський державний бізнес-коледж,
м. Черкаси, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОБЛІКУ БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Сільське господарство є досить прибутковою галуззю, яка для свого розвитку потребує впровадження сучасних технологій. Зарубіжний досвід показує, що галузь сільського господарства також піддається впливу інформаційних технологій. Низька доступність подібних технологій залишає далеко позаду у рейтингу Україну як країну, що має величезний аграрний потенціал, проте не повністю використовує його. Вітчизняні малі сільськогосподарські підприємства не мають можливості перейняти досвід зарубіжних конкурентів щодо впровадження інформаційних технологій сучасного управління.

У сільськогосподарських галузях, на яких найбільше відчутно нестачу висококваліфікованої робочої сили, є досить висока потреба у частковій або повній автоматизації діяльності, яка у сучасних умовах є невід'ємною частиною зростання конкурентної переваги підприємства, адже вона дозволить досить успішно конкурувати з іншими «гравцями» як на вітчизняному так і на світовому ринку.

Незважаючи на майже десятилітній досвід упровадження в практику управління й обліку аграрних підприємств П(С) БО 30 «Біологічні активи», більшість методичних та прикладних аспектів оцінки, обліку й аналізу цих специфічних активів залишаються невирішеними і вимагають удосконалення наукового забезпечення. Вихід із цієї ситуації вимагає системного підходу і застосування комплексу заходів, економічний складник яких пов'язаний із діагностикою обліково-аналітичного забезпечення управління біологічними активами.

Переваги та їх зміст у розрізі проведення автоматизації процесів виробництва та обліку відображені у таблиці 1.

Автоматизація сільгоспідприємства складається із автоматизації не лише стандартних розділів бухгалтерського обліку, але й автоматизації обліку таких специфічних ділянок, як оперативний облік виробництва продукції рослинництва, тваринництва, облік орендованих сільськогосподарських земель, кількісно-якісний облік робіт та процесів на елеваторі. Програмне забезпечення дозволяє вести усі ці ділянки у розрізі операторів інформації та документів, які при цьому використовуються. Деяка частина інформації при цьому не потребує обов'язкової присутності оператора інформаційних

систем (бухгалтера) при складанні необхідних документів.

Таблиця 1

Переваги та їх зміст у розрізі проведення автоматизації процесів виробництва та обліку

№	Переваги	Зміст переваг
1	Велика продуктивність	Автоматизація виробництва здатна збільшити у декілька разів (2-3) обсяги виробництва порівняно з підприємствами, які використовують тільки кілька систем автоматизації. Навіть обладнання може часто працювати протягом більш тривалого часу з відносно незначним зовнішнім контролем або технічним обслуговуванням.
2	Зниження витрат	За рахунок автоматизації складні процеси з виготовлення виробів можуть бути спрощені аж до виробництва найменших деталей. Програми для автоматизації можна оновлювати безперервно, до тих пір, поки вони будуть залишатися ефективними і знижувати витрати виробництва за рахунок оптимізації енерговитрат і використання мало забруднюючих технологій.
3	Техніка безпеки на робочому місці	Після впровадження автоматизації працівники підприємств можуть не турбуватися про виконання найнебезпечніших і трудомістких робіт. автоматизація таких процесів зменшує кількість нещасних випадків і допомагає працівникам підтримувати здоров'я протягом тривалого часу.
4	Зміна пріоритетів	Працівники можуть зосередитися на більш важливих завданнях, які задіють їх знання та вміння повною мірою.

*складено на основі джерела [2]

Таблиця 2

Особливості документування діяльності сільськогосподарського підприємства при використанні сучасного програмного забезпечення

Ділянка	Оператори інформації	Документ
Рослинництво	Агрономи; Технологи; Завідуючі складом;	«Наряд на роботу»; «Заправна відомість»; «Накладна на списання ТМЦ у виробництво»; «Переміщення»; «Прибутковий та видатковий ордери на товари»;
Тваринництво	Завідуючий фермою великої рогатої худоби (ВРХ) (свиноферми) — відображення всіх зоотехнічних заходів, що показують рух тварин на фермі	«Рух продукції тваринництва»
Елеватор	Приймальники на ваговій; Завідуючі лабораторією; Відповідальні за переоформлення чи відвантаження;	Відображення кількісноякісного обліку зерна;
Облік орендованих земель	Адміністратори сіл; Районів; Юристи агропідприємства;	Оформлення договорів оренди; Реєстрація; Ведення карток пайовиків.

*складено на основі джерела [1]

Подальша трансляція первинних даних в стандартний функціонал програмного забезпечення (як в бухгалтерський, так і в управлінський розділи) дає можливість мінімально уникнути помилок у відображенні обліку господарської діяльності та не потребує спеціального навчання користувачів фінансового відділу досить складним виробничим процесам.

Повністю автоматизоване сільське господарство вже не виглядає таким примарним, як, скажімо, 20 років тому. Технології не стоять на місці та розвиваються, займаючи усе більш важливі позиції у сільському господарстві. Такі тенденції призведуть до того, що на заміну дояркам, тваринникам, комбайнерам приходять електронні механізми та програми.

У наш час практично немає місця, куди ще не проникли переваги сучасних інформаційних технологій. У побуті досить активно використовується поняття «розумний

(або інтелектуальний) будинок», що являє собою спорудження якісно нового рівня, оснащено комплексом автоматики для дистанційного керування інженерними системами усього дому. Підприємства усіх галузей у певній мірі вже автоматизовані і здатні вести свою діяльність практично не залучаючи до цього людину. Програмне забезпечення здатне розрізняти найменші зміни у тих чи інших процесах, та реагувати на ці зміни. Високі технології дозволяють на тваринницьких, птахівницьких та зернових фермах використовувати спеціальні датчики, які стежать за поведінням худоби, температурою тіла тварин, їх місцезнаходженням — як зовні, так і у будь-якому приміщенні. Спеціальні прилади та програми дозволяють отримувати оперативну інформацію про стан сільськогосподарських культур, як на полі так і у приміщеннях елеваторів, дрони та супутники визначають якість та придатність землі, а трактори та комбайни збирають врожай без наявності у них водіїв чи механізаторів безпосередньо у момент здійснення операції. Усе робиться автоматично із урахуванням як зовнішніх, так і внутрішніх факторів й чинників. Інформація від усіх приладів оперативно надходить до оператора, обліковця та управлінського персоналу, де дозволяє у короткі терміни прийняти якісні та оперативні рішення, які матимуть значний вплив на економічний мікроклімат господарюючого суб'єкта. Документи створюються автоматично, якісно та швидко, та вибудовують усю структуру бухгалтерського обліку, поєднуючи окремі елементи у один, та формуючи комплексну і цілісну інформацію про діяльність підприємства.

Сучасне сільське господарство України лише стає на шлях свого розвитку, і, на жаль, поки що не кожне підприємство має можливість використовувати переваги технічного прогресу через їх високу вартість. Однак, висока дохідність галуззі та незаперечні переваги автоматизованого обліку і виробництва дозволяють припустити, що з часом керівництво сільськогосподарських підприємств буде все більше інвестувати в сучасні технології, що, беззаперечно, є основним шляхом підвищення конкурентоздатності в умовах мінливої ринкової кон'юнктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
2. Переваги та недоліки використання автоматизованих систем управління. Режим доступу https://studopedia.com.ua/1_132958_perevagi-ta-nedoliki-vikoristannya-avtomatizovanih-sistem-upravlinnya.html.

Губарева І. О.

д. е. н., професор
Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України,
м. Харків, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ РОЗВИТКУ ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ КРАЇН СВІТУ

Проблематика розробки стратегічних напрямів розвитку деревообробної промисловості привертає увагу теоретиків та практиків протягом тривалого часу.

За результатами попереднього аналізу наукових публікацій з питань деревообробної промисловості, що проіндексовані наукометричними базами Scopus та Web of Science, встановлено, що серед публікацій, проіндексованих у наукометричній базі Scopus, най-

давнішими статтями, що присвячені деревообробній промисловості, є робота R. Hess [1], яка опублікована у 1911 р. і сконцентрована на дослідженні ринку паперової промисловості, оцінці тарифів та умов праці в Канаді та США, визначені впливу заборони експорту деревини з канадських провінцій на паперову промисловість.

У свою чергу, однією з найсвіжіших публікацій з визначеної проблематики, проіндексованих у наукометричній базі Scopus, є стаття V. Legg та ін. (2021) [2], у якій науковці зосереджують увагу на необхідності впровадження Індустрії 4.0 у деревообробну промисловість США.

Натомість серед публікацій, проіндексованих наукометричною базою Web of Science, найдавнішим документом з визначеної проблематики є стаття V. Kuuskosk [3] (1970 р.), у якій автор досліджував проблему професійного навчання в лісовій промисловості. Найновішою роботою є стаття R. Toivonen та ін. [4], у якій автори зазначили, що лісовий сектор може відігравати важливу роль у перетворенні на стійку біоекономіку, зумовлену зміною клімату, зростанням населення та прискореною урбанізацією та визначили перспективні експортні ринки для фінської деревообробної галузі.

Результати аналізу показують, що кількість публікацій, присвячених розвитку деревообробної промисловості в базі даних Scopus, була приблизно на одному рівні до 1990-1995 рр., проте після цього періоду публікаційна активність перманентно зростає приблизно на 10% щорічно. Подібна тенденція спостерігається і за кількістю статей, присвячених деревообробній промисловості, які публікуються в журналах, проіндексованих базою даних Web of Science (середній темп зростання — 13%). Сплеск публікаційної активності спостерігається у 2015-2020 рр.

Структуру публікацій з релевантної тематики, проіндексованих наукометричною базою Scopus, у розрізі предметних областей можна представити наступним таким чином: сільськогосподарські та біологічні науки — 21,7%; матеріалознавство — 18,9%; інженерна справа — 17,6%; хімічна інженерія — 10,4%; наука про навколишнє середовище — 7,2%; бізнес, менеджмент та бухгалтерський облік — 5,2%, інші — 19,0%.

За даними наукометричної бази Web of Science, структура наукових публікацій з питань деревообробної промисловості за предметними областями є наступною: наука про матеріали бумага, дерево — 19,2%; лісове господарство — 19,1%; екологічні науки — 10,8%; енергетичне паливо — 8,6%; інженерно-хімічна галузь — 6,6%; інженерно-екологічна галузь — 6,4%; інші — 29,3%.

Аналіз географічної структури афіліації науковців, що мають високу публікаційну активність з питань деревообробної промисловості, засвідчив, що найбільша кількість робіт з визначеної тематики реалізована вченими з США, Канада, Китай, Бразилія, Німеччина, Фінляндія, Словаччина, Хорватія.

Серед найбільш цитованих публікацій на особливу увагу заслуговує оприлюднена у 2011 році стаття E. Lambin P. Meyford [5], яку було процитовано у журналах, проіндексованих наукометричною базою Scopus, 1484 разів. У цій роботі автори представили свої висновки щодо вирішення проблеми стійкості шляхом збереження лісової екосистеми з одночасним збільшенням виробництва продуктів харчування. Найбільш цитовані статті з питань розвитку деревообробної промисловості за наукометричною базою Scopus за 1970-2020 рр. присвячені проблемам виробництва енергії з біомаси та екології: розробці технологій виробництва продуктів на біологічній основі; ресурсному підходу до корпоративних екологічних показників; екологічним, економічним та енергетичним витратам та перевагам біопалива та етанолу; горючим властивостям біомаси.

За даними наукометричної бази Web of Science, найбільш цитованою роботою за 1970-2020 рр. була стаття Jenkins B. M. Baxter L. L. Miles Jr. T. R. (1998) [6], яка присвячена горючим властивостям біомаси. Цю статтю було процитовано журналами, що індексуються наукометричною базою Scopus 1342 рази, а наукометричною базою Web of Science 1223 рази. Найбільш цитовані статті з питань розвитку деревообробної промисловості за наукометричною базою Web of Science за 1970-2020 рр. присвячені проблемам виробництва енергії з біомаси, ризику раку внаслідок професійних та екологічних впливів поліциклічних ароматичних вуглеводнів в окремих галузях, зокрема при обробці деревини; зниження негативного впливу на екологію виробництва целюлози; видаленню органічних забруднювачів зі стічних вод.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження поглиблено теоретичні засади ідентифікації основних змістовних детермінант розвитку деревообробної промисловості країн світу на основі застосування бібліометричного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hess R. R. (1911) The paper industry in its relation to conservation and the tariff. Quarterly Journal of Economics. T. 25, Vol 4, Pp. 650-681.
2. Legg B. Dorfner B. Leavengood S. Hansen E. Industry (2021) 4.0 implementation in US primary wood products industry Drvna Industrija T. 72, Vol. 2, Pp. 143-153.
3. Kuuskosk V. (1970) Vocational Training in Area of Wood-Working Industries. Paper Ya Puu-Papper OCH TRA. T 52, Vol 4, Pp. 277.
4. Toivonen, R; Lilja, A; Vihemaki, H; Toppinen, A (2021) Future export markets of industrial wood construction-A qualitative backcasting study. Forest Policy and Economics. T. 128, Pp. 102480.
5. Lambin E. F. Meyfroidt P. (2011) Global land use change, economic globalization, and the looming land scarcity Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America T. 108, Vol. 9, Pp. 3465-3472.
6. Jenkins B. M. Baxter L. L. Miles Jr. T. R. (1998) Combustion properties of biomass Fuel Processing Technology. T. 54, Vol. 1-3, Pp. 17-46.

Демиденко Р. К.

аспірант

Державна навчально-наукова установа

«Академія фінансового управління»,

м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ ДОСЛІДЖЕНЬ І РОЗРОБОК У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ПОРІВНЯНЬ

У процесі розробки стратегії відновлення України від наслідків деструктивних процесів локального та загальносвітового масштабу влада розглядає альтернативні сценарії досягнення національної економічної безпеки та скорочення розриву між рівнем добробуту порівняно із Європою. Україна та світова спільнота зосередила значні зусилля на подоланні епідемії коронавірусної хвороби, що у глобальному масштабі вплинула на загальне зниження ділової активності, а також зумовила перерозподіл фінансування на потреби системи охорони здоров'я і призвела до стагнації як виробничих галузей, так і сфери послуг. Проте тенденція переорієнтації технологічного лідерства впродовж подолання наслідків світової пандемії COVID-19 є сприятливою нагодою для проведення реформ на національному рівні задля наближення української науки

до показників європейської першості.

Застосування конкретного підходу державної підтримки залежить від нагальних національних пріоритетів, геополітичного становища та впливу суб'єктів різнорівневої взаємодії. На шляху до становлення соціально-економічної незалежності очікуваним кроком є всебічний розвиток сильних сторін господарства країни та подолання слабких сторін і проявів неспроможності державного регулювання. Роль впровадження досягнень науки та техніки в господарство пояснена багатьма науковцями та практиками, проте на сьогодні відсутні дієві положення щодо впорядкування оперативних та стратегічних кроків на шляху становлення конкурентоспроможної науки України.

Сучасні умови динамічного розвитку господарських систем підтверджують усталений маніфест про важливість науки, що підтверджується практикою становлення світових технологічних лідерів. Сьогодні характеризується категоріями четвертої промислової революції із домінуванням технології на противагу екстенсивним виробництвам та сировинному нагромадженню. Зважаючи на вищевказаний пріоритет науки з-поміж інших соціальних інститутів, функціонування сучасного наукового сектору має бути урегульоване зі сторони держави, оскільки саме наука є резервним та недооціненим фактором відновлення реального економічного зростання.

Вищевказані положення щодо сильних та слабких сторін є одночасно застосовними до актуального стану науково-інноваційної діяльності в Україні. Зокрема, остання звітна публікація Міністерства освіти і науки України [1] обґрунтовує твердження про необхідність втручання в науково-освітню галузь у зв'язку із втратою позицій у міжнародних інноваційних рейтингах, негативною динамікою підготовки наукових кадрів, відмовою від проведення наукових досліджень підприємницьким сектором, а також зменшенням чисельності наукового персоналу в Україні. З іншого боку, протягом останніх років спостерігається негативний тренд у частині показників наукоємності та старіння науки [2, 3].

При виборі об'єкта наукового дослідження з метою реформування національної економіки доцільно приділити увагу сектору досліджень і розробок (ДіР, R&D). Відокремлений у структурі національної інноваційної системи сектор ДіР як підсистема генерації знань є визначальною складовою розвитку, зважаючи на переважне фінансування науки академічного сектору в Україні [1, 4]. Тобто, проведення наукових досліджень у галузі державного регулювання сектору досліджень і розробок характеризується високим рівнем нагальності.

Враховуючи тенденції різноаспектної інтеграції України до Європейського Союзу, першочерговим орієнтиром наукового розвитку є реальне досягнення середніх показників ефективності наукової діяльності країн Європи, що зумовлює проведення комплексного аналізу державної наукової політики окремих країн Європейського простору та організаційно-правового забезпечення сектору досліджень і розробок безпосередньо профільних організацій Європейського Союзу. Врешті-решт, структуроване зіставлення критеріїв ефективності системи регулювання науки в країнах Європейського Союзу із аналогічними показниками України унаочнить напрямки вдосконалення на національному рівні, тобто зазначений підхід об'єктивно продемонструє масштаби проблематики у частині забезпеченості національного сектору ДіР. Також аналіз міжнародного досвіду є відносно доступним інструментом моделювання державної політики в галузі досліджень і розробок, так як фактичні результати реформаційних заходів, як позитивні так і контраверсійні, можуть бути декомпоновані для цілей розгортання таких заходів в Україні, а отримані в процесі наукового дослідження фактичні

дані стануть основою прийняття управлінських рішень відносно політики державного регулювання сектору ДіР в Україні.

Державне регулювання як раціональне поєднання заходів стимулювання, обмеження та базового забезпечення є способом упорядкування суспільних відносин, що здійснюється шляхом впливу керованої системи на об'єкти управління та середовище взаємодії. Зважаючи на реальність світової економічної рецесії, має бути розроблений відповідний комплекс простих, зрозумілих та ощадливих заходів, що є прийнятними для виконання, перш за все, науковцями. У проєкції довгострокового розвитку ефект реформування системи державного регулювання сектору досліджень і розробок має бути відчутним для декількох поколінь науковців.

Для прискореного еволюційного розвитку сектору досліджень і розробок та відповідного упорядкування відносин пов'язаних суб'єктів регулятивна політика держави має стати гарантом формування науки сучасності. Система державного регулювання має на меті забезпечувати всебічну реалізацію прав дослідників, гарантуючи соціальну захищеність та престиж зайнятості в науковому секторі. З точки зору практичної значущості впровадження продукту досліджень і розробок є очевидним засобом вирішення масштабних соціально-економічних проблем на засадах ефективності та прозорості. Результати функціонування досліджуваного сектору слід спрямовувати в напрямку вирішення стратегічних завдань нарощування національного достатку.

Еволюція національного сектору досліджень і розробок матиме безпосередній вплив на поточні завдання економічного розвитку. Ефективність виробництва може бути підвищена за рахунок використання результатів наукових досліджень, у той час як застосування нових прийомів організації праці очевидно матиме своїм наслідком підвищення кваліфікації працівників високотехнологічних виробництв. Залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до фінансування розвитку інноваційного виробництва в Україні є очікуваним результатом зростання наукового потенціалу України. Поширення вищезазначених позитивних явищ сприятиме подоланню проблем безробіття, диференціації доходів соціальних класів та приватного і публічного секторів, трудової еміграції та виснаження ресурсної бази України.

Загалом позитивним явищем розвитку сектору досліджень і розробок є монетизація зусиль вчених та розподіленого фінансового ресурсу зі сторони держави: перехід до комерціалізації результатів ДіР матиме позитивний ефект для української економіки, що відобразатиметься у зростанні наукоємності ВВП та накопиченні доданої вартості національного виробництва.

Таким чином, порушення питання про розвиток системи державного регулювання сектору досліджень і розробок є першочерговим заходом підтримки економічного розвитку України. Високий рівень актуальності має перспектива здійснення наукових досліджень у частині аналізу міжнародного досвіду галузі державного регулювання наукового сектору країн Європейського Союзу із акцентами на огляді системи міжнародного законодавства та детермінант динаміки показників інноваційного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка / Т. В. Писаренко, Т. К. Куранда, Т. К. Кваша та ін. — К.: УкрІНТЕІ, 2021. — 39 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2021/06/23/AZ.nauka.innovatsiyi.2020-29.06.2021.pdf> (дата звернення 14.07.2021).
2. Лебеда Т. Б. Рівень наукоємності ВВП як фактор економічного розвитку. Математичне моделювання в економіці. 2014. Вип. 1. С. 134-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mmve_2014_1_17 (дата звернення 14.07.2021).
3. Попович О. С., Костриця О. П. Оцінка можливостей відновлення кадрового потенціалу НАН

України. Вісник Національної академії наук України. 2018. № 3. С. 67-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2018_3_11 (дата звернення 14.07.2021).

4. Шаповалова Л. Складові національної інноваційної системи та рівень їх розвитку в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2011. Вип. 121-122. С. 94-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2011_121-122_28 (дата звернення 14.07.2021).

Дідковська Л. І.

к. е. н., старший науковий співробітник
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна

УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ ЗА БАСЕЙНОВИМ ПРИНЦИПОМ У ФРАНЦІЇ

Франція є однією з перших країн світу, де почали впроваджувати принцип децентралізованого управління на рівні басейну. Законодавчо зазначений принцип водної політики було закріплено у законі від 16 грудня 1964 р. Відтоді у Франції розпочався етап переходу до управління водними ресурсами за басейновим принципом. Після чого відбулося впровадження низки заходів: концентрація та координація дій у басейнових комітетах; використання системи фіксованих грошових зборів з водокористувачів та водозабруднювачів; довгострокове планування та програмування; інтегроване управління та розподіл обов'язків між державними органами та приватними операторами щодо водопостачання та водовідведення. Наразі чимало країн при формуванні основних принципів управління водними ресурсам спираються на досвід Франції.

Трактування поняття басейнового принципу уможлиблюється лише у поєднанні з визначенням поняття інтегрованого управління водними ресурсами, яке, Технічним комітетом Глобального Водного Партнерства розглядається як процес, що сприяє скоординованому розвитку та управлінню водними, земельними та пов'язаними з ними видами ресурсів для забезпечення максимального економічного та соціального добробуту на справедливій основі без загрози для стійкості життєво важливих екосистем [1].

У Франції виокремлено сім водних басейнів, розмежування яких відбулося за водотоками, приналежністю річок до певного морського басейну, наявністю транскордонного стоку тощо. У межах кожного басейну діють агентства водних ресурсів, що є виконавчими органами з питань впровадження державної водної політики. До їх обов'язків належать: формування п'ятирічних програм інвестування управління водою, збирання плати за водокористування та забруднення води, розподіл грантів або пільгових позик. Бюджет зазначених агентств наповнюється завдяки системі фіксованих зборів. Так, згідно закону від 30 грудня 2006 р. встановлено основні типи зборів: за забруднення водних ресурсів; за розширення скидної мережі; за дифузійне забруднення сільгоспземель; за безповоротне використання води; за користування водотоками у меженний період; за створення бар'єрів на шляху водотоків; за погіршення стану водного середовища. Проте, основним органом, що визначає політику використання та охорони водних ресурсів у межах басейну, визначає напрями роботи агентства, розробляє та контролює виконання генерального плану з розвитку та управління водними ресурсами, що розробляється на 15 років,— Басейновий комітет. Представниками останнього є: державні органи (20%), місцеві громади та водокористувачів (по 40%). На локальному рівні діють

місцева комісія з водних ресурсів та територіальне громадське об'єднання басейну [2].

Серед недоліків французького підходу відзначають громіздкість системи управління спричинену децентралізацією [3].

Отже, нині у Франції функціонує одна з найкращих та найбільш ефективних у світі систем басейнового управління водними ресурсами. Крім отриманих переваг у самій системі управління позитивним наслідком такого підходу є покращення екологічного стану річок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. GWP Toolbox Integrated Water Resources Management // сайт «Глобального водного партнерства». 2011. URL: http://www.gwptoolbox.org/index.php?option=com_content&view=article&id=8&Itemid=
2. Танасів Д. О., Кириша Р. О., Ткачук М. М. Управління водними ресурсами у Франції. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. URL: <http://er3.nuwm.edu.ua/1385/1/Vt652.pdf>
3. Безсонний В. П., Третьяков О. В. Аналіз світового та вітчизняного досвіду впровадження інтегрованого управління водними ресурсами // Проблеми водопостачання, водовідведення та гідравліки. – 2016. – Вип. 27. – С. 15-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVVG_2017_27_4.

Донець Д. М.

старший викладач

Національний університет «Львівська політехніка»,

м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ РЕТАРГЕТИНГУ

Останні дослідження показують, що тільки 4% відвідувачів сайту в підсумку роблять покупку. Це ставить маркетологів перед складним завданням: Як конвертувати 96% користувачів, які залишили сайт, так і не зробивши замовлення? Ретаргетинг — це стратегічний спосіб нагадати користувачам про товари, які раніше їх зацікавили, і повернути користувачів на сайт для завершення замовлення. Розглянемо цей процес докладніше [1].

Так що ж таке ретаргетинг — припустимо, користувач переглядає товари на вашому сайті зі свого ноутбука. Заходив на сторінки кількох товарів, але закриває сайт, так і не поклавши нічого в кошик. Кілька днів по тому, це же користувач бачить на своєму смартфоні рекламу товарів, які його зацікавили, плюс кілька нових, які не були переглянуті раніше. Таким чином, користувачу нагадують про ваш бренд, банер зацікавив його, і він повертається на ваш сайт, щоб зробити покупку [2].

Слід виділити базовий та розширений ретаргетинг. Базовий ретаргетинг повторно залучає користувача протягом його купівельного шляху за допомогою реклами товарів, які він недавно переглянув. Розширений ретаргетинг виводить рекламні стратегії на принципово новий рівень:

- Динамічна, персоналізована реклама на основі товарів, що зацікавили ваших користувачів. На цих банерах можуть також відображатися які раніше не переглянуті товари, які з великою ймовірністю зацікавлять покупця за прогнозом досконалої рекомендаційної технології.

- Оптимізація омніканального купівельного шляху за допомогою ідентифікації профілів, щоб комунікувати з користувачами на всіх їх пристроях і платформах, в той

час як вони переглядають ваш сайт і заходять на інші сторінки / мобільні додатки.

- Персоналізація кожного рекламного банера і динамічна оптимізація: технологія прораховує, яка комбінація формату банера, колірної схеми і СТА найкраще конвертує конкретного покупця.

- Прогноз ймовірності здійснення покупки кожним користувачем в момент часу і показ реклами тільки в момент високої ймовірності завершення замовлення, таким чином ви отримуєте максимальний ROI [3].

У чому різниця між статичним і динамічним ретаргетингом? Статичний ретаргетинг має на увазі створення певної кількості банерів, які показуються користувачам залежно від того, які сторінки вони переглянули.

Статичний ретаргетинг добре підходить для B2B корпорацій. Це також непогана стратегія в разі, коли вам необхідно зорієнтувати тільки певну аудиторію, а не кожного користувача окремо, або якщо ви хочете просувати один конкретний товар або послугу.

Динамічний ретаргетинг створює персоналізовані банери для кожного конкретного покупця. Для цього потрібно значно складніша технологія на основі машинного навчання, щоб аналізувати купівельну поведінку, створювати банер на основі купівельних переваг, а також визначати момент показу реклами для максимізації ймовірності конверсії.

Якщо ваш бізнес знаходиться в сегменті B2C, ваш товарний каталог включає безліч найменувань, а база користувачів велика, то ваш варіант — динамічний ретаргетинг. Провести вручну все обчислення, необхідні для успішного динамічного ретаргетинга, неможливо: обсяги даних занадто великі. Але ROI від персоналізованої реклами занадто великий, щоб відмовитися від неї. У США наприклад 88% маркетологів відзначили істотне поліпшення результатів кампаній завдяки персоналізації — більше половини з них вказали поліпшення на 10% і більше [4].

Навіщо потрібен ретаргетинг: Крім вирішення проблеми 96%, ретаргетинг ефективний по безлічі інших причин.

1. Це ефективне рішення для того, щоб конвертувати апріорі зацікавленого в ваші товари покупця. Незалежно від того, чи відвідали вони ваш сайт або поклали щось у кошик, ці користувачі так чи інакше висловили інтерес у ваших товарах. Це означає, що конвертувати їх повинно бути простіше, ніж тих, хто ще не був на вашому сайті. Грамотне рішення для ретаргетинга допоможе вам залучити кожного з цих покупців відповідним конкретно для нього товаром в потрібний момент для максимізації прибутку і продажів.

2. Це відмінний спосіб нагадати про себе і допомогти покупцеві прийняти рішення. Покупцям потрібно побачити рекламу кілька разів, перш ніж прийняти рішення про здійснення покупки. Особливо зараз, коли на купівельному шляху стільки петель і поворотів, а самого користувача так просто відволікти. Ретаргетинг ненав'язливо нагадує про ту саму сорочці або парі туфель, які сподобалися користувачеві, і знову викликає бажання їх купити.

3. Це омніканальне, крос-девайсне рішення. Покупці постійно переключаються між різними пристроями — щоб привернути їхню увагу, рекламодавцям потрібно чинити так само. Деякі технології ретаргетингу дозволяють ідентифікувати покупця на десктопах, в мобільних браузерях і додатках, дозволяючи вести безперервну комунікацію з ним і забезпечувати бездоганний призначений для користувача досвід.

4. Це ефективний рекламний канал з конкурентним ROI. Ретаргетинг забезпечує високий повернення рекламних інвестицій, особливо якщо він грамотно застосовується.

ся. Персоналізовані банери, показані в потрібний момент, забезпечують максимальну залученість. А що надається кількома провайдерами модель оплати за клік (CPC) дозволяє вам платити за рекламу тільки в момент, коли користувач переходить по банеру на сайт, що забезпечує ефективний витрата бюджету [5].

Реальна вартість ретаргетингової кампанії звичайно ж залежить від вартості кожного рекламного банера і власне вашого бюджету. Повернення інвестицій, який ви отримуєте, залежить від моделі ціноутворення і ваших КРІ.

Ретаргетингові кампанії зазвичай здійснюють оплату за моделлю CPM або CPC:

- CPM = Cost Per Mille, вартість 1 000 показів
- CPC = Cost Per Click, вартість переходу користувачем по банеру

CPM добре працює для брендингових кампаній, так як ви оплачуєте показ реклами, але переходи по банерах нічим не гарантовані. В багатьох випадках ви платите за банер десь внизу сторінки сайту, де його навіть не видно, тому для підвищення обсягів продажів ця модель досить неефективна [6].

При CPC моделі ви платите, тільки коли користувач клацає по банеру. А коли хто-небудь переходить по банеру, він безумовно зацікавився рекламою, тому якщо у вас є performance-КРІ, наприклад, збільшення прибутку, варто вибрати саме цю модель оплати.

Ретаргетинг і ремаркетинг часто помилково вважають синонімами, але в більшості маркетингових циклах це різні поняття. Ретаргетинг і ремаркетинг є рекламними стратегіями по конверсії відвідувача сайту, не вчинила покупку. А ось їх способи взаємодії з користувачами розрізняються.

- Ретаргетинг повертає користувачів на сайт, відображаючи їм display або нативну рекламу на інших сайтах або в мобільних додатках.

- Ремаркетинг робить те ж саме за допомогою email розсилок. Як приклад можна навести лист-нагадування про товар в кошику або пропозицію додаткових товарів на основі переглянутих або придбаних користувачем раніше [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Котлер Ф., Сетіаван А., Картаджайя Х. Маркетинг 4.0. Від традиційного до цифрового. Технології просування в Інтернеті. Навч. Посібник. СПб. Top Business Awards. 2019. 224 с.
2. URL: <https://www.criteo.com/ru/what-is-retargeting/>
3. URL: <https://www.criteo.com/ru/what-is-retargeting/>
4. URL: <https://www.unisender.com/ru/support/about/glossary/chto-takoe-retargeting/>
5. URL: <https://gravitec.net/ru/blog/chto-takoe-retargeting/>
6. URL: <https://www.calltouch.ru/glossary/retargeting/>
7. URL: <https://promopult.ru/library/%D0%A0%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3>

Єременко О. А.

здобувач вищої освіти

Національний університет харчових технологій,

м. Київ, Україна

ГАРАНТОВАНІСТЬ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Модель господарювання у сучасних умовах має суттєві протиріччя у отриманні суспільних вигод при використанні природних ресурсів, застосуванні деяких технологій та ризиків зі збитками у довкіллі, природі, екосистемі, ландшафтах, повітряні, водні,

наземні середовища страждають, біологічне різноманіття, здоровий стан котрих є необхідною передумовою ефективного функціонування сільського господарства, що забезпечує продовольчу безпеку та для майбутнього існування людства [3]. Помічається деградація та вичерпність природних ресурсів, зміна кліматичних умов й руйнування біосфери, підвищена інтенсивність транспортних потоків. Значно помітнішими стали проблеми із забрудненням навколишнього середовища [1].

Значне погіршення екологічного становища у світі зв'язують із антропогенною діяльністю людини, дана діяльність суттєво вплинула на якісний склад їжі. Через те, що харчовий ланцюг охоплює усі етапи сільськогосподарського та промислового виробництва продовольчої сировини й харчових продуктів, до того ж зберігання, пакування і маркування. Пов'язуючи це все не має гарантії безпеки та якості харчових продуктів, що є одним з головних завдань сучасного суспільства [2].

З нашої точки зору, екологічний ризик — це ймовірність несприятливих результатів діяльності (незапланованої зміни кінцевого результату) суб'єктів господарювання внаслідок зміни екологічної ситуації.

Екологічні ризики необхідно розмежовувати з природно-кліматичними — останні відмітні причинами виникнення (до них належать ризики, пов'язані з виявами природних сил: землетруси, повені, бурі, заморозки, тайфуни тощо). Тобто, природно-кліматичний ризик — це ймовірність незапланованої зміни кінцевого результату діяльності внаслідок кліматичних змін, несприятливих природно-кліматичних умов, прояву стихійних сил природи.

Поняття екологічного ризику тісно пов'язане з поняттям екологічної безпеки.

Офіційне визначення поняття «екологічна безпека» наведено в статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [5]. Екологічна безпека є такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Основними у характеристиці екологічної безпеки є здатність держави гарантовано забезпечувати безпеку виробництва і населення країни як у звичайних, так і надзвичайних ситуаціях. Крім того, екологічна безпека розглядається в контексті можливостей держави гарантувати безпечне виробництво та продовольчу безпеку (здатність задоволення продовольчих потреб своїх громадян) [1].

Україні притаманні специфічні екологічні проблеми: радіаційне забруднення, шкідливі викиди промислових підприємств в атмосферу і водойми, перенасиченість полігонів побутових відходів. Інтенсивні аграрні технології, індустріалізація, урбанізація збільшують навантаження на природні ресурси, прямо та опосередковано призводять до зростання кількості викидів, а відтак і до кліматичних змін [4, 5].

Значущість гарантованості продовольчої безпеки України потребує удосконалення та впровадження безпечних технологій, що має забезпечуватися державною підтримкою вітчизняних виробництв та організацією заходів постійного контролю за для гарантування екологічної безпеки підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Веклич О. О. Екологічний чинник формування конкурентоспроможності національної економіки / О. О. Веклич // Економіка України. — 2005. — № 12. — С. 65-72.
2. Довкілля і екополітика: загрози, завдання та план дій (контекст національної безпеки) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://necu.org.ua/wp-content/uploads/environment_plan.pdf.

3. Екополітика. Національний екологічний центр України. Офіційний сайт [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_navkolishn_ogo_prirodnogo_seredoviwa.htm<http://necu.org.ua/ekopol/>.

4. Журавльова Ж. Екологічні пріоритети в системі національної безпеки [Електронний ресурс] / Ж. Журавльова.— Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/april08/28.htm>.

5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-ХІІ від 25.06.1991 [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_navkolishn_ogo_prirodnogo_seredoviwa.htm.

Завербний А. С.

д. е. н., професор

Завербний С. А.

здобувач вищої освіти

Національний університет «Львівська політехніка»,

м. Львів, Україна

РЕПУТАЦІЙНІ КОРПОРАТИВНІ РИЗИКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ЗА ВИСОКОДИНАМЧНИХ УМОВ

Проблематика формування репутаційного капіталу за останні роки набуває популярності у наукових, ділових світових колах [1]. Поступово завдання щодо формування репутації, управління нею з'являється і в Україні. Перш за все це стосується транснаціональних компаній, які приносять власний досвід в національну економіку. Наступними реципієнтами даного світового «репутаційного» досвіду виступають крупні підприємства, які зрозуміли переваги (перш за все економічні, соціальні та інші) від активного застосування репутаційного менеджменту. Середні та невеликі підприємства в Україні поки що досить інертно реагують на проблему формування, підтримання репутації. Але, як показує зарубіжний досвід, і вони будуть змушені реагувати на сучасні виклики високо динамічного середовища. Адже репутація (її рівень) виступає одним із найпопулярніших нефінансових індикаторів. Актуальність та своєчасність управління рівнем репутації підприємств чітко обумовлюється вступом світової економіки до цілком нового циклу (економіка нематеріальних цінностей та корпоративної репутації) [1, 2]. На рівень репутації підприємств суттєвий вплив чинять репутаційні корпоративні ризики. Рівень їх небезпеки криється в складності управління ними. Ці ризики виникають переважно через те, що вище керівництво підприємства відводить замало уваги репутації, не розуміючи, чим це в майбутньому (деколи в досить близькому) може загрожувати. Через це в організації формується недостатня кількість механізмів управління її репутацією, що несе суттєву загрозу (адже якщо імідж суттєво похитнувся, можна втратити практично все). Якщо в короткостроковій перспективі це стосуватиметься лише коштів, то в середній та довгостроковій — через недостатній рівень довіри почнуться проблеми вже із партнерами, клієнтами, співробітниками тощо [2]. Корпоративна репутація ґрунтується на відповідності чинним правилам, стандартам, законодавству тощо. А певні правила поведінки на ринку є добровільними, вибудовуються базуючись на повазі до стейкхолдерів, виконання зобов'язань перед ними, дотримання рекомендаційних документів недержавних вітчизняних та міжнародних організацій тощо [2]. Це є пов'язаним із додатковими витратами, але підвищує рівень їх репутації, зміцнює конкурентні позиції, підвищує капіталізацію тощо. На ринках (українському, світовому) конкурентоспроможнішими будуть організації, які усвідом-

люють суттєву різницю між короткостроковим і довгостроковим плануванням репутації (поодинокі рекламні акції/заходи суттєво поступаються за ефективністю послідовному підходу управління репутацією). Підвищення рівня репутації вирішуватиме завдання зі створення додаткової ринкової вартості, зміцнення довіри тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ділова репутація банку як капітал. Куценко К. В. Ефективна економіка № 9, 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1399> (дата звернення: 12.07.2021).
2. Блинков М. А. Понятие деловой репутации банковской деятельности. Научный журнал КубГАУ. 2012. № 77 (03). С. 1-13.

Іваненко В. С.

Здобувач вищої освіти

Курепін В. М.

к. е. н., старший викладач

Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна

ФАКТОРИ ДОТРИМАННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Надзвичайним питанням для більшості вітчизняних підприємств у часи нестабільності сучасного бізнес-середовища є кадрова безпека. Через зниження лояльності персоналу на підприємствах спостерігається активізація їх деструктивних намірів, починаючи від крадіжки закінчуючи промисловим шпигунством. Щоб запобігти такому розвитку подій необхідно захистити підприємство та протистояти загрозам з боку персоналу. Для цього необхідно визначити та проаналізувати можливі фактори впливу на кадрову безпеку.

Кадрову безпеку визначають як процес запобігання дестабілізуючим впливам з боку персоналу [1], тому необхідне комплексне уявлення про зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства, фактори деструктивного характеру, фактори впливу на кадрову безпеку підприємства, ідентифікувати та класифікувати існуючі кадрові ризики та загрози.

Кадрові загрози розглядають як певні умови, що провокують виникнення загроз кадровій безпеці підприємства [2]. До загроз, що надходять з боку персоналу відносять порушення порядку використання технічних засобів, що створюють умови для несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації; порушення встановленого режиму збереження відомостей конфіденційного характеру і безпеки; порушення встановленого порядку фінансової звітності на підприємстві; злочинні та інші протиправні дії з особистих мотивів або в інтересах третіх осіб.

Кадрові ризики можна і треба розглядати як невдачі дій, що вживаються, або самі дії, пов'язані із небезпекою. Відмінно від загрози, ризик є керованим явищем. Загроз можуть бути тільки негативними, наслідки впливу ризику — негативними, позитивними та нульовими.

Отже, ризик це можливість небажаної втрати чого-небудь при поганому збігу обставин, якої можна уникнути, тоді як загроза — можлива небезпека, яку можна тільки мінімізувати [3]. Загроза носить адресний, конкретний характер, має виражену спрямованість (нанесення збитку), ризик завжди передбачає імовірнісний характер результату, який може бути і негативним, і позитивним.

Кадрові ризики і загрози кадровій безпеці підприємства відрізняються своєю різноманітністю. Досвід функціонування більшості вітчизняних підприємств аграрного профілю підтверджує той факт, що персонал є найважливішим ресурсом, від результативності використання якого залежить конкурентоспроможність підприємства, але ж він залишається основним джерелом його втрат.

Успішність реалізації поставлених завдань підприємства залежить від кадрових ризиків та загроз, диференційованих за напрямками управління персоналом [4], тому зниження впливу саме цих ризиків потребує ретельного аналізу та цілеспрямованих заходів щодо відбору та найму персоналу, його розвитку. Кадрові ризики при плануванні, відборі та найму персоналу представляють собою міру небезпеки створення передумов для формування кадрового складу, кількісні та якісні характеристики якого не відповідають цілям організації і її потенціалу.

Кадрова безпека підприємства залежить від багатьох факторів, але, на нашу думку, три є основними: найм, лояльність, контроль. Кожному з факторів треба приділяти увагу. Якщо прийом на роботу не є частиною системи безпеки, не запроваджено і не проводяться заходи з підтримки лояльності персоналу — будуть потрібні значні ресурси на контроль, виявлення і розслідування збитків [5]. Кадрові ризики, що пов'язані з оцінкою, мотивацією, контролем персоналу, виникають в результаті відсутності діючих технологій і інструментів не тільки з управління персоналом, але і в сфері охорони праці та управління безпекою.

Зниження трудового потенціалу підприємства, що пов'язана з обмеженими можливостями або з недооцінкою важливості, або непродуманими рішеннями керівництва з управління розвитком персоналу підпадають під поняття кадрові ризики при розвитку персоналу та представляють собою міру небезпеки. Роботодавцю, який інвестує в людський капітал, перш за все треба отримати економічний ефект. Це дуже важливе при інвестуванні. Тому приймаючи рішення про інвестування в людський капітал, роботодавцю слід усвідомлювати, що він піддає себе ризику.

Щоб звести ризик неефективності впровадженості інвестицій в людський капітал до мінімуму необхідно, у першу чергу, розробити та впровадити систему навчання персоналу, при цьому приділити увагу наступним моментам:

- правильному вибору послідовності навчальних курсів і програм;
- відповідності цілей навчання цілям підприємства;
- правильному вибору працівників для навчання [6].

Таким чином, підвищується лояльність працівників до підприємства та знижується ймовірність того, що, отримавши професійні знання і навички, хтось із персоналу піде до конкурентів.

Але навчений працівник стає вище за кваліфікацією [7]. При відсутності підготовки нових умов роботи на підприємстві, його кар'єрного зростання падає мотивація до роботи, виникає ризик втрати кваліфікованого працівника.

Кадрові ризики в сфері кадрової роботи є складовими композиції простіших ризиків. Один із таких ризиків, це процедура вивільнення персоналу, яка визначена Кодексом Законів про працю України. Моральна шкода підприємству у вигляді антиреклами можлива при некоректній процедурі звільнення, також може виникнути загроза фінансового збитку в разі звернення скривдженого працівника в суд. Юристи рекомендують не доводити трудові спори до суду, адже фінансові витрати в будь-якому випадку ляжуть на роботодавця.

Сучасні технології протидії загрозам кадровій безпеці пронизують всі функції

управління персоналом і передбачають: відбір і перевірку кандидатів на вакантну посаду [8]; навчання методам забезпечення особистої і корпоративної безпеки; захист конфіденційної інформації підприємства від безвідповідальних і нелояльних співробітників; контроль над дотриманням персоналом вимог і правил майнової, інформаційної, інтелектуальної безпеки роботодавця; мотивація лояльної та відповідальної поведінки персоналу і захист від неблагонадійного персоналу; профілактика небажаної поведінки персоналу.

Отже, визначення кадрових ризиків та загроз кадровій безпеці підприємства та їхній аналіз дозволяє визначити місце кожного ризику та загрози, спрямувати зусилля на їх попередження і розробку заходів щодо захисту від їх негативного впливу. Зниження впливу саме цих ризиків на діяльність підприємства і визначає успішність реалізації поставлених завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Швайка Л. А. Деякі питання сутності кадрової безпеки підприємства / Л. А. Швайка, Х. В. Жидецька // Поліграфія і видавнича справа. — 2011. — 4 (56). — С. 158-163.
2. Томаневич Л. М. Кадрова безпека підприємства як об'єкт теоретичного дослідження. Збірник наукових праць Львівського державного університету внутрішніх справ. — Серія: Економічні науки. — 2009. — № 1. — С. 1-8.
3. Курепін В. М. Розвиток аграрного сектору економіки України через забезпечення безпеки на виробництві. Соціально-економічна політика та адміністрування у сфері регіонального розвитку України: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 3-5 квітня 2019 р. Миколаїв: МНАУ, 2019. С. 109-112. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/5791>.
4. Курепін В. М. Механізм управління безпекою вітчизняних підприємств на засадах маркетингу. Сучасний маркетинг: стратегічне управління та інноваційний розвиток: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої до 90-ча заснування Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка, 17-18 жовтня 2020 року. Харків: Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, 2020. С. 154-158. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/8183>.
5. Шира Т. Б. Особиста безпека працівника як основа гарантування економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Т. Б. Шира // Ефективна економіка. — 2015. — № 10. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4408>.
6. Курепін В. М., Грушківська І. М. Перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств в залежності від показників, пов'язаних з умовами праці / MOTROL. Commission of Motorization and Energetics in Agriculture. — 2014. — Vol. 16, No 2. — С. 153-158. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/1180>.
7. Курепін В. М., Курепін Д. В. Стратегічні підходи щодо забезпечення активізації виробничої діяльності та охорони праці при вирощуванні високоякісного зерна зернових культур. Актуальні проблеми землеробської галузі та шляхи їх вирішення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 4-6 грудня 2019р. — Миколаїв: МНАУ, 2019. — С. 94-97. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/6403>.
8. Курепін В. М. Розвиток аграрного сектору економіки України через забезпечення безпеки на виробництві / В. М. Курепін // Соціально-економічна політика та адміністрування у сфері регіонального розвитку України: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 3-5 квітня 2019 р. — Миколаїв: МНАУ, 2019. — С. 109-112. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/5791>.

Кенс А. В.

аспірант

Ільченко С. В.

д. е. н., професор

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень

Національної академії наук України,

м. Одеса, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Розвиток транспортної галузі у великому ступені залежить від інвестиційної політики держави, а також від інвестиційного клімату, який у неї сформований. Інвестиційний клімат — це сукупність політичних, соціальних та економічних чинників, які бере до уваги іноземний та внутрішній інвестор, приймаючи рішення про здійснення інвестицій [1, с. 65]. Особливої уваги заслуговує економічний чинник, як такий, що характеризує форми інвестицій, діяльність інвестора, термін та умови інвестування. Умови нестачі інвестиційної спроможності транспортних підприємств з багатьох причин — економічних, політичних, знижує зацікавленість інвесторів у розвитку українських підприємств, наслідком чого є проблеми із залученням як зовнішніх, так і внутрішніх інвесторів до цих процесів. Зростання інвестиційної привабливості транспортних підприємств може бути досягнуто завдяки розробці та запровадженню оптимального регуляторного механізму розвитку національного транспортного комплексу України із врахуванням мотиваційних інструментів сприяння цим процесам.

На сьогодні показники, надані Держкомстатом України, щодо обсягів капітальних інвестицій за джерелами свідчать про повну відсутність будь-якого фінансування розвитку підприємств та організацій водного транспорту (коштів державного та місцевого бюджетів, кредитів банків резидентів або нерезидентів, інвестиційних компаній, фондів тощо) окрім власних коштів (табл. 1.)

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за видами економічної діяльності за 2019 р.

№		Код за КВЕД 2010	Обсяг капітальних інвестицій, тис. грн	у т. ч. за рахунок власних коштів підприємств та організацій
1	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	н	43792846	34878535
2	у т. ч., водний транспорт	50	252430	252430

Джерело: Держкомстат України [2]

Проте данні табл. 1 свідчать про критично малі обсяги власного інвестування, фактично їх частка у транспортному секторі загалом складає 0,6%, та й лише за рахунок власних коштів підприємств та організацій (із часткою 0,7% від загального обсягу).

Сприятливі умови стимулювання зростання інвестицій у транспортну галузь України можуть бути забезпечені завдяки сформованому та запровадженому механізму, який має передбачати державні гарантії захисту зовнішніх і внутрішніх інвестицій, правовий

режим, гарантії від зміни законодавства, скасування обмежень на розмір інвестицій, впровадження відкритої експорторієнтованої моделі розвитку економіки, визначення пріоритетних напрямів використання інвестицій, розширення можливості участі іноземних інвесторів у приватизації або отримання концесії через конкурси, координацію діяльності щодо залучення іноземних інвестицій з міжнародними організаціями, систему пільгового оподаткування іноземних інвестицій (систему стимулювання іноземних інвесторів у реальний сектор залежно від пріоритетності об'єктів інвестування, обсягу інвестицій та терміну її дії [3, с. 136].

Задля стимулювання зростання інвестиційної привабливості транспортних підприємств мають бути науково обґрунтовані механізми із врахування інструментів, які будуть сприяти підвищенню рівня організації перевізного процесу, зростанню якості транспортного сервісу та міжгалузевої координації у розвитку транспортної інфраструктури, вдосконаленню транспортних технологій (логістичних, мультимодальних, інтермодальних), стимулюванню їх інтеграції з виробничими, торговельними, складськими, митними, транскордонними системами, сприянню інформатизації транспортних бізнес-процесів, координації інформаційної взаємодії транспортної сфери з іншими галузями економіки, розробки ефективних фінансово-економічних, соціальних та природоохоронних механізмів тощо [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рузакова Г. Г., Рузакова О. В. Інвестиційна політика як складовий елемент економічної політики держави. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2011. Вип. 2(59). С. 63-68.
2. Статистичний щорічник України за 2019 рік. / відп ред. Вернер І. Є., Київ: Державна служба статистики України, 2020. 465 с.
3. Ужва А. М. Механізми інвестиційного забезпечення функціонування аграрного бізнесу: регіональний вимір. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 6. С. 133-137.
4. Ільченко С. В., Машканцева С. О. Інвестиційний клімат розвитку транспортної галузі в контексті економічних тенденцій регіону. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. 2019. Вип. 202. С. 361-373

Казьмір Л. П.

к. е. н., науковий співробітник

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»,
м. Львів, Україна

БАЗОВІ НАРАТИВИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток і широке впровадження цифрових технологій формують нові вимоги до моделей управління соціально-економічним розвитком на всіх рівнях. Тому проблеми, безпосередньо пов'язані з цифровою трансформацією економіки та суспільного життя, входять сьогодні до порядку денного національних урядів, авторитетних міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, окремих представників малого та середнього бізнесу, а також перебувають в центрі уваги наукової спільноти [1]. За цих умов суттєво актуалізується потреба поглибленого аналізу існуючих проблем і перспектив розвитку промислового сектора вітчизняної економіки, яка «внаслідок спотвореного процесу ринкового реформування» вже тривалий час перебуває в стані «структурної деградації та занепаду» [2, с. 41]. Особливо важливим у контексті стратегічних завдань макроекономічної стабілізації та економічного зростання в Україні

є формування ефективної структури промислового виробництва [3].

Враховуючи сучасну типізацію економічних структур, можна виділити різні напрями досліджень структурної трансформації промислового сектора економіки, зокрема: вивчення перспектив галузевої (секторальної), просторової й технологічної трансформації, а також аналіз відповідних змін у структурах власності, споживання, розподілу, заощаджень та інвестицій, експорту та імпорту тощо. При цьому слід враховувати, що будь-які структурні зміни в промисловості, як і в економіці загалом, безпосередньо пов'язані з перерозподілом певних ресурсів між конкретними елементами економічних структур [3].

Тому структурна трансформація промислового виробництва (СТПВ) зумовлює потребу відповідних змін і в системі управління промисловим розвитком на всіх рівнях.

Однією з ключових передумов успішної модернізації системи управління розвитком промисловості в Україні є формування нової політики промислового розвитку й активізація інноваційної політики, а також розвиток науково-освітньої сфери як визначального чинника генерації знань і розвитку особистості. При цьому на особливу увагу заслуговують питання, безпосередньо пов'язані з розробленням методів інтелектуалізації системи управління промисловим розвитком, проектування інституційного середовища поширення технологічних та управлінських інновацій у вітчизняній промисловості. Крім того, нова політика промислового розвитку повинна якнайширше враховувати сучасний інструментарій структурної та регіональної політик [4].

У цьому контексті у формуванні нової політики промислового розвитку важливу роль відіграє аналіз наративів цієї політики як важливих інструментів досягнення бажаних цілей [5], а відтак — і нових ідей, що з'являються в сучасній економічній науці. Зауважимо, що в рамках ініціативи ОЕСР «Нові підходи до економічних викликів», попри тривалі наукові дискусії та політичні суперечки, було досягнуто компромісу щодо формування «нового економічного наративу» [6].

У цій роботі під поняттям «наратив» (вслід за Р. Дж. Шиллером) будемо розуміти відображення узагальненого досвіду й ідеї, які вражають людей настільки, що формують вибір політичних та економічних акторів, а, отже, й визначають загальну логіку прийняття ними цілком конкретних рішень [7].

У методологічному плані особливо важливими є базові наративи СТПВ, які визначають загальне коло проблем, що повинні вирішуватись при СТПВ в умовах сучасних викликів.

Серед базових наративів СТПВ виділимо такі:

- адаптаційний (СТПВ повинна орієнтуватися на максимальну адаптацію до нових умов виробництва, існуючих і потенційних викликів на основі впровадження технічних, соціальних та управлінських інновацій);
- генетичний (СТПВ трактується як система суб'єктно-процесних дій, що інтегрує в єдине ціле минуле, сучасне і майбутнє промислового розвитку);
- економічний (СТПВ повинна орієнтуватися на підвищення ефективності використання людського і ресурсного потенціалу, зростання конкурентоспроможності промислової продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках);
- соціальний (однією з цілей СТПВ повинна бути мінімізація соціальних ризиків від запровадження нових технологій у промислове виробництво);
- екологічний (СТПВ повинна забезпечити необхідні умови для максимізації екологічної ефективності промислового виробництва та мінімізації його негативного впливу на довкілля);

- гносеологічний (СТПВ вимагає глибокого пізнання специфіки сучасного промислового виробництва, його організації та механізмів розвитку);
- політичний (СТПВ повинна стати центральним блоком формування нової політики промислового розвитку).

При цьому, оцінюючи перспективи практичної реалізації нових ідей, важливо орієнтуватись на їх економічну, політичну та адміністративну життєздатність [8]. Тому СТПВ в Україні, як і нова промислова політика загалом, повинна базуватись на тих ідеях, які здатні ефективно розв'язувати конкретні проблеми, і водночас є привабливими для політичної підтримки та придатними для впровадження й подальшого адміністративно-інституційного супроводу.

Уже в найближчій перспективі варто було б ініціювати фахову дискусію широкого кола науковців та управлінців-практиків щодо ключових питань, безпосередньо пов'язаних з формування нової політики промислового розвитку України. Така дискусія дозволила б сформуванню узгодженої (хоча б до певної міри) системи поглядів щодо концептуальної моделі СТПВ в Україні, а також виробити необхідні практичні рекомендації у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал / за ред. В. П. Вишневського та С. І. Князева. К.: Академперіодика, 2020. 188 с.
2. Сіденко В. Р. Виклики і ризики цифрової трансформації: світовий та український контексти. Економіка України. 2021. № 5. С. 40-58.
3. Прокопюк А. Структурні трансформації економіки регіонів в умовах євроінтеграції: досвід Польщі та перспективи його використання в Україні. Львів: ІРД НАН України, 2016. 348 с.
4. Казьмір Л. П. Концептуальні аспекти модернізації системи управління розвитком промисловості в Україні. Регіональна економіка. 2020. № 4. С. 121-128.
5. Roe E. Narrative policy analysis: theory and practice. Durham: Duke University Press, 1994. 240 p.
6. Laybourn-Langton L., Jacobs M. Paradigm shifts in economic theory and policy. Intereconomics. 2018. 53(3). Pp. 113-118.
7. Shiller R. J. Narrative economics: How stories go viral and drive major economic events. Princeton: Princeton University Press, 2019. 400 p.
8. Hall P. A. The political power of economic ideas: Keynesianism across nations. Princeton: Princeton University Press, 1989. 356 p.

Квасній Л. Г.

к. е. н., доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

Пелецишин Р. М.

к. педагог. наук, директор СЗШ № 54 м. Львова,
м. Львів, Україна

РОЛЬ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРИСТУВАЦЬКОГО ІНТЕРФЕЙСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Практика показує, що особливої актуальності набуває розробка та оцінка нового користувачького прототипу інтерфейсу («інтерфейс користувача») для порталів краудсорсингу (в процесі читання текстів з метою пошуку та виправлення помилок оцифрованого тексту, який спочатку був у друкованому паперовому вигляді. Зокрема, Койл вважає, що масова оцифровка газет, книг та інших старих текстів має на меті «...

оцифрувати все або, в даному випадку, кожен книгу, коли-небудь надруковану» [1].

Дослідження науковців Якуба, Бернса, Фарабосі, Ортеги, Пейро та Саксени, доводять перспективність та доцільність перетворення документів в доступні до перегляду в Інтернеті [2]. Койл вважає, що користувальницькі інтерфейси, що дозволяють отримати доступ до оцифрованих матеріалів, є «найслабшим місцем» у сфері масової оцифровки текстів.[1] Результатом вдосконалення має стати швидший та більш точний перехід оцифрованих матеріалів до остаточних версій, оприлюднених для широкого кола користувачів.

Оцифрування старих текстів, таких як книги чи інші документи, створює багато проблем. Дріра виокремлює деякі проблеми оцифрування старих документів місцевого самоврядування, які вважаються важливими для подальшого доступу. Дріра акцентує увагу на те, як старі документи зберігались, та які оригінальні матеріали були використані для їх виготовлення [3]. На його думку це впливає на остаточну читабельність оцифрованої версії такої серії документів, що сприяє наданню «типології різним типам деградації старих зображень документів» та несеґментаційному підходу при розгляді «деградованих документів».

Крім того, в працях Гао, Русіньоль, Карацас, Антонакопулос та Lladós обговорюються деякі проблеми, пов'язані з оцифруванням старих газет. Автори вважають, що газети оцифровуються та розповсюджуються OCR. Потім «для того, щоб впорядкувати базу даних зображень за датою, газетою, місцем розташування тощо користувач повинен вручну сегментувати потік оцифрованих зображень у газетні випуски та позначати їх кількома метаданими» [4]. Відповідно до цих аспектів, автори розробили систему, яка намагалася допомогти користувачам сегментувати «вхідний потік відсканованих зображень» з використанням технологій автоматизації для того, щоб мати можливість визначити конкретний номер газети, а також встановити, яка сторінка є першою сторінкою газети.

Крім того, автори пропонують в майбутньому можливість використання „активного навчання” та краудсорсинг у цьому контексті.

Згідно з Ленгом та Россом, краудсорсинг визначається як «... процес, за допомогою якого завдання передається в аутсорсинг невизначеній групі людей, а не залучає професіоналів для виконання цього завдання» [5].

Kobayashi, Ishihara, Itoko, Takagi and Asakawa [6] провели специфічне для Японії дослідження, де вони спробували використати лінгвістичні навички літніх громадян у контексті краудсорсингу. Вони виявили, що користувачі старшого віку готові витратити свій час, щоб допомогти у вчитуванні тексту. Крім того, автори дійшли висновку, що користувачі старшого віку можуть володіти хорошими лінгвістичними навичками. Вони вважають доцільним використовувати старших користувачів для виконання завдань, що стосуються лінгвістичних проблем, а молодших — для більш «технічних» аспектів. Вони також розробили прототип, який мав на меті допомогти в процесі коректури, беручи до уваги проблеми старих користувачів, які використовують систему. Одним із прикладів було те, що автори розробили прототип із більшими шрифтами з метою допомогти літнім користувачам.

В даний час проводяться дослідження на основі гіпотетико-дедуктивного підходу [7]. Цей підхід має емпіричний характер. Хоча визнано, що цей підхід має сильні та слабкі сторони, він був обраний, оскільки він допомагає збирати більш конкретні дані, які можна статистично аналізувати. Крім того, метод збору даних заснований на емпіричних експериментах у лабораторії. Однак одна з негативних сторін цього

підходу полягає в тому, що лабораторний експеримент можна розглядати як штучний.

Протягом тривалого часу основною проблемою було створення нового прототипу користувальницького інтерфейсу який був би більш корисним, ніж користувальницький інтерфейс 18 Connect — TypeWright в плані продуктивності та задоволеності користувачів.

Ці аспекти пов'язані з теорією когнітивного навантаження. Когнітивне навантаження «- це глобальний термін, який відноситься до психічних ресурсів, якими людина володіє для вирішення проблем або виконання завдань у певний час» [8]. З точки зору користувальницьких інтерфейсів, «когнітивне навантаження, накладене користувальницьким інтерфейсом, — це кількість розумових ресурсів, необхідних для роботи системи» [9].

Інтерфейс користувача був розроблений з використанням еволюційного підходу до прототипування. Загальною метою було покращення зручності користувальницького інтерфейсу порівняно з існуючими порталами. Тому

доцільно розробити новий користувальницький інтерфейс, спрямований на розробку чіткої та логічної структури з відсутністю зайвих функцій. Це, в свою чергу, призведе до зменшення когнітивного навантаження.

Дизайн інтерфейсу користувача повинен керувався відповідними стандартами Міжнародної організації зі стандартизації (ISO).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Coyle, K. (2006) Mass Digitization of Books, *The Journal of Academic Librarianship*, 32: 6, Nov 2006, P. 641-645.
2. Yacoub, S, Burns, J, Faraboschi, P, Ortega, D, Peiro, J.A. and Saxena, V. (2005) Document Digitization Lifecycle for Complex Magazine Collection, *Proceedings of the 2005 ACM Symposium on Document Engineering*, P. 197-206.
3. Drira, F. (2006) Towards Restoring Historic Documents Degraded Over Time, *Proceedings of the Second International Conference on Document Image Analysis for Libraries*, 27-28 April.
4. Gao, H., Rusiñol, M., Karatzas, D., Antonacopoulos, A., and Lladós, J. (2013) An Interactive Appearance-based Document Retrieval System for Historical Newspapers, *Proceedings of the Eight International Conference on computer Vision Theory and Applications, VISAPP13*, 2013.
5. Lang, A.S.I.D. and Rio-Ross, J. (2011) Using Amazon Mechanical Turk to Transcribe Historical Handwritten Documents, *The Code4Lib Journal*, Issue 15, 2011-10-31.
6. Kobayashi M., Ishihara T., Itoko T., Takagi H., Asakawa C. (2013) Age-Based Task Specialization for Crowdsourced Proofreading. In: Stephanidis C., Antona M. (eds) *Universal Access in Human-Computer Interaction. User and Context Diversity. UAHCI 2013. Lecture Notes in Computer Science*, vol 8010. Springer, Berlin, Heidelberg.
7. Popper, K. R. (1934) *The Logic of Scientific Discovery (as Logik der Forschung, English translation 1959)*.
8. Oviatt, S. (2006) Human-Centered Design Meets Cognitive Load Theory: Designing Interfaces that Help People Think, *Proceedings of the 14th ACM international conference on Multimedia*, Santa Barbara, CA, USA, October 23-27, ACM.
9. Whitenton, K. (2013) Minimize Cognitive Load to Maximize Usability, <https://www.nngroup.com/articles/minimize-cognitive-load/>, Accessed August 2017.

Квасній Л. Г.

к. е. н., доцент

Садовий М. В.

здобувач вищої освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАТИСТИКИ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Незважаючи на те, що зайнятість на виробництві в світовому масштабі впала у відносному значенні, «розвинені галузі» продовжують забезпечувати стабільне джерело зайнятості та зростаюче джерело економічної продукції. Як визначено вченими з Інституту Брукінгса, розвинуті галузі визначаються високим рівнем інвестицій у НДДКР та схильністю наймати працівників у наукових, технологічних, інженерних або математичних професіях [1]. Ці галузі відповідають за створення більшості нових технологій у США, що визначаються патентами, а також усіх комерційних інформаційних технологій в галузях, що забезпечують використання цих технологій (наприклад, виробництво комп'ютерів, програмне забезпечення, інформація, телекомунікації та комп'ютерні послуги).

Вимоги до рівня освіти працівників для роботи в цих галузях відносно високі, часто орієнтовані на STEM і зростають з кожним роком. У 1968 р. 76% робітників передових галузей промисловості ніколи не відвідували коледж. Частка передових працівників галузі, котрі мають певний рівень освіти коледжу або вище, за останні десятиліття дещо зросла і становить 25%. Таким чином, статистика засвідчує, що приблизно половина працівників, які займаються STEM-інтенсивними професіями, мають ступінь нижчу, ніж ступінь бакалавра, але часто мають певну освіту післядипломного навчання.

Аналіз показує, що ці результати свідчать про те, що попит на вищу освіту буде продовжувати домінувати у можливостях працевлаштування у галузях, що забезпечують виробництво нових технологій. Однак значна кількість і, можливо, навіть зростаюча частка робочих місць буде доступна для тих, хто має технічні сертифікати або інші рівні освіти бакалавра, деякі з яких можуть бути надані за допомогою середньої школи.

Виявлено, що попит на працівників з високим рівнем кваліфікації в галузі цифрових технологій значно зріс за останні роки, і частка всіх працівників у цих професіях зросла з 4,8% у 2002 році до 23% у 2016 році та 29% у 2020 році. Більше того, нами виявлено, що навіть професії із середніми або низькими вимогами до цифровізації визначаються більш інтенсивними цифровими технологіями з 2002 по 2020 рік, що свідчить про те, що зміст професійних компетентностей значно змінився у напрямку до підвищення цифрової грамотності. Відповідно до цього, Міністерство освіти США, Бюро статистики праці та всі науковці прогнозують подальше зростання робочих місць у галузі STEM.

У фірмах, що забезпечують вироблення нових технологій, також може виникнути попит на абсолютно нові сучасні професії. Зокрема, нова робота вимагатиме професіоналів, здатних навчати системи штучного інтелекту для виконання розумних завдань, таких як навчання процесорів природної мови та перекладачів мови, навчання чат-ботів обслуговування клієнтів імітувати та виявляти тонкощі та складності людського спілкування, а також навчати системам штучного інтелекту Сірі та Алекса), щоб виявити

співчуття та зрозуміти гумор та сарказм. Також буде необхідність у професіоналах, які підтримуватимуть системи штучного інтелекту, і можуть переконатися, що вони працюють за призначенням та здатні вирішити непередбачені наслідки. Насправді ця потреба існує сьогодні; оскільки в даний час менше третини компаній впевнені в правильності та прозорості своїх систем штучного інтелекту, а менше половини — впевнені в безпеці своїх систем. Також затребувані будуть працівники, які зможуть подолати розрив між високотехнологічними професіоналами та технологіями, які вони створюють, а також бізнесмени та споживачі, які допоможуть пояснити та надати ясність щодо систем штучного інтелекту.

Як впливає із Загального регламенту Європейського Союзу про захист даних, компаніям потрібні будуть експерти з питань даних, такі як Служби захисту даних для захисту прав на конфіденційність та суміжних з цим питань; іншими словами, компанії вимагатимуть фахівців, які можуть повідомляти технічні деталі нетехнічним професіоналам та споживачам.

Дослідження Мельник Л. Г. [2-3] щодо наявності та кількості компаній, які можуть впроваджувати сценарії Четвертої промислової революції на своїх підприємствах, дозволили сформулювати декілька основних принципів нової філософії виробництва, а саме: сумісність, прозорість, технічна підтримка та децентралізація управлінських рішень (делегування деяких з них кіберфізичним системам).

В результаті накопичується максимально повна інформація про усі процеси, які відбуваються з устаткуванням, «розумними» продуктами, виробництвом в цілому і т. д., за умови безперервного зчитування інформації з датчиків їх обліку та зберігання

Таким чином, рано чи пізно повинно відбутися людинозаміщення, за якого працівники виконуватимуть лише роль контролерів, які можуть підключитися в екстрених і нестандартних виробничих ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Завражний К. Ю., Сотник І. М. Формування концептуальних засад розподіленого виробництва на промислових підприємствах / К. Ю. Завражний, І. М. Сотник // *Economic journal Odessa polytechnic university*. № 2(4), 2018.
2. Мельник Л. Г. Четвертая промышленная революция: предпосылки и содержание / Л. Г. Мельник // *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 9 (183). С. 26-30.
3. Мельник Л. Г. Рождение сестейновой экономики: опыт ЕС и практика Украины в свете III и IV промышленных революций: монография / Л. Г. Мельник. Сумы: ВТД «Университетская книга», 2018. 432 с.

Квасній Л. Г.

к. е. н., доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

Щербан О. Я.

к. е. н., доцент

Н-Н ІППТ НУ «Львівська політехніка»,
м. Дрогобич, Україна

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Інновації трактуємо як управлінську компетенцію. У діловому розумінні Стіва Джобса, Марка Цукерберга термін «інновація» зазвичай означає перетворення ідеї в комерційно життєздатний продукт.

Хоча менеджерам проєктів, можливо, доведеться покладатися на креативне мислення для управління інноваційними ресурсами при впровадженні нових інформаційно-комунікаційних технологій, проте їм доводиться опиратися на дані та логіку. Практика показує, що повсякденні інновації відбуваються на стику творчості та вдосконалення. В роботах К. Фрімана [1], Р. Нельсона [2], Б.-А. Лундвалла [3] набуло розвитку визначення терміна «Інноваційна система» та «Інноваційний процес».

В усі часи і для усіх епох існування людства саме інноваційний процес виступав необхідною умовою суспільного розвитку людства. Інновації зараз у всіх на вустах, і це не лише вимога політичної, економічної та технологічної, але й екологічної та освітньої програм. За останні роки інновації стали стандартною відповіддю практично на всі виклики, проблеми та кризи, включаючи основне питання: на основі чого нам потрібно жити в майбутньому в умовах глобальної економічної конкуренції?

Оскільки без стійких та інтенсифікованих інновацій, на думку багатьох зарубіжних вчених [1-3], взагалі немає майбутнього за відкритою економікою, такою як датська, яка не може конкурувати ні за зарплатою, ні за продуктивністю. На нашу думку, інновації та креативність, мабуть, є єдиними ресурсами, з якими нам можна мати справу, щоб досягти хоча б середній рівень економічного зростання та добробуту населення в Україні.

Тому усі інноваційні ресурси потрібно мобілізувати, активізувати, зміцнювати та використовувати на всіх рівнях. Стосовно українців — громадян України як приватних осіб, так і компаній, організацій, установ — усі повинні адаптуватися, щоб стати більш інноваційними та креативними. Це свідчить про те, що в даний час інновації набули важливого квазіморального значення і швидко стають новим беззаперечним імперативом професіоналів, сучасних успішних компаній, організацій та багатьох держав світу.

Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств показав, що у 2019 р. 782 підприємства здійснювали інноваційну діяльність у промисловості, а частка промислових підприємств, які впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств становила 13,8%. При цьому, у 2019 році частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у ВВП становила 0,43%, а частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості становила 1,3% [4]. Рейтингова оцінка України в Інноваційному індексі Блумберга представлена в таблиці 1.

Рейтингова оцінка України в Інноваційному індексі Блумберга [5]

Назва параметру оцінки	2015	2016	2017	2018	2019
Загальний рейтинг	33	41	42	46	53
Інтенсивність НДДКР	42	44	47	54	Немає даних
Додана вартість обробного сектора	50	47	48	58	Немає даних
Продуктивність праці	Немає даних	50	50	60	Немає даних
Щільність високих технологій	35	34	32	37	Немає даних
Ефективність вищої освіти	5	4	21	28	Немає даних
Концентрація дослідників	41	44	46	46	Немає даних

В загальному рейтингу «Глобальний інноваційний індекс 2020» станом за 2020 р. Україна зайняла 45 позицію, набравши 37,4 балів зі 100. [4] За Глобальним рейтингом стартапів StartupBlink у 2020р. Україна зайняла 29 позицію у рейтингу і увійшла до топ-30 країн, що оцінює стартап екосистеми серед 100 країн і 1000 міст світу [4].

Таким чином, основною тенденцією формування інноваційної системи в Україні в наступні роки буде впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки саме вони є невід'ємною частиною інфраструктури світової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Freeman C. (1987). Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London; N. Y.: Pinter Publishers.
2. Нельсон Р., Уинтер С. Дж. Эволюционная теория экономических изменений. М.: Дело, 2002. 536с.
3. Lundvall B.-A. (ed.) (1992). National Systems of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London: Pinter.
4. Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності. URL: <https://www.me.gov.ua>.
5. Решетняк О. І. Оцінка наукового розвитку України в міжнародних рейтингах. Причорноморські економічні студії. Випуск 49. 2020. С. 47.

Коптєва Г. М.

д. е. н., доцент

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА**

Сучасне підприємство функціонує в динамічних умовах зовнішніх і внутрішніх загроз, ризиків і небезпек, зростаючої конкуренції, адаптації до глобального середовища, що зумовлює необхідність розробки й реалізації заходів щодо стійкого розвитку та задоволеності інтересів зацікавлених осіб (стейкхолдерів, дотичних до підприємства). Разом з тим розв'язання соціальних, екологічних і економічних завдань глобального середовища підвищує суспільні очікування, а відтак і вимоги до соціально-відповідальної діяльності підприємств, спонукуючи їх до постійного вдосконалення стратегії ведення бізнесу, пошуку інноваційних підходів до вирішення важливих проблем, втілення нових концепцій управління.

Останнім часом процес впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності українськими підприємствами пришвидчується. Підприємства-лідери вітчизняного бізнесу здійснюють активну добродійну діяльність (благодійництво); впроваджують соціальні програми для малозахищених верств населення, пенсіонерів, дітей; використовують інструментарій зв'язків з громадськістю; провадять проекти підвищення ефективності бізнес-процесів із соціальними або екологічними перевагами; надають інформацію про товари та послуги; вивчають інтереси та побажання споживачів тощо.

Станом на 01.01.2020 року більше 7000 компаній були оцінені в рамках Глобальної оцінки корпоративної стійкості S&P 2020 (CSA), в результаті якої 70 золотих (Gold Class), 74 срібних (Silver Class) і 98 бронзових медалей (Bronze Class) були присуджені компаніям в Щорічнику стійкості 2021 року [1]. Як показують результати проведеного аналізу [2], більшість компаній визначили основним напрямом соціальної активності (реалізації Цілей сталого розвитку) вирішення проблем забезпечення зайнятості, створення робочих місць, поліпшення умов праці, розробку проектів, пов'язаних з вирішенням проблем клімату, забезпечення гендерної рівності, відповідального споживання і виробництва тощо. Отже, впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності є основою позитивної репутації компанії, її соціальної позиції, сприяє стійкому розвитку та збільшує довіру до неї серед громадськості.

Рис. 1. Роль соціальної відповідальності у забезпеченні економічної безпеки бізнес-процесів підприємства

Джерело: розроблено автором.

Створюючи цінності, підприємство є соціально відповідальним перед співробітниками, акціонерами (власниками), споживачами, постачальниками, громадою [2; 3]. Економічні інтереси підприємства реалізуються в разі задоволення інтересів учасників економічних відносин у вигляді зростання прибутку, вартості, економії витрат тощо. Тим самим підприємство сприяє забезпеченню його економічної безпеки.

Головною метою забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства є надання якісної, достовірної та релевантної інформації для управління його бізнес-процесами. При цьому соціальна відповідальність виступає контекстуальною складовою економічної безпеки бізнес-процесів підприємства. На рис. 1 відображено роль соціальної відповідальності у забезпеченні економічної безпеки бізнес-процесів підприємства.

Таким чином, можна дійти висновку, що впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) під час формування функціональних і ресурсних стратегій компанії та імплементація соціально-спрямованих практик у бізнес-процеси за основними етапами створення цінності сприяє забезпеченню економічної безпеки бізнес-процесів підприємства та його стійкому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sustainability Yearbook 2021: <https://www.robeco.com/en/insights/2021/02/sustainability-yearbook-2021-7000-companies-70-gold-medalists.html> (дата посилання 02.07.2021).
2. Коптева Г., Козуб С. Соціальна відповідальність як сучасний принцип планування розвитку безпечного бізнесу в торгівлі. European Cooperation. Том 2. № 46. 2020. С. 55-74.
3. Корчевська Л. О., Жосан Г. В. Місце соціальної відповідальності у забезпеченні економічної безпеки підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. № 39, 2012. С. 48-52.

Корженівська Н. Л.

д. е. н., доцент

Подільський державний аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАТЕРІАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

Формування та оновлення матеріально-технічної бази підприємств є однією з ключових умов успішного їх функціонування та досягнення конкурентних переваг і стійкого економічного розвитку. Одним з обов'язкових елементів виробництва є основні засоби, від якості та структури яких залежить результативність та ефективність діяльності. Існує ряд проблемних питань, які уповільнюють впровадження високотехнологічного обладнання, стимулювання інвестицій в інноваційні розробки та форми забезпечення підприємств засобами виробництва, потребують вдосконалення механізми та інструменти державного сприяння техніко-технологічному оновленню та інноваційному розвитку підприємств.

Залежно від виду виробничої діяльності, форми та організації виробничих процесів, розміру підприємств різняться можливості забезпечення та оновлення основних засобів, а також спроможність використовувати сучасні інноваційні механізми постачання матеріальних ресурсів.

Вітчизняні науковці сьогодні готові запропонувати виробникам сучасну техніку

нового покоління, у тому числі енергонасичені та багатоопераційні силові й робочі агрегати. Головною проблемою тут залишається обмеженість або ж повна відсутність фінансування для техніко-технологічного доведення дослідних зразків і постановки на серійне виробництво перспективних моделей [1].

В основу конкурентоспроможності будь-якої галузі закладено наявність ресурсної бази та її потенціал, який формує подальші можливості для ефективного розвитку. Важливою складовою ресурсного потенціалу є технічний. Приміром в аграрному виробництві динаміка цін на технічні засоби і сукупний індекс витрат матеріально-технічних ресурсів промислового походження, віднесених на виробництво сільгосппродукції, зберігає багато років стабільну динаміку зростання. Це призводить до істотного зростання собівартості виробленої продукції, зниження її якісних характеристик, продукція втрачає конкурентні переваги. Виникають проблеми з окупністю вкладеного капіталу [2].

Таблиця 1

Динаміка основних засобів України, млрд. грн

Назва виду економічної діяльності	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Темп зростання, %
Усього	3429	3475	3783	110,3
Сільське, лісове та рибне господарство	169,7	219,7	262,9	154,9
Промисловість	939,9	1005	1099	116,9
Будівництво	466,3	427,3	509,1	109,2

Джерело: [3]

У динаміці за досліджуваний період, який висвітлено на офіційному сайті Державної служби статистики України, спостерігаємо зростання вартісних показників основних засобів, що, переважно, спричинено не стільки оновленням їх складу, як постійним здорожчанням через інфляційні процеси. Серед основних видів економічної діяльності промисловість характеризується найбільшою сукупною вартістю основних засобів, сільське господарство найменшою.

Економічним інструментом узгодження перспектив розвитку сільськогосподарського виробництва та потреби в засобах праці галузі є нормативна потреба окремих видів основних засобів на виробництво конкретних видів продукції. Проблема полягає, зокрема, у тому, що наявних обсягів інвестування недостатньо для забезпечення необхідної моделі відтворення галузевих основних виробничих засобів.

В Україні діє Урядова програма здешевлення сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. Розмір компенсації складає 25 відсотків (без урахування податку на додану вартість) за придбані техніку та обладнання, які на момент здійснення через уповноважений банк оплати на їх придбання були включені до переліку, розміщеного на офіційному веб-сайті Мінекономіки [4]. Бюджетні кошти спрямовуються на забезпечення сільськогосподарських товаровиробників вітчизняною технікою та обладнанням для агропромислового комплексу шляхом здійснення часткової компенсації вартості техніки та обладнання, що закуплені у вітчизняних виробників та/або їх дилерів.

Важливу роль у реалізації інноваційної спрямованості забезпечення державного регулювання зміцнення матеріально-технічної бази підприємств відіграють інтегровані науково-виробничі структури та технопарки, до функцій яких відносять повноваження центрів інноваційного забезпечення розвитку такого ресурсного потенціалу. Такий механізм включає розвиток інфраструктури та врахування відповідних місцевих умов і можливостей.

Найбільшого поширення набула державна політика, заснована на механізмах фі-

нансової підтримки інноваційного розвитку через інституції держави, інвестиційних фондів, бізнесових структур тощо, а також права на об'єкти інтелектуальної власності. До таких можна віднести пільгове оподаткування та підприємницька участь [5].

Одним із стратегічних напрямів інвестиційно-інноваційного розвитку виробництва є реновація та підвищення ефективності використання основних засобів підприємств. Серед інструментів інноваційного розвитку сільського господарства на інвестиційних засадах є лізинг, як один із прогресивних методів матеріальнотехнічного забезпечення виробництва, що надає користувачам доступ до передових техніки і технології. На сьогоднішній день стан первинного ринку технічних ресурсів характеризує слабка конкуренція, мінімальна державна підтримка. Такі проблеми частково можна вирішити за допомогою лізингу та вторинного ринку техніки. Організаційно-економічні основи відтворення і ефективного використання технічного потенціалу товаровиробниками зміцнить позиції самозабезпечення продовольчої безпеки країни та формування експортних ресурсів [6].

Розробляючи стратегію оновлення техніко-технологічної модернізації підприємства, особливо в умовах обмежених фінансових ресурсів, доцільно враховувати альтернативні джерела фінансування, зокрема участь у грантових, міжнародних програмах та проектах. Такі програми пропонують гранти малим і середнім підприємствам для зростання їхнього бізнесу, оновлення матеріально-технічної бази, допомагають залучати висококваліфікованих консультантів, здатних якісно покращувати бізнес, і надає гранти для часткової оплати послуг консультантів. Підприємства для реалізації проектів мають можливість залучати партнерів.

Таким чином, оновлення матеріально-технічної бази підприємств в частині основних засобів передбачає здійснення ряду заходів, спрямованих на більш повне та раціональне використання ресурсного потенціалу з врахуванням інноваційних підходів та інвестиційних ресурсів за умов дієвого державного регулювання та підтримки.

Подальші дослідження передбачають розробку методологічних рекомендацій і формування пропозицій з удосконалення обліково-інформаційних технологій наявності і використання основних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Захарчук О. В. Технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні. Економіка АПК. № 2. 2019. С. 48-55.
2. Корженівська Н. Л. Імперативи та пріоритети економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації: монографія. Кам.-Под.: вид-ць ПП Зволейко Д. Г. 2019. 440 с.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/pidtrimka/kompensaciya-sg-tehniki>.
5. Кобець А., Пугач А., Шпортюк Н. Інноваційні підходи до забезпечення державного регулювання розвитку аграрного ресурсного потенціалу України. Державне управління та місцеве самоврядування. № 1 (36). 2018. С. 94-99.
6. Іванишин В. В. Організаційно-економічні основи відтворення і ефективного використання технічного потенціалу аграрного виробництва. 2011. Монографія. К.: ННЦ ІАЕ. 350 с.

Кравчук О. І.

к. е. н., доцент

Варіс І. О.

к. е. н., доцент

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ КОЛАБОРАЦІЇ У ВІРТУАЛЬНИХ КОМАНДАХ

Пандемія коронавірусу Covid-19 перевела частину робочої сили переходити на віддалений формат роботи вдома. Разом з посиленням акцентом на дистанційній роботі виникає нова реальність командної взаємодії — потрібна стратегія цифрового спілкування, а керівники повинні адаптуватися для ефективного управління віддаленими працівниками. Віртуальна робота в команді має свої плюси, але вона також може бути складною, оскільки існують обмеження управління віртуальними командами, зокрема, нерівний розподіл повноважень і навантаження, ускладнене міжособистісне спілкування та вирішення конфліктів, проблеми з розвитком довіри тощо. Ці проблеми ускладнюються технологічними збоями у дзвінках, зв'язку та різними очікуваннями членів команди щодо комфорту використання цифрових технологій.

Віртуальна команда — це група людей, які працюють за часом, простором та організаційними межами, використовуючи цифрові технології для спілкування та співпраці. Таким чином, віртуальні команди дозволяють організаціям об'єднувати працівників з найкращим досвідом, незалежно від їх локації, а в умовах соціального дистанціювання є фактором виживання і розвитку бізнесу. Віртуальні команди можуть складатися з фахівців, які працюють вдома повний або неповний робочий день, інші, які працюють у змішаному режимі (приїжджають до офісу, але працюють за межами нього частину тижня), або працівники, які працюють в дистанційному режимі.

Охоплення робочої сили віртуальною взаємодією зросло і у доковідний період. Так, опитування Flexjobs засвідчує, що за 2017-2018 роки обсяг дистанційної роботи збільшився на 22% [1]. Owl Labs у 2019 році звітуючи про віддалених працівників, зазначали, що 54% працівників США працюють віддалено принаймні раз на місяць, 48% працюють віддалено принаймні раз на тиждень, а 30% працюють віддалено повний робочий день [2]. Global Workplace Analytics стверджує, що віддалена робота зросла на 173% між 2005 та 2018 роками [3]. Сьогодні пандемія COVID-19 дуже вплинула на віддалену роботу. Зараз компанії у всьому світі зобов'язані організувати роботу працівників віддалено протягом невизначеного проміжку часу. Ця безпрецедентна глобальна подія зробила важливішим, ніж будь-коли, вирішення проблем, пов'язаних з організацією роботи віртуальних команд. У віртуальній команді, на відміну від традиційної, деякі процеси взаємодії підтримувати складно або неможливо, зокрема, звичні схеми комунікації не працюють, тому пошук нових способів зв'язку є необхідним. Зазначимо, що ці проблеми є недостатньо дослідженими в теоретичному плані. Але існує багатий практичний досвід організації віддаленої роботи команди. Це пов'язано з тим, що пандемія COVID-19 змусила більшість компаній перейти на дистанційний режим роботи через потребу соціального дистанціювання.

Узагальнення ключових елементів організації віртуального офісного простору дозволяє систематизувати командну роботу над проектом і вивести її на рівень максимальної ефективності через цифрові інструменти комунікації. Такі інструменти передбачають

проектування та організацію: основних каналів зв'язку (вони повинні бути єдиними для всіх членів команди, тому що використання різних видів зв'язку призводить до плутанини); запасних каналів комунікації, які мають використовуватися для екстреного зв'язку (зазвичай це телефон контактної особи); віртуального планінгу з дошкою оголошень (є багато сервісів, що дозволяють швидко й безкоштовно їх організувати); оперативного способу обміну файлами; місця зберігання неактуальної інформації (на випадок, якщо вона буде потрібна); цифрового простору для неформального спілкування. Зазвичай, організація віддаленої роботи членів команди вимагає формування трьох каналів зв'язку: загальний чат; горизонтальний зв'язок між працівниками (корпоративна пошта й месенджер з командами проекту); лінія зв'язку з контактною особою. Налагодження такої комунікації в команді можливий в цифровому середовищі через використання різноманітного програмного забезпечення. Аналіз спеціалізованих програмних продуктів, наявних на ринку програмного забезпечення для комунікації та колаборації, за даними аналітичних порталів G2 [4] та Capterra [5], дозволяє зробити наступні висновки щодо оптимального використання окремих з них при роботі з віртуальними командами проекту.

Насамперед це програмне забезпечення для командної колаборації (англ. team collaboration software), яке створює можливості для забезпечення спільної роботи команд через організацію приватного спілкування між окремими працівниками, командами або навіть у цілій організації, що включає обмін повідомленнями, відеочат і спільний доступ до файлів. Основними видами програмного забезпечення для командної колаборації є віртуальні дошки для спільної роботи (англ. collaborative whiteboard software, наприклад, Miro, Lucidspark, InVision, Webex Teams; MURAL, Creately та інші), внутрішній корпоративний портал, на якому розміщується важлива інформація для перегляду працівниками (англ. employee intranet software), наприклад, Microsoft SharePoint, Workplace by Facebook, Yammer, HCL Connections, Jive, SAP Jam Collaboration тощо; програмне забезпечення для швидкого обміну екраном (англ. screen sharing software, наприклад, Zoom, Cisco Webex Meetings, GoToMeeting, Google Hangouts Meet, BlueJeans Meetings, join.me тощо; програмне забезпечення віртуального офісу (англ. virtual workspaces software), наприклад, Walkabout Workplace, Sococo, Teemyco, WorkInSync, Wurkr, Spatial Chat тощо.

Також для покращення віртуальних командних комунікацій може бути використано програмне забезпечення для менеджменту проектів (англ. project management software, що створює можливості для забезпечення у віртуальному цифровому середовищі відстеження всіх етапів проекту, координації завдань, управління цілями команд та проектів, управління навантаженнями, моніторингу продуктивності та розподілу ресурсів, наприклад: Asana, Smartsheet, monday.com, ClickUp, Airtable, Wrike, Basecamp, Trello, Teamwork, BigTime тощо.

Особливо актуальним в умовах соціального дистанціювання стає програмне забезпечення для організації відеоконференцій (англ. video conferencing software), яке забезпечує онлайн-спілкування для аудіо-нарад, відео-нарад та семінарів із вбудованими функціями, такими як чат, спільний доступ до екрана та запис, наприклад: Zoom, Skype, Microsoft Teams, Cisco Webex Meetings, GoToMeeting, BlueJeans Meetings, Google Hangouts Meet, Jabber, join.me, Dialpad UberConference тощо.

Додаткові можливості для командної взаємодії та співпраці можуть бути створені через використання програмного забезпечення управління ідеями чи інноваціями (англ. idea (innovation) management software), яке структурує процеси збору інформації

про продукти, організації та управління ідеями для їх вдосконалення або розвитку, наприклад: Brightidea, Coda, Ideanote, Planview Spigit, IdeaScale, Qmarkets, Sideways 6, Wazoku, Rever, COMPASS тощо.

Програмне забезпечення для управління нарадами (англ. meeting management software), яке створює можливості для забезпечення планування та керування зустрічами команд для підвищення їх результативності та цілеспрямованості, наприклад; Fellow, Hirebook, Coda, Docket, Boardable Board Management Software, Range, Soapbox, Parabol, adam.ai, Peoplebox тощо. Крім цього, успішно, на нашу думку, для потреб організації командної роботи в цифровому середовищі можуть бути використані функціональні можливості CRM-систем (англ. customer relationship management system), що забезпечує відстеження та управління взаємодією з клієнтами в єдиній системі записів, сприяє спілкуванню на всіх етапах життєвого циклу клієнта, наприклад: Salesforce, HubSpot Sales Hub, ActiveCampaign, Freshworks CRM, Zoho, Pipedrive, monday.com, Pipeliner, Zendesk Sell, SharpSpring. Корисними способами зв'язку з віддаленими членами команди можуть стати інструменти соціальних мереж та чату, такі як Twitter, LinkedIn, Slack. Хмарний спільний доступ до файлів на таких платформах, як Microsoft Office 365 або Google Drive, може допомогти командам обмінюватися документами та спільно працювати над проектами.

Віртуальні команди як форма роботи може бути продуктивною та ефективною. Але поширеними проблемами у віртуальних командах є комунікативні бар'єри, відчуття ізоляції та відсутність взаємозв'язку. Частково вони можуть бути вирішені через використання різноманітного програмне забезпечення, яке автоматизує процеси командної колаборації та комунікації, обміну інформацією, організації проведення нарад та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Howington, J. Annual Survey Finds Workers Are More Productive at Home. FlexJobs Job Search Tips and Blog. 28 of April 2021. URL: <https://www.flexjobs.com/blog/post/2018-annual-survey-finds-workers-more-productive-at-home/>
2. Owl Labs. State of Remote Work Report. 2019. URL: <https://resources.owl labs.com/state-of-remote-work/2019>
3. Global Workplace Analytics. Latest work-at-home / telecommuting / mobile work / remote work statistics. 2021. URL: <https://globalworkplaceanalytics.com/telecommuting-statistics>
4. G2: Business Software and Services Reviews. URL: <https://www.g2.com/>
5. Capterra. URL: <https://www.capterra.com/>

Крахмальова Т. А.

аспірант

Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНА БІЗНЕС-МОДЕЛЬ ЯК НОВИЙ РІВЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

Умовою розвитку інноваційної економіки є поширення ідеї вільного доступу до знань, наукової інформації (відкрита наука), інновацій. В епоху сучасних викликів, відкритого доступу до знань, ресурсів та інформації з майже необмеженими технічними можливостями стає важливим формування інноваційних бізнес-моделей, які стануть основою для досягнення стратегічних цілей організацій, економічних інтересів.

Використання дефініції «інноваційна бізнес-модель» варто пов'язувати із інтерпрета-

цією, коли передбачається не лише реалізація інноваційного проекту, що веде до збільшення вартості компанії, але і спосіб реалізації, включаючи проектування організації та системи управління. Роль інноваційних бізнес-моделей в економіці та суспільстві доцільно розглядати набагато ширше, як новий рівень у національній інноваційній системі, що пов'язує результати інноваційної діяльності багатьох її компонентів і взаємопов'язаних правил, які визначають умови та принципи створення нових знань, що є умовою для формування і використання нових бізнес-моделей.

Інноваційні бізнес-моделі сприяють прибутковості підприємств [1, с. 156-157]. Продукти та послуги можуть дуже швидко копіюватися конкурентами, тоді як бізнес-модель набагато складніше відтворити конкурентам, оскільки вона складається з різних видів діяльності, що певним чином взаємодіють та реалізуються. Інноваційна бізнес-модель ґрунтується на цікавій новітній ідеї (ноу-хау), яка слугує мотивацією для творців і співробітників, наділена здатністю швидко реагувати на потреби одержувачів або долати маркетингові бар'єри на ринку. Унікальність інноваційної бізнес-моделі полягає у певній складності продублювати рішення новатора.

Найважливіші особливості інноваційних бізнес-моделей:

- пропозиція покупцеві унікальної вартості;
- концентрація уваги на унікальних ідеях (інновація — необхідна умова генерування доданої вартості та прибутку підприємством);
- новизна для ринку чи сфери економіки (галузі), а не лише для самого підприємства [3];
- сприйняття неминучості настання процесів старіння бізнес-моделі і, як наслідок, можливість (і здебільшого необхідність) переосмислення бізнес-моделі, її ліквідація;
- узгодженість усіх компонентів у правильно побудованій бізнес-моделі, окремі елементи не лише поєднуються між собою, але й доповнюють одне одного;
- складність імітації;
- системні ознаки.

Відповідно до індексу інноваційності українських компаній (Mind Innovation Index 2019) частка великих компаній в Україні, що наважуються змінити усталені, застарілі моделі бізнесу та запроваджувати інновації, лишається низькою. Принципових змін у бізнес-моделях не відбувається [2]. Максимальні зміни мають незначний характер і пов'язані здебільшого із додаванням нових елементів до традиційних бізнес-моделей, в окремих випадках — це удосконалення операційних, виробничих, управлінських бізнес-процесів (втілення нових виробничих технологій, автоматизації задач і завдань, розвиток працівників, маркетингові трансформації, вдосконалення інформаційних та комунікаційних процесів), що приводить до поліпшення фінансово-економічних індикаторів.

Найнижчий індекс інноваційності в Україні мають державні або колишні державні компанії: «Укрзалізниця», «Укренерго», «Укргазвидобування», Укргазбанк, Укрексімбанк. Часто саме вони є лідерами ринку і відповідно створюють правила гри на ньому. З цієї ж причини відсутність в цьому секторі інноваційності стримує розвиток не тільки окремих галузей, але й економіки загалом [2]. Цікавим є той факт, що практично більшість успішних та ефективно впроваджених інноваційних бізнес-моделей сформовані на основі вдалої рекомбінації елементів традиційних бізнес-моделей. Найбільш гнучкими та вдалими розробниками і втілювачами інноваційних бізнес-моделей здебільшого є малі фірми (стартапи).

Проблема механізму створення та зміни бізнес-моделей, яка стоїть перед новітніми

викликами, з якими стикаються сучасні підприємства (наприклад, економічний спад, криза на світовому фінансовому ринку, пандемія тощо), постає особливо важливою для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юринець З. В. Інноваційні стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності економіки України: дис. д-ра екон. наук зі спеціальності: 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. Львів, 2016. 407 с.
2. Mind Innovation Index 2019: штучний інтелект, але піратський софт. URL: <https://mind.ua/publications/20203121-mind-innovation-index-2019-shtuchnij-intelekt-ale-piratskij-soft>.
3. Yurynets Z., Bayda B., Petrukh O. Country's economic competitiveness increasing within innovation component. *Economic Annals* — XXI. 2015. № 9-10. P. 32.

Будник Л. А.

к. е. н., доцент

Литвин З. Б.

к. е. н., доцент

Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

СУТТЄВІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Підвищення достовірності фінансової інформації є головною місією аудиту як незалежної професійної послуги. Реалізація цього завдання відбувається шляхом формування аудиторської думки, яка в свою чергу базується на такому понятті як суттєвість. Практична реалізація цього взаємозв'язку визначає необхідність дослідження суттєвості на всіх етапах здійснення процесу аудиту. З іншого боку суттєвість виступає одним із головних чинників формування фінансової інформації. Але, в першому випадку суттєвість розглядається з позицій користувача такої фінансової інформації та результатів проведення аудиту, а в другому випадку суттєвість є одним із головних елементів облікової політики відповідальної сторони — суб'єкта господарювання, фінансова звітність якого підлягає аудиторській перевірці [6, с.226].

Зазначимо, що зміст фінансової звітності та деталізація розкриття в ній інформації в значній мірі залежать від концепції «суттєвості», яка згідно з Концептуальною основою фінансової звітності тлумачиться як характерний для кожного суб'єкта господарювання аспект доречності, що ґрунтується на характері або величині (чи обох) статей, яких стосується ця інформація у контексті фінансової звітності окремого суб'єкта господарювання [1].

У системі МСФЗ є певні вимоги щодо застосування цієї концепції при складанні фінансової звітності. Так, МСБО 1 «Подання фінансової звітності» вимагає, щоб кожний суттєвий клас подібних статей подавався у фінансовій звітності окремо. Неподібні статті, крім випадків, коли вони є несуттєвими, теж мають подаватися у фінансовій звітності окремо. Якщо окрема стаття не є суттєвою, її об'єднують у групи з іншими статтями безпосередньо у цих звітах або в примітках. Також у МСБО 1 зазначається, що пропуск або викривлення статей є суттєвими, якщо вони можуть (окремо чи у сукупності) впливати на економічні рішення, які приймають користувачі на основі

фінансової звітності. Суттєвість залежить від розміру та характеру пропуску чи викривлення, що оцінюються за конкретних обставин. Розмір або характер статті, або їх поєднання, може бути визначальним чинником [4].

Застосування концепції «суттєвості», що міститься у МСФЗ, надає аудиторі систему координат для визначення суттєвості в процесі аудиту фінансової звітності. Аудитор застосовує її при плануванні й проведенні аудиту, при оцінці впливу ідентифікованих викривлень на сам аудит та впливу не виправлених викривлень (за їх наявності) на фінансову звітність, а також при формулюванні аудиторської думки.

Послідовність прийняття рішення про суттєвість в процесі складання підприємством фінансової звітності та її аудиту зображено на рис. 1.

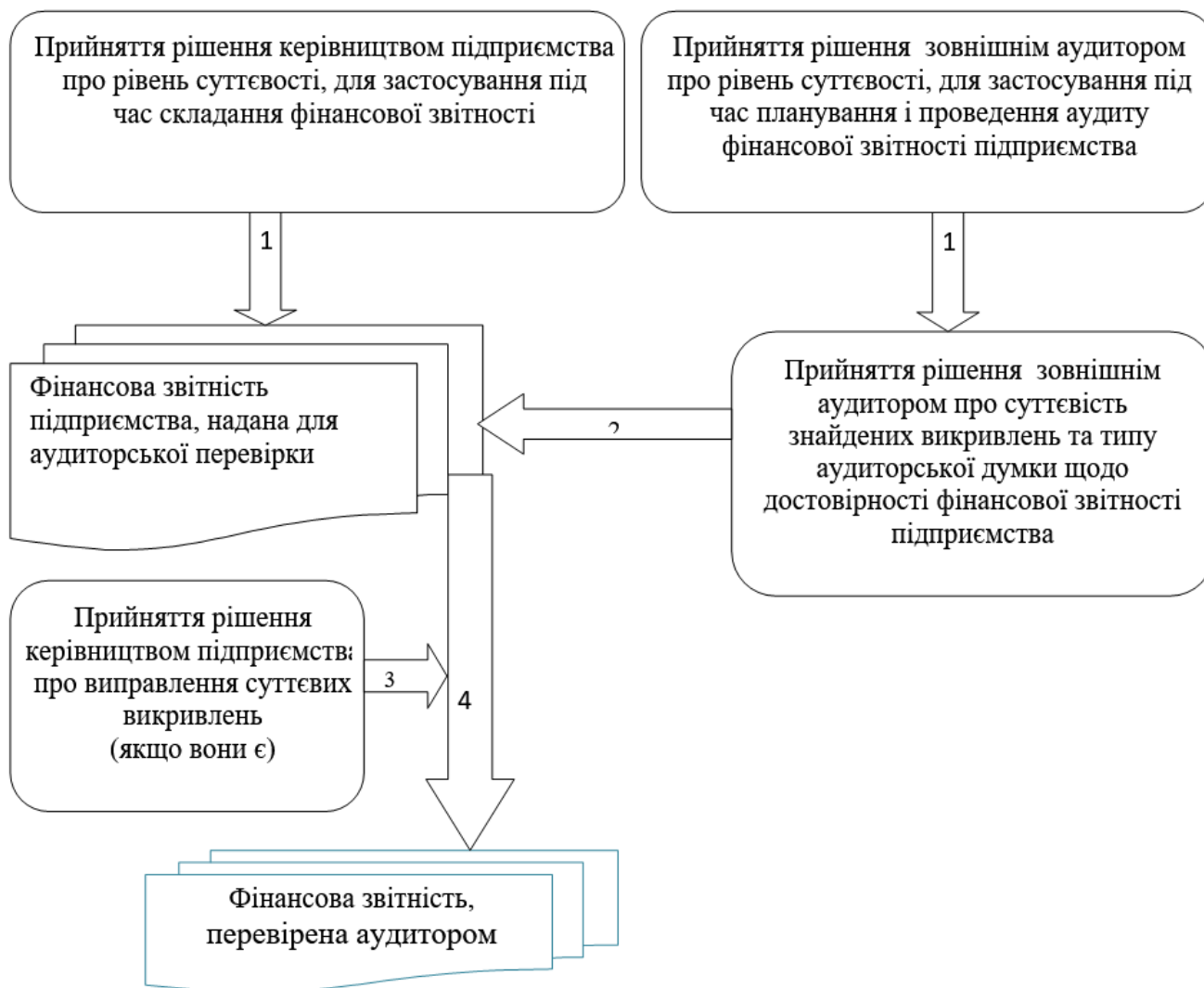

Рис. 1. Послідовність прийняття рішення щодо суттєвості під час складання фінансової звітності підприємством та її аудиту

Джерело: розроблено автором.

Як видно з рис. 1, керівництвом підприємства приймається рішення про рівень суттєвості, який буде застосовано під час підготовки фінансової звітності. Зовнішній аудитор, який проводить аудит цієї фінансової звітності, приймає своє рішення про рівень суттєвості. Ці рішення є незалежними одне від одного. Якщо під час аудиту фінансової звітності аудитор виявить суттєві викривлення, то керівництвом підприємства має прийняти рішення щодо їх виправлення. Рішення аудитора про тип аудиторської думки залежатиме від суттєвості не виправлених викривлень у фінансовій звітності.

Однією із проблем, пов'язаних із застосуванням суттєвості в аудиті фінансової звітності є те, що визначення аудитором суттєвості є предметом його професійного

судження про викривлення, які можуть вплинути на економічні рішення користувачів фінансової звітності, що приймаються на її основі. У зв'язку з цим, поняттю суттєвості притаманний значний суб'єктивізм: те, що один аудитор вважає суттєвим, інший може оцінити як незначне [3, с. 51].

Для кількісної оцінки суттєвості використовується таке поняття як рівень суттєвості, який є максимальною сумою викривлення у фінансовій звітності, яка на думку аудитора, не вплине на рішення її користувачів. На встановлення аудитором рівня суттєвості для конкретної фінансової звітності впливає кілька факторів:

1. Суттєвість є відносним, а не абсолютним поняттям. Це означає, що помилка певної величини може бути суттєвою для малого підприємства, в той час як, помилка такої ж величини може бути не суттєвою для великого підприємства.

2. Суттєвість має не тільки кількісний (тобто виражене в грошовій сумі потенційне викривлення), але й якісний аспект. Це означає, що певні типи викривлень можуть бути важливішими для користувачів фінансової звітності, ніж інші, навіть якщо грошові суми викривлення однакові. Наприклад, викривлення, які є наслідком шахрайства є важливішими, ніж ненавмисні помилки. Помилки, які за інших обставин вважалися б несуттєвими, можуть бути суттєвими, якщо вони впливають на фінансовий результат підприємства. Наприклад, викривлення у сумі, що не перевищує встановлений рівень суттєвості, буде вважатися суттєвим, якщо воно призведе до відображення у фінансовій звітності збитку як прибутку.

3. Суттєвість залежить від обраного контрольного показника і відсотка, який до нього застосовується. Оскільки суттєвість є відносним поняттям, то для визначення чи викривлення у фінансовій звітності є суттєвими, використовується встановлений відсоток до певного контрольного (базового) показника. Такими контрольними показниками можуть бути: прибуток до оподаткування, сукупні доходи, сукупні витрати, загальна сума активів, чисті активи, власний капітал тощо.

Застосування суттєвості в аудиті охоплює такі етапи:

- 1) встановлення рівня суттєвості для фінансової звітності в цілому;
- 2) встановлення рівня суттєвості для виконання аудиторських процедур;
- 3) оцінка виявлених під час аудиту викривлень у фінансовій звітності.

Перший та другий етапи застосування суттєвості в аудиті, як правило, здійснюються в процесі планування аудиту. Зазначимо, що суттєвість для виконання аудиторських процедур — це сума або суми, визначені аудитором на рівні, нижчому від суттєвості для фінансової звітності в цілому, для того, щоб знизити до прийнятно низького рівня ймовірність того, що сукупність не виправлених та не виявлених викривлень перевищить розмір суттєвості для фінансової звітності в цілому [4, с. 365]. При встановленні суттєвості виконання аудиторів в більшості випадків беруть 50-75% від рівня суттєвості, встановленого для фінансової звітності в цілому. Чим нижчий рівень суттєвості встановлений, тим більше аудиторських доказів має зібрати аудитор, а отже й більше часу потратити на сам аудит. Встановлений аудитором рівень суттєвості може з певних причин потребувати перегляду, наприклад внаслідок отримання аудитором нової інформації чи змін в обставинах, що відбулися під час аудиту.

Третій етап, тобто оцінка виявлених під час аудиту викривлень у фінансовій звітності, має місце вже під кінець аудиторської перевірки, коли аудитор оцінює усі зібрані ним докази. Концепція оцінки суттєвості базується на тому, що викривлення, які можуть містити фінансові звіти, за своїм характером можуть бути кількісними та якісними. В процесі оцінки того, чи вважається викривлення суттєвим чи ні завжди треба вра-

ховувати сумарний результат усіх установлених викривлень. Знайдені викривлення порівнюються спочатку з суттєвістю виконання. Усі помилки, що перевищують суттєвість виконання підсумовуються і порівнюються із суттєвістю, встановленою для фінансової звітності в цілому. Якщо підсумок усіх викривлень є меншим, ніж рівень суттєвості, встановлений для фінансової звітності в цілому, то аудитор робить висновок, що фінансова звітність є достовірною. В протилежному випадку, якщо підсумок усіх викривлень є більшим за суттєвість, встановлену для фінансової звітності в цілому, аудитор вимагатиме від керівництва підприємства виправлення цих викривлень. У разі відмови від виправлень суттєвих викривлень, що мають місце у фінансовій звітності, аудиторська думка буде модифікованою.

Встановлення рівня суттєвості є одним з найважчих і найважливіших рішень, яке має прийняти аудитор під час аудиту фінансової звітності. Від встановленого рівня суттєвості залежить вибір аудиторських процедур, обсяг необхідних доказів, а також тип аудиторської думки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концептуальна основа фінансової звітності. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2019_RB_Conceptual_Framework_ukr_AN%20\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2019_RB_Conceptual_Framework_ukr_AN%20(2).pdf) (дата звернення 7.06.2021).
2. Литвин З. Б., Серединська В. М. Еволюція методів аналітичного обґрунтування стратегії підприємства. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: зб. матеріалів VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 65-69.
3. Литвин Н. Б. Аудиторський звіт: нові підходи до розкриття інформації. Бухгалтерський облік і аудит, науково-практичний журнал. 2016. № 7-8. С. 47-53.
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2016-2017 р.). URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodni-standarti-auditu> (дата звернення 10. 06. 2021).
5. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19> (дата звернення 10.06.2021).
6. Рядська В. В. Суттєвість як об'єкт аудиторського дослідження та критерій оцінювання достовірності фінансової інформації. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2013. № 3 (68). С. 226-231.

Мельник Т. Г.

к. е. н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

РОБОЧИЙ ЧАС ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ COVID — 2019

Конституція України [1] гарантує кожному право на працю (ст. 43), на відпочинок, яке забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, встановленням норм тривалості робочого часу, скороченого робочого дня, скороченої тривалості роботи у нічний час (ст. 45). Особливо актуальними ці питання стають нині в умовах Covid — 2019. З метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-Co V-2, Урядом України запроваджуються карантинні заходи постановами Кабінету Міністрів України (табл. 1), починаючи з 12 березня 2020 року, де рекомендує забезпечити організацію позмінної роботи працівників, а за технічної можливості — дистанційно, внести (у разі потреби) зміни до режимів роботи підприємства та персоналу [2].

Регулюючі документи щодо встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів

№ з/п	Назва нормативного документу	період	Дата та номер
Постанови Кабінету Міністрів України			
1	Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2	12.03.2020-22.05.2020	від 11.03.2020 № 211
2	Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2	22.05.2020-31.07.2020	від 20.05.2020 № 392
3	Про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2	01.08.2020-11.12.2020	від 22.07.2020 № 641
4		19.12.2020-30.04.2021	від 09.12.2020 № 1236
Закони України			
1	Про захист населення від інфекційних хвороб		від 06.04.2000 № 1645- III
2	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)		від 17.03.2020 № 530-IX
3	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)		від 30 березня 2020 року № 540-IX

Джерело: складено автором

Заборона та обмеження здійснення певних видів діяльності змушує роботодавців шукати шляхи збереження бізнесу, а персонал підприємств — додаткові джерела доходу або нову роботу.

З метою реалізації заходів, передбачених законодавством у разі встановлення карантину, роботодавці зобов'язані вжити всіх можливих заходів, зокрема [3]: надання працівникам щорічних основних та додаткових відпусток, інших оплачуваних відпусток, передбачених законодавством; надання відпусток без збереження заробітної плати за заявою працівників; встановлення працівникам неповного або скороченого робочого часу; запровадження роботи змінами; тимчасове запровадження дистанційної або надомної роботи; введення простою; продовження роботи за умови застосування засобів індивідуального та колективного захисту.

Врахувавши встановлені обмеження, роботодавець може прийняти рішення, як організувати роботу: припинення роботи, зміна форми роботи або робота в штатному режимі.

Питання тривалості, складу, режиму і порядку обліку робочого часу регулюються Кодексом законів про працю України (КЗпП) — глава IV «Робочий час», стаття 50-65.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) від 30 березня 2020 року № 540-IX доповнено КЗпП статтею 60 «Гнучкий режим робочого часу», що передбачає «...саморегулювання працівником часу початку, закінчення роботи та тривалості робочого часу упродовж робочого дня, на визначений строк або безстроково, під час прийняття на роботу або пізніше, а також «форма організації праці, за якою допускається вста-

новлення іншого режиму роботи, ніж визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання встановленої денної, тижневої чи іншої, встановленої на певний обліковий період (тиждень, місяць, квартал, рік тощо), норми тривалості робочого часу» [6]. Крім того, унормовано застосування дистанційної роботи як однієї із форм організації праці персоналу.

Робочий час, структура якого наведена на рис. 1, є однією з істотних умов трудового договору (ст. 32 КЗпП) і торкається інтересів як персоналу, так і роботодавця. Його раціональне поєднання з часом відпочинку дає змогу ефективно використовувати здатність персоналу до продуктивної праці, відтворювати фізичні та психологічні характеристики працівника.

Рис. 1. Види робочого часу персоналу підприємств

Джерело: складено автором за [6]

Відповідно до Конвенції про обмеження тривалості робочого часу на промислових підприємствах до 8 годин на день та 48 годин на тиждень № 1 «середня тривалість робочого часу на тиждень... не може перевищувати 48 годин» (ст. 5), а «обмеження робочого часу ... може бути перевищено у разі нещасного випадку чи його загрози, або у разі термінової роботи, потрібної для машин чи заводу, або через нездоланні обставини, але лише до того часу, поки це потрібно для запобігання серйозному порушенню звичайного режиму роботи підприємства» (ст. 3) [7].

Роботодавцю дозволено на час загрози поширення епідемії, встановлювати гнучкий режим робочого часу, дистанційну роботу — працівник виконує роботу поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, в будь-якому місці за вибором працівника із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ч. 1 ст. 60-2) [6].

«Гнучкий режим робочого часу — специфічний режим праці, під час якого робочий час може ділитися на постійну і змінну частини, що відрізняються від встановленого правилами внутрішнього трудового розпорядку режиму роботи. При цьому норма тривалості робочого часу — 40 робочих годин на тиждень, зберігається, отже навантаження роботодавця на фонд оплати праці залишається на звичайному рівні» [3].

Для трудового законодавства характерним є досить детальне регламентування нормованого робочого часу, а от щодо ненормованого робочого часу — роботодавець має врахувати низку вимог, щоб не допустити порушення трудового законодавства:

застосовується щодо певних робіт, професій і посад; не передбачає дотримання обмежень, що впливають з правового режиму надурочних робіт; застосування можливе в договірному порядку; передбачає поширення на працівника спеціальних гарантій; неможливість застосування ненормованого робочого дня до працівників на умовах неповного робочого дня. Норма робочого часу визначається робочими днями (тривалість роботи працівника протягом доби відповідно до графіка чи розпорядку роботи) або робочими тижнями (установлена законом або на його підставі тривалість робочого часу в межах календарного тижня). На практиці застосовують два види робочого тижня: п'ятиденний; шестиденний. Визначення поняття ненормований робочий час в трудовому законодавстві відсутнє, але роботодавець може керуватися Рекомендаціями щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, які затверджені наказом Мінпраці України від 10.10.97 р. № 7 (Рекомендації № 7). Згідно Рекомендацій № 7 «ненормований робочий день — це особливий режим робочого часу, який встановлюється для певної категорії працівників у разі неможливості нормування часу трудового процесу. У разі потреби ця категорія працівників виконує роботу понад нормальну тривалість робочого часу (ця робота не вважається надурочною). Міра праці у такому разі визначається не тільки тривалістю робочого часу, але й колом обов'язків і обсягом виконаних робіт» [8].

Таким чином, роботодавець має право згідно законодавства на період дії карантинних обмежень встановити гнучкий режим робочого часу для персоналу: фіксований час (працівник має бути присутнім на робочому місці та виконувати посадові обов'язки); або змінний час (працівник самостійно визначає періоди роботи в межах встановленої норми тривалості робочого часу — можливість дистанційної роботи із використанням інформаційно-комунікаційних технологій; час перерви для відпочинку й харчування. Одне із основних завдань роботодавця — створення безпечних умов роботи персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Дата оновлення 03.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 27.03.2021)
2. Заходи зі збереження робочих місць під час COVID-19 в Україні та закордоном. URL: https://zib.com.ua/ua/142432-zahodi_zi_zberezhennya_robocih_misc_pid_chas_sovid-19_v_ukr.html (дата звернення 23.03.2021)
3. Роз'яснення з питань оплати праці в умовах карантину. URL: <http://vn.dsp.gov.ua/novini-upravlinnya/rozyasnennya-pitan/> (дата звернення 24.03.2021)
4. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, постанова КМУ від 11.03.2020 № 211. Дата оновлення 11.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.03.2021)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30 березня 2020 року № 540-IX. Дата оновлення 18.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (Дата звернення 18.03.2021)
6. Кодекс Законів про працю, затверджено Законом № 322-VIII від 10.12.71. Дата оновлення 04.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 27.03.2021)
7. Конвенція про обмеження тривалості робочого часу на промислових підприємствах до 8 годин на день та 48 годин на тиждень № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_155#Text (дата звернення 28.03.2021)
8. Рекомендації щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, затверджені наказом Мінпраці України від 10.10.97 р. № 7. Дата оновлення 05.02.1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007203-97#Text> (дата звернення 28.03.2021).

Михайлов І. Ф.

магістрант

Яковенко О. І.

к. пед. н., доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет,

м. Ізмаїл, Україна

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний стан національної економічної країни вимагає від вітчизняних суб'єктів господарської діяльності для забезпечення стійкої ринкової позиції та високого рівня конкурентоспроможності продукції застосовувати сучасні методи управління та ведення бізнесу. Одним з таких методів є раціональне застосування логістичного інструментарію, який передбачає логістизацію бізнес-процесів і підвищення за рахунок цього ефективності діяльності підприємства.

Узагальнення думки науковців, щодо змісту логістичних процесів дало можливість сформулювати визначення процесу логістизації діяльності підприємства, як створення системи організації і управління господарською діяльністю підприємств, що забезпечує:

- координацію інформаційних і матеріальних потоків за всіма ланцюга на всіх ієрархічних рівнях управління;
- постачання до потрібного місця, у визначений час, і в необхідній кількості;
- накопичення структурованих даних для проведення повномасштабного аналізу і прийняття рішень;
- доведення аналізу до виконавця і контроль виконання за допомогою застосування концепцій і технологій логістики.

Відмітимо, що логістизація підприємств передбачає підготовку та впровадження принципів і методів логістики в діяльність організації та ухвалення оптимальних управлінських рішень на стратегічному та оперативному рівнях щодо закупок, виробництва та розподілу продукції.

Акцентуємо увагу, що вкрай важливим етапом управління логістичною системою задля підвищення ефективності діяльності планування логістичних витрат. Тому наразі є необхідним усвідомлення керівників підприємств важливості оптимізації (зниження) витрат на всіх етапах діяльності господарського суб'єкту. До одного з основних завдань, що сприяють зниженню витрат, відноситься раціональне управління матеріальними запасами за допомогою використання логістичного підходу.

Окрім цього, слід відмітити, що обсяг виробничих запасів в промислових логістичних системах в значній мірі визначає ефективність управління підприємством в цілому у силу значної капіталомісткості запасів, а також того впливу, який вони чинять на кінцеві результати діяльності підприємства. Зазначимо, що фінансовий стан та фінансові результати діяльності промислового підприємства також істотно залежать від величини його виробничих запасів. Одночасно рівень виробничих запасів визначає ступінь надійності функціонування логістичної системи промислового підприємства, тим самим, впливаючи на його конкурентоспроможність в ринковому середовищі.

Доречно відмітити, що ефективність застосування логістики як системи управління матеріальними потоками і виробничою діяльністю в цілому, підтверджується світовою практикою багатьох компаній. Однак, щодо кожної окремої організації, проте, існує необхідність індивідуальної оцінки ефективності реальної логістичної практики, еко-

номічної доцільності її використання і результатів логістичних нововведень. Разом з тим можна узагальнити переваги, які надає впровадження управління логістичними процесами в загальну систему управління підприємством (див. рис. 1.).

Рис. 1. Переваги, які надає впровадження управління логістичними процесами в загальну систему управління підприємством

Узагальнено автором за джерелами [1; 2; 3]

Отже, можна зробити висновок, що впровадження управління логістичними процесами та принципів логістичного управління в загальну систему управління підприємством дасть можливість підприємству забезпечити достатній рівень конкурентоспроможності на ринку завдяки оптимізації витрат, прискоренню оборотності обігового капіталу, а відтак і підвищити ефективність своєї господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Забуранна, Л. В. Логістичне управління підприємством: сутність та передумови розвитку. Статий розвиток економіки. 2010. № 7. С. 120-123.
2. Кацьма, В. І. Сутність та роль логістичного управління в системі управління підприємством. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 23. № 2. С. 60-65.
3. Медведева В. Р., Кранатов А. Е. Логистизация бизнес-процессов как фактор повышения эффективности управления материальными потоками и производственной деятельностью (на примере ОАО «КАМАЗ») <https://cyberleninka.ru/article/n/logistizatsiya-biznes-protsessov-kak-faktor-povysheniya-effektivnosti-upravleniya-materialnymi-potokami-i-proizvodstvennoy/viewer> (дата звернення 10.07.2021).

Москвічова О. С.

к. е. н., доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ REVENUE-МЕНЕДЖМЕНТУ В ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Розвиток методики та практики застосування revenue-менеджменту формує портфель наукових трактувань, який дозволяє стверджувати, що процес управління доходами готельного підприємства — це взаємодія моделей управління з метою максимізації доходу від продажів готельних послуг за результатами [1]:

- моніторингу і прогнозування поведінки споживчих мікросегментів для формування гнучкої цінової політики;
- виділення ресурсного потенціалу для реалізації готельних послуг за відповідною цій кон'юнктурній ситуації ціновою політикою;
- застосування основних економічних принципів при визначенні ціни і контролю за обсягами пропозиції номерів;
- управління тарифами і завантаженням номерного фонду;
- комплексного застосування стратегій ціноутворення для визначених споживчих сегментів у визначеному часовому просторі.

Провівши аналіз наукових досліджень стосовно сутності revenue-менеджменту як процесу, що базується на поєднанні зазначених управлінських дій, свідчать, що його імплементація у діяльність готельних підприємств насамперед пов'язана із застосуванням такої вагової інформаційної детермінанти, як Global distribution systems (GDS). Для готельного бізнесу GDS — це основний канал продажів готельних послуг. Відповідно, revenue-менеджмент спирається на поєднання у процесі управління бізнесом інтелектуального капіталу підприємства та комплексу комп'ютерних моделей. Суб'єкт готельного бізнесу, менеджмент якого системно відслідковує тенденції у формуванні попиту різними споживчими сегментами, спроможний: превентивно реагувати на потреби туристів; обґрунтовано використовувати фінансові засоби на маркетингові заходи; адресно використовувати канали взаємодії для формування сегмента лояльних споживачів.

Таким чином, для успішного застосування revenue-менеджменту необхідною є систематизація показників, які кількісно та якісно виражають параметри інформаційних потоків щодо сегментів споживачів для формування цінової політики суб'єкта готельного бізнесу. До переваг використання аналітичного інструментарію revenue-менеджменту слід віднести [2]:

- системний аналіз коливання кон'юнктури ринку та конкурентного середовища;
- моделювання прогнозів щодо збуту готельних послуг;
- визначення прибуткових та потенційно привабливих споживчих сегментів;
- гнучкість управлінських рішень щодо розвитку функціональних стратегічних підрозділів;
- можливість впливу на маркетингову політику щодо визначення каналів продажів, умов пропозиції послуг і методів їх просування.

Виходячи з наведених аргументів, можна констатувати, що revenue-менеджмент — це управлінська технологія формування цінової політики на основі прогнозування споживчого попиту, яка спрямована на досягнення оптимального співвідношення між попитом на послуги і відповідною пропозицією, використання найбільш ефективних

каналів збуту як базових детермінант зростання доходів. В умовах коливання кон'юнктури ринку готельних послуг досягнення цієї прагматичної мети потребує сегментації попиту, моделювання еластичності ціни і застосування методів оптимізації цінової політики.

Безпрецедентно активний розвиток інформаційних технологій впливає на формування цінової політики суб'єкта готельного бізнесу у реальному проміжку часу і несе в собі якісно нові проблеми та виклики. Саме тому слід враховувати, що цінова політика готелю перебуває у взаємозв'язку з елементами маркетингу і суттєво впливає на рентабельність господарської діяльності готельного підприємства, його життєздатність і фінансову стабільність. Цінова політика в системі revenue-менеджменту має ознаки цінової дискримінації тому, що один і той самий продукт або послуга можуть бути реалізовані різним ринковим сегментам або типам споживачів за різною ціною навіть протягом дня. При цьому саме цінова дискримінація за результатами згладжування попиту і пропозиції дозволяє збільшувати обсяги реалізованих послуг, забезпечувати додатковий дохід і прибуток. Ця форма ціноутворення використовує зниження/підвищення ціни для залучення додаткових клієнтів і доходів без зниження/підвищення ціни для всіх сегментів споживачів. Згідно з методичними положеннями revenue-менеджменту ціна продажу номеру може бути різною не тільки у певні дати, сезони, дні тижня, доцільно навіть застосовувати різні ціни продажів протягом дня. Зокрема, ціна що пропонується споживачам, які користуються електронними каналами продажів, повинна істотно відрізнятися від тієї, за яку споживач готовий сплатити кошти, придбаваючи послуги безпосередньо при поселенні. Варто усвідомлювати, що споживача, який купує номер заздалегідь, використовуючи Інтернет, доцільно заохочувати та знижувати тарифи. Програми лояльності або програми заохочення постійних гостей також сприяють підвищенню доходів готелю. Програми утримання постійних гостей не повинні бути дисконтними. Це програми накопичення балів, ночівель тощо [3].

Отже, дослідивши сутність revenue-менеджменту в готельному бізнесі, можна зробити висновок, що для досягнення цілей економічної діяльності актуальним для суб'єктів готельного бізнесу є застосування управлінських технологій, які відображають такі детермінанти їх успішного розвитку, як інформаційні інновації та інтелектуальні ресурси. Ці компоненти — основа регулювання успішного управління суб'єктами готельного бізнесу, що створюють необхідні умови для ефективного використання ресурсного потенціалу та підвищення якості послуг. Впровадження revenue-менеджменту у систему управління готельним бізнесом надасть можливість готельним підприємствам не тільки посилити конкурентно спроможність на ринку, але і збільшити капіталізацію, підвищити інвестиційну привабливість. Менеджмент готелю повинен бути спроможним використовувати ефективну обліково-аналітичну систему, яка поєднує між собою управлінську (оперативний та стратегічний рівні), інформаційну, маркетингову, бухгалтерську детермінанти, які формують інструментарій revenue-менеджменту. Це дасть змогу визначати джерела формування доходів, забезпечувати оптимальну структуру готельних послуг, виявляти резерви збільшення власних фінансових ресурсів, оптимізувати структуру активів, здійснювати контроль за цільовим використанням фінансових коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костин К. Б. Ревеню-менеджмент как основа успешного развития индустрии туризма. Предпринимательство. 2012. № 11 (209). С. 151-156.
2. Мазаракі А., Бойко М., Кулик М. Детермінанти ревеню-менеджменту в готельному бізнесі. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2017. № 4. С. 66-78.

3. Cross R. G., Higibe J. A. & Cross D. Q. (2009). Revenue management's renaissance: Arebirth of the art and science of profitable revenue generation. *Cornell Hospitality Quarterly*, 50(1). P. 56-81.

Ніколайчук Т. О.

магістр правознавства, аспірант

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ України,
м.Одеса, Україна

ОН-ЛАЙН ПОСЛУГИ ВРАЖЕНЬ, ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Діджиталізація в активному темпі продовжує охоплювати всі сфери економіки. Останнім часом внаслідок всесвітньої пандемії коронавірусної інфекції, спричиненої SARS-CoV-2, населення не мали можливості задовольнити свої потреби в отриманні позитивних вражень, емоцій, спогадів шляхом відвідування туристичних курортів чи інших місць відпочинку, через обмеження медико-соціального характеру, що зумовило формування нових форм господарської діяльності у форматі он-лайн, як одного з напрямів розвитку е-туризму.

Д.-Д. Уілсон, Д. Праудфуд, Д. С. Валачич зазначають, що з огляду на наявні соціально-економічні умови, одними з головних інструментів маркетингу вражень є соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, Twitter, тощо. Відповідні он-лайн мережі мають досить широке коло інструментів управління враженнями, однак вимагають оприлюднення персональних даних [1].

М. Л. Рілі, А. Е. Батс зазначають, що головним чинником надання послуг вражень може бути самопрезентація, як інструмент селф-брендінгу, оскільки позитивна ділова репутація може заздалегідь сформувані позитивні очікування від послуг [2].

П. Бансал та Д. Кітстрок стверджують, що менеджмент вражень може стати вектором господарської діяльності для підприємців, що працюють у сфері екології, однак важливим чинником є організаційно-правова прозорість діяльності такої юридичної особи [3].

Дж. Грінберг, Дж.Р Біас, Д. Е. Еск'ю зазначають, що менеджмент вражень повинен здійснюватись з урахуванням двох важливих організаційних питань: як менеджери вражень можуть створити об'єктивні враження для своїх клієнтів, та, на підставі яких критеріїв, створені враження можна оцінювати, як справедливі [4]. Водночас, науковець, М. Алвентсон, розглядає систему управління враженнями, як суміжну з рекламною галуззю, оскільки саме від рекламодавців залежить більша частина вражень та очікувань потенційних клієнтів, їх ідентифікація запропонованих послуг [5].

Індустрія туризму потребує формування інноваційно-маркетингових напрямів господарської діяльності, що відповідатимуть сучасним суспільно-соціальним обмеженням, задовольнятимуть потреби населення в отриманні позитивних емоцій та ментальної реабілітації, а також стануть фінансово-вигідними формами ведення бізнесу. Нами пропонується, он-лайн формат надання послуг вражень, як альтернативний спосіб ведення господарської діяльності, що відповідає сучасним соціальним та гео-політичним обмеженням, а також дозволяє приватним підприємцям розвивати інноваційно-господарські вектори. Отже, ведення господарської діяльності у сфері послуг вражень, варто зонувати з урахуванням форми взаємодії та постачання замовникам (потенційним

клієнтам):

- послуги вражень у режимі реального часу (офф-лайн підприємницька діяльність), тобто безпосередня взаємодія з клієнтами, шляхом формування персоналізованого сценарію надання туристично-рекреаційних послуг, спрямованих на отримання вражень (наприклад, розроблення персонального романтичного туру по місцям першого знайомства для сімейної пари; послуги інтим-вражень);

- он-лайн послуги вражень, тобто дистанційний або опосередкований процес взаємодії з природними ресурсами, шляхом моделювання клієнт-проекту, 3-D або 5- D квестів, кейсів вражень та здійснення комплексу інформаційно-технічних, логістичних заходів щодо управління руху кінцевого продукту до замовника (Рис. 1).

Комерційне відтворення природного стану, текстури, кольору, аромату природних ресурсів, представників фауністичних чи флористичних угруповань є видом опосередкованого спеціального природокористування, оскільки без їх «фізичного» контакту з «тілом» ресурсу, відтворення візуального та текстурного образу було б неможливе. Кейси вражень у сфері туристично-рекреаційних послуг пропонується розглядати, як належним чином упорядковану систему заходів або інших дій, що спрямовані на програмування (регулювання інтенсивності) емоцій, вражень, набуття досвіду на підставі штучного розробленого сценарію з урахуванням побажань клієнта, його професійних та особистих якостей, туристичного досвіду, фінансових ресурсів. Кейсам вражень притаманні наступні функціональні властивості: графічне, аудіо та відео оформлення; персоналізований штучний сценарій, що містить низку обставин, що мають спровокувати певний спектр емоцій та вражень у клієнта; опосередкована взаємодія з природними ресурсами, шляхом їх візуального або аудіоспоживання; індивідуалізований характер продукту з урахуванням особливостей (особистих, професійних якостей, уподобань, туристичного досвіду, емоційного психотипу, тощо) та очікувань замовника; формування кейсу вражень-як кінцевого продукту всіх процесів господарської діяльності підприємця (Рис 2).

Рис. 1. Форми здійснення господарської діяльності спрямованої на надання послуг вражень

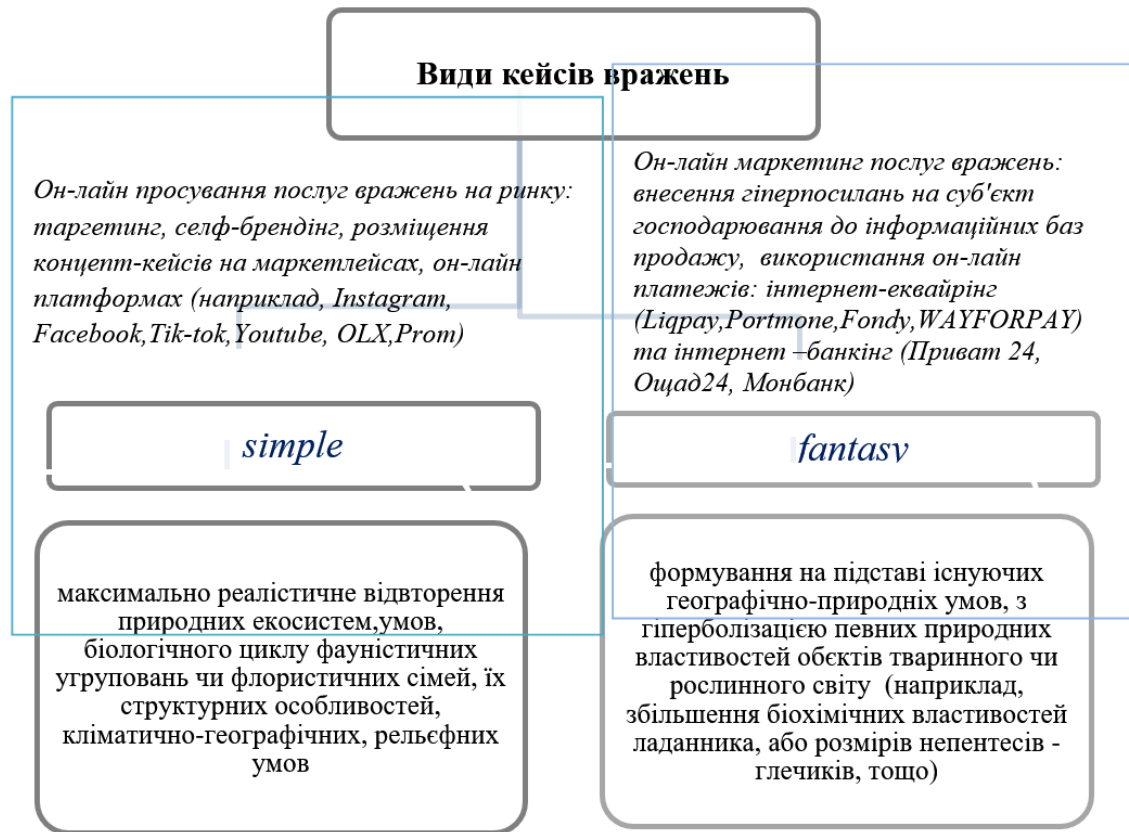

Рис. 2. Зонінг кейсів вражень залежно від візуально-графічної форми та форми просування на ринок

Джерело: власна розробка автора

Авторський кейс вражень спрямований на програмування вражень, набуття нетрадиційного досвіду, не можна розглядати, виключно, як підвид туристично-рекреаційного продукту, оскільки головною метою його є не ознайомлення потенційного клієнта з історико-культурними особливостями певного інфраструктурного об'єкту або природного комплексу (з традиційно-туристичного підходу), а виклик певного спектру емоцій, регулювання їх інтенсивності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Wilson D. W., Proudfoot J. G., & Valacich J. S. Saving face on Facebook: Privacy concerns, social benefits, and impression management. Paper presented at 35th International Conference on Information Systems: Building a Better World Through Information Systems. ICIS 2014, Auckland, New Zealand. URL: <https://arizona.pure.elsevier.com/en/publications/saving-face-on-facebook-privacy-concerns-social-benefits-and-impr> (дата звернення 04.03.2021р.)
2. Leary M. R., & Allen A. B. Self-presentational persona: Simultaneous management of multiple impressions. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2011. Vol. 101(5). PP. 1033-1049. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2011-12251-001>. <https://doi.org/10.1037/a0023884> (дата звернення 21.03.2021р.)
3. Bansal P., Kistruck G. Seeing Is (Not) Believing: Managing the Impressions of the Firm's Commitment to the Natural Environment. *J Bus Ethics*. 2006. Vol. 67. PP. 165-180 URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-006-9021-9#citeas>. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9021-9> (дата звернення 16.03.2021р.)
4. Greenberg J., Bies R. J., & Eskew D. E. Establishing fairness in the eye of the beholder: Managing impressions of organizational justice. Sage focus editions, *Applied impression management: How image-making affects managerial decisions*. 1991. Vol. 135. PP. 111-132. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1991-98424-006> (дата звернення 28.12.2020р.)
5. Alvesson M. Talking in Organizations: Managing Identity and Impressions in an Advertising Agency. *Organization Studies*. 1994. Vol. 15(4). PP. 535-563. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/017084069401500403>. doi:10.1177/017084069401500403 (дата звернення 12.03.2021р.)

Новосолова О. С.

к. е. н., доцент

Цегельна А. С.

здобувачка вищої освіти

Херсонський національний технічний університет,

м. Херсон, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТА ПОГАШЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Ключовими макроекономічними й бюджетними чинниками, які зумовили стрімке зростання державного та гарантованого державою боргу впродовж останніх років в Україні, є: політична криза; глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури й промислових об'єктів на частині території країни внаслідок військового конфлікту на сході країни; знецінення гривні по відношенню до ключових міжнародних розрахункових грошових одиниць; фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене значною мірою збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу; необхідність потужної державної підтримки державних підприємств, банків та Пенсійного фонду України тощо.

Отже, за наявності значного дефіциту державного бюджету постає гостра необхідність у пошуку джерел його фінансування. Структура джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України представлена на рис. 1.

Головним джерелом фінансування бюджетного дефіциту в 2017 році були внутрішні запозичення, що становили 375,27 млрд. грн. у загальній структурі фінансування.

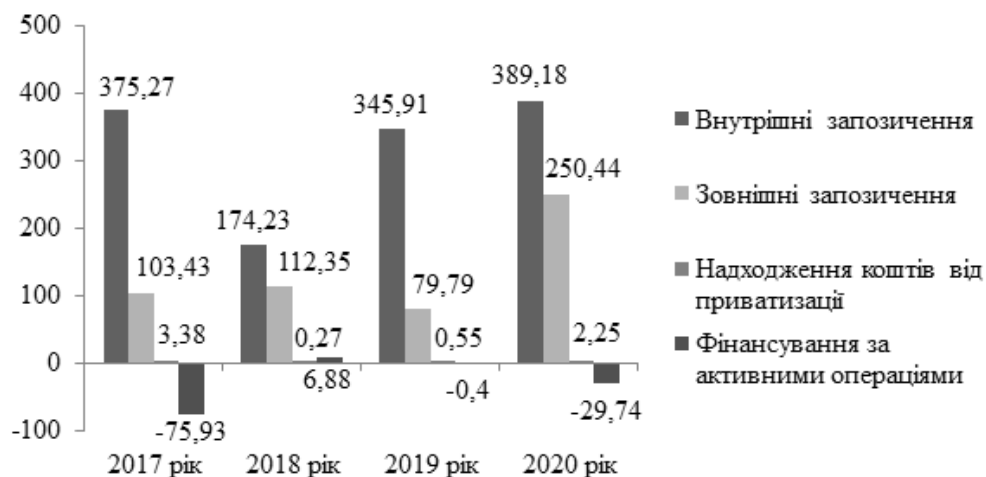

Рис. 1. Структура джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України у 2017-2020 роках, млрд. грн

Складено авторами за даними джерела [1, 2]

Зовнішні запозичення становили 103,43 млрд. грн., мала частка припадає на надходження від приватизації — 3,38 млрд. грн. У 2018 році збільшилася величина зовнішніх надходжень — 112,35 млрд. грн., та значно зменшилася частка внутрішніх запозичень порівняно з минулим роком — 174,23 млрд. грн. На відміну від 2017 року, у 2018 році фінансування за активними операціями становило 6,88 млрд. грн. За підсумками 2019 року сума внутрішніх запозичень збільшилася до 345,91 млрд. грн., а сума зовнішніх

запозичень зменшилась до 79,79 млрд. грн. На кінець 2020 року у структурі джерел фінансування дефіциту порівняно з 2019 роком збільшився обсяг внутрішніх запозичень — 389,18 млрд. грн., та збільшилась частка зовнішніх запозичень — 250,44 млрд. грн.

Одним з факторів, який свідчить про недосконалість існуючої системи управління державним боргом, є істотне зростання витрат бюджету на обслуговування та погашення державного боргу.

Слід розглянути детально динаміку обсягів погашення та обслуговування державного боргу (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка обсягів погашення та обслуговування Державного боргу України
у період за 2017-2020 роки**

Показники	Роки, млрд. грн.				Відхилення 2020/2017	
	2017	2018	2019	2020	млрд. грн.	%
Погашення державного боргу	363,50	234,47	345,21	385,51	+22,01	+6,06
Обслуговування державного боргу	110,46	115,43	119,25	119,72	+9,26	+7,96
Державні запозичення	478,70	286,57	425,70	639,62	+160,92	+33,62

Складено авторами за даними джерела [1, 2]

Як видно з таблиці 1, щороку збільшуються державні запозичення, відповідно збільшується сума погашення державного боргу країни. А саме, за 2017 рік з 478,70 млрд. грн. погасили суму в 363,50 млрд. грн., за 2018 рік з 286,57 млрд. грн. було погашено більшу частину запозичення — 234,57 млрд. грн. За 2019 рік Україна мала державні запозичення у розмірі 425,57 і сплатила 345,21 млрд. грн. У 2020 році державні запозичення сягнули критичного показника порівняно з минулими роками, і становили 639,62 млрд. грн., тобто на 160,92 млрд. грн. або на 33,62% більше порівняно з 2017 роком, з яких погашенню підлягало 385,51 млрд. грн.

Витрати на обслуговування державного боргу протягом 2017-2020 років також збільшувалися. Так, у 2017 році вони сягнули 110,46 млрд. грн., у 2018 році — 115,43 млрд. грн., у 2019 році — 119,25 млрд. грн. і в 2020 році зросли до 119,72 млрд. грн., що на 7,96% або на 9,26 млрд. грн. більше, якщо порівнювати з 2017 роком.

У розрізі термінів погашення станом на 2021 рік (рис. 2) у період 2021-2022 років належить погасити 350,9 млрд. грн. державного боргу, потім у період 2023-2034 років — 37,8 млрд. грн., у період 2035-2046-15,5 млрд. грн.

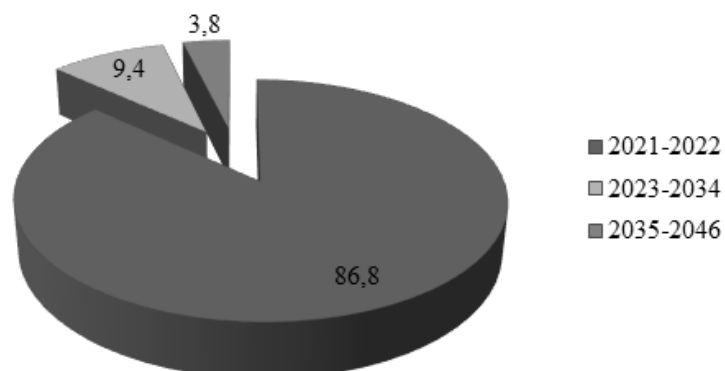

Рис. 2. Структура державного боргу в розрізі термінів погашення станом на 01.05.21 року, %

Складено автором за даними джерела [1, 2]

Таким чином, у найближчі два роки до погашення належить 86,8% усіх боргових зобов'язань України. Це свідчить про нераціональність управління залученням коштів та неузгодженість боргової політики.

Основні показники, які характеризують динаміку та масштабність державного боргу і боргового навантаження на економіку України представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Показники боргового навантаження на економіку України у період 2017-2020 роки

Показник	Роки			
	2017	2018	2019	2020
Державний та гарантований державою борг, млрд. грн.	2 141,82	2 168,45	1 998,30	2 551,88
Величина доходів Державного бюджету України, млрд. грн.	793,11	928,11	998,28	1 076,03
Величина офіційних резервів НБУ, млрд. грн.	527,94	576,47	599,26	829,46
Сума, що спрямовується на погашення державних зобов'язань, млрд. грн.	363,50	234,47	345,21	385,51
Сума, що спрямовується на обслуговування державних зобов'язань, млрд. грн.	110,46	115,43	119,25	119,72
Загальна сума платежів за державним боргом, млрд. грн.	473,96	349,90	464,46	505,23
Відношення державного та гарантованого державою боргу до доходів Державного бюджету України, %	270,05	233,64	200,17	237,16
Відношення платежів за державним боргом до доходів Державного бюджету України, %	59,76	37,70	46,53	46,95
Відношення державного боргу до офіційних резервів НБУ, %	405,69	376,16	333,46	307,66
Відношення державного боргу до ВВП, %	71,80	60,94	50,28	60,80
Приріст ВВП, % відповідно до попереднього періоду	+25,2	+19,3	+11,7	+5,5
Приріст державного та гарантованого державою боргу, % відповідно до попереднього періоду	+11,0	+1,3	-7,9	+27,7

Складено автором за даними джерела [1, 2]

Треба відзначити, що загальний обсяг державного боргу України перевищує за розміром доходну частину державного бюджету на 1 475,85 млрд. грн. за підсумками 2020 року.

Показник відношення державного і гарантованого державою боргу до доходів державного бюджету у 2017-2020 роках перевищував критичний рівень у 150%, а у 2019 році цей показник зменшився до 200,17%, що все одно є загрозою для боргової безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боргова статистика. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/podatok-na-dodanu-variant> (дата звернення: 26.05.2021).
2. Державний борг України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg_osn_inf. (дата звернення: 09.05.2021).

Олініченко К. С.

к. е. н., доцент

Прядко О. М.

к. е. н., доцент

Харківський державний університет харчування та торгівлі,
м. Харків, Україна

МАРКЕТИНГОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИВЕДЕННЯ НА РИНОК ХАРЧОВОГО ПРОДУКТУ

На сучасному етапі виробники ставлять за мету виведення на ринок якісних та конкурентоспроможних м'ясних продуктів, які найбільш повно задовольнятимуть потреби споживачів і користуватимуться попитом серед населення. Це потребує активізації інноваційної діяльності, яка набуває особливого значення для національної економіки в контексті наростання інтеграційних процесів на усіх рівнях соціально-економічної системи, а також розвитку ринкових відносин. Харчова промисловість є однією із складових переробної промисловості аграрного сектору економіки. Харчова промисловість має у своїй структурі різні товарні ринки, ключову роль відіграє ринок м'яса та м'ясопродуктів. М'ясний ринок займає високу позицію серед товарних ринків, через те, що м'ясо є невід'ємною частиною раціону кожної людини, у якого не має відповідних товарів-замінників. Через те, що м'ясний ринок та ринок м'ясопродуктів в Україні становить значну частку, то пріоритетом у національній продовольчій політиці мають знаходитись розвиток та підвищення конкурентоспроможності національних підприємств галузі.

Інноваційна політика м'ясопереробних підприємств — один з основних чинників, які впливають на маркетингові показники ефективності функціонування підприємства. З огляду на це варто провести маркетингове дослідження на ринку м'ясних полуфабрикатів, які дають змогу використовувати якісно нові підходи до розробки інноваційних м'ясних продуктів.

На українському ринку представлено кілька видів м'ясних битків. За складом на ринку м. Харків можна відзначити такі биткі: з м'яса яловичини і свинини; з м'яса птиці; з м'яса, з додаванням рослинних інгредієнтів. Аналіз споживання полуфабрикатів битків та котлет в Україні показав, що споживання в Україні складає 29% від загального споживання продуктів з м'яса [1]. За даними статистики основними споживачами полуфабрикатів битків та котлет в Україні є працівники державного сектора економіки, виробничий персонал, студенти, туристи і дачники. Це показує що рівень доходу споживачів — середній і нижче середнього, а середній вік споживача — 25-40 років. Динаміка продажу полуфабрикатів битків та котлет показує що попит і споживання м'яса і м'ясних продуктів, до яких відносяться і полуфабрикати битків та котлет, зростає в осінньо-зимовий період.

Нами досліджено фактори, які впливають на вибір споживачів при здійсненні покупки полуфабрикатів битків та котлет. Насамперед це співвідношення ціна-якість, найбільшою популярністю в Україні користуються полуфабрикати битків та котлет середнього цінового сегменту. По-друге — споживач віддає перевагу продуктам, з максимально натуральним складом, так як здоровий спосіб життя зараз в тренді. По-третє — споживач довіряє перевіреним продукції, а виробники прагнуть створити позитивний імідж для свого продукту.

Задля розрахунку рекомендованої ціни на биткі парові з використанням функціо-

нального напівфабрикату пажитника нами було проведено конкурентний аналіз виробників, що пропонують товари вагові у роздріб на ринку м. Харків (табл. 1). Розрахунок середньої ціни на полуфабрикати битків та котлет на ринку м. Харків у січні 2021 року визначив 42,30 грн., але для розрахунку рекомендованої маркетингової ціни нам потрібно враховувати коефіцієнт цінності інноваційного продукту биткі парові з використанням функціонального напівфабрикату пажитника. За нашими підрахунками цей коефіцієнт склав 1,23. Таким чином, розрахована рекомендована ціна на інноваційний товар «биткі парові з використанням функціонального напівфабрикату пажитника» склала 50 грн. 00 копійок за кг.

Окрім економічного розрахунку ціни на новий продукт потрібно визначити ступінь готовності до купівлі нового продукту потенційними споживачами. Нами розроблено анкету, за допомогою якої проведено опитування. Збір, аналіз даних та їх опрацювання здійснено за допомогою онлайн-анкетування Google Форми. Інформація збиралась на протязі січні-лютого 2021 року.

Описані раніше статистичні дані щодо тенденції споживання полуфабрикатів битків та котлет підтвердилися результатами опитування: більшість споживачів досить часто купують полуфабрикати битків та котлет — 60%. Отримані за допомогою опитування дані свідчать, що найважливішими критеріями при покупці полуфабрикатів битків та котлет є: натуральність (45%), ціна (28%), смак (17%), популярність виробника (10%).

Під час дослідження важливо було дізнатись, який вид/форма має бути у полуфабрикатів битків та котлет. Результати виявились на користь класичного овального виду. Згідно аналізу відповідей на питання щодо місця купівлі полуфабрикатів битків та котлет, більшість респондентів відповіли про споживання вдома.

Таблиця 1

Конкурентний аналіз виробників полуфабрикатів битків та котлет на ринку м. Харків у січні 2021 р.

№	Виробник	Назва виробу	Ціна за 1 кг., грн	Середня оцінка якості*
1	ТМ «Айс store»	Котлета «Богатирська»	50,6	8,4
2	ТМ «Айс store»	Котлета «Їжачок»	52,8	8,4
3	ТМ «Айс store»	Котлета «Народна»	42,9	6,6
4	ТМ «Айс store»	Котлета «Смачна»	42,9	6,9
5	ТМ «Еліка»	Котлети «Домашні»	39,7	7,6
6	ТМ «Полісся»	Котлети «Столичні»	30,7	7,1
7	ТМ «Полісся»	Котлети «Домашні»	42,6	9,1
8	ТМ «Полісся»	Котлети «Вкусні»	38,0	8,8
9	ТМ «Легко»	Котлети «Шкільні»	36,7	6,8
10	ТМ «Своя Лінія»	Котлети «Домашні»	43,6	6,5
11	ТМ «Велика кишеня»	Котлети «Ніжні»	36,8	6,8
12	ТМ «Ермоліно»	Котлети «Бабусіни»	48,5	7,7
13	ТМ «Ермоліно»	Котлети «Домашні»	46,9	9,2
14	ТМ «Ермоліно»	Котлети «Столичні»	39,7	8,9

*Якість оцінювалась споживачами за 9-ти бальною шкалою методом опитування у місцях продажу

В опитуванні прийняли участь споживачі різного віку: найбільша кількість опитованих 32,43% люди від 19 до 25 років, 20,44% — люди віком від 31 до 40 років, 18,73% — споживачі від 26 до 30, 13,70% — віком від 15 до 18 та люди від 40 до 50 років. Вид діяльності опитованих споживачів: студент 20,3%, воєнний службовець

28,8%, робітник 22%, керівник 10,2%. Аналіз отриманих даних свідчить про консерватизм у виборі полуфабрикатів битків та котлет — лише 13% респондентів цікавляться специфічними смаками та домішками у класичний смак. При з'ясуванні вподобань місця здійснення покупки полуфабрикатів битків та котлет, більшість віддали перевагу купівлі у супермаркетах міста. Це пов'язано з комфортом знаходження у магазині та сподіваннями на придбання більш свіжого товару тому що там відповідають умови зберігання. З даними анкет рівень доходу на 1 людину на місяць становить: 29,59%—6001 грн та вище, також 29,59% споживачів щомісяця отримують до 3000 грн, 16,87% заробляють від 3001 до 6000 грн, а від 10000 грн—23,94%.

Результати проведеного дослідження показують ставлення споживачів до вибору полуфабрикатів битків та котлет, їх готовність модернізувати та змінювати старі некорисні звички в харчуванні. Наглядно показують в яких місцях краще реалізувати товар та на які критерії звертати увагу під час розробки нових інноваційних товарів. Також данні результати можуть бути корисними під час формування маркетингової політики підприємств, що працюють на ринку м'ясопереробної продукції або на ринку здорового харчування, а також формування інструментів комплексу маркетингу для виведення їх на ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статистичні дані. Торгівля // Державна служба статистики України [Електрон. ресурс].— Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Орищенко Є. М.
здобувач вищої освіти
Ковтун Г. І.
старший викладач
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Тенденція формування постіндустріального суспільства вимагає пошуку шляхів розвитку й збільшення ресурсної складової виробництва через впровадження інновацій. Важливим елементом інноваційного процесу є інноваційний потенціал, що характеризує здатність підприємства до модернізації, котра визначає технічне лідерство і конкурентоспроможність. Розвиток підприємств ГРБ неможливий без впровадження стратегії інноваційного розвитку, адже інноваційна діяльність є умовою активного їх розвитку в умовах ринку. Здійснення інноваційної діяльності формує стійкі конкурентні переваги над іншими підприємствами й сприяє збільшенню рівня рентабельності. Так, інноваційні концепції й ідеї нових та вже діючих ресторанів України гарантували їм певні конкурентні переваги, що дозволило їм ефективно функціонувати на ринку навіть в умовах економічного занепаду [1].

Проблеми створення передумов для інноваційного розвитку підприємств, визначення шляхів формування та зміцнення інноваційного потенціалу є об'єктом дослідження значної кількості вітчизняних науковців: С. Грицуленко, С. Дорогунцов, О. Коцюбин-

ська, О. Красовська, І. Новікова, М. Пашутенков, А. Чухно, Л. Федулова, В. Федоренко та інших.

В економічній теорії не існує єдиного підходу до визначення поняття інноваційного потенціалу. Так, В. Верба та І. Новікова визначають його як сукупність інноваційних ресурсів, що знаходяться у взаємозв'язку між собою, і чинників, що створюють необхідні умови для оптимального використання таких ресурсів з метою досягнення певних орієнтирів інноваційної діяльності та збільшення рівня конкурентоспроможності підприємства [2, с. 26]. Н. Сиротинська трактує дане поняття, як сукупність наукових, технічних, технологічних і кадрових, просторових, організаційних, фінансових та інформаційних ресурсів, які визначають потенціал підприємства до розробки інноваційних ідей та їх втілення у реальній конкурентоспроможній інноваційній продукції [3, с. 257].

Структурними складовими інноваційного потенціалу підприємства є: інтелектуальна (інноваційні можливості співробітників, що займаються дослідженнями і розробками, їх кваліфікація та досвід); науково-дослідна (наявність інтелектуальної власності та прав на неї, ліцензійних угод; співпраці з науково-дослідними організаціями); виробничо-технічна (інноваційні можливості виробничих підрозділів; автоматизація виробничих процесів); фінансова (величина фінансових ресурсів; прибуток та його використання; фінансова стійкість та ділова активність); маркетингова (інноваційні можливості продукції, цінова політика; конкурентні позиції на ринках збуту; рекламна діяльність); організаційно-управлінська (інноваційні можливості цільових установок і ключових стратегій; цінностей, традицій).

На підприємствах ГРБ умовно виділяють чотири види інновацій: виробничо-технологічні (встановлення сучасної кухонної техніки, розробка нових технологічних карт, постійне оновлення меню); науково-технічні (введення касових апаратів, що мають додаткові інформаційні функції; встановлення посудомийних машин, тощо); торговельно-технологічні (електронне меню, що допомагає споживачу самостійно замовляти страви через спеціальні програми тощо); організаційно-управлінські (створення контактних груп для більш ефективного обміну інформацією між персоналом [4, с. 37].

Головними чинниками, що сприяють підвищенню ефективності формування інноваційного потенціалу підприємств ГРБ є: модернізація та збільшення матеріально-технічної бази; залучення до роботи молодих та ініціативних працівників; оптимізація організаційної структури управління для збільшення ефективності роботи; підвищення оборотності капіталу; дослідження інформаційної бази; впровадження новітніх технологій.

Отже, інноваційна діяльність підприємств ГРБ в Україні протягом останніх років набула особливо стрімкого розвитку. Для забезпечення конкурентоспроможності та стійкої позиції на ринку готельно-ресторанних послуг процеси інноваційних змін на підприємствах мають відбуватися регулярно, відповідно до зміни бажань споживачів. Значну увагу в процесі цих змін необхідно приділяти торговельно-технологічним і виробничо-технологічним інноваціям, адже вони спрощують роботу персоналу, що відображається на якості обслуговування та на величині прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верхоглядова Н. І., Каширнікова І. О., Методичний підхід до визначення інноваційного потенціалу підприємства. Ефективна економіка. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2458>.
2. Верба В. А., Новікова І. В. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства. Проблеми науки. 2003. № 4. С. 22-31.
3. Сиротинська Н. М. Сутність інноваційного потенціалу промислових підприємств. Економіч-

ний простір. 2011. № 55. С. 255-260.

4. П'ятницька Г., Григоренко О., Найдюк В., Інноваційний потенціал розвитку підприємств ресторанного господарства в Україні. Товари і ринки. 2013. № 2. С. 29-38.

Островська Н. С.

д. е. н., доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

В умовах становлення інформаційної економіки значно зростає роль банківської системи, актуалізується необхідність її модернізації і приведення у відповідність до світових трендів. Важливість банківської системи у розвитку національної економіки на етапі її діджиталізації обґрунтовується тим, що банки є ресурсом для позик, місцем акумулювання й обміну валюти, саме цими економічними суб'єктами реалізуються основні економічні перетворення з грошима та цінними паперами, здійснюється залучення інвестицій. З огляду на вищезазначене та враховуючи високу динамічність і мінливість екзогенного середовища, логічною є необхідність постійного моніторингу тенденцій розвитку банківської системи країни.

Станом на початок березня 2020 року в Україні функціонує 75 банків, включаючи 6 державних, 35 — з іноземним капіталом (23 зі 100% іноземним капіталом) і 48 банків приватної форми власності. Особливий статус має Монобанк, на офіційному сайті якого зазначено, що це є «роздрібний продукт АТ «Універсал Банк», який виник у рамках співпраці з командою «Fintech Band» [1]. Монобанк випускає на замовлення клієнтів кредитні картки, надає можливість розміщення депозитів, надає деякі інші послуги в електронному форматі, оскільки реалізує це виключно на мобільних пристроях. Це робить послуги даного банку зручними для сучасних клієнтів. В Україні протягом останніх чотирьох років спостерігається тенденція до зменшення кількості банків (рис. 1) [3]. До причин цього можна віднести посилення конкуренції, а також політичну, економічну і соціальну нестабільність в країні, загострення геополітичної ситуації у світі.

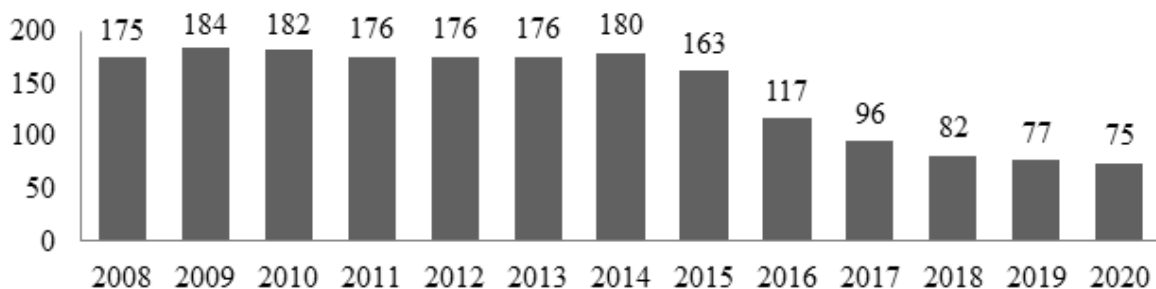

Рис. 1. Динаміка кількості комерційних банків в Україні

Поряд із цим, офіційна статистика свідчить про те, що питома вага банків з іноземним капіталом у сукупній кількості комерційних банків в Україні постійно зростає

(рис. 2) [2; 3; 4; 5]. Саме це створює досить сильну конкуренцію в банківській сфері держави. У низці випадків іноземні банки виявляються більш забезпеченими фінансовими ресурсами та демонструють вищий ступінь адаптивності до змін зовнішнього середовища.

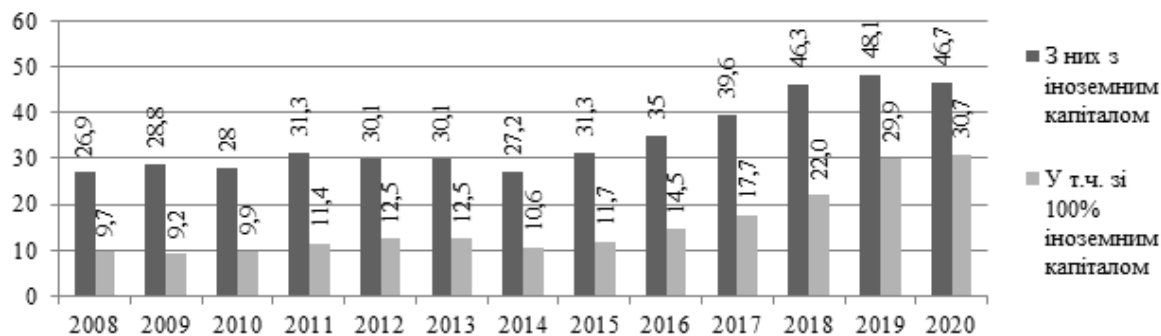

Рис. 2. Частка банків з іноземним капіталом в Україні

У структурі сумарних активів українських комерційних банків станом на 01.03.2020 р. активи в іноземній валюті становили 512811 млн. грн, готівкові кошти — 2036 млн. грн, банківські метали — 367 млн. грн, кошти в НБУ — млн. грн, цінні папери — 56800 млн. грн. Усього було надано кредитів на суму 1032703 млн. грн, у тому числі кредити органам державної влади — 4436 млн. грн, кредити суб'єктам господарювання — 816528 млн. грн, кредити фізичним особам — 211688 млн. грн, кредити небанківських установ — 51 млн. грн. Резерви українських комерційних банків за активними операціями становили 500389 млн. грн.

У структурі сумарних пасивів українських комерційних банків станом на 01.03.2020 р. статутний капітал складав 470696 млн. грн, зобов'язання банків — 1318933 млн. грн, зобов'язання банків в іноземній валюті — 586273 млн. грн, включаючи кошти суб'єктів господарювання на суму 522796 млн. грн, кошти фізичних осіб — 579769 млн. грн, кошти небанківських фінансових установ — 1980 млн. грн.

Аналізуючи динаміку доходів і витрат банків (рис. 3) [2; 3; 4; 5], можна констатувати, що найбільший збиток за всю історію існування банківської системи України спостерігався у 2016 р. Обумовлено це передусім погіршенням відносин між нашою країною на Російською Федерацією; саме у цей період було запущено процеси націоналізації ПриватБанку. Проте, уже починаючи з 2017 р. розмір збитків почав скорочуватись, а в наступному році банки отримали позитивну різницю між доходами та затратами.

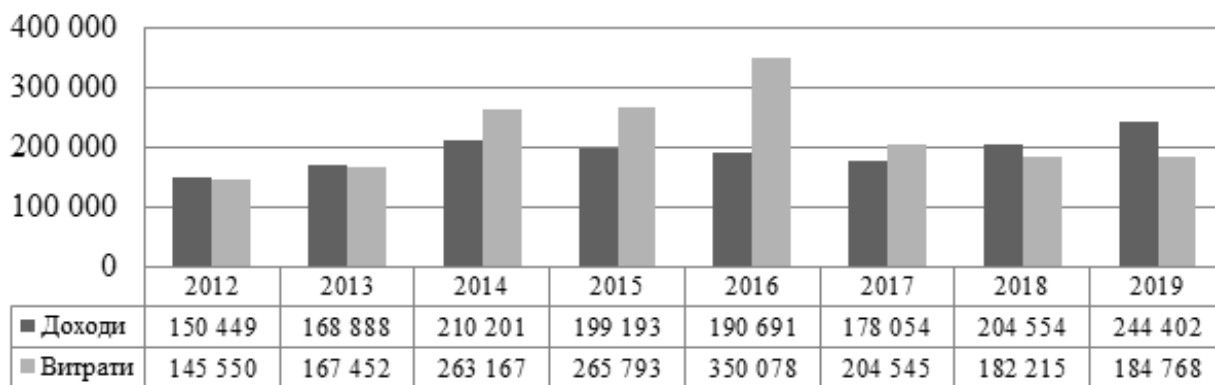

Рис. 3. Основні показники діяльності банків

Підсумовуючи, маємо відзначити, що банківська система України є складним механізмом, що наразі потребує трансформації через існування низки недоліків у його функ-

ціонуванні. До основних проблем банківської сфери можемо віднести її нестабільність, низький рівень довіри з боку населення, слабе технічне оснащення банків, недостатня розвиненість системи захисту інформації та забезпечення кібербезпеки. Перспективами розвитку банківської системи України вважаємо підвищення рівня цифровізації та доступності їх послуг для клієнтів, гарантування прозорості процесів, упровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій, а також імплементацію заходів із забезпечення відповідності діяльності вітчизняних банків міжнародним стандартам та сприяння оперативній адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Abramova A., Beschastnyy V., Zhavoronok A., Fedyshyn M., Lavrov R., Dluhopolskyi O. & Kozlovskyi S. Financial technologies development prospects in the countries of Eastern Europe and Ukraine. *International Journal of Management*. 2020. 11(7). P. 384-398. DOI: <https://doi.org/10.34218/IJM.11.7.2020.037>
2. Жаворонок А. В., Фецишин М. П., Ковальчук Н. О. Трансформація банківських продуктів і послуг у сучасних умовах. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 2 (18). С. 202-215.
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>
4. Mints O., Marhasova V., Hlukha H., Kurok R., & Kolodizieva T. Analysis of the stability factors of Ukrainian banks during the 2014-2017 systemic crisis using the Kohonen self-organizing neural networks. *Banks and Bank Systems*. 2019. 14(3). P. 86-98.
5. Shkarlet S., Dubyna M., Vovk V. & Noga M. (2019). Financial service markets of Eastern Europe: a compositional model. *Economic Annals-XXI*, 176 (3-4). P. 26-37.

Поліщук Є. А.

д. е. н., професор

Воротнікова А. С.

аспірантка

ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»,

м. Київ, Україна

Воротнікова М. С.

Здобувачка вищої освіти

Національна академія внутрішніх справ,

м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНІ ФОРМИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ В УКРАЇНІ

Науково-дослідницька діяльність вчених — це основна рушійна сила економічного, соціального та культурного прогресу будь-якої країни. Зважаючи на емпірично виявлену високу та стійку залежність технологічного рівня розвитку країни від наукоємності ВВП (що розраховується як відношення витрат на науково-дослідну діяльність до обсягу ВВП країни), можна говорити, що при значенні цього показника 0.4-0.5% наука виконує соціально-культурну функцію; 0.6-0.9% — підтримує сформований технологічний потенціал; при значенні вище 0.9% — забезпечує економічний розвиток суспільства [1].

Тож не дивним є те, що розуміючи важливість здійснення наукових досліджень, українська держава здійснює підтримку молодих вчених шляхом надання стипендій, премій та грантів.

Станом на сьогодні в Україні існує наступний перелік державних форм фінансової

підтримки науково-дослідницької діяльності молодих вчених:

1. Державні стипендії:

- Стипендії Президента України для молодих вчених призначаються відповідно до Указу Президента України від 22 березня 1994 р. «Про державну підтримку наукової діяльності Академії наук України» з метою підтримки молодих науковців Національної академії наук, які проводять перспективні наукові дослідження в галузі природничих, технічних, гуманітарних і суспільних наук [16]. Присуджуються 300 щомісячних стипендій Президента України, строком до двох років [2];

- Іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук засновано на підставі Постанови Верховної Ради України «Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук» від 05 лютого 2019 р. задля покращення ефективності адресної підтримки молодих учених — докторів наук, створення додаткових можливостей і стимулів для проведення ними в Україні фундаментальних і прикладних наукових досліджень з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки. Присуджується 30 іменних стипендій, строком на 1 рік [8];

- Стипендії Кабінету Міністрів України для молодих вчених, які успішно проводять наукові дослідження, здійснюють актуальні науково-технічні розробки і вже досягли визнаних результатів [15]. Присуджуються 320 щомісячних стипендій Кабінету Міністрів України, терміном на два роки [2];

- Стипендії НАН України для молодих вчених присуджуються 300 щомісячних стипендій НАН України у розмірі 8 мінімальних заробітних плат кожна строком до двох років [14].

2. Державні премії:

- Щорічна премія Президента України для молодих вчених присуджується за видатні досягнення в галузі природничих, технічних та гуманітарних наук, які сприяють дальшому розвитку науки, суспільному прогресу і утверджують високий авторитет вітчизняної науки у світі (у тому числі дослідження теми Голодомору 1932-1933 років в Україні) [4];

- Премія Верховної Ради України молодим вченим створена з метою розвитку вітчизняної науки і техніки, покращення підтримки молодих вчених, створення додаткових можливостей і стимулів для проведення ними фундаментальних і прикладних наукових досліджень та науково-технічних розробок з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки [12]. Присуджується 30 іменних стипендій, строком на 1 рік;

- Премія Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України присуджується молоді, особливі досягнення якої сприяють розвитку молодіжних ініціатив на місцевому рівні. Щороку присуджується до 20 премій у розмірі 50 тис. гривень кожна [13];

- Премія НАН України для молодих учених і студентів вищих навчальних закладів за кращі наукові роботи присуджується за роботи в галузі природничих, технічних і соціогуманітарних наук. Щорічно присуджується 14 премій для молодих учених і 14 премій для студентів вищих навчальних закладів;

- Національна премія імені Бориса Патона, прийнята в 2021 році, що призначається «за видатні наукові дослідження, які сприяють подальшому розвитку гуманітарних, природничих і технічних наук, позитивно впливають на суспільний прогрес і утверджують високий авторитет вітчизняної науки у світі...» [7];.

3. Державні гранти:

- Гранти Президента України для підтримки наукових досліджень молодих уче-

них — це фінансова підтримка державою обдарованої молоді, що надається з метою реалізації соціально значущих творчих проєктів у соціальній та гуманітарній сфері. Щорічно присуджується 60 грантів [11];

- Гранти Президента України для обдарованої молоді — це фінансова підтримка державою обдарованої молоді, що надається з метою реалізації соціально значущих творчих проєктів у соціальній та гуманітарній сфері. Щорічно присуджується 30 грантів [6];

- Гранти Президента України для докторів наук — це щорічна фінансова підтримка державою наукових досліджень докторів наук в Україні. Щорічно може бути присуджено 20 грантів [5].

З прийняттям 26 листопада 2015 року Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» на законодавчому рівні сформульована місія науки в Україні, а саме: «Рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб» [9]. Формування ж нової політики держави в сфері науки та науково-технічної діяльності покладено на спеціально створену в 2017 році Національну раду України з питань розвитку науки і технології [3]. А вже в 2018 році Урядом України відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» створено Національний фонд досліджень України. Даний фонд є спеціалізованим інструментом діяльності якого направлена на реалізацію державної політики у сфері науки, зокрема на здійснення фінансування науково-дослідницької діяльності, та створення сприятливих умов для реалізації інтелектуального потенціалу українських вчених в сфері наукової та науково-технічної діяльності [10].

За роки незалежності Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України прийнята значна кількість нормативно-правових актів, що регулюють питання державного фінансування науково-дослідницької діяльності молодих вчених. На основі даних законодавчих актів здійснювалася та здійснюється підтримка широкого кола наукових досліджень, хоча й обсяг даної підтримки не є достатнім для стимулювання стрімкого розвитку науки. З закріпленням на законодавчому рівні важливості науки та появою спеціалізованого Національного фонду досліджень, можливе зростання фінансування наукових проєктів молодих вчених, що значною мірою позитивно вплине на функціонування економіки країни в цілому, та її розвиток зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гусаков, Б. И. Программно-целевая модель оценки наукоемкости ВВП / Б. И. Гусаков // Наука и инновации. — 2014. — № 12. — С. 37-42.
2. Комітет Державних премій України в галузі науки і техніки — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.kdpu-nt.gov.ua/uk/>
3. Положення про Національну раду України з питань розвитку науки і технологій: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2017 р. № 226. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-2017>
4. Положення про премію Президента України для молодих вчених: Указ Президента України від 12 червня 2000 р. № 779/2000. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779/2000>
5. Положення про щорічні гранти Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень: Указ Президента України від 17 червня 2009 року N 446/2009. — [Електронний ре-

курс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446/2009>

6. Про гранти Президента України для обдарованої молоді: Указ Президента України від 02 серпня 2000р. № 945/2000. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945/2000>

7. Про державні нагороди: Закон України від 16 березня 2000 року № 1549-III. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14>

8. Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук: Постанова Верховної ради України від 05 лютого 2019 р. № 2676-VIII. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2676-19>

9. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015р. № 848-VIII. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

10. Про Національний фонд досліджень України: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 липня 2018 р. № 528. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2018>

11. Про порядок надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених: Указ Президента України від 24 грудня 2002 р. № 1210/2002. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210/2002>

12. Про Премію Верховної Ради України молодим ученим: Постанова Верховної Ради України від 05 лютого 2019 р. № 2675-VIII. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2675-19>

13. Про Премію Кабінету Міністрів України за особливі досягнення молоді у розбудові України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1333. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2007>

14. Про призначення стипендій НАН України для молодих учених: Постанова Бюро Президії НАН України № 283 від 05.12.2005. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.nas.gov.ua/legaltexts/Pages/default.aspx>

15. Про стипендії Кабінету Міністрів України для молодих вчених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1994 р. № 560. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-94>

16. Про стипендії Президента України для молодих вчених: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 1994 р. № 582. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582-94>

Присяжнюк О. Ф.

к. е. н., доцент

Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ГНУЧКОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ У БІЗНЕСІ

Постійні зміни у зовнішньому середовищі та впливи непередбачуваних факторів (на зразок пандемії COVID-19), посилення конкуренції, вимагає пошуку інноваційних підходів управління бізнесом. Забезпечення постійного підвищення результатів діяльності за будь яких умов — головне завдання керівника бізнес-організації. Дієвим інструментом впровадження змін в діяльність підприємства виступають проєкти. При цьому важливо враховувати та застосовувати сучасні підходи проєктного менеджменту, одним із яких є гнучке проєктне управління.

Загальновідомим є визначення проєкту, як цілеспрямованої діяльності, яку потрібно узгодити в часі з наявними ресурсами (люди, фінанси, матеріали, енергія, знання тощо) для досягнення поставлених цілей. Проєкти можуть мати місце у будь якому напрямі діяльності бізнес-організацій (наприклад — впровадження нового продукту на ринок, формування нової організаційної структури, технічне переоснащення, посилення моти-

вації працівників тощо). У процесі розвитку науки управління проектами сформовано безліч методик, кожна з яких має свої сильні та слабкі сторони. Традиційний проектний менеджмент передбачає чіткий розподіл робіт витрат та виконавців за визначеними етапами його реалізації. Він є базовим методом. Основними перевагами його застосування в бізнесі є забезпечення стабільності, впорядкованості робіт за допомогою планування. Проте основним його недоліком є низька увага до змін, що відбуваються [3]. Дану проблему можна вирішити, акцентуючи увагу на можливостях та перевагах гнучкого управління проектами. В умовах високої мінливості зовнішнього середовища, достатньо швидких темпів розвитку науково-технічного прогресу, потрібні нові, креативні ідеї для забезпечення прибутковості та розвитку бізнес-організацій у будь-якій сфері. Гнучке управління проектами (Agile-менеджмент) концентрує увагу на тому, що будь-які зміни — це «...невід'ємна частина розвитку хорошої ідеї» [2, с. 16]. Найпоширенішими в практиці застосування та найпростішими методиками, що базуються на гнучкому управлінні проектами є Scrum, Lean, Kanban. Будь-яка методика проектного менеджменту має свої переваги та недоліки. Тому, погоджуємось з науковцями, які вважають, що при виборі методу проект-менеджменту потрібно враховувати складність завдання, орієнтуючись на потреби клієнта, наявні ресурси та обмеження, обмеженість у часі та персонал проект-команди [1, с. 128]. Вважаємо, що чутливе управління проектами актуальне до застосування у сучасному бізнес-середовищі, оскільки ці підходи базуються на максимальному задоволенні потреб клієнта, формуванні якісної командної роботи та дозволяють підприємству проводити ефективну адаптаційну політику. Проте, на нашу думку, на початкових фазах будь якого проекту потрібно надавати перевагу традиційним підходам проектного управління, в подальшому комбінуючи їх з дотриманням принципів чутливого управління. Для прикладу, управляючи проектом на основі підходу за стадіями життєвого циклу, на передінвестиційній фазі при формуванні ідеї проекту та її обґрунтуванні, доцільно значну увагу приділити вимогам до кінцевого продукту його споживачів. На інвестиційній стадії, враховуючи філософію Agile, доцільно акцентувати увагу на моніторингу змін та розробці ефективних управлінських рішень, як реакції керівництва на ці зміни та на взаємодії між учасниками проект-команди. На заключній стадії необхідно акцентувати увагу на кінцевому продукті та на задоволенні споживача. Зважаючи на це можна вважати, що Agile-підхід є передумовою прийняття інноваційних рішень у бізнесі.

Невизначеність та мінливість зовнішнього середовища, швидкий розвиток науки, інформаційних технологій, зумовлюють потребу у пошуку інноваційних підходів управління бізнесом. Використання проектного підходу в управлінні бізнес-організаціями дозволяє сконцентрувати увагу та зусилля на досягненні поставлених цілей та вирішенні проблем. Серед значної кількості методик проект-менеджменту в умовах мінливого середовища найбільш доцільною до застосування у бізнес-середовищі є чутливе управління. Серед найбільших його переваг є: орієнтація на зміни, створення цінності для бізнесу, врахування потреб кінцевого споживача та згуртованість, командна робота у процесі виконання проекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жигалкевич Ж. М., Чухліб В. Є. Управління проектами та їх ризиками: підходи та методи Приазовський економічний вісник. 6(17). 2019. С. 126-130.
2. Коул Роб, Едвард Скотчер Блискучий Agile: практичний посібник для проект-менеджерів із використанням Agile, Scrum, Kanban, пер. з англ. Л. Кухарчук. Харків: «Ранок»: Фабула, 2020. 192 с.
3. Топ-7 методів управління проектами: Agile, Scrum, Kanban, PRINCE2 и другие. URL: <https://www.pmservices.ru/project-management-news/top-7-metodov-upravleniya-proektami-agile-scrum-kanban-prince2-i-drugie>.

УНІВЕРСИТЕТИ МАЙБУТНЬОГО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Як свідчать сучасні реалії, уповільнення темпів зростання світової економіки є актуальною проблемою як для багатьох розвинених, так і для більшості країн, що розвиваються. Дослідження сучасних детермінант соціально-економічного зростання свідчать, що практично всі вони визначають ключову роль розвитку науки і освіти у формуванні інноваційної економіки та економіки знань. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким поширенням кардинальних технологічних змін, які базуються на наукових знаннях. У цих умовах наукова та освітня діяльність відіграє роль потужного двигуна суспільного прогресу, виконуючи функції створення нових знань, вдосконалення освіти, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, підвищення рівня та якості життя населення, тому розвиненими країнами світу приділяється велика увага підтримці розвитку освітньої та наукової діяльності як базису забезпечення їх сталого соціально-економічного розвитку [1].

Необхідність пошуку шляхів підвищення рівня соціально-економічного розвитку підтверджується багатьма факторами. Так, рівень реалізованої інноваційної продукції у промисловості України, яка в 2010 р. складала 3,8%, в 2012 р. — 3,3%, в 2015 р. — 1,4%, в 2019 р. — 1,3%, постійно знижується [2]. Загалом, за останні роки Україна втратила свої позиції у рівні інноваційності. За Індексом інновацій Bloomberg Україна у 2020 році знаходилася на 56-му місці з 60-ти країн світу, в 2019-му — на 53-му, в 2018-му — на 46-му [3].

Інноваційність країни має прямий зв'язок з рівнем наукового розвитку, який обумовлює появу нових знань, та якістю освіти, що характеризує здатність населення сприймати нові знання, здійснювати їх трансфер, впроваджувати в економіку країни через інноваційні технології та вироби. Сьогодні конкуренція між державами — це конкуренція в рівні й виробництві знань, що обумовлює зростання значущості інтеграції освіти, науки та бізнесу, яка сприяє прискоренню трансферу знань, а також впровадженню результатів освітньо-наукової діяльності задля забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни.

Але, в Україні, разом з усвідомленням необхідності підвищення ефективності науково-освітнього комплексу, практична інтеграція між освітньою та науковою діяльністю майже відсутня [4]. Так, приплив випускників ЗВО в наукову сферу зберігається на мінімальному рівні (за даними Укрстат у 2019 р. менше 2% випускників ЗВО було зараховано до аспірантури), що скорочує базу для відтворення наукових кадрів; кількість аспірантів і докторантів скорочується, а частка здобувачів, які захистили у встановлений термін дисертаційні роботи в загальній кількості здобувачів наукового ступеня, залишається незначною; триває відтік молодих вчених (більшість з яких отримали бюджетну освіту) і висококваліфікованих кадрів за кордон за відсутності потреби в їх здібностях і навичках всередині країни та низького рівня (з урахуванням рівня кваліфікації, витрат на освіту та ін.) оплати праці; викладачі багатьох вузів взагалі не займаються дослідницькою діяльністю і не можуть впроваджувати результати сучасних наукових досягнень в освітньому процесі; випускники вузів ча-

сто не отримують необхідної фундаментальної і спеціальної підготовки, що знижує їх конкурентоспроможність на ринку праці; скорочується кількість ефективних дослідницьких лабораторій та наукових центрів ЗВО, що призводить до відсутні прикладних наукових досліджень ЗВО, які виконуються у відповідності до запиту бізнесу та ін. [5]. Отже, визначення ефективних форм взаємодії між освітою, наукою та бізнесом з метою формування, збереження та реалізації людського капіталу є дуже актуальним для забезпечення інноваційного зростання економіки України.

Як показує досвід провідних країн світу, найбільш ефективною формою взаємодії між освітою, наукою та бізнесом залишається університет. Але, в сучасному світі в умовах глобальної нестабільності університети зазнають революційних змін в напрямку трансформації відповідно до вимог сьогодення, світових викликів та тенденцій соціально-економічного розвитку. Характеризуючи еволюцію університетів, надану професором Рональдом Барнеттом, почесним професором Інституту освіти Лондонського університету, університет моделі 1.0 — це центр освіти, основною метою існування якого є трансфер знань; університет за моделлю 2.0 позиціонується як дослідницький університет — центр науково-технічного прогресу; університет за моделлю 3.0 — підприємницький університет, який базується на концепції «Потрійної спіралі» (Triple Helix) та спрямований на комерціалізацію наукових результатів; університет 4.0, або те, що Барнетт називає «екологічним університетом» — орієнтований на зовнішній світ, є глибоко пов'язаним з промисловістю і оточуючими його співтовариствами [6].

Сьогодні в світі набуває актуальності формування та розвиток університетів за моделлю 4.0, як однієї з дієвих форм інтеграції освіти, науки та бізнесу. Передумовами виникнення потреби інтеграції освіти, науки та бізнесу шляхом еволюції моделей університетів є стрімке скорочення терміну зберігання навичок і кваліфікацій, набутих в рамках формальної освіти; зростання суспільного запиту на активне проведення прикладних університетських досліджень через глибоке галузеве партнерство та скорочення терміну перетворення наукових та інноваційних ідей в комерційні результати; розвиток цифрових технологій, що збільшує очікування щодо доступності і гнучкості навчання. Саме тому, в умовах економіки знань, розвитку суспільства, необхідності подолання перешкод глобальної нестабільності украй необхідним стає формування та реалізація організаційно-економічного механізму інтеграції освіти, науки та бізнесу за моделлю університету 4.0.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Дослідження стану та тенденцій розвитку науки в країнах світу та Україні. Проблеми економіки. 2019. № 3. С. 11-22. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-3-11-22>.
- 2 Наука, технології та інновації // Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.
3. Bloomberg Innovation Index. URL: <https://www.bloomberg.com/news/terminal/PLJDAXT0AFB5>
4. Решетняк О. І., Заїка Ю. А. Економічний механізм формування освітніх кластерів в Україні: монографія / О. І. Решетняк,; Нар. укр. акад., [каф. економіки та права]. Харків: Вид-во НУА, 2018. 204 с URL: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jsru/bitstream/123456789/1962/1/Монографія-%20Решетняк-18-01-18.pdf>
5. Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Вплив підготовки кадрів вищої кваліфікації на науковий та економічний розвиток. Проблеми економіки. 2020. № 1. С. 43-51. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-1-43-51>
6. Barnett, R. (ed.) The Future University: Ideas and Possibilities. New York and London: Routledge, 2012. 233p.

КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ: НЕОБХІДНІСТЬ І РИЗИКИ

Сьогодні економічний розвиток національних держав відбувається в умовах дуже серйозних зовнішніх та внутрішніх трансформацій. Скорочення ВВП, зниження курсу національної валюти, значне зменшення доходів від продажу сировини на світових ринках внаслідок цінових коливань, падіння показників промислового розвитку, інфляція та безробіття, неможливість забезпечення гарантованих соціальних стандартів, банківська криза та низький рівень регіонального розвитку, проблематика зведення платіжного балансу внаслідок скорочення імпорту поварів та послуг, уведення карантинних обмежень та тимчасове закриття кордонів тощо — всі ці фактори примушують національні держави в тій чи іншій мірі вступати у відносини в сфері міжнародного кредитування. Не є виключенням і Україна, насамперед тому, що в сучасній економічній системі кредити міжнародних фінансових організацій є найбільш дієвим інструментом інституційних трансформацій і міжнародної інтеграції.

Неспроможність протистояти викликам сучасного глобалізованого світу, а саме недотримання міжнародних стандартів, традицій, формальних правил економічної координації під час здійснення фінансової діяльності та несвоєчасне виконання відповідних законів, покликаних посилити світовий фінансовий порядок, ігнорування стратегічних чинників, що впливають на стан бізнес-середовища, спричиняють розлад фінансової системи, призводять до структурних змін в економіці, функціональної неадекватності державних органів та системної безпорадності у кризовому стані. В таких умовах кредитні інструменти від впливових міжнародних фінансово-кредитних організацій можуть відстрочити дефолт [1].

На думку Ю. В. Ананьєвої, міжнародні кредити мають важливе значення для соціально-економічної системи України, адже орієнтовані на покращення стану економіки та її макрофінансових показників, становленню конкурентного ринкового середовища, забезпечення стабілізації грошової одиниці України, активізації інноваційно-інвестиційного процесу, сприяння розвитку приватного сектору [2].

В межах вітчизняної економічної системи за рахунок міжнародних кредитів реалізуються системні екологічні, енергозберігаючі, інституційні, інфраструктурні проекти. Серед усіх міжнародних фінансово — кредитних організацій найбільш плідною є співпраця з Міжнародним валютним фондом, за рахунок кредитів якого з моменту набуття членства в МВФ в 1992 році вирішувалися завдання макроекономічної стабілізації та соціально-економічного зростання. Також достатньо міцні кредитні відносини пов'язують Україну із Світовим банком, глобальною філією якого є Міжнародний банк реконструкції і розвитку. Фундаментом цієї роботи виступають розроблені стратегії партнерських відносин, а проекти, що фінансуються за рахунок Світового Банку, реалізуються в різних секторах економіки. Ще одним вагомим аспектом співпраці з міжнародними фінансово-кредитними організаціями є необхідність підтримання відповідного національного іміджу, що сприятиме інвестиційній привабливості та підвищенню кредитного рейтингу країни на глобальному фінансовому ринку. Втім, поряд із позитивними аспектами реалізації кредитних відносин з міжнародними фінансовими

організаціями, існують також вагомі небезпеки у вигляді цілого спектру фінансових ризиків.

Фінансові ризики, пов'язані із кредитними відносинами з міжнародними фінансовими організаціями, створюють загрози щодо державної фінансової безпеки, кредитної залежності фінансової системи від відповідних траншів, зростання обсягів державного боргу тощо та цілком спроможні нести суттєві ризики для суверенітету національної держави.

Отже, з урахуванням того, що відносини в сфері міжнародного кредитування здійснюють надзвичайно важливий прямий та опосередкований вплив на всі ключові ланки фінансової системи України, прицільна увага має приділятися такій складовій частині макроекономічної політики України як управління відповідними ризиками. Зазначений процес передбачає систематичне здійснення ідентифікації ризиків та можливостей як частини інтегрованого процесу. Механізмом реалізації виступатиме розробка стратегії управління фінансовими ризиками при міжнародному кредитуванні, побудованої з урахуванням вимог міжнародних стандартів управління ризиками. Мета стратегії — ідентифікація ризиків, пов'язаних з міжнародними кредитними відносинами, їх ранжування та нівелювання можливого негативного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. О. М. Савастеева, «Стратегічні заходи щодо зміцнення фінансової системи України у контексті світових глобалізаційних процесів», Цифрова економіка та інформаційні технології: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «(15-16 квітня 2020 р.)». Київ. 2019. С. 216-219
2. Ю. В. Ананьєва, «Особливості управління фінансовими ризиками України у міжнародному кредитуванні». Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2020. Випуск 1-2. С. 26-37.

Савченко С. О.

д. е. н., професор

Сиволап Ю. Ю.

викладач

Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова,

м. Черкаси, Україна

ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні умови господарювання потребують побудови нових підходів управління матеріальними потоками підприємств. Наразі, існує безліч матеріальних потоків та, пов'язаних із ними, зв'язків із контрагентами, які залежить від якісної та своєчасної обробки інформації й прийняття ефективних управлінських рішень.

Формування матеріального потоку, в середині підприємства, спричинене вирішенням певних завдань організації та управління виробничими процесами, а саме — планування та прогнозування попиту на основі замовлень; розробка виробничих завдань для відповідних підрозділів; виробництво продукції; здійснення контрольних заходів тощо. Отже, основу виробничого циклу підприємства становить, так званий, матеріальний потік.

Матеріальний потік — це сукупність продуктів праці та виконаних логістичних операцій, у результаті взаємодії яких, у певному порядку й ціновому інтервалі, формується

товарна пропозиція з комплексом нових споживчих властивостей [1]. Таке визначення зумовлює форму існування матеріального потоку, як певної системи, яка проявляється в матеріально-речовій формі. Основними елементами такої системи є товари у фактичній, речовій формі, і операції (певні дії, прийоми), що пов'язані з їхнім перетворенням.

Наразі, існує безліч підходів до трактування поняття «матеріальний потік», а відтак і різняться класифікаційні ознаки самого потоку. На основі вивченої науково-навчальної літератури, нами запропоновано класифікаційні ознаки матеріального потоку (рис. 1).

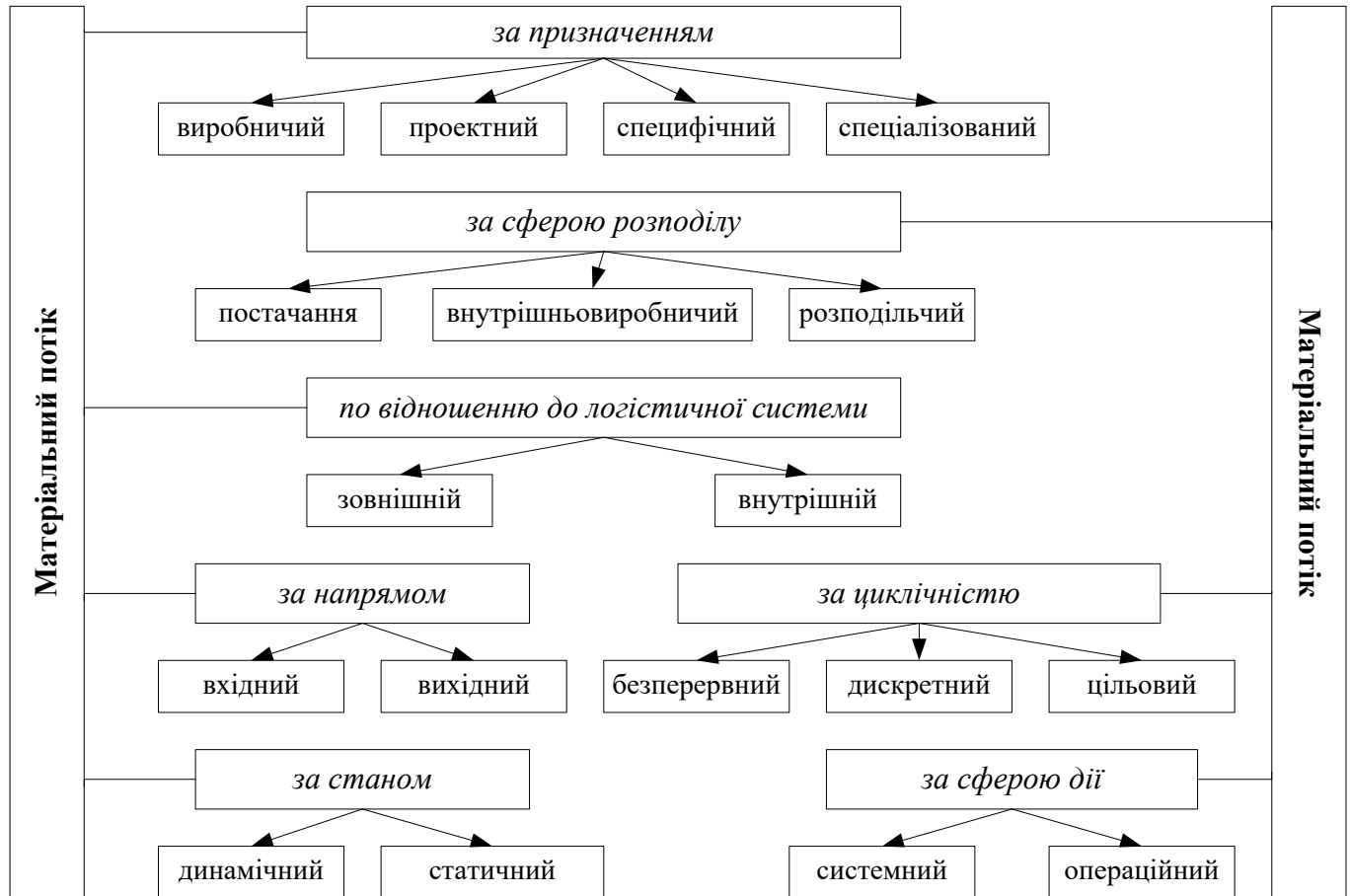

Рис. 1. Класифікаційні ознаки матеріального потоку

Джерело: побудовано авторами

Матеріальний потік, від джерела походження сировини до кінцевого споживача, долає низку виробничих етапів, які передбачають наявність певного механізму управління. Управління матеріальними потоками, в середині підприємства, це — виробнича логістика. Мета якої полягає в оптимізації матеріальних потоків, які створюють матеріальні блага, або відповідні матеріальні послуги (зберігання, фасування, зважування, комплектування тощо).

Провідна роль в організації управління матеріальними потоками, на більшості сучасних підприємств, відводиться таким логістичним технологіям, як: JIT — Just-in-time — точно в термін; RP — Requirements/Resource planning — планування потреб/ресурсів; DDT — Demand-driven Techniques — логістика, орієнтована на попит; LP — Lean Production — струнке виробництво; SCM — Supply Chain Management — управління ланцюгом поставок / логістичним ланцюгом [2, с. 55].

Актуальність обрання певного логістичного підходу в управлінні матеріальними потоками зумовлена окремими чинниками, зокрема:

- управління матеріальними потоками, за допомогою логістичного підходу, забез-

печує групування певних функцій, що дозволяє оптимізувати всі етапи логістичної діяльності на підприємстві;

- логістичний підхід управління матеріальними потоками реалізовує певний інтеграційний процес щодо формування єдиної системи галузевої спрямованості.

Відтак, серед основних завдань управління матеріальними потоками, з позиції логістичного підходу, варто виокремити:

- сучасний підхід прогнозування попиту продукції підприємства та оптимізації виробництва;

- формування достатнього обсягу матеріальних потоків та їхнє спрямування у виробництво;

- систематизація процесу нагромадження та транспортування тощо.

Отже, практичне застосування логістичного підходу в управлінні матеріальними потоками підприємства сприяє: оптимізації роботи підприємства під впливом змін попиту на продукцію підприємства; урегулюванню рівня товарно-матеріальних запасів на складах підприємства; зменшенню витрат підприємства; скороченню часових інтервалів постачання продукції споживачам; якісно підвищити рівень сервісу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савченко С. О., Щербань В. М. Маркетингова політика розподілення: навч. посіб. Черкаси: Брама Україна, 2010. 332 с.

2. Стефанишин Л. С. Еволюція моделей управління матеріальними потоками. Вісник Хмельницького національного університету. 2010 № 4, Т. 1 С. 55-60.

Семигулін П. К.

аспірант

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України,
м. Харків, Україна

АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ЩОДО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ (ТЕРИТОРІЙ) ТА ВИРІШЕННЯ ЇХ ПРОБЛЕМ

Побудова дієвої системи публічного управління на оновленій адміністративно-територіальній основі та реалізація завдань регіональної політики, потребують забезпечення підвищення соціальних стандартів рівня життя населення, власної конкурентоспроможності соціально-економічного розвитку, що передбачає ефективне використання наявних ресурсів регіонів (територій).

Одними з пріоритетних завдань, за таких умов, виступають оцінка наявних в регіоні (на території) ресурсів та визначення рівня їх достатності для забезпечення сталого розвитку регіону, відповідності існуючим потребам, вирішення проблемних питань. Це дозволить оперативно приймати результативні управлінські рішення, зокрема здійснювати вибір і застосовувати необхідний інструментарій для ефективного соціально-економічного розвитку.

Узагальнений аналіз визначених законодавством окремих інструментів реалізації регіональної політики, як для розвитку регіонів (територій), так і для вирішення їх проблем, представлений в таблиці 1.

Аналіз окремих інструментів реалізації регіональної політики в Україні щодо розвитку регіонів (територій) та вирішення їх проблем

Інструмент	Доцільність	Коментар
Угоди щодо регіонального розвитку	вирішення актуальних проблемних питань соціально-економічного розвитку регіону; відповідність пріоритетам стратегії розвитку регіону та Державній стратегії регіонального розвитку;	на законодавчому рівні не визначені фінансові обсяги допомоги; використання призупинено внаслідок недосконалого інституційного забезпечення, відсутності фінансового ресурсу тощо; відсутність офіційної інформації щодо ефективності реалізації;
Державний фонд регіонального розвитку	фінансування цільових програм регіонального розвитку, програм транскордонного співробітництва, угод щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності окремих територій, визначених Державною стратегією регіонального розвитку та стратегіями розвитку регіонів;	діючий інструмент фінансової допомоги регіонам на виконання проєктів соціально-економічного розвитку (основна частина яких інфраструктурна); не дотримання законодавчих норм в частині повноти обсягів фінансування (щорічно не менше 1% загального фонду державного бюджету);
Програми подолання стану депресивності території	комплекс заходів (робіт) правового, організаційного, економічного, фінансового, соціального спрямування, орієнтованих на подолання депресивності конкретної території, у забезпеченні яких задіяні фінансові та інші ресурси держави і регіону;	відсутність практичної фінансової підтримки реалізації; відсутність розроблених і затверджених програм подолання місцевої депресивності; відсутність концепції щодо подолання проблем депресивних територій; відсутність офіційної інформації щодо ефективності реалізації;
Державні цільові програми	спрямовуються на розв'язання проблем розвитку держави та її регіонів; мають довгостроковий період виконання; виконуються центральними і місцевими органами виконавчої влади; інші програми для розв'язання проблем розвитку економіки і суспільства, галузей економіки, територій, що потребують державної підтримки;	термін «депресивні (проблемні) території» не застосовується; необхідність під час розробки прогнозів і програм економічного і соціального розвитку відображати характеристику головних проблем розвитку (території, галузевої сфери) та шляхи їх розв'язання;
Державно-приватне партнерство	поєднання потреб, ресурсів, можливостей для взаємної вигоди; довгостроковість відносин; розподіл відповідальності і ризиків між партнерами; підвищення ефективності управління об'єктами державної та комунальної власності; покращення якості публічних послуг; створення умов для використання новітніх технологій, запровадження інновацій тощо;	складність використання інструменту з правового, організаційного, адміністративного та фінансового поглядів; високі витрати на етапі підготовки; неможливість урахувати всі потенційні ризики; змінити цільове призначення та форми власності об'єктів; висока небезпека значних витрат держави та/або ОМС у разі розірвання договору ДПП;

Джерело: складено за матеріалами [1-2]

Запропонований в таблиці 1 набір інструментів використовується для фінансування пріоритетних напрямів державної регіональної політики в Україні [6]. Рівень ефективності їх використання залишається низьким в силу різних причин, серед яких: фактично відсутнє методичне забезпечення щодо вирішення проблем розвитку регіонів; запроваджений механізм підписання угод щодо регіонального розвитку в результаті не тільки не сприяв вирішенню існуючих територіальних проблем, а й припинив згодом своє існування (лише шість угод за період чинності документа), в першу чергу, за рахунок відсутності цільового фінансування; проблеми подолання депресивності окремих тери-

торій надалі залишаються невирішеними через недосконалість нормативно-правового забезпечення, відсутність розроблених програм і брак коштів для їх фінансування.

Державні цільові програми, що використовуються як інструмент в процесі прогнозування і програмування регіонального розвитку [2], пропонують лише загальний підхід для характеристики головних проблем (території, галузі, економіки, соціальної сфери), що обмежує пошук шляхів їх розв'язання в процесі розробки прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку в Україні.

Ефективність використання інструменту державно-приватного партнерства залишається незадовільною з ряду причин, серед яких: недосконалість законодавчої бази; складність і бюрократизм процедур (труднощі з отриманням та погодженням дозвільних документів; переоформленням права користування земельною ділянкою тощо); невпорядкованість та обмеженість тарифної політики, практика короткострокового бюджетування; не готовність посадових осіб центральних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування до передачі частини своїх повноважень приватному сектору; низький фаховий рівень посадовців; складність практичної реалізації гарантій, що надаються державним партнером для цілей реалізації проекту, інші.

Суб'єктам регіональної політики (державним органам влади, органам місцевого самоврядування, приватному сектору тощо) враховуючи, як правило, обмеженість ресурсів регіонів (територій), доцільно активізувати роботу щодо використання такого інструменту регіонального розвитку, як державно-приватне партнерство.

Перевагами такого співробітництва для соціально-економічного розвитку регіонів є: надходження додаткових фінансових ресурсів; додаткові ресурси для розвитку соціальної сфери, охорони здоров'я, освіти, інфраструктури; збільшення приватних інвестицій в економіку регіону; підвищення рівня якості надання державних і комунальних послуг тощо. Отже види державно-приватного партнерства можна розглядати в якості ефективного інструмента реалізації регіональної політики в Україні, зокрема з точки зору підвищення ресурсної спроможності регіонів.

Аналіз регіональних (територіальних) ресурсів і оцінка їх спроможності за певними ознаками, з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку регіонів, дасть можливість визначати пріоритетні напрями регіональної політики та запропонувати інструменти, в тому числі державно-приватне партнерство, для ефективної її реалізації як для розвитку регіонів так і для вирішення існуючих регіональних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів. [Електронний ресурс].— http://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf.
2. Закон України від 23.03.2000 № 1602-III «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ПРОБЛЕМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Наукові дослідження регіональних проблем базуються на вивченні причин їх виникнення та наслідків впливу на розвиток різних систем функціонування суспільства.

Серед об'єктивних факторів, які впливають на особливості прояву проблем та характер дії, визначають:

- нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів;
- диференціацію розподілу капіталу по різних галузях;
- територіальні відмінності в забезпеченні природними і трудовими ресурсами, природно-кліматичні особливості;
- зміни в співвідношенні попиту та пропозиції;
- рівень і склад народонаселення;
- стан виробничої і соціальної інфраструктури;
- ступінь урбанізації та інші [2].

До суб'єктивних факторів відносять:

- помилки в стратегії і тактиці проведення реформ;
- соціально-економічні прорахунки в економічній політиці на різних рівнях управління (господарському, регіональному, галузевому);
- неврегульованість нормативно-правового забезпечення, як наслідок, неефективність механізму реалізації чинного законодавства;
- необґрунтовані преференції та пільги, що надаються окремим регіонам тощо.

Відмінності в розвитку українських регіонів формувалися під впливом триваючих структурних змін економіки, на фоні залежності промислового виробництва від значної сировинної складової і високої технологічної енергоємності, переваги ресурсної орієнтації в експорті товарів, враховуючи високу концентрацію виробництва у промислових центрах країни з одночасним загостренням екологічних і соціальних проблем територіального розвитку.

Дослідження проблем регіонального розвитку проводиться широким колом науковців з використанням різних методичних підходів (табл. 1), зокрема направлених на вивчення питань нерівномірності показників, діагностики проблем розвитку, в тому числі аналіз факторів депресивності території.

Узагальнення представлених методичних підходів до аналізу і оцінки проблем регіонального розвитку вказує на певні особливості їх практичного використання:

- оцінка у більшості методичних підходів за інтегральним індексом показників соціально-економічного розвитку забезпечує цілісність результатів;
- оцінка у динаміці дозволяє використання порівняльного аналізу у різних часових періодах;
- повна оцінка проблем територіального розвитку потребує використання більш широкого кола показників;
- відсутність взаємозв'язку між отриманими результатами та змінами у темпах розвитку регіональних систем характеризує незавершеність відповідних оцінок.

Огляд окремих методичних підходів до оцінки проблем регіонального розвитку

Автор	Особливість	Зміст	Коментарі
Згуровський М.З.	Методологія вимірювання сталого розвитку	Індекс сталого розвитку розуміється як вектор з просторовим положенням у системі координат, до складу яких входять індекси стану економічної, екологічної та соціально-інституціональної сфер	Дозволяє визначити ступінь гармонізації — показник балансу між трьома складовими (наближення до 1 — індикатори на одному рівні; до 0 — наявність диспропорцій за окремими складовими).
Клебанова Т.С.	Коефіцієнт диспропорцій	Можливість оцінити асиметричність розвитку в динаміці для кожного регіону (у співставленні з максимальним показником)	Принцип співставлення із середнім показником за сукупністю регіонів є більш обґрунтованим
Крупа О.М.	Матричний підхід, позиціонування регіонів методом золотого перетину	Границі квадрантів матриці визначаються значеннями відповідних інтегральних показників та стандартизованими значеннями темпів їх зміни	Ідентифікація проблемних регіонів базується на застосуванні класифікації видів регіонів за рівнями економічного та соціального розвитку
Новак І.М.	Коефіцієнт варіації у якості індикатора нерівномірності розвитку	Запропоновано шкалу оцінки нерівномірності та рівня диспропорцій у регіональному розвитку, згідно з якою інтервал значень коефіцієнта варіації відповідає певному рівню нерівномірності розвитку	Рівні нерівномірності: відносний (10% і менше), середній (більше 10% — 25%), високий (більше 25% — 50%), дуже високий (більше 50%)
Омаров Ш.О.А.	Співставлення часткових показників з їх небезпечними пороговими значеннями	Виявлення і діагностика проблем сталого розвитку, побудована на гіпотезах про наявність безпечного порогового рівня та необхідності структурування і ранжування проблем регіону	Дозволяє побудову проблемного поля сталого розвитку регіону та структурування виявлених проблем
Сторонянська І.З.	Індикатор нерівномірності розвитку регіонів за обсягом ВРП	Індекс Тейла враховує величину ВРП, чисельність населення за окремими регіонами та по країні в цілому	Вузька система показників, не враховані показники інновацій, ринку труда, зовнішньо — економічної діяльності, соціальні, ін..
Шевцова В.І.	Рівень диспропорцій соціально-економічного розвитку	Розрахунок співвідношення між максимальним та мінімальним значенням кожного з показників-індикаторів соціально-економічного стану регіонів	Неможливість в повному обсязі встановити ступінь відхилення значень показників від середнього робить використання обмеженим
Ярошенко І.В.	Ідентифікація проблемних регіонів на основі рейтингової оцінки їх стану	Використання системи моніторингу на основі рейтингів регіонального розвитку за кожною зі складових згрупованих вхідних характеристик за ознаками рівня економічної системи та сфери прояву	Дозволяє здійснювати оцінку проблемності розвитку регіонів за складовими сталого розвитку

Джерело: складено автором за матеріалами [1,3-7]

Гармонізований розвиток будь-якої території досягається завдяки ефективності функціонування всіх її систем в комплексі. Наявність окремих проблем безпосередньо впливає на розвиток всієї системи і окремих її складових, тому доцільним є дослідження більш повного комплексу показників за соціальним, економічним, екологічним напрямками, що в подальшому дасть змогу визначити стан сталого розвитку регіонів, виокремити проблеми, які потребують вирішення, та запропонувати методичний підхід до визначення проблем сталого розвитку регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналіз сталого розвитку — глобальний і регіональний контексти [М. З. Згуровський, О. А. Акімова, А. О. Болдак та ін.]; під керівництвом М. З. Згуровського. — У 2-х частинах. — Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. — К.: НТУУ «КПІ», 2010. — 216 с.
2. Вахович І. М. Сутність асиметрії регіонального розвитку / І. М. Ваич // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент». Збірник наукових праць. Луцький державний технічний університет. — Випуск 5 (18). — Ч. Редкол.: відп. ред. д. е. н., професор Герасимчук З. В. — Луцьк, 2008. — 376 с.
3. Електронна бібліотека НДЦ ІПР НАН України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ndc-ipr.org>.
4. Клебанова Т. С. Оценка и анализ неравномерности развития регионов Украины / Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова, Т. Н. Трунова, А. Ю. Смирнова // Актуальные проблемы экономики. — 2009. — № 8. — С. 162-168.
5. Новак І. М. Соціальний розвиток регіонів України: оцінка та напрями зменшення диспропорцій / І. М. Новак. — Донецьк; К.: 2008. — 196 с.
6. Сторонянська І. Оцінка асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів України та обґрунтування пріоритетів державної регіональної політики / І. Сторонянська // Регіональна економіка. — 2006. — № 4. — С. 101-110.
7. Шевцова В. И. К оценке эффективности современной региональной политики Украины [Електронний ресурс] / В. И. Шевцова., Я. А. Шевцова // — режим доступу: Наукова періодика України — НБУВ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (irbis-nbuv.gov.ua).

Спаський І. Д.

аспірант

Одеський національний університет ім. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

СОФІЙНІ АСПЕКТИ КРЕАТИВНОГО ДОБРОБУТУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасна системна криза, поза всяким сумнівом, торкнувся як теоретичного знання, так і безпосередньо економічного життя. Ці виклики обумовлюють цілеспрямований пошук теоретико-методологічних засобів підвищення евристичного потенціалу наукового знання. Розкриття софійних аспектів креативного добробуту здатні не тільки підвищити пізнавальний потенціал економічної науки, але й розкрити певні цільові критерії щодо господарської практики.

За системними дослідженнями Б. В. Корнійчук [1-3] сутність креативного добробуту полягає у орієнтирах на створення креативної цінності. Креативна цінність — це вища, творча, діяльність людини, яка визначається як абсолютне благо. Відповідно рівень креативного добробуту індивіда за деякий період вимірюється сумарним часом його вищої творчої діяльності. У цьому контексті індивідуальний креативний добробут ототожнюється з часом людини, заповненим вищою діяльністю. Відповідно загальний креативний добробут дорівнює сумі значень індивідуального добробуту всіх членів суспільства, тому функція загального добробуту в креативній теорії є адитивною. Це не означає, що збільшення добробуту будь-якого індивіда на деяку величину викличе збільшення загального добробуту на ту ж величину. Однак індивіди впливають один на одного, і зміна добробуту одного з них може викликати зміну добробуту іншого.

Розкриття софійних аспектів креативного добробуту обумовлює розкриття поняття створення софійної креативної цінності. Вища творча діяльність безпосередньо пов'язана з софійним виміром дійсності. Грунтуючись на ідеях філософії господарства

С. Н. Булгакова [4] Ю. М. Осіпова [5], які прагнули узагальнити знання про господарство в різні історичні епохи як про цілісну систему або живому організмі. Показуючи те, що за плутаниною, шумом, метушню і безладом господарського життя вгадувалася певна органічна цілісність. Господарство представлявся просторово зв'язковим освітою, воплощавшим в собі особливий спосіб життя. Автори прагнули теоретизувати господарство як соціопростірну систему з її власною внутрішньою динамікою. Грунтуючись на ідеях всеєдності С. Н. Булгаков та Ю. М. Осіпов здійснили софійну онтологізацію господарства. Яку можливо визначити як комплекс теоретико-методологічних рефлексій софійних досвідів в контексті господарства. Використання їх спадщини надає можливості підвищити евристичний потенціал економічного мислення та надати йому нову перспективу енергії та сенсів. Софійна онтологізація господарства в цілому розкриває методологічний принцип всеєдності. Що надає можливості возповнити думкові лакуни, існуючі у господарчому мисленні в цілому та різних рефлексіях господарської думки.

Зокрема це стосується використання цих дослідницьких узагальнень у розкритті концепту софійного креативного добробуту. Ідея софійний креативний добробуту є суттєво яскравим прикладом софійної онтологізації ідеї креативного добробуту Б. В. Корнейчук. Креативні практики, ініційовані софійним досвідом та його рефлексіями створюють певну основу софійного креативного добробуту як цільового фактору розвитку будь-яких господарських систем.

Це надає можливості підсилити економічну безпеку та підвищити показники сталого розвитку будь-якої господарської системи завдяки запуску софійного креативного мультиплікатору та забезпечення процесів безперервного відтворення іновацій. Роль безперервного відтворення іновацій та їх ролі у сталому розвитку та, напакі, економічній безпеці господарських систем розкриває Л. Г. Мельник [6]

Крім того використання методу софійна онтологізації щодо економічного мислення спроможна, на думку автора, подолати деякий тоталітаризм присутній у традиційній економічній думки, що також значно підсилює її пізнавальний потенціал. Також софійна етика та естетика мислення надає певні орієнтири щодо якості і глибини економічного мислення та практичних господарчих дій тощо.

В цілому практиці софійної онтологізації мислення розширюють його евристичний потенціал, та додатково стимулюють думкові процеси шляхом енергійної та сенсорної ініціації — саме тим підвищуючі рівень софійного креативного добробуту.

Таким чином поширення практик софійного мислення на різних рівнях господарської активності створює основу щодо підвищення креативного добробуту, створення його естетичних та етичних орієнтирів. Крім того софійний досвід та практики його рефлексії створюють сенсорні та енергійні основи щодо ініціації евристичного мислення та господарчих дій. Таким чином підвищуючі рівень софійного креативного добробуту на будь якому рівні господарських практик.

Концепт софійного креативного добробуту також є важливішою умовою подальшого розвитку сучасного економічного знання. У процесі дослідження економічної думки на будь яких її етапах можливо визначити її певний евристичний потенціал та пізнавальні можливості завдяки визначенню її софійних аспектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корнейчук Б. В. Человеческий капитал во временном измерении. СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2003.
2. Корнейчук Б. В. Информационная экономика. СПб.: Питер, 2006.
3. Korneichuk B. The Transformational Models of Consumption and Production: Towards an Institutional Microeconomics. Saint-Petersburg: State Polytechnic University, 2004.

4. Булгаков С. Н. Философия хозяйства. Москва: 2009. 464 с.
5. Осипов Ю. М. Экономика как есть (откровение Зоила, или Судный день экономизма): антипосobie. Тамбов: Издательский дом ТГУ им Г. Р. Державина, 2018. 333 с.
6. Мельник, Л.Г. «Машина времени» Н. Н. Неплюева (Социально-экономический анализ) [Текст]: монография. Сумы: ИТД «Университетская книга», 2018. 368 с.

Сукач О. М.

к. е. н., доцент

Сарана Л. А.

к. е. н., доцент

Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова,
м. Черкаси, Україна

МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ

Реалії вітчизняного ринку банківських послуг вимагають переосмислення та вдосконалення ведення бізнесу в даному секторі. Актуалізуються питання конкурентоспроможності банків, оцінки плинності попиту на певні види банківських послуг. На основі досліджень, визначено, що фінансово-кредитні установи формують власну політику щодо набору інструментів, які будуть спрямовані на забезпечення стабільної діяльності в перспективі та дозволяти знизити рівень ризику установи [1]

Трансформація економічної системи, що відбувається в суспільстві, не оминула й банківський сектор. Намагаючись максимально відповідати європейським стандартам та підтримувати власну банківську систему, уряд країни постійно здійснює підтримуючу політику в грошово-кредитній сфері, яка спрямована на підтримку банків України [2, с. 70].

Фінансова криза 2020-2021 рр., викликана пандемією, призвела до скорочення кількості кредитних установ, які не витримали конкуренції на ринку. Ринок банківських продуктів і послуг складається з великої кількості учасників, відтак спостерігається тенденція жорсткої конкурентної боротьби серед комерційних банків, що загострює боротьбу за клієнта.

Нові вимоги щодо ведення бізнесу, формують і зміни в маркетинговій діяльності банку. Ураховуючи, що в умовах кризи споживачі банківських послуг більше заощаджують та змінюють свої переваги. Наразі, важливим напрямком розвитку ринку банківських послуг є розробка та продаж унікальних продуктів, які зацікавлять клієнтів, але не використовуються конкурентами. Також доцільно розширювати пропозиції за вже існуючими продуктами, які будуть відмінними від конкурентів.

В умовах кризи та підвищеної конкуренції, що підсилюється, швидким насиченням ринку певними банківськими послугами, конкуренти активно запозичають один в одного маркетингові інструменти просування банківських продуктів на ринок.

Наразі, на ринку існують певні маркетингові концепції: класичний «маркетинговий мікс» (або «4Р»), що поєднує — price (ціна), product (продукт), place (розподіл), promotion (просування) [3]. У банківському секторі маркетинговий підхід «4Р» доповнюють додатковим інструментарієм — «7Р», який у 1981 році запропонували американські економісти М. Бітнер та Б. Бумс. Разом із традиційними складовими — товар, ціна, розподіл та просування додаються: process — усі процеси, механізми, види

діяльності, необхідні для надання послуги, people — люди, які забезпечують надання послуг, включаючи персонал та клієнтів, physical evidence — оточення, де надається банківська послуга [4].

Маркетинговий інструментарій (marketing mix) є важливою частиною системи банківського маркетингу, а найбільшою його складовою є: дослідження ринку; розробка й реалізація конкурентної стратегії.

Забезпечення кожної із вказаних складових містить набір певних інструментів:
отримання інформації → формування стратегії просування банківського продукту на ринок

аналіз ринку → розробка товарної політики (формування портфеля банківських послуг)

спостереження за ринком → розробка цінової політики на основі цін конкурентів та продуктів-еталонів

прогнозування ринку → планування політики збуту банківських продуктів
комунікаційна політика [2].

В умовах цифрової трансформації економіки виникає потреба й необхідність адаптування цифрових технологій у банківський сектор. Цифрова трансформація, наразі, є головною умовою ефективної діяльності банків щодо надання сучасних та якісних банківських послуг. Відтак, відбувається формування нової бізнес-моделі, змінюються традиційні підходи в роботі з клієнтами, і, як наслідок такої трансформації, підвищується якість та швидкість обслуговування клієнтів тощо. Інфраструктура цифрового банку має бути оптимальною для цифрової взаємодії в реальному часі, внутрішня структура, у свою чергу, передбачає високу швидкість зміни цифрових технологій.

Для банків, впровадження сучасних технологій дозволяє не лише розширити коло клієнтів, але й скоротити кількість відділень та представництв, адже основну масу продуктів можна реалізовувати завдяки Інтернет-продажам. Що, у свою чергу, сприяє скороченню витрат на утримання мережі відділень. Також дані технології дозволяють охопити сегмент клієнтів тих регіонів, де відсутні відділення та представництва, а їхнє відкриття є нерентабельним.

Отже, реалізація основних принципів банківського маркетингу вимагає формування певного інструментарію, що дозволить максимально задовольнити попити клієнтів, втриматись на ринку та забезпечити ліквідність кредитної установи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сукач О. М., Сиволап Ю. Ю. Маркетингові інструменти в системі управління банком. Економіка та суспільство: електронне фахове видання. Одеса. 2020. № 22. [Електронний ресурс] URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/101/96> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-44>

2. Сукач О. М. Суспільні трансформації банківського сектора України: фінансово-маркетинговий підхід. Stages of Formation and Development of the Economy of Independent Ukraine: Collective monograph [Ed. by Doctor of Economics Sciences, Prof. Yu. Pasichnyk]. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, 2021. pp. 66-96.

3. Комплекс маркетингу. [Електронний ресурс] URL: <http://bsrfc.com.ua/marketingovaya-smes/kompleks-marketinga>

4. Booms, B.H. and Bitner, M. J. Marketing strategies and organization structures for service firms, in Donnelly, J.H. and George, W.R. (Eds), Marketing of Services, American Marketing Association, Chicago, IL, 1981. pp. 47-51.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ»

Аналіз людського капіталу та з'ясування пріоритетних шляхів його розвитку є доволі назрілою проблемою, актуальність якої надзвичайно підсилюється в період поширення пандемії, викликаної COVID — 19. Адже високий рівень смертності, негативні демографічні процеси вимушують знаходити нові високоінтелектуальні та якісні трудові ресурси, що необхідні для забезпечення економічного зростання та поступового переходу національної економіки України на інноваційний шлях розвитку. Таким чином, сучасний розвиток економіки надає особливу увагу людині, адже він є неможливим без її знань, здібностей, можливостей тощо.

Комплексне дослідження людського капіталу повинно бути спрямоване на вирішення таких проблем як:

- розпливчастість, нечіткість визначення сутності на складових людського капіталу;
- дискусійність окреслення джерел формування людського капіталу та розмежування набутих протягом життя чи вроджених якостей;
- визначення власника людського капіталу, адже власність наукових, культурних або інших цінностей є суспільною, якщо не встановлені права інтелектуальної власності;
- оцінка людського капіталу на всіх рівнях його функціонування.

Серед наведеного першочергового значення займає питання щодо окреслення цілісного та комплексного трактування економічної категорії «людський капітал». Адже розв'язання інших проблем слід визнати як похідні. В цілому контент-аналіз сучасних публікацій, які відображають науково-теоретичні аспекти людського капіталу, дає можливість виділити три основні підходи до розуміння сутності поняття «людський капітал».

За першим підходом людський капітал ототожнюють з робочою силою чи виробничими здібностями людини. Яскравою ілюстрацією такого бачення є визначення, запропоноване О. А. Грішновою: «Людський капітал — це сформований і розвинений у результаті інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу» [1, С. 34-35]. Слід зазначити, що такий підхід дещо розширює складові людського капіталу, виділені С. Фішером, для якого «людський капітал це лише міра втіленої в людину здатності приносити дохід, що включає вроджений хист, талант, а також набуту освіту та кваліфікацію» [2, С. 303]. Таким чином, трактування вітчизняної дослідниці є більш цілісним, оскільки визначає джерела формування здібностей людини (накопичення та інвестиції).

Підсумовуючи, можна твердити, що за таким підходом трактування «людського капіталу» як економічної категорії акцентується на трьох аспектах:

- 1) з'ясування джерел формування та примноження людського капіталу;
- 2) розкриття внутрішньої структури людського капіталу;
- 3) визначення можливостей (напрямів) використання людського капіталу в націо-

нальній економіці.

Другий підхід характеризується історико-логічною спрямованістю й передбачає визначення людського капіталу як особливої форми життєдіяльності і суспільних відносин, що склалися в постіндустріальну стадію розвитку. Представники такого напрямку особливу увагу приділяють умовам, за яких робоча сила перетворюється у людський капітал, до яких відносять гуманізацію суспільних відносин, соціалізацію, господарський розвиток. Наприклад, М. М. Критський вважає, що «людський капітал є загальною конкретною формою людської життєдіяльності і підсумком історичного руху суспільства» [3, С. 17].

В межах третього підходу людський капітал ототожнюється з поняттям людський потенціал. Формування такого розуміння стало наслідком прийняття Концепції розвитку людського капіталу ПРООН. За такою концепцією, під розвитком людського потенціалу розуміється «процес безперервного збалансованого розширення людських можливостей. Економічні та соціальні передумови реалізації потенціалу людини можуть бути дуже різними і змінюватися протягом його життя. Але основними константами визнаються три складові, а саме довголіття і здоров'я; освітнє і професійне зростання; гідний рівень добробуту» [4, с. 159-160].

Отже, аналіз існуючих підходів до визначення сутності поняття «людський капітал» дає підстави зробити висновок, що людський капітал — це капітал людини у вигляді фізико-психологічних та інтелектуальних якостей, а також здібностей, вмінь, навичок, знань, мотивації, що генеруються та акумулюються протягом значного терміну часу й потребують постійних інвестицій, які у подальшому будуть мати позитивний соціально-економічний ефект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. 2014. № 1. С. 34-40.
2. Фишер С. Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика / пер. с англ. со 2-го изд. М.: Дело, 1998. 864 с.
3. Критский М. М. Человеческий капитал. Л.: Изд-во ЛГУ, 1991. 120 с.
4. Доклад о развитии человека за 1990 год / ПРООН. Нью-Йорк, Оксфорд Юниверсити Пресс, 1990. С. 159-160.

Філіпова Н. В.

к. е. н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Медичне обслуговування є специфічним товаром, особливі характеристики якого (рис. 1) не дозволяють продавати його на конкурентному ринку, а тому й виникає необхідність у державному фінансуванні та централізованому контролі за його якістю.

На ринку медичних послуг об'єктивно не можна сформувати конкурентне середовище через такі причини:

- існує багаторівнева система споживачів (посередників) медичних послуг: держава, регіональні фонди обов'язкового медичного страхування, пацієнти, адміністрації лікувально-профілактичних закладів, лікарі;

- наявні досить суперечливі інтереси суб'єктів сфери продукування та споживання медичних послуг;
- платники і посередники не несуть кінцевої юридичної відповідальності за результати лікування пацієнтів;
- у пацієнтів, лікарів і платників відсутні об'єктивні показники якості наданої медичної допомоги, а також часто не можна встановити взаємозв'язок між ціною та якістю наданої медичної допомоги;
- специфічна характеристика пацієнта як споживача медичних послуг — своєрідний абсолютний пріоритет збереження життя і здоров'я без урахування вартості лікування;
- відсутня можливість в отриманні повної інформації щодо цін на медичні послуги в різних лікарів, адже існує певна делікатність стосовно консультування щодо цього з лікарем.

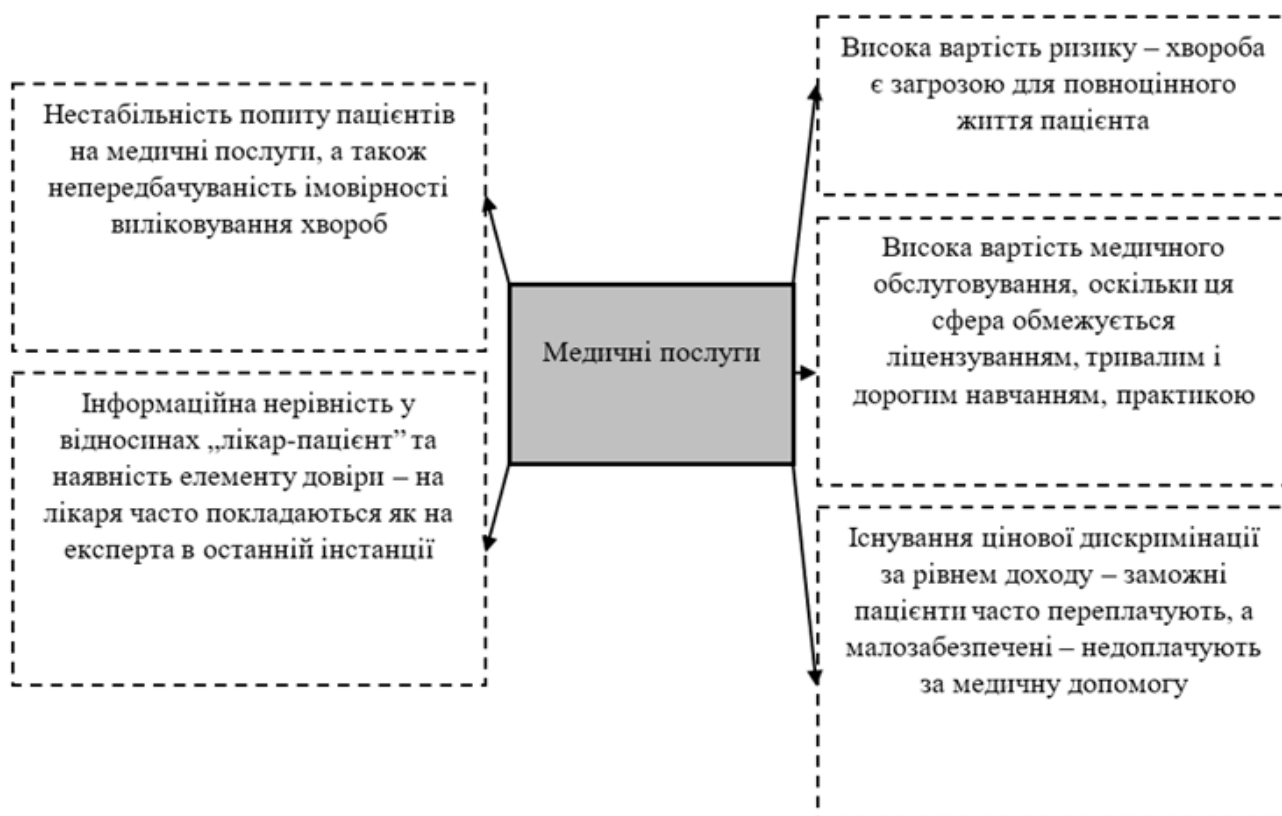

Рис. 1. Характерні особливості медичного обслуговування

Джерело: складено автором на основі [1-2]

Національні сфери охорони здоров'я типово фокусуються на підвищенні здоров'я націй та попередженні хвороб для забезпечення здорового і щасливого життя, а також зростання продуктивності у розвитку економічних систем [3]. Метод фінансування цієї сфери складається з шляхів, із яких фінансові ресурси мобілізуються та перерозподіляються. Він охоплює різні фактори:

- підхід мобілізації фінансових ресурсів (загальне оподаткування та видатки на загальнодержавну охорону здоров'я і приватні схеми медичного страхування);
- інституційна та організаційна структура постачання (хто має владу управління та контролю);
- метод для провайдерів охорони здоров'я (конкуренція між державними і приватними закладами охорони здоров'я, власність, децентралізація і інтеграція).

Проте для багатьох країн з трансформаційною економікою досить складно забезпечувати необхідне фінансування, оскільки їх можливості для збору податків обмежені,

а міжнародна допомога не завжди спрямована на задоволення першочергових потреб її реципієнтів. Отже, коли країни з трансформаційною економікою стикаються з різноманітними викликами, пов'язаними зі збиранням податків, ринками праці та інфраструктурою медичного обслуговування, вони використовують комбінації з кількох способів фінансування сфери охорони здоров'я. Хоча міжнародна допомога може суттєво збільшити асигнування на охорону здоров'я, комплексне використання різних можливостей фінансування та інституційних заходів є складним в аспекті реалізації цілісної та всеохоплюючої політики охорони здоров'я населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Павлюк К. В. Фінансування охорони здоров'я як складової людського капіталу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 9(64). С. 143-148.
2. Государство и отрасли инфраструктуры в современной рыночной экономике. М.: Наука, 2001.
3. Drouin A. Methods of financing health care: a rational use of financing mechanism to achieve universal coverage. Technical Commission on Statistics, Actuarial and Financial Studies World Social Security Forum, Moscow, 10-15 September 2007 URL: www.issa.int.

Холяк Н. І.

д. е. н., доцент

Колоток М. О.

студентка

Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Нині діджиталізація вже стала об'єктивною реальністю та однією із головних тенденцій розвитку глобальної економіки; інформаційні технології проникли практично в усі сфери економічної діяльності. Інтенсивно такі технології впроваджуються в роботу фінансових установ, відкриваючи для них нові можливості підвищення якості послуг, спрощення і прискорення процесу їх надання, покращення комунікації з клієнтами, моніторингу змін поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг. Важливо розуміти, що впровадження інформаційних технологій у фінансовому секторі — це не лише реакція на популярний у світі тренд. Діджиталізація приносить низку переваг для фінансових установ, зокрема сприяє підвищенню ефективності управління та контролю витрат, модернізації банківських процесів, зростанню продуктивності праці, удосконалення підходів до управління ресурсами банків [3]. Більше того, сучасні технології дають змогу вирішити проблему довіри і прозорості здійснення операцій (blockchain), оперативно опрацьовувати величезні масиви швидкозмінної інформації (big data analytics), мати доступ до інформаційних ресурсів і обслуговування клієнтів у режимі реального часу без перерв та вихідних днів (artificial intelligence) і багато іншого. Цифрові технології роблять взаємодію «клієнт — банк» більш персоніфікованою. Банки, що активно розвиваються, запускають інноваційні продукти, використовують інформаційні технології є цікавими для нового покоління споживачів, побут і професійна діяльність яких тісно пов'язані з гаджетами.

Пандемія коронавірусної інфекції COVID-19 активізувала процеси діджиталізації,

обумовила необхідність підвищення рівня гнучкості й адаптивності фінансових установ до екзогенних викликів. У табл. 1 наведено дані щодо трансформації фінансового сектору світу, ЄС і України у період пандемії під впливом інформаційних технологій.

Таблиця 1

Деякі трансформації фінансового сектору, викликані пандемією COVID-19

Світ	ЄС	Україна
Загальний обсяг цифрових електронних платежів у 2019 р. становив 4,1 трлн. \$ США, а у 2020 р. — майже 4,8 трлн. \$ США	Ринок європейських цифрових платежів сягає рекорду — 802 млрд. \$ США	Загальна кількість операцій у першому кварталі 2020 р. становить 1385,3 млн. \$ США, що в порівнянні з 2019 р. більше на 24,5%
До 2022 р. очікується зростання активів до 600 млрд. \$ США	Зростання європейської індустрії електронних платежів на 30% протягом останніх трьох років	За даними державного банку ПриватБанку в Україні значно знизилась кількість готівкових операцій: 1,3 млн. операцій на добу, що вдвічі менше з минулим роком

Джерело: складено авторами на основі [6]

У межах даної статті увагу сконцентровано на розгляді вітчизняного досвіду застосування інформаційних технологій у роботі фінансових установ. Передусім варто відзначити, що банками досі значна увага приділяється удосконаленню е-банкінгу, зокрема у вигляді web-версій (через будь-який Інтернет-браузер) та додатків на мобільні телефони (мобільний банкінг). Причому саме мобільні додатки оновлюють найбільш активно, оскільки переважна більшість домогосподарств нині мають і постійно користуються смартфонами. Мобільні додатки є зручними для клієнтів, полегшують їх доступ до рахунків, скорочують витрати часу на здійснення операцій і спрощують спілкування з банківським персоналом.

Підняту тему розглянемо на прикладі двох потужних банків України — «Альфа-Банк» (приватна форма власності) і «ПриватБанк» (державна форма власності). Так, АТ «Альфа-Банк» у 2021 р. перейшов на новий додаток «Sense SuperApp». Можливості, що надає цей додаток для користувачів:

- відкриття рахунку в банку при використанні додатку «Дія», без необхідності фізичного відвідування відділення;
- відеочат зі співробітниками банку для отримання консультацій;
- моніторинг статистики і деталей тарифу мобільного оператора «Київстар» без необхідності встановлення спеціального додатку цього оператора;
- сервіс «Зібрати гроші», що дозволяє поповнювати рахунок через QR-код;
- функція поповнення карток «Альфа-Банку» через Apple Pay;
- онлайн-відкриття валютних рахунків фізичних осіб-підприємців [1].

«Альфа-Банк» приділяє чимало уваги забезпеченню універсальності і зручності для своїх клієнтів, застосовуючи для цього потужності сучасних інформаційних технологій. Запустивши новий додаток, банк не лише надав можливість споживачам самостійно налаштовувати інтерфейс відповідно до власних уподобань (щодо кольору, шрифту, стилю, мови, наявності підказок та ін.), а й підтримує стабільне функціонування попереднього додатку (враховуючи, що певна частка клієнтів звикла саме до його використання).

Державний банк «ПриватБанк» є одним із найбільш інноваційних у країні; він активно впроваджує інформаційні технології у свою діяльність. Зокрема, цим банком відрито перше в Україні цифрове банківське відділення у м. Києві; запущено бота

для торгівельних підприємств-користувачів POS-терміналів; запущено біометричні платіжні POS-термінали, що працюють на основі технології FacePay24; надано можливість Інтернет-магазинам проводити оплату за допомогою Google Pay; підключено до сервісу токенизації Visa Token Service та ін. [2]. Така активна діджиталізація дозволяє «ПриватБанку» суттєво розширювати клієнтську базу — як домогосподарств, так і бізнес-клієнтів [3]. «ПриватБанк» на постійній основі оновлює та впроваджує нові мобільні додатки (Приват24, «Скарбничка», «Розумна заправка», «Фотокаса» та ін.). Прагненням зробити взаємодію з клієнтами максимально комфортно для них банк значною мірою підвищує рівень лояльності та задоволеності споживачів.

Діджиталізація фінансового сектору в Україні забезпечується не лише ініціативами «знизу», а й підтримується на загальнодержавному рівні. Ще у 2017 р. Національним банком було впроваджено СЕП третього покоління, що ґрунтується на таких інформаційних технологіях, як середовище сервісів додатків IBM WebSphere, промислові стандарти JEE, база WebSphere MQ [5]. Важливо також відмітити прийняття Нацбанком у 2020 р. «Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 р.» [6].

Підсумовуючи, слід відмітити, що більшість банків, які функціонують в Україні, поступово цифровізують свої послуги й упроваджують інформаційні технології (щоправда, темпи і масштаби діджиталізації вітчизняних банків суттєво відрізняються). По небанківським фінансовим установам (кредитним спілкам, фінансовим компаніям, лізингодавцям, ломбардам) спостерігається значно нижча інтенсивність цифровізації. Однак, такими установами вже апробовано і впроваджено індикатори аналізу фінансової звітності, електронний документообіг, нові методики розрахунків для страхових компаній (методики розрахунку страхових резервів, викупних сум), методики формування вартості кредитів для користувача та процентних ставок (кредитні спілки) [4].

Таким чином, в умовах зростання конкуренції на ринку фінансових послуг і входження на нього потужних іноземних банків, утримання конкурентних позицій вимагає оперативної адаптації до мінливих зовнішніх викликів і запитів споживачів. Актуалізується необхідність пошуку інноваційних форм діяльності, що в період стрімкої діджиталізації передбачає імплементацію інформаційних технологій у роботу фінансових установ. Це прямо позначається на рівні їх конкурентоспроможності на ринку, а також потребує вагомих інвестицій, розвиненої інноваційної свідомості керівництва, державної підтримки й розбудови інформаційної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. АТ «Альфа-Банк» «Свіжі сенси цифрового банку» від 2021 р. URL: <https://alfabank.ua/sense-superapp/>
2. АТ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua/about>
3. Гаврилко Т. О., Сокол А. О. (2020) Інноваційна діяльність банківських установ. *Причорноморські економічні студії*, випуск № 63, С. 111-117.
4. Дорофеев Д. А. (2019) Регулювання інноваційних процесів в небанківському фінансовому секторі та управління ними. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, випуск № 36, С. 146-154.
5. Національне інформаційне агентство України «Укрінформ» «Український прорив: інформаційні технології» від 2020 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3081168-ukrainiskij-proriv-innovacijni-tehnologii.html>
6. Національний банк України «Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року» від 2020 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf?v=4

Білик О. Б.

Здобувач вищої освіти факультет управління маркетингу і фінансів

Цурська Б. Г.

Науковий керівник, викладач кафедри маркетингу та менеджменту
Хмельницький кооперативний торговельно — економічний інститут,
м. Хмельницький, Україна

ІНТЕРНЕТ ПРОСУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Розвиток сфери послуг в Україні в даний час відбувається в різних напрямках. Однією з головних особливостей підприємств сервісу є орієнтація їх маркетингової політики на більш доброзичливий контакт зі споживачем, виявлення його запитів, інтересів, підвищення комфорту обслуговування і т. д. З'являються нові види послуг, розширюється асортимент підприємств, і вже давно намітилася тенденція у розвитку підприємств сфери послуг, націлена на підвищення якості життя населення. В останні роки намітилася тенденція проникнення інновацій в усі сфери суспільного життя. В сучасний інформаційний вік застосування інновацій здатне підвищити ефективність надання послуг.

Говорячи про сучасні технології, перш за все слід згадати смартфони, бездротовий Інтернет, ігрові системи і величезна кількість комп'ютерних програм, необхідних для підвищення ефективності різних процесів, а також для просування логістичних послуг у всесвітній павутині [2].

При впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій рекомендовано дослідити наявність кадрових і фінансових ресурсів для цього, так як робота кваліфікованих. Наявність на підприємстві ІТ-фахівців коштує дорого, необхідно оцінити корисний ефект, який вдасться отримати в майбутньому, використовуючи нові системи.

Нові пристрої і програми стали проникати і використовуватися сучасними підприємствами, керівниками підприємств сфери послуг. Природно, що фірма може отримати конкурентну перевагу, якщо вона буде використовувати, наприклад, інтерактивний сайт з інформацією і можливістю отримати необхідну консультацію, блоги, в яких фахівцями фірми буде описуватися процес надання послуги з метою максимально зацікавити потенційного клієнта, відповісти на всі можливі питання і зробити його частиною спільноти людей, які вже по достоїнству оцінили якість послуги.

Інтернет дозволяє потенційним покупцям не виступати як пасивна аудиторія, а приймати рішення самостійно, чи слід знайомитися з певною рекламною інформацією [1. С. 30].

Сьогодні цільова аудиторія сайтів з надання логістичних послуг — це підприємства, які залучені в цифрові технології максимально глибоко. Виходячи з цього, дослідники приходять до висновку: сайт не буде ефективним при незадовільній роботі відділу комунікації. Тому пропонується ввести підтримку месенджерів, адаптувати ресурс для телефонів і розташовувати інформацію в максимальній доступності для «Покоління Z», тому що воно відрізняється нетерпимістю. Важливо розуміти, якщо на сайт колись були витрачені величезні гроші, це не означає, що сьогодні він буде виконувати свою роботу. Дослідники також відзначають, що ресурс не завжди буде виконувати свої функції навіть при вартості 250 тис. грн. і вище.

Дослідники відзначають, що нарощування присутності в інтернеті — це загальносвітова практика для будь-якого ринку, а не тільки для освіти. Це обумовлено високою ефективною рекламних інструментів інтернет-маркетингу. Це один з найбільш

привабливих каналів з точки зору співвідношення отриманих клієнтів до їх вартості.

Робота над збільшенням присутності в інтернеті — це тенденція всього світу, діюча для будь-якої ніші. Керівникам підприємств, з надання логістичних послуг необхідно зрозуміти, що інтернет — це привабливий рекламний канал, що здатний розширити коло споживачів їхньої послуги. Просування не може бути ефективним, якщо сайт не відповідає запитам відвідувачів. Тому важливо наповнювати його актуальною і важливою інформацією. Інтернет дає можливість вийти на зарубіжний ринок. Завдяки Інтернету з'являється можливість здійснювати взаємодію між підприємствами і споживачами, в зв'язку з чим споживачі самі виступають в ролі постачальників своїх інтересів, запитів та інформації про себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасьєва В. А. Отличительные признаки электронной торговли. Интернет-маркетинг. 2012. С 29-32.
2. Кордзая Н. Р. Интернет-маркетинг та його сучасний стан в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 12(2). С. 17-20.
3. Кордзая Н. Р. Основні особливості месенджер-маркетингу. *Інтелект XXI*. 2018. № 2. С. 172-175.

Трут О. В.

Здобувач вищої освіти факультет управління маркетингу і фінансів

Цурьська Б. Г.

Науковий керівник, викладач кафедри маркетингу та менеджменту
Хмельницький кооперативний торговельно — економічний інститут,
м. Хмельницький, Україна

ПЕРСОНАЛІЗОВАНИЙ ДОСВІД КЛІЄНТА ЯК ТРЕНД XXI СТОЛІТТЯ

Діджиталізація в активному темпі продовжує охоплювати всі сфери економіки огортати економіку і всі її сфери. Маркетинг отримує колосальну кількість нововведень за допомогою новітніх цифрових технологій і розвивається, як то кажуть, не щодня, а щогодини.

Маркетинг інноваційної діяльності — це комплекс маркетингових досліджень і заходів, спрямованих на комерційно успішну реалізацію виробів фірми, що реалізуються, технологій, послуг [1].

Роль цифрових технологій в нашому житті досягла нових висот. За даними глобального цифрового щорічника, представленого компанією Hootsuite все більше людей проводять в Інтернеті більше часу, ніж будь-коли раніше: у січні 2020 року в Україні було 27,46 млн. інтернет-користувачів, за минулий рік їх кількість збільшилася на 1,5 мільйона (+ 5,7%).

Для підвищення рівня надання послуг та підтримки конкурентних позицій підприємствам українського ринку в XXI столітті є персоналізований маркетинг.

Персоналізований маркетинг — це комунікація підприємства та споживача, яка враховує його потреби, цілі та інтереси в певний момент. За допомогою персоналізації підвищується лояльність, збільшується об'єм продажів. Підприємства можуть отримати реальний зворотній зв'язок від своїх споживачів. З точки зору фахівців у сфері ІТ, персоналізація — це процес збирання, зберігання аналізу інформації про відвідування сайту і надання належної інформації кожному відвідувачу у відповідний час. [2].

Щоб збільшити рівень конкурентоспроможності на ринку, підприємства повинні відповідати очікуванням кожного окремого споживача. Кастомізований сервіс змушує людину стати більш лояльною до спілкування, готовою більше розповісти про себе. Це надасть можливість задовольнити попит індивідуального споживача.

На сьогодні, пропонуючи творчі здібності разом з інформацією, такою як психографічні дані, ставлення клієнтів, їх купівельна поведінка, стиль життя, маркетологи підприємства спроможні підготувати повідомлення більш привабливі для такзваних «VIP» клієнтів.

Також підтвердженням актуальності запровадження персоналізації не лише маркетингу, а й реклами є те, що кожен користувач аканту Google може персоналізувати оголошення за допомогою найпростіших налаштувань, відповідно усі інші оголошення будуть відсіюватись, та стануть непомітними цьому користувачеві.

Персоналізований маркетинг створює різний досвід для користувачів, ґрунтуючись на його минулих взаємодіях з сайтом. нові технології спрощують інтеграцію персоналізації в сферу торгівлі. Але потрібно також зважати на той факт, що персоналізований підхід повинен бути комфортним і ненав'язливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Махикова Г. А., Ефимова Н. Ф. Инновационный менеджмент: Эксмо: Москва. 2010.
2. Сотнікова Ю. В. Креативна економіка в Україні: реальність чи перспектива? *Інфраструктура ринку*. 2017. № 3. С. 123-127.

Череп О. Г.

д. е. н. професор

Матвієнко Д. О.

Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПОРТАЛІВ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА РИНКУ

В Україні діє дуже багато інвестиційних порталів, на яких підприємство може опублікувати свій інвестиційний проект та чекати, поки знайдеться інвестор. На території Запорізької області, також, функціонують такі інвестиційні портали, проте, я виділив два найголовніших:

- Інвестиційний портал м. Запоріжжя [1];
- Інвестиційний портал Запорізької області [2].

Їх головна відмінність полягає саме у територіальному обмеженні перелічених інвестиційних проектів. У першому випадку, до уваги береться лише місто Запоріжжя, а у другому сама область.

Переглянувши обидва портали та проаналізувавши їх пропозиції, можна сказати, що велика кількість підприємств намагаються розширити своє виробництво, пристосовуючи його до поточних вимог ринку. Найбільш активним діячем, та підприємством чиїх пропозицій дуже багато представлено у різні напрями — це АТ «МоторСіч». До напрямів його інвестиційних проектів відноситься модернізація вертолітного виробництва,

створення сміттєпереробного енергетичного комплексу та інше.

На нашу думку, дуже добре організованим, та найлегше сприймаються дані опубліковані саме на обласному порталі. Його особливістю є чітка послідовність викладу інформації та її конкретність. Інвестор може переглянути коротку інформацію, з приводу того чи іншого проекту: необхідний об'єм інвестицій, рентабельність, строк окупності та на що будуть спрямовані залучені кошти. Обравши найбільш підходящий варіант, інвестор може переглянути більш детальну інформацію щодо підприємства його документів, направленості інвестицій та залишити заявку на здійснення капіталовкладень.

Проте, працюючи з цими сайтами, окрім їх значних плюсів, я помітив дуже багато недоліків в оформленні проектів або у некоректній їх публікації. Це відбувається через те, що цим займаються не спеціалісти. Дуже багато залежить у грамотному викладі та чіткій послідовності дій, щодо приведення інвестиційного проекту до життя. Якщо всі пункти прозорі та чисті, це викличе у інвестора довіру та схилить його саме на вибір цього проекту.

Зробивши аналіз статистичних показників та урахувавши певні фактори, які вплинули на розвиток промислових підприємств та економіки в цілому, можна сказати, що Запорізька область є вельми привабливою в плані інвестицій. Воли залучаються дуже активно та використовуються з метою створення, розширення, модернізації, та підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку. Проте, ефективність інвестиційної діяльності промислових підприємств є не максимальною. Це пов'язано з певними факторами, такими як: корупція; недостатній рівень кваліфікації спеціалістів; недостатній рівень економічної свідомості; регіональні особливості; стан підприємств на сьогодні; та інші.

На нашу думку, саме ці фактори гальмують підвищення ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності. Але це можна виправити. Потрібно підвищувати рівень фінансової грамотності населення та кваліфікацію спеціалістів у всіх сферах господарства, бо економіка має взаємозалежний характер відносин між всіма складовими. Потрібно вирівнювати різницю розвитку галузей, враховуючи регіональні особливості. Проте, це принесе максимальний рівень віддачі тільки тоді, коли люди змінять свою свідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інвестиційний портал м. Запоріжжя. URL: <http://invest.zp.gov.ua/uk>.
2. Інвестиційний портал Запорізької області. URL: <https://investment.zoda.gov.ua/uk>.

Череп О. Г.

д. е. н. професор

Зеленова А. А.

Запорізький національний університет,

м. Запоріжжя, Україна

ТЕОРЕТИКО- МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ»

Термін нематеріальний актив (НМА) багатогранно — це і бухгалтерське, і економічне, і юридичне поняття.

Визначення понять нематеріальних активів наведено в таблиці 1 [1,10].

Визначення понять нематеріальних активів

Джерело	Визначення: нематеріальний актив-
П(С)БО 8	Немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований М(С)БО 38. Немонетарний актив, що його можна ідентифікувати, без фізичної субстанції, який утримують для використання у виробництві чи постачанні товарів або послуг, а також для передачі в оренду іншим сторонам чи для адміністративних цілей
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку НМА	Вважаються немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані (незалежно від строку їх корисного використання (експлуатації))
Податковий кодекс України	Право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності, право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку.

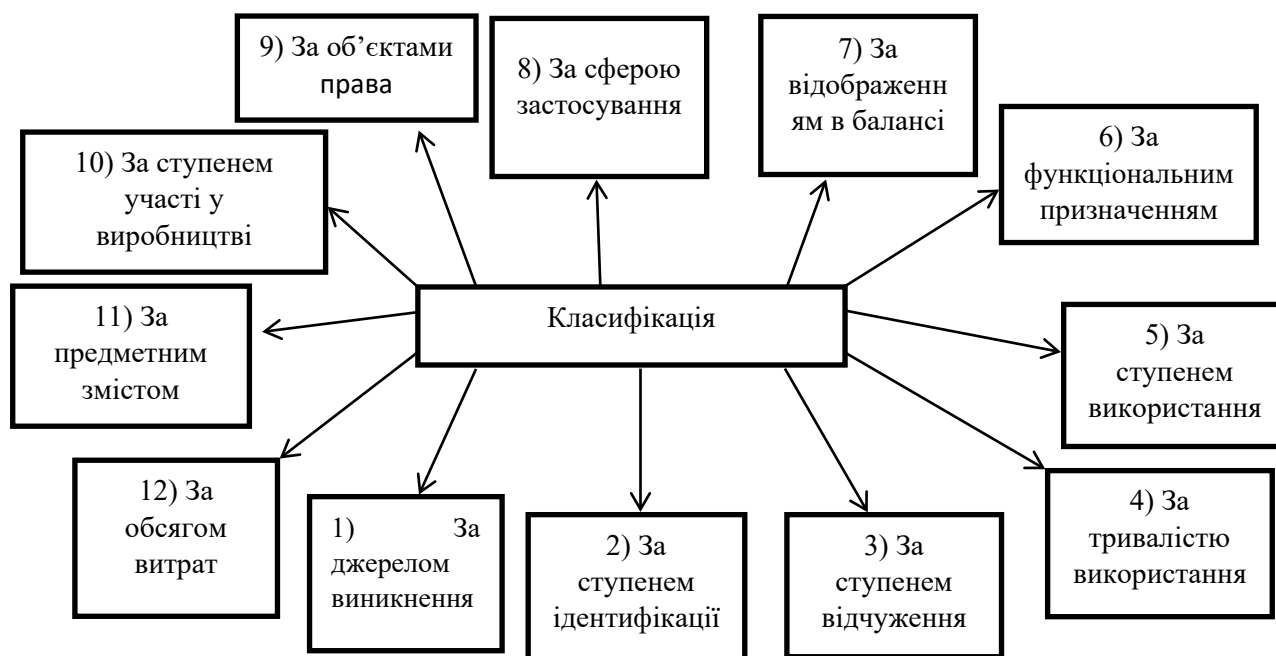

Рис. 1. Класифікація нематеріальних активів

Джерело: складено авторами

Враховуючи існуючі наукові підходи до визначення сутності нематеріальних активів пропонуємо в подальшому розглядати їх, як актив, який не має фізичної форми, використовується у діяльності підприємства з метою отримання ефекту або корисної дії та є правом інтелектуальної власності.

Згідно з Цивільним Кодексом України до об'єктів права інтелектуальної власності належать[2]:

1) об'єкти авторського та суміжного прав — твір науки, літератури чи мистецтва, виражений у будь-якій об'єктивній формі: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), інші твори, об'єкти суміжного права (виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення);

2) результати науково-технічної творчості: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин (селекційні досягнення), компонування (топографії)

інтегральних мікросхем, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, комерційні таємниці (науково-технічна інформація, ноу-хау і тощо);

3) засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг: комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення.

- 1) створені на підприємстві; придбані ззовні; внесені в статутний фонд;
- 2) ідентифіковані; неідентифіковані;
- 3) повністю відчужувані; частково відчужувані;
- 4) поточні; довгострокові;
- 5) функціонуючі; не функціонуючі;
- 6) маркетингового типу; техніко-технологічного типу; когнітивного типу;
- 7) відображені в балансі; не відображені в балансі;
- 8) для внутрішнього застосування; для тимчасового надання іншим; для продажу;
- 9) винахід; товарний знак та ін.;
- 10) прямо пов'язані з обсягом виробництва; прямо не пов'язані з обсягом виробництва;
- 11) технологічні; управлінські та професійні; маркетингові;
- 12) вимагають великих вкладень; вимагають мінімальних витрат; практично не потребують додаткових витрат [3,4].

Характерна особливість нематеріальних ресурсів – це вірогідність приносити підприємству певні вимірні економічні вигоди. Як приклад, економічними вигодами можуть стати зниження витрат, або збільшення доходу. За первісною вартістю ведеться облік нематеріальних ресурсів. Вона устанавлюється в залежності від їх надходження. Для класифікації та подальшого відображення у балансі нематеріальних активів Національним Планом рахунків бухгалтерського обліку виділено 12 рахунок «Нематеріальні активи», який поділяється за субрахунками[5]:

- 121 «Права користування природними ресурсами» ведеться облік наявності об'єктів права користування ресурсами природного середовища (права користування природними копалинами, іншими ресурсами природного середовища)
- 122 «Права користування майном»
- 123 «Права на знаки для товарів і послуг» (товарні знаки, торгові фірмові назви)
- 124 «Права на об'єкти промислової власності»
- 125 «Авторські та суміжні з ними права» (права на літературні та музичні об'єднання, програмні засоби для ЕОМ).
- 126 — «Гудвіл»
- 127 — «Інші нематеріальні активи».

Щоб списати з балансу підприємства нематеріальний актив, його економічна вигода має бути повністю використана, також такий процес відбувається, якщо він вибуває, передається набезоплатній основі або продається. Фінансовий результат за рахунком 79 рахується як різниця між доходом від вибуття (мінус непрямі податки і витрати, пов'язаних з вибуттям) та їх залишковою вартістю.

В теорії розглядаються 3 основні підходи до оцінки нематеріальних активів: витратний; порівняльний; оцінка на основі прибутковості [6].

Але на практиці оцінка вартості нематеріальних активів проходить зі використанням порівняльного аналізу використаних методів, виявляються їх переваги та недоліки, здійснюється узгодження вартості і після цього з'ясовується повніше обґрунтована ціна об'єкта.

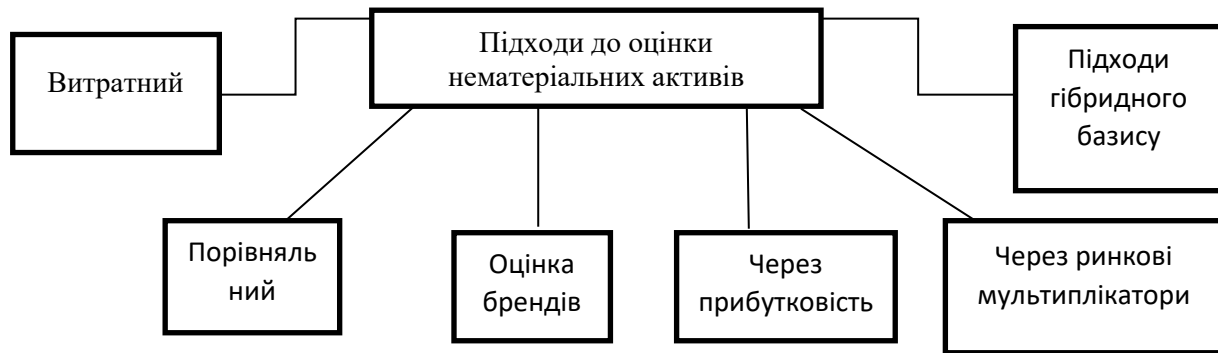

Рис. 2. Підходи до оцінки нематеріальних активів

Джерело: складено авторами

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 18.10.99 № 242 URL: <https://zakon.help/article/polozhennya-standart-buhgalterskogo-obliku-8>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.03 р. № 435-IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Гетьман О. О., Шаповал В. М. «Економіка підприємства» навч. посіб. — 2-ге видання. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 488 с. URL: https://pidruchniki.com/1584072012771/ekonomika/ekonomika_pidpriyemstva
4. Клименко А., Пустовит М. Нематериальные активы: от приобретения до ликвидации. — 2-е изд., перераб. и доп. — Х.: Фактор, 2006. — 400 с
5. План рахунків бухгалтерського обліку України на основі Наказу Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99р (з Інструкцією про застосування плану рахунків). URL: <http://www.buhoblik.org.ua/uchet/organizacziya-buhgalterskogo-ucheta/388-plan-rahunkiv.html>
6. Бігдан І. А. Облік і аудит нематеріальних активів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 / Бігдан Інна Анатоліївна. — Х.: ХДУХТ, 2003. — 287 с.
7. Мельник О. В. Формування нематеріальних активів та їх вплив на ринкову вартість промислових підприємств / О. В. Мельник // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2013. — № 3. — С. 236-250.
8. Нематеріальні активи як об'єкт бухгалтерського обліку: нові підходи до класифікації та визнання / Ніколюк М. З. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/67336/62915.pdf>
9. Друкер П. Ф. Энциклопедия менеджмента / П. Друкер; [пер. с англ.]. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2004. — 432 с.
10. Податковий кодекс України URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Швец Ю. О.

к. е. н., доцент

Міщенко В. В.

здобувачка вищої освіти

Запорізький національний університет,

м. Запоріжжя, Україна

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ

Проблема модернізації підприємств є гострою практично для всієї промисловості України. Через брак фінансових ресурсів, негативний вплив чинників зовнішнього

середовища придбання основних засобів на підприємствах проводиться повільно та зараз практично не відбувається, що є причиною повільного впровадження винаходів науково-технічного прогресу.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС дала поштовх до збільшення конкуренції вітчизняних товаровиробників на ринку. Нею передбачено суттєву лібералізацію торгівлі (усунення тарифів чи квот) між сторонами, гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази. Покращення інвестиційного клімату та прозорі правила ведення бізнесу в Україні, збільшення вибору, підвищення безпечності та якості товарів, зниження цін для українських споживачів, можливість доступу українських підприємств, крім ринку ЄС, до ринків третіх країн у зв'язку з переходом на прийняті в усьому світі стандарти [3].

Зараз в Україні домінує третій технологічний уклад, тобто чорна металургія, металообробка, легка деревообробна промисловість, що характерно для 1880-1930 років. По приблизним підрахункам на технічне переоснащення промислового виробництва необхідно майже 200 млрд. грн, які неможливо виділити без залучення зовнішніх і внутрішніх інвесторів.

За даними Всесвітнього економічного форуму у Звіті про глобальну конкурентоспроможність 2017-2018 років, Україна посіла 81 місце серед 137 досліджуваних держав, піднявшись на чотири позиції. За компонентами показника, який характеризує ефективність ринків — ключового фактора на стадії інвестиційного зростання (індустріалізації) — Україна посідає 101 місце за ефективністю товарних ринків серед 137 держав, 120 — за ефективністю фінансових ринків і 86 — за ефективністю ринку праці. Готовність до адаптації технологій та інновацій оцінена на рівні 81 місця. При цьому за показником “Ринкові інституції” наша держава посідає 118 місце, а за розвитком бізнесу — 90. (Із розпорядження Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року) [2].

Тому актуальним є проведення модернізації підприємств шляхом впровадження інновацій та інвестицій, що в подальшому призведе до ефективного розвитку.

Проаналізувавши ситуацію на підприємствах країни, можемо виділити такі перешкоди для оновлення та модернізації основних засобів:

- нестача коштів (власних та державних);
- нестабільна законодавча база (не повний захист товаровиробників);
- високий економічний ризик;
- недооцінка важливості впровадження нових технологій.

При проведенні модернізації необхідно враховувати досягнення НТП, а також обов'язково звертати увагу на різні ситуації конкретного підприємства. Маємо розуміти, що модернізація це не лише про технічне оснащення, а й про сферу управління. Основні засоби та робоча сила є складовою успіху у виробництві. Застаріле обладнання поновити практично не можливо, через зношеність та неактуальність, тож це заміна техніки. Нове обладнання потребує підготовки кваліфікованих кадрів, підвищення кваліфікації або навчання. Все це можливо за наявності фінансових ресурсів.

Можемо виділити такі шляхи вирішення проблеми оновлення технічного оснащення на підприємствах:

- доопрацювання податкового законодавства для сприяння інноваційної діяльності;
- збільшення фінансування з боку держави у НТП;
- заохочення іноземних інвестицій;
- розвиток інфраструктури (для підтримки інформаційного, маркетингового, кон-

салтингового процесів).

Для того, щоб підприємство краще працювало та допомагало економіці України необхідне удосконалення та впровадження в дію інноваційних проектів. В першу чергу, це стосується формування загальнодержавної інноваційної системи, а саме податкових стимулів підприємств, логістичних питань, урівноваження конкуренції з іноземним виробником, перехід країни від вторинного сектору економіки і замість продажу сировини, випускати вже готову продукцію (не продавати ліс, а вже готові вироби з нього). Одним з прикладів допомоги державою є Норвегія, а саме Innovation Norway та Skattefunn r&d. Діяльність Skattefunn r&d спрямована на стимулювання досліджень і розробок (НДДКР) в норвезькій торгівлі і промисловості. Стимулом є податковий кредит і відбувається у вигляді можливого відрахування з кредиторської заборгованості компанії податку на корпорації (в цілому 20% від вартості проекту.) Innovation Norway, організація, підтримка якої здійснюється у вигляді розвитку конкурентоспроможності та реалізації інноваційних проектів. Ми вважаємо, що було б ефективно перейняти досвід інших країн у цьому питанні та започаткувати подібні державні проекти [1].

Таким чином, оновлення основних засобів відіграє важливе значення для промислових підприємств та сприятиме розвитку виробництва, підвищенню обсягів виробництва та збуту продукції, розширенню виробничих потужностей, зростанню рівня продуктивності роботи працівників, а також сприятиме зростанню показників фінансово-господарської діяльності. Здійснення модернізації, автоматизації виробництва промисловості є необхідною умовою економічного зростання, підтримки рівня конкурентоспроможності на ринках збуту продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Innovation Norway. Wikimedia Foundation. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Innovation_Norway.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» від 10 липня 2019 р. № 526-р. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 № 984_011. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

Щеглова А. Ю.

здобувачка вищої освіти
Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля,
м. Сєверодонецьк, Україна

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЦЕНТРАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ УКРАЇНИ

Проблемі інноваційно-інвестиційного розвитку територій, перед усім економічних районів, присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних авторів: С. Н. Козьменко, О. І. Амоши, Ю. В. Краснощоків, В. М. Геєця, Т. С. Максимової, Е. М. Забарної, Н. П. Мешко, О. В. Філімонової, І. В. Юхновського, К. В. Лиштван, Д. М. Стеценка, В. О. Кузьмінського, Г. К. Ялового та інших дослідників. Вчені відзначають, що центральним питанням забезпечення умов інноваційно-інвестиційного розвитку є створення

й підтримання конкурентних переваг порівняно з іншими районами. У даній роботі досліджуватися Центральний економічний район, у який за схемою районування, розробленою М. Д. Пістуном, входять Черкаська та Кіровоградська області.

Визначити можливості інноваційно-інвестиційного розвитку Центрального економічного району, дослідивши переваги і недоліки у фінансовому, організаційному й ресурсному забезпеченні господарської діяльності підприємств даного району.

В роботі застосовано емпіричний метод, метод порівняльного аналізу, системний підхід до визначення переваг і недоліків досліджуваного Центрального економічного району щодо забезпеченні умов інноваційно-інвестиційного розвитку.

Пріоритетними галузями для інвестування у Центральному районі вважались: агропромисловий комплекс, харчова та переробна промисловість, хімічна та нафтохімічна промисловість, готельно-туристична галузь [5, 6]. На основі досліджень наукових праць українських та зарубіжних вчених було виявлено такі конкурентні переваги району стосовно збільшення можливостей інноваційно-інвестиційного розвитку, серед слід виділити:

а) наявність: природних ресурсів (земельний фонд Черкащини за своїм родючим потенціалом є одним з найвищих в державі, майже 570 родовищ різноманітних корисних копалин та ін. [2]); відносно дешевих трудових ресурсів, зважаючи на те, що у районі існує рівномірний розподіл чисельності дослідників, зайнятих у виконанні наукових досліджень і розробок за віком [1]; великого потенціалу туристичної-рекреаційної галузі; б) вигідне економіко-географічне розташування району (на перетині важливих транспортних комунікацій та водного сполучення); в) стабільне збільшення обсягів капітальних інвестицій (значна частка капітальних інвестицій йде у сільське господарство — одну з провідних галузей району; зростання обсягів прямих інвестицій); г) зниження ризиковості капітальних інвестицій (за джерелом формування, адже інвестиційні фонди підприємств створюються в основному за рахунок власних коштів [1, 2]).

Інноваційно-інвестиційний розвиток суб'єктів господарювання досліджуваного району полягає у пошуку ефективного поєднання зусиль з розвитку ресурсної бази технологічних і продуктових інновацій з проведенням інституційних та організаційно-господарських перетворень, що у сукупності складають комплекс соціально-економічних умов, які дозволять зберегти конкурентні переваги району й спромогтися нейтралізувати недоліки [3]. Вченими-регіоналістами визначено, що необхідно визначати фактори, дія яких провокує посилення недоліків у забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку даного економічного району.

Найбільш важливими серед факторів, що стримують інноваційно-інвестиційну діяльність господарюючих суб'єктів у досліджуваному Центральному економічному районі, слід виділити: 1) ускладнення демографічної ситуації, пов'язана з природним скороченням населення, політичною та економічною ситуацією в країні; 2) нестабільне фінансування інноваційної діяльності та зменшення капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища та у житлове будівництво; 3) недостатність: фінансової підтримки держави, особливо при великих витратах на нововведення; інформованості споживачів про нові технології та інноваційну продукцію; 4) недосконалість законодавчої бази при наявності складнощів у налагодженні кооперації з науковими організаціями та іншими підприємствами тощо.

Незважаючи на те, що Центральний економічний район України має привабливу базу для інноваційно-інвестиційного розвитку, проте існують фактори, які нівелюють можливості цього розвитку. Виявлено, що ці фактори збільшують й зменшують

можливості інноваційно-інвестиційного розвитку досліджуваного району, відповідно, неоднозначно впливають на конкурентоспроможність підприємств району. В аспекті сказаного ми вважаємо, що відновлення фінансової підтримки (яка є недостатньою) державою інноваційної діяльності підприємств може стати провідним фактором стимулювання прогресивних структурно-технологічних змін району, отже збільшити його переваги у інноваційно-інвестиційному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головне управління статистики у Кіровоградській області. URL: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.06.2021).
2. Головне управління статистики у Черкаській області. URL: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.06.2021).
3. Закон України «Про інноваційну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 05.06.2021).
4. Інвестиційний портал Кіровоградської області. URL: <http://invest.kr-admin.gov.ua> (дата звернення: 07.06.2021).
5. Інвестиційний портал Черкаської області. URL: <https://investincherkasyregion.gov.ua> (дата звернення: 07.06.2021).

Ярошенко І. В.

к. е. н., завідувач відділу

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України,
м. Харків, Україна

НЕРІВНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Дослідження нерівномірності розвитку регіонів (територій) країни є важливою частиною державної політики. Виявлення основних характерних рис диспропорційності регіонального розвитку дозволяє не тільки виявити причини такої ситуації, але й розробити комплекс заходів спрямованих на усунення такого становища. Публічне управління регіонами в умовах нерівномірного розвитку має вкрай важливе і актуальне значення, в першу чергу, по причині того, що такий стан провокує виникнення і наростання суперечностей та напруженості в узгодженні й реалізації соціальних, економічних, суспільно-політичних й інших цілей, завдань, інтересів тощо, як власне між регіонами, так і між центром і регіонами.

Необхідно відзначити, що нерівномірність розвитку адміністративно-територіальних утворень всіх рівнів (наднаціональних, національних, регіональних, субрегіональних тощо) є світовою проблемою і являє собою одне з найбільш актуальних питань при розробці соціально-економічної політики для більшості країн світу.

Своєчасне виявлення нерівномірності стало головним завданням Європейської статистичної комісії, Світового банку і Міжнародного валютного фонду. Проведені за даними таких організацій дослідження по більшості країн світу відображають високий ступінь диференціації всередині країн, в першу чергу, по доходах [1,7,8]. Близько 80% показують високий ступінь роз'єднаності по показнику внутрішньо-регіональних доходів, що аналізується на підставі індексу Джині, який перевищує 30%. При цьому світовий індекс Джині досягає 70%, що свідчить про дуже високий ступінь неоднорідності населення за доходами.

Таким чином, нерівномірність регіонального розвитку є однією з характерних осо-

бливостей сучасних національних економік країн світу, що підтверджує актуальність постійних, комплексних досліджень причин виникнення і наслідків нерівномірності та удосконалення інструментарію його регулювання.

Значні розриви в рівнях розвитку територій здатні призвести до їх політичної роз'єднаності і економічної дезінтеграції. Дана проблема є особливо значущою для країн постсоціалістичного простору, зокрема, для України. Одним з найважливіших напрямів державної політики на сучасному етапі розвитку національної економіки є усунення нерівномірності міжрегіонального розвитку, яка виступає суттєвою перешкодою сталого економічного зростання та підвищення добробуту населення нашої країни.

В Україні досить активно обговорюються проблеми регіонального соціально-економічного розвитку, оскільки зростаюча диференціація регіонів має негативні наслідки для економіки країни в цілому. В дослідженнях вчених Україна висвітлюється як держава з яскраво вираженими регіональними диспропорціями за економічними, соціальними і суспільно-політичними параметрами [2,4,5,6]. Так відзначається, що «незважаючи на низку позитивних зрушень у соціально-економічному розвитку регіонів, продовжують поглиблюватися регіональні соціально-економічні диспропорції, які залишаються основним чинником збереження дезінтегрованості економічного простору держави» [3].

Одним з базових напрямів державної підтримки регіонів, зокрема проблемних, є розробка та впровадження в практику нормативно-законодавчої бази, яка б створила дієвий механізм і можливості для здійснення ефективної комплексної політики держави (економічної, соціальної, фіскальної, адміністративної, інноваційної, інвестиційної, інтеграційної тощо), направленої на згладжування міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, вирішення регіональних проблем та стимулювання розвитку регіонів України, зокрема і проблемних.

Так, наприклад, діюча в теперішніх умовах практика свідчить про складну процедуру реалізації державних цільових програм та інноваційних проектів, через відсутність чіткого, адаптованого під сучасні реалії визначення критеріїв віднесення регіонів (територій) до проблемних (депресивних), що в свою чергу і є однією з причин неефективності реалізації інструментів державної підтримки через недосконалість законодавчого забезпечення з цього питання.

Також слід зазначити, що практично не врахованим напрямком стимулювання і підтримки розвитку регіонів, зокрема проблемних, є фіскальна політика, яка через комплексну систему заходів (використання спрощеної системи оподаткування, зменшення ставок або тимчасова відмова від стягнення певних загальнодержавних та місцевих податків та зборів, спрощення адміністрування податків тощо) може сприяти формуванню сприятливого податкового клімату як для окремих галузей та сфер діяльності, так і для регіону в цілому. У зв'язку з цим напрямок податкового регулювання та стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів (територій), зокрема проблемних (депресивних), є одним з пріоритетних у подальших дослідженнях і потребує більш детального вивчення та аналізу.

В Україні, в умовах тривалих кризових явищ і спроб стабілізації й розвитку економіки, одним з основних завдань державної регіональної політики є забезпечення високої ефективності та збалансованості соціально-економічної системи кожного з регіонів, як наслідок, і країни в цілому.

Вітчизняна економічна наука володіє значним досвідом в області дослідження організаційно-економічного механізму державної підтримки соціально-економічного

розвитку регіонів, зокрема проблемних. Перевага розробок вітчизняних фахівців в порівнянні з авторитетними західними колегами полягає в тому, що роботи українських учених враховують специфічні особливості нашої країни. При цьому необхідно мати на увазі, що швидкі зміни, які пропонуються й відбуваються в національній економіці, призводять до постійної потреби в актуалізації та оновленні досліджень щодо формування і реалізації державної регіональної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабаєв В. М. Сучасні політичні практики країн Європи: досвід для формування регіональної політики в Україні
2. Барановський М. О. Депресивність регіонів України // Теорія та практика досліджень: Зб. наук. пр. викладачів природничо-географічного ф-ту. — Вип.1. — Ніжин, 2006. — С. 74-81.
3. Бутко М. П. Методологічні аспекти трансформації регіональних структур економіки в перехідний період / М. П. Бутко // Труды Одесского политехнического университета. — 2003. — вып. 1(19). — С. 280-289.
4. Верланов Ю. Ю. Регіональна динаміка, нерівномірність та економічне зростання / Ю. Ю. Верланов, К. Л. Нетудихата // Наукові праці Том ІХ. Економічні науки. — С. 56-62.
5. Гейман О. А. Нелинейность экономики и неравномерность развития регионов: Монография. — Харьков: ФЛП Либуркина Л. М.; ИД «ИНЖЭК», 2009. — 428 с.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Мусіна О. Ю.

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель історії
комунальний заклад загальної середньої освіти I-III ступенів № 8 Жовтоводської міської ради,
м. Жовті Води, Україна

КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА ЯК СПОСІБ ВИХОВАННЯ КОЗАКА-ЛИЦАРЯ

Козацька педагогіка — це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формувала в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині — незалежній Україні [1]. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування козака — лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю й самосвідомістю. Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів — сім'ї і школи, зберігаючи пріоритетності у вихованні батьків, родинного оточення. Це, у свою чергу, сприяло зміцненню сім'ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей і авторитету серед учнів, представників громадськості і державних органів.

Козацькою педагогікою послуговувалися не лише в родинному вихованні і навчально — виховних закладах. Її принципи, ідеї впливали на формування громадської думки, характеру всього народу, якому в козацькі часи був притаманний високий рівень моральності, духовності, народних знань, національних традицій і звичаїв.

Українська козацька система виховання — глибоко самобутнє явище, аналогів якій не було в усьому світі. Вона мала кілька ступенів. Передусім — дошкільне родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка й жінки, духовними традиціями. Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно — шкільним. Козацькі школи діяли в полкових та сотенних містах і містечках України. Тут здійснювалося розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне та інші види виховання. Учні успішно опановували різними галузями народних знань: медициною, астрономією, метеорологією та іншими науками. Січові школи реалізували право особистості на навчання, задовольняли як культурні, духовні, так і військово-оборонні потреби козацтва. Тут вихованці оволодівали читанням, письмом, хоромим співом та музикою. Їх привчали до національного способу життя й поведінки, оборонно-військової справи. По закінченні січової школи найздібніші хлопці вступали, як правило, до Києво-Могилянської академії. Частина випускників працювала церковнослужителями і вчителями в козацьких школах, інші залишалися у своїх куренях, продовжували вдосконалювати бойове мистецтво. З них виростали загартовані й мужні воїни, серед яких ідея волі була найулюбленішою і найпоширенішою. Козацькі об'єднання вражали багатьох іноземців згуртованістю, здруженістю, одностайною волею до перемоги, бойовою звитягою, а в разі необхідності задля свободи України та життя своїх побратимів — жертвоністю.

Неписані закони кодексу лицарської честі передбачали: любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини — України; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність, тощо); відстоювання повної свободи й незалежності особистості, народу, держави; турботу про розвиток національних традицій, звичаїв та обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів; цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму; уміння скрізь і всюди поступати благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти [2].

Крім того, із століття в століття козацька педагогіка формувала в молоді й такі героїчні якості, що склали кодекс лицарської звитяги, а саме: готовність боротися до загибелі за волю, віру, честь і славу України, нехтувати небезпекою, коли справа торкається життя друзів, побратимів, Матері — України, ненависть до ворогів, прагнення звільнити свій рідний край від чужих зайд — завойовників, героїзм, подвижництво у праці і в бою, тощо. Водночас козаки були глибоко милосердними. Вони чуйно ставилися до інших людей, ділили з ними радість і горе.

Отже, висока ефективність дії козацької педагогіки, втілення нею найвищих досягнень національної педагогічної спадщини забезпечували глибоку і всебічну етнізацію підростаючого покоління.

Пізнавально — виховний потенціал козацької педагогіки сприяв створенню таких соціальних ситуацій, умов, які б найбільше відповідали сутності генофонду української нації.

Зараз ми є безпосередніми свідками того, що українські козацькі національні традиції відроджуються, оновлюються, розвивається українська етнопедагогіка. Це цілеспрямований організований процес формування патріота, соціально-активної людини, особистості нової формації, інтелектуальний потенціал країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні / Володимир Антонович. К: Дніпро, 1991, 237с.
2. Українське козацтво: Мала енциклопедія / Редкол.: Ф. Г. Турченко, С. Р. Лях, С. Ф. Плещкий та ін.; НДІ козацтва при Запоріж. держ. ун-ті. К.: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. 567с.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Воронова Н. С.

д. пед. наук, доцент

Соцька А. А.

здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна

ВИЯВИ ЕСТЕТИКИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

Середньовіччя — своєрідна епоха розвитку суспільства, де відбувалось формування майбутньої теологічної та соціологічної думки, цивілізаційного поступу. Воно демонструє результат і примноження духовно-культурних традицій, що є внеском численних культурних спільнот. Середньовіччя — складова загальнолюдського культурного процесу, яка вражає своїм розмаїттям [8]. Естетичний розвиток ХХІ століття набуває нового формату, намагається переосмислити реалії часу, надати оцінку. Тож, метою нашої розвідки є аналіз впливу цифрової культури на модель видової специфіки естетики Середньовіччя.

Розгляд цього етапу культурного розвитку доцільно почати з манускриптів та стародруків, адже з зародженням середньовічних текстів пов'язано духовне самоусвідомлення і збагачення кожної нації, в тому числі й української. Література є елементом утворення культурного процесу. Д. Петішкова у статті «Методи дослідження середньовічних текстів у часи цифрових технологій» зазначає, що спочатку для вивчення стародруків використовували два різних методи: генеалогічний і «найкращого тексту» [8, 5-6]. Хоча застосування традиційних методів дозволяється і сьогодні, поява комп'ютерів, поширення інтернету та використання сучасних технологій дало поштовх до «цифрової революції». Це допомогло змінити погляд до підходів в дослідницькому середовищі.

Початок ХХІ століття характеризується появою нового способу вивчення історичних фондів — «нової філології». Вперше поняття *New Philology* можна побачити, розглянувши декілька нарисів в американському престижному журналі «*Speculum*», редактором якого є Стівен Дж. Ніколс (Stephen G. Nichols). Праця втілилася в життя завдяки позиції Бернара Серкіліні (Bernard Cerquiglini), який вважав, що середньовічне письменство не створювало варіантів; воно є варіантом само по собі.

Головна мета «нової філології» — подолати певну наявну ізоляцію за допомогою цифрової культури, засобів мультимедійних презентацій тощо. Виділити медієвістичні дослідження, додавши їх до сучасних течій: культурології, антропології, соціології, філософії та сучасної історії. Середньовічні твори не можуть бути абсолютно однаковими, їх необхідно сприймати як окремі, варіативні тексти. Основа «нової філології» — це створення відкритого доступу для кожної людини, можливість сприйняття оцифрованих повних текстів або первинних документів у їх первісному вигляді.

На прикладі Чехії ми можемо якомога детальніше дослідити метод «нової філології». Для цього створено два проекти. Перший являє собою Національну бібліотеку ЧР «*Manuscriptorium*» [7]. Вона є відкритим каталогом, який дозволяє переглядати історичні

фонди у рамках електронної бібліотеки. Даний портал дає можливість набути актуальної та цікавої інформації, активізувати сприйняття завдяки ознайомленню з цифровими фотокопіями манускриптів, інкунабул та інших історичних документів. На сьогодні віртуальне дослідницьке середовище «Manuscriptorium» надає доступ до понад п'яти мільйонів цифрових носіїв видової специфіки Середньовіччя.

Поява відомого порталу під назвою «Kramerius» [6] характеризувалась повинню у Празі у 2002 році. Внаслідок цієї жахливої трагедії було знищено декілька десятків тисяч книг. Тому, цифрове факсиміле періодичних видань і монографії стало способом порятунку пошкоджених фрагментів.

Окрім присутніх історичних фондів, окремої уваги заслуговують первісні інтернет-публікації, котрі загубилися серед мільйонів інших на теперішній час. Вони пов'язані з епохою Середньовіччя, демонструють найголовніші моменти та традиції того часу. «WebArchiv» [2] — це доступ до інформації у цифровому архіві, що будь-коли була оприлюднена в інтернет.

З метою покращення засвоєння знань та детального дослідження культурного аспекту Середньовіччя, створено портал «Muzium» [5]. Він являє собою просвітницьке середовище, яке містить інформацію про історичне минуле класичної музики епохи Середньовіччя. Завдяки створеним лекціям про мистецтво та музику того часового відрізка, кожна людина зможе з легкістю і без зайвих зусиль знайти потрібний матеріал та збагатити, доповнити наявний багаж знань, дізнатись актуальну інформацію через цікавий сучасний контент.

Ресурс «Digiberichte» [9] присвячений мандрівникам, які в епоху Середньовіччя поринули у шалені подорожі по Європі та Близькому Сходу. В залежності від обраної країни, сайт запропонує обрати рік та людину, шлях якої цікаво переглянути. На карті буде представлена наочна демонстрація подорожі, можливість подивитися та переглянути записки в PDF форматі. Вони представлені іноземною мовою, проте — побачити й ближче познайомитися з думками, відчуттями та емоціями мандрівників того часу є величезною знахідкою сьогодні.

Естетика Середньовіччя знайшла прояв в архітектурі. Бо за відсутністю будівель та споруд, важко уявити повноцінну картину часу, проаналізувати розвиток культури й будівництва. Архітектура є показником втілення ідей та цілей, до яких прагнули люди. Через споруди архітектори зображали свої почуття та емоційний стан. Тому, для оптимізації отримуваної інформації та культурного збагачення, створено сайт «Архітектура України» [1]. Він містить чітку періодизацію, дозволяє швидко й без зайвих зусиль розібратися, знайти необхідну характеристику потрібної епохи. Портал пропонує познайомитися з невеликим описом, що має в собі історичний аспект та фотографії. Це допомагає наочно продемонструвати споруду та якомога краще запам'ятати її.

Мистецтво являє собою найголовніший елемент, що характеризує процес розвитку епохи Середньовіччя. Воно показує широкий спектр територій і часові рамки. Адже з плином часу змінювалось суспільство, соціологічне мислення, політичний устрій та релігійні погляди. Це впливало на характер та розвиток культури. Для того, щоб краще засвоїти матеріал, можна використовувати сайт «Wikiwand» [4]. Він містить окремий розділ, що супроводжується необхідною та цікавою інформацією стосовно середньовічного мистецтва. Завдяки порталу знайти основні художні напрямки та періоди, або визначення національного, релігійного мистецтва, його жанри, прикладне мистецтво та самих митців буде не важко. Це допоможе швидше оптимізувати процес отримання нових знань.

Отже, в сфері дослідницького середовища доби Середньовіччя значна увага приділяється оцифруванню й створенню вільного доступу до літературних джерел, публікацій, стародруків та рукописів за допомогою порталів, національних бібліотек, сайтів. Використання засобів інформаційних технологій робить вивчення мистецтва більш зручним, цікавим та сучасним, слугує творчому освоєнню інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архітектура України: URL: <https://sites.google.com/site/arhisasha18/> (дата звернення 02.11.20).
2. Веб-архів ЧР «WebArchiv»: URL: <http://www.webarchiv.cz> (дата звернення 02.11.20).
3. Вивчення епохи Середньовіччя за допомогою спецпроектів: URL: <https://naurok.com.ua/> (дата звернення 02.11.20).
4. Мистецтво Середньовіччя: URL: https://www.wikiwand.com/uk/Середньовічне_мистецтво (дата звернення 02.11.20).
5. Музика епохи Середньовіччя: URL: <http://muzium.org/courses/middle-ages> (дата звернення 02.11.20).
6. Національна бібліотека ЧР «Kramerius»: URL: <http://kramerius.nkp.cz> (дата звернення 02.11.20).
7. Національна бібліотека ЧР: «Manuscriptorium». URL: <http://www.manuscriptorium.com>. (дата звернення 02.11.20).
8. Петішкова Д. Методи дослідження середньовічних текстів у часи цифрових технологій («стара» й «нова» філологія, віртуальне дослідницьке середовище — цифрова бібліотека «Manuscriptorium»)/Д. ПЕТІШКОВА//Україна ХХІ століття: культура, ідеологія, політика.— 2015.— Вип. 20.— С. 5-6.— URL: http://resource.history.org.ua/publ/Uxxs_2015_20_3 (дата звернення 02.11.20).
9. Подорож в епоху Середньовіччя через записки мандрівників: URL: <https://digiberichte.de/> (дата звернення 02.11.20).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. МЕДИЧНІ НАУКИ

Жаровська О. Д.

лікар УЗД

Львівський обласний клінічний діагностичний центр,
м Львів, Україна

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ «ЛІКАР — ПАЦІЄНТ»: НА ПРИКЛАДІ ПРОВЕДЕННЯ УЛЬТРАЗВУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Реформування медичної сфери, євроінтеграційні прояви намагань України оновити соціальну сферу держави вказує на потребу додаткового аналізу взаємовідносин у парадигмі «лікар-пацієнт». Нові сьогочасні виклики вимагають переосмислення розуміння медичної сфери діяльності та супутніх явищ, зміни методології, підходів та правового регулювання.

Взаємини між пацієнтами й медичними працівниками встановлюють морально-ціннісні основи медичної допомоги та сприяють альянсу взаємодії для досягнення спільної цілі — збереження й відновлення здоров'я пацієнта. Донедавна, як пережиток радянської системи вважалося, що пацієнтом може бути тільки хвора особа, або та, яка має певні труднощі у сфері здоров'я. Проте нині така позиція заперечується, оскільки пацієнт — це особа яка може звернутися не тільки з приводу надання медичної допомоги, але й отримання медичної послуги.

Як визначає Н. Коротка: «пацієнтом є особа, яка звернулася до закладу охорони здоров'я з метою профілактичної перевірки стану свого здоров'я чи з конкретними скаргами на своє самопочуття, встановлення діагнозу, отримання інформації про стан свого здоров'я та призначення та проходження курсу лікування» [1, с. 4]. Отже пацієнт — це та особа, що вступає у ті відносини з медичним фахівцем, які пов'язані з її здоров'ям.

Важливим фактором у взаємовідносинах «лікар-пацієнт» є надання медичної допомоги без шкідливих наслідків має характеризуватися належністю, що передбачає своєчасність, комплексність, тобто характеризується виконанням всього обсягу діагностичних і лікувальних заходів, що визначаються відповідними медичними показниками, методологічно та технологічно правильним виконанням діагностичних і лікувальних втручань, дотриманням медичними працівниками правил асептики та антисептики, санітарно-протиепідемічних норм, догляду за пацієнтами.

Медичне втручання допустиме тоді, коли воно не завдає шкоди здоров'ю пацієнта. Відносини вимагають здійснення дій, що передбачає неналежним виконанням професійних обов'язків медичним працівником, під явим розуміють діяння медичного працівника, яке характеризується дією або бездіяльністю в процесі надання медичної допомоги хворому чи пацієнту при порушенні нормативно регламентованих або таких, що не мають нормативного закріплення, проте загальноприйняті в медичній практиці, правил надання медичної допомоги, які спричинили шкідливі наслідки. Вагомим також є медичний критерій — проведення лікувальної практики за напрацьованими стандартами та правилами надання медичної допомоги [2].

Ультразвукове дослідження — це один із основних методів дослідження в медици-

ні, який заснований на зчитуванні спеціальним датчиком ультразвукових хвиль, які по-різному відбиваються від тканин тіла і кордонів між тканинами. Спеціальний апарат обробляє отриману інформацію і виводить її у вигляді графічної картинки на екран. Такий метод практично не має протипоказань, не вимагає особливої підготовки і не займає багато часу. Тому здійснення такого обстеження особливо рекомендується з профілактичною метою, для запобігання захворювання та систематичного аналізу стану особистого здоров'я пацієнта.

На завершальному етапі обстеження вагомо відобразити результати у протоколі обстеження. Якщо звернутися до ультразвукової практики, то важливо акцентувати увагу на тому, що в протоколі слід широко та повно відобразити всі основні особливості проведеного дослідження. Для прикладу візьмемо Протокол ультразвукового дослідження органів черевної порожнини та заочеревинного простору, наприклад щодо обстеження нирок. Потрібно вказати її візуалізацію, розташування: звичайне, змінено (вказати локалізацію і скелетртопію); кількість: при наявності аномалій кількості (одна, подвоєні), права / ліва, по обидва боки; рухливість: не змінена / змінена (обмежена, відсутня, збільшена (в сантиметрах), при диханні або зміні положення тіла); форму: не змінена / змінена (вказати особливості). Якщо наближається до геометрічeskой фігури — овал, якщо немає -неправильної; контури: рівні / нерівні (локалізація — поверхня, сегмент, кінець (верхній, нижній); межі: чіткі / нечіткі; розміри: не змінені / змінені; паренхіма: не змінена / змінена; товщина: не змінена (відповідність віку) / змінена (витончення / потовщення, рівномірний / нерівномірне, локалізація); ехогенності: підвищена / знижена; структура: однорідна / неоднорідна (вказати характер змін). корково-мозкова диференціація (збережена / посилена / ослаблена / відсутній (протяжність); зміни: дифузні, вогнищеві; центральний комплекс (відповідає віку або не відповідає): форма, розміри, межа з паренхімою, ехогенність, структура — не змінена / змінена; стан порожнинної системи; гіперехоченні включення [3].

Безпечність, повність обстеження, фаховість та належна комунікація між лікарем та пацієнтом є запорукою досконалості проведено обстеження та дотримання нормативних вимог медичного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коротка Н. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в сфері охорони здоров'я: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2015. 17 с.
2. Щирба М. Ю. Правовий статус пацієнтів: теоретико-правове дослідження: дис... докт. юрид. наук: 12.00.01. Львів. 2021.
3. Протокол ультразвукового дослідження органів черевної порожнини та заочеревинного простору. Український портал ультразвукової діагностики URL: <http://ultrasound.net.ua/materiali/protokoli/protokoli-uz-obstezhen/ultrasound-mammography/>

Бушман В. С.

асистент

Нечепоренко А. Г.

асистент

Федосєєва О. В.

доцент

Запорізький державний медичний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ЗМІШАНА ФОРМА НАВЧАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЗМІН ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ У ЗАПОРІЗЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ У МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

2020 рік став переломним для всього світу і для всіх сфер людського життя — пандемія дійсно зачепила багато важливих проблем у вищій освіті, змусила людство переходити на нові форми навчання та роботи. Освітні заклади в усьому світі зіштовхувались з таким поняттям, як дистанційне навчання, і всі учасники освітнього процесу, почали засвоювати нові технології. Виникла необхідність в організації навчання дистанційного навчання.

Впровадження сучасних технологій дистанційного навчання у навчальному процесі ЗДМУ створюють нові можливості реалізації та диференціації навчання, позитивно впливають на розвиток пізнавальної діяльності майбутнього лікаря реалізує нові умови переходу від навчання до самоосвіти та покращує його творчий та інтелектуальний потенціал внаслідок самоорганізації, прагнення до знань та самостійно приймати рішення.

Дистанційна освіта — це відкрита система навчання, що передбачає активне спілкування між викладачем та студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. У ЗДМУ широко використовується програма Microsoft Teams для забезпечення дистанційного навчання у студентів-медиків. Ця програма є цифровим центром, який поєднує в одному рішенні розмови, контент, завдання та програми, дозволяючи викладачам створювати умови для ефективного навчання, а саме швидко й легко створювати спеціальні тести, опитування, анкети, реєстраційні бланки та багато іншого. Створюючи завдання, викладач може створити декілька завдань різним студентам та одночасно призначати в зручний час, як для студента, так і викладача. Отримавши автоматично результати, можна зручно перевірити та виставити оцінки студентам, це відображається в електронному журналі групи та наглядно подається у вигляді «переглянуто», «виконано» та «не виконано».

При змішаній формі навчання відбувається поєднання on-line навчання, традиційного (режиму off-line) та самостійного навчання. До нового формату навчання потрібно було пристосовуватися як викладачам, так і студентам. На кожному on-line занятті обов'язковим є розбір теми зі студентами та опитування. Також студенти отримують доступ до відеолекцій, завдань для самостійного опрацювання та тестових матеріалів. Додатковим матеріалом для студентів медиків у новому форматі навчання є відео- та аудіозасоби, віртуальні сайти, on-line трансляція практичних навичок, а також демонстрація різноманітних навчальних елементів, які повинен засвоїти студент. Зацікавленість студентів новою формою навчання значно знизила кількість пропусків занять — участь у них мали можливість взяти навіть хворі студенти.

Дуже швидко під керівництвом університету були розроблені методичні рекомендації щодо форм і методів проведення дистанційного навчання, організована і налагоджена

взаємодія викладачів і студентів, а значна кількість навчально-методичних матеріалів, розроблених кафедрами в цифровому форматі за останні роки дозволила наповнити навчальний процес цікавими відеолекціями, мультимедійними презентаціями та іншим ілюстративним матеріалом [1,4 с. 4].

Для студентів-медиків старших курсів, починаючи з 4 курсу є чудова можливість відпрацювання практичних навичок на манекенах у міжкафедральному тренінговому центрі, адже карантинні заходи внесли свої зміни. У Запорізькому державному медичному університеті розташований сучасний тренінговий центр, який дозволяє підвищити ефективність і якість підготовки майбутніх лікарів. Це високотехнологічний центр, який забезпечений новітнім симуляційним обладнанням, завдяки якому можливо повністю відтворити в реальному часі різноманітні клінічні стани пацієнтів. Завдяки використанню симуляційних технологій, студент-медик має можливість повторювати відповідну практичну навичку до автоматизму, що вдосконалює його майстерність і підвищує рівень компетентності. Ключовим завданням сучасної вищої медичної освіти є створення умов для розвитку у студентів широкого спектра компетенцій і практичних навичок без ризику заподіяння шкоди пацієнту, здатності швидко приймати рішення і бездоганно виконувати більшість маніпуляцій та втручань [2,3, с. 4].

Розглядаючи сутність дистанційної освіти та дистанційного навчання це є новий напрямок у сучасному житті, і ця галузь активно розвивається та стає актуальною нині, бо треба якось рухатись вперед і пристосовуватись до нових форм навчання. Таким чином використання дистанційної форми навчання студентів-медиків в умовах карантину дозволяє викладачу та студенту взаємодіяти на відстані за допомогою інформаційних технологій, підвищує рівень відповідальності щодо навчального процесу та забезпечує ефективне засвоєння навчального матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коротка Н. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в сфері охорони здоров'я: автореф. дис. 1. Биков В.Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М. Технологія розробки дистанційного курсу. За ред. Бикова В. Ю. та Кухаренка В. М. Київ. Міленіум. 2008. 324 с.
2. Коваль М. В. Електронне дистанційне і комбіноване навчання у львівських вищих освітніх закладах. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2006. № 1. С. 199-203.
3. Кривенко І. П., Криштопа А. О., Андрійчук М. Д. Технологія формування у майбутніх лікарів інформатичної компетентності у процесі навчання медичної інформатики: сучасний стан та перспективи. Молодий вчений. 2019. № 5. С. 138-142.
4. Іванькова Н. А. Модель педагогічної системи електронного дистанційного навчання на базі хмарних сервісів / Н. А. Іванькова, О. А. Рижов//Медична освіта. — 2020. — № 3(88). — С. 34-42.

Черняк В. А.

Доктор медичних наук, професор, директор університетської клініки
київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОЗВАРКИ І ЛАЗЕРА В ЛІКУВАННІ РАН І ТРОФІЧНИХ ВИРАЗОК

За статистикою артеріальна патологія займає 10% випадків трофічних виразок, 50% — венозна етіологія, у 20% — змішаного генезу і ще у 20% — патологія виникає з інших причин. Лікування пацієнтів з ранами і трофічними виразками (ТВ) є склад-

ною соціально-медичною та економічною проблемою. Ведення пацієнтів з ранами, трофічними виразками та їх наслідками складне тому, що це комплексна проблема. Обґрунтування, написання статті виконані в межах науково-дослідних робіт Університетської клініки Київського національного університету імені Тараса Шевченка й є результатом реалізації проєкту (№ 2020.01/0308, 2021 р.) Національного фонду досліджень України «Застосування вітчизняних лазерних та електрозварювальних технологій у лікуванні ран і трофічних порушень м'яких тканин, спричинених бойовими травмами та захворюваннями магістральних судин».

У цій статті представлено власний досвід лікування ран і ТВ за допомогою високочастотного електрозварювання і лазера відповідно до їх етіологічних причин. Для цього було обстежено 90 хворих з облітеруючими та травматичними ушкодженнями магістральних судин, госпіталізованих і прооперованих у відділенні серцево-судинної хірургії Олександрівської міської клінічної лікарні Києва та в Національному військово-медичному клінічному центрі «Головний військовий клінічний госпіталь». Усіх хворих було обстежено й умовно розподілено на дві групи: групу А (контрольна), у якій пацієнтів лікували за загальноприйнятими методиками гемостазу (діатермокоагуляція та ультразвук); групу Б (основна), у якій з метою гемостазу використовували біполярний електроскальпель власної конструкції, за допомогою якого з'явилася можливість одночасно як розтинати тканини, так і проводити гемостаз. При цьому як генератор електроживлення був використаний апарат високочастотного електричного зварювання «ПАТОНМЕД». Використовували також ендоскопічний електрозварювальний комплексний пристрій для субфасціальної дисекції перфорантних вен і хворих з обструкцією магістральних вен. Вік хворих коливався від 49 до 89 років. У групі I вік хворих становив у середньому ($68,0 \pm 1,6$) року, у групі II — ($69,0 \pm 2,4$) року. Співвідношення чоловіків і жінок у групі А становило 14/1, у групі Б — 16/1. Застосування інтраопераційного гемостазу показало зменшення активності маркерів системної запальної відповіді (СЗВ) порівняно з контрольною групою. Медикаментозний супровід подібних операцій передбачає одноразове введення антибіотика «Лефлоцин» внутрішньовенно в дозі 500 мг, а після операцій обов'язково слід призначати препарат «Тівортін» для ліквідації ендотеліальної дисфункції та реосорбілакт для покращення мікроциркуляції в оперованих кінцівках. Реосорбілакт — комплексний інфузійний розчин, на основі багатоатомного спирту та натрію лактату. Його застосовують у доопераційній підготовці в дозі 400 мл ($6-7$ мл/кг), крапельно, одноразово та після операції із розрахунку $8-10$ мл/кг на одну інфузію, крапельно, через день. До комплексу засобів детоксикації були залучені препарати вітчизняного виробництва: ксилат, сорбілакт. Клінічно доведено використання ефективної схеми терапії «Тріо»: базова терапія + Реосорбілакт 400 мл/доба, Латрен 400 мл/доба, Тівортін 100 мл/доба.

Ендоскопічний електрозварювальний комплексний пристрій для субфасціальної дисекції перфорантних вен дозволив чітко візуалізувати та надійно коагулювати перфорантні вени в субфасціальному просторі нижніх кінцівок, покращив результати хірургічного лікування хворих, зменшив необхідне ресурсне забезпечення оперативного втручання. Необхідно також визнати, що запропонований метод гемостазу із застосуванням біполярного електроскальпеля власної конструкції виправданий у пацієнтів із масивними травмами судин і травматичними втручаннями на них.

За рахунок використання модернізованої хірургічної електрозварювальної техніки гемостазу, сучасних методів знеболення і лазерної технології, вдалося зменшити летальність (Р) у безпосередньому періоді від $5,2\%$ до $2,6\%$, у короткостроковому — від

6,5% до 1,4%, у проміжному — від 14,6% до 5,4%, а у віддаленому — від 15,1% до 3,5% ($P < 0,001$ порівняно з контролем для всіх часових інтервалів). Аналіз наведених даних показує, що на всіх етапах спостереження летальність в основній групі була достовірно нижчою, ніж у контрольній (16,4% проти 39%; $P < 0,001$). Встановлена динаміка летальності і частоти ампутацій вказує на те, що запропонована хірургічна технологія лазера та гемостазу за допомогою біполярного електроскальпеля власної конструкції, тактика і способи ревазуляризації одночасно уражених артеріальних басейнів більш ефективні.

1. Високочастотна електрозварювальна техніка може бути використана в судинній хірургії для створення судинних анастомозів. Для застосування циркулярних електрозварювальних швів достатньо використовувати автоматичні режими, а напруга (частота 0,3-3,0 кГц або 3-300 кГц) має визначатися морфологією судин (товщина, гістологічний тип судин, фізіологічний стан). Отримані результати дозволяють припустити можливість застосування розглянутих розробок у клініці через наявність у них переваг над механічними та мануальними техніками.

2. Магнітолазерна терапія (МЛТ) здійснює на організм складну та багатовекторну дію і сприяє виникненню значної кількості ефектів, основним проявом яких є проти-запальна, анальгетична дія і стимуляція репараторних процесів.

3. Вітчизняні лікарські препарати цілком задовольняють потреби лікування трофічних виразок

4. Схема терапії «Тріо» показала свою ефективність у пацієнтів, що страждають на тяжкі форми ішемії нижніх кінцівок атеросклеротичного генезу і може бути рекомендована для широкого застосування у хворих не тільки з переміжною кульгавістю при облітеруючих захворюваннях артерій нижніх кінцівок, а і при ішемії, що супроводжується трофічними виразками.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Pron N.

Candidate of Economic Science,
SSI «Institute of Educational Analytics»
Kyiv, Ukraine

Zietek A.

Candidate of Social Science, Assistant Professor
Pedagogical and Technical College
Konin, Poland

FEATURES OF PUBLIC FUNDING FOR EDUCATION IN SOME EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

In developed countries, in particular, the EU countries, public funding of education is a priority of state education policy [1].

One of the important indicators of the level of education funding is its share in GDP. According to Eurostat data [2], the share of education funding in GDP as of 2019 is less than 4% in such EU countries as Ireland, Romania, Bulgaria, and Italy. In turn, Sweden (6,9%) and Iceland (7,1%) have the largest values of this indicator. In other EU countries, this indicator ranges from 4% to 6% of GDP. Since the share of public expenditure on education in Poland's GDP in 2019 was 5%, which corresponds to the average value of this indicator in the EU countries, we will focus in more detail on the characteristics of public expenditure on education in this country.

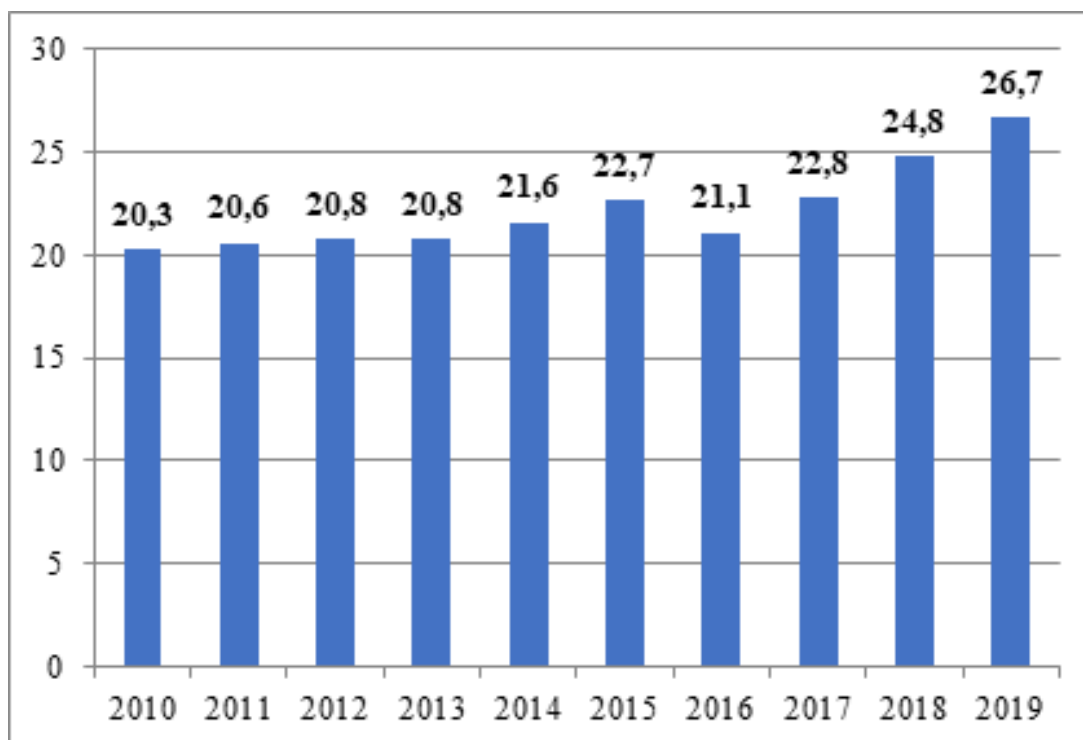

Fig. 1. Public funding of education in Poland in 2010-2019, million euros

Compiled by the authors, based on [2]

As can be seen from Figure 1, the level of public funding of educational services in Poland shows a positive upward trend. Thus, since 2010, public funding has increased by almost 25% and in 2019 amounted to 26,7 million euros (in 2010-20,3 million euros).

The funding of the different educational levels (i.e. preschool, primary, general secondary, vocational, and higher education) differs from country to country.

For example, according to Eurostat data [2], the structure of public expenditure on financing education in Slovakia is tending to decrease the level of funding for higher education. Thus, in 2015, expenditure from the state budget reached the highest level of 10,9 million euros, but then decreased every year and in 2018 this indicator was 6,7 million euros, which is more than 4 million euros less than compared to 2013. At the same time, the costs of financing preschool, primary, basic and general secondary, vocational, and higher education increased during 2013-2018 in this country.

In Romania, expenditures from the state budget on financing education at all educational levels increased during 2012-2017, in particular, expenditures on financing vocational education increased almost threefold — from 4,9 million euros in 2012 to 14,3 million euros in 2017.

In Hungary, during 2012-2017, the level of public expenditure on financing education increased at all educational levels, with the largest share of the state budget allocated to financing higher and primary education.

In the Czech Republic, public spending on higher and vocational education decreased by 2,5 million euros and 5,9 million euros in 2017 compared to 2012. The cost of financing all other educational levels increased during this period.

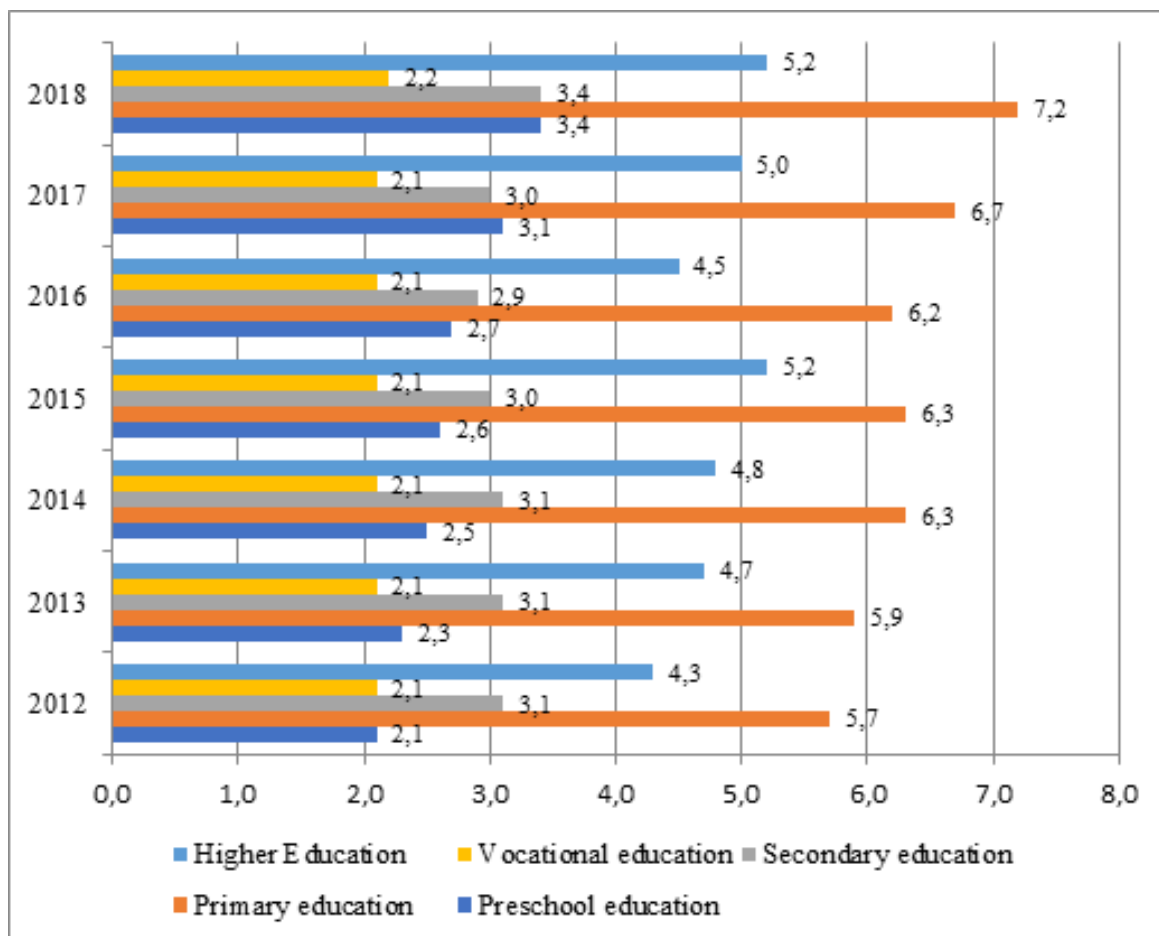

Fig. 2. Public funding of education in Poland by educational levels during 2012-2018, million euros
Compiled by the authors, based on [2]

The highest amount of expenditures on preschool education compared to other educational levels is allocated from the state budget of Bulgaria, namely an average of 4,2 million euros, while the average value of expenditures on vocational education is more than 2 times lower — 1,8 million euros, financing of higher education accounts for an average of 2,8 million euros. Expenditures on primary, basic, and general secondary education are almost the same.

The financing of education in Poland by educational level is given in Figure 2. Public financing of education in Poland is characterized by a positive increase in expenditure. This figure shows that financing primary and higher education is a priority compared to other educational levels.

Given the above, it can be concluded that Eastern European countries pay significant attention to increasing public expenditure on educational services, but there is a differentiated approach in terms of funding different separate levels of education. In general, the increase in public spending on educational services is aimed at the improvement of the level of provision of quality educational services, as well as educational infrastructure, development of inclusive education, increase teachers' salaries, etc.

REFERENCES:

1. Education and Training Policy in the European Semester — Public Investment, Public Policy, Social Dialogue and Privatisation Patterns across Europe (2017). URL: https://www.csee-etuice.org/images/attachments/RP_EuropeanSemester_ONLINE.pdf.
2. Eurostat Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>

Аніщенко О. В.

доктор педагогічних наук, професор

Інститут педагогічної освіти освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ)

Теорія та практика професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих належать до важливих і водночас нових напрямів наукових досліджень в Україні. Теоретичні засади професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих доцільно розглядати на рівні двох взаємопов'язаних концептів: методологічного, теоретичного. Водночас потреба у цілісному аналізі теоретичних основ професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих як процесу, що уособлює професійний розвиток андрагогів, удосконалення компетентностей цієї категорії фахівців, зумовлює доцільність використання міждисциплінарного підходу з урахуванням положень андрагогіки, вікової психології і психології праці, професійної педагогіки, менеджменту, культурології, соціології тощо.

Наукове дослідження передбачає опрацювання значного масиву літературних джерел на паперових та електронних носіях за такими блоками: документи міжнародних організацій (Організації міжнародного співробітництва і розвитку, ЮНЕСКО тощо); нормативно-правове забезпечення професіоналізації педагогів; філософія, педагогіка, психологія освіти впродовж життя; неперервна педагогічна освіта в Україні та зарубіжжі, внутрішньофірмове / корпоративне навчання персоналу; теорія, практика освіти

дорослих; підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими; компетентнісний підхід у підготовці фахівців; професійний розвиток педагогів в умовах формальної, неформальної освіти; андрагогічна компетентність педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих; мотивація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників; психологія саморозвитку, професійного розвитку особистості. З метою забезпечення коректності здійснення наукового пошуку ми вважали за доцільне здійснити класифікацію джерельної бази дослідження за такими критеріями: вид інформації (нормативні, наукові, навчально-методичні, довідкові тощо), походження джерел (першоджерела та інтерпретаційні), тематична спрямованість тощо.

Результати здійсненого аналізу свідчать про те, що проблема професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в Україні є недостатньо дослідженою й не стала предметом спеціальних наукових пошуків. Слід констатувати суперечливість трактування, відсутність усталеного, загально визнаного (однозначного) тлумачення термінів і понять дослідження, комплексного теоретичного й методичного обґрунтування системи професіоналізації андрагогів закладів формальної і неформальної освіти тощо. У зв'язку з цим не викликає сумнівів доцільність гармонізування української педагогічної термінології щодо професіоналізації андрагогів з міжнародною, а також упровадження міжнародних термінологічних стандартів; здійснення керованого, науково обґрунтованого оперування поняттями й термінами, що є необхідною умовою забезпечення коректності науково-педагогічного дослідження; розроблення концепції підготовки педагогічного персоналу для сфери освіти дорослих; обґрунтування системи професіоналізації педагогічного персоналу у контексті перспективних напрямів розвитку ціложиттєвого навчання педагогічних і науково-педагогічних працівників [1].

У ході наукового пошуку базовими поняттями, терміносполуками дослідження визначено такі: професіоналізація; професіоналізація педагогічного персоналу; система професіоналізації педагогічного персоналу; професійна компетентність педагогічного персоналу; андрагогічна компетентність; педагогічний персонал у сфері освіти дорослих; андрагог; розвиток андрагогічної компетентності педагогічних, науково-педагогічних працівників; розвиток; професійний розвиток педагогічного персоналу; післядипломна педагогічна освіта; формальна освіта; неформальна освіта; інформальна освіта [1].

Вважаємо за доцільне підкреслити, що одним із показників дієвості професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих є її нормативно-правове врегулювання, рівень забезпечення яким у переважній більшості зарубіжних країн є достатньо високим. Практично в усіх розвинених країнах світу введено в дію законодавчі й підзаконні акти, спрямовані на впровадження механізмів нормативно-правового врегулювання освіти дорослих (окреслено її цілі, механізми державної підтримки (зокрема й фінансової), взаємодії між основними суб'єктами освітнього процесу, різними провайдерами освітніх послуг, обґрунтовано їхні права та обов'язки тощо) (за Л. Лук'яною [2, с. 5-6]). Таке унормування передбачає відповідальність держави, роботодавців, територіальних громад і громадських організацій за підтримку професійного й особистісного розвитку громадян, порядок фінансування цієї діяльності, атестаційні вимоги до фахівців тощо.

Нормативно-правове, організаційне забезпечення професіоналізації педагогічних і науково-педагогічних працівників в Україні здійснюється за змістовими концептами професійного розвитку, підвищення кваліфікації відповідно до нормативно-правових, а також організаційних, розпорядчих та інформаційно-аналітичних документів чотирьох рівнів: міжнародного (Рекомендації МОП/ЮНЕСКО щодо становища вчителів (Париж, 1966); Рекомендації про розвиток освіти дорослих (Париж, 1976); Рекомендації МОП/

ЮНЕСКО про статус викладацьких кадрів закладів вищої освіти (Париж, 1977), Рамка компетентностей для культури демократії Ради Європи (2016), Європейські рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя (рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського парламенту та Ради (ЄС) (2018), Маніфест про навчання дорослих у XXI столітті (2016) тощо); загальнодержавного (Конституція України (розділ «Права, свободи людини та громадянина»), Указ Президента (№ 347/2002 від 17.04.2002 р. «Про Національну доктрину розвитку освіти», Закон України «Про професійний розвиток працівників» (2012), ст. 60 Закону України «Про вищу освіту» (2014), ст. 59 Закону України «Про освіту» (2017), ст. 24 Закону України «Про фахову передвищу освіту» (2019), Постанова КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (від 21.08.2019 № 800) тощо); регіонального (місцевого) (накази, рішення, розпорядження департаментів освіти і науки ОДА щодо Програм розвитку освіти на певний період (на рівні областей, окремих населених пунктів; нормативно-правові документи місцевих (міських (районних), управлінь (відділів) освіти, відділів освіти ОТГ тощо); локального — рівня закладу освіти (накази про затвердження концепцій професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників, положень про організацію освітнього процесу, корпоративного навчання, підвищення кваліфікації та стажування, порядок / положення про визнання результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті тощо).

Важливого значення набуває те, що нормативно-правові документи загальнодержавного рівня (тематично спрямовані — з професійного розвитку, а також відповідні складові комплексних документів, які з-поміж іншого сфокусовані на питаннях професійного зростання педагогічних і науково-педагогічних працівників) визначають специфіку й відповідні механізми державної політики у сфері професійного розвитку працівників, регулюють правові, організаційні та фінансові засади функціонування цієї системи, спрямованої на забезпечення права кожної людини на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку й потреб економіки. У цьому контексті не викликає сумнівів нагальність прийняття Закону України «Про освіту дорослих», адже у зазначеному законопроекті (вересень 2020) зокрема передбачено окрему статтю «Педагогічні, науково-педагогічні працівники в системі освіти дорослих», а з-поміж різних категорій, посад педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих виокремлено посаду «андрагог» (статті 1, 9, 17, 24, 39).

Результати наукового пошуку дають підстави для висновку про те, що розширенню можливостей реалізації індивідуальних траєкторій особистісно-професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників сприяє упровадження, дотримання низки важливих принципів (персоніфікованість, цілеспрямованість, парадигмальність, інноваційність, збалансованість, варіативність, рефлексивність навчання тощо). На ефективність професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих впливають зовнішні (соціальні, економічні, політичні, технологічні) та внутрішні чинники (організаційні, індивідуальні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аніщенко О. В. Звіт про діяльність відділу андрагогіки за 2020 р. за темою наукового дослідження «Теорія і практика професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих» / Звіт про діяльність Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна за 2020 рік. К.: ПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2020. 198 с.
2. Лук'янова Л. Б. Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід. Київ: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 147 с.

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Інтеграція «особливих» дітей у загальноосвітні дошкільні заклади — великий і важливий етап у модернізації сучасної системи освіти. Цей крок пов'язаний з переосмисленням суспільства і держави, їхнього ставлення до людей з обмеженими можливостями, визнанням не тільки рівності їх прав, а й усвідомлення соціумом обов'язку надавати таким людям рівні можливості в різних сфери життя, в тому числі і прав на освіту. Зокрема, Міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет зазначав: «одне з пріоритетних завдань соціальної політики держави — захист прав дітей з особливими потребами на здобуття якісної освіти шляхом створення інклюзивного простору в закладах дошкільної, ... освіти та забезпечення доступу до цих закладів» [1].

Проблема впровадження інклюзивної освіти в дошкільних закладах та організація сприятливих умов для дітей з вадами здоров'я в останні роки є у фокусі уваги зарубіжних і українських дослідників (Г. Беккер, В. Бондар, О. Венгер, Л. Виготський, І. Гевко, Дж. Девіс, Д. Деплер, К. Дженкс, Т. Євтухова, Ф. Кросбі, А. Колупаєва, Б. Корсунська, Т. Лорман, В. Ляшенко, С. Максименко, О. Савченко, Л. Савчук, А. Шевчук, D. Armstrong, F. Armstrong, H. Levin, D. Mitchel, D. Ryndak, A. Sander, A. Treherne, L. Jackson та ін.). Незважаючи на те, що вчені досліджували різні аспекти означеної проблеми, проте вони однотайні у думці щодо необхідної та вкрай важливої соціалізації дітей з особливими освітніми потребами та їх інтеграції в соціум. Слушним є зауваження американського соціолога Т. Парсона, який був переконаний, що «в процесі неї [соціалізації] людина формується як член суспільства, до якого вона належить. В основі цього процесу лежить здатність людини вчитися. Процес соціалізації відбувається через оволодіння соціальним досвідом, який розуміється в широкому сенсі як єдність різних типів навичок і здібностей, знань і способів мислення, стереотипів поведінки, засвоєних ціннісних орієнтацій і соціальних установок, вражаючих відчуттів і переживань» [2]. Отже, соціалізація неможлива без процесу міжособистісної взаємодії однієї людини з іншою.

Як відомо, дошкільнятам, що мають психофізичні порушення розвитку, важко встановити контакт з однолітками. Однак, спілкування є однією з головних складових життя. Потреба в спілкуванні з однолітками з'являється у них досить рано, а спектр її складових формується і розширюється протягом усього вікового періоду. Тобто, соціально-комунікативний розвиток дошкільників — один із основних елементів системи формування особистості дитини. Взаємодія та спілкування з дорослими і однолітками — найважливіший фактор, що визначає розвиток дитини як соціальної особистості. Ця взаємодія є відправною точкою для формування соціальних зв'язків і визначається як спосіб реалізації соціальних відносин в системі. Розвиток цієї здатності є важливою передумовою для нормального психічного розвитку дитини, а також для підготовки до успішного шкільного навчання і подальшого життя. Схожий погляд висловлює і професорка В. Ляпунова, яка зазначає, що «залучення дитини з особливими освітніми потребами до колективу у дошкільному навчальному закладі ... передбачає врахування не лише особливостей її розвитку, а й встановлення позитивного міжособистісного

спілкування таких дітей з однолітками» [3, с. 104].

Найбільш важливими елементами соціально-комунікативного розвитку «нейровідмінних» дітей є: знання основних етичних стандартів спілкування і поведінки в суспільстві; вміння адекватно оцінювати себе, свої здібності та аналізувати причини невдачі/успіху; здатність висловлювати емоційну реакцію на поточні події; вміння співпереживати, відчувати, розуміти себе та іншу людину; емоційно позитивне ставлення до процесу співпраці; вміння слухати і спілкуватися з іншими людьми; вміння дітей співпрацювати один з одним, координувати свою діяльність і враховувати думку партнера; вміння працювати в команді та дотримуватися прийнятих правил; вміння домовлятися, знаходити спільне рішення; вміння вести себе відповідно до моральних норм, правил поведінки, що прийняті в суспільстві.

Орієнтуючись на узагальнені задачі, педагог під час роботи з «особливою» дитиною обов'язково має враховувати особливості соціально-комунікативного розвитку цієї дитини та виявляти основні труднощі, які стануть на заваді по до повноцінної соціалізації дошкільника. А саме: труднощі у вербальній комунікації, міжособистісному керівництву в практичному втіленні розуміння різноманітності соціальних ролей і форм взаємодії, способів вирішення міжособистісних проблем; оволодінні дитиною складними комунікативними навичками і вміннями; використанні правил етикету в сфері спілкування; усвідомленні своєї статі, групової приналежності; знанні своїх слабких і сильних сторін, їх можливостей і ресурсів; нерозумінні причини помилок і невдач; знанні механізмів саморегуляції та вмінні ними користуватися.

Оскільки соціально-комунікативний розвиток дошкільників це процес засвоєння і розвиток людиною соціального і культурного досвіду, необхідного для її подальшої інтеграції в систему соціальних відносин, то можемо виокремити коло завдань щодо подолання бар'єрів для дитини з порушеннями здоров'я: знайомство дітей із загальноприйнятими культурними нормами і обмеженнями в спілкуванні; розширення їхнього розуміння про різні канали зв'язку, різноманітних формах самовираження (вербальне, невербальне спілкування, мова символів); сприяння розвитку рефлексії; оновлення процесів самопізнання (для усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, їх можливостей і ресурсів); сприяння розвитку власної адаптивної поведінки в складних і конфліктних ситуаціях; створення умов для усвідомлення свого місця в колективі, розуміння власних дій і їх наслідків.

Ми розглядаємо педагогічний супровід соціально-комунікативного розвитку дошкільників з особливими потребами як систему професійної діяльності педагогів, спрямовану на організацію соціально-психологічних і педагогічних умов, що дозволяють дитині позитивно соціалізуватися, долучаючись до соціокультурних норм, традицій родини, суспільства.

Психолого-педагогічними умовами підтримки соціально-комунікативного розвитку дошкільників з вадами здоров'я у контексті нашого дослідження вважаємо наступні: створення атмосфери доброзичливості та взаєморозуміння, наявність соціальної ситуації розвитку дитини; потреба в спілкуванні з дорослими і однолітками; спільна діяльність і навчання (на основі ігрових дій), які створюють зону найближчого розвитку дитини.

Діяльність педагогів із супроводу соціально-комунікативного розвитку дошкільників з особливими освітніми потребами має ґрунтуватися на таких базових принципах як: принцип максимального включення дитини з обмеженими можливостями в комунікативні контакти; принцип підтримки дослідницької позиції малечі в соціально-комунікативній активності; принцип об'єктивації поведінки за допомогою організо-

ваного зворотного зв'язку; принцип партнерського спілкування (суб'єкт-суб'єктного).

На сьогоднішній день існують різноманітні засоби та методи, що допомагають ефективно вирішувати поставлені задачі з соціально-комунікативного розвитку дітей з ООП. Так, фахівці з дошкільної освіти та психологи-практики радять використовувати обов'язково розроблену під кожну дитину індивідуальну програму розвитку; ситуацію індивідуального успіху дитини в усіх видах колективної діяльності; арт-терапію рольові вправи, які сприятимуть розвитку мислення та опису власного зображення або зображення іншої людини; вправи, що вимагають спільного прийняття рішень, орієнтовані на групову взаємодію; моделювання ситуацій, що сприятиме об'єднанню та співпраці і т. д.

Отже, постійна безперервна робота педагогів сприяє соціально-комунікативному розвитку кожної дитини. Діти стають більш розкутими і незалежними, цілеспрямованими і впевненими в собі, товаришескими, уважними і турботливими по відношенню до однолітків і дорослих; здатних до порозуміння і співпраці. У дошкільнят розвивається здатність спільно приймати рішення і стежити за їх виконанням. Тільки за додержанням дорослими принципів, умов і правильно поставлених задач дошкільники з особливими освітніми потребами формуються як повноцінні члени суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністр Сергій Шкарлет наголосив на важливості затвердження національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2021-2031 роки: новини. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-sergij-shkarlet-nagolosiv-na-vazhlivosti-zatverdzhennya-nacionalnoyi-strategiyi-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-na-20212031-roki> (дата звернення 29.06.2021).
2. Парсонс Т. Система современных обществ / Пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалева. Под ред. М. С. Ковалевой. — М.: ИНИОН, 1997. 270 с.
3. Ляпунова В. Міжособистісне спілкування дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70, т. 2. С. 104-107.

Ашихміна Н. В.

к. п. н., доцент

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

м. Одеса, Україна

Бантовська С. О.

директорка

Подільська музична школа — школа естетичного виховання,

м. Подільськ, Одеська обл., Україна

РОЛЬ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Усе частіше педагоги і психологи звертають увагу на те, що сучасне навчання дітей націлене на формування їх як творчих індивідуальностей, здатних до адаптації, сприйняття нового та імпровізації [2; 3; 4]. Дійсно, нині суспільству необхідні особистості, які мобільно, впевнено, творчо (без попередньої підготовки) вміють вирішувати завдання будь-якої складності. Тому в період сучасних швидких змін діти потребують розвитку гнучкості та незалежності мислення, впевненості у своїх силах, готовності до активних дій, виправлення помилок і пошуку шляхів вирішення проблем. Одним із ефективних

способів досягнення означених цілей є музично-виконавська творчість дитини.

Музика супроводжує людину із самого її народження. Не секрет, що слухання музики може вплинути на наш настрій: надає бадьорості, змушує задуматися, віддатися приємним спогадам, відчувати радість, спокій, смуток тощо. Вона може викликати в нас неусвідомлену фізичну реакцію, і навіть спонтанне бажання рухатися в такт музиці. Музика допомагає людям об'єднатися під час громадських заходів, висловити свої найпотаємніші почуття та переживання. Слухання улюбленої музичних творів у живому виконанні може благотворно впливати навіть на здоров'я. Часто музика може оказати більше впливу, ніж слово.

Важливе значення в означеному контексті належить музично-освітньому середовищу, зокрема в межах закладів початкової мистецької освіти. Особливістю впливу музичного середовища є його унікальна здатність «проникнення» до внутрішнього світу здобувачів-виконавців та здобувачів-слухачів. Саме музика, минаючи свідомість дітей, безпосередньо впливає на їх підсвідомість. Ось чому гармонійне музично-освітнє середовище, однією із складових якого є музично-виконавська творчість, — найважливіший фактор формування духовної культури здобувачів початкової мистецької освіти.

Коли для дітей створюється така обстановка, в якій стає можливою вільна реалізація власних творчих ідей, тоді вони неймовірно швидко можуть набути соціальних навичок. При цьому активно формується почуття власної гідності, а прояв творчих задатків може позитивно вплинути на перебіг подальшого життя [1].

Слід відмітити, що для повноцінного розвитку особистості лише пасивного слухання музики не достатньо. Важливою є активна участь у творчому процесі. Творча само-реалізація особистості в сучасних умовах є однією з важливих складових освітнього процесу. Музично-виконавська діяльність сприяє розвитку здібностей до навчання, пізнання довкілля, мовних і математичних здібностей, почуття впевненості в собі, вміння контролювати власні емоції тощо [2; 3; 4].

Орієнтуючись на концептуальні засади щодо активності мистецько-освітньої позиції особистості, можна виокремити два рівня, на яких актуалізується потреба дітей у музично-виконавській діяльності, — соціальний та індивідуальний. Перший пов'язаний із соціальним статусом музичного навчання (початкової мистецької освіти), який визначається важливістю художнього впливу на розвиток суспільства взагалі та кожної особистості, зокрема. Тільки усвідомлене розуміння істинної цінності мистецької освіти, музичного виконавства як невід'ємної частини культури суспільства, може переконати здобувачів початкової мистецької освіти у важливості музично-виконавської діяльності. Другий, індивідуальний рівень, пов'язаний із самостійним визначенням дітьми значущості музично-виконавської діяльності в особистісному контексті.

Музика впливає як на ментальний, так і на фізіологічний розвиток мозку людини. Професор медичного факультету Гарвардського університету Е. Паскаль-Леон пише: «Гра на музичному інструменті вимагає опанування різноманітних навичок як логічного, так і моторного характеру, в результаті чого відбувається справжня перебудова людського мозку. Розум стає більш еластичним, і ці зміни зумовлюють прояву певних зв'язків, які раніше були не помітними, а також створення нових зв'язків. Всі ці функціональні і структурні зміни в мозку відбуваються поступово, відповідно до рівня опанування музичного виконавства» [2, с. 69].

Отже, під час музично-виконавської діяльності у здобувачів початкової мистецької освіти формуються не тільки певні інтерпретаційні вміння та навички, виконавська і художня культура, але й укорінюється любов до музичного мистецтва, ціннісне ставлення

до нього, формуються особистісні якості дітей, необхідні для успішної самореалізації як у творчості, так і в інших видах діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шеппард П. Развивающая музыка / Пер. с англ. Л. А. Бабук. Минск: «Поппури», 2009. 416 с.
2. Hallam S. The Power of Music: A research synthesis of the impact of actively making music on intellectual, social and personal development of children and young people. London: International Music Education Research Centre (iMerc) Press, 2015. 172 p. <https://www.academia.edu/21036672/>.
3. Santos-Luiz C. The learning of music as a means to improve mathematical skills. *Proceedings of the International Symposium of Performance Science*. 2007. № 1. P. 135-140. <https://doi.org/10.13140/2.1.1293.1849>.
4. Schellenberg E. G. Music lessons enhance IQ. *Psychological Science*. 2004. № 15 (8). P. 511-514. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2004.00711.x>.

Береженна Л. Ю.

здобувачка вищої освіти

Шикиринська О. В.

наук.кер., к.п.н, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНО-ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В основу Базового компонента дошкільної освіти закладена принципово нова філософія — виховання людини, готової і здатної навчатися впродовж усього життя [1]. У зв'язку з цим, актуальним стає використання педагогами сучасних освітніх технологій.

Діяльність закладу дошкільної освіти має свою специфіку, оскільки весь освітній процес спрямований не на навчання дітей дошкільного віку (яке має в своїй основі передачу певних знань, умінь, навичок), а на розвиток і виховання дітей. Отже, відповідно до дошкільної освіти доцільно вести розмову про педагогічні технології не як про технології навчання, які за кінцеву мету ставлять формування у дітей знань, умінь, навичок, а як про технології, які допомагають ці знання, вміння, навички зробити засобом розвитку особистісних якостей дитини (активності, ініціативності, самостійності, креативності та ін.) [2].

На думку сучасних вчених, це єдина інноваційна технологія, яка дає три ефекти навчання:

- виховання активної особистості;
- більш якісне засвоєння знань;
- потужний розвиток творчих здібностей та інтелекту [2; 4].

Проблемно-діалогічне навчання — проблема і діалог. Проблема (проблемна ситуація) створюється при наявності реальних протиріч, які мають значення для дітей. І тільки вона є джерелом мотивації пізнавальної діяльності. Проблемна ситуація створена — діти дивуються або важко відповідають. Наступний крок — виділення проблеми, і наступний крок — пошук рішення. Усі кроки діти здійснюють в ході спеціально вибудованого педагогом діалога.

Діалог (від грецького — розмова, бесіда) — це вид мовлення, який складається з об-

міну репліками і висловлюваннями. Діалог буває двох видів:

- спонукаючий — складається з окремих реплік. Вони допомагають працювати дитині творчо. Цей вид діяльності застосовується на етапі постановки проблеми, щоб діти зрозуміли протиріччя і сформулювали проблему. На етапі пошуку рішень педагог забезпечує можливість дітям запропонувати і перевірити гіпотези, тобто за допомогою спроб і помилок отримати знання;

- підвідний — на етапі пошуку рішень педагог вибудовує систему питань, завдань і умовиводів, що ведуть до нових знань. На цьому етапі важливо забезпечити безоцінкове прийняття помилкових відповідей дітей. Наявність несподіваних перешкод викликає у дітей здивування. Постає питання — починає працювати мислення. Немає подиву — немає діалогу. Якщо не вдається здивувати дитину, вона залишиться байдужою до того, що відбувається — може не вийти проблемної ситуації [3].

Проблемно-діалогічне навчання — це навчання, засноване на отриманні нових знань, за допомогою вирішення практичних і теоретичних проблем в створюваних для цього проблемних ситуаціях. Дитина за допомогою і під керівництвом педагога відкриває нові знання: вчиться систематизувати, аналізувати і підбирати відсутні факти, самостійно мислити [1].

Проблемно-діалогічна технологія завжди спрямована на результат: сприяє розвитку пізнавальної активності; робить діяльність дітей цікавішою і привабливою; допомагає засвоїти нові знання; вчить порівнювати, узагальнювати, групувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; вносить свій внесок у формування творчої особистості; протягом всієї діяльності діти залучені в процес.

Для створення проблемних ситуацій можна використовувати наступні методичні прийоми:

1. Підведення дітей до протиріччя і пропозиція самостійно знайти спосіб його вирішення.
2. Виклад різних точок зору на одне й те ж питання.
3. Пропозиція дітям розглянути явище з різних позицій.
4. Спонування дітей до порівняння, узагальнення, висновків з ситуації, порівняння фактів.
5. Постановка конкретних питань на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію, логіку, міркування.
6. Постановка проблемних завдань (наприклад, з недостатніми або надлишковими даними, суперечливими даними, свідомо допущеними помилками тощо) [4, с. 77].

Постановка проблемного завдання і процес вирішення його відбувається в спільній діяльності педагога і дітей. Педагог захоплює дітей в спільний розумовий пошук, надає їм допомогу у формі вказівок, роз'яснень, питань [1]. Пізнавальна діяльність супроводжується евристичною бесідою. Педагог ставить питання, які спонукають дітей на основі спостережень, раніше набутих знань порівнювати, зіставляти окремі факти, а потім шляхом міркувань приходити до висновків. Діти вільно висловлюють свої думки, сумніви, стежать за відповідями товаришів, погоджуються або сперечаються.

Основа проблемно-діалогічного навчання — питання і завдання, які пропонуються дітям. Спілкуючись з дорослими, дитина вчиться відповідати на питання з самого раннього віку, з них починається відкриття дитиною світу. Дорослішаючи, дитина сама задає нескінченні питання дорослим, а ще пізніше вчиться задавати їх самій собі.

У роботі педагогів часто використовуються питання, які спонукають дітей до порівняння, до встановлення подібності та відмінності. І це цілком закономірно: все в світі

людина дізнається через порівняння. Завдяки порівнянню діти краще пізнають навколишню природу, виділяють в предметі нові якості, властивості, що дає можливість по-новому поглянути на те, що здавалося звичайним, добре знайомим. Питання для порівняння ставляться так, щоб діти послідовно виділяли спочатку ознаки відмінності, потім — подібності.

Серед проблемних питань особливе місце займають ті, які спонукають розкрити протиріччя між сформованим досвідом і знову одержуваними знаннями. Для цього діти повинні переглянути свої попередні уявлення, перебудувати їх на новий лад. Можна іноді і помилитися — нехай діти помітять помилку, поправлять. Важливо виховувати у дітей інтерес до чужої думки. І не забудьте про жарт: він активізує думку, спантеличує дітей. Несподівані цікаві прийоми спонукають їх до роздумів. Особливо такі прийоми потрібні дітям з недостатньою працездатністю (непосидючі): вони мобілізують їх увагу, вольові зусилля.

Для того, щоб технологія проблемно-діалогічного навчання була більш успішно застосована і мала результат, необхідне виконання наступних основних умов: виключення фактів, які гальмують спілкування педагога з дітьми; сприйнятливості до чужої думки, прагнення не оцінити, а почути і прийняти думку дитини; володіння педагогом технологією організації предметного діалогу; проблемні ситуації мають бути доступними для дітей, повинні викликати пізнавальну активність; завдання повинні бути такими, щоб діти могли їх виконати, спираючись на вже наявні знання і вміння.

Таким чином, технологія проблемного діалогу є результативною, оскільки забезпечує високу якість засвоєння знань, ефективний розвиток інтелекту і творчих здібностей дітей; здоров'язберігаючою, тому що дозволяє знижувати нервово-психічні навантаження дітей за рахунок стимуляції пізнавальної мотивації і «відкриття» знань; носить загальнопедагогічний характер, тобто може бути реалізованою на будь-якому рівні освіти і на будь-якому предметному змісті. Тому ця технологія повинна бути в арсеналі кожного педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/>
2. Клочко Н., Лапшина І. Технології підготовки дитини до школи історико-критичний огляд проблеми. Педагогічні науки: збірник наукових праць. Херсон: Видавництво ХДУ, 2008. Вип. 49. С. 26-29.
3. Лапшина І. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. матер. наук.-практ. конф. / за ред. Г. Тарасенко. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. Вип. 4. С. 194-198.
4. Мельникова, Е. Технология проблемно-диалогического обучения. Образовательная система «Школа 2100»: сб. программ. Дошкольное образование. Начальная школа. Москва: Баласс, 2008. С. 75-90.

Береженна Л. Ю.
здобувачка вищої освіти
Іванчук А. В.
к. п. н., доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПЕТЕНТНОСТІ З КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

На сьогоднішній день дана проблема є досить актуальною, так як діти знаходяться під загрозою ігрової комп'ютерної залежності, яка все більше набирає обертів. Вони більш схильні до такого роду залежності, тому що їхня психіка недостатньо стійка, а їх емоційний стан нестабільний.

Небезпеки зловживання інтернет-мережею досліджували О. Арестова, О. Войскунський, А. Жичкіна, М. Іванов, Н. Чудова та ін; особливості формування та прояву інтернет-залежності розкриті в працях А. Голдберга, Д. Грінфілда, Дж. Сулера, А. Анциборова, В. Астаф'єва та ін.; наслідки інтернет-залежності для особистості розкриті в роботах О. Петрунько, В. Посохова, А. Церковного та ін.

Умови розвитку сучасних дітей змінилися так радикально, що навіть талановитим педагогам і люблячим батькам важко адаптуватися. Наявні системи виховання не враховували можливості виходу дітей у віртуальний світ. Комп'ютер же сьогодні витісняє не тільки живе спілкування, а й будь-яку активну діяльність. Електронні іграшки, «розмовляючі» ляльки, телефони, планшети, комп'ютери стали невід'ємною частиною дітей-дошкільників. Комп'ютер, який раніше освоювали тільки дорослі і використовували його в якості робочого засобу, тепер освоїли і діти ранніх вікових груп. Сьогодні можна спостерігати, як діти активно користуються мультимедійними технологіями, вже досконало ними володіють, не дивлячись на свій ранній вік. Варто задуматися, а чи приносить це користь дитині, або ж це просто залежність, від якої складно позбутися нинішньому поколінню?

Як відомо, світ не стоїть на місці. З кожним днем діти стають все більш розвиненими, освоюють все більше інформації з електронних джерел. Деякі дорослі не надають значення інтересу дітей до комп'ютера, а хтось навпаки захищає дитину від тривалої взаємодії з ним. У свою чергу дітей приваблює можливість і багатофункціональність такої сучасної техніки. Інтерес до неї виникає саме завдяки різним функціям, які відтворюють ті чи інші електронні гаджети. Але саме ця орієнтація практично позбавляє дитину можливостей розвитку низки здібностей, передусім комунікаційних, аналітичних, самопізнавальних.

У процесі взаємодії з комп'ютером дитина не задається питанням «у що пограти?», а задається питанням «що він вміє робити?», про можливість, закладені розробниками. Згодом дитина сама стає «роботом», адже вона лише виконує різні команди поставленої розробником задачі. В цьому і є відмінність комп'ютерних ігор від традиційних, заздалегідь придуманих, які переходять із покоління в покоління. Дитина не проявляє ініціативи, не фантазує та не уявляє. Вона тільки досліджує і реалізує вже готовий матеріал [1].

Що ж являють собою комп'ютерні ігри? Комп'ютерні ігри можна назвати своєрідним уявним світом, який затягує своєю незвіданністю, пропонує повторити невдалі спроби. І якщо дорослий вирішить примусити завершити ігровий процес, дитина може

відреагувати на зауваження різким негативним афектом (базова ознака комп'ютерної залежності), що тільки посилить ситуацію і призведе до небажаних дій з боку дитини. Комп'ютерний світ привчає дитину до своїх правил — правил «виживання» у віртуальному світі, а не вводить в світ реальних відносин і сенсів людської взаємодії.

На наш погляд, дослідження психологічних особливостей ігрової комп'ютерної залежності набуває особливого значення в дошкільному віці, коли виникає потреба в самопізнанні і самовизначенні, формується бажання перевершити дорослого, наслідувати його, бути самостійним.

У вітчизняній психології прийнято вважати дошкільний вік критичним періодом розвитку. Так, Л. Божович пов'язує виникнення цієї кризи з тим, що швидкий темп фізичного і розумового розвитку створює передумови для появи таких потреб, які не можуть бути задоволені в умовах недостатньої соціальної зрілості дітей цього віку [2].

У концепціях Л. Виготського, Д. Ельконіна і К. Поливанової вікова криза виступає як акт розвитку [5, с. 23]. Криза розвитку — складний об'єкт для вивчення. Методологічні проблеми, що виникають при дослідженні вікових криз, пов'язані з певною умовністю його кордонів, з варіативністю кризової симптоматики у дітей. Так, специфіка протікання кризи залежить від індивідуальних особливостей дитини, від структури і стилів сімейних взаємин. Наступ кризи пов'язаний також з виходом на певний етап соціалізації, коли дитині відкривається нове уявлення про дорослість.

Існують певні правила поведінки з дітьми вікової кризи, які допоможуть вирішити також проблему залежності дитини від комп'ютерних ігор:

1. Зосередитися на відносинах у сім'ї, налагоджувати їх, якщо це вимагає того.
2. Не говорити своїй дитині образливі для неї слова, а тим більше говорити образи про її коло спілкування.
3. Стати для дитини другом. Домогтися довіри у дитини буде неможливо, якщо дотримуватися концепції: «Я – дорослий, тому ти повинен робити так, як тобі кажуть».
4. Необхідно зробити так, щоб дитина могла довіритися батькам завжди і за будь-яких обставин.
5. Не потрібно боятися показувати свої почуття дитині. Якщо батьки засмучені складеною «комп'ютерною» ситуацією, тоді дитина побачить в них не супротивників, а близьких людей, які теж потребують турботи.
6. Якщо раптом виник конфлікт, який виражений в наказовому тоні з боку батьків про припинення роботи за комп'ютером, то не слід «торгуватися» з дитиною: «Спочатку зробиш щось (уроки, виконаєш домашні обов'язки), тільки потім можеш пограти» [3, с. 45].

При комп'ютерній адикції (паталогічного потягу до комп'ютерних ігор) спостерігаються такі наслідки, як апатія до повсякденного життя, небажання вчитися, самореалізовуватися і самовдосконалюватися, отримувати знання, досвід і досягати успіхів за допомогою взаємодії з дорослими або однолітками [4]. Як можна здогадатися, чекати результату від таких дітей безглуздо, тому обов'язково потрібно дотримуватися всіх порад педагогів, вчителів, психологів або лікарів, щоб дитина змогла знову повернутися до нормального життя. Якщо використовувати ці нескладні поради хоча б частково, то з часом дитина зрозуміє, що батьки бажають їй тільки добра. Відомо, що багато дітей впевнені в тому, що батьки створюють їм проблеми спеціально. Такі діти поступово починають думати про себе погано, а в результаті низької самооцінки вони можуть стати проблемними дітьми, з якими складно будувати спілкування.

Отже, віртуальна реальність має високий ризик формування адикції, яка порушує

формування Я-концепції у дітей. Це призводить до емоційної нестабільності, невпевненості в собі, невмінні налагоджувати соціальні контакти. Стимулами формування залежності будуть відсутність розуміння та любові з боку рідних людей, неможливість задоволення потреби у визнанні, заборони з боку дорослих, небажання відповідати за свої вчинки в реальному житті тощо

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войскунский А. От психологии компьютеризации к психологии Интернета. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология*. 2008. № 2. С. 140-153.
2. Гончаренко Ю. Соціально-психологічні особливості якості життєвого простору особистості. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2016. Т. 7. № 41. С. 108-116.
3. Гунн Г. Компьютер: как сохранить здоровье: рекомендации для детей и взрослых. Москва: ОлмаПресс, 2003. 142 с.
4. Камінська О. Вплив інтернет-залежності на формування ціннісних орієнтацій молоді. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 178-182.
5. Мардарова І. Підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Оdesa, 2012. 239 с.

Бойко І. В.

аспірантка

Донбаський державний педагогічний університет,
м. Слов'янськ, Україна

ТРЕНІНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗВО

Сучасна модернізація змін в системі вищої освіти, питання реалізації освітнього процесу в умовах пандемії актуалізує питання побудови нових освітніх моделей, перегляду змісту, форм і методів навчання. Актуальним залишається пошук ефективних практичних шляхів формування комунікативної компетентності в підготовці майбутніх викладачів ЗВО.

На думку Скрипник Н. ця компетентність дозволяє мобілізувати внутрішній потенціал особистості для зовнішньої (професійної) реалізації комунікативномовленнєвого потенціалу:

1. Здатність визначати суб'єктивний сенс у новій комунікації, її продукуванні та результатах.
2. Вміння уявляти образ комунікативної ситуації (обставини, умови, стратегії) та її наслідків.
3. Вміння спонтанно приймати рішення про початок, підтримання, завершення, зміну інтенції комунікації.
4. Готовність до гнучкості у виборі інструментів, тактики, мовних і немовних засобів міжособистісної взаємодії.
5. Фоново враховувати, що будь-яка комунікація є частковим актом в контексті інформаційно й комунікативно орієнтованого глобалізованого суспільства, де вона здійснюється багатоканальними засобами (не тільки мовленням). [4, с. 114–118].

Застосування тренінгової технології в умовах змішаного навчання дозволяє формувати комунікативну компетентність в процесі професійної підготовки майбутніх

викладачів ЗВО.

У наукових розвідках вчених Корицької Г., Подлесної І. доведено, що тренінг є освітньою траєкторією професійної самореалізації та розвитку педмайстерності вчителя української на міжкурсовому етапі шляхом створення комунікативного міжособистісного простору» [1, с. 158–159].

Зворотній зв'язок є важливою складовою будь якого тренінгу, що на сьогодні дозволяє виділяти тренінгову технологію, як ефективний інтерактивний інструмент в умовах змішаного навчання. Тренінг може сприяти не тільки покращенню взаємодії з іншими учасниками, а й призвести до особистісних усвідомлених змін, до особистісного зростання. [5, с. 519–530].

У наукових розвідках Пометун О. зазначається тренінг, як форма інтерактивного навчання — це «взаємонавчання, де учасники освітнього процесу є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють» [2].

Застосування тренінгу в професійній підготовці майбутніх викладачів є ефективним практичним напрямком в формуванні комунікативної компетентності майбутнього педагога. Слушною є думка Лук'янової Л., що «використання тренінгових технологій передусім сприяє практичній підготовці дорослої людини, уможливаючи застосування здобутих знань у реальних умовах» [3, с. 17]. Не можна не погодитися з її думкою, що «систему концептуально, логічно, тематично і структурно пов'язаних занять, під час яких широко застосовуються методи активного навчання, основним їх результатом є формування або відновлення системи професійних умінь і навичок, розвиток необхідних професійно-особистісних якостей» [3, с. 16].

Роблячи висновки можна зауважити, що організація тренінгової діяльності з використанням інтерактивних технологій сприяє розвиватку творчого потенціалу майбутніх викладачів, формуванню відповідних професійних та особистісних якостей; дозволяє вільно інтегрувати знання з різних дисциплін для вирішення професійних питань. Застосування тренінгів в освітньому процесі допомагає здобувачам освіти діагностувати свої знання, уміння, навички та трансформувати їх на рівень фахових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Корицька Г., Подлесна І. Тренінг як складова процесу розвитку педагогічної майстерності вчителя української в системі ППО: практичний аспект. Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 14-15 травня 2020 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 156-162.
2. Пометун, О. (2019). Енциклопедія інтерактивного навчання. Дніпро: Середняк Т. К. ISBN 978-617-7761-83-8.
3. Сучасні технології освіти дорослих: посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 182 с. URL: <https://cutt.ly/hc8oGnh> (дата звернення: 4.04.2021).
4. Скрипник Н. Методологія поняття «комунікативно-мовленнєва компетентність» у сучасному освітньому процесі, Збірник наукових праць Актуальні проблеми філології та перекладознавства ISSN 2415-7929. 2021. С. 114-118.
5. Лич О. Тренінгові технології у роботі з людьми похилого віку, Актуальні проблеми психології..., том 9, випуск 13, С. 519-530.

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН МІЖ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема зародження і становлення міжособистісних відносин надзвичайно актуальна, оскільки безліч негативних і деструктивних явищ серед молоді, що спостерігаються останнім часом (жорстокість, підвищена агресивність, відчуженість тощо), мають свої витoki в ранньому та дошкільному дитинстві. Це спонукає звернутися до розгляду формування відносин дітей один з одним на ранніх етапах онтогенезу для того, щоб зрозуміти їх вікові закономірності і психологічну природу.

Дошкільний вік виступає як період життя в процесі якого інтенсивно формуються дитячі взаємини. У дітей з'являється стійкий інтерес до спільної діяльності; підвищується активність і самостійність — важливі передумови організованої поведінки. Взаємовідносини дошкільників формуються в ігровій діяльності, як провідної діяльності в дошкільному віці. Тому саме у цей період необхідно обирати саме ті ігри, які формують позитивні взаємовідносини між дітьми.

В середньому дошкільному віці у дітей спостерігається поряд з підвищенням інтересу до однолітків, виражене невміння підтримувати спілкування, враховувати інтереси, на тлі чого часто виникають конфлікти. В середньому дошкільному віці відбувається глибока якісна перебудова відносин дитини до однолітка, інша дитина вже стає предметом постійного порівняння і в процесі цього порівняння діти шукають не риси подібності, а відбувається протиставлення себе і іншого. Цей механізм має великий вплив на формування самосвідомості дитини, через порівняння з однолітком дитина оцінює і стверджує себе як володаря певних достоїнств, які важливі не самі по собі, а в очах іншої людини. Саме тому середній дошкільний вік характеризується підвищеною конфліктністю дітей з урахуванням того, що вони ще далеко не завжди вміють їх вирішувати. Це обумовлює необхідність організації педагогічної роботи з формування міжособистісних відносин, одним із засобів якої може виступати гра [4].

Ігри є ефективним засобом формування позитивних взаємин між дітьми дошкільного віку, розглянемо їхні види та потенціал для вирішення окресленої проблеми. Д. В. Менжеріцкая вважає, що в сюжетно-рольовій грі створюються сприятливі умови для розвитку міжособистісних взаємин дітей. Оскільки гра дозволяє дітям самостійно використовувати різні форми спілкування, в грі наявні у дітей симпатії поступово заглиблюються, переростаючи у взаємну прихильність [3].

На думку Д. Б. Ельконіна, велику цінність представляють собою колективні ігри. У грі з іншими дітьми у дитини виникають нові відносини, які породжують нові запити. Колективна гра — це не сукупність ігор трьох-чотирьох дітей, а нове утворення, яке склалося як результат взаємин дітей один з одним, де вони висловлюють свої судження, бажання [5].

Гра-інсценізація — це одна з різновидів театралізованих ігор, вона має літературний сюжет, готову основу, ігровий мотив [2]. Дитина сама створює сцени, веде роль ігрового персонажа, може бути дійовою особою. Джерелом задоволення є сам процес, а не результат гри або оцінка дорослого. Тому, істотне значення має те, що завдання формування дружніх взаємовідносин в грі-інсценізації вирішуються як в процесі підготовки, так і під час проведення самої гри [1].

Отже, гра створює зону найближчого розвитку не тільки для розвитку особистості

дошкільника, системи його відносин і взаємин з однолітками, а й для розвитку колективу групи. Кожен тип гри створює різні умови для формування взаємовідносин між дітьми.

Перспективами подальших наукових пошуків вважаємо дослідження потенціалу інших типів ігор та інноваційних методів виховання для формування позитивних взаємовідносин між дошкільниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Игра-инсценировка как средство формирования дружеских взаимоотношений детей старшего дошкольного возраста. URL: https://vuzlit.ru/451471/igra-instsenirovka_kak_sredstvo_formirovaniya_druzheskih_vzaimootnosheniy_detey_starshogo_doshkolnogo (дата обращения: 29.06.2021).
2. Краснощекова Н. В. Сюжетно-ролевые игры для детей дошкольного возраста. Изд. 4-е.— Ростов н/Д.: Феникс, 2008.
3. Менджерицкая Д. В. Воспитателю о детской игре / Под ред. Т. А. Марковой. М., 2012. 145 с.
4. Чумовская О. Н. Игра как средство формирования межличностных отношений детей среднего дошкольного возраста. *Молодой ученый*. 2016. № 10 (114). С. 1317-1318. URL: <https://moluch.ru/archive/114/29690/> (дата обращения: 29.06.2021).
5. Эльконин Д. Б. Психология игры. 2-е изд. М.: гуманит. центр ВЛАДОС, 2009. 360 с.

Волошина О. В.

к. п. н., доцент

Горбань Р. Г.

магістр

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ ЗНАКОВО-КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Модернізація, яка відбувається сьогодні в освіті, пов'язана зі змінами, вдосконаленням всіх її компонентів: структури, змісту, способів оцінювання знань. Суттєва увага приділяється розробці нових, сучасних освітніх технологій.

Однією з освітніх технологій, спрямованої на реалізацію компетентнісного підходу в освіті, є технологія знаково-контекстного навчання.

Автор технології знаково-контекстного навчання в професійній педагогіці — доктор психологічних наук, професор О. Вербицький. Здійснивши глибокий аналіз основних тенденцій розвитку професійної освіти, він дійшов до висновку, що ситуація в освіті, у якій домінує авторитарне управління і в якій здобувач вищої освіти виступає «об'єктом» навчальних впливів, не забезпечує умов для розвитку активної позиції майбутнього фахівця в навчально-пізнавальній діяльності, ускладнює процес його професійного самовизначення.

Завдання освіти, на думку О. Вербицького, полягає:

а) у перенесенні акценту з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність майбутнього фахівця. Звідси необхідно навчити здобувача вищої освіти вчитися (активно проявляти себе в пізнавальній діяльності, тобто бути суб'єктом навчання);

б) у переході до нових способів міжособистісної взаємодії і спілкування в системах «викладач-студент», «студент-студент». Умови діалогу, взаєморозуміння, відкритості та довіри відкривають особистість студента, стимулюють і підтримують його пізна-

вальну активність, сприяють найбільш повному прояву особистісних властивостей і якостей;

в) у забезпеченні таких психолого-педагогічних умов, форм навчальної діяльності, які сприяли б формуванню професійних знань, умінь, навичок, загальних і професійних здібностей, соціальних якостей особистості майбутніх фахівців, отримання досвіду творчої діяльності [1].

Отже, контекстне навчання — це навчання, у якому динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професії; забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності студента в професійну діяльність фахівця. Сутність знаково-контекстного навчання полягає в наступному: в «організації активності студентів відповідно до закономірностей переходу від навчальних текстів, знакових систем як матеріальних носіїв минулого досвіду до професійної діяльності...» [2]. Головне, щоб навчання не виступало суто для навчання (вчитися, щоб отримати знання), а виступило тією формою особистісної активності, яка забезпечує формування необхідних компетенцій фахівця.

Як і в традиційному, навчальний матеріал в контекстному навчанні пропонується у вигляді навчальних текстів як знакових систем; є інформацією, яку необхідно засвоїти. Особливість контекстного навчання полягає в тому, що за інформацією, яка структурована переважно у вигляді завдань і проблемних ситуацій, бачимо характеристики майбутньої професійної діяльності (звідси знаково-контекстне навчання).

На думку О. Вербицького, зміст контекстного навчання повинен проєктуватися з дотриманням наступних вимог: семіотичних (в підборі знакової інформації); психолого-дидактичних, які сприяють більш легкому засвоєнню навчального матеріалу; наукових вимог (у навчальній дисципліні повинно бути відображене наукове підґрунття); вимог професійної діяльності, які створюють змістовий контекст діяльності [1].

Контекстне навчання має низку переваг, які створюють основу професійної підготовки фахівця будь-якого профілю. Проте підготовка майбутніх педагогічних фахівців має деякі особливості.

Всю професійну сферу педагога можна представити трьома головними блоками, а саме: теоретичні знання, способи діяльності, соціальна зрілість. З позиції теорії контекстного навчання нами виокремлено проблемні зони традиційного навчання майбутнього вчителя:

- у теоретичній підготовці: проблема вибору оптимального, системно організованого змісту навчального матеріалу, необхідного для майбутньої педагогічної діяльності;
- у діяльнісній підготовці: орієнтація на засвоєння теоретичних знань, на відміну від практичного використання в майбутній педагогічній діяльності;
- у становленні соціальної зрілості: відсутність цілеспрямованого розвитку соціально-моральних і громадянських якостей майбутнього вчителя [3, с.41].

Отже, відповідно до основних положень технології знаково-контекстного навчання під час роботи з майбутніми педагогами необхідно намагатися моделювати в навчальному процесі предметний та соціальний зміст професійної діяльності. Для ефективності цього процесу доречно дотримуватися таких вимог:

- забезпечувати змістовно-контекстне відображення педагогічної діяльності у формах навчальної діяльності здобувачів вищої освіти;
- поєднувати різноманітні форми та методи навчання з урахуванням дидактичних принципів і психологічних вимог щодо організації навчальної діяльності;
- використовувати модульність та адаптованість навчального матеріалу до конкретних умов навчання та контингенту майбутніх педагогів;

- реалізовувати різні типи зв'язків між формами навчання;
- забезпечувати зростаючу складність змісту навчання та форм контекстного навчання від початку до завершення цілісного навчального процесу.

Організація навчального процесу в педагогічному університеті на базі контекстного навчання дозволить наблизити процес навчання до методів, форм і принципів педагогічної діяльності, здійснити перехід від навчальної діяльності до професійної поступово та природньо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие. М.: Высшая школа, 1991. 207 с.
2. Вербицкий А. А., Ермакова О. Б. Школа контекстного обучения как модель реализации компетентностного подхода в общем образовании. *Педагогика*. 2009. № 2. С. 12-18.
3. Волошина О. В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник Вінниця: Планер, 2014. 161 с.

Гарань Н. С.

к. п. н., доцент

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна

УТВЕРЖДЕННЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СЕРЕДОВИЩІ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

У документі «Декларація про науку і використання наукових знань», затвердженому на Всесвітній конференції «Наука для XXI століття: нові зобов'язання», що відбувалася в Будапешті, Угорщина, під егідою Організації Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури та Міжнародної ради з науки, зазначено, що проведення наукових досліджень і використання отриманих результатів завжди повинні мати на меті досягнення добробуту людства із повагою до гідності та прав людини, до охорони навколишнього середовища, а також враховувати відповідальність перед нинішнім та майбутніми поколіннями [2].

Традиційні підходи до освіти, засновані лише на передачі знань молодому поколінню, у сучасному швидкозмінному світі вже не є самоцінними. Безперервна освіта та самоосвіта, що відбувається на всіх рівнях, виховує глибинне розуміння, збільшує доступність і широко використовує новітні технології, здатне адаптувати особистість до сучасного світу, сформувані висококласного фахівця, що зможе успішно самореалізуватися в майбутній професійній діяльності.

Швидкий розвиток і широке використання інформаційно-комунікаційних технологій призводять до академічно недоброчесних проявів і можуть негативно впливати на систему етичних регуляторів у науково-дослідній діяльності. Глобальний розвиток публічності, істотне розширення інформаційного простору стають не тільки суттєвим кроком вперед до прогресу та загальної інформатизації, але і породжують практику інтелектуальних правопорушень шляхом привласнення чужих ідей, думок, що пов'язано з легкодоступністю інтелектуальної власності та простотою її копіювання [1, с. 243].

Подібні прояви відбуваються через порушення традиційних міжособистісних відносин між викладачем і здобувачем, між науковим керівником й аспірантом. Моральна цінність пошукової діяльності молодого вченого та наукового керівника полягала

в усталеній системі виконання завдань, системі етичних норм, дотриманні академічних традицій, збереженні духовних ідеалів, принципів науково-дослідної діяльності, що склалися в наукових школах.

Засоби та способи пошуку інформації і представлення результатів дослідження змінюються, тому кожен молодий науковець повинен чітко розуміти, що у сучасному науковому світі дослідження невіддільне від етичних правил і принципів академічної доброчесності. Для успішної реалізації в науці представник наукової спільноти повинен мати певні особистісні якості та чітко дотримуватися етичних норм пошукової діяльності. При проведенні дослідження неможливо відкреслюватися від академічних цінностей, соціальна відповідальність молодого вченого визначається тим, що він свідомо, чесно й якісно отримує та подає результати власного наукового дослідження.

Виходячи з реалій сьогодення, євроінтеграційної спрямованості українського суспільства, етика науки повинна стати одним із пріоритетних напрямів політики, кодекси честі та гідності вченого мають бути затвердженими в освітніх закладах, комісії з питань етики та академічної доброчесності мають ефективно працювати [3, с. 142]. Більш того, все наукове співтовариство, й особливо наукові керівники чітко усвідомлюють власну колосальну відповідальність за дотримання принципів академічної доброчесності при проведенні наукових досліджень і становленні особистості молодого вченого. Науковий керівник, демонструючи власним прикладом відповідальний підхід при проведенні дослідної діяльності, прищеплює молодим науковцям етичні норми й принципи академічної доброчесності.

Підсумовуючи зауважимо, що неможливо зупинити або вповільнити науково-технічний прогрес, але це не означає, що можна безсоромно привласнювати чужі здобутки, сліпо сприймаючи все як даність, пристосовуючись до непорядних проявів і негативних наслідків. Норми академічної етики були та залишаються найбільш сильними регуляторами отримання й опублікування результатів наукових досліджень. Ці норми сприяють об'єктивності даних, неупередженості рецензування, відсутності порушень у науково доброчесній поведінці. Дотримання етичних норм і принципів академічної доброчесності є об'єктивним показником загального культурного рівня наукової спільноти, а тому потрібна цілеспрямована програма змін у цьому напрямку

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарань Н., Фатальчук С., Смоляр Є. Академічна доброчесність як універсалія сучасної освіти та науки. Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції «Університетська освіта і наука: традиції та інновації», UESTI-2021. Харків., 2021. С. 243-245.
2. Декларация о науке и использовании научных знаний URL: http://www.unesco.org/science/wcs/declaration_r.pdf
3. Наука та освіта в дослідженнях молодих учених [Електронне видання]: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молодих учених, Харків, 13 трав. 2021 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред) та ін.].—Харків, 2021.—177 с.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАПРОДУКЦІЇ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Починаючи з дошкільного віку, варто не лише стимулювати розвиток спеціальних знань, умінь, навичок у дітей у сфері медіа, а й, в першу чергу, виховувати свідоме їх ставлення до споживання медіа продукції. Дедалі більшої значущості набуває питання формування у підростаючого покоління культури споживання мас-медіа. Вивчення практик роботи сучасних закладів дошкільної освіти переконливо доводить, що в цілому робота в даному напрямку проводиться фрагментарно. Складність такого становища полягає в тому, що використання медіапродукції у виховному процесі в закладах дошкільної освіти майже методично не забезпечено, а відтак потребує пильної уваги з боку науковців.

Означена нами проблема становить наукових інтерес серед багатьох вчених, наприклад, аспект розвитку дитини дошкільного віку в умовах медіасередовища вивчали О. Петрунко, К. Ворснюк, В. Лях та ін. Цінними для нашого дослідження є наукові здобутки, де розкрито проблеми формування медіаграмотності дітей та молоді (К. Біницької, О. Волошенюк, А. Єрмоленко, В. Іванова, Т. Іванової, М. Коропатника, Л. Кульчинської, К. Левківського, І. Мищишин, О. Мороз, Л. Найдьонової, І. Носаченко, Г. Онкович, В. Вебера, Я. Гайди, Р. Кьюбі, А. Лепи).

На сьогоднішній день вчені проводять ряд науково-педагогічних досліджень, результати яких представлено у різних парціальних програмах. Так, наприклад, актуальність парціальної програми «Медіадошкільник» визначається потребою не лише підготувати дітей старшого дошкільного віку до життя в умовах інформаційного суспільства, а й на матеріалі мас-медіа формувати основи культури спілкування з ними, розвивати творчі, комунікативні здібності, критичне мислення, навчати різних форм самовираження за допомогою медіа.

Інноваційність і унікальність обраного напрямку освітньої діяльності, за програмою, передбачає реалізацію продуктивного, творчого підходу в медіаосвіті дошкільників [3]. Провідна ідея парціальної програми полягає в тому, що педагогічно правильно дібрані медіаосвітні технології, які використовуються в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, позитивно впливають на розвиток дитини, підвищують її рівень усвідомлення життєвих цінностей; формують бажання і вміння самостійно здобувати знання, здатність висловлювати власні думки й співпрацювати з однолітками, бути відкритими до спілкування [2]. З огляду на зміст навчального посібника, наприклад, «Медіаграмотність і критичне мислення в закладі дошкільної освіти» [1], зазначимо згальні вимоги щодо застосування медіапродукції в закладі дошкільної освіти:

1) перетин медіаосвітніх і методичних цілей. Повинна бути чітко визначена мета введення медіапродукції у зміст заняття, як і будь-якого іншого засобу навчання. Вони повинні органічно поєднуватися з програмним матеріалом. Потрібно обов'язково пов'язати зміст медіаматеріалів, що планується використати, з подальшою роботою індивідуальною або в парах чи групах. Зміст цих матеріалів має працювати на методичну мету.

2) орієнтація на сприйняття медіатексту. До будь-якого матеріалу, що використо-

вується на занятті, вихователь має підготувати питання, націлені як на сприйняття запропонованої інформації, так і на з'ясування того, чи діти її зрозуміли і засвоїли. Можливий також варіант, коли дітям пропонують самим сформулювати проблему, питання і самим же спробувати відшукати розв'язок або продовжити медіатекст.

3) організація роботи з медіатекстом. Необхідно розглянути умови знайомства з медіаматеріалами (друкованими, аудіо, відео, фото) як з джерелом знань і як з джерелом, що викликає прояв почуттів, вражень, спостережень. При цьому активізується вищий вид діяльності дітей — розумовий. Тому педагогові важливо пропонувати способи роботи, спрямовані на розв'язання проблеми. Наприклад, фактологічні (короткі) питання, що припускають конкретну відповідь на знання певних фактів або специфіки, слід замінювати на ті, що стосуються тематичного або філософського змісту (відкриті чи уточнювальні запитання). Але можна запропонувати і питання, що розглядають окремий бік досліджуваної теми. Для відповіді в цій ситуації потрібне усвідомлення, розуміння, інтерпретація, аналіз медіатексту. Але «найживішою» і найцікавішою для дітей стає робота, коли порушуються питання, що збуджують цікавість, змушують задуматися, коли можна пов'язати досліджувану проблему з дійсністю. Дуже часто на ці питання не можна дати однозначної відповіді або знайти її в книжці. Це можуть бути найрізноманітніші абстрактні, концептуальні, дослідницькі проблеми. Відповідь на подібні питання змушує міркувати на вищому рівні. Це і критичне мислення, і синтез, і дослідження тощо. Таку роботу можна об'єднати і назвати комунікативними технологіями. Але вони не будуть ефективні без продуктивного результату, що створюється на завершальному етапі. Загальновідомо, що представлення дослідницьких і творчих робіт у яскравій формі у вигляді медіапроектів — слайд-фільмів, відеофільмів, анімації, комп'ютерних презентацій, вебсайтів — допомагає дітям самовиразитися. Застосування медіатехнологій не є самоціль, це лише інструмент, за допомогою якого можна цікаво показати результати роботи. Але водночас саме використання сучасних медіатехнологій часом посилює зацікавленість дітей. Ось чому дослідна, проектна або творча робота набула такої популярності.

Комунікаційні технології, які активізують інтелектуальну діяльність, не можна розглядати без ціннісних складників. Необхідний комплексний розгляд медіатекстів, що розвиває інформаційну культуру дітей, створює умови обміркованої взаємодії дітей зі світом масмедіа і робить їх зрозумілими. Водночас і педагог удосконалює свою майстерність — навчається пошуку нових підходів до аналізу, пояснення і коментування матеріалу, проведення бесіди тощо.

Отже, використання медіатекстів розглядається з позицій виявлення їх інформаційно-освітніх можливостей. Наприклад, освітні можливості звукозапису: уміння слухати і виокремлювати з запропонованого на занятті звукозапису необхідну мовну (або текстову) інформацію; уміння зіставляти мовну інформацію зі знаково-символьною системою, яка використовується на заняттях грамоти; художній звукозапис — джерело інформаційних умінь дітей при переказуванні, розвиток інформаційної культури дітей через звукозапис малих форм словесного фольклору на етапі навчання грамоти; уміння визначати за запропонованою музичною інформацією зміст досліджуваних тем і текстів на заняттях художньої літератури; словесне ілюстрування музичних записів; навчання озвучування екранних творів, добір музичного супроводу, що відповідає сюжетові (слайдів, мультфільмів).

4) освітні функції медіатекстів, як і інших засобів навчання, можуть бути різними — наочно-ілюстративними, пізнавальними, контрольними тощо. Тому медіатексти

можуть бути використані на різних етапах освітнього процесу. Дуже корисно використовувати медіатексти на етапі узагальнення навчального матеріалу для вдумливої роботи, яка найчастіше виконується самостійно. У такому разі фіксуються основні моменти навчальної теми. Особливе місце в системі творчих робіт дітей посідають матеріали масмедіа. Досвід показує, що вони можуть стати організаційним центром самостійної та колективної роботи. Це можуть бути такі проекти, як створення коміксів, фото- та відеорепортажів тощо.

5) системність роботи. Робота з кожним видом інформації, отриманої з масмедіа, повинна проводитися систематично, при цьому мають враховуватися вікові особливості дітей, рівень їхньої підготовленості і коло інтересів. Один з основних методичних підходів до впровадження медіаосвіти в закладах освіти, зокрема в закладі дошкільної освіти, — інтегрований, що забезпечується обов'язковим поєднанням двох складників: використання медіа (засобів, текстів — у широкому розумінні як зразків медіапродукції, зокрема екранної, аудіовізуальної); медіаосвітньої мети, завдань і рефлексії (висновки, підсумки, результати, щодо їхньої взаємодії дітей з медіа).

Як видно з матеріалів науково-педагогічних праць, активність є необхідною умовою формування самостійності та ініціативності дитини, її розумових якостей тощо. Саме у старшому дошкільному віці відбувається становлення цілеспрямованої пізнавальної активності, через це — важливим завданням педагога є забезпечення ефективних умов її розвитку. А відтак вважаємо за необхідне використовувати медіапродукцію, адже це сприятиме формуванню культури споживання мас-медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Медіадошкільник: парціальна програма з медіаосвітньої діяльності для дітей старшого дошкільного віку (6-й рік життя) / Г. А. Дегтярьова, О. С. Тарасова, А. П. Фоменко; за заг. ред. О. В. Волошенюк, Г. А. Дегтярьової, В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 118 с.
2. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчальний посібник / О. Т. Барішполець, Л. А. Найдьонова, Г. В. Мироненко, О. Є. Голубева, В. В. Різун та ін.; за ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Барішпольця. Київ: Міленіум, 2009. 440 с.
3. Москальова Л. Ю., Жейнова С. С., Єрьоміна Л. Є. Формування творчої особистості дитини передшкільного віку як соціальна потреба сьогодення: аналіз закордонних досліджень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 69. Вид-во НПУ імені МП Драгоманова, Київ. 2019. С. 136-139.

Гончарук В. В.

к. п. н.

Гончарук В. А.

к. п. н., доцент

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У сучасній системі освіти відбувається інформаційна революція: зростання обсягу знань, ускладнення і розширення навчального матеріалу, різноманітність інформації, що зумовлює перехід від традиційних методик до сучасних інноваційних технологій.

Інновація (англ. *innovation* — нововведення) — ідея, новітній продукт у галузі техніки, технології, організації праці, управління, а також в інших сферах наукової та соціальної діяльності, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, є кінцевим результатом інноваційної діяльності [1]. Інноваційна діяльність — вид діяльності, пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт, введений на ринок в оновлений чи вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, чи новий підхід до реалізації соціальних послуг, їх адаптацію до актуальних вимог суспільства [2].

Інновація: 1) вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну техніки та технології; 2) нова техніка, технологія, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу. Істотним чинником інновації є розвиток винахідництва, раціоналізації, поява великих відкриттів [1].

Проблема інноваційності у підготовці майбутніх педагогів активізувалася під впливом становлення нової освітньої парадигми, що реалізується на засадах формування творчого потенціалу і активної життєдіяльності людини у постійно змінюваних соціально-економічних умовах, забезпечення її спрямованості на самовизначення, стимулювання готовності до сприйняття й ефективного розв'язання актуальних педагогічних завдань у майбутній професійній діяльності.

Проблеми розробки та впровадження сучасних інноваційних технологій у вищій школі є ключовими у працях Н. Абашкіної, О. Адаменко, О. Аніщенко, В. Базової, В. Безпалька, В. Боголюбова, Л. Буркової, О. Гохберга, Р. Гуріна, І. Дичківської, О. Євдокимова, Ю. Завалевського, О. Зубченко, В. Калініна, С. Карпенчук, О. Кіяшко, А. Нісімчука, О. Пехоти, О. Попової, Н. Тарадюк, О. Янкович та ін.

У контексті інноваційної стратегії цілісного педагогічного процесу суттєво зростає роль керівництва закладу вищої освіти, науково-педагогічних працівників як безпосередніх носіїв новаторських підходів. Незважаючи на розмаїття технологій навчання (дидактичних, комп'ютерних, проблемних, модульно-розвивальних, кредитно-модульних та ін.), втілення їх у освітній процес залишається за педагогом.

Інноваційну спрямованість педагогічної діяльності зумовлюють соціально-економічні перетворення, які вимагають відповідного оновлення освітньої політики, прагнення педагогів до засвоєння та застосування педагогічних інновацій. Значну роль відіграє конкуренція закладів вищої освіти, яка стимулює пошук нових технологій, форм, методів організації освітнього процесу, диктує відповідні критерії щодо підбору науково-педагогічних кадрів. Інновація освіти — цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог. Інноваційна діяльність включає в себе: аналіз проблем підприємства; здійснення інноваційного процесу; забезпечення інноваційної діяльності [3, с. 426].

Під час викладання дисциплін у вищій школі застосовуються різні види інноваційних технологій, зокрема: особистісно-орієнтоване навчання; нетрадиційні форми і методи навчання; індивідуальний диференційований підхід у навчанні; метод розв'язання проблем; дослідницько-пошуковий метод; метод проєктів; інформаційно-комп'ютерні технології.

Особистісно-орієнтоване навчання у вищій школі ґрунтується на певних принципах: пріоритеті індивідуальності, самоцінності здобувача освіти, який є суб'єктом навчального процесу; співвіднесення освітніх технологій на всіх рівнях освіти із закономірнос-

тями професійного становлення особистості; визначення змісту освіти рівнем розвитку сучасних соціальних, інформаційних, виробничих технологій і майбутньої професійної діяльності; випереджувальний характер освіти, що забезпечує формування професійної компетентності майбутнього фахівця; визначення дієвості освітнього закладу організацією навчального середовища; врахування індивідуального досвіду здобувача вищої освіти, його потреби в самореалізації, самовизначенні та саморозвитку [4].

За таких умов відбувається формування професійної компетентності та всебічний розвиток особистості, повне розкриття її творчих сил, набуття неповторної індивідуальності. Тому основними функціями стають виховна, розвивальна і самовдосконалення, а не освітня (пізнавальна), як у традиційній системі. У такому розумінні освіта справді гуманізується, бо сприяє збереженню та розвитку екології людини, її інтелектуальному, духовному становленню й фізичному зростанню, її соціалізації.

У сучасних закладах вищої освіти маємо передбачити такі напрями, як: поглиблення філософсько-педагогічних знань, освоєння методики та принципів активізації навчальної діяльності, систематичне інформування про нові методичні рекомендації, упровадження досягнень сучасних методик і передового педагогічного досвіду. З огляду на це необхідно урізноманітнювати форми роботи, адже від удосконалення вже відомих методів і засобів навчання, від якості використання нових інноваційних технологій залежить якість усієї освітньо-методичної системи.

Інформаційні технології вимагають складної підготовки, значних затрат і наукомісткої техніки. Їх впровадження починається зі створення математичного забезпечення, формування інформаційних потоків. Однією з найважливіших вимог до методології проектування інформаційної технології є забезпечення динамічності її структури і функцій. Тому значний інтерес становить визначення опорних структур даних і процесів, які можуть бути стабільними властивостями і характеристиками гнучкої інформаційної технології. Очевидно, що це вимагає глибокого вивчення можливостей як сучасних засобів обчислювальної техніки, так і технологічних процесів у певній предметній галузі. Однак очікування універсальних підходів до створення ефективних інформаційних технологій для будь-яких галузей діяльності на сьогодні є передчасними, оскільки на зміст та методи опрацювання інформації істотно впливають специфіка та особливості предметних галузей. Виправданим залишається підхід, що базується на дослідженні характеристик та особливостей предметних галузей, а також розроблення інформаційних технологій для них. Тому особливої уваги сьогодні потребує галузь інженерії програмного забезпечення.

Отже, інноваційність розробки педагогічної технології у процесі формування професійної компетентності фахівця полягає у: попередньому свідомому проектуванні освітнього процесу з подальшою можливістю відтворення цього проекту в педагогічній практиці; спеціально організованому цілепокладанні, що передбачає можливість поетапного об'єктивного контролю за якістю досягнення поставлених дидактичних цілей; забезпеченні структурної та змістовної єдності технології навчання, тобто в недопустимості внесення змін до одного з її компонентів без зміни інших; виборі оптимальних методів, форм і засобів, що продиктовані цілком певними і закономірними зв'язками всіх елементів технології навчання; наявності оперативного зворотного зв'язку, що дає змогу своєчасно коригувати процес навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інновація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 13.07.2021).

2. Інноваційна діяльність. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення: 13.07.2021).

3. Соболева Г. Г. Інноваційні технології як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Young Scientist*, № 2 (54), February, 2018. P. 424-427.

4. Мироненко Наталя. Особистісно орієнтоване навчання у процесі викладання дисципліни «Основи проектування та моделювання». URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/v-mizhnarodna-naukovo-praktychna-onlain-internet-konferentsiia-problemy-ta-innovatsii-v-pryrodnycho-matematychnii-tekhnologichnii-i-profesiinii-osviti/sektsiia-6-aktualni-problemy-osvity-ta-tekhnologii-u-serednii-ta-vyshchii-shkoli/7035-osobystisno-oriyentovane-navchannya-u-protsessi-vykladannya-dystypliny-osnovy-proektuvannya-ta-modelyuvannya> (дата звернення: 13.07.2021).

Городечна Ю. А.

магістрантка

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

ім. акад. С. Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Нині категорія здоров'я набуває особливої актуальності, трансформувавшись в глобальну проблему існування людської цивілізації. Фізичне виховання вирішує оздоровчі, освітні та виховні завдання, спрямовані на формування у дитини раціональних, усвідомлених рухів; накопичення рухового досвіду для повсякденного життя. Тому проблема створення відповідних сприятливих умов у дошкільному навчальному закладі залишається актуальною.

У процесі фізичного виховання здійснюються такі виховні завдання [1]: потреба в щоденних фізичних вправах; вміння раціонально використовувати фізичні вправи в самостійній руховій діяльності; самостійність, ініціативність.

Підвищення ефективності фізичного виховання в дошкільних установах обумовлюється багатьма факторами, серед яких важливе місце займають підвищення компетентності і співпраця педагогів і батьків [2]. Оздоровлення дошкільнят при проведенні різних форм навчання і виховання в фізичному вихованні буде ефективним за таких умов:

1) оволодіння педагогами технологіями, які включають рухові дії, що впливають на формування базових програмних рухових умінь і навичок;

2) створення на заняттях фізичною культурою і на інших видах занять здоров'язбеігаючого середовища, використання диференційованого підходу [3, с. 35].

Проаналізувавши наукову літературу, ми виділили дві групи педагогічних умов, які сприяють вирішенню даної нами проблеми: організаційно-педагогічні і психолого-педагогічні.

До організаційно-педагогічних умов ми віднесли наступні: розробка та впровадження в педагогічний процес програми фізичного виховання; раціональне планування і контроль; кадрове та інформаційне забезпечення діяльності; дотримання принципів фізичного виховання; матеріально-технічне забезпечення діяльності (зал для занять, інвентар); залучення батьків до виконання комплексів вправ в домашніх умовах.

До психолого-педагогічних умов, необхідних для підвищення ефективності фізичного виховання дітей дошкільного віку було віднесено: створення сприятливої психологічної атмосфери, емоційність занять, створення ситуації успіху. Позитивний емоційний

настрій дошкільнят сприяє ефективності проведених занять. У дітей дошкільного віку важливо формувати потребу і мотивацію до виконання вправ.

Таким чином, фізичне виховання дошкільників направлено на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних здібностей. Ми вважаємо, що перераховані нами педагогічні умови є необхідними і можуть підвищити ефективність фізичного виховання дошкільнят. Подальших досліджень потребує експериментальна перевірка ефективності визначених педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Степаненкова Э. Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. 2-е изд., испр. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 368 с.
2. Теория и методики физического воспитания: Учеб.— для студентов фак. физ. культуры пед. ин-тов по спец. 03.03 «Физ. культура»/Б. А. Ашмарин, Ю. А. Виноградов, З. Н. Вяткина и др.; Под ред. Б. А. Ашмарина. М.: Просвещение, 1990. 287 с.
3. Физкультурно-оздоровительная работа в ДОУ: планирование, занятия, упражнения, спортивно-досуговые мероприятия / Под ред. О. Ф. Горбатенко, Т. А. Кардаильской, Г. П. Поповой. Волгоград: Изд-во Учитель, 2008. 135 с.

Гоч Р. В.

здобувачка вищої освіти

Мединська Н. М.

Науковий керівник, д. філолог. н., професор

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

РОЗВИТОК МОВЛЕННЕВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З РІДНИМ МІСТОМ

Проблема розвитку мовленнєво-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку є однією з пріоритетних у реформуванні дошкільної освіти. Її актуальність зумовлено низкою нормативних документів: Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Закону України «Про дошкільну освіту», Базового компоненту дошкільної освіти, спрямованих на оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування шляхом розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку [1].

У результаті аналізу наукових досліджень, спрямованих на виявлення особливостей розвитку мовленнєво-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку (Л. Березовська, А. Богущ, В. Борова, Н. Гавриш, Ю. Змановський, Н. Луцан, Т. Науменко, О. Трифонова, Г. Чулкова та ін.), було з'ясовано, що старші дошкільники мають великі фізичні та пізнавальні можливості, оскільки впродовж сьомого року життя відбувається перебудова в загальному розвитку дітей, зростає активність мозку, що дозволяє засвоювати значну за обсягом та складну за якістю інформацію. У старших дошкільників виникає важливе психологічне новоутворення — прагнення до довільної усвідомленої діяльності, що позитивно впливає на пізнавальну діяльність дитини та успішний розвиток мовлення.

Розвиток мовленнєво-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку — це складний психолінгвістичний процес, що не зводиться до простого відтворення

дитиною почутої мови, а визначається мірою сформованості мовленнєвої компетентності дитини і виявляється в соціальній та інтелектуальній активності у колі дорослих та однолітків [2, с. 120].

Аналіз тенденцій сучасної дошкільної освіти, практики сімейного виховання, документів про дошкільну освіту, її Базового компонента та Базової програми «Я у Світі» переконує в актуальності проблеми розвитку мовленнєво-пізнавальної діяльності дошкільників в процесі ознайомлення з рідним містом, що надасть їм можливості пізнати й зрозуміти закономірності довкілля, у якому вони проживають, перейти у процесі пізнання від явищ до сутності, зрозуміти внутрішню будову предметів і явищ довкілля, правильно їх пояснити і використовувати набуті знання у своїй практичній діяльності.

Психологічними засадами методики ознайомлення дітей з рідним містом є вчення психологів про а) індивіда, особистість, індивідуальність; б) розвиток мислення; в) психологічні процеси розуміння.

Метою методики ознайомлення дітей з рідним містом є формування у дітей цілісності знань про рідне місто, цілісності свідомості людини, яка здатна брати на себе відповідальність за своє майбутнє і майбутнє рідного міста [3, с. 76].

Дослідники відзначають, що діти старшого дошкільного віку самостійно намагаються з'ясувати доцільність побудови рідного міста, встановлювати зв'язки між зовнішніми ознаками і призначенням об'єкта. Діти починають усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки від відображення зовнішніх ознак до внутрішніх, у зв'язку з чим у них з'являється більш конкретизоване розуміння рідного міста. Тому завданням вихователя є залучення дітей до активної мовленнєво-пізнавальної діяльності у процесі ознайомлення їх з рідним містом.

Основними засобами ознайомлення старших дошкільників з рідним містом є: середовище (предметне, соціальне, мовленнєве тощо), природне довкілля (природа рідного міста), ігри (дидактичні, сюжетно-рольові, ігри-драматизації), предмети побуту, народні традиції і звичаї, свята, народно-декоративне мистецтво, художня література, усна народна творчість, технічні засоби навчання; образотворче та музичне мистецтво, сім'я [3].

Отже, розвиток мовленнєво-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з рідним містом, дозволяє розглянути місто як соціокультурний, філософський та психолого-педагогічний феномен, який містить потенціал для розвитку особистості та соціалізації дитини старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.]; наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д. пед. н. Київ: ТОВ «МЦФЕР–Україна», 2012. 26 с.
2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / упорядник А. М. Богуш. Частина I та II. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2005. 720 с.
3. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підруч. для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 408 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Академвидав», 2004. 340 с.

Грудок-Костюшко М.О.

к. п. н., доцент

Фоміна І.Л.

к. п. н., доцент

Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна

ПІДГОТОВКА І ПРОВЕДЕННЯ ОНЛАЙН-ЕКЗАМЕНУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Створення нового цифрового освітнього середовища є основним напрямом модернізації системи освіти в Україні. Застосування ІТ- технологій підвищує ефективність навчання і забезпечує його безперервність. На думку А. Селецького, «стратегія цифрової трансформації освіти і науки націлена на те, щоб створити єдину освітню екосистему, яка допоможе здобувачам освіти та педагогічним працівникам розвиватись, опанувати цифрові компетентності й мати постійний доступ до якісного цифрового контенту» [1].

Перехід до новим мобільним, інтерактивних форм контролю передбачає проведення підсумкової атестації в режимі відеоконференцій, обміну файлами (Google Документи) або повідомленнями в чатах.

Підсумкова атестація іноземних студентів з української мови як іноземної, що проводиться по Skype, в режимі двосторонньої відеоконференції, дає можливість членам атестаційної комісії і студентам бачити і чути один одного. Це уможлиблює різноманітну територіальну присутність усіх учасників. Достатня швидкість інтернет-каналу і наявність технічних можливостей збільшує число трансльованих користувачів. У нашому випадку — 15 осіб.

Ідентифікація (верифікація) особистості студентів, що беруть участь в онлайн-екзамени, проводиться викладачем з використанням камери і Skype логін — ім'я, що було створено при першому приєднання до мережі. З огляду на те, що навчання в карантинний період здійснювалося по Skype, логіни були створені студентами в перший день навчального процесу і заміна їх в подальшому була заборонена. Для ідентифікації перед початком іспиту необхідно пред'явити студентський квиток або залікову книжку. Розташування учасників іспиту і їх моніторів має бути в зоні видимості камери.

Проведенням тестового іспиту регламентується у часі. Тестові завдання видаються послідовно у відповідності з логікою іспиту. До початку виконання конкретного тесту той, хто тестується знайомиться з інструкцією щодо його виконання і, якщо у нього виникають запитання, запитує у викладача.

На екзамені перевіряється сформованість чотирьох видів мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання і письмо. Два перших припускають використання усного мовлення, два останніх — письмового. Говоріння — на відміну від інших тестів — складається індивідуально і приймається двома екзаменаторами.

Іспит поділяється на два етапи: письмовий і усний. Спочатку проводиться письмовий, а на наступний день — усний. Письмовий етап передбачає перевірку знань структури української мови, розуміння системних зв'язків між одиницями одного або різних мовних рівнів, уміння за окремими компонентами формувати уявлення про ціле відповідно до словотвірних моделей української мови. Основними критеріями щодо перевірки письмових робіт є правильність використання граматичних форм та уживання синтаксичних конструкцій, дотримання орфографічних та пунктуаційних норм української мови.

Під час проведення письмового етапу іспиту слухачам підготовчого відділення пропонується написати міні-твір на запропоновану тему. Приклад запропонованих тем: моя сім'я, моє рідне місто, моя майбутня професія, лист до товариша, мої враження від подорожі (перегляду кінофільму чи театральної вистави, концерту). А також студенти повинні дати розгорнуті відповіді на питання до прочитаного тексту.

Теми для бесіди, які пропонуються на підсумкову атестацію, можна обирати з прочитаних текстів або, наприклад, з життєвих спостережень чи ситуацій. Для презентації було обрано такі теми для монологу: моя майбутня професія, моя Батьківщина, спорт, моя родина, транспорт, місто навчання студента, Україна, мій підготовчий факультет, пори року, мій майбутній університет, Тарас Шевченко. Саме усна частина екзамену дає можливість оцінити комунікативні вміння та навички слухача підготовчого відділення. Основними вимогами є послідовність викладу інформації, правильна вимова звуків та побудова речень, аргументованість висновків.

Другою складовою усної частини іспиту є діалог, тобто «студент-викладач». Обсяг діалогу складає 10-12 реплік. Діалог дає змогу перевірити темп мовлення, розуміння питань, лексичний запас, граматичну правильність реплік.

Результати, отримані під час письмової та усної частини іспиту, оцінюються в балах, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Оцінювання тестових завдань за видами мовленнєвої діяльності

Тестові завдання за видами мовленнєвої діяльності	Максимальна кількість балів
Читання	30 балів
Письмо	20 балів
Аудіювання	30 балів
Говоріння	20 балів
Усього максимально:	100 балів

Отже, онлайн-іспит дає можливість перевірити знання студентів підготовчого відділення у чотирьох видах мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання і письмо. Крім того, аналіз екзамену показав, що онлайн-форма є альтернативою очному іспиту і зберігає прозорість проведення та якість контролю знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/artur-seleckij-proyekt-strategiyi-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-napravlenij-na-stvorennya-yedinoyi-ekosistemi> (дата звернення 29.06.2021)

2. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації. Гриф надано МОНУ (лист № 1.4/18-г-1934 від 21.07.2008 р.). Ч. 3 // За редакцією О. М. Тростинської, Н. І. Ушакової. Київ: НГУУ «КПП», 2009. 50 с.

3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Текст] / [наук. ред. укр. видання д-ра пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

Гук (Кедрук) Т.Й.

магістрантка

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
ім. акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сучасному суспільстві величезна увага приділяється розвитку дітей, в тому числі розвитку їх фізичних якостей. Саме в дитинстві закладається основа особистості. Дошкільний вік — один з найбільш відповідальних періодів в житті кожної людини. Саме в цьому віковому періоді закладаються основи здоров'я, правильного фізичного розвитку, відбувається становлення рухових здібностей, формується інтерес до фізичної культури і спорту, виховуються особисті, морально-вольові і поведінкові якості. Здорове покоління — основа будь-якої держави, саме тому обрана тема роботи є актуальною.

Система фізичного виховання в дошкільних установах являє собою єдність мети, завдань, засобів, форм і методів роботи, спрямованих на зміцнення здоров'я та всебічний фізичний розвиток дітей.

Завдання фізичного виховання дітей дошкільного віку при загальній цільовій спрямованості конкретизуються з урахуванням вікових особливостей дошкільників.

Оздоровчий напрямок забезпечує зміцнення здоров'я дітей засобами фізичної культури і направлений на розвиток компенсаторних функцій, усунення недоліків у фізичному розвитку, підвищення опірності організму до несприятливих факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

На підставі мети оздоровчого спрямування необхідне вирішення наступних завдань:

1. Формувати правильне ставлення дітей до спортивних занять, заходів.
2. Формувати на доступному рівні необхідні знання в області гігієни, медицини, фізичної культури.
3. Формувати у дітей життєво важливі рухові навички та вміння, що сприяють зміцненню здоров'я [1].

Для реалізації мети освітнього напрямку — забезпечити навчання рухам і руховим діям, розвивати фізичні якості, що гарантують всебічний і гармонійний розвиток дитини — необхідно вирішити такі завдання:

1. Організувати (наскільки це можливо) весь процес навчання в природніх обставинах і умовах.
2. Створити умови для самостійного пізнання навколишнього середовища.
3. Сприяти у всьому процесі розвитку емоційної сфери.
4. Звертати серйозну увагу на постановку завдань при навчанні окремим руховим діям, формування та вдосконалення нових рухових умінь і навичок, спортивному напрямку [1].

Таким чином, метою фізичного виховання є формування у дітей навичок здорового способу життя. Здоровий образ життя — це не просто сума засвоєних знань, а стиль життя, адекватна поведінка в різних ситуаціях, вміння застосувати на практиці в реальному житті отримані знання і навички. Тому вкрай важливо організовувати заняття фізичною культурою саме в дитинстві, що дозволить організму накопичити сили і забезпечити надалі всебічний гармонійний розвиток особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глазырина Л. Д. Методика физического воспитания детей дошкольного возраста: Пособие для педагогов дошкольных учреждений. М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1999. 176 с.

Гуменюк І. М.

канд. філол. наук, доцент
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У МЕЖАХ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Створення проєкту передбачає дослідження певної теми, збір та структурування матеріалу, його креативне перетворення, оформлення і презентацію кінцевого продукту. Тобто зміст і алгоритм проєктування відображає основні аспекти навчання через дослідження, а тому, на нашу думку, виступає базовим методом реалізації дослідницького підходу в контексті української мови за професійним спрямуванням (УМзаПС). Незважаючи на актуальність проблеми та широке її вивчення у різних сферах педагогічної науки, в методиці навчання української мови за професійним спрямуванням представлено тільки 3 наукові публікації, присвячені проєктній діяльності студентів у межах курсу. Так, О. Тележкіна, характеризуючи метод проєктів як основний елемент педагогічної проєктної технології, визначає його мету в створенні особливих умов для самостійної роботи студентів щодо здобуття знань, вироблення комунікативних і дослідницьких умінь, розвитку системного мислення [1, с. 142]. Авторка пропонує застосування навчального проєкту щодо теми «Лексичні норми професійного спілкування», зокрема вивчення явища синонімії термінів. Кінцевим продуктом визначено словник синонімів і графічне відтворення сутності термінологічної синонімії.

Акцент на формуванні риторичних умінь студентів шляхом проєктної діяльності на заняттях УМзаПС зроблено в праці Н. Кухар і Л. Прокопчук. Перевагою цього методу дослідники вважають невимушеність, природність комунікативного середовища, яке виникає в процесі розв'язання завдань проєкту [2]. Одним із дієвих способів професійного становлення майбутніх фахівців вважає метод проєктів О. Приходько. Наголошуючи на матеріальності результатів проєктної роботи, авторка окреслює методіку підготовки проєкту «Мова реклами на вулицях міста Києва» [3]. Як бачимо, проєктна діяльність студентів педагогічних ЗВО під час навчання УМзаПС фрагментарно висвітлена в науковому інформаційному просторі та потребує системного опрацювання.

Спираючись на базове трактування методу проєктів як «способу досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми, яка має завершитись реальним практично відчутним результатом» [4, с. 57], визначаємо найбільш доступні та ефективні різновиди проєктної діяльності в межах УМзаПС: інформаційний, прикладний, дослідницький. З огляду на об'єктивні чинники (семестр навчання, кількість годин, рівень сформованості необхідних компетентностей), що впливають на реалізацію дослідницького підходу до навчання дисципліни, ознайомлювальним видом проєктної роботи вважаємо інформаційний проєкт. Його завдання полягає в зборі, аналізі та узагальненні матеріалу з певного питання курсу і презентації результатів. Ґрунтується інформаційний проєкт на початковому етапі дослідницької діяльності (орієнтування в інформаційному просторі, формування термінологічної бази) та спрямований на розвиток навичок перетворення інформації і критичного мислення (2-й етап). Метод дозволяє опрацьовувати як програмові питання курсу, так і додаткові, винесені на самостійну роботу. Продуктом інформаційного проєкту є презентація у Power Point.

Прикладна проєктна діяльність передбачає отримання наперед визначеного продукту

ту (результату), орієнтованого на інтереси її учасників. Таким продуктом у контексті УМзаПС є збірник текстів різних стилів (змістовий модуль 1), індивідуальна папка зі зразками ділової документації (змістовий модуль 2), термінологічний словник дисципліни (змістовий модуль 3). Прикладний проєкт реалізується на 3-ому етапі дослідницької діяльності, оскільки виконується за зразком (шаблоном) і має чітко визначений алгоритм виконання.

Дослідницький проєкт є втіленням творчої наукової діяльності студентів на 4-у етапі реалізації дослідницького підходу до навчання УМзаПС. Виконується під час вивчення третього змістового модуля дисципліни, після опанування особливостей наукового стилю, форм організації результатів наукової діяльності та вимог до написання наукової статті. Підбір теми проєкту здійснюється індивідуально та з врахуванням професійних інтересів студентів. Продуктом дослідницького проєкту в контексті УМзаПС виступають тези з оприлюдненням на студентській науковій конференції та публікація статті.

На основі аналізу наукових джерел і практики організації проєктної діяльності студентів педагогічного факультету Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника в межах курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» окреслюємо основні умови її ефективності: 1) перспективна форма постановки завдання — повідомлення тематики проєктів, їх змісту, форм звітності, термінів і особливостей виконання на першому практичному занятті; 2) фахове спрямування тематики проєктів з окресленням їх прикладного застосування; 3) чіткий алгоритм виконання; 4) критерії оцінювання; 5) обов'язковість прилюдної презентації результатів.

Таким чином, проєктна діяльність виступає одним із основних методів реалізації дослідницького підходу до навчання української мови за професійним спрямуванням. Підбір видів і тематики проєктів залежить від етапу втілення підходу та вихідного рівня сформованості необхідних компетентностей студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тележкіна О. Застосування проєктної технології на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) у вищих навчальних закладах. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 2. С. 141-144.
2. Кухар Н., Прокопчук Л. Метод проєктів — важливий засіб формування мовної компетентності під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2018. Вип. 26. С. 27-33.
3. Приходько О. Метод проєктів як технологія інноваційного викладання української мови у вищій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 27, том 4. С. 165-168.
4. Сучасні педагогічні технології. Навчально-методичний посібник / Автор-укладач Федорчук Е. І. Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006. 212 с.

Власюк О. А.

канд. с.-г. наук

Дараган Т. П.

зав.сектором

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,

м. Київ, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Роботодавці, в своєму прагненні здійснювати кадрове оновлення, роблять ставку на молодих кадрах, які будуть не тільки професійно підготовленими, але й здатними виконувати певні управлінські функції. Гарна теоретична підготовка, яку здобув молодий фахівець за час навчання, ще не гарантує того, що вибір роботодавця зупиниться на ньому. Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, спонукають до нових форм організації праці. Часи планової економіки відійшли в минуле. А отже і запланована форма організації роботи, чітко окреслення меж функцій, які має виконувати працівник, поступово трансформується і набуває кардинальних змін. Роботодавець, орієнтуючись на специфіку діяльності своєї компанії, хоче бачити професіонала, який володіє не тільки необхідними знаннями, а ще й здатним вирішувати управлінські завдання. Соціальна активність — це те що хочуть бачити в молодій людині, яка претендує на ту чи іншу посаду. Ініціативність, відповідальність, креативність, здатність працювати в колективі, ставити та вирішувати завдання — це все частіше додається до вимог, які висуває компанія до своїх працівників [1.с.41].

Проблема, що на сьогодні існує в Україні, це відірваність теоретичного навчання від реального бізнесу, відсутність навичок роботи в колективі. Не всі заклади вищої освіти мають змогу активно співпрацювати з роботодавцями, організовувати практику в бізнесових структурах де студент міг би не тільки спостерігати як працює компанія, а й виконувати посильні для них завдання, здобуваючи необхідні управлінські навички [2.с.303]. В такому разі, діяльність органів студентського самоуправління створює всі умови для особистісного розвитку молодої людини та формуванню управлінських, організаторських вмінь, лідерського досвіду та відповідальності за свою діяльність.

Робота органів студентського самоврядування відзначається своєю різноманітністю — це організація освітнього процесу, розв'язання побутових питань, організація відпочинку та вільного часу студентів. ЗВО реалізуючи основні положення Закону «Про вищу освіту» в частині організації роботи студентського самоврядування, намагаються активно залучати здобувачів вищої освіти до громадського життя та наукової діяльності [3.с.64].

Основи управлінської культури студенти здобувають через участь студентського самоврядування в управлінні університетом. Представники студентського самоуправління, відповідно до чинного законодавства та статуту ту ЗВО, входять до складу керівних та дорадчих органів. Відповідно до внутрішнього розпорядку закладу, та законодавчої бази представники органів студентського самоуправління можуть брати участь в обранні керівника ЗВО. Студентське самоврядування наділене ще такими повноваженнями, як надання пропозицій по вдосконаленню освітнього процесу, внесенню змін чи доповнень до навчальних програм. Все це сприяє формуванню первинних управлінських навичок, які так хочуть бачити роботодавці.

Про те, найбільше робота в органах студентського самоуправління дає змогу роз-

виватись організаторським навичкам. Дуже звичною стала робота по організації різноманітного студентського дозвілля. На жаль, коли заходить мова про студентське самоврядування, то більшість можуть відмітити тільки таку роботу. Студентський побут, оздоровлення, дозвілля це важливий етап роботи і дуже необхідний. Та сьогодні все більше студентів прагнуть залучатись до реалізації завдань, що ставить державна молодіжна політика. В рамках міжнародної співпраці органи студентського самоврядування активно працюють над вирішення основних організаційних питань міжнародного обміну студентів.

В тих закладах вищої освіти де приділяється належна увага роботі студентського самоврядування, діяльність такого органу виходить за університетські межі. Активна співпраця із студентськими організаціями інших ЗВО, представництво в студентських організаціях не тільки всеукраїнських, а й міжнародних — це новий напрям роботи, який активно розвивається на сьогодні. Така діяльність формує у здобувачів вищої освіти відповідальність за прийняті рішення, вчить працювати в колективі людей, які мають різні інтереси, різне професійне спрямування. Коли мова заходить про співпрацю з міжнародними студентськими організаціями то це сприяє розвитку громадянської відповідальності, розширенню світогляду та залученню студентів до міжнародної діяльності.

Отже, студенти, які активно працюють в органах студентського самоуправління, здобувають не тільки професійні знання, а й практичні навички — управлінські, організаторські, комунікативні, правові. Це все в подальшому сприятиме становленню їх не тільки як професіоналів, а й людей з високою громадянською активністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федоренко Н. І. Молоді фахівці на ринку праці: особливості відбору персоналу. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 2. С.40-43 URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/33557>.
2. Шевчук І. В. Залучення молоді як умова підвищення ефективності діяльності державної служби. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1(49). С. 303-309. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/429157.pdf>.
3. Власюк О. А., Дараган Т. П. Стан впровадження організаційної автономії у вітчизняних закладах вищої освіти. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 2(33). DOI <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.2.5>.

Дашковська О. В.

к. х. н., доцент, ст. наук. співробітник

Погребняк В. П.

к. т. н., професор, ст. наук. співробітник
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна

ЯК ІМПЛЕМЕНТУЄТЬСЯ ТА ЗМІНЮЄТЬСЯ ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»

В публікації розглядається як впроваджуються положення Закону «Про вищу освіту» (далі Закон) [1], що реалізовано за роки його дії, які проблеми потребують уваги і розв'язання в найближчій перспективі. Проаналізовані зміни і доповнення, внесені в текст законодавчого акту, визначена їх спрямованість. Характеризуючи зроблене, окреслимо основні здобутки [2]:

- 1) кількісні та якісні показники базових складників Системи (мережа ЗВО і контин-

генти учасників освітнього процесу) приведені у відповідність з існуючими в країні соціально-економічними умовами. Нині в 282 ЗВО здобувають освіту 1,3 мільйона студентів, середній показник кількості здобувачів на один заклад складає 4,6 тисяч. Кількість науково-педагогічних працівників зменшилась на 30 тисяч. Із 110 тисяч викладачів більше 13.5 тисяч мають науковий ступінь доктора наук, понад 61 тисяч – кандидата наук;

2) створена нормативно-правова і методична база з питань модернізації системи вищої освіти. Сформована організаційна інфраструктура: Науково-методична рада (далі НМР), сектор вищої освіти НМР і науково-методичні комісії (далі НМК);

3) з урахуванням європейських стандартів Національна рамка кваліфікацій частково приведена у відповідність з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (далі РКЄПВО).

4) введено в дію новий перелік галузей знань і спеціальностей. Структура вищої освіти наблизилась до європейської і стала більш інтегрованою та зрозумілою для здобувачів;

5) розроблені та введені в дію стандарти вищої освіти (далі СВО) бакалавра і магістра. В той же час, донині не затверджено жодного стандарту доктора філософії/доктора мистецтва;

6) з 2019 року запрацювала цілісна система забезпечення якості вищої освіти (далі Система якості).

Серед питань, які потребують розв'язання у найближчій перспективі, зазначимо наступні:

1) посилення взаємодії між МОН, НАЗЯВО і ЗВО щодо прискорення модернізації підготовки здобувачів докторського рівня;

2) завершення процесу створення дослідницьких університетів та забезпечення суттєвих змін в організації підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації;

3) приведення у відповідність галузей та спеціальностей вищої освіти з науковими галузями і спеціальностями;

4) здійснення заходів, спрямованих на активізацію участі вітчизняних університетів у міжнародних освітніх рейтингах;

5) стимулювання академічних обмінів учасників освітнього процесу через систему міжнародних програм.

Окремо про зміни в Законі [3]. За час його дії (2014-2021 роки) 51 із 79 статей зазнали змін та доповнень. За ці роки Верховною Радою України було прийнято 38 додаткових законів: 8- у 2015, 7- у 2016, 8-у 2017, 3-у 2018, 2- у 2019, 7-у 2020, 3-у 2021 роках. Зміни в основному стосувались статей I-У розділів, реалізація положень яких була предметом нашого дослідження.

У статті 1 «Основні терміни та їх визначення» розділу I «Загальні положення» появились новації такі, як «добросесність», «регульовані професії», «регіональне замовлення», «тимчасово переміщений заклад вищої освіти».

НРК частково узгоджена з РКЄПВО, з 10 до 8 зменшилось загальне число рівнів вищої освіти. Нині останній (восьмий) рівень включає освітньо-науковий/освітньо-мистецький рівні вищої освіти та науковий рівень.

Принципово змінено зміст і структуру розділу III «Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти». В редакції Закону 2021 року він має назву «Ліцензійні умови та стандарти вищої освіти». Вилучена стаття 9 «Стандарти освітньої діяльності» і під цим номером введена стаття «Ліцензійні умови, галузі знань та спеціальності» та додана нова стаття 9' «Освітні програми». Вилучення із Закону стандарту освітньої діяльно-

сті (далі СОД) і заміна його Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності (далі Ліцензійні умови) — терміном іншого закону можна пояснити тим, що за 5 років дії Закону НМР МОН не було створено ні методології, ні методичних рекомендацій щодо розроблення СОД, як це передбачено абзацем 1, частини 6, статті 13 «Повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки». Зазначимо, що в редакції Закону 2021 року це положення збережено.

Суттєві зміни і доповнення внесені до положень розділу IV «Управління у сфері вищої освіти». В пункті 5 статті 11 «Система вищої освіти» слова «стандарту» замінені на «ліцензійні умови провадження». У такий спосіб були вилучені установлені на законодавчому рівні складники системи вищої освіти (СОД і СВО) та замінені складниками нижчого нормативного рівня — Ліцензійними умовами, які затверджуються Урядом, та ліцензійними умовами провадження вищої освіти, терміном, який відсутній у Ліцензійних умовах [4].

Зміни, внесені до розділу V «Забезпечення якості вищої освіти», в основному спрямовані на пониження статусу та обмеження повноважень НАЗЯВО. Про це свідчать вилучення: із частини 1 статті 17 «Статус Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» слів «уповноваженим цим Законом на реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти»; із частини 1 статті 18 «Повноваження НАЗЯВО» пункту 3 про здійснення ліцензійної експертизи та підготовки експертного висновку щодо видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності; пункту 4 про формування та подання МОН пропозицій щодо переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у ЗВО; пункту 9, яким надавались повноваження розробляти положення про акредитацію спеціалізованих вчених рад, здійснювати їх акредитацію та контролювати діяльність.

Оновлено зміст статті 19 «Склад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти». Зменшена з 25 до 23 кількість членів агентства, визначені вимоги до його складу та способів висунення кандидатів, розширено перелік причин, які унеможливають членство в НАЗЯВО. Принципово новою (і, як виявилось, ефективною) є частина 6 статті, якою установлюється порядок організації та проведення конкурсного відбору членів НАЗЯВО і введення до складу конкурсної комісії іноземних фахівців.

Стаття 24 «Ліцензування освітньої діяльності» розширена положеннями, направленними на реалізацію вимог щодо провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, встановлених Ліцензійними умовами. Вилучено положення частини 2, яким передбачалось проведення НАЗЯВО ліцензійної експертизи. Визначена роль Єдиної державної електронної бази освіти в ліцензійному процесі.

Стаття 25 «Акредитація» доповнена положенням про визнання в Україні сертифікатів про акредитацію освітніх програм, виданих іноземними акредитаційними структурами. Додатковою статтею 25' введено термін «Інституційна акредитація закладів вищої освіти», яку проводить НАЗЯВО. Отримання цієї акредитації надає право ЗВО самостійно акредитувати власні освітні програми.

В ході реалізації положень Закону, який теж удосконалюється, в українській вищій школі вибудована цілісна система вищої освіти та система забезпечення якості освіти, що наближає вітчизняну вищу освіту до європейських критеріїв якості, робить її більш конкурентоспроможною на міжнародному ринку освітніх послуг

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту. Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

2. Дашковська О. В., Погребняк В. П. Як реформується вітчизняна вища освіта. Матеріали III всеукраїнської науково-практичної конференції «Перспективні технології для забезпечення безпеки життєдіяльності та довголіття людини». Одеса: ОДАБА, 2021, с. 7-9.

3. Про вищу освіту. Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII (ред. 2021 року). URL: https://www.google.com/search?q=закон+про+вищу+освіту+2021&rlz=1C1VSNNG_enUA692UA747&oq=закон+про+вищу&aqs=chrome.3.012j69i57j0j69i59j0.

4. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності закладів освіти. Постанова КМУ від 30.12.2015 № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187->.

Доміловська Ю. Д.

здобувачка вищої освіти

Смоляннюк Н. М.

к. п. н., доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

З появою Нової української школи (далі НУШ) та оприлюдненням оновленого Державного стандарту початкової освіти, реформування традиційної системи навчання, застосування інноваційних та інтерактивних педагогічних технологій, впровадження новітніх форм та методів роботи стало запорукою успішного навчання сучасних дітей.

Процес трансформації освіти неможливий без якісної професійної підготовки педагога. Вчителі НУШ мають бути зі сформованими особистісними якостями, активні, спроможні реалізовувати творчий потенціал, застосовувати інноваційні технології та методи роботи з дітьми, створювати умови для розвитку їхніх інтересів, здібностей та вподобань [3].

Аналіз основних досліджень і публікацій, що присвячені цій проблемі, свідчить про інтерес до неї багатьох дослідників. Питання класифікації та реалізації інтерактивних технологій було в центрі уваги таких науковців як В. Андрєєв, І. Підласий, О. Пометун, В. Пехота, К. Колін, В. Шапкін, В. Симоненко, В. Сластенін та інші.

Вимога сучасної освіти полягає не в тому, щоб дати учням якомога більший обсяг знань, а в тому, щоб навчити їх вчитися самостійно, не тільки знати, а й уміти оперувати отриманою інформацією [1; 3].

Не так важливо, об'єм інформації, яку засвоїв учень. Більш важливо його вміння реагувати на зміни, проявляти гнучкість, керувати емоціями та вміння вибрати потрібну інформацію. Ґрунтуючись на цих підходах педагоги та методисти розробляють інтерактивні педагогічні технології — сукупності методик, способів і методів передачі знань і оцінювання, які впроваджуються в освітній процес [2].

У час гуманізації та гуманітаризації освіти необхідно навчитися правильно створювати інтерактивне освітнє середовище, що сприятиме оволодінню молодшими школярами необхідними знаннями та формуванню нових навичок. Від того, наскільки вчитель ознайомлений з інноваційними та інтерактивними технологіями та як застосовує їх, залежатиме рівень оволодіння ключовими компетентностями учнів.

Так, провідні педагоги у сфері інтерактивного навчання та освітніх технологій (О. Пометун, О. Пехота та ін.) виокремлюють усього чотири таких види:

- навчання у парах;

- фронтальне навчання;
- навчання у грі;
- дискусивне навчання [4; 5].

Кожна з них має цілий ряд різновидів, які у переважній своїй більшості застосовуються на уроках Я досліджую світ (далі ЯДС). Адже саме ця інтегрована дисципліна дозволяє максимально урізноманітнити способи проведення уроків. Пізнати особливості дитини, виявити її здібності, з'ясувати сформовані навички; спостерігати за учнем у колективній проєктній роботі та індивідуальній дослідницькій діяльності.

На уроках ЯДС молодші школярі працюють над цілим рядом проєктів, створюють інтелект-карти, Т-схеми, кластери, моделі «фраєр», скрайбінг (мальований). Розвивають критичне мислення, емоційний інтелект у процесі роботи за методами: «Незакінчене речення», «Асоціативний кущ», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Мікрофон» та інші.

Отже, з вище наведеного можна зробити висновок, що майбутній вчитель початкових класів повинен широко застосовувати інтерактивні технології на уроках ЯДС, володіти новітніми формами та методами роботи, щоб формувати у дітей уміння та бажання вчитися, не зупинятись на досягнутому, завжди прагнути до новизни, застосовувати емоційний інтелект, працювати у команді та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
2. Комар О. А. Сутність інтерактивної технології у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 1. С. 140-142.
3. Концепція Нової української школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; К.: А.С.К., 2001.—256 с.
5. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання Київ. 2007. 141с.

Дубовик І. Ф.

викладач — методист

Конотопський індустріально — педагогічний фаховий коледж СумДУ,
м. Конотоп, Україна

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ІТ ТЕХНОЛОГІЙ

Сьогодні для професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі дисципліни «Математика», «Вища математика» та ІТ технології відіграють важливу роль у базовій економічній освіті, оскільки теорія і практика економічної сфери базується на кількісних математичних методах, а економічні процеси моделюються і досліджуються за допомогою ймовірнісних методів, прикладних програм [2].

Одним із шляхів формування математичної компетентності студентів економічних спеціальностей закладів вищої та фахової перед вищою освітою є впровадження ІТ технологій у навчальний процес який базується на використанні складених функцій різних категорій прикладних програм (MS Excel) [3].

На сьогодні MS Excel є однією з найбільш популярних і зручних програм призна-

чених для обробки інформації та розв'язку задач економічного змісту, для роботи з електронними таблицями, даними різного типу. Отже, табличний процесор є робочим середовищем для сучасного фахівця в галузі економіки для створення, форматування і аналізу табличних даних, здійснення обміну та управління ними, побудови діаграм, виконання обчислень різних рівнів складності тощо.

Досліджуючи математичні моделі економіки (як обсяг виробництва, розрахунки періодичних платежів, обчислення статутного фонду підприємства), здобувачі освіти мають розв'язувати відповідні математичні рівняння, знаходити значення виразів, що містять квадратні корені, розв'язувати раціональні рівняння та їх системи. Підчас вивчення на заняттях економіки теми «Попит і пропозиція» здобувачі освіти мають добре орієнтуватися в математичних темах «Функції, їх властивості та графіки», «Елементарні перетворення графіків функцій». Вміння розраховувати відсотки та знання теми «Арифметична і геометрична прогресії» дає можливість опанувати фінансову тему «Капітал», «Рента», «Погашення боргу».

Запропонуємо спосіб автоматизації розрахунків задачі економічного спрямування, з розділу «Капітал», на прикладі задач економічного змісту розв'язання якої потребує математичні знання з теми «Арифметична прогресії», «Розв'язання систем лінійних алгебраїчних рівнянь» дає можливість надати відповідь на запропоновану задачу економічного змісту. Застосуючи розділ вищої математики «Розв'язок систем лінійних неоднорідних рівнянь» та функції категорії «Математичні» табличного процесора дають можливість знайти розв'язок за допомогою MS Excel.

Задача 1: М. Кучеренко взяв в борг 3200 гривень з умовою повернути 20 гривень у перший місяць і подальшим зростанням цієї суми на 15 гривень кожного місяця. Який термін йому потрібен для повернення боргу [1. с. 58]?

Розв'язання:

Створимо математичну модель задачі економічного змісту:

Вхідні дані: 3200 грн — загальна сума боргу;

Дані: 20 гривень — повернення боргу в 1-й місяць;

Умова: кожний наступний місяць повернення боргу збільшується на 15 грн.

Результат: термін погашення боргу (кількість місяців)?

Зрозуміло, що вхідні дані (умова повернення боргу) складають арифметичну прогресію, перший член якої дорівнює 20 а різниця 15.

Сума арифметичної прогресії дорівнює 3200. Застосувавши формулу суми перших n -членів арифметичної прогресії $S_n = \frac{2a_1 + (n-1)d}{2} \cdot d, n \in Z$ побудувавши і розв'язавши рівняння $\frac{2 \cdot 20 + 15(n-1)}{2} \cdot n = 3200$ знаходимо, що для погашення боргу потрібно 20 місяців.

Зауважимо, що встановлення взаємного зв'язку математичних та економічних понять застосування прикладних програм є основою математичної компетентності сучасного фахівця з економіки (рис. 1, рис. 2).

Опрацювання задачі відбувається з використанням можливостей MS Excel «Підбір параметру», що дає можливість позбавитися об'ємних розрахунків.

Формування математичної компетентності студентів економічних спеціальностей відбувається за рахунок впровадження у навчальний процес науково-обґрунтованого методичного супроводу навчального матеріалу, який базується на використанні ІТ технологій.

	A	B	C	D	E	F	G
1							
2		Борг, грн	3200				
3		Повернення боргу:					
4		1 - й місяць, грн	20				
5		різниця, грн:	15				
6							
7		Цільова функція, грн	3200				
8		Термін погашення боргу, кількість місяців	20				
9							
10							
11							

Рис. 1. «Підбір параметру» при розв’язанні задачі 1 економічного змісту

	A	B	C
1			
2		Борг, грн	3200
3		Повернення боргу:	
4		1 - й місяць, грн	20
5		різниця, грн:	15
6			
7		Цільова функція, грн	$= (2 * C4 + (C8 - 1) * C5) / 2 * C8$
8		Термін погашення боргу, кількість місяців	19,8393808354361
9			
10			
11			

Рис. 2. Формульний вигляд розв’язку задачі 1 економічного змісту

В його основу покладено візуалізацію математичних знань з урахуванням взаємного зв'язку математичних та економічних понять, що ефективно впливає на готовність інтеграції математичних знань у професійну діяльність майбутнього фахівця. Запропонований підхід сприяє кращому розумінню та засвоєнню навчального матеріалу за рахунок табличних обчислень, сприяє кращому його узагальненню, усвідомленню здатності студентів синтезувати отриманні математичні знання для розв'язування професійно-орієнтованих задач

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барковський В. В., Барковська Н. В. Математика для економістів. Вища математика. Національна академія управління. Київ, 1999. 399 с.
2. Беянина Е. Ю. Технологический подход к развитию математической компетентности студентов экономических специальностей: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: [спец.] 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (математика, уровень высшего профессионального образования)». Омский государственный педагогический университет, 2007. 22 с.
3. Гулівата І. О. Формування математичної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій. *Фізико-математична освіта*. 2018. Випуск 2(16). С. 35-39.

Дудяк Л. А.

магістрантка

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

ім. акад. С. Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

ЄДНІСТЬ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Навчання є складовою частиною цілісного педагогічного процесу, спрямованого на формування всебічно та гармонійно розвиненої особистості. У фізичному вихованні навчання рухам здійснюється шляхом безпосереднього керівництва вихователя і самостійної діяльності дітей під його наглядом [1].

На заняттях фізичними вправами діти отримують елементарні уявлення про будову власного тіла, функції та призначення внутрішніх органів і систем організму. Через систему спеціальних вправ та ігор діти знайомляться з ознаками здоров'я (правильна постава, хода), вчаться захищатися від мікробів, уникати небезпечних місць, при необхідності надавати собі і іншим елементарну допомогу. Чим швидше дитина усвідомлює необхідність свого безпосереднього прилучення до багатств фізичної культури, тим швидше у нього сформується важлива потреба, що відображає позитивне ставлення і інтерес фізичної стороні свого життя.

У процесі навчання рухових дій відбувається розвиток пізнавальних, вольових і емоційних сил дитини і формування її практичних, рухових навичок. Навчання рухам надають цілеспрямований вплив на внутрішній світ дитини, його почуття, думки, поступово складаються погляди, моральні якості.

У процесі виховання рухових дій, враховуючи психофізіологічні особливості розвитку дитини, спираючись на його можливості, дорослий послідовно ставить перед ним нові рухові програми. Засвоєння нового матеріалу вимагає від дитини певних фізичних і психічних зусиль, подолання труднощів. У кожному окремому випадку нова програмна вимога є суперечливою по відношенню до реального рівня розвитку рухів,

до вже досягнутих рухових умінь і навичок. Подолання цього протиріччя і становить рушійну силу розвитку.

У складних діях проявляється воля дитини — подолання перешкод у досягненні поставленої мети. Дієвими факторами виховання волі дошкільника можуть служити умови, які спонукають до подолання труднощів. Особливо цінними в цьому відношенні є рухливі і спортивні ігри, фізичні вправи, засновані на тривалому і багаторазовому повторенні одноманітних рухових дій. При їх виконанні потрібно виконувати вольові зусилля для подолання поступово зростаючої фізичної та емоційної напруги. Велике значення мають застосування методів стимулювання вольових зусиль, контроль і облік ступеня розвитку вольових якостей.

Навчання вимагає у дитини зібраності, уваги, конкретності уявлення, активності думки, розвитку пам'яті: емоційної, якщо процес навчання викликає зацікавленість і пов'язаний з цим емоційний відгук. Образної — при сприйнятті наочного зразка рухів вихователя і виконання вправ дітьми. Словесної — при розумінні завдання і запам'ятовуванні послідовності виконання всіх елементів вправи, змісту і дії в рухливій грі і самостійного їх виконання. Рухової (моторної) — в зв'язку з практичним виконанням вправ самими дітьми; довільної, без якої неможливе свідоме, самостійне виконання вправ.

Навчання дітей тісно пов'язане з моральним вихованням, формуванням моральних почуттів і свідомості дитини, розвиток його морально-вольових якостей: доброзичливості і взаємодопомоги, цілеспрямованості, чесності.

Велике значення у фізичному вихованні дітей має і спільна робота з батьками, оскільки основи здоров'я закладаються в сім'ї. Без допомоги з боку сім'ї фізкультурно-оздоровча робота, організована в дошкільних установах, не може бути успішною. Педагоги, методисти, психологи передають їм необхідні знання про вікові і психологічні особливості дитячого організму, вводять в курс тих проблем і досягнень, які є у дитини, знайомлять батьків з результатами діагностики стану здоров'я дитини, з основними методами профілактики дитячої захворюваності. Через наочну агітацію, консультації, бесіди, практикуми знайомлять з останніми досягненнями в галузі фізичного розвитку дітей.

Захопити батьків, показати їм, як цікаво можна провести дозвілля в сім'ї з користю для дитини, донести до них інформацію про особливості дошкільного віку — одне з головних завдань дошкільних установ. Взаємовідносини дошкільних установ і сім'ї в питаннях збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління повинні бути відносинами співпраці.

Отже, навчання, виховання та розвиток дитини в процесі фізичного виховання є взаємопов'язаними процесами. У цьому контексті також важливим є взаємозв'язок між дошкільною установою та і батьками для здійснення комплексного підходу до процесу навчання та виховання, який сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бланин А. А. Становление физических качеств дошкольников в зависимости от их двигательной активности и соматотипа. Автореферат диссертации на соискание учебной степени кандидата пед. наук. М.: МГАФК, 2000. 13 с.

Дяденчук А. Ф.

к. т. н., старший викладач
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного,
м. Мелітополь, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ З ЕНЕРГЕТИКИ

Широке впровадження досягнень сонячної енергетики в усі сфери людської діяльності вимагає від сучасних закладів вищої освіти підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі електроенергетики. Інженер-електрик повинен володіти не тільки знаннями, що допоможуть йому орієнтуватися в сфері експлуатації електротехнічного обладнання, але також бути готовим до проектування нових пристроїв у сфері, пов'язаних з виробленням, розподілом або використанням електричної енергії.

Якість професійних знань у майбутніх фахівців можна підвищити, забезпечивши зв'язок навчання з сучасною виробничою технологією, теоретичну основу якої становить комплексне використання знань із різних областей наук. Серед допрофільних дисциплін під час підготовки інженерів важливе місце посідає загальний курс фізики [1]. Однак застосування загальних фізичних законів у реальних умовах функціонування будь-якого електротехнічного об'єкта накладає безліч певних обмежень конструкторського та технологічного характеру. Задля матеріалізації фізичних знань у технічних об'єктах, вони повинні бути трансформовані в технічні знання.

Виходячи з вищезазначеного, важливого значення набуває дослідження можливості інтеграції технологічної та фізичної освіти при підготовці висококваліфікованих інженерів-електриків. Запропонована інтеграція полягає в закріпленні знань, отриманих у процесі вивчення загального курсу фізики, шляхом впровадження в навчальний процес лабораторних робіт присвячених вивченню приладів мікроелектроніки, а саме фотоелектричних перетворювачів (розгляд принципу дії полікристалічного сонячного модуля, ознайомлення з методикою проведення вимірювань параметрів сонячних елементів, засвоєння методики зняття вольт-амперної характеристики сонячного модуля, одержання елементарних фотоелектричних перетворювачів тощо). Експериментальне дослідження роботи фотоперетворювача дозволяє визначити вплив різних факторів на ефективність його роботи [2] та більш детально зрозуміти технологічні основи конструювання нових приладів.

Під час виконання даних лабораторних робіт відбувається підтвердження основних теоретичних положень дисципліни, прищеплення навичок практичної діяльності, виявлення схильностей і ступеня готовності студентів до самостійних досліджень за темами обраної спеціальності. Таким чином, здобувачі вищої освіти набувають необхідних умінь і навичок у проведенні фізичного експерименту, емпірично перевіряють основні закономірності фізичних явищ, знайомляться з методами вимірювань і правилами обробки отриманих результатів, вчаться коректної поведінки з сучасною науковою апаратурою.

Наприклад, при виконанні лабораторної роботи «Визначення параметрів сонячної комірки при освітленні штучним джерелом світла» здобувачі експериментально досліджують параметри полікристалічного кремнієвого сонячного елемента [3], а саме знімають вольт-амперні характеристики (ВАХ) сонячної комірки (рис. 1), вимірюють струм короткого замикання та напругу холостого ходу. За отриманими даними роз-

раховують теоретично максимальну потужність та порівнюють теоретичне значення з експериментальним (рис. 1), а також проводять оцінку точності отриманих результатів.

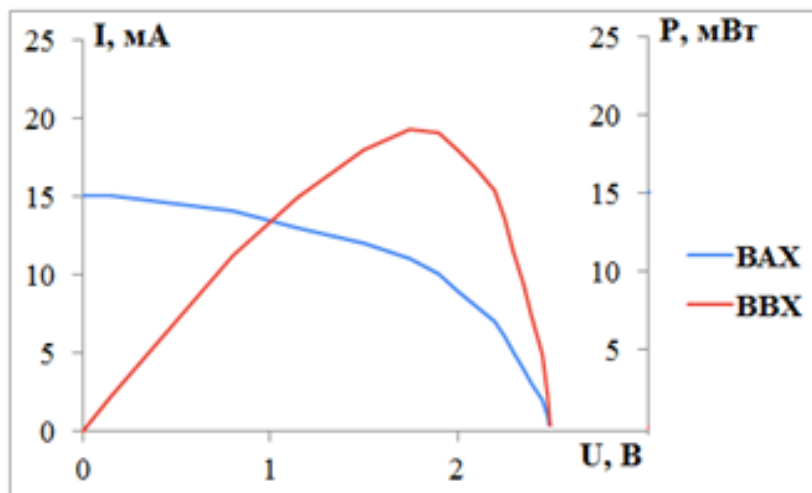

Рис. 1. Експериментально виміряні вольт-амперна характеристика (ВАХ) та вольт-ватна характеристика (ВВХ)

Таким чином, у результаті проведення досліджень здобувачі вищої освіти засвоюють не лише фізичні знання, але й технічні, які, на відміну від фізичних, є менш абстрактними та ідеалізованими. Запропонований підхід допомагає розкрити можливі зв'язки фізики з іншими галузями та тенденції їхнього розвитку. Студенти, після виконання запропонованих робіт, відмічають зростання інтересу до майбутньої професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дяденчук А. Ф. Міжпредметні зв'язки фізики та загальнопрофесійних дисциплін при підготовці фахівців інженерних спеціальностей. *Наука майбутнього*, 2021. Вип. 1 (7). С. 216-220.
2. Дубровська В. В., Шкляр В. І., Задвернюк В. В. Дослідження роботи фотоелектричного модуля: Метод. вказівки до виконання лабораторної роботи для студентів спеціальності «Теплоенергетика». К.: НТУУ «КПІ», 2017. 32 с.
3. Іванов В. С., Дяденчук А. Ф. Визначення параметрів сонячної комірки при освітленні штучним джерелом світла. *Наукові записки молодих учених*. № 7, травень 2021. ISSN 2617-2666. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1802/pdf>.

Єрьоміна Л. Є.

к. п. н., доцент

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна

СИСТЕМНО-СІМЕЙНА АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПОТРЕБА СУЧАСНОСТІ

З огляду на різновид статистичних даних, що представлено на сайтах Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти та служби державної статистики, можна констатувати стан українських сімей сучасності як кризовий, що потребує професійного соціально-педагогічного та психологічного супроводу. Так, наприклад, за кількістю розлучень на рік Україна посідає перше місце серед країн Європи, у порівнянні з кількістю шлюбів за 2019-2020 р. — розлучень більше на 70%. Однією з причин такого яви-

Ща вчені визначають відсутність Міністерства сім'ї або дещо подібної структури. Для розв'язання проблемних питань, з якими стикаються сучасні сім'ї, фахівцям соціальної сфери та соціально-педагогічним працівникам важливо володіти не лише загальними і специфічними знаннями (психологія, соціологія, медицина, законодавство та правові аспекти соціального захисту, теорії та методи соціальної роботи, соціальна робота з конкретними групами клієнтів), а й нормами професійної етики, що ґрунтуються на вміннях (спілкування та надання інформації, оцінювання потреб, представництво інтересів, підвищення можливостей, сприяння розвитку, створення «мережі допомоги», керівництво процесом допомоги) і цінностях (підтримка людини, коли вона стає вразливою, унікальність людини, прийняття відмінностей та різноманітності, повага до людей, самовизначення, залучення, інтеграція, включення у суспільне життя, віра у здатність людини до змін) [1]. Виходячи з цього вважаємо, що найбільш складним у роботі з сім'єю є мотивація її членів до позитивних змін у взаєминах та покращення способів життєдіяльності взагалі.

З метою покращення підготовки фахівців соціальної сфери на сьогоднішній день у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького вперше у регіоні відкрито освітню програмою «Соціальна робота. Арт-терапія в соціальній сфері»; оголошено набір студентів для здобуття вищої освіти за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнем. Колектив науково-педагогічних працівників кафедри дошкільної освіти на основі аналізу сучасного запиту суспільства вважає доречним забезпечити підготовку майбутніх соціальних працівників, насамперед, здатних до творчої взаємодії з клієнтами, до надання кваліфікованої соціальної підтримки усім соціальним групам населення, в залежності від віку, статі, соціального статусу тощо.

У матеріалах нашої доповіді ми розглядатимемо можливості фахівців соціальної сфери та соціальних педагогів освітнього закладу використовувати арт-терапевтичні техніки для подолання певних проблем сімей. Сімейна арт-терапія поєднує арт-терапію і сімейну терапію, в даному контексті фахівцями соціальної сфери застосовуються образотворчі засоби у роботі з сім'ями (діагностика, профілактика та корекція проблем клієнтів завдяки використанню зображувальних, пластичних, музичних, метафоричних та інших засобів). Саме зображувальна діяльність членів сім'ї у процесі сімейної арт терапії дає основний матеріал для дослідження і вирішення сімейних проблем [2]. Варто підкреслити, що досягти максимально ефективний результат можливо завдяки використанню системного підходу, що передбачає поєднання методології, принципів, понять та методів системних досліджень проблем соціальної роботи.

Як і для будь-яких соціальних груп, для роботи з сім'ями можна використовувати різні техніки сімейної арт-терапії, їх добірка утворюється відповідно запиту і потреб клієнтів. Надамо приклад використання арт-терапевтичної техніки «Сімейне колажування», в основі чого є метафора. З приводу роботи в техніці колажу — є чимало різних способів вирізання зображень, приклеювання фото, але існують й дещо спільні умови щодо побудови та використання у житті власного колажу: робити колаж потрібно 1 раз на рік або на 6 місяців; завершена робота має подобатися її автору; добірка ілюстрацій до колажу має тривати упродовж 20-25 хвилин; колаж у завершеному вигляді має бути розміщений у полі зору її автора, адже саме в цьому виявляється його дієвість. Працюючи у певних установах, об'єднаннях або закладах освіти, фахівці соціальної сфери, контактуючи з сім'ями, обов'язково проводять індивідуальні та групові зустрічі. З'ясувати причини поведінки, наявність невинуватених очікувань або інші проблемні

питання якнайкраще можна зробити завдяки колажуванню (можна створювати індивідуальний колаж, колаж, створений дітьми та окремо колаж, створений батьками, або колаж сімейний). Це так звана зображувальна терапія, де під час аналізу результатів соціальний працівник або соціальний педагог має можливість дослідити особливості сприйняття «сімейних портретів», побачити особливості «спільної діяльності» членів сімей та виявити «світ стосунків батьків і дітей» тощо [3]. Для утворення колажу клієнти (сім'я) мають перед собою купу журналів, газет, листівок, ножиці та клей. Упродовж 20 хвилин учасники мають віднайти усі зображення, що характеризують їх життя у минулому, у теперішньому часі та у майбутньому. Колаж можна створювати у такі способи:

- «Mood board» — дослівний переклад: «як бачить око та бере рука». Для даного виду колажу клієнтам (членам сімей або всій сім'ї) пропонується поділити аркуш формату А-3 вертикально на три частини: минуле, теперішнє та майбутнє. Після добірки зображень клієнти мають розподілити їх за відповідними частинами: минуле, теперішнє, майбутнє (соціальний працівник має врахувати, що верхні зображення — це наше свідоме, а зображення знизу — це несвідоме). По завершенні роботи з колажем соціальний працівник починає бесіду з ряду відкритих питань, але провідним у даній роботі є все ж таки слухання;

- колаж балансу — такий спосіб створення колажу має й іншу назву — «карта бажань» — коли клієнти добирають зображення для розміщення у заздалегідь визначені зони аркуша, наприклад, сім'я, робота, дім, гроші, наставництво, учнівство);

- сфокусований або тематичний колаж має на меті досягнення певних цілей, наприклад «Яку я хочу роботу» або «Наша щаслива сім'я» тощо;

- мотиваційний колаж покликаний виконувати місію нагадування для підтримки «бойового духу», що є дуже важливим для сімей, які опинилися в кризовій ситуації;

- колаж-самопрезентація — такий спосіб роботи з колажем можна використовувати вже після першої зустрічі соціального працівника з клієнтом або клієнтами. Це вдала можливість пізнання сімей, їх бажань та невдоволень тощо. В такому випадку фахівці соціальної сфери мають враховувати три аспекти: загальний вигляд колажу; опис автора; наявність невідповідності між описом та зображеннями;

- колаж-намір — за своєю сутністю це є об'єднання фокусного та мотиваційного колажів. В сімейній арт-терапії — це є кращий варіант для роботи з бажаним майбутнім. Можна разом з клієнтами проаналізувати розуміння понять «мрія» та «наміри» (що з цих слів означає статичність, а що — активність та рух у визначеному напрямі тощо). Для виготовлення колажу-наміру кожний учасник/ ця повинен мати три аркуші формату А-3: перший аркуш — «моє теперішнє», 2 аркуш — «мої кроки до мрії», третій аркуш — «моя мрія».

Усі три аркуші мають містити 7 однакових областей, наприклад, сімейне дозвілля, сімейний побут, улюблена справа, взаємини у сім'ї тощо. Алгоритм створення колажів такий:

- 1) спочатку, беремо аркуш № 1 та добираємо зображення відповідно до кожної із семи сфер — «моє теперішнє»;

- 2) беремо аркуш № 3 — це аркуш, де має бути позначений образ мрій — учасники добирають фото або ілюстрації, що максимально відображають ті стани та ситуації, які б хотіла мати людина так само відповідно 7 визначених сфер;

- 3) відбувається відтворення образу «руху до мрії»; розкладаємо усі аркуші у такому порядку: № 1, № 2 та № 3 (на даному етапі аркуш № 2 поки що не має зображень).

Отже, саме на цьому аркуші відповідно до кожної із 7 вказаних клієнтом сфер треба зазначити можливі шляхи для досягнення цілей («моя мрія»). Після цього фахівець соціальної сфери разом з клієнтом надають повний аналіз теперішньому часу та зазначеним крокам до мрії.

Отже, як бачимо, ефект від використання ситемно-сімейної арт-терапії у діяльності фахівців соціальної сфери та соціальних педагогів полягає у наданні сім'ям або окремим її членам відповідних засобів для самовираження та комунікативної діяльності. Звичайно, і діти, і їх батьки не часто готові до взаємодії з фахівцями соціальної сфери, відчуваючи сором, страх або просто не комфортність, але процес занурення у світ творчості та художньої експресії здатний реалізувати важливу для сімейного життя терапевтичну дію та пошук шляхів для розв'язання складних проблемних питань. Тому перспективою подальших наукових пошуків вбачаємо у розробленні та впровадженні у практику арт-терапевтичні техніки, що будуть спрямовані на взаємодію з іншими категоріями клієнтів соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єршоміна, Л., Забела, Я. (2021). Включення дітей з особливими освітніми потребами у систему соціальних відносин засобами арт-терапії. Молодь і ринок. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Вип 3 (189). С. 107-112.
2. Копытин А. И., Свистовская Е. Е. Руководство по детской подростковой и семейной арт-терапии. М.: Когито центр, 2006. 250 с.
3. Ландгартен Х. Семейная арт-психотерапия // Игровая семейная психотерапия / Под ред. Ч. Шеффера и Л. Керри. СПб: Питер, 2001. С. 276-292.

Льченко С. В.

д. е. н., професор

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України,
м. Одеса, Україна

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

Розвиток системи освіти складає один із пріоритетних напрямів державної політики України. Відповідність вищої освіти вимогам сьогодення — економічним, соціальним, наявність зв'язку з роботодавцями, відповідність сучасним викликам та здатність адекватно задовольняти потреби суспільства у кваліфікованих кадрах, є нагальною вимогою для розвитку держави, базисом її конкурентоспроможності, потенціалом її інноваційного розвитку.

Важливим елементом людського потенціалу є якість освіти, яку доцільно розглядати у двох аспектах:

- якою мірою студент після отримання ним вищої кваліфікації за своїх рівнем навчання здатний у найближчому майбутньому брати участь в сучасному економічному житті держави;

- яким чином отримана освіта здатна допомогти успішно реалізуватися молодому фахівцю у сучасній соціально-економічній системі.

Тому, визначальною постає проблема якості освіти, яка є найбільш актуальною для сучасної системи вищої освіти. Попри те, що якість освіти визначається, у першу чергу,

через результати навчання, важливим є процес фіксування змін у системі професійних знань та вмінь студентів на всіх рівнях освітнього процесу, тобто, проблема якості освітніх програм має бути тісно пов'язана із якістю їх моніторингу.

Головним джерелом забезпечення якості освітянських послуг є бажання досягти повної відповідності між системою освіти, соціально-економічними реаліями та потребами особистості, що передбачає врахування певних вимог, а саме:

- підтримка процесу навчання як результату, процесу, освітянської програми на рівня, який є відповідним встановленим нормам, вимогам, стандартам;
- співвідношення характеристик компонентів освітніх програм із багатовимірним поняттям якості освіти у закладі вищої освіти;
- найважливіших факторів, умов та ресурсів, які дозволяють досягти цілей якості у вигляді навчально-методичного забезпечення та використання матеріальної бази, врахування кваліфікації викладачів, мотивованості та підготування студентів, фінансового забезпечення, інформаційного обслуговування, тобто усієї сукупності базових елементів освітянської діяльності за проектом;
- провідної характеристики якості професійної освіти у вигляді потреби у її результатах в конкретних умовах діяльності випускника, його працевлаштування на ринку праці в умовах наявних видів професійної діяльності;
- можливості корегування, або управління, оскільки якість освітніх програм створюється завдяки узгодженій діяльності всіх компонентів освітянського процесу;
- необхідності застосування кількісних та якісних показників оцінювання.

Проведений аналіз моделей забезпечення якості відповідно до вимог "Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти" (ESG) вимог ISO 9000:2015 довів, що вони мають бути сумісними та застосовуватися інтегровано. Основними цілями у забезпеченні якості освітніх програм мають бути визначені:

- встановлення спільних рамок для навчання та викладання на європейському, національному та регіональному рівнях;
- підтримка взаємної довіри, що сприяє визнанню та мобільності у межах та поза національних кордонів;
- сприяння забезпечення та вдосконалення якості навчання у Європейському просторі вищої освіти;
- надання інформації про забезпечення якості.

Встановлені цілі є каркасом, побудованим на певних визначальних принципах:

- первинної відповідальності закладів вищої освіти за якість наданих послуг;
- сприяння розвитку культури якості;
- врахування потреб та очікувань студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства;
- відповідності різним системам вищої освіти, закладів вищої освіти, програм та студентів.

Розуміння якості освітнього процесу складається з питань збалансованості встановлених цілей, визначених завдань та реалізації очікувань як результатів запровадженого освітнього процесу, а сам концепт процедури оцінювання якості освітніх програм має бути побудований на основі низки критеріїв, кожен з яких угрупований з елементів, які послідовно висвітлюють сутнісне та змістовне наповнення цих критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту: Закон України за станом на 11 черв. 2021 р. / Верховна Рада України. Київ: Голос України, 2014. № 148.

Ищенко М. В.

викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського,
м. Одеса, Україна

ЗДОРОВ'ЯФОРМУВАННЯ І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРЕОГРАФІЇ В ШКОЛІ

Вчитель хореографії в умовах загальноосвітньої школи перш за все спрямовує урок на збереження, формування та розвиток різних сторін здоров'я учнів: фізичне здоров'я як позитивний стан органів та їх систем, життєвих функцій організму; психічне здоров'я — динамічний стан внутрішнього благополуччя (узгодженості) особистості; соціальне здоров'я — система мотивів і цінностей, що регулюють поведінку. Вплив на ці основні компоненти ефективний на заняттях ритмікою, танцями, хореографічними вправами та композиціями за умов правильно організованого навчально — виховного процесу

У викладанні хореографії необхідно враховувати техніку безпеки. Як і спорт хореографічні вправи є одним з найбільш травмонебезпечних видів діяльності. Значне навантаження на організм дає про себе знати, з'являються небажані ефекти: починають боліти суглоби, виникають судоми і багато іншого. Одне з головних питань будівництва методики занять — спрямованість на збереження і зміцнення здоров'я учнів. В професійних заняттях хореографією виконання кожної вправи вимагає уваги до точності рухів, до обережності і дотримання безпеки [1, с. 8, 14-19].

В процесі занять вирішуються основні завдання:

- створити організаційно-педагогічні, санітарно-гігієнічні та інші умови здоров'язбереження;
- сформувати в учнів знання, вміння і навички, необхідні для зміцнення власного здоров'я;
- сформувати, зберегти і зміцнити здоров'я учнів;
- виховати в учнів культуру здоров'я і стійкий інтерес до виразної рухової діяльності.

Принципи проведення занять:

- принцип «не нашкось!» — всі застосовувані методи, прийоми, використовувані засоби повинні бути обґрунтованими, перевіреними на практиці, які не завдають шкоди здоров'ю учня і педагога;
- принцип триєдиного уявлення про здоров'я як про сукупність фізичного, психологічного та соціального здоров'я;
- принцип формування відповідальності за своє здоров'я — тільки в цьому випадку дитина реалізує свої знання, вміння та навички щодо збереження здоров'я;
- принцип системності — робота ведеться щодня і на кожному занятті;
- принцип суб'єктної взаємності з учнями — учень є безпосереднім учасником здоров'язберігаючих заходів;
- принцип відповідності змісту і організації навчання віковим особливостям учнів: обсяг навчального навантаження, складність матеріалу повинні відповідати віку учнів;
- принцип пріоритетності позитивних впливів (підкріплень) над негативними (заборонами, осуд). Успіх породжує успіх — акцент робиться на хороше, в будь-якому вчинку, дії спочатку виділяється позитивне, а тільки потім вказано на недоліки;
- принцип поєднання охоронної і тренувальної стратегій навчання (підвищення

адаптаційних можливостей).

Контроль за ефективністю всього комплексу заходів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я учнів необхідно проводити з постійним медичним і психологічним доглядом з обліком гігієнічних вимог, забезпеченням доброзичливого емоційно — психологічного клімату в колективі, грамотності педагога з питань здоров'я та його нервово — психічної стійкості

Досвід роботи зі студентами, майбутніми вчителями, свідчить, що заняття танцем серйозно впливають на формування правильної постави, сприяють виправленню функціональних порушень постави, зміцненню м'язового корсету і зв'язкового-м'язового апарату стопи і гомілки, розвитку почуття рівноваги, спритності, координації, рухової пам'яті.

Випускники педуніверситету в умовах школи повинні реалізовуватись на основі розуміння достойного місця хореографії та танцю в процесі фізичного та естетичного розвитку дитини [2, с. 45-52]. Виконання хореографічних вправ потребує підбір музичного супроводу, методичного матеріалу, знання хореографічної термінології та технології танцювального мистецтва.

В освітньому процесі завдання підготовки хореографів-вчителів включають освоєння складностей застосування вправ різних сторін сучасного та класичного танцю, зі спрямованістю на безпечне здоров'я формування учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ваганова А. Я. Основы классического танца: серия учебники для вузов. 6-е изд. СПб.: Лань, 2000. 192с.
2. Іщенко М. В. Методики оздоровлення у фізичному вихованні студенток: навч. посіб. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. 154 с.

Калагурка Х. І.

к. п. н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ О. НЕРОВНІ В ГАЛУЗІ МАКАРЕНКОЗНАВСТВА

Наприкінці 1940-х рр. минулого століття у Львівському університеті почав функціонувати макаренкознавчий осередок, який став відомий далеко за межами України. Його було створено з ініціативи завідувача кафедри педагогіки і психології — Федора Науменка. У короткому часі ініціативу досліджувати життєвий й творчий шлях педагога-новатора підтримали колеги вченого — Г. Паперна, В. Савинець, М. Година.

З-поміж числа перших львівських дослідниць спадщини А. С. Макаренка була й Ольга Вікентіївна Неровня (1926-2016). Саме їй було доручено здійснювати шефську роботу над дитячою виховною колонією (ДВК) № 1 м. Львова, з якою у 1960-х рр. співпрацювала кафедра педагогіки і психології. О. Неровня разом з Ф. Науменком були членами Методичної ради у роботі з неповнолітніми правопорушниками при Міністерстві охорони громадського порядку [1, с. 158].

Результати співпраці з виправною установою були висвітлені у статтях «З досвіду організації самовиховання підлітків в умовах виховно-трудої колонії», «Вивчення

особистості вихованця колонії — передумова ефективного перевиховання» та дисертаційному дослідженні «Виховання в колективі та індивідуальний підхід до вихованок дитячих колоній».

Вже з назв публікацій можна зрозуміти, що наукові зацікавлення дослідниці приурочені вивченню особистості вихованця в колонії. У вище згаданих працях О. Неровня розглянула методи, принципи та засоби щодо вивчення особистості вихованця в колонії.

О. Неровня стала однією з перших, хто досліджував проблему потреби самовиховання у вихованців колонії та спецшкіл-інтернатів. До основних вимог в організації самовиховання дослідниця відносила:

- самовиховання повинно бути взаємопов'язаним з процесом виховання;
- самовиховання потребує вміння оцінити свої позитивні та негативні якості;
- неможливо організувати самовиховання без впевненості підлітка в змозі свого виправлення, умінні планувати роботу над собою та проєктувати свою майбутню поведінку;
- самовиховання підлітка в умовах колонії потребує керівництва з боку вихователя [2].

З-поміж найдієвіших методів та засобів у самовихованні, на думку О. Неровні, були консультації, самозвіти вихованців перед колективом, ведення щоденників та взаємоконтроль.

Щоб забезпечити вимоги в організації самовиховання підлітків, з ініціативи О. Неровні було розпочато роботу з організації самовиховання дівчат у Львівській виправній колонії. Так, наприклад, для вихованок 9-10 класів вчена розробила цикл лекцій з психології. Під час лекційних занять розглядалися питання про темперамент і поведінку людини, психологічні особливості підліткового та юнацького віку, психологія колективу та ін. [4, с. 119-120]. В індивідуальних бесідах вже обговорювалися особисті труднощі дівчат, з'ясовувалися їх причини та надавалися консультації з формування позитивних рис характеру. Дослідниця також запропонувала психолого-педагогічну характеристику для вивчення вихованців закладів, що працювали за системою А. Макаренка [3, с. 92].

За творче впровадження досвіду педагога-новатора в практику освітньо-виховних закладів О. Неровня була нагороджена медаллю

А. Макаренка та іншими відзнаками. Цінність її макаренкознавчих досліджень полягала в тому, що дослідниця не лише привідкрила маловивчені проблеми у спадщині новатора, але й змогла їх апробувати на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калагурка Х. Співпраця кафедри педагогіки і психології та львівської дитячої колонії в 1960-их роках. Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. С. 158-160.
2. Неровня О. В. Из опыта организации самовоспитания подростков в условиях воспитательно-трудовой колонии. А. С. Макаренко. Львов: Издательство Львовского университета, 1971. Кн. 8. С. 101-106.
3. Неровня О. В. Изучения личности воспитанника колонии — предпосылка эффективного перевоспитания. А. С. Макаренко. Львов: Издательство Львовского университета, 1969. Кн. 7. С. 77-92.
4. Неровня О. В. Опыт проведения бесед по вопросам психологии с воспитанницами исправной колонии. А. С. Макаренко. Львов: Издательство Львовского университета, 1969. Кн. 7. С. 118-123.

Канівць А. Ю.
здобуач вищої освіти
аспірант 1-го року навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав, Україна

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

На практиці у соціальній роботі ми бачимо як наше суспільство реагує на нові соціальні зміни вразливих груп населення. Зокрема гострої респіраторної хвороби COVID-19, яку спричинив коронавірус SARS-CoV-2 у 2020 році суттєво вплинув не тільки на спосіб життя найуразливіших громадян, але й показав як ми можемо їм допомогти в різних обмежених ситуаціях, забезпечити належний догляд тому хто його потребує [1, с.453].

По причині карантинних обмежень, що спричинив COVID-19 потрібно було змінювати докорінно методи навчання та виховання, а також і спілкування. А через те, що 2020/2021 рік дуже відрізнявся від попередніх років, то і педагоги повинні були вносити різні зміни в навчальні плани. Перейшовши на дистанційне навчання педагоги не раз стикалися з психологічними проблемами, при підключенні до мережі інтрнету, вони не були готові до якісного навчання за короткий термін [2, с.1].

Вони змушені були за короткий термін перейти на дистанційний навчальний процес. Готовність до цього процесу була різною, виникли суто технічні проблеми — відсутність інтернету, комп'ютерів, навчальних матеріалів у мережі. А головне, неготовність викладачів до дистанційного навчання [3, с. 7].

В наш час важко усвідомити діяльність соціального працівника без допомоги інформаційно-комунікативних технологій і саме в цьому зумовлена актуальність проблеми соціальної сфери. Тільки за вдяки цим умовам ЗВО можуть прийти до нової моделі дистанційного навчання [4, с. 160].

За цих умов від вищої школи вимагається гнучкість і відкритість змінам, швидкий всезагальний перехід до нової моделі організації освітнього процесу в дистанційному режимі.

Очевидно, що сьогодні дистанційна освіта продемонструвала низку складних викликів для всіх учасників освітнього процесу — від дефіциту якісного цифрового контенту та інтернет-покриття, особливо поза межами великого міста, до неготовності та небажання частини батьків займатися тим, чим завжди займались тільки педагоги.

На жаль, більшість учасників освітнього процесу не були готові до такого швидкого розвитку подій. Через введення дистанційного навчання нервували педагоги, батьки, учні.

Педагоги за короткий проміжок часу мали стати операторами, програмістами, активними користувачами соціальних мереж, перетворивши своє особисте реальне життя в суцільну віртуальну професійну діяльність [5, с.5].

Відомо організація дистанційного навчання можлива у різний спосіб. Екстрений перехід до дистанційного освітнього процесу спричинив появу великої кількості електронних інформаційних освітніх ресурсів — від методичних матеріалів до різного типу занять та електронних навчальних посібників до дистанційних курсів та інформаційних освітніх середовищ. Це цілком зрозуміло, адже викладачі мали у найкоротший термін забезпечити своїх студентів електронними навчальними матеріалами.

Проте багато з цих електронних ресурсів розроблялися нашвидкоруч, без урахування психолого-педагогічних принципів і особливостей навчання за нових умов дистанційності. Це стосувалося і дисциплін фахової підготовки майбутніх соціальних працівників [6, с. 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карагодіна, О., Пожидаєва, О., & Семигіна, Т. (2020). Практика соціальної роботи в умовах карантинних обмежувальних заходів: швидка оцінка та уроки. Vol. 7, No. 4. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 452-465.
2. Панок В. Г., Марухіна, І.В., Романовська Д. Д. (2020). Психологічний супровід освіти в умовах пандемії. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2(2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2>
3. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
4. Новгородський Р. Г. Інтернет-комунікації у роботі соціального працівника. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 133. С. 160-163.
5. В. В. Байдик, Н. О. Столбун Психогігієна професійної діяльності педагога в умовах карантину методичні рекомендації. Северодонецьк.2020. с.5 URL: <https://drive.google.com/file/d/1qdFNmgb44qVe8lnug0hizEn4Dn2oymEU/view>
6. Абакумова О. О. Актуальні питання професійної підготовки фахівців із соціальної роботи в умовах дистанційності // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 77. С. 5-8.

Коваленко В. Є.

докторант

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Сучасний стан соціалізованості школярів з інтелектуальними порушеннями вимагає пошуку ефективних структурно-функціональних моделей та засобів гармонізації процесів їх розвитку та соціалізації (І. Татяничкова, В. Коваленко). У роботах О. Биковської, В. Коваленко, О. Литовченко доведено, що залучення школярів з нормотиповим розвитком та особливими освітніми потребами до позашкільної освіти сприяє їх соціалізації та розвитку особистості [2; 3; 4; 6]. О. Биковська визначає позашкільну освіту як складову системи освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації дитини у вільний час в закладах позашкільної освіти та інших соціальних інституціях. Вчена наголошує, що соціалізація в умовах позашкільної освіти є складником освітнього процесу і разом тим є її результатом [2].

З метою підвищення рівня соціалізованості школярів з інтелектуальними порушеннями нами було розроблено структурно-функціональну модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями в творчих об'єднаннях позашкільної освіти. Аналіз дефініції «педагогічна модель» та «педагогічне моделювання» у літературі дозволяє вказати на наявність варіативних підходів до їх трактування. Наукове обґрунтування педагогічного моделювання здійснили С. Архангельський, В. Афанасьєв,

В. Беспалько, А. Беляєва, М. Вартофський, П. Гальперін, Б. Гершунський, В. Давидов, О. Дахін, Н. Козирев, О. Козирева, С. Коновалов, О. Кочергін, В. Штофф та ін. В. Штофф трактує модель так: «... це матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщувати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт [8]. В свою чергу педагогічне моделювання — це дослідження педагогічних об'єктів за допомогою моделювання понятійних, процесуальних, структурних і концептуальних характеристик і окремих сторін навчально-виховного процесу в межах певного соціокультурного простору на загальноосвітньому, професійно орієнтованому чи іншому рівнях [5].

При розробці структурно-функціональної моделі соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями в творчих об'єднаннях позашкільної освіти ми спирались на визначення педагогічної моделі В. Міхеєва: «Це модель педагогічної діяльності, в якій представлено задум прогнозованого результату, визначений його зміст, подано характеристику засобів та умов, необхідних для реалізації очікуваного результату, визначено суб'єктів діяльності» [7].

Отже, структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями в творчих об'єднаннях позашкільної освіти передбачає спеціально організовану корекційно-педагогічну діяльність, здійснювану шляхом залучення дітей до гурткової роботи і спрямовану на соціалізацію та розвиток школярів з інтелектуальними порушеннями. Зокрема, у сфері соціалізації модель спрямована на засвоєння та відтворення соціального досвіду школярами з інтелектуальними порушеннями, формування ціннісних орієнтацій; у сфері розвитку — на формування знань, вмінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до напрямку позашкільної освіти), розвитку здібностей.

В нашому дослідженні структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями в творчих об'єднаннях позашкільної освіти розглядається як складна цілісна система, яка представлена сукупністю взаємопов'язаних структурних компонентів: цільовий, змістовний, організаційно-процесуальний та результативно-аналітичний.

Цільовий компонент передбачає визначення мети і формулювання завдань, взаємозв'язок і опис всіх складових моделі. У контексті дослідження ціль розуміємо як ідеальний, запланований результат освітньої діяльності. Поставлена ціль реалізовується через розв'язання наступних завдань: у сфері соціалізації: розвиток когнітивно-усвідомлювального, мотиваційно-ціннісного, емоційно-регулятивного та діяльнісно-поведінкового компонентів соціалізованості; у сфері розвитку: формування знань, вмінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до напрямку позашкільної освіти), розвитку здібностей.

При побудові структурно-функціональної моделі ми спирались на ідеї організаційного, діяльнісного, корекційного, особистісно-орієнтованого та терапевтичного підходів.

Грунтуючись на особистісно-орієнтованому, організаційному, корекційному, діяльнісному, терапевтичному підходах, ми визначили основні принципи моделі: корекційної та практичної спрямованості, активності, інтеграції навчальних програм позашкільної освіти та тематичних модулів для збагачення соціального досвіду школярів.

Система принципів регулює процес соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах позашкільної освіти і виступає в якості нормативів, що визначають діяльність суб'єктів процесу навчання, а також структуру змісту, методів і форм організації.

Наступним блоком моделі є змістовний блок, який становить зміст освіти і виступає одним з основних засобів розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями та їх соціалізації.

Соціалізація та розвиток школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах позашкільної освіти здійснюється на основі встановлених в моделі задач, відбувається цілеспрямоване формування когнітивно-усвідомлювального, мотиваційно-ціннісного, емоційно-регулятивного та діяльнісно-поведінкового компонентів соціалізованості; а також формування знань, вмінь, навичок, профільних компетентностей (відповідно до напрямку позашкільної освіти), розвиток здібностей.

Організаційно-процесуальний блок моделі включає забезпечення організації освітньої діяльності, в якому виділені необхідні етапи та умови освітнього середовища закладу позашкільної освіти, що базуються на урахуванні модально-специфічних закономірностей психічної діяльності школярів з інтелектуальними порушеннями та організації на цій основі психодидактичних, просторово-предметних та соціальних умов освітнього середовища закладу позашкільної освіти.

Наступний блок моделі — результативно-аналітичний, передбачає проведення проміжних і контрольних аналітичних процедур, і досліджень результативності проведених заходів, оцінку рівня соціалізованості та динаміки розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями.

Результатом педагогічного моделювання виступає досягнення поставленої мети — підвищення рівня розвитку та соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями на етапах адаптації, індивідуалізації, інтеграції та ранньої трудової підготовки.

Таким чином, розроблена структурно-функціональна модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями в позашкільній освіті постає у вигляді цілісної, динамічної системи, що відбиває мету, зміст, компоненти, результат і є відкритою для постійного оновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белослудцева Н. В. Педагогическая модель формирования готовности студентов учреждений СПО к профессиональной деятельности в условиях моногорода. *Современные исследования социальных проблем*. 2017. 8 (4). URL: <http://ej.soc-journal.ru>
2. Биковська О. Освіта як система. Тріада Людина–Освіта–Держава. Рідна школа. 2017. 9-10. С. 68-74
3. Коваленко В. Є. Ціннісні орієнтації особистості як показник соціалізованості дітей з інтелектуальними порушеннями. *Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування: тези наукових робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 23-24 жовтня 2020 р.)*. Львів, 2020. С. 61-65.
4. Коваленко В. Є. (2020). Вікові особливості соціального становлення дітей з інтелектуальними порушеннями в спеціальних психолого-педагогічних дослідженнях. *Науковий вісник Мукачівського Державного Університету. Педагогіка та психологія*, 6, 2, С. 173-184.
5. Козырев Н. А., Козырева О. А. Педагогическое моделирование как продукт и метод научно-педагогического исследования. *Современная педагогика*. 2015. № 8. URL: <https://pedagogika.snauka.ru/2015/08/4791>
6. Литовченко О. В. Соціальне становлення особистості у позашкільних навчальних закладах як проблема соціально-педагогічної науки. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2010. 14 (1). URL: https://lib.iitta.gov.ua/4886/1/Lytovchenko_%D0%9D%D0%9E2010.pdf
7. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. Москва: Высшая школа, 1987. 200 с.
8. Штофф, В. А. Роль моделей в познании. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1963. 128 с.

Коропатницька Т. П.

к.філол.н.

Колісниченко Т. В.

к.філол.н.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ МЕДІА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Одним із найбільш актуальних і відкритих у методиці викладання іноземних мов тривалий час залишається питання доцільності використання цифрових медіа під час формування різних мовленнєвих компетенцій на занятті з іноземної мови.

Актуальність нашого дослідження обумовлена сучасними вимогами до професії вчителя/викладача, пов'язаними з необхідністю вміти швидко відбирати інформацію з Інтернет-мережі для свого подальшого професійного розвитку, для доцільності використання цифрових медіа під час формування різних мовленнєвих компетенцій на занятті з іноземної мови.

В медіапедагогічному контексті має сенс розуміти медіа як медіатора, завдяки якому в комунікативному контексті за допомогою технологій потенційні знаки сприймаються або генеруються та обробляються, передаються, зберігаються чи відтворюються або презентуються та стають доступними [1, с. 37].

Разом із розмаїттям продуктів цифрових медіа зростає також і їхня кількість. Нами здійснено спробу певною мірою класифікувати найбільш релевантні продукти цифрових медіа для навчання і вивчення іноземних мов. До них відносимо:

інструменти для презентацій та обробки текстів:

<https://www.fodey.com/generators/newspaper/snippet.asp>
<https://prezi.com/>
<https://www.canva.com/>
<https://crello.com/uk/>

інструменти для редагування зображень, аудіо і відео:

<https://blender.org>
<https://krita.org>
<https://www.gimp.org/>
<https://pinta-project.com>
<http://synfig.org>
<http://audacityteam.org>
<https://mediathekview.de/>
<https://shotcut.org>

інструменти для організації навчання та менеджменту:

<https://www.menti.com/>
<https://answergarden.ch/>
<https://speechnotes.co/de/>
<https://ttsreader.com/de/>
<https://vocaroo.com/>
<https://www.voki.com/>

програмне забезпечення для аудіо, відео та подкастів:

<https://www.notebookcast.com/>
<https://www.mentimeter.com/>
<https://www.wisemapping.com/>
<https://miro.com/signup/>

інструменти для створення карти думок:

Moodle
Google Classroom

управління навчанням та контентом:

online-Whiteboards для спільної роботи:

<https://edupad.ch/>
<https://board.net/>
<https://www.notebookcast.com/>
<https://padlet.com/>

Brainstorming, нотатки:

<http://scrumblr.ca/>
<https://www.tricider.com/home>
<https://padlet.com/>
<https://phraseit.net/>

навчальні програми, ігри:

<https://www.genial.ly/>
<https://learningapps.org/>
<https://wordwall.net/>
<https://www.xwords-generator.de/de>
<https://quizlet.com/>
<https://kahoot.com/>
<https://quizizz.com/admin>

Варто зазначити, що медіапродукти не завжди можуть бути віднесені лише до якоїсь однієї категорії (у чистому вигляді).

З огляду на розробки у галузі цифрових медіа, одночасно з диференціацією різних навчально-методичних конструкцій виникає питання про те, наскільки традиційне очне навчання та навчання загалом зазнає кардинальних змін внаслідок застосування нових можливостей. Інтеграція цифрових медіа у навчальний процес може відбуватися за наступними рівнями (див. також Puentedura R. [2]):

На рівні «заміна» (Substitution) цифрові технології використовуються як заміна аналогових носіїв без функціональних змін у використанні. Прикладом такої заміни є презентація відео через мультимедійний проектор замість аналогового відеомагнітофона.

«Доповнення» (Augmentation) — це заміна аналогового носія на цифровий, якщо така зміна призводить до поліпшення. Це може бути, наприклад, у разі, коли іншомовний текст на робочому аркуші (папері) замінити цифровим документом на планшеті, який не лише візуально відтворює текст, але й за потреби може його озвучити.

На рівні «модифікація» (Modification) використання цифрових медіа пов'язане із суттєвою зміною організації уроків. Наприклад, це трапляється тоді, коли програмне забезпечення буде використовуватися для створення відеопідкастів, скажімо, коли учні самостійно будуть розробляти контент і висловлять своє бачення в медіапродукті.

«Переформулювання» (Redefinition) — це можливість виконувати з допомогою цифрових медіа завдання або навчальні заходи, які раніше були неможливими (наприклад, інтерактивне програмне забезпечення для моделювання).

Варто зазначити, що вирішальним чинником є не технологія чи використання конкретного медіапродукту, а питання про те, як цифрові медіа можуть підтримувати або сприяти навчальній діяльності. Зокрема, якість викладання ґрунтується не на тому, які цифрові медіа використовуються та якою мірою, а швидше на тому, наскільки за підтримки медіазасобів та з урахуванням навчальних цілей та передумов навчання, можливо створити оптимальні для навчального процесу умови.

Диференціація медіапродуктів вже показує, що цифрові медіа з огляду на різноманітність продуктів та релевантність їхніх властивостей для навчання можуть перевершувати аналогові навчальні засоби. Отже, перспективи подальших пошуків вбачаємо в детальній характеристиці пов'язаних з цим сценарії викладання та навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади. За загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. К.: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. с. 37.
2. Puentedura, R. R. The SAMR Model: Background and Exemplars. 2012. URL: http://www.hippasus.com/prpweblog/archives/2012/08/23/SAMR_BackgroundExemplars.pdf.

Корчевна С. О.

старший викладач

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ГРИ НА БАЯНІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Специфіка гри на баяні відрізняється від більшості музичних інструментів тим, що виконавець не має можливості бачити обидва мануали свого інструмента: як праву, так і ліву клавіатури. Однак, якщо на лівих клавіатурах баянів будь-яких конструкцій передбачені орієнтири у вигляді клав'їш із впадинами або рельєфними решітками на них, то кнопки правого мануалу абсолютно однакові на дотик. Музиканти-баяністи прилаштувалися до цієї незручності, заглядаючи в праву клавіатуру безпосередньо перед початком виконання. У той самий момент, коли виконавець нахиляється, щоб знайти потрібну ноту, він змінює посадку, викривляючи осанку у правий бік та витягуючи шию вправо-вперед. Змінюється й положення інструменту: кут нахилу змінюється з точністю до «навпаки». Замість нахиленої верхньої частини корпусу інструмента вперед та притиснутої якомога ближче до тіла виконавця нижньої частини ми можемо спостерігати напівлежачого виконавця, що пристосував інструмент для зручного бачення правої клавіатури. Таким чином, грація й архітектоніка виконавського «організму» баяніста спотворюється.

Увесь вище описаний процес у реальному часі займає мить або декілька секунд, після чого виконавець повинен зайняти вихідне положення правильної посадки. А якщо знайти потрібну ноту протягом твору потрібно декілька разів, або відпрацювання складного елемента передбачає численні повтори й вимагає постійного візуального контакту з клавіатурою, то дуже часто виконавець залишається сидіти у спотворено-викривленому положенні, формуючи одразу цілий комплекс неправильних і згубних для успішної виконавської реалізації звичок. Баяністи-початківці дуже рідко надають значущості цьому моменту, тому викладачеві потрібно постійно слідкувати, щоб учень повертався у вихідне положення.

Засади правильної посадки й постановки музикантів-баяністів закладаються ще у дитинстві — на етапі вступу до музичної школи під час першого контактування з інструментом. Однак багаторічні педагогічні спостереження (понад 20 років) щодо наслідків неякісного проходження цього важливого етапу майбутніми музикантами-виконавцями свідчать про недостатню увагу або формальне ставлення значної частки фахівців-баяністів до означеної проблеми на початковому етапі. Це одна складова контингенту баяністів. Інший прошарок майбутніх вчителів музичного мистецтва складають випускники педагогічних коледжів, куди вони вступають переважно без початкової освіти, лише на підставі наявності музичних здібностей. А також студенти-баяністи відділень музичних училищ, які передбачають досягнення інструменту «баян, акордеон» у якості додаткового музичного інструменту. У цих випадках дуже часто початковий етап посадки-постановки також відбувається неповноцінно.

З огляду на те, що контингент вступників-баяністів до навчальних установ педагогічного спрямування передбачає значну частку здобувачів, які мають початково-елементарний рівень сформованості інструментально-виконавської підготовки, озна-

чена вище проблема набуває актуальності й детального вивчення щодо вдосконалення методики гри на баяні.

Методична література баяністів формувалася в контексті розбудови музичної освітньої системи та у відповідності до процесів академізації галузі баянного виконавства, становлення власних професійно-академічних виконавських шкіл. Так, спочатку баяністи керувалися методикою, яка надавалася у самовчителів та школах гри на баяні. Це праці таких баяністів: О. Агафонова, Ю. Акімова, А. Басурманова, П. Говорушко, П. Лондонова, Ю. Соловійова, А. Онегіна, ін.

Згодом з'являються такі базові методичні праці, як «Искусство игры на баяне» Ф. Ліпса (1985), «Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста/акордеоніста» М. Давидова (2004), «Виконавська майстерність баяніста. Методичні основи» А. Семешка (2009), тощо.

Представниками педагогічної освітньої ланки з питань виховання музикантіва-баяністів є А. Береза, В. Дорохін, А. Душний, В. Князєв, О. Олексюк, В. Салій, А. Семешко, А. Сташевський, Д. Юник, М. Черепанін, ін.

Попри те, що методична література на сьогодні вже посіла досить сталу наукову позицію, а баяністи-акордеоністи мають цілком сформовану й розгалужену систему професійної освіти, актуальність самовчителів і шкіл гри на баяні досі існує. Про це свідчить наявність більш сучасних з них: «Самоучитель игры на баяне (аккордеоне). Подбор по слуху. Импровизация. Аккомпанемент песен» Р. Бажиліна (2006 р.), «Современная школа игры на баяне» В. Семьонова (2003 р.), ін.

Вивчення вищевказаної літератури науково-методичного спрямування показав, що проблема постановочного етапу музиканта-баяніста розкрита неповністю, а огляд типових навчальних програм для мистецьких шкіл засвідчив, що далеко не всі з них взагалі враховують цей етап.

Найбільш повною щодо постановочного етапу навчання баяніста, на наш погляд, є методична позиція А. Семешка (2009). «Професійно грамотна постанова виконавця-баяніста містить три основні моменти: посадку, устанавлення інструмента, положення рук. Важливою умовою правильної постанови є посадка баяніста на стільці. Сидіти бажано тільки на передній його половині, не спираючись на спинку. Корпус повинен бути трохи нахилений вперед, а стегнова частина ноги — розташована паралельно підлозі. Для цього слід підібрати стілець відповідної висоти. При такій посадці баяніст отримує три необхідні точки опори: перша — стілець, друга — підлога, третя — поперек виконавця. Студент повинен пам'ятати, що третю точку опори можна отримати, лише випрямивши корпус» [2, с. 56-57].

Отже, нам вдалося з'ясувати, що методична література досить повно висвітлює правила посадки баяніста, встановлення інструмента, положення рук виконавця, тощо. Однак питання щодо забезпечення збалансованого утримування виконавського «організму» та як саме зберегти пропорції оптимальної постановки в русі, залишаються нерозкритими. Адже справжній виконавський процес — процес живий, рухливий, динамічний. Це по-перше.

По-друге, логіка нашого дослідження дійшла до необхідності вивчення різновидів інструментів, їхніх відмінностей стосовно деяких конструктивних особливостей: будови та наявності умовних позначок-орієнтирів на правих клавіатурах баянів. Така потреба обумовлена відсутністю зорового контакту з клавіатурами інструмента. Саме ці два аспекти й визначають подальші перспективи нашої науково-дослідної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончаров О. І. Розвиток виконавської техніки баяністів та акордеоністів у початковий період навчання: *Культура України*, 2011. Випуск 34. С. 227-233. Режим доступу: http://rio-khsac.in.ua/culture_files/cu34.pdf
2. Семешко А. Виконавська майстерність баяніста. Методичні основи. Навчальний посібник. Видання друге. Тернопіль: Навчальна книга, 2009. 144 с.

Костяк Н. В.

студентка магістратури

Мединська Н. М.

науковий керівник, д. філолог. н., професор

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У суспільстві постійно відбуваються зміни, що потребують нових підходів стосовно виховного процесу дитини. Нині вихованість особистості оцінюється за різними параметрами, зазвичай до них відносять рівень володіння нормами і правилами поведінки ustalеними в суспільстві. На побутовому рівні вихованість оцінюють за такими параметрами як гуманізм, добрі справи та вчинки. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті, моральне виховання є складовою гармонійного виховання дошкільників, що нерозривно пов'язане з розумовим, моральним, трудовим та фізичним вихованням. Основні завдання морального виховання складають виховання доброти, співчуття, гуманності, життєлюбства, дії за принципами загальнолюдської моралі.

Проблеми виховання дітей засобами педагогічної спадщини В. Сухомлинського висвітлили у своїх працях Г. Бондаренко, М. Вашуленко, Л. Вознюк, М. Дубинка, Л. Мамчур, О. Углова, Н. Побірченко, Н. Базилевич, А. Бик, Г. Белан, М. Левківський, А. Луцюк та інші. На думку В. Галузяк, особливість підходу В. Сухомлинського стосовно вирішення проблем морального виховання полягає в тому, що у своїх пошуках він звертався до аналізу складних і тонких психологічних феноменів і механізмів розвитку особистості [1, с. 128]. Формування моральних цінностей, як вважав В. Сухомлинський, відбувається у період раннього дитинства. У своїх працях Л. Бондар зазначає, що, Василь Олександрович «один із перших повернув у теорію виховання такі категорії, як совість, сором, честь і порядність, щедрість душі, моральні емоції, повагу до батьків, до дідусів і бабусь, узагалі до людей похилого віку, культ матері» [2, с. 47]

Головним інструментом педагогіки В. Сухомлинського є повага та любов до дітей та навколишньої дійсності. Це яскраво відображають його твори: «Серце віддаю дітям», «Духовний світ школяра», «Народження громадянина», «Сто порад учителю» «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» та ін. У роботі «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський зазначає: «Любов до дитини в нашій спеціальності — це плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини — все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живопи-

сець без відчуття кольору» [3, с. 565].

Серед засобів морального виховання молодших школярів видатний педагог виділяє головним словом, що є основою мовної культури людини. Він зазначав, що слово є не лише носієм інформації, воно є іскрою, яка розпалює зацікавленість, тому має бути яскравим, образним і точним. Оскільки, знайомство молодших школярів з новими явищами навколишньої дійсності викликає в них почуття захоплення, то роль слова важко переоцінити. Яскраво відображають вище сказане мандрівки В. Сухомлинського з дітьми в природу — у ліс, сад, поле, до річки, де слово ставало інструментом, за допомогою якого вчитель знайомить дітей з багатством навколишнього світу. Відчуття і переживання прекрасного сприяють наповненню душі дитини добротою завдяки милозвучності слова.

Враховуючи вікові особливості дітей, В. Сухомлинський дуже часто використовував такі літературні жанри як: казки, оповідання, приказки, пісні, народні обряди і традиції в педагогічній праці. У різноманітні спадщини В. Сухомлинського варто відокремити дитячі казки, що були опубліковані після його смерті. Моральна цінність педагогічних казок автора, на нашу думку, в тому, що вони сприяють вихованню у дошкільників почуттів любові до прекрасного, душевності, навчають бути людяними у міжособистісних відношеннях. Для прикладу під час вивчення змістової лінії «Соціально — моральний розвиток» пропонуємо використати наступні казки педагога:

- чуйність і небайдужість до чужої біди: «Зайчик і місяць», «Лисиччині ліхтарики», «Як Білочка Дятла врятувала», «Покинута кошения»;
- товариськість: «Зайчик і горобина», «Одне-єдине в світі макове зернятко», «Куди поспішали мурашки»;
- повага до оточуючих: «Хай будуть соловей і жук», «Флейта і вітер», «Крилата квітка», «Гавеня і Соловей», «Добре слово»;
- любов до природи: «Тільки живий красивий», «Щоб метелик не наколовся», «Весняний вітер» [4].

Казки педагога мають багатофункціональний та різноплановий потенціал в контексті морального виховання, вплив його казок дає змогу дітям знайти відповіді на важливі питання, сприяють набуттю життєвого досвіду, допомагають зрозуміти, що таке добро, а що є зло. Окрім того, в них яскраво відображено любов до праці; любов до рідної землі, бажання примножувати її багатства; любов, дружбу та сумління у відносинах між людьми; краса природи і ставлення людини до неї; любов до мистецтва; повагу до найрідніших людей.

Моральне виховання необхідно здійснювати, базуючись на знанні спеціальних методів, за допомогою яких можна досягти поставленої мети. Одним із ефективних методів морального виховання дошкільників є морально-етична бесіда. Вона покликана вирішувати такі основні завдання як: сприяти засвоєнню простих норм моралі, їх сутності; формувати правильне моральне уявлення; аналізувати конкретні вчинки; спонукати дітей до правильних учинків.

Видатний педагог В. Сухомлинський вважав, що початком періоду формування моральних цінностей в молодших школярів є раннє дитинство, а їх джерелом найближче оточення дитини, тобто батьки. Тому, основні моральні цінності формуються в сім'ї, а з віком, в колі друзів, вчителів та інших людей, вплив яких досить часто сприяє зміні власних цінностей. На думку В. Сухомлинського найвищою людською цінністю є особистість, далі слідує сім'я та колектив. Досить вдало вище сказане підтверджують його слова: «Дитинство—найважливіший період людського життя, не підготовка

до майбутнього, а справжнє, яскраве, самобутнє неповторне життя», саме тому від того, чим «наповнимо» ми в цей період дитину, залежить її подальше життя» [5, с. 87].

Серед складових виховного процесу, за В. Сухомлинським, варто відзначити інтелектуальні почуття дитини. Повноцінний освітній процес не можливо здійснити без інтелектуальних почуттів. Ці почуття включають: здивування, радість, волю та уміння долати труднощі на шляху свого розвитку. Вище згадані уміння детально охарактеризовані у книзі «Сто порад вчителю». Окрім того, невід'ємною складовою виховного процесу В. Сухомлинського вважаємо «педагогіку успіху». Він вважав, що ситуація успіху, у більшості випадків, слугує стимулом для подальшої діяльності, а також є найголовнішою лінією сподівань дитини в результаті якої відбувається становлення моральної культури.

В умовах активного впровадження інклюзивної освіти, особливого значення набуває гуманістична концепція В. Сухомлинського, яка спонукає нас бути милосердними, дбайливо ставитися до дітей та дорослих людей, що не мають можливості повноцінно жити через вади фізичного або психічного розвитку.

Отже, педагогічна спадщина В. Сухомлинського у контексті морального виховання дошкільників є актуальною для сучасної педагогіки, вона розкриває найважливіші проблеми виховання і навчання, становить основу побудови нової освітньої системи. Основною ідеєю виховання є гармонійний розвиток особистості на засадах гуманізму. Запорукою повноцінного морального розвитку вважаємо відчуття внутрішнього комфорту та повноцінності дитини. Якщо вона відчуває, що комусь потрібна, дорога, без когось не може жити та кимось дорожить, то це сприяє формуванню почуттів повноти, впевненості, радості. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського є таким здобутком української і всесвітньої педагогічної діяльності, що є невичерпним, оскільки його ідеї не втратили своєї актуальності у педагогіці до сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галузяк В. М. Концепція морального виховання В. Сухомлинського. *Збірник наук. праць. Педагогічні науки*. Вип. 54. Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. С. 128-132.
2. Бондар Л. С. Загальнолюдські цінності у спадщині В. Сухомлинського. *Шлях освіти*. 1997. № 2. С. 47-49.
3. Енциклопедія освіти / Акад.пед.наук України; головний редактор В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Сухомлинський В. О. Квітка сонця: притчі, казки, оповідання. Харків.: ВД «Школа», 2018. 240 с.
5. Кравчинська, Т. С. Педагогіка партнерства — основні ідеї, принципи та сутність. Підготовка керівних та педагогічних кадрів для реалізації Концепції Нової української школи: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 6 квіт. 2017 р.). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85-88.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Нині комунікативний розвиток дітей викликає серйозну тривогу. В дитинство досить агресивно вторглися комп'ютер і телевізор, захоплення якими часто не залишає місця для необхідної взаємодії з однолітками, знижує комунікативні навички. Виникає на цьому ґрунті комунікативний дефіцит, який призводить до небажаних наслідків. Нерідко можна чути скарги на складні відносини дошкільника з однолітками, батьками, що виражаються в підвищеній конфліктності. Таким чином, формування комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку є педагогічною проблемою, яку необхідно вирішувати і в дошкільному навчальному закладі і у сімейному колі.

Комунікативна компетентність, як одна з найважливіших характеристик особистості, проявляється в здатності особистості до мовного спілкування та вміння слухати. Сформуванню комунікативних вмінь, значить, навчити дошкільника ставити запитання і чітко формулювати на них відповіді, уважно слухати і активно обговорювати, розглядати проблеми, коментувати висловлювання співрозмовників і давати їм критичну оцінку, аргументувати свою думку в групі. Це також здатність висловлювати співрозмовнику емпатію, адаптувати свої висловлювання до можливостей сприйняття інших учасників комунікативного спілкування [1, с. 49].

Комунікативна компетентність дошкільнят формується виключно в процесі реальної взаємодії, спільної діяльності, де діти активно звертаються до правил. Звернення до норм і правил допомагає дітям підтримувати стійкі взаємини з однолітками, домагатися рівноправності і справедливості. Для старшого дошкільника особливе значення мають різні вміння його однолітків. Чим вони різноманітніші, тим більший інтерес проявляють діти до спілкування і взаємодії з такою дитиною, тим вище його авторитет і популярність в групі. Звідси виникає педагогічна задача — збагачувати особистий практичний досвід кожної дитини, допомагати йому стати цікавим партнером у спільній діяльності і спілкуванні [2].

Розвиток цієї якості починається з набуття дитиною вміння встановлювати контакт із партнером у спілкуванні. У повсякденному житті дитина спостерігає і наслідує приклади спілкування між собою дорослих, дітей тощо. Справжнім зразком комунікативної поведінки має бути притаманна широка палітра емоційно-інтонаційного забарвлення. Старші дошкільнята особливо чутливі до мовлення, його граматичної будови й досить критично ставляться до чужих та власних висловлювань. Вони вже помічають мовні помилки й продовжують оволодівати тими граматичними формами, у застосуванні яких зазнають певних труднощів. Малюк іще з раннього віку вчиться обирати в загальному словесному потоці два слова, які він узгоджує між собою, поступово додаючи до них дедалі більше інших слів, що також підлягають граматичній нормі. З часом, шліфуючи звуковимову, розширюючи свій лексичний запас, удосконалюючи граматичні вміння, дошкільник засвоює засоби мовленнєво-комунікативної поведінки, яка створює його індивідуальне мовленнєве «обличчя». Так формується мовленнєва особистість [3].

Таким чином, розглянувши теоретичні основи сутності комунікативної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, ми прийшли до висновку, що під комуніка-

тивною компетентністю ми будемо розуміти здатність встановлювати і підтримувати необхідні ефективні контакти з іншими людьми. Розвиток комунікативної компетенції — важлива ланка в соціальній адаптації дитини оскільки, удосконалюючи свої комунікативні вміння, дитина в подальшому буде більш успішною у встановленні контактів з оточуючими людьми, легше пройде процес соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голдован И. Б. Коммуникативная компетентность с позиции педагогики. *Педагогика*. 2006. № 2.
2. Гриценко Н. В. Особенности развития коммуникативной компетентности детей старшего дошкольного возраста. *Образование и воспитание*. 2019. № 6 (26). С. 5-7. URL: <https://moluch.ru/th/4/archive/146/4685/> (дата обращения: 09.07.2021).
3. Формування комунікативної компетентності дошкільників у навчально-виховному процесі. URL: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00848957_0.html.

Лапко Н. О.

здобувачка вищої освіти

Хомяк Н. В.

науковий керівник

Комунальний заклад вищої освіти Луцький педагогічний
коледж Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна

РОЛЬ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Робота вчителя початкових класів передбачає розширення природничих поглядів молодших школярів, оскільки саме знайомство і спілкування дітей з природою дозволяє їм зрозуміти ступінь взаємовпливу і взаємозв'язку людини з природним середовищем. Це зумовлює посилену увагу до особливостей вивчення природознавства в початкових класах. Специфіка природознавства як шкільного предмету полягає в тому, що його вивчають не лише шляхом читання і переказу учнями змісту навчального матеріалу, але й на основі безпосереднього спілкування із самою природою. Цьому значно сприяє проведення екскурсій з природознавства, які мають значну пізнавальну цінність, оскільки діти бачать усе, що відбувається навкруги [5].

Екскурсія — особливий вид навчальних занять, який проводиться за межами класної кімнати для безпосереднього сприйняття і спостереження учнями об'єктів та явищ, пов'язаних з вивченням програмового матеріалу [2].

Даний вид роботи спрямований на задоволення пізнавальних потреб учнів, їх фізичний та інтелектуальний розвиток, зміцнення здоров'я, уміння помічати цікаве, незвичне. Екскурсії також мають велике виховне значення, так як сприяють вихованню таких якостей особистості, як вдумливість, інтерес та любов до природи, кмітливість, уміння бачити прекрасне у навколишньому світі, старанність, самостійність тощо. Вони розширюють кругозір дітей, розвивають спостережливість, уміння бачити те, що раніше відбувалося поза їх увагою, виробляють практичні навички та вміння — орієнтування у просторі, визначення видів ґрунтів, рослин, тварин, формують уявлення про їх життя, живлення, значення тощо.

Під час екскурсії учні сприймають природу безпосередньо різними органами чуттів.

Екскурсія може проводитися на початку роботи за темою програми. Її мета — викликати інтерес в учнів до вивчення теми, сприяти накопиченню фактичного матеріалу, що буде необхідний для наступної роботи по темі. Така екскурсія створює необхідні для учнів передумови для свідомого оволодіння навчальним матеріалом і певне налаштування щодо вивчення того чи іншого питання теми. Так, перед вивченням теми «Тварини» можна провести екскурсію у зоопарк, де учні могли поспостерігати за зовнішнім виглядом та особливостями поведінки тварин, які будуть вивчатися на уроках природознавства.

Таким чином, екскурсія розвиває: вміння дивитися і точно сприймати зовнішній вигляд об'єкта, що спостерігається («гострота і точність погляду»); кмітливість судження; ініціативність і допитливість; прискорює діяльність уяви, а також сприяє розвитку тонкої і чуйної уваги [4].

Мета екскурсії, організованої у процесі вивчення теми, — сприяти частковій перевірці рівня засвоєння знань по темі, накопичення фактичного матеріалу для її подальшого вивчення.

Екскурсія може проводитися після опрацювання відповідної теми. Її мета — закріпити здобуті на уроці знання, удосконалити уміння і навички, узагальнити вивчений матеріал, підвести підсумок.

Такі уроки дозволяють учителеві встановити більш дієвий та безпосередній зв'язок навчання з життям, учити використовувати набуті знання на практиці.

Для того, щоб екскурсія досягла успіху, вона повинна бути ретельно підготовлена і методично правильно спланована та проведена.

Проведенню екскурсії передують підготовка учителя та учнів до проведення.

Підготовка вчителя:

Полягають, перш за все, у визначенні мети екскурсії і відборі програмного змісту. Намічає вчитель екскурсію, виходячи з вимог програми та особливостей навколишнього місцевості.

Визначаючи місце екскурсії, вчитель вибирає найкращий шлях до нього — не утомливий, не відволікаючий учнів від наміченої мети. При визначенні відстані до місця екскурсії слід виходити з фізичних можливостей дітей. Тривалість шляху до обраного місця (в один бік) не повинна перевищувати 40-50 хв. При цьому слід враховувати особливості дороги, стан погоди.

Як би не було знайоме місце екскурсії, необхідно за день, за два до неї оглянути його. Побувавши на місці майбутньої екскурсії, вчитель уточнює маршрут, знаходить потрібні об'єкти, намічає зміст і обсяг тих знань, які повинні отримати діти про даному колі явищ, послідовність проведення окремих частин екскурсії, встановлює місця для колективних і самостійних спостережень, для відпочинку дітей. Попереднє ознайомлення з місцем майбутньої екскурсії дає можливість не тільки уточнити і конкретизувати план, а й продумати прийоми її ведення. Для того щоб екскурсія була цікавою, вихователю треба підготувати вірші, загадки, прислів'я, ігрові прийоми [1].

Підготовка учнів:

Починається з повідомлення мети екскурсії. Учні повинні знати, куди підуть, навіщо, що дізнаються, що потрібно зібрати.

Учні повинні знати, що екскурсія — це заняття, яке проводиться не в приміщенні, а в природі і на сільськогосподарському об'єкті, тому на екскурсії необхідно бути дисциплінованим і уважним. Педагог нагадує дітям правила поведінки на вулиці [3].

При підготовці до екскурсії потрібно звернути увагу на одяг дітей. Діти повинні

бути одягнені зручно, відповідно до погоди і сезоном.

На місці екскурсії в короткій бесіді вчитель повинен нагадати мету і уточнити завдання, які учні виконуватимуть. У разі потреби показати виконання тієї або іншої роботи. Учні під керівництвом учителя виконують свої завдання. Потім учитель заслуховує повідомлення про наслідки роботи окремих ланок і оглядає зібрані зразки. Під час екскурсії учні повинні добре розглянути об'єкти вивчення, зробити відповідні записи і малюнки. Учитель повинен дати вичерпні відповіді на запитання, докладно розповісти про об'єкт, що вивчається, пояснює причини виникнення тих або інших природних явищ. Під час екскурсії в природу в дітей виникає багато запитань, вони цікавляться багатьма предметами і явищами природи, які безпосередньо не стосується теми екскурсії. У таких випадках треба давати правильні й зрозумілі учням пояснення, всіляко заохочувати до спостережень і задовольняти їхню допитливість. В учнів розвивається інтерес до природи. Учні знайомляться під час екскурсії з об'єктами, явищами і процесами, які проходять безпосередньо в природі і взаємопов'язані. Тільки в природі учні можуть конкретно бачити зв'язок між предметами і явищами. На екскурсіях учні вчаться слідкувати за предметами і явищами неживої природи, аналізувати, порівнювати їх, робити висновки [4].

Заключний етап екскурсії:

Після закінчення екскурсії проводиться підсумкова бесіда. Діти обмінюються враженнями, розказують свої думки, розв'язують з допомогою вчителя питання, які виникли під час екскурсії. Вчитель уточнює, доповнює відповіді учнів. Бесіда повинна бути короткою, інакше вона послаблює емоційне бачення від самої екскурсії. Обговорюють не лише проблеми з теми екскурсії, але й загальні питання, пов'язані із звичайними спостереженнями природи (погода, тварини, птахи, рослини, явища природи, які бачили діти). Отже, екскурсії з природознавства широко використовуються у початковій школі, оскільки вони надають молодшим школярам самостійність у спостереженні об'єктів природи, стимулюють їхню розмову і творчу пізнавальну діяльність при виконанні навчальних завдань [3].

Знання, отримані на екскурсії, розширюються і закріплюються на заняттях, в спостереженнях в куточку природи за принесеними об'єктами. Відразу ж після повернення з екскурсії зібраний матеріал необхідно розмістити в куточку природи (рослини поставити в вази, квіткові горщики; тварин помістити в акваріум, тераріум, садки), за рослинами і тваринами організувати спостереження [2].

Через 2-3 дні після екскурсії вчитель проводить заняття з використанням роздаткового матеріалу, малювання, ліплення, дидактичні ігри з природним матеріалом, читає художню літературу, заслуховує розповіді дітей про те, де були і що бачили. На закінчення проводиться узагальнююча бесіда [4].

Плануючи бесіду після екскурсії, вчитель повинен поставити питання так, щоб у пам'яті учнів відновити весь хід екскурсії, підкреслити найбільш важливі в освітньому і виховному відношенні моменти, підвести їх до встановлення зв'язків між явищами.

Підсумки екскурсій можна оформити у вигляді творчих звітів, альбомів, зошитів спостережень та досліджень, колекцій, малюнків, творів, оповідань тощо [2].

Таким чином, екскурсії природознавства широко використовувались у початковій школі, оскільки вони надавали молодших школярам самостійність у спостереженні об'єктів природи, стимулювали їхню розумову і творчу пізнавальну діяльність при виконанні навчальних завдань. До того ж, екскурсії мають не менше значення й для розвитку естетичних почуттів учнів, оскільки екскурсії привертають їхню увагу до краси

рідної природи, до багатства фарб, звуків, краси форм та ароматів. Отже, цілеспрямоване проведення екскурсій з 3 природознавства сприяє формуванню екологічних уявлень та культури молодших школярів і почуття особистої відповідальності за стан природи і підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аквілева Г. Н., Клепінін З. А. Методика викладання природознавства в початковій школі. — М.: ВЛАДОС, 2001.
2. Єгорова Г. В., Хотулева О. В. Матеріали до проведення екскурсії на пришкільний ділянку // Початкова школа. — 2001.
3. Єгорова Т. Г. Логічне й образне в пізнавальній діяльності молодших школярів. Віршований матеріал на екскурсіях в природу // Початкова школа. — 2000.
4. Козіна Є. Ф., Степанян Є. М. Методика викладання природознавства. — М.: Академія, 2004.
5. Петросова Р. А., Голов В. І. Методика навчання природознавства та екологічне виховання у початковій школі. — М., 2000.

Майстренко Н. М.

аспірант

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна

ЗАДАЧНИЙ ПІДХІД І ЙОГО РОЛЬ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Світ занадто часто кидає виклики людству, змушуючи його бути мобільним і жити у постійній динаміці. На сучасному етапі у закладах вищої та фахової передвищої освіти педагогічного спрямування здійснюється професійна підготовка майбутніх майстрів виробничого навчання, спрямована на потреби держави у високо кваліфікованих мобільних кадрах.

Тому Державна політика у сфері вищої та перед вищої освіти сприяє розробці нових підходів, визначаючи її види і масштабність ефекту від застосування у системі підготовки майстрів виробничого навчання. Водночас домінуючим у процесі підготовки майстрів виробничого навчання на сучасному етапі лишився навчальний зміст, тож перевіряється рівень його засвоєння студентами. Навчальний зміст є лише матеріалом на якому має відбуватися навчальна дія, спрямована на формування професійних компетентностей майстра виробничого навчання. У професійній діяльності майбутнього фахівця завжди виникають труднощі, і всі його дії сформовані на розв'язування професійних задач різної складності.

Водночас педагогічні пошуки проблеми формування професійної компетентності майбутніх майстрів виробничого навчання дали підстави стверджувати, що компетентнісний підхід не може існувати поза межами діяльнісного, адже майстерності можна досягти тільки тоді, коли дієш. Л. Буркова вважає, що «парадигма компетентнісного підходу має ґрунтуватися на задачному підході, який, у свою чергу, базується на діяльнісному і відповідає меті якісної підготовки фахівців у вищій школі [1, с. 11].

Задачний підхід є нині дуже важливим у змістовному і процесуальному вивченні дисциплін природничо-наукового та профільного циклу. Задачний підхід сьогодні активно використовується і при вивченні мов, текстів, історії, педагогіки, інформатики та інших як загальних, так і спеціальних дисциплін [2]. Тільки осмислення змістового

наповнення задачного підходу і відповідної технології його реалізації на сьогодні знає суттєвих змін.

Таке бачення проблеми дає змогу констатувати, що компетентна людина «постійно розв'язує різні види і типи задач, які стосуються її життя: стосунків, побуту, здоров'я, навчальної та професійної сфери». З позиції М. Г. Коляди задачний підхід дає можливість вільно володіти професійними вміннями та навчати комбінаторного типу, що, у свою чергу, стає нагодою у формуванні особистісної професійної креативності і є запорукою професійної діяльності [3, с. 122]. Роль задачного підходу в системі професійної підготовки майбутніх майстрів виробничого навчання привертає увагу аналіз інших поглядів. Прогресивні риси задачного підходу відстежуються в дослідженнях Л. О. Мільто, який класифікував навчальні задачі за «їх функціями і місцем використання в процесі навчання і самоосвіти» [4, с. 27].

Вважаємо, що саме на основі задачного підходу дослідниками сучасних освітніх перетворень презентовано різні авторські моделі структурування загально — прийнятих і специфічно — професійних задач різної складності. Системних поглядів на досліджену нами проблему в більшості наукових праць не виявлено. Фрагментарно адаптуємо означені задачі до навчального процесу майбутніх майстрів виробничого навчання.

Отже, науково цінними в аспекті досліджуваної проблеми є висновки про те, що спеціально організованих творчих пошуків що спеціально організованих творчих пошуків що до формування професійної компетентності майбутніх майстрів виробничого навчання скрізь призму задачного підходу в Україні немає. Зосередимося на впровадженні задачного підходу в навчальний процес, як інструмент для формування професійної компетентності.

Задачний підхід до організації навчання стимулює результативність пізнавальної діяльності із вивчення студентами навчальних дисциплін. Виникає об'єктивна необхідність максимально мобілізувати власні пізнавальні можливості і оволодіти змістом навчальних предметів в процесі пошуку розв'язання задачі або виходу з проблемної ситуації. Організація навчального процесу на основі задачного підходу забезпечує майбутніх майстрів виробничого навчання вирішення наступних задач:

- формування у майбутніх майстрів виробничого навчання умінь розбиратись в сутності досліджуваних понять, процесів, явищ, розуміти їх закономірності, причинно-наслідкові зв'язки через розв'язування логічних проблемних завдань;
- формування вміння на основі аналізу отриманих результатів оцінювати власні знання, способи розв'язання;
- розвитку пізнавальних здібностей
- мислення, сприйняття, уваги, уяви;
- розвиток доказовості, логічності та систематичності, самостійності, нестандартності мислення при розв'язуванні проблемних задач;
- формування вміння структурувати навчальний матеріал у вигляді задачі.

Цілісність реалізації задачного підходу до навчання, дотримання пізнавальних закономірностей забезпечує необхідні умови для засвоєння головних, провідних, фундаментальних положень навчальних предметів:

- через всі види сприйняття й осмислення;
- через самостійну діяльність;
- через вільний спосіб отримання прогнозованих результатів пізнавальної діяльності;
- через аналіз і оцінку навчальних досягнень студентів.

Задачний підхід до організації навчального процесу дозволяє змістити акцент з ре-

продуктивної діяльності, спрямованої на оволодіння уміннями діяти студентів за шаблоном, на накопичення досвіду розв'язування задач і творчу діяльність.

В процесі навчання майбутніх майстрів виробничого навчання, основою організації якого є задачний підхід, знання не просто заучуються і відтворюються, а моделюються. Це активізує творчі процеси пізнавальної діяльності і формує професійну компетентність студентів. Цей підхід дозволяє подолати недоліки навчання, які мають місце в практиці вищої школи. Успішність реалізації задачного підходу до формування професійної компетентності у майстрів виробничого навчання обумовлюється чітким представленням його структури, принципів і умов, у яких він здійснюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буркова Л. Задачний підхід у підготовці фахівців соціономічних професій: типи задач та особливості їх розв'язання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*. 2015. Вип. 2. С. 11-16.
2. Гафарова Е. А. Задачный подход в решении проблемы формирования творческих умений старшеклассников при изучении компьютерных информационных технологий // *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2006. № 23.— С. 116-119
3. Коляда М. Г. методика рішення задач на основі комбінаторно — логічного мислення. *Наукові праці Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет»*. Серія «Педагогіка, психологія і соціологія». 2013. № 2. с. 122-125.
4. Мільто Л. О. Теорія і технологія розв'язування педагогічних задач: навч. Посіб. Кіровоград: Імекс — ЛТД, 2013. с. 156.

Маркова В. М.

к. п. н., доцент

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

СУТЬ ІМІДЖУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ

В вітчизняній педагогіці імідж розглядається як інструмент, який допомагає педагогу досягнути професійного успіху. Проблема створення іміджу набуває все більшої значущості та виокремлюється в самостійну галузь знань іміджологію в прикладну науку, що вивчає проблеми функціонування іміджу та формування. З'являються такі поняття як іміджмейкінг (професійна діяльність створенню необхідного іміджу), іміджмейкерство (мистецтво створення іміджу), іміджмейкер (особа, що професійно займається створенням та перетворенням іміджу).

Проте, проведений аналіз психолого-педагогічної та історичної літератури [12; 10; 7; 6; 8; 5; 4; 3; 9; 2; 1] засвідчив, що поняття іміджу почало формуватися ще з давніх часів. На всіх етапах розвитку суспільства державні та політичні діячі володіли спеціальними техніками впливу на свідомість народних мас. Вожді, імператори, королі та міністри завжди були не тільки блискучими промовцями та ораторами, а й справжніми психологами, які керували суспільною думкою та розуміли інтереси більшості. Кожна відома історична постать мала свій чіткий образ, що складався з певних зовнішніх та внутрішніх особистісних характеристик, специфіки поведінки.

Отже, феномен іміджу, як засобу впливу на свідомість, існував протягом усього існування людства, що викликало інтерес до його дослідження.

Так, свідчення про вивчення іміджу знаходимо у творах мислителів Середньовіччя

та Епохи Відродження, в працях античних філософів та філософів Нового Часу. Видатний політичний діяч та полководець Юлій Цезар міг дуже вміло керувати народними масами та заручатися їх підтримкою. Оратор Давнього Риму Цицерон вважав, що для впливу на поведінку людей, необхідно вивчати їх психологію, інтереси та вподобання [7, с. 195].

Одним з перших теоретиків іміджу вважають Нікколо Макіавеллі, який у праці «Государ» надав науково-прикладне обґрунтування важливості феномена «іміджу» та довів, що «образ-маска» має дуже важливе значення для державного діяча. Філософи М. Монтень, Ф. Бекон, державний діяч Честерфілд звертали увагу на роль враження, яке справляє людина на інших, його значення для суспільного життя та побудови міжособистісних відносин. Науковець Г. Лебон у книзі «Психологія мас» обґрунтовує особливу роль особистої чарівності для досягнення політичного успіху. Зовнішній образ вивчали науковці А. Шопенгауер та Ч. Дарвін. Філософ Ф. Ніцше стверджував, що кожний геній носить маску [3, с. 11].

Отже, певні засоби впливу, які ґрунтувалися на прагненні сформувати або змінити суспільну думку та отримати конкретні результати, завжди існували та широко використовувалися попри відсутність терміну «імідж» за тих часів.

Термін «імідж» з'явився в США лише на початку ХХ століття. Економічний спад, який розпочався в цей період в країні, зумовив зростання незадоволеності у суспільстві та значною мірою вплинув на розвиток міжнародних відносин. Негативний образ країни почав заважати просуненню бізнесу. Таким чином, першим іміджмейкером було поставлено чітке завдання: створити позитивний імідж країни, який зміг би завоювати міжнародну спільноту та стати стандартом для всього світу.

Підґрунтям для становлення сучасної іміджології стала теорія засновника гуманістичної психології А. Маслоу, який створив ієрархію базових людських потреб. Психолог вважав, що однією з основних потреб людини є потреба у визнанні та самореалізації, оскільки кожна людина, на його думку, прагне реалізувати свої таланти та здібності, проявити себе в суспільстві, бажає здобути високу оцінку своїх позитивних якостей, отримати схвалення власних дій. Психолог наголошує на тому, що визнання дає можливість поважати самого себе, відчувати свободу,

Згодом проблема іміджу починає цікавити й вітчизняних науковців. Наприкінці ХХ — на початку ХХІ сторіччя імідж стає предметом вивчення та дослідження багатьох дисциплін: філософії, економіки, політології, психології, соціології, педагогіки. В середині 80-х років ХХ століття з'являються перші наукові праці з вивчення засобів формування й керування іміджем, обґрунтовуються теоретичні аспекти його функціонування. В 90-і роки ХХ століття іміджологія виокремлюється в самостійну науково-прикладну галузь знань. Значний внесок у становлення іміджології як окремої прикладної науки зроблено доктором філософії В. Шепелем, який дав визначення іміджології як «науки про технології особистої привабливості та обґрунтував її значущість для виховання сучасної особистості з метою розкриття її позитивних якостей та створення сприятливого враження» [7, с. 195].

Інтегруючи в собі знання різних сфер життя, набуває популярності наука іміджологія, а саме поняття іміджу за своїм змістом та об'ємом стає міждисциплінарним та починає широко використовуватися в категоріальному полі багатьох дисциплін, інтерпретуючись у відповідності до їх особливостей, завдань та цілей. Так, Н. Савченко зазначає, що у «практичній психології, іміджології та інших прикладних дисциплінах увагу зосереджено на проблемах соціальної перцепції, атракції, атрибутції, самомоні-

торингу, управління шляхом створення вражень від зовні привабливого образу об'єкта тощо. Для соціології, насамперед соціології управління, важливо, як імідж організації, соціальної або професійної групи, а також імідж їхніх програм, цілей, планів впливає на якість виконання організаціями, колективами, цільовими групами своїх функцій, наскільки імідж впливає на статус того або того соціального об'єкта. Для педагогіки, і зокрема професійної, у дослідженні іміджу важливими є такі аспекти: окреслення педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу; визначення критеріїв та рівнів дослідження даного феномену; а також виокремлення рекомендацій вчителям щодо формування та розвитку власного професійного іміджу» [11, с. 176].

Для створення певного образу провідну роль відіграє його цільова аудиторія, бо враховуються її характеристики, приймаються до уваги її очікування та сподівання, специфіка, сфера діяльності. Імідж є соціокультурним феноменом, що існує тільки в межах суспільства, яке детермінує його суть, характер і спрямованість. Отже, сьогодні саме імідж стає своєрідним інструментом, який впливає на свідомість певної аудиторії з метою формування певного ставлення [12, с. 42].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зазыкин В. Г. Психология проницательности. М.: Изд-во РАГС, 2002. 130 с.
2. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехнологии, психотехники. 3-е изд., стер. М.: Издательство «Омега-Л», 2009. 266 с
3. Самодрин А. П. Освіта: діяти на випередження. Розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності у сучасному освітньому просторі: тези доповідей Міжнародного форуму педагогічної майстерності, м. Полтава, 7-8 квітня 2015 р. Полтава: ФОП Гаража М. Ф., 2015. С. 122-124.
4. Семенова Л. М. Генезис и современное состояние проблемы формирования профессионального имиджа. Вестник Томского государственного университета. 2009. № 326. С. 194-199.
5. Симонова И. Ф. Педагогика имиджа: монографія. СПб.: Ультра Принт, 2012. 304 с.
6. Сучасний словник із суспільних наук. / За ред. О. Г. Данильяна, М. І. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.
7. Харченко Т. Г. Особливості педагогічних ідей гуманізму Франсуа Рабле. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2008. Вип. 23. С. 226-234
8. Цицерон М. Т. О пределах блага и зла; Парадоксы стоиков. М.: Издательство РГГУ, 2000. 474 с.
9. Шепель В. М. Имидж. Воспитание школьников. 1997. № 1. С. 40-44
10. Шумська С. Є., Бучинська Т. В. Використання кейс-методу у професійному навчанні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 2. С. 277-280.
11. Щербакова Т. Н. Профессиональный имидж современного учителя иностранного языка. Теория и практика образования в современном мире: Материалы II междунар. науч. конф. г. Санкт-Петербург, ноябрь 2012 г. Санкт-Петербург, 2012. С. 200-203.
12. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. [Електронний ресурс] URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm.

Марчук О. О.

д. пед. наук, доцент, професор

Абраменко Ю. Р.

здобувачка вищої освіти

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ СЕРЕД БАТЬКІВ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

Сучасне українське суспільство висуває до педагогів нові вимоги, пов'язані із політичними, економічними та соціально-культурними змінами, що відбуваються в світі. Поштовх до активізації просвітницької роботи вихователів дали також стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та пандемія корона вірусу, які зумовили потребу пропагування серед дітей та батьків інформаційної культури та здорового способу життя.

Діючий «Базовий компонент дошкільної освіти України» (2021 р.) передбачає запровадження принципів «педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці дитини, вихователя і батьків або осіб, що їх замінюють» [5]. У Законі України «Про дошкільну освіту» написано, що «завданнями дошкільної освіти є: збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини; виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля; формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду» [3]. Для досягнення цієї мети вихователю необхідно не лише правильно організувати освітній процес в закладах дошкільної освіти, а шляхом просвітницької діяльності серед батьків та громадськості.

Особливості просвітницької діяльності вихователів були об'єктом дослідження таких сучасних науковців, як: Богуш А., Борин Г., Жаровцева Т., Залізник А., Ковалевська Н., Феднова І. За спостереженнями сучасних науковців, вихователі, батьки та представники громадськості повинні мати єдині вимоги та погляди на формування особистості дитини: «У вихованні маленької дитини чимало заходів будується на формуванні позитивних звичок, навичок поведінки, раціональних способів діяльності. Це можливо тільки тоді, коли дорослі домовлятимуться про однорідність вимог до неї, спільність методів впливу та способів навчання в дитячому садку й родинному колі» [2, с. 27].

Просвітницьку діяльність вихователя слід розуміти як роботу фахівця дошкільної освіти щодо пропагування педагогічних здобутків минулого, дієвих методик виховання дітей, сучасних надбань в галузі науки серед широких кіл громадськості. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що сьогодні в основному акцент робиться на здійсненні просвітницької роботи вихователів в закладах дошкільної освіти та в основному виражається у співпраці із родинами.

Просвітницька діяльність вихователя, на наш погляд, не повинна обмежуватися «стінами дитячого садочка». Сучасний фахівець дошкільної освіти повинен бути активним учасником суспільного життя, відтак йому слід долучатися до діяльності громадських організацій, клубів, товариств. На думку сучасних вчених, основна ідея просвітницької діяльності полягає в тому, щоби ознайомити родичів дитини із основними закономірностями та створенням сприятливих умов для психічного, духовного і фізичного

розвитку дитини, популяризувати і роз'яснювати результати наукових досліджень про розвиток особистості, формувати потребу в психолого-педагогічних знаннях і бажання використовувати їх в процесі виховання дітей дошкільного віку в сім'ї і в інтересах розвитку власної особистості, а також досягти розуміння необхідності співпраці між батьками та педагогічними працівниками [4, с. 212]. В нинішніх умовах вихователь може здійснювати свою просвітницьку місію наступними шляхами:

- а) розповсюдження важливої інформації із використанням пропрієтарних месенджерів для смартфонів Viber, WhatsApp, Telegram, що дозволяють пересилати текстові повідомлення (дописи), зображення, відео та аудіо;
- б) викладення інформації в соціальних мережах;
- в) участь в діяльності громадських організацій, клубів, товариств.
- г) пропагування кращих методик виховання шляхом участі в телевізійних програмах, вебінарах, конференціях;
- д) публікація статей на педагогічну тему в газетах, журналах, альманахах.

При проведенні просвітницької роботи вихователь повинен завжди підбирати актуальні для батьків та громадськості теми, які були би цікаві для аудиторії. Рекомендуємо такі теми просвітницьких заходів: «Як зберегти належний психологічний клімат в сім'ї?», «Смартфоновалежність (нозофобія) батьків та її вплив на дитину», «Як виховати стресостійкість у дошкільника?». Залишаються актуальними теми про організацію дозвілля дитини, її робочого дня, належного харчування, виховання в національно-патріотичному та морально-духовному дусі. Для їх висвітлення необхідно обирати різноманітні форми роботи із батьками та громадськістю — зустрічі, бесіди, круглі столи. Головне, аби в співпраці між вихователями та батьками був присутній діалог, обмін думками, використання достовірних наукових відомостей.

Вихователь повинен долучатися до проведення різноманітних благодійних акцій, та по змозі із своїми вихованцями, адже своєю поведінкою, вчинками він чинить найбільший виховний вплив і на дітей, і на родичів дитини, виконуючи свою важливу просвітницьку місію в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борин Г. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку: автореферат дис... кан. пед. наук: 13.00.04 / Тернопільський педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 2009. 20 с.
2. Гузь В. В., Жейнова С. С., Таган Л. В. Організаційно-педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного закладу з сім'єю. *Молодь і ринок*. 2018. № 3. С. 27-30.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2234/> (дата звернення: 01.02.2021).
4. Иванова И. Ю. Актуальные вопросы организации просветительской деятельности в дошкольной организации. Актуальные проблемы дошкольного образования: современные концепции и технологии дошкольного образования: материалы XV Международной научно-практической конференции, г. Челябинск, 16-17 марта 2017 г. Челябинск: Изд-во ЗАО «Цицеро», 2017. С. 210-213.
5. Наказ про Затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 01.02.2021).

Марчук С. С.

к. пед. н., старший викладач
КЗВО «Луцький педагогічний коледж»,
м. Луцьк, Україна

ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ

Як справедливо зауважує історик М. Грушевський, період існування Запорізької Січі — це найбільш яскравий і найбільш цікавий період українського життя [2].

Зарубіжні дослідники П. Апепський, Ф. Боденштадт, Г. Боплан, К. Делямер, П. Меріме захоплювалися глибокою духовністю, мужністю, подвижництвом, всебічною загартованістю козаків. Про ґрунтовну і розгалужену систему фізичного виховання козаків писали видатні українські науковці М. Грушевський, М. Аркас, Д. Дорошенко, Д. Яворницький та ін.

Західні автори XVII, особливо XVIII ст., порівнювали Запорізьку Січ з уславленими містами-державами античності та лицарськими орденами середньовіччя. Шеррер у книзі «Анали Малоросії», яка вийшла 1788 р., порівнює козацьку республіку з республіками Спарти й Риму. Водночас він знаходить й історичну відмінність між козацькою республікою і республіками античності: виховані як спартанці й призвичаєні до війни як римляни, громадяни козацької республіки, однак, ніколи не прагнули до завоювання чужих земель, а лише до захисту своїх вівтарів і домашніх вогнищ, і з чим вони ніколи не могли примиритися так, як із несвободою [4].

За своїм зовнішнім виглядом козаки були середнього зросту, плечисті, міцні й сильні. За словами Г. Боплана [1], запорожці переважно були міцної статури, легко переносили голод, холод, спрагу і спеку; у війні невтомні, відважні, хоробрі, або, краще сказати, дерзновенні й мало дорожили своїм життям. Французький посол в Константинополі барон де Сезі з великим захопленням писав: «Ці люди впевнено почувають себе на суші, у воді, і в повітрі, скрізь вміють дати собі раду і взяти гору в усіх стихіях» [4].

Француз Н. Де Бартеон так характеризує запорізьких козаків: «Ці люди виростили в труді, як скіфи, загартовані всілякими злигоднями, як гуни, здатні до війни, як готи, засмагли на сонці, як індійці, і жорстокі, як сармати. Леви в переслідуванні ворога, схожі на турків у підступності, подібні до скіфів у люті, вони християни за своєю вірою» [3].

Запорізька Січ була не просто місцем життя козаків — це була школа суворої підготовки воїнів. Говорячи про виховання на Січі, А. Віміні зазначає: «... Вони можуть змагатися зі спартанцями суворістю свого виховання». Про те, що Січ була своєрідною школою лицарства й мужності, яку проходило багато українців, пише Проспер Меріме: «... Більшість українців у молоді роки воювала в рядах запорізького війська» [4].

Історичні записи засвідчують, що козакові як воїну, крім всебічного фізичного і психофізичного розвитку, потрібно було блискуче володіти в бою всіма видами зброї. Як констатують іноземні й вітчизняні дослідники, запорожці використовували всі типи холодної і вогнепальної зброї, яку використовували поляки, турки, татари та інші народи.

Серед вогнепальної зброї широко використовували мушкети, рушниці та пістолі. Найбільше цінувалася рушниця. Не випадково сучасники називали козаків «рушничним військом». Судячи з літописних і документальних матеріалів, запорожці досконало володіли вогнепальною зброєю. Папський посол Гамберіні 1584 р. писав: «Зброя їх — шаблі й кілька рушниць, із яких вони ніколи не хиблять». Цю думку підтверджує і Боплан [1], говорячи про оборону козаків у таборі, де вони дуже влучно стріляли з рушниць, які були їх звичайною зброєю.

Зі зброї рукопашного бою козаків перевага надавалася шаблі. Шабля вважалася такою потрібною козакам, що в козацьких піснях вона завжди називалася «шаблею-сестрицею, ненькою рідненькою, дружиною-панночкою молоденькою». Запорізькі козаки блискуче володіли шаблями. Наприклад, вінницького полковника Івана Богуна заслужено вважали кращим фехтувальником Європи: він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

Досить поширеним у козаків був спис. У XVIII ст. списи використовувала козацька кіннота, особливо запорожці. Існувала навіть приказка: «Козакові без ратища, як дівчині без намиста». Крім шабел та списів, із «рукопашної» зброї були відомі запорожцям келепи, або бойові молотки. Ця зброя складалась із дерев'яної, один аршин завдовжки, ручки, із металевим на одному кінці молотком, що мав з одного боку тупий обух, а з другого — гострий носок. На другому кінці дерев'яної ручки келепа робилися дві дірочки для ремінних петель, завдяки яким келеп надягався на руку.

Початківцем запровадження спеціалізованої фізичної та військової підготовки в козацькому війську вважають гетьмана Євстафія Ружинського. Змолоду Ружинський перебував у Німеччині, Франції, де займався різними науками, зокрема опанував і військову справу. Тому, очевидно, в історію козащини він увійшов як реформатор військової організації козаків.

Але найбільш цілеспрямованою підготовка запорізького війська стала під час гетьманства П. Сагайдачного. Він підходив із дрібного шляхетського роду Галичини (з-під Самбора). Вчився у славній на той час Острозькій академії. Пізніше вступив до запорізького війська і пройшов військову школу під керівництвом Самійла Кішки. «Змалку привчився натягати лук, зброї та коня з рук не випускати, з негодою боротися не покрівцями, а витривалістю; легко переносити всяку тяготу, голод, труд; не боятися ворога і в небезпеці проявляти мужність» [4].

За словами Якова Собеського, «це був чоловік великого духу, що шукав безпеки, легковажив життям, у бій ішов першим, відходив останнім, усе міткий, усе діяльний. У таборі був сторожкий, мало спав» [5].

Будучи гетьманом, П. Сагайдачний постійно проводив реорганізацію війська. Почав із того, що очистив військо від випадкових елементів, що розхитували військову дисципліну й зводили військо на безпуття. Завівши сувору дисципліну, П. Сагайдачний почав упроваджувати елементи постійної військово-фізичної підготовки. Ядром його армії стали вишколені, вимуштрувані полки — вони надавали всьому війську тон й утримували його на високому рівні організації та бойової здатності. Отже, десятилітнє гетьманство Петра Конашевича-Сагайдачного сприяло тому, що серед козацтва були запроваджені елементи цілеспрямованої спеціальної підготовки, унаслідок чого воно остаточно стало українським національним військом.

З великою пошаною в народних піснях згадуються запорожці, що на маленьких і легеньких «чаках» перепливали Чорне море, доводячи швидкість плавання майже до світових рекордів. Французький дипломат і мандрівник П'єр Шевальє 1663 р. у книзі «Історія війни козаків проти Польщі, розповідаючи про напад козаків на турецьке місто, писав: «...тривога поширюється відразу по всій країні і доходить до Константинополя, звідки розсилають гінців повсюди: в Анатолію, Румелію і Болгарію, щоб кожний був насторожі. Проте швидкість козаків така велика, що звичайно вони переганяють усіх гінців з повідомленнями про їх прибуття і так уміло використовують час і пору року, що через сорок годин приходять в Анатолію» [4].

Усе життя запорізьких козаків складалось із боротьби з поляками, турками й тата-

рами. Таке становище робило запорожців досить досвідченими людьми у військовій справі, що поширювалося далеко за межами України. У багатьох людей і народів Запорізька Січ асоціювалася зі школою лицарства, мужності й відваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боплан, Гійом Левассер де. Опис України. Меріме П. Українські козаки та їх останні гетьмани; Богдан Хмельницький. Львів: Каменяр, 1990. 301 с.
2. Грушевський М. С. Історія української козаччини. *Вітчизна*. 1991. № 6. С. 188-189.
3. Завацький В. І., Цьось А. В., Бичук О. І., Пономаренко Л. І. Козацькі забави. Луцьк: Надстир'я, 1994. 112 с.
4. Цьось А. В., Деделюк Н. А. Історія фізичного виховання на теренах України з найдавніших часів до початку ХІХ ст.: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 456 с.
5. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3-х Т. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1990. 580 с.

Мельничук Л. Б.

к. пед. н., доцент

Воронько У. І.

студентка магістратури

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

МЕТОДИ, ФОРМИ ТА ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах реформування освітньої системи України особливого значення серед педагогічних проблем набуває формування в дітей і молоді екологічної культури, виховання поваги та шанобливого ставлення до природи рідного краю.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні серед першочергових завдань дошкільного виховання визначено формування основ екологічної культури, морально-ціннісної орієнтації особистості. Відомо, що цінності є необхідною передумовою розуміння сутності природи, переосмислення власної поведінки в межах гуманістично спрямованих орієнтирів щодо природи. Тому основним предметом екологічного виховання дітей дошкільного віку має стати формування суб'єктивного відображення універсальної цінності природи [4, с. 142].

З огляду на вказане вище, формування екологічної культури особистості — це важливе завдання, яке необхідно вирішувати на всіх рівнях освітньої діяльності, починаючи з дошкільного віку.

Проблеми формування та розвитку екологічної культури дітей дошкільного віку на сучасному етапі були предметом наукового дискурсу в низці досліджень вітчизняних науковців. Основи формування екологічної культури дошкільників, концептуальні підходи до екологічного виховання дітей досліджували Л. Білик, Н. Горопаха, Н. Лисенко, Г. Тарасенко, В. Ясвін та ін. Інноваційні аспекти формування екологічної культури дітей дошкільного віку широко та різнобічно досліджені у працях З. Плохій, Т. Шевченко та ін. Методичні аспекти проблеми екологічного виховання дошкільників були предметом дослідження Л. Білополої, Л. Братанової, С. Бугері, О. Васильєвої, В. Житницької, Л. Калуської та ін.

Як засвідчує аналіз літератури з окресленої проблеми, більшість дослідників вважають, що екологічна культура — це складне особистісне утворення, яке ґрунтується

на придбаних теоретичних знаннях в галузі екології, практичної діяльності в природі й екологічній свідомості особистості. Ступінь сформованості цих компонентів визначає рівень екологічної культури людини [2].

Екологічна культура дитини дошкільного віку — це результат екологічного виховання і навчання, організованого в умовах закладу дошкільної освіти, сім'ї та позашкільних освітніх установ. Процес формування екологічної культури дитини складний і багатоаспектний, який залежить від особистісного ставлення до природи з боку вихователів, батьків, людей, які безпосередньо оточують дитину, від тієї інформації, яку дитина отримує із засобів масової інформації, дитячої літератури, інтернет-ресурсів, досвіду практичної діяльності в природі, який знаходиться в полі зору дошкільника [5].

Процес пізнання навколишньої дійсності дитиною, формування її ціннісного ставлення до живої і неживої природи починається з раннього дитинства, у зв'язку з чим педагогам та батьками доцільно використовувалися методи, форми і засоби виховання у дошкільників екологічної культури, які сприяють розвитку позитивного ставлення дитини до світу природи.

Методи формування екологічної культури — це способи упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вихователя й дошкільників, спрямованої на формування екологічної свідомості та культури поведінки у природі дітей дошкільного віку [3].

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1-5] засвідчує, що не існує уніфікованої класифікації методів навчання і виховання загалом, та формування екологічної культури дошкільників зокрема у зв'язку з різноманітністю підходів до їх класифікації та характеристики. З огляду на це, на основі аналізу наукових доробок сучасних учених, нами класифіковано методи формування екологічної культури дошкільників за джерелом знань та логікою подання (рис. 1).

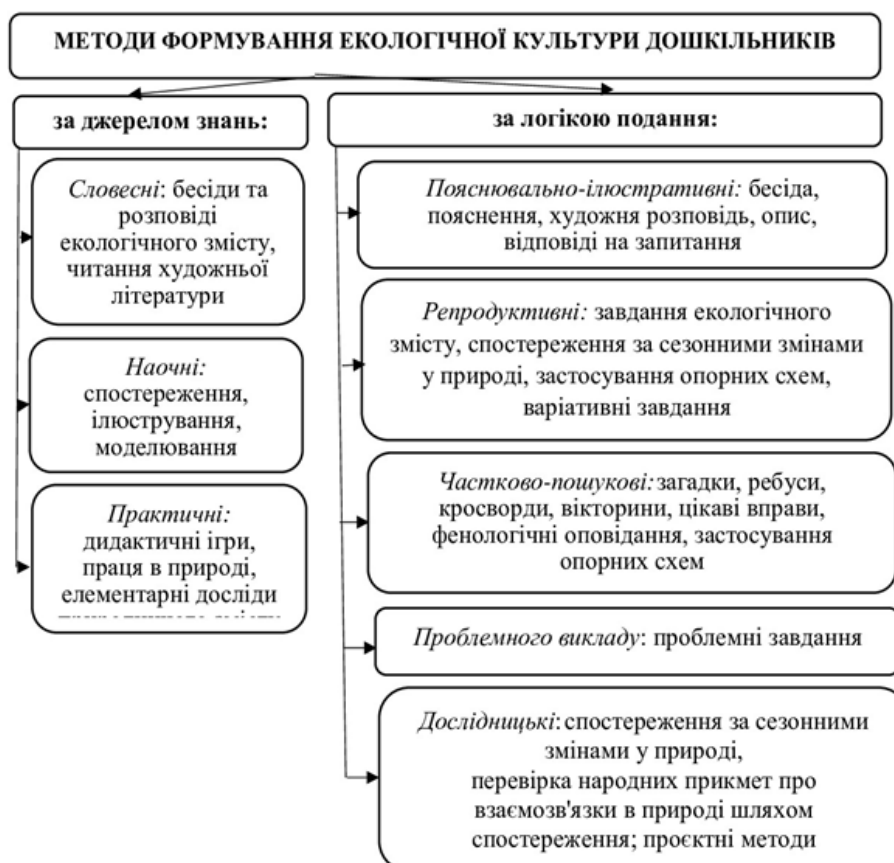

Рис. 1. Класифікація методів виховання екологічної культури дошкільників

Так, згідно класифікації, зображеної на рисунку 1, за джерелом знань методи формування екологічної культури дошкільників включають словесні (бесіди та розповіді екологічного змісту, читання художньої літератури); наочні (спостереження за явищами природи, живою та неживою природою, моделювання); практичні (дидактичні ігри, праця в природі, елементарні досліди) методи. Логіка подання матеріалу включає такі методи, як: пояснювально-ілюстративні: бесіда, пояснення, художня розповідь, опис, відповіді на запитання; репродуктивні: завдання екологічного змісту, спостереження за сезонними змінами у природі, застосування опорних схем, варіативні завдання; Частково-пошукові: загадки, ребуси, кросворди, вікторини, цікаві вправи, фенологічні оповідання, застосування опорних схем; проблемного викладу: проблемні завдання; дослідницькі: спостереження за сезонними змінами у природі, перевірка народних прикмет про взаємозв'язки в природі шляхом спостереження; проектні методи [5].

Форми виховання екологічної культури дошкільників — зовнішнє вираження узгодженої діяльності вихователя й дітей дошкільного віку, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі з метою формування екологічної культури здобувачів дошкільної освіти.

Формами виховання екологічної культури дітей дошкільного віку є різні типи занять, еколого-психологічний тренінг, екскурсії у природу, екологічні ігри, усний журнал, екологічні свята, екологічні стежини та ін. [3].

Засоби виховання екологічної культури — це сукупність прийомів виховання; як правило, це предмети матеріальної і духовної культури, що використовуються у виховному процесі з метою виховання екологічної культури дошкільників [5].

Засобами виховання екологічної культури дошкільників є слово вихователя, дитяча література, журнали, телебачення, ресурси INTERNET, кіно, театр, виставки, природничі музеї, ігри, художня самодіяльність, різноманітні предмети культури і природи.

Використання різних методів, форм і засобів у розвитку основ екологічної культури старших дошкільників розвиває інтелект дітей: безперервно розширюється кругозір, розвиваються сенсорика і спостережливість, діти набувають навичок встановлювати зв'язки залежності, виявляти причинно-наслідкові зв'язки — отже, процес виховання екологічної культури забезпечує всебічний розвиток особистості дитини дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Екологічна культура. Виховуємо майбутнє: тема номера. *Дитячий садок. Управління*. 2019. № 2. 44 с.
2. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навч.-метод. посіб. / Н. В. Лисенко. — Київ: Слово, 2015. — 352 с.
3. Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія / уклад. Н. М. Горопаха. — Київ: Слово, 2012. — 432 с.
4. Овдієнко І. Формування екологічної свідомості в дітей дошкільного віку засобами фенологічних спостережень. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2018. Випуск 3. С. 142-147.
5. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників: метод. посіб. / З. П. Плохій. — Київ: Дошкільне виховання, 2002. — 173 с.

Мельничук О. В.

викладач сурдопедагогіки циклової комісії
психолого-педагогічних дисциплін

КЗВО «Луцький фаховий педагогічний коледж» Волинської обласної ради
м. Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

Новий підхід до спеціальної освіти зумовлює забезпечення належних умов для навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір українського закладу освіти.

Інклюзивна освіта — один з процесів трансформації загальної освіти, заснований на розумінні, що «особливі люди» в сучасному суспільстві можуть (і повинні) бути залучені в соціум. Головне в інклюзивній освіті дитини з особливими освітніми потребами — отримання освітнього і соціального досвіду разом зі однолітками [2].

Аналіз наукової літератури та власні спостереження дозволили нам виділити переваги інклюзивної освіти для суспільства та освіти дітей з ООП:

1. Інклюзивна освіта допомагає долати дискримінацію і неприйняття відмінностей, привчає дітей і дорослих цінувати, приймати і розуміти різноманіття і різницю між людьми замість того, щоб намагатися їх змінити.

2. Інклюзивна освіта заохочує досягнення, доводячи, що всі діти можуть бути успішними, якщо їм надається необхідна допомога.

3. Інклюзивна освіта надає можливість соціалізації в атмосфері співчуття, рівності, соціальної справедливості, співпраці, єдності та позитивного ставлення. Діти і дорослі отримують користь від доброзичливої і сприятливої обстановки, в якій цінуються міжособистісні відносини.

4. Інклюзивна освіта розширює професійні знання педагогів. Так як вимагає нових і більш гнучких способів викладання, розробки навчальних програм, які були б максимально ефективними для всіх дітей [3].

Говорячи про інклюзивну освіту, необхідно відзначити, що це не тільки створення технічних умов для навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я, а й облік психофізичних можливостей дитини. Необхідна і цілеспрямована діяльність з вихованнями із типовим розвитком щодо взаємодії з дітьми, які мають проблеми здоров'я. Соціальні педагоги повинні розробити систему заходів, яка формує толерантне ставлення до «особливих» дітей, розвиваючи кращі людські якості (відповідальність, співчуття, потреба допомагати і поважати гідність іншого). Це можливо через бесіди, диспути, обговорення спільно переглянутих відеосюжетів, фільмів, передач на задану тему, тренінги, рольові ігри та спільну проектну діяльність та інші заходи.

В освітніх установах має бути організовано якісний психолого-педагогічний супровід, а також створено особливий морально-психологічний клімат в педагогічному та учнівському колективах.

Практичний розвиток інклюзивної освіти неможливо забезпечити без постійного впровадження в інклюзивну практику методичних розробок, програмного забезпечення, методичних посібників з організації та утримання діяльності, і самих освітніх установ, включених в інклюзивний процес, і служб психолого-педагогічного супроводу цих освітніх установ, і системи їх управління.

Отже, інклюзивна освіта — прогресивний спосіб навчання, який має великі перспек-

тиви в сучасному суспільстві, і це дає надію, що кожна дитина з обмеженими можливостями здоров'я зможе реалізувати право на отримання якісної освіти, адаптованої до її можливостей і потреб, знайти своє місце в житті і реалізувати свій життєвий шанс і потенціал. Діти з особливостями розвитку складають категорію дітей з особливими освітніми потребами, для навчання і виховання яких необхідне створення спеціальних умов (безбар'єрного середовища, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, кадрового забезпечення та ін.). Тому, сьогодні кожна освітня установа повинна прагнути створити такі умови, зробивши доступним навчання для кожної дитини, що сприятиме успішній соціалізації особистості з ООП та дітей з вадами слуху зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байда Л. Інвалідність та суспільство. Серія навчальних матеріалів українськоканадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Канад. центр вивчення неповносправності. 2012. 188 с.
2. Корнієнко С. Інклюзивна освіта як пріоритетний напрям державної політики України у сфері освіти дітей з інвалідністю. *Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України*. 2012. № 2. С.226-231.
3. Крикун А. Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу в сучасній інклюзивній освіті. *Рідна школа*. 2013. № 11. С.77-80.

Мефанік М. С.

к. п. н., старший викладач
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Впровадження в процес професійної підготовки у вищих навчальних технічних закладах діяльнісного підходу є найбільш ефективним для формування лідерської позиції у майбутніх фахівців.

Термін «лідер» походить від англійського слова «lead», що буквально означає «вести, керувати» [1, с. 659]. О. Віханський та О. Наумов визначають поняття «лідер» як той, що веде за собою [2]. М. Мескон відзначає, що лідер може бути формальним та неформальним [3, с. 378]. Формальним є лідер, що впливає на інших, спираючись на свої посадові обов'язки, а неформальним є лідер, що здійснює вплив на послідовників, спираючись на свої особистісні якості та здібності.

Аналіз наукової літератури, присвяченої вивченню змісту діяльності студентського активу у вищих освітніх закладах, дозволив виокремити додаткові функції, а саме: стратегічну, адміністративну, комунікативну, експертну, регулятивну, консультативну, виховну, дисциплінарну, представницьку, психотерапевтичну.

Цікаву модель академічного лідерства запропонував шотландський дослідник Т. Кенні. Модель містить шість взаємодіючих ключових факторів:

- довіра, яка повинна бути продемонстрована і отримана в чотирьох сферах (особистісні досягнення, позитивна підтримка оточуючими, репутація, політична стратегія);
- інтелектуальна допитливість, яка демонструє такі якості як зухвалість та творчість;
- колегіальність, яку лідери повинні демонструвати особисто, та підтримувати в інших;
- обдарованість щодо виконання управлінських функцій у сфері освіти та науки;

- характер, який містить такі елементи як цілісність, стійкість, оригінальність;
- впевненість [6, с. 2].

Звісно, ця модель не відображає процес лідерства у студентській групі, але лідерство у студентському середовищі — це перший крок до лідерства академічного.

М. Житницький зазначає, що студентські групи можна описати не лише через загальні соціально-психологічні риси, а й через унікальні характеристики, що виникають внаслідок конкретних умов та вимог вищого освітнього закладу, а також формуються під впливом повсякденних подій студентського життя.

До таких ознак дослідник запропонував відносити:

- ступінь однорідності студентів закладу вищої освіти за віковими ознаками;
- ступінь єдності навчальних і виховних процесів у закладі вищої освіти;
- рівень розвитку студентського самоврядування;
- ступінь інтенсивності комунікацій та регламентованості відносин;
- кількісна рівномірність представників різних категорій студентства;
- наявність чіткої субординації у відносинах [7, с. 27-31].

Готовність старости реалізовувати перелічені вище функції дозволяє йому зберігати лідерську позицію впродовж тривалого часу. Адже така позиція буде зумовлена не лише довірою з боку керівництва, а й налагодженою роботою групи, спрямованою на збереження гармонії відносин, дотримання групових норм та досягнення успіхів у навчанні.

В контексті аналізу різноманітних типів групової активності доцільно навести підхід Р. Бейлза та Ф. Слейтера, що концентрувався на двох великих сферах прояву лідерства:

1) інструментальна сфера (спрямована на вирішення завдань та досягнення цілей, пов'язаних із безпосередньою діяльністю групи);

2) емоційна сфера (має опосередковане відношення до групової цілі і переважно спрямована на забезпечення взаєморозуміння між членами групи)[8].

Відповідно до цих двох сфер розглядаються дві ролі лідера: ділового (інструментального) лідера і експресивного (емоційного) лідера.

Співвідношення між цими ролями в групі залежить від специфічних особливостей групової діяльності. В студентському середовищі таке співвідношення зумовлюється орієнтованістю навчальних завдань не на групу, а на окремого студента. Саме через те, що перед групою досить рідко ставляться загальні завдання, значення інструментального лідерства є незначним. При цьому роль експресивного лідера навпаки зростає, адже забезпечення комфортного емоційного середовища є важливим для успішного навчання.

Отже, лідер студентської групи має бути передусім експресивним лідером. Цікавою у контексті студентського лідерства є класифікація якостей сучасного харизматичного лідера, що була запропонована А. Тихоновим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Англо-український словник: у 2 т. Т. 1. / складач М. І. Балла. — К.: Освіта, 1996. — Т. 1. — 752 с.
2. Виханский О. С. Менеджмент: Учебник. — 3-е изд. / О. С. Виханский, А. И. Наумов. — 3-е изд. — М.: Экономистъ, 2003. — 528 с.
3. Мескон М. Х. Основы менеджмента: Пер. с англ. / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. — М.: Дело, 1992. — 702 с.
4. Ріпко І. В. Особливості становлення лідерського потенціалу у студентів вищих навчальних закладів / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7-8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Л. Л. Товажнянський [та ін.]. — Харків: НТУ «ХП», 2015. — С. 223-225.

5. Понуждаев Э. А. Организационное поведение: курс лекций. [Електронний ресурс] / Э. А. Понуждаев. — Москва: 2005. — Режим доступу.: <http://www.twirpx.com/file/59779/216>
6. Kennie T. Academic Leadership Dimension and Dynamics [Електронний ресурс] / T. Kennie // ENGAGE ISSUE 21, 2010. Режим доступу: http://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/staffdevelopment/documents/AcademicLeadership_Dimension&Dynamics.pdf
7. Житницький М. И. Эффективность процесса обучения в высшей школе / М. И. Житницький. — Л.: ВВМУ им. М. В. Фрунзе. — 1985. — 115 с.
8. Slater P. E. Role differentiation in small groups [Електронний ресурс] / P. E. Slater // American Sociological Review. — 1955. — № . 20(3). — С. 300-310. — Режим доступу: <http://works.swarthmore.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1330&context=alum-books#page=521>.

Мицишин І. Я.

к. п. н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

КОМАНДНА РОБОТА В ОСВІТНЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Сучасна освітня система як продукт соціально-економічного й культурного розвитку суспільства змушена своєчасно реагувати на актуальні потреби суспільного життя, глобалізаційні тенденції, культурні перетворення, соціальні зміни. Внаслідок таких викликів середовище нинішніх закладів освіти активно трансформується у простір виховання високоосвічених, активних представників громадянського суспільства.

Успішне функціонування освітніх установ значною мірою залежить від ефективності діяльності керівників. Праця управлінця у світлі окреслених завдань та сучасних реалій розширення ринку освітніх послуг, динамічних соціально-культурних змін, насиченості інформаційного середовища набуває нового характеру й вимагає оволодіння якісно новим рівнем фахової компетентності, стратегічним баченням перспектив, здатністю до педагогічної творчості, прагненням до розвитку та інновацій.

Аналіз складових професійної компетентності сучасного керівника освітньої сфери дає можливість визначити різноманітні компоненти, що охоплюють психологічну готовність, комплекс особистісних якостей та здібностей, систему загальних і спеціальних знань, умінь та навички практичної управлінської діяльності і та ін. Професійна діяльність керівника освітньої установи зважаючи на поліфункціональність та різноаспектність зумовлює виконання багатьох ролей, серед яких можна виокремити: інтерперсональні (представництво, наставництво, лідерство, гармонізація), інформаційні (моніторинг та інспектування, поширення та розподіл інформації, оприлюднення офіційної позиції), а також ролі, пов'язані з прийняттям рішень (представництво, ініціювання змін, розподіл засобів, проведення переговорів) [1, с. 89].

Водночас певні професійні завдання вимагають одночасного поєднання кількох рольових репертуарів, наприклад, організація командної роботи. Серед сучасних технік організації ефективного управління командну діяльність вважають одним із найбільш раціональних підходів, що володіє значними перевагами й перспективами для впровадження якісних перетворень у вимірі досягнення професійних успіхів та формування психологічно комфортного середовища співпраці, колективу односторонців, злагодженої групової взаємодії. Організація командної роботи передбачає втілення управлінських принципів демократичності, колегіальності, партисипативності, делегування повноважень та ін. Власне усі ці принципи передбачають партнерську взаємодію керівника

та підлеглих й розвиток командної самоорганізації, яка спрямована на створення умов для самореалізації усіх членів команди. «Коли члени команди можуть впливати на процес прийняття рішень, а також мають змогу змінювати свій обсяг роботи, принаймні на якомусь рівні, вони сповна відчувають відповідальність за прийняті рішення і, таким чином, більш мотивовані, щоб виконати їх» [2, с. 104].

Відтак, окрім визначення формальних вимог і правил роботи команди, для налагодження успішної роботи, керівник освітньої установи повинен особливу увагу приділити аналізу суб'єктивних факторів, зокрема з'ясувати мотивацію працівників, зрозуміти, чого саме вони хочуть досягти та які потреби задовольнити й врахувати ці особливості для уникнення непорозумінь, конфліктів, а також налагодження комфортної атмосфери партнерської взаємодії.

Відповідно до типів домінуючих мотивів, педагогічні працівники здебільшого проявляють три стратегії професійної поведінки досягнень: «ті, які досягають» — прагнуть успіху й самореалізації; «ті, які уникають» — виконавці, з пріоритетами задоволення почуття захищеності й досягнення матеріального добробуту; «товариські» — орієнтовані на розвиток позитивних стосунків і залучення у групу [3, с. 142-143].

Водночас у формуванні професійної команди слід також врахувати досвідченість, рівень професійної компетентності, а також психологічні особливості колег, притаманні їм стилі спілкування і взаємодії, толерантність, конфліктність. Лише гармонійне поєднання психологічно сумісних типів сприятиме злагоженості атмосфери та продуктивності роботи команди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мартинець Л. А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: [навч. посібн.]. Вінниця, 2018. 196 с.
2. Марцінковська О. Сучасні підходи до управління командами в контексті реалізації проекту. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2016. № 21. С. 102-108.
3. *Menedżer i kreator edukacji* / Pod redakcją Czesława Plewki i Henryka Bednarczyka. Radom. 2008. 368 s.

Мовнар В. В.

студентка магістратури

Шкабаріна М. А.

науковий керівник, к. пед. н., доцент

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

МОВЛЕННЄВА ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Одним з пріоритетних завдань у загальній системі підготовки дітей до школи посідає розвиток мовлення, адже саме завдяки мовленню як засобу спілкування індивідуальна свідомість людини, не обмежуючись особистим досвідом, збагачується досвідом інших людей. Оволодіння мовою і мовленням — необхідна умова соціалізації особистості дитини дошкільного віку [3].

Проблема мовленнєвої підготовки дітей до навчання у школі включає в себе поняття мовленнєвої компетенції, яка є однією з провідних базових характеристик особистості дошкільника, що формується у процесі його розвитку. Важливого значення у зв'язку

з цим набуває проблема наступності, спадкоємності і перспективності дошкільної та початкової освіти. Означеними позиціями обумовлюється необхідність цілеспрямованої, систематичної роботи щодо загальної і, зокрема, мовленнєвої підготовки дитини до навчання у школі, адже мовленнєвий розвиток особистості є одним з найважливіших показників її цілісності й самодостатності [2].

Підготовка дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі в педагогічному аспекті на сучасному етапі була предметом досліджень у працях багатьох учених (Л. Артемова, А. Богущ, Р. Буре, Т. Введенська, Е. Вільчковський, А. Давидчук, І. Дьоміна, В. Логінова, Т. Тарунтаєва, Ф. Яришева та ін.).

Мовленнєва підготовка дітей до школи передбачає навчання мови і розвиток мовлення дитини, що зводяться не лише до мовленнєвої діяльності, а до реалізації і використання мої системи. Мова і мовлення обслуговують і поєднують всі види діяльності дитини і така взаємодія різних видів пості передбачає наявність певних знань, умінь і навичок, є однією з базисних характеристик особистості, її компетентності [1, с. 23].

Аналіз науково-педагогічних досліджень дає змогу констатувати, що мовленнєва готовність старшого дошкільника до навчання в школі — це сформованість та певний рівень розвитку таких видів компетенцій: фонетичної, лексичної, діалогової, етичної та комунікативної компетенції [1-3].

Отже, критеріями мовленнєвої готовності дитини до навчання в школі у відповідності до окреслених вище компетенцій є наступні: фонетичний, лексичний, діалоговий, комунікативний.

Відповідно до кожного з виокремлених критеріїв нами виділено та охарактеризовано показники мовленнєвої готовності дитини до навчання в початковій школі (таблиця 1).

Отже, фонетичний критерій мовленнєвої готовності дитини до школи включає такі показники, як: правильна вимова звуків, розвиток фонематичного слуху, виразність мовлення; лексичний критерій характеризують такі показники, як: словниковий запас, розуміння семантики слів; граматичний критерій визначається морфологічною правильністю мовлення, синтаксичною будовою мовлення. У свою чергу діалоговий критерій визначається такими показниками: вміння будувати діалог з партнером, зв'язні висловлювання репродуктивного характеру, зв'язні висловлювання творчого характеру; натомість комунікативний критерій визначає наявність формул мовленнєвого етикету, виразність мовлення, ініціативність у спілкуванні.

Таблиця 1

Критерії та показники мовленнєвої готовності дітей до школи

Критерії	Показники
Фонетичний	- правильна вимова звуків - розвиток фонематичного слуху - виразність мовлення
Лексичний	- словниковий запас - розуміння семантики слів
Граматичний	- морфологічна правильність мовлення - синтаксична будова мовлення
Діалоговий	- вміння будувати діалог з партнером - зв'язні висловлювання репродуктивного характеру - зв'язні висловлювання творчого характеру
Комунікативний	- наявність формул мовленнєвого етикету - ініціативність у спілкуванні

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуш А. М., Шиліна Н. С. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання в школі: монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.
2. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2000. № 4. С. 11-14.
3. Паласевич І. Дошкільна лінгводидактика: метод. матеріали до самост. роботи студентів. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 148 с.

Моляка І. В.

аспірантка

Вашуленко М. С.

док. пед. наук, професор, академік НАПН України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
м. Глухів, Україна

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний освітній процес має вплив багатьох чинників, які сприяють його розвитку, що досить часто є викликом для суспільства. Віднедавна новим трендом стало дистанційне навчання. Дослідники вводять нове поняття до наукового обігу, розробляють відповідне методичне забезпечення, науково-теоретично й експериментально описують різні дистанційні форми навчання [1, с. 169-170]. Викладання таких дисциплін, як «Методика навчання англійської мови», «Методика навчання англійської мови у початковій школі», «Практична фонетика англійської мови» не стали винятками. Педагоги все частіше вдаються до адаптивних і гнучких методів і технік у роботі з навчальним матеріалом.

У даній науковій розвідці висвітлена спроба проаналізувати й поєднати традиційні форми навчання фонетики англійської мови з інтерактивними, інформаційними, які доречно застосовувати на заняттях за дистанційною формою навчання.

Традиційні методи й підходи до проблеми формування фонетичної компетентності, які пояснюють особливості фонетичних систем англійської й української мов та методик їх викладання у початковій школі, висвітлено у дослідженнях мовознавців, методистів і педагогів: Л. А. Булаховський, М. А. Жовтобрюх, Ю. О. Карпенко, П. П. Коструба, М. Ф. Наконечний, Л. І. Прокопова, Є. К. Тимченко, Н. І. Тоцька; М. С. Вашуленко, А. М. Богуш, Н. І. Тоцька, Л. М. Паламар, К. М. Плиско, Т. К. Донченко, О. М. Біляєв, О. Н. Хорошковська; В. Д. Аракін, В. А. Васильєв, М. П. Дворжецька, Н. Д. Лукіна, Г. П. Торсуєв; М. М. Галицька, І. В. Корунець, В. І. Кушнерик, О. І. Стеріополо та ін.

Дослідження з методики формування англomовної комунікативної компетентності можна поєднати із працями, які присвячені загальнотеоретичним питанням дистанційної освіти. Серед них виділяємо таких учених і педагогів: А. Андрєєв, В. Биков, Н. Жевакіна, Н. Корсунська, В. Кухаренко, Є. Полат, В. Солдаткін, О. Тихомірова, А. Хуторської, Д. Пейнтер, П. Валіатан та ін [1, с. 169].

Відмінною рисою процесу дистанційного навчання є поглиблена інтеграція інформаційних технологій у традиційну форму навчання, особливу увагу приділяємо інтернет

ресурсам [3, с. 579].

У теоретико-методичній літературі вчені класифікують наступні види дистанційного навчання залежно від типу взаємодії: «студент-навчальний матеріал», «студент-викладач», «студент-студент» та «студент-система» [2, с. 24-25].

З огляду на опрацьовану літературу й власний досвід педагогічної діяльності, виділяємо п'ять навчальних сайтів, інтернет ресурсів, що є засобами для формування англомовної фонетичної компетентності:

1) <https://learnenglishkids.britishcouncil.org/> – навчальний сайт для учнів початкової школи й студентів факультетів початкової освіти у закладах вищої освіти. Сайт містить розділи для ознайомлення з фонетичними одиницями, тренуванням вимови для її вдосконалення.

2) <https://www.newsinlevels.com/> – освітній сайт з новинами англійською за рівнями володіння мови з аудіо супроводом, що забезпечує ознайомлення з апроксимованою вимовою студентів.

3) <https://quizlet.com/latest> – навчальна програма (додаток) для вивчення слів, що містить аудіо супровід для прослуховування апроксимованої вимови й вправи для відпрацювання слів.

4) <https://fenglish.org/> – сайт з фільмами, серіалами, аудіо- й відеокурсами англійською мовою; універсальний сайт для самостійної чи індивідуальної роботи.

5) <https://prezi.com/> – навчальний ресурс для створення презентацій онлайн, що мають додаткові функції з внесення аудіо й відео файлів у структуру заняття з формування фонетичних навичок у говорінні, читанні чи аудіюванні англійською мовою.

Отже, сучасний інтернет простір демонструє велику кількість можливостей до реалізації дистанційного навчання у творчій та нестандартній манері. Відбір ресурсів вимагає категоризації й відповідності основним педагогічним принципам, що є важливим завданням для викладача. Проте тільки збалансоване поєднання традиційних методів навчання із сучасними, створить комфортні умови для реалізації основних форм дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврілова Н., Катасонова Ю. Теоретичні аспекти впровадження дистанційного навчання в Україні. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 1-2. С. 168-179.
2. Колос Ю. З., Федоренко Ю. П. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів під час дистанційного навчання іноземних мов. *Гуманітарний вісник Національного університету імені Юрія Кондратюка*. 2020. № 1-2. С. 21-27.
3. Овчаренко З. П. Інформаційні технології як засіб інтенсифікації вивчення англійської мови. *Молодий вчений*. 2018. № 3. С. 578-581.

Мороз О. М.

студентка магістратури

Мельничук Л. Б.

науковий керівник, к. пед. н., доцент

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ГУМАННОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасні динамічні перетворення у соціально-економічній сфері держави, зміни в освітніх пріоритетах посилюють увагу до особистості як активного суб'єкта життєтворення, до демократизації й гуманізації освітнього. Так, у Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні наголошується на пріоритетності морально-духовного розвитку особистості. Інтерес до процесу становлення гуманних взаємин пояснюється й визнанням дошкільного дитинства періодом фактичного становлення особистості, коли закладаються основи її моральної спрямованості [1].

Проблема гуманних взаємин у науковій літературі розглядається переважно у таких аспектах: особливості становлення у дошкільному віці ціннісного ставлення до однолітків (В. Павленчик, Т. Поніманська, Ю. Приходько, Т. Репіна); вплив соціальних емоцій на взаємодію дітей дошкільного віку (О. Запорожець, В. Котирло, Г. Кошелева, Я. Неверович, Л. Стрелкова); специфіка прояву гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Л. Артемова, В. Котирло, О. Смирнова).

Актуальність проблеми виховання гуманності в дошкільному віці зумовили необхідність обґрунтування діагностики сформованості гуманної поведінки дошкільників, а також виокремлення та характеристики її критеріїв, показників та рівнів.

Враховуючи аналіз науково-педагогічних досліджень сучасних учених [1-3], нами було виокремлено такі критерії та відповідні їм показники сформованості гуманної поведінки дітей дошкільного віку:

1) когнітивний, показником якого виступають: уявлення про гуманні якості і способи прояву гуманної поведінки (повнота, чіткість і конкретність);

2) мотиваційно-почуттєвий, який уміщує: гуманні почуття (здатність співчувати, наявність (відсутність) позитивно забарвлених емоцій у спілкуванні з оточуючими, задоволення від надання допомоги іншим, бажання виявити співчуття);

3) діяльнісно-поведінковий, який включає такі показники: гуманні вчинки (готовність діяти гуманно; стійкість проявів гуманності у змінених життєвих ситуаціях) [2].

На основі критеріїв і показників розвитку гуманної поведінки визначено рівні її сформованості у старших дошкільників:

Високий — повні, чіткі уявлення про гуманні якості і способи прояву гуманної поведінки; діти свідомо сприймають правила поведінки і здатні пов'язувати їх порушення з негативними наслідками для себе та інших; виявляють співчуття, співпереживання як в уявній, так і в реальній ситуаціях; отримують задоволення від надання допомоги, прояву співчуття, співпереживання; готові прийти на допомогу самостійно. Прояви гуманної поведінки характеризуються постійністю.

Достатній — відносно повні уявлення про гуманні якості і способи гуманної поведінки, однак іноді вони трактуються неточно. Діти усвідомлюють значення правил гуманної поведінки, але прояви гуманності мають нестійкий характер, коливаючись

від самостійних та ініціативних до ситуативних, зумовлених вибірковістю відносин, особистими інтересами. Прояв гуманної поведінки у змінених життєвих ситуаціях викликає труднощі.

Середній — уявлення про гуманні якості і способи гуманної поведінки неповні, не завжди чіткі; діти виявляють співчуття, співпереживання тільки в уявних ситуаціях; дотримуються норм гуманної поведінки у присутності дорослих із метою уникнення покарання чи отримання похвали.

Початковий — відсутні чіткі уявлення про гуманні якості і способи гуманної поведінки, у поведінці переважає егоїстична спрямованість, що виявляється у чванливості, зневажливому ставленні до оточуючих, нестриманості емоцій, невмінні надати допомогу оточуючим у разі потреби, виявити співчуття, співпереживання [3].

Отже, знання педагогами закладів дошкільної освіти критеріїв (когнітивний, мотиваційно-почуттєвий, діяльнісно-поведінковий), рівнів (високий, достатній, середній та початковий) надасть їм змоги на новому, якісно вищому рівні здійснювати діагностику сформованості гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку та на основі вихідних експериментальних даних моделювати освітній процес, спрямований на виховання гуманних цінностей дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Врочинська Л. І. Виховання досвіду і звички гуманної поведінки старшого дошкільника. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти: зб. наук. праць*. Вип. 1. Кременець, 2004. С. 140-143.
2. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності: монографія / за наук. Ред. Т. І. Поніманської, І. М. Дичківської. Рівне: Волинські обереги, 2012. 208 с.
3. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.

Суліменко О. М.

аспірантка

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна

ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ ЯК РІЗНОВИД ТИМЧАСОВОГО ВЛАШТУВАННЯ В УМОВАХ МАКСИМАЛЬНО НАБЛИЖЕНИХ ДО СІМ'Ї

Сім'я — найкраще природне середовище для зростання і розвитку дитини, згідно із Конвенцією ООН про права дитини. Українська держава дотримується сімейно-орієнтованого підходу щодо влаштування дітей, які опинились в складних життєвих обставинах, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Головним завданням якого є гідне та комфортно життя дитини у люблячій родині.

Відповідно до чинного законодавства влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування можливе до сімейних форм виховання, серед яких патронат над означеною категорією.

На сьогодні дослідженнями патронату над дітьми займаються такі українські дослідники, як: В. Борисова, В. Гопанчук, А. Заблоцький, Л. Зіолковська, Л. Лешанич, Т. Макійчук, Ю. Черновалюк.

Законодавчо діяльність патронату регулюють Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, Типовий договір про патронат над дитиною, Порядок оплати послуг патронатного вихователя та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя [5], ст. 1, ст. 23 Закон України «Про охорону дитинства» [1] та Сімейний кодекс України [6].

На загальнодержавному рівні інститут патронату функціонує з 2016 р. та знаходиться в стадії формування, адже патронатні вихователі мають недостатній рівень обізнаності та підготовки, з питань гендерного виховання та гендерної чутливості, тому потребують супроводу і допомоги фахівців, які навчають взаємодіяти з людиною незалежно від статі з орієнтацією на роботу з неконструктивними гендерними стереотипами, що заважають особі вийти із складних життєвих обставин, прояв по відношенню до дітей паритетності, емпатійного і толерантного ставлення, антисексиської поведінки тощо. Система знань патронатних вихователів повинна також включати інформацію щодо гендерних особливостей соціалізації, переживання життєвих труднощів, і спеціалізованої допомоги дітям.

Слід зазначити, що у Харківській області 2017 року розпочалося впровадження патронату над дитиною місцевими громадами, що дозволило скоротити перебування дитини у інтернатних закладах та стати ланцюжком між рідною або новою сім'єю.

На жаль, якщо дитина вилучається із родини її спочатку влаштовуються до лікарень, де поруч з ними перебувають хворі діти, а потім або до будинків дитини терміном до 6 місяців з правом продовжити перебування дитини, центрів соціально-психологічної реабілітації терміном до 9 місяців з правом продовжити перебування та закладів інституційного догляду та виховання дітей, в яких термін обмежено повноліттям. Враховуючи вище означене, відзначимо, що альтернативою може бути патронат, адже дитина залишиться проживати у своїй громаді та в умовах максимально наближених до сім'ї, свого соціального оточення.

Патронат — це не тільки тимчасовий догляд у родині сімейного патронатного вихователя, але й соціально-педагогічна підтримка та соціалізація особистості дитини у періоди подолання складних життєвих обставин або прийняття рішення щодо подальшого влаштування з урахуванням ідей недискримінаційного та гендерночутливого підходів [6].

Органом опіки та піклування приймається рішення щодо влаштування та терміну перебування дитини в патронатній сім'ї (до трьох місяців, але за наявності обставин може бути продовжений до шести місяців), а з патронатним вихователем укладається договір про патронат [5].

Відповідно до чинного законодавства патронатні вихователі повинні буди громадянами України, працездатними, мати житло, й не мати судимостей та протипоказань за станом здоров'я щодо виконання обов'язків патронатних вихователів. Обов'язковою вимогою є проходження навчання за спеціальними програмами (26 годин на теоретичний блок, 65 годин — на практичний блок, 29 годин — на самостійну роботу), які допоможуть опанувати всі нюанси роботи з дітьми, які через складні життєві обставини не можуть бути у рідній сім'ї [4]. Також, свої обов'язки вони виконують на платній основі (обсягом п'ять прожиткових мінімумів для працездатних осіб та соціальної допомоги на кожному влаштовану в сім'ю патронатного вихователя дитину обсягом 2,5 прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, для дітей з інвалідністю — 3,5 прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку на місяць).

Варто зазначити, що це є важливим моментом, який сприяє якісному впровадженню допомоги дітям у формі патронату, врахування ідей недискримінаційного та гендерно-чутливого підходів та всіх соціально-психологічних особливостей дітей, які проживають поза родиною й попереднього «примірювання» кандидатами в патронатні вихователі нових соціальних ролей.

На жаль, попри всю важливість та доцільність, на сьогодні в Україні інститут патронату розвивається досить повільними темпами, зокрема, це викликано низькою поінформованістю суспільства, широкої громадськості про переваги патронату, відсутністю бажаючих осіб ставати патронатними вихователями, відсутністю у наміру та бажання допомогти дітям, в тому числі дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування.

У цілому, в ході проведеного дослідження нами було розглянуто, патронат як форму сімейного виховання, яка дає змогу кожній дитині реалізувати своє право на догляд і виховання у сприятливому сімейному середовищі. Доведено, що запровадження патронату дозволяє забезпечити проживання дітей означеної категорії у своїй територіальній громаді, можливість підтримувати зв'язок з батьками та попередити потрапляння дітей до лікарень, будинків дитини, центрів соціально-психологічної реабілітації, закладів інституційного догляду та виховання дітей

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2011 року № 2402-III // [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>. (Дата звернення 05.07.2021).
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII // [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>. (Дата звернення 05.07.2021).
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року // [Електронний ресурс].— Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (Дата звернення 05.07.2021).
4. Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.08.2017 року № 1349 «Про затвердження Програми підготовки патронатних вихователів» // [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1349739-17#Text>. (Дата звернення 05.07.2021).
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення патронату над дитиною» від 16 березня 2017 року № 148 // [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-%D0%BF#Text>. (Дата звернення 05.07.2021).
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2001 року № 2947-III // [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. (Дата звернення 05.07.2021).

Протасова А. С.

аспірант

Артемюва Л. В.

д. п. н., професор

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна

PEDAGOGICAL PROCESS OF TEACHING CHILDREN: KEY PRINCIPLES

The pedagogical process of teaching children basic movements and the development of motor skills is based on the implementation of didactic principles, which express the objective patterns that determine the system of requirements for the organization, content and methods of teaching. The method of teaching motor actions is part of general didactics, it contains

the same principles of learning as general didactics [1]. However, the substantive side of each principle and ways to implement it have their own specifics. The principles of learning motor actions include: the principle of the educational nature of learning, the principles of consciousness and activity, clarity, accessibility and individualization, systematicity and consistency, strength. These principles of didactics are closely interrelated and constitute a single system of education, which is implemented in the process of physical education in preschool [2].

The principle of the educational nature of learning. This principle reflects the need to ensure in the process of physical education the creation of the most favorable conditions for the formation of moral and volitional traits as the basis of everyday behavior of children.

The specificity of the influence of various organizational forms of physical culture on the education of moral and volitional qualities is that to achieve some success. performing physical exercises, children show perseverance, discipline, the ability to mobilize their physical and spiritual strength.

In the process of learning children's motor actions, collective activity prevails. In this joint practical activity, the child shows a sense of friendship and camaraderie to their peers, learning to follow the rules of conduct in accordance with moral norms.

When performing various exercises, the child shows strong-willed efforts to overcome feelings of insecurity, sometimes fear (performing jumps, balance exercises, climbing the gymnastic wall, etc.). Due to repeated repetitions of these exercises in children are brought up courage, determination, persistence.

In order to ensure the moral education of children in the process of learning physical exercises, the teacher must see and skillfully use both in the teaching material and in teaching methods significant potential opportunities for educational impact of physical culture on the child's personality. The teacher also educates children by his example[3].

Justice, kindness, humanity, principled attitude towards children — the main conditions for the organization of the entire educational process in preschool.

Therefore, we must remember that compliance with the requirements of pedagogical ethics, the ability to organize and maintain good relationships in the group during classes, moving games, morning gymnastics significantly contributes to the education of positive moral and volitional traits of the child.

The principle of consciousness and activity involves the relationship of pedagogical guidance in the process of physical education with the consciousness and active motor activity of children.

The scientific development of this principle was given by PF Lesgaft, who proposed in the pedagogical activities of physical education to form in children the skills of

the least expenditure of physical effort and the shortest period of time consciously do the most physical work.

When learning physical exercises, the child must imagine how to perform a motor action, know the basic requirements for its technique, be aware (in the senior preschool age), for what purpose this movement is studied and what is its practical application.

At the same time, the educator's systematic assessment of the child's movements and encouragement to achieve certain results of mastering them is essential [2].

An important factor that determines the activity of children is their interest in the exercises offered. Selection of interesting and accessible for children physical exercises, the use of simulation and play tasks contribute to the development of the child's interest in the exercises being studied.

Kids are happy to jump like «bunnies»; go on a log, as on «bridge across the river», etc. Exercise is inherently associated with feelings of joy, cheerfulness and other positive emotions. With the right and emotional conduct of classes, the influence of this factor increases and can become one of the important moments in the awakening and development of children's interest in exercise.

To activate the group, all children need to be busy during classes performing movements. For this purpose, it is advisable to use more manuals, apply the best methods of organizing children during exercise (frontal, streaming, etc.), to avoid unnecessary waste of time in class.

Of particular importance for preschoolers is the connection between the sensory image and the figurative word. According to the mechanism of conditioned-reflex connections, it can cause those actions that cause sensory stimuli (IP Pavlov, LO Obelia, etc.).

However, the word acquires such a meaning if it is based on the motor experience of children. The younger the child, the poorer his motor experience and the more place is occupied by visual aids. Children 3-6 years old are characterized by objective, figurative thinking [1].

Therefore, with the spread of motor experience of older preschoolers, the role of the word as a means of indirect visualization increases significantly. These children should, with the help of intelligible, figurative explanations, organically connect clarity by understanding the essence of the motor actions being studied, their purpose, rules of execution, and so on.

The principle of accessibility and individualization. The process of motor formation skills and development of physical qualities are carried out taking into account age and gender, the state of health of the child and his motor fitness. Successful implementation of this principle determines the health-improving effect of the pedagogical process aimed at strengthening health, improving physical development and the formation of motor fitness of the child.

The need to comply with this principle is due to the fact that exercise, affecting the vital functions of the body, can have negative consequences with significant physical activity, which do not take into account the anatomical and physiological characteristics of the child. The availability of physical exercises depends on the motor readiness of the child and the objective difficulties inherent in each of the studied movements (coordination complexity, intensity, etc.) [3].

Availability does not mean intentional restriction loads during exercise. Sometimes educators underestimate the ability of children, which is manifested in the reduction of physical activity during morning gymnastics, moving games and physical education classes.

Increasing the load within the limits available to children, taking into account the anatomical and physiological features of this age cause favorable changes in the child's body, strengthens it.

In the process of physical education, the boundaries of what is available change. At increasing the fitness of the body increases the requirements that apply to preschoolers in the process of learning exercises and developing their motor skills [2].

The formation of new skills and abilities is based on previously acquired movements. Therefore, pedagogical rules «from the known to the unknown», from «learned to unlearned» require the distribution of program material so that the content of each previous lesson led children to learn new exercises in the next lesson. The implementation of this principle requires compliance with the rules from «simple to complex», from «easy to difficult». The concepts of «simple» and «complex» refer mainly to the structure of motor action.

In the process of physical education, an individual approach is based on a deep study of each child: health, physical development, level of development of movements, interests, etc. Knowledge of the pros and cons personality helps the teacher to find the right way to

optimally influence the physical development and health of the child [3].

Physiological capabilities of the body, health, mental qualities of children even the same age group is always different. Individual information takes place in the assimilation of movements, the nature of the body's response to the proposed load, the duration of recovery after it. All this requires mandatory individualization of educational work on physical culture of preschool children.

Individual approach in the process of physical education of preschoolers is expressed in the differentiation of educational tasks and ways of their implementation, norms of physical activity and means of their regulation of methods and techniques of didactics in accordance with the individual characteristics of the child's body [3].

The content of each of the considered principles of didactics is closely connected, because they reflect the individual aspects and patterns of the same pedagogical process. Each of the considered principles cannot be implemented to the fullest extent if others are ignored. Only on the basis of unity didactic principles achieved the greatest effectiveness of each of them.

REFERENCES:

1. Trainer K. American Institute for Research. Study of deeper learning: Opportunities and outcomes. Retrieved 9 October 2017 (2017). No8. P. 10-15 <https://www.air.org>
2. Reinere H. Peer observation, feedback and reflection: A practical guide for teachers. Melbourne: Department of Education and Training, Victoria. DET. (2018). Available from: <http://www.education.vic.gov.au/school/teachers/teachingresources/practice>
3. Otero, G. Connecting school, family and the community: The power of positive relationships. .East Melbourne: Centre for Strategic Education Seminar series. No3. P. 56-67 (2016).

Пушкарьова Т.О.

д.пед.н., професор, член-кореспондент НАПН України,
начальник відділу проектної діяльності
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України,
м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСАЙТ-НАВЧАННЯ

Англійське слово інсайт перекладається, як осяяння. Саме цим словом визначається момент знаходження ідеї. Термін інсайт-навчання в першу чергу відповідає саме цьому змісту. Мова про навчання творчому мисленню, творчим підходам до вирішення різноманітних задач.

Перш ніж розповісти про побудову, теоретичні засади та зміст курсу кілька слів про запит на розвиток дітей у цьому напрямку. Про важливість та актуальність креативності, як здатності генерування ідей, сьогодні не розповідає хіба що ледачий. Вже навіть з'явилась ціла галузь під назвою креативна економіка [1], яка розвивається шаленими темпами і починає складати немаленький відсоток загального продукту країн. Відмінність цієї галузі у тому, що вона залучає усього один ресурс у світі - це людський мозок. Це інтелектуальна сфера діяльності, де мислення, його розробленість, якість та навички роблять усю роботу. Може саме інсайт-навчання – це відповідь запиту часу? Креативність сьогодні все більше стає трендом. Це вже не привілеї реклами, дизайну, мистецтв – це риса сучасного творчого підприємця. Саме перед ними вже сьогодні стоять питання, як виділитися, що придумати нового, як бути несхожим на

тисячі інших? Недарма компанія IBM, опитавши 1500 своїх співробітників визначила креативність, як «leadership №1» [2].

Окрім таких глобальних, зовнішніх факторів актуальності навчання креативності, є й звичайні, позачасові потреби у виховання дитини різнопланової, різносторонньої, гармонійно розвинутої. Дитини, яка здатна завдяки опанованим творчим навичкам змінювати світ, вносити у нього нове і корисне. Ці ідеї повністю співпадають з цілями холістичного підходу [3]. Але через творчість, через заняття, де формуються правильні підходи до вирішення задач, закладена ще ідея актуалізації людини. Актуальність початку такого навчання із школи зумовлена ще й тим, що цей вік – вік формування підходів і засад, формування розуміння дитини, як влаштовано світ, і яке саме її місце у ньому. Недаремно за думкою відомого психолога М.Чиксентмихайі, високі досягнення творча особистість демонструє в результаті «работы в конкретном домене, причём начинается она ещё в детстве» [4]. Саме у дитинстві відкриття зроблені дитиною, впливають на все подальше її життя. Звісно, не всі діти стають геніями, але самостійність, впевненість, яка розвивається при вирішенні творчих завдань, згодом допомагає набагато краще адаптуватися їй у будь яких умовах. Винахідливість – ще одна риса, яку має на меті розвинути інсайт-навчання теж на часі завжди. Виходячи із цього, інсайт-навчання має на меті розвинути як ментальні, так і психологічні здібності дитини.

Теоретичні засади інсайт-навчання ґрунтуються на розуміння творчого процесу як такого. Творчий процес за своєю структурою включає у себе ланцюг етапів, де чітко видно взаємодію раціональних та ірраціональних підходів. Свідомий рівень творчості передбачає постановку творчої задачі, збір, аналіз інформації по темі, а також осмислення результатів пошуку. Ірраціональний - це етап рекомбінації досвіду, вільний синтез і продукування можливих припущень та ідей [5]. Взаємодія цих підходів над рішенням творчої задачі – демонструє діалектику творчого пошуку. Письменник Ю.Б. Рюріков так описує цю взаємодію: «Творческий поток — это всегда двуречие подсознательных и сознательных течений. Сознание — дирижер, распорядитель поиска, подсознание — разведчик новых земель. Два крыла синей птицы творчества» [6].

Дуже часто сьогодні можна зустріти опис творчого акту у ракурсі взаємодії правої та лівої скроні півкуль головного мозку, що, по суті відображає раціональність та ірраціональність з точки зору фізіології. При цьому поп-підхід акцентує увагу на розвитку правої півкулі, нібито вона є більш творчою. Хоча останні дослідження, які сьогодні стали можливими завдяки надсучасним приборам надають такі дані: картина розвинутого мислення на відміну від нерозвинутого – це більша чи менша мозкова активність двох півкуль. Розвинуте мислення під час творчого акту, задіє більше можливих комбінацій, більше «досвіду» і внаслідок цього отримує більш якісні результати. Нерозвинуте мислення у той саме час, візуально представляє собою значно біднішу картину [6]. Звідси справедливо звучить цитата відомого винахідника у галузі біології та хімії Луї Пастера: «Счастье улыбается только хорошо подготовленному уму».

Традиція розвитку творчого мислення дітей має багато доробків. Свого часу Дж. Гілфорд, голова асоціації психологів США бачив розвиток креативності, як загальнонаціональну проблему, вирішувати яку необхідно змалку. Як метод розвитку креативності він пропонував генерувати якомога більше ідей, таким чином долаючи стереотипи та шаблони. Інший дослідник творчості, автор всім відомого Мозкового штурму А.Осборн виконував різноманітні творчі вправи із дітьми віком від 9 років, при цьому отримуючи практичні результати [7]. Інший теоретик творчості Е Торренс запропонував тест з креативного мислення, на кшталт тесту з IQ. Цей тест вважається «золотим»

і в наші дні, а в адаптації до мислення дітей має редакцію Є. Тунік [8]. Згідно цього тесту вимірювання креативності проходить через виявлення таких рис мислення, як гнучкість, оригінальність, продуктивність, та розробленість ідеї. Актуальність такого підходу до вимірювання креативного мислення залишається і в наші дні. Багато уваги розвитку творчого мислення дітей та підлітків приділив інший теоретик Едвард де Боно. У книзі «Латеральне мислення» він дивився на творчість та креативність, як здатність пересилити шаблон [9].

Окремою, масштабною системою у питанні управління та навчання творчості на сьогодні є ТВВЗ (ТРИЗ) Його автор Г.А. Альтшуллер, дослідивши більш ніж тисячі біографій великих винахідників, творців, прийшов до висновку, що все, що заважає якісному творчому результату – це інерція мислення. В основі ТВВЗ- педагогіки лежать наступні тези: «знання важнее природных ресурсов; навыки важнее знаний; умение обучаться важнее навыков; умение творчески перерабатывать знания важнее умения обучаться» [10].

Що до технік творчого пошуку, то інсайт-навчання тут опирається на 5 відомих систем. Їх засади в тій чи іншій мірі знаходять відображення у програмі курсу, виходячи із віку учня. Це такі системи, як мозковий штурм (А. Осборн), синектика (У. Гордон), морфологічний аналіз (Ф. Цвіккі), метод фокальних об'єктів (Ч. Вайтінг), та метод контрольних запитань(А. Осборн) [11].

Підсумуємо:

1. Інсайт-навчання опирається на розуміння творчого процесу як такого, і вбачає необхідність комплексного підходу у розвитку творчого мислення дітей. Важливим і значущим для нього є, з одного боку здатність аналізувати, ставити вірні запитання, виділяти головне, вміти порівнювати предмети, виходячи із їх властивостей. З іншого – на базі розвинутої уяви вміти вільно трансформувати предмет, поєднувати протилежності, стикувати різні за змістом контексти та сенси, наділяючи все це власним індивідуальним рішенням.

2. Інсайт-навчання опирається з одного боку на поняття креативності, виходячи з таких його параметрів, як гнучкість, оригінальність, продуктивність, та розробленість ідеї.

3. Інсайт-навчання опирається також на розробки ТВВЗ – педагогіки, де мисленню за зразком протипоставляється здатність самостійно знаходити рішення через різні види завдань.

Курс Інсайт-навчання включає дві програми - одна для дітей початкової школи, друга – для середньої. Для молодшої школи інсайт-навчання ставить перед собою завдання закласти основи творчого мислення, первісні навички обробки інформації. Для середньої школи інсайт-навчання пропонує більш розширену програму. Окрім розвитку креативних якостей та вирішення проблем та задач із самого життя (відкриті задачі), вона передбачає ознайомлення із основними техніками креативного пошуку. У учнів також буде можливість вирішити конкретні рекламні, дизайнерські, винахідницькі кейси.

У підсумку ще раз хотіли б зазначити, що цілями інсайт-навчання є гармонійний розвиток учня, його здатність вміти поєднувати раціональні та ірраціональні підходи у творчості. Уява, фантазія, системне мислення, знання певних прийомів креативності – все має органічно поєднується у інсайт-навчанні у одну систему. Систему розвитку людини, яка вже спроможна змалку на творчий акт і на цікавий, індивідуальний його результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее. – М. : Классика-XXI, 2011. – 430 с.
2. Po Bronson and Ashley Marryman «The creativity crisis» URL: <http://www.newsweek.com/2010/07/10/the-creativity-crisis.print.html>
3. Максименко В.П. Дидактика: курс лекцій: Навч. посіб. / В. П. Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – 222 с.
4. Михай Чиксентмихайи, Креативность. Поток. Психология открытий и изобретений, М., «Карьера Пресс», 2013 . с. 228-229.
5. Симонов П.В., Избранные труды в 2-х томах, Мозг: эмоции, потребности, поведение, Том 1, М., «Наука», 2004. 511с.
6. А.Т. Шумилин « Проблемы теории творчества» гл 8. URL: <http://serendip.narod.ru/voir/metod/shumilin/index.html>
7. Po Bronson and Ashley Marryman «The creativity crisis» URL: <http://www.newsweek.com/2010/07/10/the-creativity-crisis.print.html>
8. Е.Туник. «Диагностика креативности. Тест Е Торренса». Речь. 2006. 422с
9. Е. де Боно «Латеральное мышление». Минск. 2005. Стр 14.
10. А. Гин «ТРИЗ педагогика». URL: https://bookz.ru/authors/anatolii-gin/triz-ped_458/1-triz-ped_458.html
11. В. Петров «5 методов активации творчества». Москва. 2016. 622с.
12. Элитный персонал. Приложение «Insider карьера». 2007. № 5. С. 12.

Равлінко Г. В.

магістрантка

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ВИХОВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОДНОЛІТКІВ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Проблема етичного розвитку, або формування моральних якостей особистості дошкільнят, стояла перед педагогами завжди. Важливість цього завдання очевидна. Саме в дошкільному віці складаються основні етичні інстанції, оформляються і зміцнюються основи особистості і ставлення до інших людей. Разом з тим методи такого виховання далеко не очевидні і являють серйозну психолого-педагогічну проблему [4, с. 45].

На думку Т. І. Бібаєвої, сформовані відносини в дошкільному дитинстві будуть фундаментом для подальшого розвитку особистості кожного вихованця. Розвиток дитини з перших днів життя здійснюється не тільки за допомогою організованого виховання, але в результаті стихійних впливів природи, сім'ї, суспільства, однолітків, засобів масової інформації, випадкових спостережень. У сучасному світі, де панує жорстокість, егоїзм, необхідно вчити дитину уважним доброзичливим відносинам в сприятливий для цього період, використовуючи доступну діяльність [1, с. 67]. О. М. Госюхіна зазначає: «... З огляду на те, що соціальна спрямованість особистості проявляється і формується в стосунках, надзвичайно важливо, щоб домінуючими були гуманні відносини, одним з важливих компонентів яких є доброзичливість. Доброзичливі відносини — продукт соціально обумовленого змісту спілкування. Спілкування, будучи найважливішою соціальною потребою розвинутої особистості, невіддільне від відносин» [2, с. 46].

Науковцем З. П. Красношлик було виділено психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку, які необхідно враховувати при формуванні відносин з оточуючими:

- в старшому дошкільному віці значно активніше і наполегливіше, ніж на попередніх вікових щаблях, виявляється потреба в спілкуванні з однолітками. Це створює природну передумову, яка полегшує завдання формування гуманності в спілкуванні дітей;
- в даному віці відбувається активне освоєння норм моральності. Психологи Л. І. Божович, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін та ін. визначають старший вік як період за-своєння найважливіших «моральних інстанцій», прояви наполегливого інтересу дітей до норм і правил, які регулюють поведінку в колективі;
- в старшому дошкільному віці починає активно проявлятися інтерес до внутрішнього світу іншої людини, до його почуттів, переживань, розвивається емпатія, без чого виховання гуманного ставлення до людей є неможливим [3].

Отже, дошкільний вік є вирішальним періодом розвитку дитини, в цьому віці закладаються базові основи особистості, формуються різні види діяльності, виникає здатність до довільності поведінки, здатність співвідносити власні бажання і потреби з бажаннями і потребами інших людей, активно розвивається емоційно-вольова сфера. Також відбувається динамічний розвиток міжособистісних відносин дітей у спілкуванні, в різних видах діяльності, перш за все, в ігровій. В цей час закладаються основи дружелюбності, терпимості, чуйності в міжособистісних стосунках. Таким чином, виховання доброзичливого ставлення до однолітків у старших дошкільників є актуальною психолого-педагогічною проблемою, що потребує подальших теоретичних та практичних пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабаева Т. И., Римашевская Л. С. Как развить взаимоотношения и сотрудничество дошкольников в детском саду. СПб.: Детство-Пресс, 2012. 172 с.
2. Госюхина О. М. Влияние самостоятельных игровых объединений на формирование доброжелательных отношений дошкольников: автореф. дис. канд. психол. наук. М., 2014. 124 с.
3. Красношлык З. П. Формирование доброжелательных отношений у детей старшего дошкольного возраста. Методика обучения и воспитания и практика 2017/2018 учебного года: сборник материалов III Международной научно-практической конференции Новосибирск, 30 января — 13 2018 года. Новосибирск: Общество с ограниченной ответственностью «Центр развития научного сотрудничества», 2018. С. 115-121.
4. Лисина М. И. Генезис форм общения у детей. В кн.: Принцип развития в психологии / Под ред. Л. И. Анцыферовой. М., 1999. С. 268-295.

Радченя І. В.

к. п. н., старший лаборант
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ЖИТТЄВОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИКЛАДАЧА ЯК ЧИННИК РЕАЛІЗАЦІЇ НОВАЦІЙ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні педагогічна освіта забезпечує кадрами всі царини життя, а необхідність її модернізації визначається завданнями, зокрема внутрішніми закономірностями розвитку й перспективними потребами суспільства та держави — усе це вимагає нових підходів до підготовки вчителя.

«Життєвотворчий учитель» — це автентична особистість впевнена у власних силах, яка прагне до самореалізації, має свою індивідуальність та гнучкість, критичність і високий ступінь рефлексії, володіє і креативно використовує свої професійно-педагогічні

знання, розумові та життєвотворчі уміння і навички; а «життєвотворчий потенціал майбутнього вчителя початкових класів» є інтегральним утворенням, що віддзеркалює міру можливостей актуалізації внутрішніх ресурсів особистості в продуктивній професійній діяльності, і характеризується єдністю компонентів креативної й ціннісно-сміслової сфери [2, с. 3].

Основоположні ідеї змін фахової підготовки педагогічних кадрів базуються на законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 рр. (2014), Концепції «Нова українська школа» (2016). У цих нормативних документах уперше з'являються вимоги до формування вмотивованого вчителя, який може адекватно реагувати на новації, реалізувати навички дослідника, компетентності, що сприяють швидкому освоєнню інформаційного поля, здатного ухвалювати нестандартні рішення зі сформованим життєвотворчим потенціалом.

Життєвотворчий потенціал викладача виступає як чинник реалізації новацій в освітній діяльності. Свій потенціал викладач може реалізувати крізь призму нової освітньої програми, а саме «Початкова освіта. Лікувальна педагогіка». Вона передбачає набуття комплексу компетентностей у галузі початкової освіти, необхідних для здійснення професійної діяльності, формування і розвиток професійної компетентності для здійснення дослідницької та інноваційної діяльності в галузі початкової освіти з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів, що зумовлює необхідність створення спеціальних умов для можливості успішного навчання кожної дитини, зокрема дітей з особливими освітніми потребами, з метою забезпечення освітнього процесу початкової школи, ураховуючи сучасні тенденції розвитку освіти, її інтеграцію в європейський простір. Програма носить практико-орієнтовний характер навчання спрямований на підготовку вчителів початкових класів, формування інтегральної, загальних і фахових компетентностей, soft skills, забезпечення організації та розвитку освітнього процесу початкової школи та роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Освітньою програмою передбачена значна кількість практик на всіх курсах навчання [1, с. 5].

Отже, життєвотворчий потенціал викладача є чинником реалізації новацій в освітній діяльності передусім крізь призму освітніх програм, які враховують запити сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Освітня програма «Початкова освіта. Лікувальна педагогіка». 2021. 23 с. URL: http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osv%D1%96tn%D1%96_programi/Osvitni_programu_bakalavr/2021_rik/Pochatkova_osvita_likuvalna_pedagogika.pdf.
2. Радченя І. В. Формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис...канд. пед. наук: 13.00.04 / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. 283 с.

Ісакова О. І.

к. ф. н., доцент

Рош В. М.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного,

м. Мелітополь, Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

В основі соціально-економічного розвитку інформаційного суспільства лежить не матеріальне виробництво, а виробництво інформації та знань. Для будь-якої країни ступінь її економічного і технологічного розвитку, добробуту суспільства пропорційні середньому рівню знань, умінь, навичок і кваліфікацій її активного населення [1, с. 67]. Люди з високою кваліфікацією краще пристосовані до можливих змін профілю роботи, менше вразливі у випадках її втрати, спроможні оновлювати і підвищувати рівень своїх знань і вмінь. Розвиток високих технологій у все більших масштабах підвищує попит на інтелектуальність в освіті широких мас населення будь-якої країни. Це кардинально змінює стан системи освіти в суспільстві, її інституційний статус. Освіта стає не лише інструментом взаємопроникнення знань і технологій у глобальному масштабі, а й засобом боротьби за ринок, розв'язання геополітичних завдань.

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) — це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для людини час та у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Іншими словами, дистанційне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації. Еволюція в цьому напрямку зумовила те, що в сучасному розумінні дистанційне навчання — це сучасна форма освіти, в якій інтегровані елементи всіх видів навчання на основі використання новітніх комп'ютерних і телекомунікаційних технологій [2, с. 78].

Насамперед, дистанційна освіта — це відкрита система навчання, що передбачає активне спілкування між викладачем і студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Ця форма навчання дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання, завдяки Інтернету, який охоплює широкі шари суспільства та стає важливим фактором його розвитку. Слід зауважити, що дистанційне навчання не є антагоністичним щодо очної та заочної форм навчання. Воно природно інтегрується в ці системи, доповнюючи й розвиваючи їх, що сприяє створенню мобільного навчального середовища.

Система дистанційного навчання розрахована переважно на людей достатньо свідомих, які не потребують постійного контролю з боку викладача. Тому важливу роль при дистанційному навчанні відіграє мотивація слухачів, їхня здатність до самоорганізації. Найбільш важливими компонентами дистанційного навчання є: створення практичних ситуацій під час навчального процесу, можливість для студента проявити себе, самореалізуватися, чіткість організації навчального процесу та індивідуального підходу.

У сучасних умовах, що вимагають постійного систематичного оновлення професійних знань та умінь спеціаліста, зростають і можливості доступу користувача до різноманітних ресурсів інформації, в тому числі засобів мультимедіа. Саме на використанні сучасних інформаційних технологій та засобів комунікації (телебачення, відео- та ау-

діозасоби навчання, комп'ютерні глобальні та локальні мережі) базується дистанційне навчання.

Незважаючи на досить об'ємний перелік позитивних якостей дистанційної освіти, як і в будь-якій іншій формі навчання, в ній можна виділити кілька недоліків. Перш за все це ускладнена ідентифікація дистанційних студентів, оскільки на сучасному етапі розвитку технологій перевірити, хто ж саме здає екзамен досить складно. Однак, ВНЗ, які надають можливість навчання на дистанційних курсах, знайшли вихід з ситуації в обов'язковій присутності студента на кількох екзаменах у вищому навчальному закладі. При цьому є обов'язковим надання документів, що підтверджують особу. Крім того, досить вагомим проблемою є низька пропускна спроможність електронної мережі під час навчальних чи екзаменаційних телеконференцій. Від цього, передовсім, страждають дистанційні студенти невеликих містечок України, яким, власне, найбільше підходить дистанційна освіта через географічну віддаленість від наукових осередків [3, с. 308].

Серед важливих недоліків дистанційної форми освіти в Україні варто також виділити недостатній безпосередній контакт між персональним викладачем та дистанційним студентом через надзвичайну професійну завантаженість вітчизняних педагогів.

Дистанційна освіта в Україні не відповідає вимогам, що ставляться до інформаційного суспільства і не забезпечує повноцінного входження України в міжнародний освітній простір. Щоб система дистанційного навчання зайняла гідне місце в системі освіти України, потрібно, передовсім, створити глобальну комп'ютерну мережу освіти й науки, оскільки саме комп'ютер дає змогу отримувати навчальний матеріал, є водночас і бібліотекою, і центром довідкової інформації, і комунікативним центром, що робить його одним з учасників реалізації програми безперервної освіти в Україні.

Для подальшого розвитку ринку освітніх послуг, вирішення низки соціальних проблем, реального впровадження дистанційної освіти у вітчизняну освіту необхідно:

- осмислення на державному рівні, органами управління освітою, керівництвом та професорсько-викладацьким складом навчальних закладів, широкими педагогічними спільнотами доцільності й об'єктивної необхідності та можливості впровадження дистанційного навчання у вітчизняну освіту;

- створення науково обґрунтованої системи освіти та умов, що забезпечать її стійке функціонування та подальший розвиток. Для запобігання кон'юнктурних підходів та помилок минулого (програмоване навчання тощо) необхідно з самого початку надати системі соціально-педагогічну спрямованість. Застосування в дистанційній освіті телекомунікаційних мереж та сучасних інформаційних технологій — умова необхідна але недостатня;

- використовуючи існуючі та новостворені телекомунікаційні мережі доцільно, насамперед, прискореними темпами формувати у Web-середовищі систематизований вітчизняний освітній простір як інформаційну основу розгортання повномасштабної системи дистанційної освіти;

- з урахуванням нових функцій викладача та особливостей навчання в системі дистанційної освіти забезпечити підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для дистанційного навчання, насамперед в галузі застосування у навчанні телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій [4, с. 327].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмитренко П. В., Пасічник Ю. А. Дистанційна освіта. Київ.: НПУ, 2020. 225 с.
2. Ісакова О. І. Вища освіта в Україні як соціокультурний феномен. Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, Україна, 14-15 серпня 2020 року). — Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація»,

2020. — 78 с.

3. Ісакова Олена, Басва Ольга. Проблеми розвитку вищої освіти в Україні: соціально-філософський аспект. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка/ [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря]. — Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. — Вип.31. Том 3. — 320 с.

4. Трайнев В. А. Информационные коммуникационные педагогические технологии. Київ.: Освіта, 2018. 327 с.

Рудчик Н. С.

здобувачка вищої освіти

Хомяк Н. В.

науковий керівник

Комунальний заклад вищої освіти Луцький педагогічний коледж

Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

РОЛЬ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Однією із головних умов підвищення рівня навчально-виховного процесу є удосконалення навчально-матеріальної бази загальноосвітньої школи. Навчальне устаткування стало невід'ємною частиною уроку. Робота з ним для учнів — це джерело нових знань і засіб для засвоєння, узагальнення, повторення вивченого матеріалу. Щоб підвищити рівень засвоєння матеріалу на уроках природознавства, необхідно використовувати різноманітні засоби наочності. Вони, як свідчить практика, істотно підвищують ефективність навчання.

На уроках природознавства основною метою є розвиток дитини через вивчення природи, її закономірностей. Вивчення явищ природи неможливо уявити без такого практичного методу як дослід. Він має важливе значення для розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів:

- дає можливість побачити різноманітні процеси, властивості природних об'єктів, зрозуміти сутність природних явищ;
- сприяє формуванню матеріалістичного усвідомлення фактів і явищ природи, виховання спостережливості, мислення, мовлення молодших школярів.

Досліди у навчальному процесі можуть виконувати дві функції — демонстраційно-ілюстративну і дослідницьку. У першому випадку вони виступають зазвичай засобом закріплення раніше засвоєних учнями знань, умінь і навичок. В іншому разі дослід виступають засобом здобуття нових знань учнями. Це — дослідницька функція [2].

Дослід як метод навчання є способом взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів: учитель керує, організовує, планує, контролює, стимулює, корегує, аналізує й оцінює діяльністю учнів, спрямовує на вивчення предметів і явищ природи у спеціально створених умовах шляхом зміни об'єктів або умов їх протікання з використанням відповідних приладів і матеріалів.

Досліди можуть бути джерелом живого споглядання, підставою для абстрактного мислення і критерієм істинності суджень учителя і учнів, що висловлюються на уроках. І дійсно, дослід визначає зв'язок між явищами [2].

Більшість природознавчих уявлень і елементарних понять формується тільки на ос-

нові дослідів.

Так, щоб з'ясувати, яке значення води для життя рослин, проводиться дослід: одну рослину поливають, а іншу — тимчасово ні. Спостереження ведеться за кольором листя, стебла (якісні ознаки), вимірюється висота рослини під час досліду (кількісна ознака), порівнюються відповідні характеристики обох рослин. Відмінність пояснюється відсутністю води, тобто визначається умова росту рослин. За допомогою дослідів визначаються і наслідки, до яких призводить зміна умов існування об'єкта (наприклад, зміна умов життя рослини: кількість світла, тепла, води тощо), а також причини, тобто умови, за яких виникає відомий наслідок [3].

Проведення дослідів має важливе навчальне й виховне значення. Вони дають можливість виховувати у дітей дослідницький підхід у здобуванні знань, збуджувати у них інтерес до природи. Учні набувають умінь і навичок користуватися нескладним лабораторним обладнанням, а головне — спостерігати явища, розкривати причини, які викликали їхню зміну. Мислення учнів спрямовується на аналіз і синтез. Під керівництвом учителя вони вчаться виділяти істотні ознаки предметів, установлювати між ними подібність, узагальнювати, робити висновки. Постановка досліду збуджує інтерес учнів, розвиває їх спостережливість і мислення [1].

Проведення дослідів має важливе навчальне й виховне значення лише тоді, коли методика проведення досліду була проведена правильно. Варто відзначити етапи організації дослідів:

1. Підготовчий етап складається з двох частин. Для вчителя — відбір матеріалу, потрібного для проведення досвіду, перевірка обладнання, визначення стану і необхідної кількості речовини, попереднє проведення досвіду (визначення його тривалості). Проводиться інструктаж. Учитель на дошці фіксує тему, мету досвіду, план проведення та оформлення результатів, висувається припущення.

2. Дотримання даного етапу також важливо. Досвід проводиться в залежності від підготовленості учнів, колективно, поетапно, з перевіркою з боку вчителя або самостійно (за алгоритмом); починається з формулювання мети, визначення конкретного завдання, опису обладнання, матеріалів, умов проведення, поетапне виконання з фіксацією результатів; на початковій стадії педагогу необхідно зорієнтувати дітей, за якою частиною обладнання спостерігати, чого очікувати. При виконанні досвіду необхідно коригування дій школярів, діагностику сприйняття.

3. Заключний етап — аналіз отриманих результатів: повтор цілей досвіду, матеріалів, обладнання, послідовності виконуваних етапів, самостійних висновків і теоретичне обґрунтування. Враховується зв'язок результатів досліду з процесами в природі, життям людини.

Дуже важливо, щоб учитель правильно керував спостереженнями дітей, їхнім мисленням, щоб учні самостійно дійшли до потрібних висновків. Наприклад, запитанням «Що ви спостерігаєте?» — учитель спрямовує увагу дітей на певне місце приладу, на хід процесу; «Чому це відбувається?» — примушує шукати пояснення причинності явища; «Який висновок із цього можна зробити?» — спонукає до мислення, розкриває суттєві ознаки; «Де можна спостерігати подібне явище у природі?» — привчає дітей зіставляти свої спостереження з процесами явищ природи. Учитель допомагає учням правильно сформулювати висновки, зробити узагальнення. Досліди проводять у такому темпі, щоб діти змогли запам'ятати всі етапи роботи, пояснити послідовність спостережуваного явища, кінцеві наслідки роботи.

Отже, застосування дослідів має величезне значення для розвитку пізнавальних

здібностей учнів, вони дають можливість відтворити деякі природні явища, що відбуваються в навколишньому середовищі та познайомитися з властивостями природних об'єктів. Також, досліди допомагають виявити вплив факторів середовища на досліджувані об'єкти і формування світогляду. Рівень спостережливості, і розвитку мови теж залежить від включення молодших школярів у практичну діяльність. Необхідно враховувати те, що досліди розвивають інтерес до навчання, формують творчі здібності дітей, активізують теоретичну і практичну пізнавальну діяльність учнів, розвиваючи їх мислення, практичні вміння і навички.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навчальний посібник / Т. М. Байбара; Міжн. фонд «Відродження». — К.: Веселка, 2010.
2. Біда О. А. Досліди на уроках природознавства та сільськогосподарської праці // Рідна школа. — 2000.
3. Хитяєва Л. П. Цікаві завдання з природознавства для початкової школи / Хитяєва Л. П. — Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2008.

Рясна Л. В.

здобувачка вищої освіти

Смоляннюк Н. М.

к. п. н., доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,

м. Харків, Україна

МУЗИКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

На сьогоднішній день проблема розвитку творчих здібностей у дітей гостро постала перед вихователями та педагогами. Відповідно до Концепції Нової української школи «...кожна дитина — неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи — допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини...» [1].

Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи є предметом дослідження багатьох педагогів-дослідників (Ю. Коптіла, Т. Обертас, О. Протас та інших), у своїх працях вони окреслюють різноманітні методи та засоби, що сприяють розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. На думку М. Бахтіна, І. Вихованець, В. Глоцер, Г. Кудіна, О. Лустіна одним із ефективних засобів розвитку творчих здібностей молодших школярів є музика.

Розвиток творчих здібностей дітей — це поступовий та тривалий процес, що відбувається в освітньому середовищі та поза ним. Ми переконані в тому, що предмети Мистецької освітньої галузі є для цього найсприятливішою платформою. Інтегрований курс «Мистецтво» відіграє ключову роль у розвитку творчих здібностей, проте на його вивчення відводиться дуже мало часу.

Згідно зі змінами, які внесені до Державного стандарту (від 21 лютого 2018р.) на вивчення цього навчального предмету відводиться лише 70 годин на рік [2].

Відповідно до чинної програми (Типова освітня програма НУШ 2019 р.), інтегрований курс «Мистецтво», реалізує три змістові лінії: музична, образотворча, мистецько-синтетична, на вивчення цього предмету відводиться 1 година на тиждень, проте багато

педагогів змушені проводити або інтегровані уроки, або чергувати за тижнями музичне та образотворче мистецтво. Ще одна година відводиться на урок дизайну та технологій. Загалом 2 години на тиждень мають молодші школярі для занять творчістю та занурення у мистецтво [3].

Беззаперечно, поринання у світ музики досить цікаве заняття, яке викликає ряд емоцій. Вона пов'язана з багатьма сферами людської діяльності, супроводжує нас чи не щодня.

Дослідники доводять вплив музики на розвиток дітей, на їх емоційний стан. Останнім часом популярний (особливо у роботі з дітьми з інвалідністю) цілий напрямок — терапія творчістю, де чільне місце посідає саме музика. Тобто науково доведено, що музика має терапевтичний ефект. Так К. Шваббе твердить, що музична терапія — це спеціальний метод психотерапії, котрий ґрунтується на суспільній значущості музики [4]. О. Федій яскраво увиразнює психолого-педагогічний та естетотерапевтичний вплив музикотерапії на особистість [5].

У музикотерапії використовують різні сторони її впливу — фізичну, інтелектуальну, емоційну, естетичну і духовну. Застосування вільної імпровізації, співу, композиції, слухання, обговорення музики чи руху під музику мають не тільки лікувально-терапевтичний ефект, але й розвивають творчий смак та приносять естетичну насолоду. Також музика впливає на психічні процеси (мислення, пам'ять, увагу, уяву) [7].

Вивчивши біографії різних композиторів та інших творчих особистостей, ми дійшли висновку, що заняття музикою — це не тільки розвиток творчих здібностей, а й відкриття нових можливостей організму. Так відомий композитор В. Моцарт у чотири роки почав складати музику та грав на кількох інструментах та все життя присвятив музиці, писав музичні твори як на замовлення так і для себе [6].

Історії відомі більше десяти талановитих композиторів, які не зважаючи на вади слуху змогли реалізувати себе як музиканти, відкрити у собі неймовірні здібності, які часом важко обґрунтувати науково.

З метою розвитку творчих здібностей у молодших школярів слід використовувати музичні роботи різного характеру. Це можуть бути твори, написанні спеціально для дітей українськими (М. Лисенко, В. Косенко, К. Стеценко, Л. Дичко, Л. Ревуцький) або зарубіжними авторами (І. Бах, М. Мусоргський, С. Прокоф'єв, К. Сен-Санс, М. Римський — Корсаков, П. Чайковський, та ін.) або класичні твори (Й. Гайдн, Л. Бетховен, В. Моцарт, Ф. Шуберт, Ф. Шопен, Р. Шуман та ін.)

Цінною спадщиною для українських педагогів та музикантів є доробки композитора М. Лисенка, а саме: дитячі опери «Коза-Дерева», «Пан Коцький», «Зима та весна». Твори саме цього композитора наповнені любов'ю до Батьківщини, їх приємно слухати, а також цікаво дивитися. Засобами дитячих опер можна розвивати творчий смак, фантазію, сценічну майстерність, вміння створювати свої постановки. [8]

Заслугує на увагу збірка для дітей «24 дитячі п'єси для фортепіано» написана вітчизняним композитором В. Косенком. Глибоко народна мова альбому, її простота та ясність захоплює дітей і вони із задоволенням слухають ці невеликі п'єси різного характеру. Викликають інтерес танцювальні п'єси, такі як «Танкова», ті, що пов'язані з образами «За метеликом», «Дощик», «Ранком у садочку». Не залишать байдужими: «Не хочуть купити ведмедика» та радісна «Купили ведмедика». Такі музичні твори допомагають розвивати творчий смак, образне мислення, уяву. У процесі розігрування цих п'єс у вигляді постановок, чи пантоміми спостерігається позитивний результат розвитку творчих здібностей та захоплення учнів [9].

Не менш цікавою є творчість зарубіжних композиторів, так наприклад С. Прокоф'єв написав незвичайну симфонічну казку «Петрик та Вовк», яка стала найвідомішим твором для дітей в усьому світі. Завдяки цій музичній казці діти з легкістю знайомляться з інструментами симфонічного оркестру. Кожен герой озвучений тембром того чи іншого інструменту, а саме Петрик — група струнних, Дідусь — фагот, Пташка — флейта, Кішка — кларнет, Вовк — валторни, Мисливці — литаври й барабан. [10] За допомогою цієї казки діти чують кожну групу інструментів та можливо захочуть також навчитися грати на одному із них, також розвивають образне мислення та уяву, кожен із них увляє, а потім може передати це за допомогою малюнків чи інших засобів.

Своєрідною та незвичайною є сюїта «Карнавал тварин», написана К. Сен-Сансом. Цей твір складається з 14 частин з яких в кожній описано одну тварину за допомогою мелодичних прикрас. Такі твори розвивають творчий смак, музичний слух, та бажання щось створити чи намалювати. У кожної дитини виникають свої асоціації, тому можна навіть зробити цікаву виставку із дитячих малюнків.

Також для розвитку творчих здібностей молодших школярів доцільно використовувати інструментальні програмні твори та класику. Одним із найцікавіших є скрипічний програмний концерт «Пори року» А. Вівальді. У ньому зображені чотири пори року за допомогою звучання скрипок. Також доцільно та корисно використовувати твір «Світанок» із сюїти Пер Гюнт Е. Гріга, цикл «Чотири легенди» Я. Сібеліуса, «Картинки з виставки» М. Мусоргського [11].

Музика — це дуже потужний та надзвичайно ефективний засіб розвитку творчих здібностей учнів молодших класів, який можна поєднувати з іншими видами терапії творчістю. Музика присутня у різних сферах людської діяльності, науково обґрунтовано, що заняття музичним мистецтвом позитивно впливають на протікання психічних процесів, тому вважаємо доречним переглянути кількість виділеного часу на її вивчення у початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція Нової української школи URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 07.07 2021).
2. Державний стандарт початкової освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 07.07 2021).
3. Мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 09.07 2021).
4. Антонова-Турченко О., Дробот Л. Музична психотерапія: хрестоматія. Київ, 1997. 260 с.
5. Федій О. Музикотерапія в професійній діяльності сучасного педагога. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2009. № 11(174). С. 282-292
6. Композитори. Belcanto.ru — веб-сайт. URL: <https://www.belcanto.ru/comp.html> (дата звернення 09.07 2021).
7. Чепіга С. Г. Спрямованість музичного виховання на формування морально-естетичних якостей особистості. Міжнародна наукова конференція «1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи». (м. Київ 22.05. 2014 р.) URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3824/1/S_Chepiga_konf_UK.pdf (дата звернення 3.07 2021).
8. Лисенко М. Музика. Український інтернет-журнал: веб-сайт. URL: <http://mus.art.co.ua/nykolaj-lyisenko/> (дата звернення 07.07 2021).
9. «24 дитячі п'єси для фортепіано». Музика в школі: веб-сайт. URL: https://denysbereznyi.com.ua/berezhnaya/1class/kosenko_24piesy.html (дата звернення 09.07 2021).
10. Петрик і вовк. Львівська національна філармонія: веб-сайт. URL: <https://philharmonia.lviv.ua/event/peter-and-the-wolf/> (дата звернення 09.07 2021).
11. Програмна музика. Словник музичних термінів: веб-сайт. URL: <http://bibliograph.com.ua/slovar-muzika/139.htm>.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах сучасності відбувається ряд змін в освіті, наприклад, перехід від традиційної до особистісно-орієнтованої. У процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти головним завданням є орієнтація навчального процесу на розвиток самої особистості.

Модернізація української освіти вимагає від вищої школи вдосконалення процесу підготовки фахівців, становлення їх як професіоналів, які володіють професійними знаннями та орієнтуються в новітніх досягненнях в області своєї професійної діяльності. У зв'язку з цим актуальною проблемою у вищій освіті є підвищення якості підготовки сучасних фахівців, а саме до комунікативної діяльності.

Так, наприклад, з приводу здобуття вищої освіти Л. Москальова, С. Подпльота вважають, що навчання — це не лише запам'ятовування, практика та іспити, а й сформована здатність у студентів до міркування та дискутування [2]. Ми поділяємо думку вчених, бо спілкування між людьми у будь-якому разі супроводжують різні форми і умовності, що є важливим для досягнення результатів у професійній діяльності будь-якого напрямку.

У наукових джерелах зазначається на змісті комунікативної компетентності як системі внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуації міжособистісної взаємодії [3]. Складовими комунікативної компетентності, за А. Дербеньовою та А. Кунцевською, є комунікабельність; володіння змістовною інформацією та вміння оперувати нею; здатність до партнерської взаємодії та досягнення взаємопорозуміння.

Неодмінно, у підготовці здобувачів вищої освіти до їх професійної діяльності в контексті формування комунікативної компетентності, треба враховувати й ряд причин невдалої комунікації:

- стереотипність (відсутній аналіз і розуміння людей, ситуації та проблем);
- перенасиченість комунікативного простору інформацією, що здатна ускладнювати процес прийняття певних рішень;
- відсутність уваги та інтересу до співрозмовника; нехтування фактами (звичка робити висновки за відсутності достатньої кількості фактів);
- неправильний вибір стратегії та тактики спілкування.

Вважаємо, що набуттю навичок комунікативності здобувачів вищої освіти сприятиме практичне відпрацювання технік розвитку спілкування та діалогічної взаємодії, що може відбуватися під час організації відповідних заходів. Так, наприклад, Л. Єрьоміна підкреслює, що саме тренінгові робота та її поєднання з наявними формами освітньої підготовки у закладах вищої освіти сприяє формуванню професійної компетентності студентів [1]. Нам імponує ця ідея, адже у науці педагогічна комунікативна діяльність представлена сукупністю різних видів діяльності, мотиви яких визначають мотиваційно-ціннісну складову комунікативної діяльності для здобувачів вищої освіти як майбутніх професійних діячів.

Ефективність майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти залежить від багатьох факторів, де головна роль належить успішній комунікативній діяльності фахів-

ців як основі продуктивних взаємин, завдяки чому досягається взаєморозуміння і відбувається реалізація цілей і завдань професійної діяльності. Соціально-психологічний аспект розвитку комунікативності здобувачів вищої освіти стосується аналізу таких факторів, як характер, інтелект, воля, емоційні стани та наявність інформації, що стала відомою через соціальні джерела про співрозмовників або про певні явища тощо.

З огляду на це вважаємо доречним активізувати тренінгову роботу з розвитку комунікативних навичок здобувачів вищої освіти. В рамках підготовки здобувачів вищої освіти пропонуємо наступні тематичні складові тренінгу розвитку комунікативності та їх зміст:

- культура мовлення (мозковий штурм «вміння спілкуватися — це...». опрацювання вправ щодо комунікативних якостей мовлення «Естетичний світ мовлення», сюжетно-рольові ігри «Мовлення: обставини та призначення», «Мова, мовлення і мислення»);
- розвиток мовлення (обговорення в колі «Діалог та диспут»; вправи «Інтоніяція», «Здатність до переконання»; творча робота «Створення колажу для самопрезентації» тощо);
- невербальна комунікація (ігри «Відчуття», «Телефонна розмова без мови»; вправи «Світ жестів та міміки», «Зустрічі» тощо);
- спілкування ділове і побутове (групове обговорення специфічних рис характеристики ділового та побутового спілкування; вправи «Моя професія і комунікативність»; ділова гра «Мої маски у розмові», «Спілкування і конфлікти» тощо);
- вміння працювати в команді (опрацювання в мікрогрупах етапів командної роботи за одним з відомих популяризаторів інтерактивних ігор К. Фопелем — «Глобо», «Я», «Ми», «Завдання»; виконання вправ «Моє кредо», «Метафора організації», «Неписані правила» тощо);
- вміння слухати і чути (вправи «Візуальне чуття», «Сліпа прогулянка», «Диспут» тощо).

У процесі розробки тренінгу розвитку комунікативності студентів, ми спиралися на такі принципи:

- принцип цілісної системної стратегії передбачає використання в процесі розвитку комунікативних здібностей сукупності засобів, методів, організаційно-методичних форм, що представляють собою цілісну педагогічну систему, що охоплює своїм впливом всю складну структуру комунікативної діяльності з урахуванням всього обсягу і рівня значень показників і чинників, що впливають на її формування;
- принцип соціально-групової і індивідуально-особистісної диференціації визначає зміст і склад педагогічних засобів, методів розвитку комунікативних здібностей студентів, показників і факторів, що використовуються для моніторингу, в залежності від особливостей конкретного контингенту студентів;
- принцип культурно-комунікативної інтеграції визначає організаційно-методичну форми та педагогічні умови формування комунікативних здібностей;
- принцип позитивної мотивації пізнання, спрямований на систематичне і цілеспрямоване формування мотиваційної основи розвитку комунікативних здібностей;
- принцип безперервності і поступовості, що забезпечує системну організацію розвитку комунікативних здібностей студентів;
- принцип проблематизації, що передбачає потенційну надмірність освітньої інформації і забезпечення максимального стимулювання рефлексивної діяльності студентів, активізацію пізнавальних процесів;
- принцип діалогізації, що передбачає перетворення суперпозиції викладача і су-

бординованої позиції студента в особистісно рівноправні позиції, які прагнуть якісної співпраці;

- принцип індивідуалізації та соціалізації, що забезпечує створення на заняттях умов, що дозволяють студенту обрати стратегію розвитку комунікативних здібностей, визначати особисту значимість досягнення результатів.

Комунікативна взаємодія з урахуванням норм і принципів функціонування навколишнього середовища є невід'ємною частиною розвитку професіоналізму здобувачів вищої освіти, для яких комунікативність у процесі здобуття освіти набуде ознак фактору успішної самореалізації особистості. Тому в сучасних умовах комунікативність в освіті є дієвим механізмом адаптації та соціалізації студентів, що обумовлює ресурси особистості, її інтелектуальний і професійний потенціал. Таким чином, перспективу подальших досліджень вбачаємо у впровадженні тренінгу «Розвиток комунікативності» для здобувачів вищої освіти педагогічних і непедагогічних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єрьоміна Л. Є. Тренінгова робота з майбутніми фахівцями соціальної сфери. *Проблеми освіти: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. К., 2019. Вип. 93. С. 246-256.
2. Москальова Л., Подпльота С. Модернізація виховного процесу в освітньому просторі України. Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л. В. Помиткіної, О. М. Ічанської. К.: «Кафедра», 2021. С. 52-56.
3. Соціальна психологія: навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Воляннюк, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.

Сергеева О. І.

викладач-методист

Бунчикова Т. А.

викладач

Самойлович М. Й.

викладач

Комунальний заклад спеціалізованої мистецької освіти
«Музична школа № 12» Криворізької міської ради,
м. Кривий Ріг, Україна

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА З ВИКОНАННЯМ УЧНІВ ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВІД АНСАМБЛЕВОГО МУЗИЧЕННЯ ДО СОЛЬНОГО ВИКОНАННЯ

«Я – вчитель музики!» — за словами Генріха Нейгауза [1, 7с.]. Наша ціль викладачів музичних шкіл вчити дітей не для того, щоб вони всі стали музикантами, а щоб були кращими у своїй професії. Найкращим втілення розвитку дитини є музикування. Як казав Давид Ойстрах: «Музична основа закладається початковими навичками» [3, с. 6]. Одна з ефектних форм музичного виховання і розвитку учня є заняття в ансамблі.

В сучасній музичній педагогіці значення ансамблевого музикування важко переоцінити. Ансамбль дозволяє ефективно вирішувати багато проблем виховання та навчання дітей. Він дозволяє юному музиканту, маючому обмежений набір виконавських навичок, долучитися до багатств інструментального виконавства на ранніх етапах навчання. Підтримка колективу допомагає подолати хвилювання в умовах концертного

виступу, що часом представляє проблему і для опитних виконавців.

<https://youtu.be/e9zV2sxrGyY>

Для кожного музиканта гра в ансамблі — найважливіша форма музикування, бо саме в ансамблі вчать відчувати один одного, разом створювати особливий настрій, відкривати в музиці щось надзвичайне. Генріх Нейгауз висловлювався з цього приводу: «З самого першого заняття учень втягується у активне музикування. Як можна раніше від дитини потрібно добитися, що він зіграв сумну мелодію сумно, бадьору — бадьоро, урочисту — урочисто і т.п.» [2, с.93]. Розвитку такого музикування на ранніх етапах навчання і сприяє гра в ансамблі.

<https://youtu.be/Ujlqe7DXPIY>

З давніх давен нашому народу було притаманне колективне музичення.

Ансамбль — це колективна форма гри. Виконання в ансамблі передбачає не тільки вміння грати спільно, тут важливе інше, відчувати та творити разом.

Ансамбль — колективна форма творчості, тому він не може існувати, якщо кожен його учасник не навчиться володіти собою, своїм настроєм, своїми емоціями.

<https://youtu.be/xQmajV4GjAc>

Як говорить Т. Свірська: «Ансамблеве музикування являється одним із самих ефективних засобів виховання в дитині музиканта» [4, с. 137].

<https://youtu.be/nyDLUGubCQE>

За словами Генріха Нейгауза: «Всі вміють грати, але мало хто вміє виконувати» [2, с. 213]. Багато учнів за всі роки навчання в музичній школі по причині недостатності ігрових навичок, не мають можливості виступати як солісти у шкільних концертах, нерідкі та інші випадки, коли загальний розвиток учнів випереджає їх виконавські можливості. Це, в свою чергу, приводить до втрати інтересу у заняттях. Гра в ансамблях чи оркестрах робить учнів рівноправними виконавцями та незалежно від ступеня труднощів партій дає можливість виступу на найвідповідальніших концертах, стимулюючи тим самим учбовий процес та сприяючи успіхам у заняттях. А також виховує у виконавця ряд цінних, професійних якостей. Вона дисциплінує відносно до ритму, дає відчуття необхідного темпу, сприяє розвитку гармонійного слуху, виробляє впевненість, допомагає добитися стабільності у виконанні сольної гри.

<https://youtu.be/exoa91OyJXc>

Коли у сольній грі учень виступає не впевнено, а погравши в ансамблі, він вже більш впевненіше починає грати. Більш слабкі учні починають підтягуватися до рівня більш сильних, від тривалого спілкування один з одним, кожен становиться краще, як людина, як особистість, оскільки виховуються такі якості як взаєморозуміння, відчуття колективізму.

Отриманні на уроках ансамблю знання та вміння можуть сприяти в їх заняттях з фаху.

<https://youtu.be/8LXotdJp3So>

https://youtu.be/4Acd_uawUaY

Ансамблева форма найбільше цілеспрямована у роботі над тим матеріалом, який необхідний учневі для повноцінного музичного розвитку.

Ансамблеве музикування являється активним помічником у володінні навичок читання нот з листа.

Сольний виконавець вихований у ансамблі, грає більш емоційно, впевнено та ритмічно.

<https://youtu.be/o9UIF-uTsOc>

Гра в ансамблі — це постійна та швидка зміна нових уявлень, відкриттів, інтенсив-

ний прилив багатой та різнохарактерной музичной інформації.

Викладач дитячої музичної школи відповідальний за формування музичних смаків своїх вихованців, він повинен пам'ятати про головний сенс своєї справи — нести дітям радість спілкування з музикою.

<https://youtu.be/-CGvjKCNArw>

Необхідно добитися, щоб музика та мистецтво стали душею молодого виконавця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краменштейн Б. Педагогіка Г. Нейгауза. Москва, Музика. 1984. 7 с.
2. Нейгауз Г. Г. Про мистецтво фортепіанної гри. Записки викладача. 5-е видавництво. Москва, Музика, 1988. 40с.
3. Ойстрах Д. Ф. Музичне життя. 1988. № 21. 6 с.
4. Свірська Т. Питання музичної педагогіки. Москва, Музика. 1980. Випуск 2. 137с.

Сипченко О. М.

к. п. н., доцент

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Розвиток цифрових технологій спричинив докорінні зміни у сфері освіти. Упровадження імерсивних технологій в навчальний процес є невід'ємною складовою покращення якості освіти. Так, удосконалення та оптимізація комп'ютерних систем зробили можливим широке використання технологій віртуальної реальності, доповненої реальності та змішаної реальності в освіті [1].

Доречно вказати, що імерсивність у перекладі з англійської «immersive» — занурення, залученість, присутність. Сучасні вчені імерсивність розглядають як комплекс відчуттів людини, яка знаходиться в штучно створеному тривимірному світі, у якому можна змінювати точку огляду, наближати і видаляти об'єкти тощо [2]. Імерсивні технології — технології повного або часткового занурення у віртуальний світ, або різні види змішаної реальної і віртуальної реальності. Імерсивні технології також називають технологіями розширеної реальності, що забезпечують ефект повної або часткової присутності в альтернативному просторі і тим самим змінюють призначений для користувача досвід в абсолютно різних сферах [3].

До імерсивних технологій належать технології реальної реальності (real reality, RR), віртуальної реальності (virtual reality, VR), доповненої реальності (augmented reality, AR), змішаної реальності (mixed reality, MR), розширеної реальності (extended reality, XR) та ін. Зазначимо, що в освітньому процесі найбільшої популярності набули технології віртуальної реальності. Відома дослідниця Ю. Трач довела, що заняття з використанням сучасних технологій VR викликають підвищений інтерес, сприяють формуванню навчальної мотивації та активності здобувачів. Учена виокремила п'ять основних переваг застосування VR-технологій в освіті:

- наочність (використання 3D-графіки дозволяє деталізовано показати хімічні процеси до атомного рівня. Тобто VR здатна не тільки надати відомості про саме явище, а й продемонструвати його з будь-якою мірою деталізації);
- безпека (дозволяє занурити глядача в будь-яку ситуацію (операція на серці, управ-

ління надшвидкісним поїздом, космічним шатлом, техніка безпеки під час пожежі) без найменших загроз для життя);

- залучення (віртуальна реальність дає змогу змінювати сценарії, впливати на хід експерименту або вирішувати завдання в ігровій і доступній для розуміння формі. Під час віртуального заняття можна побачити світ минулого очима історичного персонажу, відправитися в подорож місцями людського організму тощо);

- фокусування (віртуальний світ, який оточить глядача з усіх боків на всі 360 градусів, дасть змогу цілком зосередитися на матеріалі і невідволікатися на зовнішні подразники);

- віртуальне заняття (вигляд від першої особи і відчуття своєї присутності в намальованому світі — одна з головних особливостей VR. Це дає змогу проводити заняття цілком у віртуальній реальності) [4].

Суголосною є думка Є. Крюкової, Т. Голуб та О. Америкідзе щодо впровадження в освітній процес технологій віртуальної реальності. Також учені надають перевагу технологіям доповненої реальності, що дозволяють проектувати цифрову інформацію (зображення, відео, текст, графіку) поза екранами пристроїв та об'єднувати віртуальні об'єкти з реальним середовищем [5].

Аналіз наукових джерел показав, що імерсивні технології активно використовують у спорті, медицині, інженерії, дизайні, телекомунікаціях, військовій сфері, бізнесі, однак однією з найпоширеніших сфер є освіта. Використання імерсивних технологій в освіті значно розширює інструментарій сучасного фахівця. Технології віртуальної та доповненої реальності передбачають зміну ролі педагога, який створює проєкт нового віртуального середовища, розробляє сценарій взаємодії з візуальним інтерактивним матеріалом, що сприяє підвищенню ефективності навчального процесу.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у висвітленні проблеми опанування педагогічними працівниками технологій доповненої та віртуальної реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Curcio, Igor D. D., Dipace, Anna and Norlund, Anita. «Virtual realities and education» Research on Education and Media, vol.8, no.2, 2017, pp. 60-68. <https://doi.org/10.1515/rem-2016-0019>
2. Подлесний С. В., Холодняк Ю. С., Капорович С. В. Використання імерсії в сучасній освіті. Сучасна освіта — доступність, якість, визнання: зб. наук. праць XII міжнародної науково-методичної конференції, 11-13 листопада 2020 року / під заг. ред. д-ра техн. наук., проф. С. В. Ковалевського. Краматорськ: ДДМА, 2020. С. 132-134.
3. Доповнена, віртуальна та інші реальності. URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/dopolnennaja-virtualnaja-i-prochie-realnosti> (дата звернення: 10.07.2021).
4. Трач Ю. VR-технології як метод і засіб навчання. Освітологічний дискурс. 2017. № 3-4 (18-19). С. 309-322
5. Крюкова Є. С., Голуб Т. П., Америкідзе О. С. Використання імерсивних технологій в освіті. Інноваційна педагогіка. Випуск 32. Т. 2. 2021. С. 186-188 DOI DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.37>.

Сливка Л. В.

к. п. н., доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ ПОЛЬЩІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

1997 року Постановою Міністра народної освіти було озвучено появу вв навчальних програмах загальної освіти усіх типів шкіл Польщі едукативної стежки «Проздоров'язбережувальна освіта» (пол. «Edukacja prozdrowotna»). За концентричним (спіральним) принципом, окреслювався зміст цієї едукативної стежки для кожного етапу навчання. Окремого «місця» у розкладі уроків для «Проздоров'язбережувальної освіти» не передбачалося – її необхідно було реалізовувати на засадах інтегрування у зміст різних навчальних курсів та виховної роботи [5].

Одним з результатів структурної і програмової реформи системи освіти 1999 року стало офіційне введення едукативної стежки «Проздоров'язбережувальна освіта» до навчальних програм podstawових і ponadpodstawових шкіл (2002 року «стежка» фігурувала вже в усіх типах шкіл і ланках освіти). При Національному центрі підтримки професійно-технічної освіти створили Лабораторію Здоров'язбережувальної Освіти і Промоції Здоров'я (пол. Pracownia Edukacji Zdrowotnej i Promocji Zdrowia), на базі якої розпочато підготовку вчителів з основ здоров'я [4].

Проведені на початку 2000 х рр. спроби надання курсу «Проздоров'язбережувальна освіта» статусу окремої дисципліни не мали успіху. 2008 року було прийнято рішення про включення модуля «Здоров'язбережувальна освіта» (пол. «Edukacja zdrowotna») до основної навчальної програми загальної середньої освіти для всіх типів шкіл [3]. 23 березня 2009 року «Здоров'язбережувальну освіту» стали викладати як інтегрований курс в межах предметів «Фізичне виховання» та «Біологія», при чому змістовий контент цієї освіти став значно ширшим, порівняно із попередніми програмами [1; 2].

На першому едукативному етапі (I-III класи) модуль «Здоров'язбережувальна освіта» охоплював теми, присвячені усвідомленню власної відповідальності за збереження свого здоров'я, особистій гігієні, принципам раціонального та здорового харчування, попередженню травматизму, профілактиці захворювань і моделюванню поведінки під час епідемій та аварій, правильному використанню комп'ютерних технологій тощо. На другому едукативному етапі (IV-VI класи) здобувачі освіти опановували теми про анатомію та фізіологію людини, загартування, причини та наслідки ожиріння та втрати ваги, безпечне використання інвентарю для спорту та відпочинку, причини травмування під час фізичної діяльності та способи запобігання травмуванню, профілактику захворювань, окремі фактори, що впливають на здоров'я, ін. На третьому та четвертому едукативних етапах (відповідно – VII-IX та X-XI класи) вивчалися такі теми: на уроках фізичної культури – попередження травматизму, оцінка фізичного росту, рівень фізичної підготовки, правильне використання стероїдів); на уроках біології – профілактика тютюнокуріння та вживання алкоголю, наслідки вживання психоактивних речовин та наркотиків, профілактика захворювань); на уроках охорони довкілля – правила поведінки під час аварій та катастроф). Здоров'язбережувальну інформацію у межах статевого виховання вивчали на уроках підготовки до сімейного життя. Провідну роль у формуванні здоров'язбережувальних знань і умінь другому, третьому і четвертому

едукативному етапах освіти відіграло фізичне виховання [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Jaworski Z. O krzewieniu kultury zdrowotnej w polskiej szkole — blaski i cienie. *Zdrowie — Kultura Zdrowotna — Edukacja: perspektywa społeczna i humanistyczna*. Gdańsk: Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego, 2009. Tom III. 96 s.
2. Ministerstwo Edukacji Narodowej. Podstawa programowa z komentarzami. Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum. Warszawa, 2009. T 8. 56 s.
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. *Dziennik Urzędowy*. 2009. Nr 4. poz. 17
4. Woynarowska B. Edukacja zdrowotna w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego w szkole — szansa i wyzwanie. *Lider*. 2008. № 11. S. 3-4.
5. Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 maja 1997 roku w sprawie podstaw programowych obowiązkowych przedmiotów w szkole podstawowej i ponadpodstawowej. *Dziennik Urzędowy MEN*. 1997. Nr 5. poz. 23.

Стемковська Я. Є.

к. п. н., заступник директора
Миколаївська спеціалізована школа «Академія дитячої творчості»,
м. Миколаїв, Україна

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Творчу особистість здатна сформувати лише творча особистість, випустити у доросле життя компетентного митця може лише митець, і головним питанням, на наш погляд, у цій справі постає саме професійна майстерність педагога.

Педагогічна майстерність, як зазначав академік І. Зязюн, «це комплекс властивостей особистості, що забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [6].

Гарантом реалізації концепції МСШ «Академія дитячої творчості» [3] може бути тільки сучасний педагог, який увібрав у себе спадщину попередніх поколінь та здатний до безперервного особистісного та професійного самовдосконалення. Саме такі педагоги і вчителі складають педагогічний колектив нашої школи.

Отже, до викладацької діяльності залучаються майстри-художники, актори, режисери тощо, які за своєю професійною підготовкою і внутрішньоособистісним сприйняттям світу дещо відрізняються від вчителів, що викладають загальноосвітні предмети. Учитель-майстер — людина творча наділена здатністю до реалізації чуттєво-емоційних потреб та до успішного проходження всіх стадій творчого акту.

Робота педагогічним колективом закладу реалізується в системі науково-методичної роботи «Академія дитячої творчості», де здійснюється підвищення наукового рівня вчителя, постійне ознайомлення й розробляються шляхи впровадження сучасних освітніх тенденцій та інновацій, акцентуючись на досягненні якісних результатів освітньої діяльності та, головне — розвитку самоменеджменту вчителя.

Науково-методична робота «Академія дитячої творчості», має свою специфіку, яка полягає у наявності художньо-естетичного компонента в освітньому середовищі, сприятливого для актуалізації особистісних якостей кожної дитини, розвитку її здібностей і талантів, формуванню її індивідуальності та суб'єктності. Система

художньо-естетичної освіти передбачає активізацію творчої діяльності не тільки вчителів художньо-естетичного блоку, а й учителів загальноосвітніх дисциплін та всіх структур закладу освіти.

У школі організовано систему науково-методичної роботи, що має свою структуру (див. рис. 1).

Рис. 1. Система науково-методичної роботи МСШ «Академія дитячої творчості»

Модернізація змісту науково-методичної роботи сприяє активному впровадженню в роботу педагогів інноваційних й інформаційно-комунікаційних технологій, що формують самодостатність особистості вчителя.

Можемо стверджувати, що процес управління розвитком професійної майстерності вчителів МСШ «Академія дитячої творчості» й, відповідно, зростання рівня зазначеного параметру, відбуватиметься за адекватних умов його реалізації, що буде залежати, у першу чергу, від функціонування освітнього середовища та педагогічних умов, які забезпечать вказаний процес.

У контексті зазначеного заслуговують на увагу праці сучасних дослідників, а саме: Л. Калініної [2], Г. Матвєєвої [3], Я. Овсієнко [5].

Вважаємо за потрібне представити педагогічні умови управління розвитком професійної майстерності вчителів школи художньо-естетичного профілю як комплекс зовнішніх і внутрішніх передумов розвитку явища.

Так, першою умовою нами визначено необхідність реалізації комплексу теоретико-методологічних та організаційно-педагогічних дій суб'єктів управління для управління

розвитком професійної майстерності вчителів школи.

Другу педагогічну умову ми пов'язуємо з наявністю мотиваційного механізму, що забезпечує процес розвитку професійної майстерності педагогів крізь призму стимулювання мотивації суб'єктів управлінської діяльності до науково-методичної роботи, формування у співробітників почуття впевненості в успіху професійної діяльності, готовності суб'єктів управління до підтримки стилю закладу освіти, спрямованого на розвиток рівня корпоративної культури й зміцнення зв'язків соціального партнерства.

Наступною педагогічною умовою вважаємо перехід до ціннісно-орієнтованого розвитку професійної майстерності педагогічного колективу МСШ «Академія дитячої творчості», де формуються моральні цінності й установки діяльності закладу освіти, що спонукатимуть інтелектуальний потенціал вчителів до ефективної реалізації місії та цілей науково-методичної роботи. При цьому розвивається солідарність усіх педагогічних працівників навколо цінностей, норм, традицій, підвищується їх відповідальність за якість професійної діяльності, зміщуються акценти управлінської діяльності у площину створення контексту спільних цінностей.

Ми переконані, що реалізація визначених умов можлива за наявності мистецько-педагогічних чинників, що створюють художньо-естетичне середовище авторської школи. Тому, четверту педагогічну умову ми пов'язуємо зі сформованим культурно-освітнім середовищем, що охоплює мистецько-педагогічні чинники в управлінні розвитком професійної майстерності педагогів школи.

Високий рівень розвитку досягається завдяки специфічній побудові освітнього процесу, а саме: включення до навчального плану профільних предметів художньо-естетичного спрямування; наявності у складі педагогічного колективу майстрів-художників, акторів, режисерів; постійного залучення всіх учасників освітнього процесу до творчої діяльності й зумовлюється структурою школи, яка складається із загальноосвітнього (надає освіту на рівні державного стандарту), декоративно-прикладного й сценічного відділення, творчого центру, соціально-психологічної служби. А також, узгоджує й гармонізує внутрішні й зовнішні мотиви професійної і навчальної діяльності, формує в педагогів позитивне ставлення до професійної діяльності через розроблену систему стимулювання й визнання результатів роботи. Взаємовплив світоглядів вчителів різних напрямів є одним із мистецько-педагогічних чинників, що створює неповторну атмосферу взаємодії, довіри й духовності.

Отже, визначені педагогічні умови дають нам можливість стверджувати про важливість відкритості школи до інновацій, сприйняття пропозицій соціуму, самоосвіти, а її основа — відкритість учителя для спілкування, обміну досвідом, готовність до співпраці, сприйняття колег не як конкурентів, а як партнерів у діяльності. Обличчя школи — педагогічний колектив, його досягнення. Кожна з виявлених педагогічних умов має свої внутрішні можливості, будучи переважно спрямованою на розвиток педагогічного колективу школи.

Підтверджено, що науково-методична робота у МСШ «Академія дитячої творчості» є цілісною системою взаємопов'язаних заходів, які ґрунтуються на досягненнях психолого-педагогічної науки, існуючих взірцях педагогічного й управлінського досвіду і спрямовані на підвищення фахової майстерності педагогів, їхнього творчого потенціалу задля формування людини-культури і надання їй якісної освіти на культурологічних засадах.

Отже, педагог нашого закладу — особливий, він є одночасно вчителем школи і викладачем вищого закладу освіти, вихователем учнівського колективу й наставником

студентів, спеціалістом свого предмету і майстром навчальної дисципліни, класним керівником і куратором груп. Тому, від рівня його педагогічної майстерності, залежить подальша доля як маленької особистості, так і студента коледжу, його творчі успіхи й зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дж. Роттер. Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?id=186>
2. Калініна, Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема [Текст] / Л. Калініна // Рідна школа. — 2006. — № 3. — С. 24-26.
3. Матвеева Г. Д. Організаційно-педагогічні засади діяльності спеціалізованої школи художньо-естетичного профілю [Рукопис]: дис. канд. пед. наук.: 13.00.06 / Матвеева Ганна Дмитрівна; ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України. — К., 2011. — 170 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. — К.: Шкільний світ, 2001. — 16 с.
5. Овсієнко Я. М. Професійна підготовка майбутніх фахівців з виготовлення художніх керамічних виробів у спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах художньо-естетичного профілю [Рукопис]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Яніна Миколаївна Овсієнко. — К.: Видавництво НАПН Укр. Ін-т пед. освіти дорослих, 2013.
6. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. — 3-тє вид., допов. і переробл. — К.: Богданова А. М., 2008. — 376 с.
7. Холл Н. Діагностика «Емоційного інтелекту» (EQ). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kadry.co/test-holla/>.

Токарева І. А.

к. т. н., доцент

Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба,
м. Харків, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА БАЗІ СИСТЕМИ MOODLE

У вимірі освітніх реалій сьогодення вищий навчальний заклад має забезпечувати підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних гнучко реагувати на зміни в умовах конкурентного ринку праці, стрімкого розвитку технологій та збільшення обсягу інформації. Актуальним напрямком є електронне навчання, а отже і розробка методичного забезпечення дисциплін, наприклад, на базі системи Moodle.

В Інституті цивільної авіації ХНУПС ім. І. Кожедуба для дисциплін «Хімія та паливно-мастильні матеріали» і «Екологія» розроблено та впроваджено електронні навчально-методичні комплекси на базі системи Moodle, яка має великий набір функціональних можливостей для повноцінної реалізації освітнього процесу у дистанційному форматі.

На підставі аналізу науково-методичної літератури і особистого педагогічного експерименту сформульовано рекомендації щодо вибору контенту для розробки електронних курсів. Структуру та освітній контент дисципліни визначають вимоги освітніх програм та інші нормативні і методичні документи. Досвід організації освітнього процесу на базі системи Moodle свідчить щодо необхідності вдалого поєднання традиційного та інтерактивного контенту. Зокрема, в розроблених курсах кожна тема обов'язково містить текстовий матеріал (лекцію), презентацію (графічний матеріал, рисунки, таблиці), відеоматеріали, гіперсилки на додаткову інформацію, контрольні завдання або запитання, тест та ін.

Moodle — інтерактивне середовище яке дозволяє не лише контролювати активність

студентів, час їх роботи в системі, а і забезпечує зворотній зв'язок між студентами та викладачем. Розширення інтерактивних можливостей сприяє поліпшенню взаємодії між викладачем і студентами за допомогою занурення в проблемне поле розв'язуваних задач, узгодженості у виборі засобів і методів реалізації вирішення навчальних завдань. Оскільки система Moodle дає можливість регулярного моніторингу роботи студентів за допомогою перегляду статистики відвідувань, визначено, що найбільша активність серед користувачів спостерігається в останній день відведеного на певне завдання часу. Крім того протягом семестру має місце значна нерівномірність засвоєння змісту дисципліни, спостерігається виражений пік активності у період сесії та після неї під час ліквідації академічної заборгованості. Отже, здебільшого студенти не мають належних навичок самостійної роботи і планування свого часу, а відповідно потребують встановлення чітких обмежень у часі та контролю виконаних завдань.

Повноцінне і систематичне використання системи Moodle в освітньому процесі має вагомими перевагами і дозволяє забезпечити якісний контент курсу, багатоваріантність подання інформації та інтерактивність навчання, багаторазове повторення матеріалу, що вивчається, навчально-методичну допомогу або консультацію викладача в режимі онлайн, самоконтроль навчальних дій, конфіденційність навчання та інше. Таким чином освітній процес виходить на новий рівень, стає зручним, швидким, безперервним і психологічно комфортним. Однак студенти повинні розуміти, що електронне навчання є зручним шляхом здобуття знань, але не легшим за інші. Саме тому вони мають виховувати у собі такі якості, як самодисципліна, мотивація, доброчесність, наполегливість.

Тоцька О. Л.

к. е. н., доцент

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ»

Однією із дисциплін, які вивчаються студентами бакалаврату спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» є «Міжнародні валютно-фінансові відносини». Якщо силабусом курсу передбачено проведення практичних і лабораторних занять, то, на нашу думку, види завдань до них повинні відрізнятися: на практичних заняттях доцільно більше уваги зосередити на закріпленні теоретичних знань шляхом підготовки студентами тестових питань і кросвордів по лекційному матеріалу, а також доповідей, дотичних до тем лекцій; на лабораторних — варто давати розрахункові чи аналітичні роботи. Адже кінцевою метою викладання курсу повинно бути набуття студентами таких спеціальних компетентностей (СК) і програмних результатів (ПР):

СК01. Здатність досліджувати тенденції розвитку економіки за допомогою інструментарію макро- та мікроекономічного аналізу, оцінювати сучасні економічні явища.

СК02. Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури.

СК04. Здатність застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирі-

шення фінансових задач.

ПР01. Знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем.

ПР02. Знати і розуміти теоретичні основи та принципи фінансової науки, особливості функціонування фінансових систем.

ПР03. Визначати особливості функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури.

ПР13. Володіти загальнонауковими та спеціальними методами дослідження фінансових процесів.

ПР14. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик фінансових систем, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

ПР19. Виявляти навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань [1].

Зокрема, на практичних заняттях можуть бути запропоновані такі завдання:

1. Підготувати 5 тестових питань до теми: 3 першого рівня (1 правильна відповідь з чотирьох) і 2 другого рівня (2-4 правильних відповіді з чотирьох).

2. Скласти кросворд на 5 або більше слів до теми з 1 ключовим словом.

3. Підготувати коротку доповідь на 3-5 хв із висновком і зазначенням джерел (обсягом 1 сторінка) або слайди (до 10) на одну з поданих нижче тем:

- особливості міжнародних валютно-фінансових відносин України та однієї з країн Європейського Союзу;

- особливості міжнародних валютно-фінансових відносин України та однієї з країн СНД;

- особливості міжнародних валютно-фінансових відносин України та однієї з країн Північної Америки;

- особливості міжнародних валютно-фінансових відносин України та однієї з країн Південної Америки;

- особливості міжнародних валютно-фінансових відносин України та однієї з країн Азії;

- особливості міжнародних валютно-фінансових відносин України та однієї з країн Африки;

- характеристика діяльності однієї з міжнародних фінансових організацій;

- характеристика діяльності однієї транснаціональної корпорації;

- характеристика діяльності одного з міжнародних фінансових центрів;

- характеристика економічної/фінансової кризи в одній з країн світу;

- характеристика однієї світової економічної/фінансової кризи;

- характеристика зовнішнього боргу України;

- характеристика зовнішньої заборгованості однієї з країн світу;

- характеристика спеціальних прав запозичення (СПЗ);

- характеристика європейської грошової одиниці єкю;

- характеристика валюти євро;

- характеристика казначейських білетів України;

- класифікація платіжних документів;

- класифікація цінних паперів;

- лауреат Нобелівської премії з економіки _____ року;

- принципи кредитування зовнішньої торгівлі;

- особливості банківського кредитування експорту;
- фінансування зовнішньоторговельних операцій на основі факторингу;
- кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі форфейтингу;
- проектне фінансування як вид банківського кредитування експорту;
- особливості банківського кредитування імпорту;
- лізинг як вид банківського кредитування імпорту;
- аналіз платіжного балансу однієї з країн світу;
- характеристика золотовалютних резервів однієї з країн світу;
- похідні фінансові інструменти (деривативи);
- характеристика облігацій;
- характеристика привілейованих акцій;
- характеристика одного з транснаціональних банків;
- характеристика інформаційної системи Reuters;
- характеристика інформаційної системи Bloomberg.

4. Підготувати блок фінансових новин України та/або світу (обсягом 1 сторінка) із зазначенням джерел.

5. Підготувати список з 10 наукових статей вітчизняних авторів, в яких описано особливості міжнародних розрахунків.

6. Підготувати список з 10 різних визначень одного й того ж терміну з тематики міжнародних валютно-фінансових відносин на основі наукових статей вітчизняних авторів.

Окрім того, на одному з практичних занять можна провести інтелектуальну гру «Хокей», на іншому — дебати на тему «Чи потрібні зовнішні кредити Україні?».

Щодо лабораторних робіт, то їх можна запланувати таким чином:

лабораторна робота 1 — пошук формул розрахунку показників у платіжному балансі України;

лабораторна робота 2 — проведення структурного аналізу платіжного балансу України за один рік;

лабораторна робота 3 — аналіз динаміки показників платіжного балансу України за два різні роки;

лабораторна робота 4 — АВС-аналіз даних про зовнішню торгівлю послугами (експорт та імпорт) України та 10 країн світу за один рік;

лабораторна робота 5 — аналіз ланцюгових темпів зростання і середніх значень офіційного курсу гривні щодо 10 іноземних валют за останніх 10 років;

лабораторна робота 6 — аналіз базисних темпів зростання і середніх значень офіційного курсу гривні щодо 10 іноземних валют за останніх 10 років;

лабораторна робота 7 — аналіз реквізитів трьох документів, що використовуються в міжнародних розрахунках (інкасове доручення, акредитив, платіжне доручення, контракт, вексель, чек тощо);

лабораторна робота 8 — аналіз трьох статей з тематики міжнародних валютно-фінансових відносин;

лабораторна робота 9 — розрахунок виплат за кредитом при диференційованих платежах.

Вважаємо, що проведення практичних і лабораторних занять потрібно чергувати задля урізноманітнення видів робіт студентів. Окрім того, бажано використовувати й інші види завдань задля підвищення зацікавленості майбутніх бакалаврів-фінансистів до дисципліни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ МОН України від 24 трав. 2019 р. № 729. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 23.06.2021).

Турукіна О. В.

викладач

Харківська гуманітарно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

НАРОДНИЙ ДОСВІД ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Народний досвід виховання молодого покоління засобами музичного мистецтва полягає й у тому, що особистість навчається мистецьких умінь у практичній діяльності. Вивчаючи творчість свого народу, молоді люди стають гідними громадянами своєї країни, що поважають її цінності, норми, традиції, національні свята та обряди, розуміють їх культурно-національне значення, намагаються брати участь в них.

Застосування засобів українського фольклору в освітньому процесі молоді розкрито в працях: видатних педагогів — А. Авдієвського, І. Беха, А. Болгарського, С. Горбенко, Д. Кабалевського, О. Олексюка, Г. Падалки, Г. Пономарьової, К. Ушинського, В. Сухомлинського; мистецтвознавців — Г. Костюка, І. Ляшенка, Г. Побережної; фольклористів — Е. Алексєєва, О. Гулака-Артемівського, В. Верховинця, К. Квітки, Ф. Колесси, О. Кольберга, А. Коціпінського, С. Русової [1, с. 5]. Аналізуючи національне українське мистецтво, за допомогою засобів фольклору, є можливість продовжувати культурні традиції, що є дуже цінним для художньо-естетичного виховання майбутніх фахівців.

Учені розглядають мистецтво як універсальну, унікальну конфігурацію, систему, обсяг, знання, уміння, досвід, які здатні гармонізувати, коригувати, виліковувати, виховувати, навчати людину і суспільство у цілому, опосередковано на рівні художнього твору, витвору мистецтва, людини (глядача, одержувача інформації) та відводять мистецтву у формуванні в особистості цілісної картини світу, в якій інтегруються наукові уявлення [5, с. 12]. Національне мистецтво як найяскравіше втілення духовного потенціалу народу завжди було масовим, дійсно народним заняттям, і це слід враховувати при використанні мистецтва як засобу педагогічного впливу та виховання особистості. Народне музичне мистецтво цінне тим, що в ньому в концентрованому вигляді, естетичній формі матеріалізується національний дух — вищий вияв національної гідності народу. У народному музичному мистецтві втілено багато світоглядних ідей, потяг до прекрасного, гідність українського народу [6]. Отже, у процесі спілкування з творами національної культури суб'єкт стає носієм національних цінностей, котрі він співвідносить із власними художньо-естетичними ідеалами й прагненнями.

Поняття «музично-естетичне виховання» потрібно розглядати не лише як процес набуття мистецьких знань і вмінь, а, насамперед, як дієвий засіб особистісного розвитку на основі виявлення: культуротворчих можливостей майбутніх фахівців; їхніх професійних здібностей; усебічних музичних, естетичних потреб та інтересів, що ґрунтуються на історичному досвіді свого народу, прийнятті полікультурного простору, ціннісному ставленні до етнонаціональної специфіки.

Враховуючи все зазначене вище, ми можемо стверджувати, що музичне мистецтво має унікальні можливості впливу на виховання та освіту людини. Тому розглядаємо народний досвід виховання майбутніх учителів музичного мистецтва, у ВПНЗ як процес опанування ними основ естетичної культури, естетичних норм і принципів набуття мистецьких знань і вмінь, які складають основу естетичної активності, вносять прекрасне в життя, ґрунтуються на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях і обрядах, а також враховують особливості світової культури та мистецтва.

На основі сказаного вище, можна стверджувати, що сучасна вітчизняна музична освіта, яка є частиною художньо-естетичного виховання, у педагогічному вищому навчальному закладі знаходиться в процесі реформування.

Отже, проаналізувавши стан розробленості проблеми якості художньо-естетичного виховання майбутніх учителів музичного мистецтва, як проблеми педагогічної науки і практики зазначимо, що в літературних джерелах простежуються певні нароби з цього питання. Проте проблемі підготовки продуктивного вчителя-фахівця музичного мистецтва приділено недостатньо уваги. Педагогічна практика потребує наукового обґрунтування із зазначених вище питань.

Проведене дослідження не вичерпує дану проблему. Подальшого розвитку потребує історичний аналіз їх взаємозв'язку у якісній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буряк Т. П. Якість освіти у вищій школі / Т. П. Буряк. — К.: Наукова думка, 2009. — 200 с.
2. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Харківська область / НАПН України, Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи, Ін-т вищ. освіти; [за заг. ред. І. Ф. Прокопенко]. — К.: Знання України, 2009. — 431 с.
3. Олексюк О. Музична педагогіка: навч. посіб. / О. Олексюк. — К.: КНУКіМ, 2006. — 188 с.
4. Петриченко Л. О. Теоретико-методологічні засади управління якістю освіти у вищому педагогічному навчальному закладі: монографія / Л. О. Петриченко // Харків: ФОП Андреев К. В., 2012. — 520с
5. Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика: монографія / Г. Ф. Пономарьова. — Х.: Ранок, 2014. — 547 с.
6. Поташник М. М. Качество образования: проблемы и технологии управления: (В вопросах и ответах) / М. М. Поташник; Рос. акад. образования. — М.: Наука, 2002. — 350 с.

Ульянова В. С.

д.п.н, професор

Харківська гуманітарно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ

На даний час існує велика кількість технологій, які відійшли у минуле. Та все ж ІТ технології до таких не належать, тому що вони — майбутнє. З плином часу вони видозмінюються: розширюються, поглиблюються, модернізуються, але залишаються і напевно будуть залишатися в школах невід'ємною частиною навчального процесу. На даний момент збільшення інформаційного простору є основною тенденцією суспільного розвитку, яка відповідає соціальним вимогам сьогодення. Тому має бути постійне оновлення і пошук найбільш якісних методів роботи в освіті.

В основі засобів інформаційних технологій, що використовуються в сфері загальної

середньої освіти, знаходиться персональний комп'ютер, оснащений цілим рядом периферійних пристроїв. В системі загальної середньої освіти широке поширення набувають універсальні офісні прикладні програми та засоби інформаційних і телекомунікаційних технологій: текстові процесори, електронні таблиці, програми підготовки презентацій, системи управління базами даних, органайзери, графічні пакети і т. п. Використання ІКТ в навчанні є одним із важливих напрямків розвитку інформаційного суспільства, підвищенню рівня знань учнів, рівня вихованості, загальному розвитку дітей. Використання ІКТ дозволяє більш економно витратити сили та час викладачів і дітей для досягнення позитивних результатів у навчанні, вихованні і розвитку [1, с. 5]. Можливості використання інформаційних технологій на уроках дуже різноманітні і безмежні. Існує маса технологій, які, виконавши свою місію, пішли в минуле. ІК технології до таких технологій не належать, тому що за ними — майбутнє. Вони будуть видозмінюватися: розширюватися, поглиблюватися, модернізуватися, але залишаться в школах назавжди.

На сьогоднішній день є актуальними методичні аспекти застосування інформаційних технологій на уроках гуманітарного профілю. В тому числі, питання використання інформаційних технологій на уроках. Сьогодні важливим завданням освіти є не тільки отримання учнями певного багажу знань, а й формування у них умінь і навичок самостійної роботи над отриманням нової інформації та нових знань. Досвід роботи показав, що в учнів, які вміють і працюють з комп'ютером, формується більш високий рівень навичок самоосвіти. Тому вчитель відіграє важливу роль в розкритті можливостей нових комп'ютерних технологій. Одним з таких інструментів є програма Power Point. У даній програмі учитель, учні складають презентації, які дозволяють створити інформаційну підтримку при підготовці, проведенні уроків. Програма дає можливість використовувати на уроці малюнки, відеофрагменти, діаграми. Презентація дозволяє ілюструвати розповідь [2, с. 12]. Дуже цікава форма підготовки домашнього завдання у вигляді виконання презентації. При підготовці презентації учень повинен провести велику дослідницьку роботу, використовувати значну кількість джерел інформації, що дозволяє уникнути шаблонів і перетворити кожен продукт індивідуальної творчості. Учень при створенні кожного слайда перетворюється в комп'ютерного художника (слайд повинен бути красивим і відображати внутрішнє ставлення до викладається питання). Даний вид навчальної діяльності дозволяє розвивати в учня логічне мислення, формує вміння і навички. Робота над презентацією, її публічне представлення, захист позитивно впливає на розвиток у дітей навичок спілкування за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій, дає додаткову мотивацію до вивчення історії, сприяє підвищенню рівня сприйняття інформації презентацій.

Також зручно використовувати комп'ютер для контролю знань. Діти займають місце біля комп'ютерів, їм пропонуються завдання: відповісти на питання, розшифрувати позначення на малюнку і так далі. Це дуже цікаво для дітей, швидко та зручно. Учні закріплюють знання, перевіряють себе і при цьому вдосконалюють навички роботи на комп'ютері. На уроках також використовуються такі форми роботи як підготовка учнями доповідей і рефератів. Учні самостійно намагаються застосовувати проектор. Використання комп'ютерних технологій на уроці дозволяє:

1. Активізувати пізнавальну діяльність учнів;
2. Забезпечити високу ступінь диференціації навчання (майже індивідуалізацію);
3. Підвищити обсяг виконуваної роботи на уроці;
4. Удосконалити контроль знань;
5. Формувати навички справді дослідницької діяльності;

6. Забезпечувати доступ до різних довідкових систем, електронних бібліотек, інших інформаційних ресурсів;

В даний час активно формується ринок спеціальних програм, створених для використання в якості засобу навчання (дидактичного інструменту) на уроках. На сьогоднішній день існують десятки різноманітних програм навчального призначення, розміщених на ПК, CD або в Інтернеті. Велику допомогу в роботі з Інтернетом надають каталоги освітніх ресурсів. Застосування комп'ютерних програм у викладанні дозволяє організувати індивідуальну роботу, використовуючи диференційований підхід в навчанні, роботу в групах, самостійну роботу учнів. А також, використовувати педагогічні методи: репродуктивний, пояснювально-ілюстративний, проблемно-пошуковий. В учнів, які працюють з комп'ютером, формується більш високий рівень самоосвітніх навичок, умінь орієнтуватися у величезному потоці інформації, вміння аналізувати, порівнювати, аргументувати, узагальнювати, робити висновки. При створенні учнями комп'ютерних презентацій, формуються найважливіші в сучасних умовах навички:

1. Критичне осмислення інформації;
2. Виділення головного в інформаційному повідомленні;
3. Систематизування і узагальнення матеріалу.

Використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій значно підвищує ефективність процесу навчання завдяки його індивідуалізації, наявності зворотного зв'язку, розширенню наочності. Те, що неможливо зробити за допомогою традиційних технологій на уроках, дозволяє багато в чому реалізувати інформаційні технології. Вони дозволяють оперувати великим обсягом інформації і працюють з великою швидкістю, реалізуючи можливість кращого засвоєння матеріалу, оптимізації навчального процесу та посилення мотивації учнів до навчальної діяльності. Застосування в практиці викладання інформаційних методів навчання сприяють підвищенню розумової активності учнів, отже, і ефективності уроку. Навіть найбільш пасивні учні включаються в активну діяльність з величезним бажанням, у них спостерігається розвиток навичок оригінального мислення, творчого підходу до вирішуваних проблем [4, с. 35]. Основою будь-якого навчального курсу є наступні проблеми:

1. Передача учням деякого обсягу навчальної інформації, яка повинна бути ними засвоєна і послужити основою (фактичним матеріалом) для формування навчальних умінь і навичок. Зрозуміло, що процес передачі інформації повинен постійно перебувати під контролем, а значить, супроводжуватися вибудованою системою зворотних зв'язків, що дозволяють викладачеві відстежувати те, наскільки нова інформація сприймається слухачами, включається в їх загальнотеоретичні і практичні уявлення про досліджувані об'єкти (предмети, явища), наскільки вона є зрозумілою і дохідливою.

2. Створення навчальної взаємодії між учителем і учнями, а також забезпечення роботи учнів з навчальним матеріалом, в процесі чого повинні формуватися базові навчальні компетенції, пов'язані з формуванням навчальних умінь і навичок. Значення цього процесу для підготовки кваліфікованого фахівця важко переоцінити, оскільки мова йде про формування тих якостей і ціннісних норм, які в подальшому забезпечують професійну компетентність.

3. Організація контролю за процесом і результатами навчання, отримання адекватних відповідей на питання, пов'язаних з якістю навчального процесу в цілому і окремих його етапів, а також рівнем, що досягається учнями в процесі навчання.

Рішення поставлених проблем полягає в застосуванні різних форм і методів інформаційно-комп'ютерних технологій. Головним завданням використання комп'ютерних

технологій є розширення інтелектуальних можливостей учнів. Комп'ютер використовується як найдосконаліший інформаційний засіб на уроках гуманітарного циклу, поряд з використанням книги, телевізора, відеомагнітофона.

Досить цікавим методом роботи на заняттях є використання інтерактивної дошки. Дослідження впливу технології на навчання показали, що завдяки інтерактивній дошці звичайні уроки перетворюються в цікаву і захоплюючу гру. Це помітно по результатах, які поліпшуються від заняття до заняття. Застосування комп'ютерних програм в викладанні дозволяє організувати індивідуальну роботу, використовуючи диференційований підхід в навчанні, роботу в групах, самостійну роботу учнів. На уроках із застосуванням ІКТ триває робота по закріпленню навчальних навичок і формуванню умінь здійснювати дослідницьку діяльність. Інтерактивне обладнання дозволяє створювати різноманітні схеми, таблиці, вибудовувати матеріал по різних позиціях, інтенсифікуючи процес навчання, роблячи його наочним. Метод слайдів полегшує вчителю подачу матеріалу. Урок стає набагато яскравішим і цікавішим, що значним чином впливає на розвиток уяви і критичного мислення. Використання слайдів активізує увагу учнів, викликає зацікавленість та розвиває уяву. Учні можна давати завдання самостійно готувати презентації своїх робіт на інтерактивній дошці. Завдяки інтерактивній дошці, учні мають можливість бачити великі зображення, діаграми і таблиці [4, с. 11]. Всі перераховані прийоми довели свою ефективність, тому що розвивають діяльнісний підхід в процесі вивчення суспільствознавчих курсів. Застосування сучасних технічних досягнень, інформаційних технологій сьогодні стає першочерговим завданням викладача будь-якої дисципліни, так як наш «продукт» — це сформовані компетентності: інформаційні, комунікативні і так далі. Важливо не стільки «заповнити» багаж учня окремими знаннями, скільки «покласти» туди путівники, які дозволять йому вбудуватися в сучасне динамічне суспільство. Введення методу проектів в освітній процес школи змушує переглянути призначення інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Тепер це не само цінний об'єкт вивчення, а засіб, що дозволяє вчителю як працювати над формуванням ключових компетентностей й учнів, так і організувати самостійне освоєння інформації учнем. Одним з актуальних напрямків впровадження інформаційних технологій в освітній процес є мультимедійні презентаційні технології. Презентації у вузькому сенсі слова — це електронні документи свого роду, які відрізняються комплексним мультимедійним вмістом і особливими можливостями управління та відтворення (може бути автоматичним або інтерактивним). Робота з програмою підготовки презентацій Power Point дозволяє сформуванню в учнів інформаційні та комунікативні компетентності. Змінюється і характер взаємин між учителем і учнями, вони стають повноправними організаторами уроку. Адже мультимедійні презентації дозволяють інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття, розуміння та глибину засвоєння великої кількості знань. Досить часто на уроці учні виступають з підготовленими повідомленнями, доповідями, творчими завданнями. Застосовуючи комп'ютерні технології, цей вид роботи робиться творчим і цікавим. Для цього всього лише досить допомогти учням освоїти навички складання презентації по темі їхнього виступу. Етапи роботи учнів над створенням мультимедійної презентації:

1. Знайомство з правилами створення електронної презентації.
2. Вибір теми презентації за курсом навчального предмета.
3. Збір інформації з обраної теми презентації та її аналіз.
4. Відбір і розміщення на слайдах зібраної інформації.
5. Оформлення презентації в програмі MS Power Point.

6. Демонстрація електронної презентації

7. Рефлексія.

Робота зі створення слайдових презентацій дуже подобається учням, вони стають творцями свого освітнього продукту, створюють його для того, щоб ним могли скористатися їх однокласники, а також інші учні і вчителі школи. Підводячи підсумки, можна сказати, що використання інформаційних технологій допомагає вчителю підвищувати мотивацію навчання дітей до предмету і призводить до цілого ряду позитивних наслідків:

1. Психологічно полегшує процес засвоєння матеріалу учнями;
2. Збуджує жвавий інтерес до предмету пізнання;
3. Розширює загальний кругозір дітей;
4. Дає змогу використовувати наочності на уроці;
5. Підвищує інтерес до вивчення предмету;
6. Надає більш повне засвоєння теоретичного матеріалу;
7. Дає змогу оволодіти учням умінням здобувати інформацію з різноманітних джерел, обробляти її за допомогою комп'ютерних технологій;
8. Формує вміння коротко і чітко формулювати свою точку зору.
9. Підвищує продуктивність праці вчителя і учнів на уроці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бриксін О. Ф., Овчинникова О. А. Серед MS Power Point як інструментальне засіб викладача. Самара, СІПКРО, 2004
2. Суворова Н. Інтерактивне навчання: нові підходи. *Вчитель*. 2000, № 1.
3. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти: Навчальний посібник для студ. педвузів і системи вдосконалення. кваліфіковану консультацію. пед. кадрів. М.: Видавничий центр «Академія», 1999.
4. Господарик Ю. П. Інтернет на уроках історії. *Викладання історії та суспільствознавства в школі* 2002. № 5. С.31-38.
5. Митрофанов С. Використання комп'ютерних технологій у викладанні історії в школі // *Історія*.— 8-15 травня 2002. № 18. С. 9-11.
6. Освіта, наука і розвиток кадрового потенціалу. Ч. I. Інформаційні технології в шкільній освіті. Інф. бюллетень. Microsoft. Вип.16. 2006.

Фасєвська І. П.

студентка магістратури

Мединська Н. М.

науковий керівник, д. філолог. н., професор

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені акад. С. Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTI МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мовленнєва компетенція є однією з провідних базових характеристик особистості, що формується у процесі її розвитку [1]. Особлива роль у цьому процесі належить закладу дошкільної освіти, де виявляються і планомірно розвиваються здібності дитини, формуються вміння, навички та мотивація до навчання, створюються умови для всебічного розвитку її особистості, самовираження. Означеними позиціями обумовлюється

необхідність цілеспрямованої, систематичної роботи щодо загальної і, зокрема, мовленнєвої підготовки дитини у закладі дошкільної освіти, адже мовленнєвий розвиток особистості є одним з найважливіших показників її цілісності й самодостатності [2].

На сучасному етапі проблемі розвитку мовлення дітей дошкільного віку присвячено низку наукових праць. Так, проблемі становлення та розвитку мовлення дітей дошкільного віку присвячено праці А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Науменко та ін.), виховання звукової культури мовлення у дітей досліджували В. Борова, О. Трифонова та ін.; розвиток діалогічного мовлення був предметом наукових розвідок Н. Луцан, Г. Чулкової та ін.; методичні аспекти навчання різних видів розповідей досліджували Л. Березовська, Н. Гавриш, І. Попова та ін.; розвиток виразності мовлення вивчали О. Амацьєва, С. Хаджирадева та ін.

Володіння зв'язним монологічним мовленням є найвищим досягненням мовленнєвого виховання дошкільників. Монологічне мовлення — це виклад зв'язних думок однієї особи, яке є довготривалим та послідовним. Для нього характерна літературна лексика, розгорнуте висловлювання та логічна завершеність. Воно вбирає в себе засвоєння звукової сторони мовлення, словникового складу, граматичної будови мови і відбувається у тісному зв'язку з розвитком усіх сторін мовлення: лексичної, граматичної, фонетичної. Ця форма мовлення може виникати у відповідь на поставлене зовні запитання або бути реалізацією задуму самого суб'єкта [3, с. 110].

Формування у дошкільників монологічного мовлення в педагогічному аспекті на сучасному етапі досліджувалась низкою вчених (Л. Артемовою, Р. Буре, Е. Вільчковським, А. Давидчук, І. Дьоміною, Н. Яришевою ін.).

Метою окреслених тез є виокремлення та обґрунтування критеріїв і показників сформованості монологічного мовлення дітей дошкільного віку.

На основі аналізу наукових джерел з означеної проблеми (А. Богуш, Л. Калмикова С. Трифонова, І. Кисельова) нами було виокремлено та систематизовано наступні показники сформованості монологічного мовлення дітей дошкільного віку: 1) морфологічна правильність мовлення; 2) зв'язні висловлювання продуктивного характеру; 3) зв'язні висловлювання творчого характеру [2; 4].

У відповідності до кожного з показників нами було систематизовано наступні завдання для дошкільників з метою діагностики рівнів сформованості їх монологічного мовлення.

1. Показник: морфологічна правильність мовлення.

Завдання 1. Склади речення за картинкою.

Мета: з'ясувати вміння дітей складати різні типи речень.

Матеріал: сюжетні картинки.

Процедура виконання. Дитині по черзі показують різної складності картинки, які передбачають складання різного типу речень:

а) просте поширене (з однорідними членами речення);

б) складносурядне (із сполучниками); в) складнопідрядне речення (з різними сполучниками);

г) речення з прямою мовою.

Завдання 2. Складання розповіді з власного досвіду.

Мета: з'ясувати, які типи речень переважають у монологічному мовленні дитини.

Процедура виконання. Дитині пропонують скласти розповідь на тему за вибором: «Мій вихідний день у сім'ї» або «Мій день народження». Розповіді дітей записують на диктофон або відео.

2. Показник: зв'язні висловлювання продуктивного характеру.

Завдання 1. Переказ знайомого оповідання.

Мета: виявити вміння дітей послідовно відтворювати текст, його повноту.

Процедура виконання. Дитині зачитується знайомий літературний текст. Після читання пропонується переказати оповідання за вказівкою педагога (повно, стисло, за частиною вибірково, від імені героя та ін.)

Завдання 2. Розповідь за серією сюжетних картинок.

Мета: з'ясувати вміння складати розповіді за серією сюжетних картинок.

Процедура виконання. Дітям дається серія з трьох сюжетних картинок на вибір, пропонується скласти за ними розповідь і дати їй назву.

3. Показник: зв'язні висловлювання творчого характеру.

Завдання 1. Склади казку.

Мета: з'ясувати вміння дітей складати творчі розповіді.

Процедура виконання. Дітям пропонується скласти новорічну казку і дати їй назву.

Завдання 2. Розповідання за темою.

Мета: з'ясувати вміння складати творчі розповіді.

Процедура виконання. Вихователь пропонує дитині скласти розповідь за темою на вибір: «Що трапилось із зайчням?», «Як їжачок гриби збирав», «Чому засмутилась білочка?» та ін.

За результатом виконання завдань у відповідності до кожного з показників нами визначено три рівні сформованості монологічного мовлення дошкільників: творчий, продуктивний, адаптивний.

Творчий рівень сформованості монологічного мовлення демонструють діти старшого дошкільного віку, які володіють уміннями складати різні типи речень (прості, складні, з прямою мовою та однорідними членами); виявляють уміння послідовно відтворювати текст, його повноту; на високому рівні володіють уміннями переказувати текст різними способами (повно, стисло, за частиною, вибірково, від імені героя); складають зв'язні розповіді за серією картинок, володіють уміннями творчого розповідання.

Продуктивний рівень сформованості монологічного мовлення властивий дітям старшого дошкільного віку, які частково володіють уміннями складати різні типи речень: у них переважають уміння складати переважно прості речення, іноді — складні. Виявляють уміння послідовно відтворювати текст, однак відчують труднощі відтворити його повноту. В цілому володіють уміннями переказувати текст, однак не можуть цього зробити різними способами — зазвичай можуть переказати стисло і за частиною. Складають зв'язні розповіді за серією картинок, однак не завжди виявляють уміння складати творчі розповіді.

Адаптивний рівень сформованості монологічного мовлення властивий старшим дошкільникам, які не володіють уміннями складати різні типи речень: можуть складати лише прості речення. Не виявляють уміння послідовно відтворювати текст. Володіють частковими уміннями переказувати текст, однак припускаються помилок і неточностей. Відчують значні труднощі у процесі складання зв'язних розповідей за серією картинок, не виявляють умінь складати творчі розповіді [4].

Отже, нами виокремлено та обґрунтовано показники (морфологічна правильність мовлення; зв'язні висловлювання продуктивного характеру; зв'язні висловлювання творчого характеру) та рівні (творчий, репродуктивний, адаптивний) сформованості монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Завдання, описані у дослідженні, сприятимуть якісній діагностиці виявлення рівнів сформованості монологічного

мовлення старших дошкільників відповідно до кожного з показників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.]; наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д. пед. н. Київ: ТОВ «МЦФЕР–Україна», 2012. 26 с.
2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / упорядник А. М. Богуш. Частина I та II. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2005. 720 с.
3. Михайлова Л. І. Змістовий аспект розвитку розмовного мовлення дітей дошкільного віку. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України*. 2009. № 3. С. 110-113.
4. Трифонова О. С. Діагностика рівнів сформованості мовно-мовленнєвої особистості дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 5. URL: https://divovo.in.ua/pars_docs/refs/32/31232/31232.pdf.

Фончікі Ю. Ч.

студентка магістратури

Шкабаріна М. А.

науковий керівник, к. пед. н., доцент

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені акад. С. Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Реформування системи освіти України одним з провідних завдань дошкільної освіти вбачає всебічний розвиток дитини дошкільного віку як особистості — найвищої цінності суспільства; формування високих моральних цінностей майбутніх громадян, збагачення їхнього культурного потенціалу, що ґрунтується на культурно-історичних та моральних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Про це наголошено у низці державних нормативних документів: Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Отже, моральне виховання дітей дошкільного віку є досить складним і довготривалим процесом, який охоплює весь період дитинства і надалі має продовження в дорослому житті та розглядається в його кінцевому результаті як сформованість моральної культури особистості [1, с. 78].

Проблема морального виховання особистості широко та різнобічно досліджена у працях вітчизняних та зарубіжних учених. Так, проблема морального виховання у психологічному аспекті була проблемою наукових розвідок К. Альбуханова-Славської, І. Божович, Д. Ельконіна, О. Запорожця та ін.; специфіку й закономірності морального розвитку дітей дошкільного віку досліджували Є. Субботський, С. Якобсон; педагогічні умови, методи, форми й засоби морального виховання дітей дошкільного віку були предметом наукових досліджень таких вчених, як А. Виноградова, Т. Маркова, Л. Стрелкова; проблему розвитку моральної свідомості у дошкільному віці досліджували Л. Артемова, А. Богуш, І. Бех, Ж. Піаже, Т. Поніманська, С. Рубінштейн та ін.

Упродовж розвитку суспільства мораль, як і право, обов'язок, традиції, звичаї, цінності, є важливим регулятором поведінки людини, людських стосунків, а моральність

виступає одним із основних критеріїв оцінки її особистісних якостей і чеснот [2].

Мораль (лат. *moralis* — моральний, від *mos (moris)* — звичай, воля, закон, властивість) — система поглядів, уявлень, норм, оцінок, які регулюють поведінку людей; форма суспільної свідомості [4, с. 12]. Вона визначається характером суспільних відносин та містить в собі загальноприйняті норми, правила, закони, заповіді, табу, заборони, які з раннього дитинства засвоюються дошкільниками.

Моральне виховання дітей дошкільного віку — це цілеспрямований і систематичний вплив дорослого на свідомість, почуття і поведінку дитини з метою формування у неї моральних якостей і почуттів, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки, які відповідають вимогам моралі суспільства [4, с. 20].

Дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості, коли формуються основи характеру, ставлення до навколишнього світу, людей, до себе, засвоюються моральні норми поведінки, важливі для особистісного розвитку якості психіки [3].

Моральне виховання дітей дошкільного віку включає в себе наступні складові: виховання усвідомлення спілкування з суспільством; необхідність координації поведінки з інтересами суспільства; ознайомлення з ідеалами моралі, вимогами суспільства; перетворення моральних знань у моральні переконання, створення системи цих переконань; формування стійких моральних цінностей, високого рівня моральної культури; формування моральних звичок [4].

У дошкільному віці рушійною силою поведінки дитини є моральні почуття, які виражають бажання та емоційні стани, забарвлюють психічні процеси [3].

Моральні почуття — стійкі переживання у свідомості людини, які зумовлюють її вольові реакції, ставлення до себе, інших людей, явищ суспільного буття [2, с. 76].

Отже, цілеспрямований процес морального виховання, який полягає в залученні дитини до моральних цінностей людства і конкретного суспільства, починається з раннього дитинства. Його результативність залежить від єдності моральної свідомості і поведінки дитини дошкільного віку. Визначальною у ньому є роль дорослого як «соціального провідника», зразка для наслідування, організатора соціального досвіду дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабій І. В. Генеза розвитку проблеми морального виховання дошкільників засобами народної педагогіки. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). Ніжин, 2009. № 4 С. 78-82.
2. Богуш А. М., Сучок В. А. Уроки духовності дітям. Одеса: СВД Черкасов, 2005. 126 с.
3. Вікова та педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
4. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1993. 111 с.

Чеменян Г. П.

викладач

Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського,
м. Одеса, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ ДО РОБОТИ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В Україні спостерігається реновація наукової та соціально-економічної парадигми, яка відбувається в руслі сучасних тенденцій до європейської інтеграції. Першочерговою стратегією даного процесу є спрямованість на створення єдиного відкритого інформаційного, культурного та науково-освітнього простору. З іншого боку, важливою особливістю зазначеної стратегії є прагнення до інтеграції зі збереженням своєрідності, цінності та рівноправності різних етнічних та національних культур. Означені процеси дають можливість абітурієнтам з різних країн обирати на свій розсуд освітні заклади будь-якої країни. У зв'язку з чим, для вищих України (зокрема, мистецько-педагогічних університетів) вже давно стало нормою політикультурне освітнє середовище, яке забезпечує оптимальні умови для навчання гетерогенного контингенту.

Вищезазначене спричиняє суттєві трансформації в освітній галузі, та зокрема у сфері мистецької освіти. Адже, мистецтво (і вокальне мистецтво, зокрема) є джерелом різнобарвної палітри цінностей, культурних традицій і художньо-естетичних уподобань, і саме тому воно має потужний ресурс для взаєморозуміння та зближення людей. Згідно з чим, набувають вагомості процеси художньо-естетичної комунікації та художньо-творчої співпраці між представниками різних культурних формацій. Важливо, що саме вокальне мистецтво, як феномен іманентно полімодальний, синестезійний і, у певному сенсі, синкретичний, часто виступає в ролі своєрідного плацдарму для налагодження міжкультурного взаєморозуміння та зняття транскультурного протиріччя й незгоди. Адже, у ході спільної художньо-творчої діяльності (виконавської або рецептивної) набувається досвід вибудовування толерантних взаємовідносин між представниками різних культур, які мають відмінні, а іноді навіть протилежні цінності, традиції та норми суспільної поведінки. З педагогічної точки зору суттєво, що ефективність такої співпраці залежить не тільки від підготовленості всіх її учасників, а й від компетентності викладача, від його здатності організовувати та керувати художньо-творчим процесом в умовах полікультурного середовища.

У сучасних наукових працях зауважується на необхідності модернізації освітньої системи за компетентнісний підходом. Наприклад, О. Олексюк визначає останній як ключовий резерв перебудови освітньої системи, спрямованої на забезпечення якісних програмних результатів навчання [1]. У дослідженнях В. Химинця компетентнісний підхід «переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в площину формування здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у різних ситуаціях» [2]. Науковець визнає означений підхід рушійною силою для переосмислення основних положень педагогічної освіти. У дослідженнях Л. Степанової окреслено характерні особливості означеного підходу в педагогіці. А саме, зауважено на відповідності компетентнісного підходу «...сучасним тенденціям у науці та практиці освіти» та його спрямованості на становлення та розвиток компетентностей [3]. Зазначено, що саме за даним підходом здійснюється

реновація освітянських завдань та оновлення стратегії професійної освіти. На думку дослідниці, трансформація освітньої системи в межах компетентнісного підходу відбувається за рахунок переосмисленого конструювання освіти, коли відбувається своєрідний «перехід» від «накопичення знань» до «способів діяльності». Аргументуючи використання компетентнісного підходу дослідниця зауважує, що він сприяє оптимізації процесу підготовки педагогічних кадрів «...спроможних до самостійного, творчого, доцільно-оптимального, методично виправданого вирішення професійних компетенцій» [Там саме].

Концепція нашого дослідження виходить з контекстуального огляду сучасних наукових публікацій. Визначальною в даному контексті є позиція, що представлена в працях О. Гриви. Вчена зауважує: «Збереження та розвиток надбань людства, можливість подальшого використання скарбів європейської та загальносвітової культури та освіти безпосередньо залежать від спроможності української молоді бути толерантною та ефективною в полікультурному просторі» [4, с. 4]. Виходячи з представлених позицій убагаємо, що сьогодні виникає нагальна потреба в підготовці полікультурно-спрямованої особистості майбутнього викладача вокалу, спроможного до кваліфікаційної реалізації професійних функцій і ефективної педагогічної діяльності в умовах полікультурного середовища. Це спрямовує наш науковий інтерес до проблеми формування в майбутніх здобувачів вищої мистецько-педагогічної освіти полікультурної компетентності, як здатності до ефективної педагогічної діяльності в умовах полікультурного середовища. Передбачаємо, що такі професійні якості як «толерантність» та «ефективність» є ключовими елементами означеної компетентності.

Таким чином, результати теоретичного аналізу джерел та досвід власної науково-викладацької практики підтверджують доречність компетентнісного підходу як методологічної основи підготовки здобувачів вищої мистецько-педагогічної освіти. Означений підхід є вагомою підставою для ефективної професійної діяльності в полікультурному середовищі майбутніх викладачів вокалу, за рахунок сформованості в них загальних та спеціальних компетентностей. У контексті означеного підходу визначено сутність поняття «полікультурна компетентність майбутніх викладачів вокалу» — це знання та розуміння культурогенезу народів світу, здатність до розуміння та толерантного ставлення до різноманіття художньо-естетичних та вокально-виконавських традицій, наявність мотиваційно-тривкого інтересу до міжкультурної комунікації та художньо-творчої співпраці в умовах полікультурного середовища. З огляду на сучасні розробки науковців полікультурну компетентність визначаємо як істотне підґрунтя для збереження різноманітності культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Олексюк. О. М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
2. Химинець. В. В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. (2010). Відновлено з <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>
3. Степанова Л. В. Методика формування художньо-герменевтичної компетентності магістрів музичного мистецтва та хореографії: дис... канд. пед. наук: 13.00.02 Суми, 2018. 262 с.
4. Грива О. А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища: автореф. дис. ... доктора філософських наук: 09.00.10. Київ, 2008. 32 с.

Чемерис І. В.
старший викладач
КЗВО «Луцький педагогічний коледж»,
м. Луцьк, Україна

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО СТИЛЮ СПІЛКУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

На сучасному етапі розвитку освіти потрібен гуманістично спрямований та демократичний вчитель, який відкритий, творчий, людяний, професійний. Проблема формування професійно-педагогічної майстерності педагога є широко досліджуваною в психолого-педагогічній науці (І. Зязюн, М. Євтух, І. Синиця, С. Сисоева та ін.).

Ефективна професійна діяльність учителя ґрунтується на вмілому педагогічному спілкуванні. Тому педагогічне спілкування передбачає спеціальну підготовку вчителя, володіння технологіями налагодження оптимальних взаємин з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі, сформованість продуктивного стилю педагогічного спілкування, культури педагогічної взаємодії.

Гуманістична спрямованість педагога професійної школи — це мотиваційна зумовленість його дій, вчинків, усієї поведінки орієнтацією на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки та стосунків.

Гуманістична спрямованість педагога є ядром його педагогічної майстерності. Вона передбачає визнання права іншої людини на свободу й щастя, вільний прояв і розвиток своїх здібностей. Як надзавдання у повсякденній роботі педагога-майстра, гуманістична спрямованість завжди визначає його конкретні завдання і поєднується з його спрямованістю на творчу діяльність. Гуманістична спрямованість особистості педагога характеризується такими її якостями, як:

- рівень (суспільна значущість спрямованості);
- широта (коло охоплених нею об'єктів інтересу педагога);
- інтенсивність (може коливатися від неусвідомлених потягів до повної переконаності у необхідності певних педагогічних дій);
- стійкість (тривалість і збереженість спонук упродовж тривалого періоду);
- дієвість (активність реалізації спрямованості у діяльності) [4, с. 82].

Педагогічне спілкування — система способів та прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу та налагодження взаємин. Ініціатором і керівником цього процесу є педагог. Спілкування вчителя з учнем спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату в системах «вчитель — учень» і «учень — учень». Воно передбачає виконання важливих функцій:

- обмін інформацією між педагогом та учнями;
- міжособистісне пізнання;
- організація та регулювання взаємин і спільної діяльності;
- здійснення виховного впливу;
- педагогічно доцільна самопрезентація педагога [2, с. 38].

Педагог у своїй діяльності намагається бути і джерелом інформації, і людиною, яка пізнає іншу людину або групу людей, і організатором колективних діяльностей та взаємин. Педагогічне спілкування допомагає вчителю організувати взаємодію на уроці

і поза ним як цілісний процес. Не обмежуючись лише інформаційною функцією, воно створює умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагає самоутвердженню школяра в колективі, забезпечує співтворчість у класі.

Основними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні:

- особистісна орієнтація співрозмовників (здатність бачити і розуміти співрозмовника);
- рівність психологічних позицій співрозмовників (недопустиме домінування педагога у спілкуванні, він має визнавати право учня на власну думку, позицію);
- проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти точку зору співрозмовника (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття один одного, співпереживають, має особливий педагогічний ефект);
- нестандартні прийоми спілкування (відхід від суто рольової позиції вчителя) [2, с. 38].

Л. Кайдалова, Н. Щокіна, Т. Вахрушева відмічають, що демократичний стиль є найбільш ефективним у педагогічній діяльності. Він заснований на повазі до особистості студента і орієнтований на стимулювання активності студентів, самоорганізацію і самоуправління особистості та колективу. Базується він на прагненні донести мету діяльності до свідомості студентів, залучити їх до участі у спільній діяльності. Основними способами взаємодії є заохочення, порада, інформування, координація, що розвиває в студентів упевненість, ініціативність. Демократичне спілкування — це діалог «на рівних» [1, с. 62].

О. Кіліченко визначає орієнтовний перелік властивостей демократичного стилю педагогічного спілкування.

1. Тон звертання дружній, товариський, характер мови спокійний, привітний.
2. Вимоги до учнів адекватні їхнім можливостям з урахуванням рівня розвитку, підготовки, індивідуальних властивостей.
3. Уміє вислухати дітей.
4. Уміє заохотити дітей.
5. Уміє прислухатися до думки учнівського колективу.
6. Уміє спілкуватися з дітьми і в позанавчальний час (формальні ознаки) [3, с. 26].

Змістовні ознаки демократичного стилю спілкування:

1. Уміє сам виявити розумну ініціативу і водночас схвалює і підтримує корисні починання зі сторони учнів.
2. Уміє критично оцінювати свої дії. Сприймає критику і не переслідує за неї.
3. Має чіткий перспективний план.
4. Щиро турбується про дітей.
5. Працює з усім класом; прагне враховувати індивідуальні властивості і особистий досвід школяра, його активність і потреби; не стереотипний у поведінці.
6. Здатний ризикувати у виборі форм і методів освітньої діяльності [3, с. 27].

Отже, важливо формувати у майбутніх учителів початкової школи гуманістичну спрямованість, зорієнтовану на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків. Демократичний стиль спілкування є найкращим засобом формування гуманістичної спрямованості та передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. Демократичний стиль є найсприятливішим способом організації взаємодії педагога і школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: навч. посіб. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
2. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.
3. Основи педагогічної майстерності: модульно-рейтинговий підхід / упоряд. О. І. Кіліченко. Івано-Франківськ, 2012. 206 с.
4. Отич О. М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи: підруч. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.

Чепелев О. О.

аспірант

Титарчук М. В.

аспірантка

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

ДИСТАНЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

Сучасне інформаційне суспільство розвивається стрімкими темпами, а отже, постає необхідність формування компетентної особистості, яка здатна брати активну участь у розвитку освіти, науки та культури.

Поява та розвиток дистанційних технологій навчання відбувається поряд із традиційними, використання перших дозволяє навчати і навчатися в індивідуальному режимі, незалежно від місця і часу. У всьому світі спостерігається зростання кількості студентів, які навчаються за дистанційними технологіями, збільшується кількість вищих навчальних закладів, які використовують дистанційні технології в навчальному процесі. Учителі мають постійно самовдосконалюватися, вчитися протягом життя, підвищувати рівень професійної компетентності, творчо підходити до професійної діяльності.

Перед вищими навчальними закладами постає завдання формування нормативної та мотиваційно-ціннісної структури особистості майбутнього фахівця, основним компонентом якого буде необхідність постійного самовдосконалення.

В освіті України розробляють теоретичні, практичні та соціальні аспекти дистанційного навчання. У вітчизняних працях науковців проблемі дистанційної освіти присвячено роботи В. Бикова, Н. Думанського, Г. Кравцова, В. Кухаренка, В. Олійника, О. Глазунової, К. Обухової, О. Самойленка, Н. Сиротенко, Г. Молодих, Н. Морзе, Н. Твердохлебової, О. Захар, П. Камінської та ін. Проблеми впровадження технологій дистанційного навчання в зарубіжних країнах, зокрема перспективи розвитку дистанційної освіти, досліджували Дж. Андерсон, Ст. Віллер, Т. Едвард, Р. Клінг.

Швидкими темпами збільшуються можливості персональних комп'ютерів і програмного забезпечення, що створює досить сприятливі умови для розвитку дистанційного навчання та застосування технологій дистанційного навчання. Динамічно зростає кількість студентів вищих навчальних закладів, що навчаються за цією технологією, особливо під час карантину [2].

Дистанційне навчання можна розглядати як вид навчання, у процесі якого надання істотної частини навчального матеріалу і більша частина взаємодії з викладачем

здійснюються з використанням сучасних інформаційних технологій: супутникових зв'язків, комп'ютерних телекомунікацій, національного й кабельного телебачення, мультимедіа, навчальних систем [5].

Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання. Педагогічні технології дистанційного навчання — це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів з структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді. Інформаційні технології дистанційного навчання — це технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку [4].

На цей час існують декілька технологій дистанційного навчання. В освіті вони відрізняються [1]: за формою представлення учбових матеріалів; за наявністю посередника у системі навчання з за ступенем використання телекомунікацій та персональних комп'ютерів; за технологіями організації контролю навчального процесу; за ступенем застосування в технології навчання звичайних методів ведення навчального процесу; за методами ідентифікації студентів під час складання іспитів.

Головною метою використання технологій дистанційного навчання у ВНЗ є забезпечення студентам доступу до електронних освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж.

Технології дистанційного навчання у вищій освіті розкривають можливості позитивного впливу на вирішення наступних проблем при підготовці майбутніх фахівців [1]: підвищення рівня якості освіти у ВНЗ; реалізація потреб майбутніх фахівців в освітніх послугах; підвищення професійної мобільності та активності майбутніх фахівців; формування єдиного освітнього простору в рамках вищої освіти; індивідуалізація навчання при масовості вищої освіти.

Застосування дистанційних технологій у процесі навчання надає можливість для студентів обирати зручний час для вивчення й засвоєння навчальних дисциплін, самостійно здійснювати дистанційно-модульний контроль та аналіз своєї навчальної діяльності, а викладачам — систематично керувати навчальною роботою студентів, контролювати й аналізувати їх діяльність за кожним модулем навчальної дисципліни.

Поширення хмарних сервісів для роботи з даними (Office 365, GoogleDrive), використання соціальних мереж та інших сервісів Веб 2.0 (Twitter, Youtube, Wiki, блоги та сайти тощо) збільшило можливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі та зумовило необхідність використання даних сервісів для розробки більш різноманітного та привабливого контенту електронних курсів.

Головною метою використання дистанційного навчання у ВНЗ є забезпечення доступу до електронних освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж.

Дистанційні технології навчання включають роботу з електронним підручником, електронною поштою, тематичними форумами й чат-конференціями, вебінарами. Електронний підручник використовується для самостійного опрацювання теоретичного матеріалу з дисципліни.

Вебінари — особливий вид відеоконференцій, що одночасно забезпечує двосторонню передачу, обробку, перетворення й подання інтерактивної інформації на відстань в реальному режимі часу. Вебінари більше використовуються для донесення навчального матеріалу, тому що в цій системі мінімізовано зворотній зв'язок з аудиторією. Як пра-

вило, зворотній зв'язок відбувається через чат, де можна задати питання викладачеві в процесі вебінару та після його закінчення.

У процесі опанування навчальним матеріалом доцільно використовувати тематичні форуми, де можна залишити запитання й коментарі. На відміну від очних, заочні консультації за допомогою дистанційних технологій можна проводити різними способами. Заочні консультації поділяються на групові й індивідуальні. Найкращий спосіб таких консультацій — чат; проте з метою консультацій можна використовувати форум та електронну пошту.

Після вивчення навчального матеріалу проводять аудиторні й позааудиторні контрольні засоби з метою перевірки навчальних досягнень студентів [1]. Слід зазначити, що змішане навчання передбачає не просто викладання матеріалів у електронному вигляді, а обов'язковий зворотній зв'язок студентів з викладачем, або в електронній, або в очній формі.

Дистанційні технології сприяють формуванню єдиного освітнього простору в рамках індивідуалізації навчання при масовості вищої освіти. Розвиток інформаційних технологій у сучасному світі спричинив перегляд традиційних підходів до визначення перспективних форм організації освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацуровська І. В. Технології дистанційного навчання у вищій освіті [Електронний ресурс] / І. В. Бацуровська, О. М. Самойленко. — Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110225/re4_samojl.htm.
2. Биков В. Ю. Проектний підхід і дистанційне навчання у професійній підготовці управлінських кадрів [Електронний ресурс] / В. Ю. Биков. — Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/cont/Vukov1.doc>
3. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://194.44.29.29/Files/PublicItems/FldDoc/7/Distance.doc>
4. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання та умови застосування / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко. — Х., 2002. — 320с.
5. Самойленко О. М. Теоретичні основи використання технологій дистанційного навчання при підготовці майбутніх вчителів математики у ВНЗ [Електронне видання], / Самойленко О. М. // Матеріали Міжнар. конф. «Впровадження електронного навчання в освітній процес: концепції, проблеми, рішення». — Тернопіль, 2010. — Режим доступу: <http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/?p=447>.

Чікарькова М. Ю.

доктор філософських наук, професор
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

АКАДЕМІЧНА КОМУНІКАЦІЯ: ВІД РЕФЕРАТИВНОСТІ ДО КРЕАТИВНОСТІ

Активне використання Інтернету в системі освіти ґрунтовно вплинуло на характер сучасної академічної комунікації: вільний обмін інформацією в глобальному масштабі водночас і значно спростив, і ускладнив її. Легка доступність і титанічний обсяг інформації, так само, як і зростання інтенсивності сьогоdnішнього навчання й активне стимулювання креативності студента й викладача породжують спокусу перетворити науково-освітній процес на безперервне й стопроцентне дослідження ще невідкритих істин, науковий прорив. Будь-яке неналежно оформлене цитування навіть загальних місць одразу ж автоматично кваліфікується як плагіат, що породжує низку питань, пов'язаних

з самою сутністю академічної комунікації, яка передбачає, серед іншого, у тому числі опанування чужих думок, вміння переказати, проаналізувати чи порівняти їх (причому у деяких жанрах цілком припустимим є простий переказ, без посилань). До того ж часто ігноруються цілком очевидні речі: далеко не всі, хто навчається (і навчає) мають доволі таланту й самостійності мислення, щоби будь-яка нова наукова розвідка стала справжнім науковим відкриттям. І вимога до викладачів щодо кількості статей у рік так само, на жаль, нерідко ставить під питання якість подібної наукової продукції, «поставленої на конвеєр». Процес же навчання тим більше не є безперервним актом спалаху наукових осяянь особистості учня й учителя: подібна креативність виникає лише як результат кропіткого й багаторічного вивчення чужих праць, традиційних і сучасних наукових концепцій, засвоєння колосального методологічного досвіду низки наук. Курсові роботи нинішні здобувачі вищої освіти часто починають писати навіть не з 2-го, а з 1-го курсу, отже, говорити про те, що вони мають більш-менш чітке усвідомлення того, що являє собою обрана ними спеціальність, а тим більше – що вони володіють методологією дослідження, не приходиться.

Як і будь-яка спроба втиснути живе життя в ідеальну схему, вимога 100%-ї креативності призводить часом до того, що висуваються вимоги, аби навіть простенький студентський реферат першокурсника був би обов'язково науковим проривом. Між тим, такі речі, як реферат, вже за самою своєю жанровою природою не орієнтовані на креативність, це якраз систематизація думок дослідників-попередників, засвоєння чужих концепцій, навчання в елементарному сенсі слова. Такий само законний статус має й близька до реферату компіляція, яка є своєрідним іспитом на фахову підготованість того, хто навчається. Власне, навіть у серйозному дослідженні, яким, безперечно, має бути дисертація, але в історіографічному розділі ми стикаємося з тим само рефератом і компіляцією у чистому вигляді. Утім, в принципі, маємо справу з високою культурою цитування, що не завжди спостерігається на рівні реферату першокурсника.

Отже, доцільніше вимагати від початківця не креативності, а оволодіння бібліографічним апаратом, системою посилань, вміння застосовувати різні методи для аналізу предмету дослідження тощо. Лише при численності й багатомірності засвоєного чужого досвіду може викристалізуватися власна дослідницька позиція й пробудитися цікавість до обр'їв незвіданого – адже принцип поступовості в педагогіці ще ніхто не відмінив.

Шандра Н. А.

к. п. н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОГРАМУВАННЯ У ПИСЬМІ

Комунікативну компетентність майбутніх фахівців з програмування у письмі розглядаємо як здатність реалізувати комунікацію у письмовій формі в ІТ-сфері у ситуаціях професійно орієнтованого писемного спілкування відповідно до комунікативного завдання.

До структури комунікативної компетентності майбутніх ІТ-фахівців у письмі входять декларативні і процедурні знання письма.

До декларативних належать знання:

- правил орфографії і синтаксису,
- граматичних структур,
- засобів мовленнєвого зв'язку,
- стилістичних особливостей текстів різних жанрів і типів,
- соціокультурних особливостей професійного спілкування ІТ-фахівців, компенсаторних стратегій.

До процедурних:

- знання стандартів написання текстів різних жанрів і типів, притаманних професійному дискурсу ІТ-фахівців,
- планування, організації та написання власних висловлювань,
- використання компенсаторних стратегій.

Мовленнєвими навичками письма є автоматизовані, стійкі, гнучкі мовленнєві операції на основі навчального матеріалу та комплексів відповідних вправ і завдань [1]. Щоб досягти рівня мовленнєвої навички, мовленнєва операція має набути таких якостей, як, відсутність спрямованості свідомості на форму виконання, відсутність напруження і швидкої втомлюваності [2].

Мовленнєві уміння, як демонстрація здатності використовувати мовленнєві навички для самостійного й усвідомленого вибору стилю писемного мовлення, вираження мовленнєвих намірів і думок, уживання ефективних мовних і немовних засобів, досягнення комунікативних цілей, а також адекватного розуміння писемних висловлювань інших учасників комунікації, у ситуаціях професійно орієнтованого писемного спілкування [3; 4]. Мовленнєві уміння формуються на базі мовленнєвих навичок.

У свою чергу, англomовну лексичну компетентність в професійно орієнтованому писемному спілкуванні майбутніх ІТ-фахівців трактуємо як інтегровану якість цих фахівців, що дозволяє їм застосовувати комплекс знань, навичок та здатностей використовувати словниковий запас англійської мови у письмовій формі у процесі створення продуктів писемної діяльності відповідно до комунікативного завдання у ситуаціях професійно орієнтованого писемного спілкування в ІТ-сфері.

Від рівня сформованості лексичної компетентності в діловому писемному спілкуванні залежить ефективність писемної професійно орієнтованої комунікації майбутніх ІТ-фахівців, що полягає у релевантності лексичного оформлення писемних текстів, безпосередньо відображає прагматичну, жанрову, дискурсивну, інформаційну складові їх писемного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пассов Е. И., Царькова В. Б. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования «Развитие индивидуальности в диалоге культур». М.: Просвещение, 2000. 159 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология: [учеб. для вузов]. М.: Логос, 2001. 384 с.
3. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / За заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. 3-е изд. М.: Академия, 2006. 336 с.

Шепель О. В.

студентка магістратури

Мединська Н. М.

науковий керівник, д. філолог. н., професор,

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені акад. С. Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Виховання звукової культури мовлення дітей дошкільного віку є однією з найактуальніших проблем сучасних закладів дошкільної освіти, адже вона є складовою загальної культури мовленнєвого спілкування. У процесі виховання звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку формується фонетична компетенція. Своєчасно організована робота щодо виховання звукової культури мовлення є міцним підґрунтям для подальшого успішного навчання дітей у школі [3, с. 20].

Виховання звукової культури мовлення дошкільників широко та різнобічно досліджено у наукових працях зарубіжних та вітчизняних психологів та педагогів. Так, у психологічному аспекті проблему виховання звукової культури мовлення представлено у дослідженнях Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, Р. Лурія, М. Швачкіна; у педагогічному дискурсі ця проблема була предметом наукового дослідження Г. Ляміної, М. Кольцової, О. Максакова, М. Фомічової та ін.; у лінгвістичному аспекті проблему розкрито у працях В. Бельтюкова, О. Гвоздева та ін.; методичний аспект проблеми досліджували В. Городілова, О. Жильцова, Є. Радіна та ін. Значний внесок у дослідження звукової культури мовлення дітей зроблено науковцем А. Богуш, яка зазначила, що одним із провідних напрямків мовленнєвого розвитку дошкільників є своєчасно організована робота щодо виховання звукової культури рідного мовлення, яка є основою для подальшого успішного навчання читання та письма дітей у школі [1].

Звукова культура мовлення — складова загальної мовленнєвої культури дошкільників, яка охоплює фонетичну правильність мовлення (сприймання і розрізнення фонем на слух, артикуляцію звуків; звуковимову) і загальні мовленнєві навички (дикцію, темп і ритм мовлення, тембр, силу голосу, наголос, дихання, орфоепічну правильність мовлення) [1; 2].

Вікові особливості дітей старшого дошкільного віку дають змогу удосконалити роботу щодо виховання їх звукової культури мовлення, яка включає наступні взаємопов'язані між собою етапи:

1. Робота над розвитком фонематичного слуху. Мета: вироблення у старших дошкільників уміння сприймати в мові різноманітні тонкощі її звучання; правильність вимови звуків, чіткість, зрозумілість вимови слів, підвищення і пониження голосу, посилення або послаблення гучності, ритмічність, плавність, прискорення й уповільнення мови, тембральне забарвлення.

2. Робота над розвитком мовленнєвого дихання. Мета: використовуючи спеціальні ігрові вправи, формування вміння виконувати різні види вдихів і видихів, а також їх комбінацій.

3. Робота над голосом. Мета: розвивати в іграх, ігрових вправах основні якості голосу: силу, висоту; привчати говорити без напруги, виробляти у дітей дошкільного віку уміння користуватися голосом у відповідності з різними інтонаціями (тихо, голосно).

4. Робота над інтонаційною виразністю (мелодика, темп, ритм, фразовий і логічний наголос, тембр мови). Мета: формувати у дітей підвищувати і знижувати голос при вимові фрази; прискорювати і сповільнювати мовлення; вміння рівномірно чергувати наголошені й ненаголошені склади; володіння паузами, підвищенням голосу, більшою напруженістю і довготою вимови групи слів (фразове мовлення) або окремих слів (логічне мовлення).

5. Формування правильної вимови всіх звуків рідної мови. Мета: навчити правильно, вимовляти всі звуки в будь-якій позиції (на початку, середині і наприкінці слова) при різній структурі слів.

6. Робота над темпом мовлення. Мета: виробляти у дітей помірний темп мовлення, при якому слова звучать особливо чітко.

7. Робота над дикцією. Мета: привчати дітей уважно слухати мову оточуючих і стежити за чіткістю своєї вимови.

8. Розвиток артикуляційного апарату. Мета: розвиток рухливості мовлення, розвиток достатньої рухливості губ, вміння утримувати нижню щелепу в певному положенні.

9. Робота над орфоепією. Мета: здійснювати постійний контроль за дотриманням дітьми норм літературної вимови слів.

У старшому дошкільному віці за умови правильно організованої роботи діти можуть опанувати вимовою всіх звуків рідної мови. Звуковимова удосконалюється, але у частини дітей ще остаточно не сформовані важкі в артикуляційному відношенні звуки (шиплячі та [р]) [3].

Однак, як свідчить аналіз психолого-педагогічних досліджень, до старшого дошкільного віку у дітей розвиваються здібності до самоконтролю, усвідомлення недосконалості своєї мови і відповідно необхідність надбання знань і потреба в навчанні. У цьому зв'язку діяльність вихователя щодо виховання звукової культури мовлення для дошкільників набуває більш вагомого значення. У дітей спостерігаються випадки прояву взаємодопомоги, уваги до мовлення один одного, бажання допомагати одноліткам [4].

До старшого дошкільного віку у дітей достатньою мірою розвинені фонематичний слух, артикуляційний апарат і мовленнєве дихання, розвиваються фонематичні сприйняття і здатність до звукового аналізу мови. Дитина починає критично ставитися до своєї вимови, усвідомлює її дефекти, ніяковіє через них, іноді відмовляється відповідати.

Удосконалення звукової культури мовлення в старшому дошкільному віці має бути спрямоване на вдосконалення вимови звуків, на вироблення чіткої вимови слів, вміння розрізняти і правильно вимовляти звуки. Триває робота з вироблення чіткості вимови, вміння правильно користуватися наголосами, паузами, інтонаціями, силою голосу, темпом мовлення [3].

Таким чином, у старшому дошкільному віці відбувається становлення всіх звуків рідної мови, оскільки всі фонетичні диференціювання завершені: у дітей в достатній мірі розвинений фонематичний слух. Удосконалення звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку включає багатоаспектні завдання, пов'язані з розвитком сприйняття звуків рідної мови і вимови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручн. для студентів вищ. навч. закл. Київ: ВД «Слово», 2008. 440 с.
2. Маліновська Н. В. Формування фонетичної компетенції старших дошкільників засобами театралізованої гри в умовах інклюзивної освіти. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. *Наукові записки РДГУ*, 2014. Випуск 10 (53). С. 20-23.

3. Паласевич І. Дошкільна лінгводидактика: метод. матеріали до самост. роботи студентів. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 148 с.

4. Трифонова О. Реалізація ідей А. М. Богуш у вихованні звукової культури мовлення в дошкільників. Дошкільна освіта. 2004. № 4. С. 27-32.

Шлєіна Л. І.

док. філософії пед. н. старший викладач
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного,
м. Мелітополь, Україна

АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

Вирішення проблем сучасного суспільства неможливе без створення рівних можливостей для самореалізації особистості, незалежно від її статі, адже реалізація ідеї гендерної рівності у міжстатевих стосунках, надання рівних прав представникам обох статей є показником демократичного суспільства. У зв'язку з цим питання гендерної рівності стало сьогодні пріоритетним, постала потреба у формуванні нових взаємовідносин між жінками та чоловіками, заснованих на партнерських засадах та надання їм рівного доступу до переваг суспільного розвитку. Постає необхідність формування у випускника ЗВО ГК, як частини професійної культури, від якої залежить налагодження міжособистісної взаємодії, особистісне й кар'єрне зростання, досягнення економічної стабільності суспільства.

Поняття «гендер» стало об'єктом вивчення у ХХ столітті що пов'язано з дослідженнями К. Міллет, Р. Столлер та інших філософів [4].

Теоретичне осмислення соціальних процесів привело на початку 80-х р. ХХ ст. до виникнення гендерних досліджень, як нової галузі гуманітарного знання, завдяки якій з'явилася гендерна теорія як система наукових поглядів на статус жінок і чоловіків у суспільстві, їхні соціально-рольові особливості.

Психоаналітик Р. Столлер у праці «Стать та гендер: про розвиток мужності та жіночності» (1968 р.) використав термін «гендер», як соціальний прояв приналежності до статі, або «соціальна стать». З англійської мови термін «гендер» («gender») перекладається як «рід» — в лінгвістичному значенні цього слова (рід іменника). З того часу філософи розуміли «гендер» як певний мисленнєвий конструкт, наукову дефініцію, що визначає соціальнокультурні функції статі та дає змогу відрізнити ці функції від біологічних [5 с. 110].

Аналіз гендерних досліджень у філософському та педагогічному дискурсах уможливив визначення й обґрунтування основних етапів еволюції поняття «гендер»: перший етап розвитку пов'язаний з фемінізмом першої хвилі, феміністською критикою Сімони де Бовуар традиційної науки й вищої освіти [1], другий етап — з дискурсом соціокультурної статі (гендеру) в межах структурного функціоналізму [2; 3].

За визначенням І. Кона, в основі розуміння категорії «гендер» — поняття «стать», що означає сукупність взаємодіючих генеративних і пов'язаних з ними ознак [4]. О. Плахотник конкретизує окреслені поняття, вказує на коректність умовності статі, на розгляд всіх можливих варіантів статевої організації людини як континууму значень між умовними полюсами «ж» і «ч». Саме поєднання різних характеристик кожного

рівня статевої організації людини визначає різноманіття конституційних особливостей кожної особи та змушує з недовірою ставитися до традиційного поділу людей тільки на дві статі. Говорити про «природну зумовленість» статі не доречно: «таке природне, з погляду пересічного громадянина, протиставлення чоловічого й жіночого має не біологічне обґрунтування, а є відображенням ієрархічної структури суспільства, де чоловіки й жінки мають різний соціальний статус і виконують різні соціальні ролі, а також слугує обґрунтуванням для нормативності гетеросексуальності» [7].

Визначення поняття «гендер» містить і науково-довідкова література. Так, у «Словнику гендерних термінів» його трактують як сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство змушує виконувати особистість, залежно від її біологічної статі. В ґносеологічному плані термін «гендер» походить від грецького слова «генос» — походження, матеріальний носій спадковості, той, що народжується [9].

У сучасних дослідженнях поняття «гендер» науковці пов'язують з виконанням особою соціально зумовленої ролі, з дотриманням нею певної суспільної поведінки, з характером сподівань, на реалізацію яких вона може розраховувати, відповідно до своєї належності до жіночої або чоловічої статі, що пояснює його введення до міжнародної практики та надання йому політичного забарвлення [8].

Для вирішення завдання формування ГК важливо розуміти, що гендерологія позиція особистості реалізується в спілкуванні та діяльності. Деякі викладачі та студенти поділяють точку зору про природне призначення статі, що створює виклики на шляху формування ГК майбутніх фахівців, адже їх переконаність у природній визначеності особливостей життєвого шляху, способів особистісної та професійної самореалізації перешкоджає досягненню результатів навчання та виховання молоді. Ми погоджуємось з І. Головащенко, що відмова від постулату про природне призначення статей стає ключовою для організації навчально-виховного процесу ЗВО.

Отже, аналіз наукових підходів щодо визначення сутності поняття «гендер» та його похідних у наукових дослідженнях дозволяє узагальнити, що більшість вчених одностайні щодо відмінності гендеру від біологічної статі, щодо його соціального походження, уможливлення конструювання через певні інститути соціалізації, культурні норми, розподіл праці, наявні в суспільстві ролі та стереотипи. Науковці довели, що гендерні відносини є конструктами певної культури, а вплив цієї культури щодо визначення гендерної належності називають гендером, який є своєрідним результатом соціалізації людини у суспільстві, відповідно до її статевої приналежності. Оскільки гендер характеризує систему соціальної поведінки особистості, то в умовах ЗВО одним зі шляхів формування ГК студентів є гендерна освіта зі складовою — гендерне виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бовуар Сімона де. Друга стать: у 2 т. / пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. Київ: Основи, 1994. Т. 1. 392 с.
2. Гапон Н. П. Гендер в гуманітарному дискурсі: філософсько-психологічний аналіз. Львів: Літопис, 2002. 310 с.; Ліончук Р. Термін «гендер» у науковому дискурсі: вітчизняний та зарубіжний підходи. Нова педагогічна думка. 2013. № 2. С. 66-70.
3. Кон И. С. Психология половых различий. *Вопросы психологии*. 1981. № 2. С. 51-58.
4. Millett K. *Sexual Politics*. London: Abacus, 1972. P. 23. Stoller R. *Sex and Gender On the Development of Masculinity and Femininity* N. Y., 1975. 330 p.
5. Основи теорії гендеру: навч. посіб. / Уклад. З. В. Шевченко. Київ: «К.І.С.», 2016. С. 109-131., с. 110.
6. Plaxotnik O. M. *Philosophical and methodological of Ukrainian Gender Policy. Intelligence. Personality. Civilization: Thematik collection of scientific papers*. Donetsk, 2010. P. 56-63.
7. Польська Ю. В., Голубева М. О., Приходькіна Н. О. Поняття «гендер» та його місце у розвитку сучасного соціогуманітарного знання: зб. наук. пр.

8. Словник гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко. Черкаси: видавець Ю Чабаненко., 2016. 336 с.

9. Шлєіна Л. І. Гендер у філософському дискурсі. Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 18-19 квітня 2019). Харків: ХНМУ, 2019. С. 182-183.

10. Шлєіна Л. І. Гендерна культура особистості в умовах закладів вищої освіти. «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень»: зб. тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 13-14 липня 2018). Київ: 2018. С. 2-85.

Шулигіна Р. А.

к. п. н., доцент

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УЯВИ В КОНТЕКСТІ ПІЗНАННЯ І ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема розвитку уяви дітей дошкільного віку постійно знаходиться в колі наукових інтересів психологів і педагогів. Сучасні тенденції освітньої педагогічної практики висвітлюють нові ракурси прояву індивідуальності дитини через пізнання і творчу активність. При цьому дитина не повинна пасивно спостерігати світ довколо неї, споживати готову інформацію і репродукувати чи копіювати пропоновані їй готові моделі, алгоритми дій тощо [1, с. 56].

Ці питання розробляли вчені-психологи і педагоги, зокрема П. Блонський, Л. Венгер, Л. Виготський, О. Духнович, О. Запорожець, Д. Ельконін, Г. Костюк, В. Крутецький, С. Рубінштейн, С. Русова, К. Ушинський, а також відчизняні провідні науковці А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, С. Кулачківська, Н. Орланова, Р. Павелків, Т. Поніманська, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та інші, свідчать про усвідомлення ними важливості теоретичної і практичної розробки проблеми розвитку дитячої уяви, фантазії та творчості в цілому.

Так, Л. Виготський вважав, що найважливіший (сензитивний) віковий період для розвитку уяви, а відтак й для закладання основ творчості — дошкільний. Для розвитку даного утворення, активізації процесу пізнання і творчості дитини вкрай необхідна підтримка дорослого, заохочення і збудження інтересу дітей, спільного з дорослим (вихователями, батьками) експериментування, пошук оригінальних рішень, виходу за межі зразка.

Окремим і важливим питанням є міра втручання дорослого у творчі спроби дітей — вона має бути не нав'язливою, щоб пізнання і творчість дитини не переходила у механічне виконання інструкцій дорослого.

Для вітчизняної психолого-педагогічної науки властивий пошук оптимального поєднання впливу дорослого з прагненням дитини до самовираження і самодіяльної творчості (М. Подд'яков, О. Дьяченко, З. Новлянська, Л. Балацька, В. Котирло та ін.). Сьогодні вченими методистами розробляються прийоми стимулювання, заохочення, зацікавлення, відпрацювання окремих оперраціональних навичок (спостережливість, прийоми створення уявних образів тощо). Популярною для використання є організація ігрової діяльності дошкільника. Ігрова діяльність є багатофункціональним педагогічним методом [2, с. 178], коли, набуваючи осмисленості та насиченості, є способом

і водночас шляхом пізнання, забезпечує вихід на соціальний досвід, культуру минулого, сьогодення і майбутнього. Важливою характеристикою уяви дитини є її реалізм, розуміння того, що може бути і чого бути не може.

На одній сходинці з ігровою діяльністю за популярністю у розвитку уяви дошкільників є використання казок, завдяки яким розширюються можливості задоволення позаситуативних пізнавальних потреб щодо тих об'єктів, які дитина знає за описами, малюнками, але які ніколи раніше не сприймала. Діти 3-го і 4-го років життя часто не відрізняють можливе від неможливого, вони погоджуються з будь-яким задумом, часом змішуючи казкові та реальні образи. За допомогою казок, уява включається як необхідний компонент дитячої словесної творчості. Вже з трирічного віку дитина виявляє здатність до складання казок (за З. Новлянською), в яких вона наділяє героїв діями і характерами відповідно до їх реальних особливостей, поведінки і способу життя. З розширенням досвіду діти починають розуміти, що в казці не все можливо. «Нісенітниця», проти яких не заперечують молодші дошкільники, викликають у старших обурення. В образах уяви діти враховують реальні закономірності, справжні властивості предметів. Підтвердженню цього можна знайти у працях В. Кузнецова [3, с. 18].

Розвиток уяви прогресує у поєднанні зі зростаючим інтересом дитини до сфери соціальних взаємин, що призводить до того, що у 5-7 років діти створюють уявні світи, населяють їх діючими персонажами тощо. Дитина може вигадати собі друга — маленького чоловічка (або неіснуючу істоту), з яким грається і разом з ним переживає уявні пригоди. Вигадані дітьми речі або події не можна сприймати як прояви брехливості. Тут виявляється особливість дитячої психіки (її синкретизм) — недиференційованість психічних процесів між собою. У даному випадку — пам'яті та уяви.

З першого року життя головною умовою розвитку уяви є включення дитини в уявні ситуації, де вона виконує уявні дії — забави, розваги (Н. Палагіна). Створити уявну ситуацію дорослому допомагають твори літератури і фольклору, іграшки. Дорослий пропонує дитині зобразити деякі дії казкових героїв: «покажи, як...» (бігає зайчик, стрибає білочка, біжить лисичка, ходить ведмідь).

У 3 роки основним стає навчання дітей використанню предметів-замінників і побудові уявної ситуації. Основою для використання замінників є автоматизоване виконання дій з реальними предметами: ложкою, гребінцем, ковдрою. Крім цього, ефективним є створення проблемних ситуацій, які спонукають дитину шукати і використовувати предмети-замінники. Наприклад, що робити, коли потрібно перевезти вантаж, а вантажної машини немає. Поряд із знайомими предметами із закріпленими функціями в оточення дитини потрібно включати предмети напівфункціональні: коробки, котушки, шматочки тканини, паперу, природний матеріал (шишки, гілочки, жолуді, листочки та ін.). Наділяючи їх різними значеннями у різних ситуаціях та використовуючи в різний спосіб, дитина інтенсивно освоює заміщення (Е. Зворигіна, Е. Гаспарова).

Старший дошкільник використовує досить широкий спектр прийомів створення образів уяви. Назвемо їх: наділення фантастичних (ігрових) персонажів реалістичними діями. Дитина включає героїв у специфічно людські життєві ситуації, приписуючи їм людські думки, почуття, вчинки; антропоморфізація — одухотворення предметів, яким діти часто користуються, оскільки постійно зустрічаються з ним при слуханні казок; аглютинація: сполучення у новому образі, здавалося б, непоєднаних елементів (наприклад, сполучення сюжетів різних казок); гіперболізація — зменшення або перебільшення величини персонажів, предметів; доповнення — діти, використовують добре знайомі їм казкові події, змінюючи деякі деталі, персонажів, або придумуючи

для знайомої казки нове продовження; парадоксальне комбінування — переміщення об'єкту в незвичну ситуацію.

Підтвердженням важливості врахування вікових особливостей спілкування дитини з однлітками і дорослими ми знайшли у працях О. Кравцової, де авторка показала як змінюється позиція дорослого у спілкуванні з дитиною задля розвитку уяви. У спілкуванні з молодшим дошкільником дорослий займає позицію незнаючого, невмілого, щоб за допомогою реплік і простих питань до дитини розхитати шаблони, показати, що одна і та ж задача може розв'язуватися у різні способи. У 4-5 років стимулом є змагання з однлітками, яким керує дорослий: «Хто придумає цікавіше?», «Хто придумає інакше, ніж у товариша?». А для старшого дошкільника слід створити умови, щоб він зайняв позицію вмілого і знаючого, особливо відносно молодших дітей.

Окремої уваги заслуговує питання дитячих фантазувань. Байдужість, зневага, недоброчливість, глузування дорослих з цього приводу глибоко ображають дитину, ставлять бар'єр у розвитку уяви.

Важливу роль в розвитку уяви дошкільника продовжує відгравати дитяча книжка. При сприйманні дитячих оповідань, казок спостерігається дві тенденції. Одна — коли дитина намагається внести доповнення чи зміни в оригінальний текст казки або оповідання, наприклад, викрити неправду, допомогти головному герою вийти зі складної ситуації, захистити тих, хто цього потребує тощо. Друга — коли казкові персонажі «оживають» і допомагають дитині зрозуміти добрі й погані вчинки, їх наслідки та зорієнтуватись у складних життєвих ситуаціях тощо.

У середньому та старшому дошкільному віці складаються сприятливі умови для програмування власної діяльності за допомогою задуму і, відповідно, розвитку уяви. Важливо навчити дитину формулювати різні за складністю задуми і реалізовувати їх. Ці завдання ефективно вирішуються при організації педагогом продуктивних видів діяльності дитини.

Таким чином, врахування окреслених вище особливостей розвитку уяви дошкільників сприятимуть зростанню їх пізнавальної й творчої активності, а також самостійності прийняття рішень у будь-яких ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вікова психологія: Особистість від молодості до старості: навчальний посібник для вузів / під ред. М. В. Герасимова, М. В. Гомез, Г. В. Горелова, Л. В. Орлова. Москва: Педагогіка, 2001. 272 с.
2. Довбня С. О., Шулигіна Р. А. Теоретико-методичний супровід ігрової діяльності дітей дошкільного віку / Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 72 том 1: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 177-183.
3. Кузнецов В. Б. Развитие творческого воображения младших школьников на основе применения базовых элементов ТРИЗ. Региональная научно-практическая конференция. Челябинск: РНПК, 1998. С. 56-58.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Аханова А. В.

викладач психології

Комунальний заклад вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Інтерес до людей, які виділялися на тлі інших завдяки своїй обдарованості, завжди був підвищений. Саме зараз суспільство і держава потребує покоління людей, здатних оригінально мислити і приймати рішення в нестандартних ситуаціях. Завдяки їхній нетрадиційній здатності мислити збільшилася можливість в досягненні значних висот.

Молодший шкільний вік — період вбирання, накопичення і засвоєння знань, а значить найважливішою проблемою нашого суспільства є збереження та розвиток обдарованості. Тому важливо встановити рівень здібностей і їх різноманітність у сучасних дітей, але не менш важливо вміти правильно здійснювати їх розвиток. У обдарованих дітей чітко простежується потреба в дослідницькій і пошуковій активності — це одна з умов, яка дозволяє учням зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому спрагу знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці самопізнання. В освітньому процесі розвиток обдарованої дитини слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, вміти ставити мету, шукати способи її досягнення, бути здатним до вільного вибору і відповідальності за нього, максимально використовувати свій творчий хист [2, с. 2-7].

На початку роботи психологу та педагогу потрібно визначити обдарована дитина чи ні. Завдяки багатогранності визначення обдарованості, виявлення особливих здібностей у молодшого школяра є складним процесом. Такий процес являє собою виділення специфічних здібностей у дитини за допомогою різних методів: спостереження, опитування, експеримент. Для розвитку здібностей необхідне засвоєння, а потім і творче застосування знань, навичок та умінь, напрацьованих у процесі суспільноісторичної практики. Вирішального значення у розвитку здібностей набуває соціальний фактор: умови життя і діяльності людини, а отже, здібності — це соціальні надбання, які виникають і розвиваються саме завдяки тому, що людина живе в соціумі. Слід зазначити також, що секрет дитячої обдарованості — в особливій схильності працювати (прагненні до нелегкої наполегливої праці).

Психологи та педагоги виділяють такі групи школярів за наявності обдарованості:

1. Художньо обдаровані діти. Прояв даних здібностей відбувається найчастіше на уроках образотворчого мистецтва або навіть у позаурочний час на заняттях додаткової освіти, тобто різні гуртки та секції. Розвиток художніх здібностей призводить до того, що діти досягають помітних успіхів в живописі, музиці, хореографії, буває до акторського таланту

2. Творчо обдаровані діти. Критерій, який відносить дитину до цієї групи — це креативність, яка включає в себе: нестандартне мислення, гнучкість мислення, здатність

знаходити цікаві рішення в складних завданнях, відмова від стереотипів, пошук чогось нового, оригінальність. Така дитина відразу виділяється серед інших.

3. Фізична, рухова, спортивна обдарованість. Діти з такими можливостями отримують значних успіхів у спорті. Вони володіють хорошою фізичною підготовкою. Виділяються такі якості як, координація, сила, чудове здоров'я. Дана обдарованість негативно позначається на шкільних дисциплінах. Відвідування спортивних секцій призводить до відсутності часу на заняття в школі. Важливо враховувати, що фізичні здібності школяра можуть перевершувати інтелектуальні.

4. Соціально обдаровані діти. Молодші школярі з даним видом обдарованості проявляють себе, як лідера, здатного працювати в групі. Їх особистісні риси це високий інтелект, гнучкість мислення. Для педагога такі діти стають прикладом шкільної успішності та вихованості. При правильному навчанні дитина досягає величезних висот.

5. Діти із загальною інтелектуальною і академічною обдарованістю. Загальна інтелектуальна обдарованість спостерігається високими вміннями школярів з усіх навчальних дисциплін, академічна обдарованість — з окремих предметів. Найчастіше дітей цієї групи називають в класі обдарованими. Така дитина демонструє високий розвиток пам'яті, мислення, інтелекту, а також здатність до переробки інформації. Діти із загальною інтелектуальною обдарованістю не відчувають труднощів у навчанні, в той час, як у дітей з академічною обдарованістю, виникають труднощі у вивченні тих предметів, які їм нецікаві [3, с. 8-11].

Вище перераховані групи молодших школярів з певною обдарованістю зустрічаються в навчальних закладах в рівній мірі. Але виділити дитину з загальної маси учнів досить складно, найчастіше обдарованість у дітей протікає в прихованій формі. І можливо, що та чи інша обдарованість так і не проявиться. Має велике значення підтримка з боку педагога, який повинен допомагати розкрити потенціал і не допустити «загасання обдарованості». На даний момент існують дві думки на навчання обдарованих дітей. Перша, що обдаровані діти повинні навчатися в спеціальних класах, або навіть в спеціалізованих освітніх закладах. Друга думка полягає в тому, що навпаки обдаровані діти повинні навчатися в класі разом з усіма дітьми, інакше вони можуть не навчитися спілкуванню з «нормальними людьми» [1, с. 12]. Обдаровані діти потребують підтримки з боку інших однолітків. Доброзичливість і розуміння допоможуть дитині відчувати себе психологічно комфортно. Особливі здібності можуть лякати дитину. Порівнюючи себе зі своїми однокласниками вона буде відчувати себе іншою. Всі ці внутрішні відчуття можуть привести до того, що дитина не буде ні з ким дружити, спілкуватися, що в свою чергу призведе до самотності і депресії. Тому батьки, педагог повинні звертати увагу на поведінку дитини. А також забезпечити правильне сприйняття себе і адекватну самооцінку особистості у обдарованої дитини. Важливо враховувати свободу вибору школяра, він може вибирати для себе освітню траєкторію навчання, пріоритетний предмет і навіть способи та форми його вивчення. Не варто тиснути на дитину. Якщо педагог визначив якусь обдарованість, не обов'язково відразу завантажувати учня. Потрібно дати йому звикнути до нового статусу. Велика частина відповідальності за обдаровану дитину лягає на педагога. Тільки завдяки його уважності можна визначити здібності дитини в тій чи іншій галузі. Завданнями педагога стануть впровадження методів навчання відповідно для обдарованої дитини та класу в цілому. Педагог, який працює з обдарованими дітьми повинен володіти певним набором якостей. В першу чергу, мати достатньо знань про особливості психології обдарованих дітей. Кваліфікований вчитель буде відчувати дитину, розбиратися в її потребах

та інтересах, володіти досить високим рівнем інтелектуального розвитку. При роботі з обдарованими дітьми важливо володіння таких рис особистості, як живий і активний характер, гнучкість (бути готовим до перегляду своїх поглядів), постійне прагнення до вдосконалення. Звичайно, треба бути чуйним, уважним, чутливим стосовно дитини [4, с. 25-30].

Готовність педагога працювати з обдарованими дітьми говорить про те, що у нього вже є теоретичні знання і практичний досвід. Професійні вміння відіграють головну роль в становленні та розвитку обдарованості. До них входять вміння модифікувати навчальні програми, вміння працювати за спеціально складеним планом, вміння консультувати учнів. Одним з важливих факторів в роботі з обдарованими дітьми є наявність середовища, в якому дитина розвивається успішно. Воно має передбачати наступне: постійне спілкування з батьками, яке обумовлюється лише можливостями батьків і бажанням дитини, слід оточувати увагою дитину, незалежно від її віку. Важливо, щоб дитина відчувала себе потрібною, бажаною і улюбленою. Треба намагатися хвалити дитину за найменшу зміну на краще, навіть якщо ця зміна незначна. Достатньо часто вдаючись до похвали та заохочування, батьки і педагоги, сприяють розвитку у дитини впевненості у собі, своїх силах і можливостях [5, с. 47-53].

Таким чином, початкова школа для обдарованої дитини повинна ставати етапом, коли її творчі здібності, проявлені під час навчання повинні бути, не тільки помічені, а й спрямовані на подальший розвиток. Для їх підтримки і вдосконалення педагог організовує комплекс індивідуальних освітніх заходів. Робота здійснюється за певним навчальним планом, який допомагає не втратити потенціал талановитої дитини. Освітні установи, в свою чергу, повинні прагнути створенню особливих умов для успішного протікання освітнього процесу з обдарованими школярами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горай Ю. Творчі здібності та обдарованість. *Психолог*. 2006. № 25. с. 12-15.
2. Зазимко О. В. Теоретичні засади визначення особистісних чинників розвитку обдарованості. *Обдарована дитина*. 2008. № 8. С. 2-7.
3. Липова Л. Специфіка навчання обдарованих дітей. *Рідна школа*. 2003. № 7. С. 8-11.
4. Нечаєва О. С. Шляхи формування мотивації досягнення успіху в обдарованих школярів. *Обдарована дитина*. 2007. № 9. С. 25-30.
5. Янковчук М. М. Розвиток обдарованості: практичний досвід. *Обдарована дитина*. 2008. № 2. С. 47-53.

Вершигора В. Є.

студентка медико-психологічного факультету

Тертична Н. А.

канд. психол. наук, доцент

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,

м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЕКСУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ

Сексуальна освіта, багато років була тією темою, яка особливо замовчувалась. Дурним тоном вважалися розмови про «це» на велике коло людей. Таке табування провокувало зростання небажаних вагітностей та венеричних захворювань, особливо серед підлітків. Відсутність інформації про методи контрацепції занедбало не одне молоде життя. Саме тому рання сексуальна освіта дітей відіграє надзвичайну роль у їх

подальшому фізичному та психічному здоров'ї [2].

Велику роль у сексуальній освіті дитини відіграють саме батьки, оскільки вони є її провідниками до дорослого життя, з них діти беруть приклад, їх словам довіряють. Важливо не лише те, чи говорять батьки на тему сексуальних стосунків з дітьми, але й те, як вони про це говорять. Багато батьків вважає, що розмову про сексуальні відносини потрібно розпочинати лише при настанні статевого дозрівання дитини. Проте, на нашу думку, така позиція батьків є надто упередженою, оскільки довірливі розмови повинні пройти до початку пубертатного періоду, аби підготувати дитину до більших серйозних тем у майбутньому. Адже, як показує досвід, діти починаються цікавитись темою «сексуальності» ще з дошкільного дитинства. Звичайно, у такому ранньому віці мова не йде про надання дитині повної анатомо-фізіологічної інформації. Розмови, пов'язані з сексуальною освітою, повинні бути виваженими та доречними у кожному віці, адже скількох проблем можна уникнути батькам упродовж життя, якщо дитина не соромитиметься просити їх про пораду, через табування теми сексуальних відносин.

Наше дослідження було спрямоване на аналіз сімейних взаємовідносин та ставлення батьків до теми сексуальної освіти дитини. У дослідженні брали участь батьки та діти двох вікових груп: молодшого шкільного та підліткового віку. Завдяки порівнянню результатів цих категорій опитуваних, ми змогли проаналізувати ситуацію взаємин з дітьми у родині, відкритість батьків до інтимних розмов та думку самих дітей, щодо сексуальних відносин. Для реалізації завдань дослідження нами була використана методика Е. Г. Ейдемільера та В. В. Юстіцкіс «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ), яка дозволила нам визначити стилі виховання, які використовують батьки. Для цього вимірюються показники за 11 шкалами: гіперпротекція, гіпопротекція, потурання, ігнорування потреб дитини, надмірність вимог-обов'язків, недостатність вимог-обов'язків, надмірність вимог-заборон, недостатність вимог-заборон, строгість санкцій (покарань) за порушення вимог дитиною, мінімальність санкцій, нестійкість стилю виховання [1]. Також ми сформуваємо авторські анкети для батьків та дітей, результати опитування за якими допомогли зрозуміти ставлення батьків та дітей до теми сексуальної освіти.

Результати дослідження показали, що найбільше батьки використовують такий стиль виховання як гіперпротекція, тобто гіперопіка. При такому стилі виховання батьки приділяють максимум сил та часу вихованню своїх дітей, батьки проявляють свою стурбованість не лише статевим вихованням, а й взагалі благополуччям власних дітей. Певним підтвердженням цьому є також високі показники за шкалою «Потурання», що демонструє визнання бажань своєї дитини еталоном та намагання повністю задовольнити усі її потреби якнайкраще. Часто таке піклування про дитину може свідчити про несвідоме проектування на дітей власного неприємного досвіду. На це також вказує той факт, що 85% батьків не отримували належну сексуальну освіту під час власного статевого дозрівання та зіткнулись з певними проблемами через свою неосвіченість у цьому питанні: небажана вагітність, захворювання що передаються статевим шляхом тощо. Вони навчилися на помилках своїх батьків, які не приділяли належної уваги сексуальній освіті через її табування у суспільстві, та прагнуть, щоб їх власні діти росли в повному розумінні усіх фізіологічних і психологічних процесів, пов'язаних із статевим дозріванням.

На наступному етапі нашого дослідження була проведена авторська анкети для батьків, результати якої допомогли зрозуміти ставлення батьків до теми сексуальної освіти. Зважаючи на відповіді, можна побачити, що більшість батьків підтримують введення такого предмета як «Сексуальна освіта» у школах. Водночас, серед батьків

(89%), які позитивно відносяться до введення у шкільну програму цього предмету, найбільша кількість респондентів (48,6%) висловилися за введення його лише у середній та старшій школі, що є доволі пізно, якщо враховувати період початку статевого дозрівання. Не дивлячись на зняття завіси з тем сексуальних стосунків у суспільстві та результати нашого дослідження, що свідчать про те, що 85% батьків не отримували належну статево освіту під час власного статевого дозрівання, а як наслідок — 55% дорослих мали незахищений перший статевий акт, для 4% батьків тема сексуального виховання і надалі залишається чимось таким, чого потрібно соромитись, перед якою вони самі відчувають скутість.

Ми також проаналізували відповіді батьків на питання щодо того, чи розповідають вони дітям про сексуальні стосунки. Результати опитування свідчать про те, що 43% батьків вважають що їх дитина замала (дитина молодшого шкільного віку) для таких розмов, 33% — вважають себе недостатньо обізнаними у цій темі аби розповісти про неї дітям (підлітковий вік), і цікавим виявився той факт, що 24% батьків обрали відповідь «не бачу сенсу розповісти адже вони все дізнаються від однолітків та Інтернету».

Також нами була створена авторська анкета для дітей та підлітків, що стосувалася як питань загального характеру, так і питань сексуальної освіти. Одне з них стосувалося розуміння того, що таке статево дозрівання. Кожен хлопчик та дівчинка одного дня відчують певні фізіологічні зміни, і найбільшою підтримкою для них у цей момент буде базове знання та розуміння того, що з ними відбувається. Водночас, лише 64% опитуваних окреслили статево дозрівання як гормональні зміни, що відбуваються в організмі та мають зовнішні та внутрішні прояви. Майже чверть (24%) наших респондентів (більшість з яких — дівчата) вважають, що статево дозрівання це певний момент виходу на новий етап у відносинах. Такі відповіді можуть бути свідченням впливу соціо-культурних факторів та певної романтизації цієї теми, адже у багатьох художніх стрічках та шоу-програмах діти можуть спостерігати, що саме у підлітковому віці головні герої вступають у повноцінні сексуальні відносини, та переживають перші важливі почуття, пов'язані з ними.

Ще одне важливе питання, що розкривало тему нашого дослідження, стосувалося того, з ким діти можуть поділитися своїми інтимними таємницями. Більшість (41%) вказали, що саме з друзями вони можуть відкрито говорити про свої відносини, що є доволі закономірним у цьому віці. Окрему увагу привертають 37,5% дітей молодшого шкільного та підліткового віку, які відповіли що можуть довірливо розмовляти з усіма, окрім батьків. Це може говорити не лише про сором'язливість власне самої дитини, а й про негативний фон емоційних взаємин у родині або страх бути засміяним, навіть покараним за питання на теми інтимного характеру через надмірну строгість батьків та їх негативне ставлення до сексуальної освіти. Більше того, результати опитування показали, що 38% дітей почувається некомфортно у спілкуванні з батьками, що може певним чином пояснити почуття їх відстороненості у родині, а як наслідок — відсутність сексуальної освіти, яка потребує позитивної атмосфери підтримки та довіри у сім'ї.

Отже, результати нашого дослідження вказують на той факт, що батьки, які не отримували належної сексуальної освіти під час власного статевого дозрівання, мають схильність до ніяковіння перед питаннями сексуальних відносин, а особливо, якщо розповісти про це власним дітям. Також через відсутність власних знань, вони не можуть надати чіткі та достовірні факти своїм дітям, що призводить до того, що школяр буде самостійно шукати джерела інформації (часто викривлені та недостовірні), з яких дізнаватиметься відповіді на все, що його цікавить. Тому, обґрунтована програма

сексуального виховання, яка б враховувала всі фізіологічні та психологічні чинники даної проблеми потребує своєї розробки та впровадження та створюватиме сприятливе підґрунтя для подальшого гармонійного розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильченко О. М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості: навчально-методичне видання / О. М. Васильченко — К.: 2012. — 96 с.
2. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді: навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. — К., 2014. — 136 с.

Гетьман Т. О.

к.психол. наук, доцент
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ ЗОРУ

Людське здоров'я — одна з найбільших цінностей. Майбутнє кожної країни залежить від усвідомлення вагомості цієї цінності, від конкретних зусиль, спрямованих на піклування про здоров'я підростаючого покоління, створення сприятливих умов для його повноцінного розвитку і щасливого зростання [1, с. 3-4].

Психологу та педагогу, щоб навчати й адаптувати до життя серед здорових ровесників дитину з тими чи іншими психофізичними потребами, потрібно знати її психологічні особливості, прояви поведінки, які зумовлюються недорозвитком мовлення, порушенням слуху, зору. Не менш важливим є усвідомлення тих можливостей навчання і розвитку, що зберігаються у кожної дитини, та шляхів їхньої реалізації.

Умовою розвитку психіки людини, її чуттєвого і раціонального досвіду є можливість збереження в мозку в упорядкованому та мобільному стані понять і уявлень, отриманих через сенсорну систему.

У психічному розвитку дитини важливу роль відіграє оптичне сприймання (зір), яке здійснюється завдяки зоровому аналізатору. Саме через зоровий аналізатор людина одержує найбільше вражень з навколишнього світу. Розвиток орієнтування в просторі також пов'язаний з дією зорового аналізатора. Зоровий контроль має велике значення для розвитку рухів людини.

Візуальне сприймання людьми одне одного дуже важливе для встановлення міжособистісних стосунків. Сенсорна недостатність як фактор, який змінює характер психічного розвитку особистості, певною мірою на різних вікових етапах впливає на її стосунки з оточуючими, за висловлюванням Л. С. Виготського «соціальну ненормованість поведінки». Так, зокрема, глибокі вади зору впливають на поведінку особистості, порушуючи її взаємодію з оточуючим світом та іншими людьми [5, С. 27.].

У соціальній сфері це, насамперед, проявляється у порушенні соціальної взаємодії дитини з найближчим оточенням; страждають усі три сторони спілкування: перцептивна, інтерактивна та комунікативна. Найбільше уражена перцептивна сторона, оскільки сенсорний дефект найперше негативно впливає на соціальну перцепцію сліпого — сприймання та оцінювання ситуації, співрозмовника, сигналів, що забезпечують зворотний зв'язок тощо.

Комунікативна сторона спілкування менш ушкоджена, проте психологічні наслідки

важкого сенсорного дефекту певним чином позначаються і на ній; спостерігаються труднощі використання невербальних знакових систем. Так, зокрема, характерно, що з віком власна міміка сліпого «консервується», виразні можливості обличчя не реалізуються, воно стає нерухомим. [6, с. 32].

Проте дитина з порушенням зором розвивається згідно з тими ж основними закономірностями, що і дитина з нормальним зором.

Аналізуючи погляди вчених на наявність особливостей у розвитку особливостей при порушенні зору, Л. С. Виготський писав, що дитина з дефектом не є обов'язково дефективною дитиною. Ступінь її дефективності чи нормальності залежить від наслідків компенсації.

Під компенсацією втрачених психічних функцій розуміють своєрідний процес розвитку, в умовах якого формуються нові динамічні системи умовних зв'язків, виникають різні заміщення, відбувається виправлення і відновлення порушених або недорозвинених функцій, виробляються засоби дій, засвоюється соціальний досвід; розвиваються фізичні та розумові здібності й особистість дитини в цілому [7, с. 27].

У процесах компенсації у дітей з глибокими порушеннями зору може використовуватися частково збережений зір. Навіть незначні залишки зору відіграють велику роль у просторовій орієнтації, пізнавальній діяльності дитини. Суттєве значення мають також зорові уявлення, які утворилися раніше.

Особливе значення у процесах компенсації при глибоких порушеннях зору має мовлення. Як засіб спілкування і пізнання навколишнього світу, воно поступово перетворюється в одне з провідних джерел компенсації [7, с. 27]. Л. С. Виготський зазначав: «Джерелом компенсації при сліпоті є не розвиток дотику або витонченого слуху, а мова — користування соціальним досвідом, спілкування зі зрячими» [3, с. 94].

У процесі правильно організованої системи навчання дитини з глибокими порушеннями зору створюються всі необхідні умови для компенсації і всебічного розвитку особистості. Провідну роль при цьому відіграють пізнавальні процеси.

Людина з обмеженим зоровим сприйманням відчуває ускладнення при впізнаванні предметів і людей, оперуванні образами в уяві та мисленнєвій діяльності. Тому вона повинна використовувати інформацію, отриману через збережені аналізатори, як опору для запам'ятовування і подальшого використання у практичній діяльності. Проте важко переоцінити роль пам'яті в житті сліпої чи слабозорої людини, оскільки вона виконує компенсаторну функцію в її діяльності [3, с. 92].

Прагнення розширити обсяг пам'яті є суттєвим завданням шкільного навчання, спрямованого на надання учням знань за програмою масової школи. Сприятливою умовою для розвитку пам'яті є, з одного боку, різнобічність навчального матеріалу, та з іншого — різнобічне гармонійне сенсорне виховання дітей.

Незряча дитина має всі можливості для високого рівня психофізичного розвитку та повноцінного пізнання навколишнього з опорою на збережені аналізаторні системи. Утрачені функції зорового аналізатора компенсуються у неї за рахунок активної діяльності збережених органів. Завдяки активному використанню прийомів і способів слухового, шкірного, нюхового, вібраційного та інших аналізаторів як сенсорної основи розвитку психічних процесів, відбувається формування обхідних шляхів у компенсаторній преребудові сприймання.

Концептуальними засадами організації дошкільного навчального закладу або навчально-виховного комплексу (НВК) є забезпечення оптимальних умов для комплексного, системного, неперервного виховання і навчання дітей раннього, дошкільного

і молодшого шкільного віку — періодів дозрівання зорової системи дитини. Кінцевою метою спеціального дошкільного закладу є стабілізація всього ходу психофізичного розвитку дитини, для її успішної інтеграції в загальноосвітню або спеціальну школу і середовище однолітків [2, с. 5].

Але, на думку Л. С. Виготського, «необхідно також ліквідувати ізоляційно-інвалідне виховання сліпих і стерти межу між спеціальною і звичайною школою: виховання сліпої дитини повинно бути організовано як виховання дитини, здібною до нормального розвитку; виховання повинно дійсно створити із сліпої нормальну, соціально повноцінну людину і знищити слово і поняття «дефективний» в додатку до сліпого» [4, с. 53].

Система освіти кожної історичної епохи зазнає кардинальних змін. Суттєвого оновлення зазнає і система спеціальної освіти, її форми і зміст, запровадження нових педагогічних підходів та інноваційних технологій, психологічний і корекційно-реабілітаційний супровід навчально-виховного процесу. У соціальних умовах сьогодення найефективнішим напрямом навчально-виховного процесу є надання корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з порушенням зором у спеціальних навчальних закладах або в спеціалізованих групах, створених в дитячих ясла-садках [7, с. 4-5].

Проведення індивідуальних і групових психокорекційних занять має велике значення для успішної соціально-психологічної адаптації до нових для дитини умов шкіл з інклюзивним навчанням, сприяння особистісному зростанню, розвитку динамічної та функціональної сторін особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини — від родини. К.: СПД Богданова А. М., 2006. 220 с. С. 3-4.
2. Вавіна Л. С та інші. Особливості розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору Частина І. Науково-методичний посібник / ав.: Вавіна Л. С., Гудим І. М., Кондратенко С. В., Довгопола К. С., Нафікова Л. А. К.: Педагогічна думка, 2012. с. 138. С. 5.
3. Выготский Л. С. Слепой ребёнок //Собр. соч: в 6 т. Т. 5. М.: Педагогика. 1983. 368 с. С. 94.
4. Выготский Л. С. Основы дефектологии //Собр. соч: в 6 т. Т. 5. Основы дефектологии под. ред Т. А. Власовой. М.: Педагогика. 1983. 368 с. С. 53.
5. Гребенюк Т. Міжособистісні стосунки студентів з вадами зору в колективах інтегрованого типу // Тетяна Гребенюк / Дефектологія. 2005. № 4. С. 27.
6. Кобильченко В. Соціально-психологічні особливості спілкування незрячих підлітків // Вадим Кобильченко / Дефектологія. 2003. № 3. С. 32.
7. Лопуга О. С. Особливості корекційно-виховної та навчальної роботи в спеціалізованих групах для дітей з вадами зору // Лопуга Ольга Сергіївна / Методичний посібник / Навчально-методичний центр відділу освіти Березнівської райдержадміністрації. 2012. 80 с. С. 4-5.

Дубовик О. М.

студентка медико-психологічного факультету

Тертична Н. А.

доцент кафедри загальної і медичної психології

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КАМІНГ-АУТУ В СІМ'Ї

У сучасному світі проблема саморефлексії та самопізнання постає однією з важливих ланок у самоактуалізації особистості, її особистісного та професійного успіху, а демократизація соціальних відносин сприяє більш відкритому обговоренню в су-

спільстві питання самоідентичності та сексуальної орієнтації молодшої людини. І хоча гомосексуальність активно обговорюється у засобах масової інформації та на сторінках популярних видань у всьому світі, проте проблеми спілкування, з якими зіштовхується сім'я, що має дитину з негетеросексуальну орієнтацію практично не досліджуються у сучасній психологічній науці.

Проблема сексуальної орієнтації існувала ще за часів Давньої Греції: трагедії нетрадиційних відносин були віртуозно вплетені в міфи та поезію тих часів. На сьогодні доводиться констатувати певну необізнаність та стигматизацію гомосексуалізму, причин його існування та розуміння того, як нетрадиційні стосунки відрізняються від більш звичних для суспільства стосунків між чоловіком та жінкою [1].

Проблема стає більш гострою, коли мова йде не просто про необізнаність, а про зламані долі дітей, непорозуміння та відсторонення від дитини батьками. Тому освітлення цієї теми є актуальним не лише для сімей, що мають дитину нетрадиційної орієнтації, а й для психологічної підтримки самої дитини. Саме обізнаність створює екологічний соціальний клімат та протидіє стигматизації та булінгу в суспільстві [2]. Тому, розкриття проблеми камінг-ауту в сім'ї було предметом нашого дослідження, оскільки таке добровільне й усвідомлене визнання молодшою людиною своєї сексуальної орієнтації є важливою складовою її інтеграції у суспільство. У дослідженні брали участь молоді люди, які мали негетеросексуальну орієнтацію віком від 16 до 21 років (68% жінок та 32% чоловіків). Дослідження проводилось індивідуально онлайн та проводилися анонімно (респондентів просили вказати лише вік та стать).

На першому етапі дослідження була використана методика «Шкала сімейного оточення» Famil Environmental Skale (FES) (автор R. H. Moos, адаптована С. Ю. Купріяновим), що дозволила нам проаналізувати стосунки в сім'ї з дитиною гомосексуальної орієнтації та оцінити психологічний клімат у родині яка виховує таку дитину. Також був складений авторський опитувальник «Взаємовідносини у сім'ї юнаків негетеросексуальної орієнтації», за допомогою якого ми змогли глибше дослідити проблему камінг-ауту в сім'ї.

За результатами відповідей по шкалам методики ШСО зрозуміло, що сім'ї з негетеросексуальною дитиною є зовсім різними, з різними показниками близькості, за інтелектуально-культурним рівнем, морально-етичними цінностями та благополуччям. Разом з тим, нами було проаналізовано кілька цікавих закономірностей. Перша стосувалася шкали «конфлікт у сім'ї», а друга — шкали «контроль у сім'ї», що у даному дослідженні стали показовими. Шкала «конфлікт у сім'ї» ілюструє міру, того, наскільки в родині дозволено відкрито виражати гнів, агресію та конфлікт взаємовідносин в цілому, характерний для сім'ї. За шкалою «конфлікт у сім'ї» високий бал свідчить про толерантне ставлення до конфлікту. За результатами нашого дослідження можна виділити наступне: низький показник отримала половина опитуваних (52%), середній показний — 28% та високий — 20% опитуваних. Такий результат дає змогу зрозуміти, що в сім'ях з дитиною негетеросексуальної орієнтації домінує низький рівень толерантності до конфліктів, що є важливим показником, адже саме ця шкала відображає вміння вирішувати складні питання, одним з яких є камінг-аут.

Шкала «контроль у сім'ї» характеризує ступінь ієрархічності сімейної організації, ригідності сімейних правил і процедур, контролю членами сім'ї один одного. За результатами дослідження ми отримали у домінуванні низький показник (52%), середній — 48% респондентів, тоді як високий показник зовсім відсутній. Цікаво відзначити, що це єдина шкала, за якою був зовсім відсутній високий показник. Це свідчить, з одного

боку, про певну свободу у стосунках з батьками у таких сім'ях, а з іншого — про незацікавленість життям дитини, відсутністю визначених правил, а як наслідок — непорозуміння та віддаленість. Такі результати є показником, того, що юнаки переживають та бояться неприйняття себе та своєї сексуальної орієнтації родиною, саме тому вони відсторонюються та уникають батьківського контролю.

Наступним кроком нашого дослідження був аналіз відповідей респондентів на питання авторського опитувальника «Взаємовідносини у сім'ї юнаків негетеросексуальної орієнтації». Одне і з питань, яке доповнювало результати методики ШСО стосувалося оцінки рівня близькості дитини з батьками за 5-ти бальною шкалою: від 1 — дуже близькі до 5 — відчужені, байдужі, погані. Результати опитування показали, що лише 20% опитуваних оцінили відносини як дуже близькі, 24% — добрі, 32% — звичайні, 16% — дещо відчужені, 8% — дуже погані. Співставивши ці результати з отриманими показниками за методикою ШСО, нами було помічено, що більшість учасників дослідження суб'єктивно оцінюють свої відносини з батьками більш позитивно, ніж свідчать результати оцінки ШСО.

Питання камінг-ауту в родині стало одним із ключових в авторському опитувальнику. Проаналізувавши можливість добровільного визнання молодого людиною своєї сексуальної орієнтації перед батьками, нами було виявлено наступне: 48% досліджуваних хотіли б зробити камінг-аут лише у разі позитивної реакції батьків, 28% — не бачать такої можливості зовсім, і 24% опитуваних прагнуть зробити камінг-аут у будь-якому випадку. Отже, майже половина опитуваних нами молодих людей зробила б камінг-аут, якщо була б впевнена у тому, що отримають позитивну реакцію своїх батьків. Ті ж респонденти, які були налаштовані більш радикально та нізащо не захотіли б робити камінг-аут, пояснювали своє рішення тим, що, по-перше, камінг-аут та спілкування про сексуальну орієнтацію ніяк не вплине на їх життя; по-друге, опитуванні зовсім не спілкуються з батьками або мають погані стосунки, тому визнання своєї сексуальної орієнтації не має сенсу; по-третє, опитуванні розуміють, що якщо батьки їх не приймуть після камінг-ауту, то це змінить їх звичайне життя назавжди, що для них є надто дискомфортним. А та частина опитуваних, що планує зробити камінг-аут у будь-якому випадку, мотивами даного кроку називала: по-перше, психологічний стрес, через те що потрібно весь час приховувати свою сексуальну орієнтацію, особливо, якщо молода людина живе з батьками разом; по-друге, зважаючи на те, що опитувані юнацького віку досі пов'язані фінансово, що ускладнює їх стосунки, коли вони приховують свою сексуальну орієнтацію. Тож роблячи камінг-аут вони позбавляються від психологічного стресу та невизначеності, що їх оточувала.

Разом з тим, наше опитування показало, що переважна частина опитуваних, яка наважиться зробити камінг-аут зробить це добровільне визнання своєї сексуальної орієнтації лише за умови позитивної оцінки батьків. Проте, результати свідчать, що 36% респондентів сподіваються на підтримку, проте недостатньо впевнені в тому, що батьки готові почути камінг-аут; 32% опитуваних не знають чого очікувати, так як не знають ставлення батьків до цього питання; 20% — впевнені, що отримають позитивну реакцію; 12% — переконані, що отримають негативну реакцію, будуть відсторонені та їхні відносини з батьками погіршаться.

Отже, з результатів аналізу відповідей, стає зрозуміло, що лише 20% впевнені в позитивній реакції батьків, що є дуже низьким показником. Проте 12% точно впевнені, що будуть відсторонені та знехтувані, їх взаємовідносини погіршаться. Взагалі більшість (68%) можуть лише здогадуватися про реакцію своїх батьків на оприлюднення своєї

сексуальної орієнтації.

Отже, проаналізувавши результати нашого дослідження, можна зробити висновки про те, що більшість батьків, так чи інакше, приймають свою дитину незалежно від її сексуальної орієнтації, а проблема, що виникає ґрунтується не стільки на ставленні батьків до дитини, а швидше пов'язана з необізнаністю в даній темі. Також з результатів відповідей досліджуваних було зрозуміло, що вже існують сім'ї, в яких вже був зроблений камінг-аут, що позитивно вплинуло на взаємовідносини в сім'ї. Це свідчить, що домогтися прийняття негетеросексуальних дітей в родині можливо, лише повинні бути впроваджені відповідні заходи задля психологічної підтримки дитини та батьків у даній ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук А. Традиційна орієнтація. Міфи та факти щодо ЛГБТ. Видання друге, виправлене та перероблене. К.: Центр «Наш Світ», 2017. — 78 с.
2. Петрова Е. В. Мотивы, препятствия и последствия каминг-аута во взаимоотношениях взрослых гомо-/бисексуалов со своими родителями. СПб.: Психология. Журнал Высшей школы экономики. 2016. — 78 с.

Жук А. В.

викладач

Беспалова В. А.

студентка

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

АДАПТАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ У ВИШАХ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі безсумнівно є важливим компонентом навчальної діяльності. Процес навчання у ВНЗ є особливим етапом життєдіяльності молодої людини, пов'язаний із набуттям професійного досвіду, опануванням основ професійної діяльності. Актуальність цієї проблеми є досить високою, адже студент, приходячи до університету, досить гостро відчуває невпевненість у собі, хвилювання, тривогу за створення нових контактів з однолітками які і є складовими процесу адаптації. Також процес адаптації супроводжується звиканням до нових умов, новим соціальним статусом, іншим ритмом навчання, здобуттям вмій і навичок, формуванням особистісних якостей. Виявлення труднощів, які виникають перед студентами на першому курсі у вищому навчальному закладі, і визначення шляхів їх подолання дозволить підвищити активність студентів у набутті якісних знань, вмій та навичок.

Мета роботи: вивчення особливостей процесу адаптації і дезадаптації на різних етапах навчання у ВНЗ майбутніх медичних психологів.

Об'єкт дослідження: процес адаптації студентів як психологічний феномен в сучасних умовах.

Предмет дослідження: складові періоду адаптації у студентів-медико-психологів та методи подолання дезадаптації.

Термін «адаптація» походить від латинського *adaptare* — пристосовувати. У біологічних науках під адаптацією розуміють процес підтримання гармонії та взаємо-

відповідності між організмом і середовищем. Завдяки цьому процесу забезпечується формування гомеостатичного стану, який дозволяє утворити оптимальний рівень психофізіологічного функціонування і поведінкових реакцій людини.

Особистісний аспект адаптації має відношення до пристосування особистості до існування в соціумі у відповідності з його нормами і вимогами, а також відповідно з потребами, мотивами та інтересами самої особистості. Важливими передумовами психологічної адаптації є рівень освіти і виховання, професійна підготовка, рівень психічного розвитку [2].

На процес адаптації впливають відповідні фактори, які є сукупністю умов чи обставин, що і визначають рівень, темпи, а також стійкість і результат адаптації.

Внутрішніми факторами є ставлення студентів до обраної професії, бажання працювати в певній галузі знань, вивчати особливості професії і опановувати найвищі рівні майстерності; потреба абітурієнта в навчальній діяльності; усвідомлення необхідності і можливості засвоєння певного обсягу знань для одержання професійної освіти; потреба в самоосвіті; задоволеність міжособистісними відносинами у студентській групі та інше.

Зовнішніми факторами є структура та організація навчального процесу; професійна та педагогічна компетентність викладачів навчального закладу; наявність інституту кураторства; морально-психологічний клімат в групі; особистісний підхід до студента, незалежно від показників успішності; реалізація у навчальному закладі принципів педагогіки співробітництва та ін.

Якщо адаптація не відбувається вчасно, то розвиток незадоволеності навчанням у ВНЗ і порушення психічних функцій (мислення, увага, пам'ять, сприйняття) відбувається за принципом підсилюючого зворотного зв'язку: чим більше накопичується порушень, тим більше вони посилюють процес подальшої дезадаптації.

Основні симптоми психологічної дезадаптації проявляються у підвищенні показника емоційного збудження, тривожності, нейротизму; зниженні комунікабельності, емоційної стійкості, самоконтролю, соціальної сміливості; появі почуття неповноцінності у стосунках із товаришами, вчителями, батьками, а в поведінці в цілому — надмірної сором'язливості; зниженні успішності, недостатній увазі й зосередженості на парах, скаргах на погане самопочуття, сон; втраті інтересу до навчання. Внаслідок цих проявів розвиваються: адаптаційний стрес, непродуктивні форми реагування; симптоми порушення поведінки; емоційні розлади різного ступеня [4].

В результаті дослідження для реалізації всіх завдань і результатів були використані методики: опитувальник соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонда (СПА) для визначення загального рівня адаптованості студентів і методика «Вивчення мотивації навчання у виші» (Т. І. Ільїна) для діагностики структури мотивації студентів до навчання у виші.

Для дослідження рівня адаптації студентів перших і других курсів до навчального процесу у вищому навчальному закладі нами були виділені основні фактори, які можуть впливати на успішність процесу пристосування особистості до нових умов: емоційний стан та емоційна стабільність особистості, самооцінка, рівень і структура мотивації до навчання.

Після проведеної методики за Роджерсом-Даймондом, ми визначили що усі 3 показники (адаптивність, емоційна комфортність та самоприйняття) у студентів другого курсу, перевищують результати студентів першого. Це свідчить, про вищий рівень цілого комплексу психологічних проявів, що супроводжують процес пристосованості

до навчання. Дезаптаційні процеси і відхилення від норми не були виявлені у жодного студента під час обробки даних [4].

Кількісні результати отримані нами після проведеної даної методики свідчать про те, що термін перебування у навчальному закладі впливає на формування процесу адаптації та її характеристик.

Продіагностувавши студентів за методикою Т. Ільїна, що дозволяє вивчити структуру мотивації навчання у виші, диференціація відповідей здійснювалась за трьома шкалами: «набуття знань», «оволодіння професією», «отримання диплому». Обробивши результати, ми помітили, що усі 3 показники за шкалами у студентів першого курсу, практично збігаються з показниками студентів другого, за винятком одного мотиву — «Отримання диплому». Це свідчить про те, що студенти першого курсу більш зацікавлені у отриманні диплому на відміну від студентів другого.

Щодо рівня мотивації, ми проаналізували показники норми по усім трьом шкалам і кількісні результати отримані нами після проведеної методики свідчили про нормальний рівень і структуру мотивації у студентів обох курсів.

Після проведення дослідження та отримання кількісних результатів, які засвідчили про нормальний перебіг адаптаційних процесів у студентів обох курсів, ми розробили рекомендації для профілактики дезадаптаційних процесів на майбутнє. Метою яких було попередити виникнення процесу дезадаптації, створити більш комфортні умови до навчання та сприяти розумінню цінності та необхідності самопізнання та вихованню в собі впевненості.

Загальні поради студентам щодо адаптації:

- не очікуйте опіки, а розраховуйте на дружню підтримку оточуючих,
- не уникайте тих, хто готовий прийти Вам на допомогу.
- активніше добивайтесь отримання потрібної Вам інформації та нових знань.
- не створюйте емоційну напругу у стосунках із одногрупниками,
- змістовно проводьте свій вільний час із іншими студентами,
- сміливіше відповідайте на запитання, беріть участь в обговоренні,
- при виникненні непорозумінь користуйтеся послугами відділів, які опікуються студентами (соціальний педагог, психолог) [1].

Отже, нами було проведено дослідження метою якого було вивчення процесу адаптації та дезадаптації у студентів першого і другого курсу.

Ми виявили залежність формування процесу адаптації від терміну перебування у навчальному закладі та рівня мотивації студентів. Чим більший термін перебування у навчальному закладі, тим вищий рівень адаптованості та правильніша структура мотивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войтович Н. О., Делль Г. Образ майбутнього як чинник адаптації студентів першого курсу до умов навчання у вищому закладі освіти. *Психологічні перспективи*. Випуск 29, 2017.— С. 254-263.
2. Марилів О. О.; Ткачук Т. Л.; Саєнко О.Г//Особливості адаптації студентів-першокурсників до нових умов навчання у вищій школі// м. Київ, 29-30 березня 2019 р.— С. 327-335.
3. Проблеми професійного становлення особистості: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17-18 травня 2018 р., Мукачєво / Ред.кол.: Т. Д. Щербан (гол.ред.) та ін. — Мукачєво: Вид-во МДУ, 2018. — 182 с.
4. Смуk Олена Тарасівна: Дезадаптивна поведінка молоді як соціально-психологічна проблема. *Науковий вісник УНУ* — 169 с.

Жук А. В.

викладач

Ковальчук М. І.

студентка

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

ЧИННИКИ ФРУСТРАЦІЇ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Трансформаційні процеси сучасного світу в поєднанні з прискореними темпами інформатизації та соціокультурних перетворень ставлять людину в складні умови соціального життя. Нестабільність у політиці, економіці, освіті, постійні безсистемні зміни в усіх суспільних галузях зумовлюють дисбаланс у визначенні стійких пріоритетів, ціннісних орієнтирів та ідеалів молоді у період раннього юнацького віку (від 16-18 років). Сучасні юнаки дуже диференційовані з точки зору їх соціального та культурного розвитку.

Однією з проблем сьогодення для молоді, яка характеризує її пристосування до умов життя, є фрустрація. Недостатній досвід виходу зі скрутних ситуацій та самостійного додання перешкод на шляху досягнення своїх цілей часто стає причиною виникнення в юнака відчуття безпорадності, навіть при зіткненні з цілком переборними труднощами. Така соціальна дезадаптованість та психологічна нестійкість виводять на новий рівень проблему фрустрації, яка в теперішніх умовах набуває неабиякої актуальності.

Аналізуючи актуальні дослідження по темі фрустраційних станів у період дорослішання, слід зазначити, що проблема фрустрації у деяких аспектах висвітлювалась у працях таких авторів як: З. Фрейд, К. Баркер, Т. Дембо, К. Левін, Д. Доллард, Н. Майер, С. Розенцвейг, М. Левітов [2].

Однак, окремі теоретичні аспекти цієї проблеми залишаються дискусійними і потребують подальшого дослідження.

Об'єкт дослідження: фрустрація в юнацькому віці.

Предмет дослідження: чинники стану фрустрації в юнацькому віці.

Юність — надзвичайно важливий період у житті людини. Саме в юності відбувається становлення людини як особистості, коли молода людина, пройшовши складний шлях онтогенетичної ідентифікації до інших людей, перейняла від них соціально значущі властивості особистості, здатність до співпереживання, до активного морального ставлення до людей, до самого себе і до природи; здатність до засвоєння конвенціональних ролей, норм, правил поведінки в суспільстві тощо. Але також цей період характеризується найбільш критичним, та фруструючим [4].

Надмірна агресивність, емоційна нестабільність, завершення безтурботного дитинства, різниця між очікуваним та отриманим, недосягнення цілей, все це може призвести до фрустрації, яка супроводжується гамою в основному негативних емоцій: гнівом, роздратуванням, почуттям провини. Що в подальшому призводять до виникнення агресії, як наслідку емоційного виснаження.

В ході дослідження нами була створена вибірка, яку становили юнаки віком від 17 до 18 років включно. Дослідження проводилося на базі Летичівської НВК № 2 «ЗОШ І-ІІІ ст. — гімназія» та студентів 1 курсу Донецького національного університету імені Василя Стуса. Всі досліджувані представляються нам соціально адаптованими особистостями, які мають позитивні інтереси і плани. Для вивчення та виявлення чинників фрустрації у ранньому юнацькому віці ми використали такі методики:

1. «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т. Лірі, спрямована на дослідження уявлень людини про саму себе, виявлення зон конфліктності людини.

2. «Методика малюнкової фрустрації» С. Розенцвейга, призначений для діагностики та виявлення фрустрації досліджуваного.

Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі

Аналізуючи отримані результати методики, можна зробити наступний висновок: високий рівень самооцінки лише у 10%, середній — 40%, а низький у 50% досліджуваних. Також характерним є те, що показники по двом основним параметрам «Домінування» і «Дружелюбність» мають здебільшого негативний показник, що може свідчити на прояв агресивно-конкурентної позиції, та тенденцію до підпорядкування.

«Методика малюнкової фрустрації» С. Розенцвейга

Аналізуючи відносну частоту факторів, що зустрічаються серед відповідей досліджуваних на певну ситуацію тесту, можна зробити наступні висновки:

1. Найбільший процент відповідей по направленню реакцій E (40%) з яких: E` (10%), E(10%), e(20%) — реакції спрямовані на живе або неживе оточення у формі підкреслення ступеня фрустрованої ситуації, у формі засудження зовнішньої причини фрустрації.

2. По напрямку реакції I (40%) з яких: I` (25%), I(5%), i(10%) — реакції спрямовані на самого себе, з прийняттям провини або ж відповідальності за виправлення ситуації, що виникла.

3. По напрямку реакції M (20%) з яких: M` (3%), M(7%), m(10%) — фруструючі ситуації розглядається як щось незначне.

Проведений аналіз наукового доробку концептуальних підходів, щодо пояснення природи фрустрації, який показав зміщення дослідницького інтересу, щодо зазначеної проблеми та пояснення фрустрації як психічного стану гострого переживання незадоволеної потреби в якому провідну роль відіграє складне поєднання когнітивно-інформаційних, емоційно-вольових та мотиваційно-поведінкових процесів, які виступають детермінантами, що діють у відповідності з віковими характеристиками

Висвітлено основні чинники фрустраційних станів, основними елементами якої є інтегрований комплекс психологічних чинників, зокрема: ситуативні фактори (тип і сила фрустраторів, глибина емоційного незадоволення), особистісні параметри (рівень агресії, самооцінки, індивідуально-характерологічні особливості), психологічні механізми [3].

Результати емпіричного дослідження довели, що процес дорослішання супроводжується тенденцією до зменшення кількості конструктивних компонентів фрустраційних реакцій і заміщення їх неконструктивними. Цей процес переважно притаманний досліджуваним раннього юнацького віку для яких характерне абсолютне переважання екстрапунітивних та самозахисних, фіксацією на перешкоді реакцій у профілях фрустраційного реагування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Божок О. О. Феномен фрустрації в психологічній теорії та практиці / О. О. Божок // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. — Вип. 2: збірник наукових праць. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. — с. 87-95.
2. Головин С. Ю. Словарь практического психолога Минск: Харвест, 1998.
3. Дементий Л. И. Фрустрация: Понятие и диагностика: Учеб.-метод. пособие: Для студентов специальности 020400 «Психология» / Сост. Л. И. Дементий. — Омск: Изд-во ОмГУ, 2004. — 68 с..
4. Дубовицкая Т. Д. Проблема фрустрации у студентов на начальном этапе обучения в вузе / Т. Д. Дубовицкая, А. Р. Эрбегева // Высшее образование сегодня. — 2008. № 9. — с. 54-57.
5. Креч Д. Фрустрация, конфликт, защита / Д. Креч, Р. Кратчфилд, Н. Ливсон // Вопросы психологии. — 1991 — № 6. — С. 76-80.
6. Кузнецова Л. М. Особливості психічного стану фрустрації у підлітків з акцентуаціями характеру. Проблеми сучасної психології. 2010. — С. 531-544.

Жук А. В.
викладач
Янчук Т. О.
студентка

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА КОНФЛІКТНІСТЬ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

З моменту запровадження карантину в Україні почастишали випадки розлучень. В соціальних мережах люди скаржаться на часті конфлікти в сім'ї чи при звичайному спілкуванні зі знайомими. Новий режим, введений з метою зупинення пандемії двадцять першого століття, підняв на поверхню багато невіршених проблем, в яких майже кожен другий українець звинувачує вимушену ізоляцію.

Напруження та тривога буквально оточують людину з усіх сторін. Засоби масової інформації щодня залякують страшними цифрами інфікованих та пропагують уникнення контактів, варто додати, що економічна криза провокує паніку більше, ніж статистика щодо відсотку смертності від COVID-19.

Перераховані вище факти роблять особистість вразливою до емоційного зараження: хочемо ми того чи ні, але зрештою піддаємося впливу паніки та тривоги. Не дивно, що конфлікт став синонімом (невід'ємною частиною) нинішньої ситуації в країні та світі вцілому.

Тема конфлікту існує з моменту виникнення людства. Але на сьогодні ця проблема набула особливої актуальності.

Робота та будь-яка інша сфера зайнятості не залишала людям часу на роздуми. Сучасний світ вимагає стрімкого, безперестанного руху. Якщо ввечері виник конфлікт чи непорозуміння, то зранку потрібно було вирішувати справи, а не розмірковувати на тему «чому» і «як». Наразі, опинившись в замкнутому просторі, уникнути розмови з учасником конфлікту не вдається. Доводиться розв'язувати непорозуміння звичними методами: хтось ігнорує, а хтось — проявляє агресію. Це добре прослідковується на прикладі вроджених особливостей психіки, темпераменту. Інтроверти замикаються в собі, екстраверти, навпроти, намагаються з'ясувати стосунки, часом, досить експресивно [1].

Ще один приклад. Батько (чи мати) має інтровертний тип особистості, їх дитина — екстраверт. Цілком закономірно, що дитина буде прагнути спілкування та емоційної віддачі, чого не завжди в повній мірі може дати батько (чи мати) інтроверт. В разі невдачі, тобто, якщо у дитини не вийде отримати бажаного, вона вдається до деструктивного способу звернення уваги на себе — почне бешкетувати. І знову, в разі не знання потреб темпераменту близької людини, спостерігаємо виникнення конфлікту. Розуміння вроджених особливостей особистості, в даному випадку дитини, дозволило б батькам правильно організувати дозвілля та уникнути неприємних емоцій. Один із варіантів — направити енергію своєї дитини на заняття фізичними вправами разом вдома, після чого можна зайнятися своїми звичними справами.

Наступний варіант типового конфлікту точно не міг пройти повз вас непоміченим, оскільки людина — істота соціальна. Кожного дня доводиться мати справу чи то з колегами по роботі (нехай навіть в онлайн режимі), чи то вирішувати побутові справи. Не всім вдається дійти до компромісу або ж конструктивно вирішити конфлікт удома, ба більше — конфлікт з самим собою. В такому разі ми охоче переносимо його на сто-

ронніх, це наші колеги по роботі чи незнайомці, котрі «не так подивились». Напруга та схильність піддаватися масовій паніці, яку не всі готові визнати в собі, провокує людину на деструктивну поведінку, критику та невинуватну агресію. Маленьке непорозуміння може спровокувати серйозний конфлікт. Так, люди, котрі мають тип особистості інтроверта або ж екстраверта, будуть виявляти більшу емоційну нестабільність, порівняно з тими, хто не є абсолютним інтровертом або ж екстравертом. Надекстраверти спробують підтримати «бунт» екстравертів проти інтровертів, котрі під дією сильних емоцій своїх колег, постараються уникнути відповіді або ж виберуть інший варіант — замкнутися в собі [4].

Згідно з даними дослідження, переважна більшість людей має схильність до екстраверсії, меншість до інтроверсії. У дуже малої кількості людей наявні риси виключно одного типу акцентуації характеру. Звідси виводимо причини конфліктності: ми володіємо мовою, проте, замала кількість якісних знань про свої вроджені особливості характеру не дозволяє правильно доносити свої думки до учасника конфлікту. Тихий та спокійний стиль поведінки інтровертів, особливо під час карантину, часто сприймається емоційними екстравертами як відсторонення та втрата зацікавлення в спілкуванні.

У потенційних інтровертів та екстравертів, а також амбівертів превалує середній рівень нестабільності. У інтровертів, екстравертів та амбівертів виявляється низький рівень стабільності. Амбіверт та надекстраверт показують середній рівень стабільності. Потенційні інтроверти та потенційні екстраверти більш схильні до середнього рівня нестабільності в порівнянні із інтровертами, екстравертами. А ці показники допоможуть краще зрозуміти чому одні люди легко «виходять із себе», блогери активно «згущують фарби» з приводу карантину, вступають в конфлікт з незнайомцями у соціальних мережах. А інші — продовжують триматися спокійно та впевнено в той час, як увесь світ переживає економічну кризу.

Інтроверти та екстраверти мають схильність до середнього та трохи вище середнього рівня конфліктності, на відміну від потенційних інтровертів та екстравертів, котрі, мають нижче середнього та середній рівень конфліктності. В амбівертів рівень конфліктності варіюється від низького до трохи нижче середнього. У надекстравертів рівень конфліктності вище середнього. Слід враховувати приведені вище факти при спілкуванні з близькими та просто знайомими. Екстраверти під тиском масової паніки та недостатніх вражень, здатні, самі того не усвідомлюючи, навмисне провокувати на конфлікт. Також не варто одразу звинувачувати в байдужості інтроверта, котрий вирішив якийсь час провести на самоті, адже таким чином він намагається відновити свої ресурси [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абульханова-Славська К.А., Воловікова М. І., Єлісєєв В. А. Проблеми дослідження індивідуальної свідомості // Психологічний журнал. 1991. № 4. С. 27-40.
2. Айзенк Г. Ю. Структура личности.— СПб.: Ювента. М.: КСП+, 1999.— 464 с.
3. Балабанова Л. М. Психологический словарь / Под общ. ред. Ю. Л. Неймера.— Ростов н/Д.— 2003.— 537 с.
4. Партико Неоніла. Психологія конфліктів.— Львівська політехніка, 2019.— 132 с.
5. Юнг К. Г. Психологические типы. Перевод: София Лорие (под ред. В. Зеленского), Спб.: Азбука, 2001.— 364 с.

Ковтун А. Ю.

к.психол.н., доцент

«Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя»,
докторантка «Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»,
м. Ніжин, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИРАЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Особистісне самовираження дошкільників за своєю суттю є проблемою, що містить філософську складову й постійно знаходиться у процесі вивчення. Внутрішній світ і психологічну реальність дитини формує зовнішня картина світу. Об'єктом дослідження вчених особистісне самовираження стало на початку 20 сторіччя (О. Ю. Артем'єва, Б. Г. Ананьєв, У. Джемс, Р. Редкліф, О. Шпренглера, К. Юнга та Е. Фромм та інші).

Вивчення особистісного самовираження може використовуватися і як діагностична, і як психопрофілактична процедура у психологічній роботі з дітьми. Зокрема, ми пропонуємо використовувати вивчення особистісного самовираження дитини для оцінки рівня розвитку соціалізації.

Людина формує відношення, стосунки, і тоді виникає індивідуальний та неповторний феномен особистісного самовираження. В цьому контексті С. Д. Максименко наголошує на тому, що, досліджуючи психічний розвиток дитини, червоною ниткою слід вести лінію, означену класиком психологічної науки Л. С. Виготським, — розуміння особистості як того, чим людина стає для самої себе з людини в собі, через те, якою стає вона для інших [1]. Усвідомлення дитиною себе у світі не є початковою ланкою появи особистісного самовираження. У дитини вже з народження встановлюються (а перинатальні психологи доводять, що і в лоні матері (Філіпова Г.) з близькими та рідними особистісні стосунки, чуттєві, емоційні. В них дитина не лише задовольняє власні потреби, використовуючи людей, але і сама розкривається в цих стосунках. Двосторонній характер розвитку полягає в тому, що власне не діяльність розвиває щось в дитині, а сама дитина за допомогою діяльності розвивається, розвиває себе. В цьому і є суть саморозвитку, саморуху (Балл Г. О., Костюк Г. С., Максименко С. Д., Титаренко Т. М., Тищенко С. П.). Психологічний вдумливий аналіз особливостей внутрішнього світу дитини дошкільного віку дає відомий фахівець в царині дитячої психології С. П. Тищенко. Поняття особистісного самовираження можливо описати образною мовою. Всі картини світу можна уявити в образі своєрідної великої писанки, що вміщає в собі менші і ще менші. Культура всього людства є найбільш загальним утворенням, всередині неї — культура європейська, чи азійська і т. д., всередині — українська, французька і т. д., і так далі до унікальної картини світу окремої сім'ї, кожної людини, серцевини внутрішнього «Я».

У дошкільному віці інтенсивність інтересу до оточуючого світу є надзвичайно високою і глибокою. Тут закладається основа розуміння світоустрою, формування картини світу (В. В. Абраменкова, Г. О. Балл, Л. І. Божович).

Уявлення про оточуючий світ, відомості про нього дитина отримує перш за все від соціального оточення.

Образ світу розглядається як когнітивна схема, яка спрямовує пізнання дитиною світу. Але водночас на характер цих уявлень впливають суб'єктивні складові — ставлення до предметного та соціального світу. Оскільки образ світу і внутрішня картина світу поступово ускладнюється в ході розвитку дитини, то і окремі його складові, уявлення,

почуття від аморфних та нечітких і доволі простих, недиференційованих поступово ускладнюються, збагачуються, тобто від «синкретичного знання» (за Л. С. Виготським) переходять до впорядкованого понятійного відображення дійсності[1]. Процес розвитку відбувається у провідній ігровій діяльності та інших дошкільних видах діяльності.

Дитина діє, спираючись на існуючу до кожного конкретного моменту життя власну картину світу. Ця картина об'єднує всі вже відомі на цей час образи і поняття до єдиного глобального образу, який містить все, з чим стикалась дитина в житті у практиці спілкування та діяльності. По суті це надскладне психічне утворення, яке створює людина, починаючи з раннього дитинства, це багатошарова конструкція, в якій зберігаються всі різнопланові знання про оточуючий світ у вигляді спогадів або образів (що в свою чергу мають візуальну, аудіальну, кінестетичну, смакову та інші складові). Особливістю розвитку є постійна динаміка, наповнення, трансформація, розширення і поглиблення особистісного самовираження.

Отже, підкреслимо, що власне система різноманітних відносин дитини зі світом породжує дитячу картину світу. Дитяча картина світу — це сукупність знань, уявлень, смислів, що реалізуються в образно-візуальних моделях, тобто тих соціально-психологічних просторах, що представляють систему графічних та кольорових значень, семантика котрих є завжди культурно обумовленою.

Діти ніколи не сумніваються, вони більше «абсорбують», вбирають інформацію через всі органи чуття, самі є суцільним «органом чуття» за влучним висловом відомого знавця психології дитини В. К. Котирло.

Дитина ж на початку онтогенетичного розвитку, яким є період дошкільного дитинства, будучи відкритою до всіх можливостей, що несе в собі світ, ще не знає «як має бути», «як треба», «як належить», тобто не є пов'язаною ригідними думками, як дорослі.

Для дитини активним формуючим фактором виступає зовнішній світ з орієнтацією на внутрішню свідомість та «спонтанний саморух» (Г. С. Костюк).

Поведінка дитини не піддається однозначному тлумаченню.

Для позначення сукупності особистісних базових уявлень про світ, що утворюють його ідеалізовану модель, найчастіше послуговуються термінами «картина світу» та «світогляд», «особистісне самовираження».

Особливим способом самовираження дошкільників є творча діяльність. Синтез мистецтв, інтеграція видів художньої діяльності окреслюються як одна з умов оптимізації процесу творчого самовираження особистості, що зростає.

Розвиток самовираження вчені пов'язують із виникненням новоутворень особистості, зокрема «системи Я» вже у дошкільні роки. «Виникнення «системи Я» породжує нову, дуже сильну потребу діяти самотужки, включатися у повноцінну «дорослу» діяльність на правах рівного, бажання бути самостійною особистістю», — наголошує О. Кононко[2].

Невід'ємною складовою становлення самосвідомості як ядра особистості дитини є самопізнання.

Дитина, на думку науковців, проходить наступні стадії самовираження:

- Реальний і внутрішній світ дитини не поділяється (спосіб самовираження спонтанно інтуїтивний).
- Реальний світ є значно багатшим, ніж внутрішній (спосіб самовираження довірливо регламентований).
- Внутрішній світ є більш багатшим, ніж реальний (спосіб самовираження довільно-творчий).

Таким чином процес особистісного самовираження дошкільника є тривалим психологічним процесом, що потребує педагогічних зусиль та корекції, як від батьків, так і від вихователів і формує картину світу та ставлення до дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т. 5. Основы дефектологии / под ред. Т. А. Власовой. Москва: Педагогика, 1983. С. 368.
2. Кононко О. Л. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»:-Київ ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014.— 204с.

Тарасова Н. В.

аспірантка

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»,
м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ ПІДЛІТКОВО-ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Загальновідомо, що передумовою становлення спорту вищих досягнень є підлітково-юнацький спорт. Тому цей напрямок роботи у системі розвитку фізичної культури і спорту перебуває на особливому рахунку в усіх країнах, які хочуть мати високі спортивні показники та здорову націю [5].

При детальному розгляді пріоритетних напрямів у галузі спортивної психології щодо підготовки спортсменів підлітково-юнацького віку, можна зробити висновок, що існуюча система спортивного тренування більшою мірою орієнтована: на підвищення функціональної підготовленості, що відбиває біологічний потенціал особистості спортсмена; на розвиток професійно важливих якостей (сили, витривалості, стійкості до перешкод та ін.); на оволодіння фізичними навиками та вміннями і доведення їх до досконалості. Однак створення певного потенціалу (фізичного, технічного, тактичного, психологічного) та розвиток професійно важливих якостей у спортсмена ще не є запорукою успішної їх реалізації в умовах змагань.

Основною причиною відсутності очікуваних високих показників змагальної діяльності, на наш погляд, є те, що під час тренувальної підготовки спортсменів підлітково-юнацького віку недостатня увага приділяється психологічним чинникам, які впливають на особистість спортсмена, його емоційний стан і функціональні можливості нервової системи [1; 3; 4], а також на його спортивний результат у цілому.

Дослідження чинників психологічного впливу на змагальну діяльність спортсменів вимагає ретельного вивчення її специфіки та змісту. Головною метою змагальної діяльності є перемога у змаганнях, досягнення якої відбувається у результаті послідовного вирішення спортсменом завдань, що орієнтують його на успіх. Цей процес здійснюється шляхом виконання конкретних дій щодо вирішення поставлених завдань. Таким чином, ми вважаємо, що зміст дій, завдань і умов змагальної діяльності, і визначають її структуру.

Специфіку змагальної діяльності значною мірою зумовлюють напрями і зміст багаторічної підготовки спортсменів (принципи, засоби, методи, програмування процесу тренування, відбір, оцінювання тренуваності й здібностей спортсмена, контроль за його поточним станом тощо). Як показують результати досліджень ряду авторів [2; 3; 6],

результативність змагальної діяльності спортсмена становить у середньому 50%, що свідчить про наявність невикористаних ресурсів у підготовці спортсменів підлітково-юнацького віку.

На підставі аналізу теоретико-методологічних підходів щодо організації тренувальної та змагальної діяльності спортсменів підлітково-юнацького віку, нами визначені психологічні чинники, що впливають на психічний стан спортсмена і пов'язаний з ним стан оптимальної бойової готовності й прагнення до перемоги, та які, на нашу думку, важливо враховувати на всіх етапах підготовки. Їх можна поділити на внутрішні та зовнішні психологічні чинники (див. рис. 1).

Рис. 1. Чинники, що впливають на психологічний стан спортсмена

Психологічні чинники є складовими успіху спортсменів і набувають все більшого значення зі збільшенням складності і відповідальності змагань. Результат впливу психологічної підготовки помітно проявляється у ситуаціях, коли рівень кваліфікації

спортсменів не надає вирішального впливу на результат змагань, незважаючи на об'єктивну оцінку фізичної, технічної і тактичної підготовленості суперників, тому, перемагає той, хто володіє більшою стресостійкістю, сконцентрованістю та налаштованістю на перемогу.

До внутрішніх психологічних чинників, що впливають на результати змагальної діяльності можна віднести:

- характеристики світогляду спортсмена як системи поглядів на конкретну діяльність в обраному виді спорту, що зумовлює необхідність оснащення спортсмена знаннями, вміннями і навичками у використанні основних принципів спортивного тренування, визначених норм поведінки у спортивному середовищі, правилами змагань тощо;
- наявність переконань у спортсмена й формування стійких ідеалів і чіткої життєвої позиції. При цьому важливо враховувати вплив матеріального благополуччя у житті і діяльності спортсмена на його переконання;
- коло інтересів спортсмена, пов'язаних з його ціннісними орієнтаціями. Як правило, у спортсменів з багаторічним досвідом тренувань, часто єдиною цінністю у житті є спортивна діяльність, оскільки спортсмен повністю віддає себе спорту, ігноруючи інші загальнолюдські цінності;
- бачення мети як прогнозування максимального результату в обраному виді спортивної діяльності, з чітким і усвідомленим уявленням вибору засобів і методів, необхідних для її досягнення;
- почуття колективізму, що характеризує спільність цілей спортивної діяльності, взаємодія і взаємини між спортсменами, об'єднаними у загальну групу або єдину спортивну команду;
- перфекціонізм, або честолюбство, пов'язане з прагненням спортсмена бути першим і перемагати суперника у чесній боротьбі;
- працездатність як працьовитість, або яскраво виражене бажання працювати над собою, зумовлене мотивом досягнення високого спортивного результату;
- відповідальність і дисциплінованість, що виражаються у точному підпорядкуванні дій та вчинків спортсмена нормам, правилам змагальної діяльності, що вимагає усвідомленого ставлення до їх дотримання (режиму життя і діяльності, формуванні і розвитку спеціальних знань, умінь і навичок поведінки);
- чесність і почуття справедливості. Спорт має змагальну основу, яка пов'язана з боротьбою за перемогу у спортивних змаганнях. Спортивна боротьба може спонукати спортсмена домагатися успіху за всяку ціну, тому дуже важливо дотримуватися на змаганнях моральних норм.

Для виявлення впливу факторів зовнішнього середовища на індивідуальні показники змагальної діяльності слід окремо розглядати показники змагальної діяльності кожного спортсмена. На основі цих показників оцінюють ефективність змагальних дій і намічають шляхи вдосконалення професійних навичок спортсмена, внаслідок чого можна визначити основні фактори індивідуального впливу як на змагальну діяльність, так і на його психічний стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабушкин Г. Д. Реализация физической подготовленности юных конькобежцев на соревнованиях на основе формирования когнитивно-психологического ресурса. Научные труды СибГУФК. Омск, 2011. С. 22-27.
2. Волков Л. В. Детский и юношеский спорт: методология исследования и разработка учебной дисциплины. Актуальні проблеми фізичної культури та спорту в сучасних соціально-економічних умовах: II Міжнародна наукова конференція. Запоріжжя, 2005. С. 14-19.

3. Горская Г. Б. Психологические факторы самореализации профессионалов высокого класса (на материале спортивной деятельности): дис. доктора психол. наук: 19.00.01. Краснодар, 1999. 332 с.
4. Основы управления подготовкой юных спортсменов / Под ред. М. Я. Набатниковой. М.: Физкультура и спорт, 1982. 280 с.
5. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров]: в 2 кн. К.: Олимп. лит., 2015. Кн. 1. 680 с.
6. Шумилин А. П. Психолого-педагогическое обеспечение подготовки дзюдоистов в системе многолетней спортивной тренировки: моногр. А. П. Шумилин. Красноярск: СФУ, 2010. 340 с.

Титаренко С. А.

к. п. н., доцент

Нікіміна Я. А.

магістрант

Глухівський НПУ імені Олександра Довженка,
м. Глухів, Україна

СИСТЕМА РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЕВРИСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБОМ ТРВЗ

Дошкільний вік — час, коли дитина починає активно пізнавати навколишню дійсність, розвиває пізнавальну сферу, формуючи фундамент для навчання у школі. Саме в цей період є важливим звернути увагу на розвиток мислення особистості. Адже, сучасність потребує нового покоління, яке буде спроможним до продуктивного мислення, тобто продукувати якісно нові ідеї, бути активним та обирати найефективніші способи розв'язання поставлених задач тощо.

Евристичне мислення спрямоване на створення якісно нового продукту на основі виявлення нетрадиційних закономірностей, спираючись на вибірковість пошуку у процесі розв'язання складних, невизначених завдань, відмову від стереотипів, наявність варіативності ідей і може приводити до неочікуваних результатів та створення нового продукту [2].

Сензитивним періодом для розвитку евристичного мислення вважається молодший шкільний вік, але елементи евристичних якостей наявні у дитини дошкільного віку і проявляються у вигляді допитливості, активності та великому бажанні творити. Діти, на відміну від дорослих не бояться фантазувати та часто продукують цікаві ідеї, бо ще не прив'язані до шаблонів і стандартів. Тому немає потреби штучно стримувати або ігнорувати їх розвиток, чекаючи 8-10 років, а необхідно спрямовувати дітей до евристичної діяльності. Таким чином, вивчення особливостей евристичного мислення у дошкільному віці є актуальним питанням сьогодення [4].

Педагогічні аспекти проблеми формування мислення у дітей висвітлено у низці досліджень (І. Арістова, Д. Вількеєв, Л. Долбаєв, І. Лернер, Р. Павелків, О. Проскура, П. Підсикастий, І. Федоренко). Закономірності розвитку мислення вивчались Д. Горським, М. Каринським, І. Кондаковим, Т. Кочубей, В. Мельниковим, Л. Рутковським, О. Серебрянніквим, М. Строговичем. На думку багатьох авторів (А. Брушлинський, А. Симоновський, В. Андреев та інші) евристичне мислення є частиною творчого мислення.

Для розвитку евристичного мислення у дітей дошкільного віку необхідна така технологія, яка була б зручною у використанні в межах занять закладу дошкільної освіти.

Однією із можливих технологій поліпшення показників евристичного мислення у дітей старшого дошкільного віку є інноваційна технологія теорія розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) [1].

Ю. Гіппенрейтет зазначала, що на відміну від методик, що становлять сукупність окремих прийомів, ТРВЗ є цілісною, самодостатньою технологією, суть якої полягає у формуванні системного, діалектичного мислення, розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості [3].

Для організації роботи враховували наступні психолого-педагогічні умови, що допомагають розвитку евристичного мислення у дітей старшого дошкільного віку:

- цілеспрямована, систематична робота з розвитку евристичного мислення;
- забезпечення розкритості дитячого колективу;
- заохочування дітей до різноманітних відповідей;
- схвалювання відповіді дітей, особливо аргументованих, обґрунтованих, пов'язаних з фактами, але жодної не засуджувати;
- спільна робота вихователя з дітьми, вихователя з батьками;
- врахування індивідуальних особливостей кожної дитини і емоційного настрою на участь в ігровій діяльності [4].

Принципи підбору ігор, задач та вправ для занять з розвитку якостей евристичного мислення:

- від простого до складного;
- від казкового фантазування до абстрактного мислення;
- від невеликих навантажень (1-2 вправи на заняття) до великих (4-5), тривалість від 10 до 30 хвилин, але закінчувати заняття завжди потрібно раніше, ніж зникне зацікавленість у дітей;
- від одиничного до спільного. Від індуктивного мислення до дедукції;
- від спільного до одиничного;
- від поодиноких фактів до пошуку закономірностей;
- від інертності до цікавості та одержимості;
- від інформації до знань;
- від однофункціональності до багатфункціональності;
- від «хочу» до «треба» [1].

Розвиток евристичного мислення за запропонованою системою роботи почався з виготовлення дидактичного матеріалу (роздаткового та демонстраційного). Він відповідав педагогічним, гігієнічним, естетичним вимогам. При виготовленні матеріалу керувалися принципом міцності. Він полягає в тому, що матеріал, який є важливим, цікавим та різноманітним, більш міцно запам'ятовується і надовго зберігається. Також враховували такі принципи, як: принцип доступності (дидактичні матеріали підбиралися згідно досягнутого рівня дітей, їх пізнавальним можливостям, віковим особливостям, працездатності); принцип самостійної діяльності (робота з дидактичним матеріалом здійснюється самостійно); принцип індивідуальної спрямованості (робота з дидактичним матеріалом здійснюється індивідуально, складність і вид дидактичного матеріалу підбирається теж індивідуально); принцип наочності; принцип пізнавальної мотивації. Предмети та їх зображення, що підбиралися для ігор були відомі дітям, вони бралися з навколишнього життя. Наочний матеріал був динамічним і в достатній кількості. Ми урізноманітнювали дидактичний матеріал, тому виготовляли його таким, щоб сприймався різними органами чуття (на слух, візуально, на дотик).

Щодо естетичних вимог, то дидактичний матеріал був оформлений художньо. Він

був яскравий, різнокольоровий, мав чисті колірні тони, приємну фактуру, чітку форму, що викликав у дітей позитивні емоції, приносив радість, бажання дізнатися про щось нове, цікаве.

Гігієнічні вимоги до дидактичних матеріалів полягав у тому, щоб при користуванні ними ніщо не змогло зашкодити здоров'ю дитини. Матеріал для виготовлення наочності був міцним і зручним у використанні.

Особливість системи роботи полягала в тому, що розвиток евристичного мислення, включав в себе розвиток й інших психічних процесів: уваги, уяви, пам'яті (зорової, слухової, дотикової), сприйняття, тактильних відчуттів, творчих здібностей та ін.

Система роботи включала три взаємопов'язані етапи: теоретичний, діяльнісний, рефлексивний.

I етап — теоретичний — передбачав роботу у трьох напрямках: з дітьми, вихователями та батьками.

Мета: ознайомити вихователів та батьків із поняттям «евристичне мислення» та важливістю його розвитку за допомогою засобів ТРВЗ-технологій; налаштувати дітей на подальшу спільну роботу.

Для вирішення поставленого завдання була організована підготовка педагогів закладу дошкільної освіти до розвитку евристичного мислення дітей за допомогою засобів ТРВЗ.

Робота розпочалась із проведення науково-методичного семінару з метою ознайомлення педагогічного колективу з ідеями Г. Альтшуллера, М. Шустермана, а також розширення знань педагогів про особливості розвитку евристичного мислення дошкільників і способи його цілеспрямованого формування. Роль педагога особливо важлива при формуванні евристичного мислення у дитини, саме тому необхідно було наголосити на тому, що необхідно ініціювати і заохочувати нестандартні та цікаві рішення дошкільнят (як цікаво ти це зробив, а чи зможеш ти навчити цьому інших), допомагати оцінювати свою діяльність, ставити і досягати цілі, проявляти доброзичливість і увагу до рішень дитини, обговорювати навіть найабсурдніші і неймовірні варіанти відповідей. Також було організовано семінар-практикум для вихователів, що включав вступ, в ході якого проводиться експрес-діагностика творчих здібностей педагогів; теоретична частина, в якій розкриваються особливості евристичного мислення старшого дошкільника, здійснюється знайомство з розробленою нами технологією формування евристичного мислення старших дошкільників; практична частина, в якій обговорюються педагогічні умови формування ЕМ і педагоги опановують методи активізації мислення, методи ТРВЗ; завершальний етап, під час якого обговорюється приблизний план освітнього процесу у межах системи роботи з розвитку евристичного мислення.

В результаті педагоги зацікавилися ідеями ТРВЗ: у них з'явилося бажання і готовність брати участь у подальшому дослідженні проблеми формування евристичного мислення старших дошкільників.

Для створення у батьків інтересу до даної проблеми був оформлений куточок для батьків на тему «Евристичне мислення — запорука успіху». Була проведена консультація для батьків на тему «Використання методів ТРВЗ для розвитку евристичного мислення» під час планових батьківських зборів. Також ми розробили картотеку ігор на розвиток евристичного мислення, ігри з використанням приймів ТРВЗ.

Робота з дітьми передбачала розвиток не лише евристичного мислення, а й інших пізнавальних процесів. Метою ознайомлювального етапу було налаштувати дитину на активну роботу, ознайомити з базовими завданнями, створити емоційно-довірливі стосунки у групі. Зміст педагогічної роботи з дітьми базувався на партнерських за-

садах. Під час цього етапу проводились вправи для налаштування сприятливого психологічного клімату і зняття напруги «Відчуй настрій», «У садочку друзі всі», «Хто це?», «Ласкаве ім'я», «Потяг», «Масаж». Також вправи для розвитку компонентів евристичного мислення «Крапки», «Малюнок в кілька рук», «Виведення наслідків», «Мозковий штурм».

II етап — діяльнісний

Мета. Реалізація педагогічних умов, що сприяють розвитку евристичного мислення у старших дошкільників. Підбір і модифікація методів теорії розв'язання винахідницьких завдань для розвитку евристичного мислення дошкільників.

Спочатку використовувалися вправи та ігри на активізацію уваги «Будь уважним», «Квіточки», «Розрізні картинки», «Прикрась як на зразку»

Підбираю чи завдання для групи дітей, враховується рівень розвитку кожної дитини (індивідуальний та диференційований підхід). Завдання мають різні рівні складності. Наприклад: гра «Танграм» спочатку пропонується дітям скласти квадрат з менших квадратів, а потім трикутники, які треба об'єднати в малі квадрати. А з них потім скласти великий квадрат.

При складанні розповіді за серією картин спочатку дається така кількість картин, які треба узгодити в послідовності подій, на них зображених. Ускладнення: обираються завдання при невеликій кількості картинок і дітям треба доміркувати сюжет.

Цікаві нестандартні завдання поживляють освітню діяльність та чинять сприятливий вплив на пізнавальну активність дошкільнят. Їх можна використовувати під час індивідуального й колективного спілкування; у різних видах доступної дітям дошкільного віку діяльності (гра, навчання, праця, творчість); під час проведення режимних процесів у закладі дошкільної освіти, денної та вечірньої прогулянок, самостійної ігрової діяльності дітей).

Для формування евристичного мислення дітей старшого дошкільного віку ми використовували метод спроб і помилок, метод фокальних об'єктів, мозковий штурм, метод синектики, метод контрольних запитань (МКЗ).

Метод спроб і помилок використовувався у експериментальній діяльності дітей. Спостерігаючи за властивостями води, повітря, діти знайомилися із новим станом (лід, пара, сніг) і робили висновки про внутрішні взаємозв'язки і взаємозалежності явищ природи. Діти склали структурну модель води, льоду, пару за допомогою методу маленьких чоловічків.

Метод контрольних запитань був спрямований на удосконалення предмета, об'єкта або дії: максималізація — «Що можна в даному об'єкті збільшити (по частинах)?»; мініатюризація — «Що можна, зменшити?»; універсалізація — придумати невластиві об'єктові частини, ознаки, елементи, послідовність; «оживлення» (олюднення) — надати неживому об'єктові ознак живої істоти. Таким чином вирішувались проблемні моменти в казках («Смоляний бичок», «У сонечка в гостях», «Ворона і рак», «Хитра наука»).

Метод фокальних об'єктів давав змогу переносити одні властивості предметів на інші. Застосовувалась гра «Чарівні перевтілення», під час якої обирався будь-який предмет (фокальний) і на нього переносились властивості іншого.

Метод синектики розвиває вміння проводити прямі аналогії: між створенням нового предмета і варіантами його рішення наявними в природі (поїзд-гусінь, піна хмари, люстра сонце); фантастичні аналогії будь-яку дію можна перенести в казку, використати для розв'язання певного завдання чарівництво, фантастичних і казкових героїв.

Вищеперераховані методи ТРВЗ втілені у освітній процес закладу дошкільної освіти

у таких іграх та вправах «Добре-погано», «Кляксографія», «Незвичайні мандрівки», «Мозковий штурм»: незвичайне використання звичайних предметів, «Неіснуюча тварина», «Оригінальні питання», тощо.

Заняття побудовані за такими правилами: мінімум повідомлень і максимум роздумів; оптимальна форма організації обговорень проблемних ситуацій; системний підхід (все в світі взаємопов'язане і будь-яке явище повинно розглядатися з дидактичною метою); включення в процес пізнання всіх доступних для дитини розумових процесів і засобів сприймання; обов'язкова активація творчої уяви.

Системний аналіз дозволяє дітям побачити світ у взаємозв'язку і взємозалежності через гру («Чарівний телевізор», «Що було і що буде», «Ціле і частини»), визначати властивості і функції предметів, за допомогою системного оператора об'єднувати їх, переносити властивості і функції предмета з одного на інший, знаходячи «супер-предмет» (супер-олівець, «супер-парасолька»)

III етап — рефлексивний

Мета. Закріплення та усвідомлення досягнутих результатів, стимулювання до самооцінювання і взаємооцінювання.

Для розвитку евристичного мислення пропонувалися наступні ігри: «Поміркуй», «Навпаки», «Дружна», «Фантастичні тварини», «Рятувальники», «Що вміє робити», «Винахідник», «Чарівні окуляри».

Після проведення ігор, діти на рефлексивному етапі разом із вихователем оцінювали один одного і самих себе, говорили про те, що зроблено правильно і цікаво, а що можна зробити по-іншому. На цьому етапі прослідковувалося наскільки діти розвинули евристичне мислення, і чи розвинули його взагалі.

Отже, наша система роботи включала в себе три етапи, які є логічними і сприяли розвитку евристичного мислення у дітей. Під час всієї роботи дидактичні ігри, ігрові вправи та завдання супроводжувалися яскравою наочністю. При цьому враховувався рівень розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Альтшуллер Г. С. Найти идею: Введение в ТРИЗ — теорию решения изобретательских задач. 4-е изд. Москва: Альпина Паблишер, 2011. 1000 с.
2. Андреев В. И. Педагогическая эвристика для творческого саморазвития многомерного мышления и мудрости: монография. Казань: Центр инновационных технологий, 2015. 288 с.
3. Гиппенрейтер Ю. Б. Общаться с ребёнком. Как? Москва: Аст, 2009. 340 с.
4. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с.

Ярошук Н. П.

практичний психолог, викладач

Комунальний заклад вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Арт-терапія — це спеціалізована форма психотерапії, заснована на мистецтві, в першу чергу образотворчої і творчої діяльності. Цінність її полягає в тому, що використання арт-інструментарію можливе при вирішенні діагностичних, корекційних, психотера-

певтичних та розвивальних завдань консультативного процесу. Така універсальність напрямку і надає все більшу популярність арт-методам.

При цьому саме поняття арт-терапії остаточно не оформилося і вживається авторами в різному контексті [3, С. 6].

Термін арт-терапія (буквально: терапія мистецтвом) ввів у вживання Адріан Хілл (1938) описуючи свою роботу з хворими на туберкульоз, які проходили курс лікування у санаторіях. Це словосполучення використовувалося по відношенню до всіх видів занять мистецтвом, які проводилися в лікарнях і центрах психічного здоров'я [5, С. 368].

Однак на практиці арт-терапія не завжди передбачає лікувальний вплив в чітко медичному сенсі слова.

В науково-педагогічній літературі арт-терапія розглядається як засіб, що дозволяє контролювати емоційне самовідчуття та психологічне здоров'я особистості, групи, колективу засобами художньої діяльності (Г. В. Бурковський, А. І. Захаров, Т. Д. Зінкевич-Євстігнеєва, О. А. Карабанова, А. І. Копитін, Є. Н. Лебедева, Л. Д. Лебедева, Г. М. Назлоян, Р. Б. Хайкін) [4].

Нерідко для визначення арт-терапевтичної діяльності вживаються близькі за змістом поняття: «образотворча діяльність»; «терапія мистецтвом»; «метод проєктивного малювання» та інші.

Основна мета арт-терапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здатності самовираження і самопізнання через мистецтво, а також у розвитку здібностей до конструктивних дій з урахуванням реальності навколишнього світу. Вона надає можливість особистості виразити себе рухами, кольором, формою, пластикою, глиною тощо. Звідси випливає найважливіший принцип арт-терапії — схвалення і прийняття всіх продуктів творчої образотворчої діяльності незалежно від їх змісту, форми і якості.

Існує чимало фактів застосування арт-терапії переважно як засобу психічної гармонізації та розвитку людини (наприклад, у освітній практиці).

Нині арт-терапію застосовують не лише в клініках, а й у закладах освіти. Використання цього терміна в освіті не пов'язано буквально з лікуванням захворювання (як відомо «therapia» в перекладі з латинської означає лікування). Мається на увазі «соціальне лікування» особистості, зміна стереотипів її поведінки засобами художньої творчості. Психолого-педагогічний супровід пов'язаний зі зміцненням психічного здоров'я дитини і виконує психогігієнічні (профілактичні) і корекційні функції.

Застосування мистецтва як терапевтичного чинника цілком доступне і для практичного психолога закладу освіти, і для педагога, а саме арт-терапевтичне заняття можна розглядати як одну з інноваційних форм роботи з педагогічним колективом та здобувачами освіти.

Виходячи з цього, головними завданнями арт-терапії є:

- дати соціально доцільний вихід агресивності та іншим негативним почуттям (робота над малюнками є безпечним способом розрядження напруги);
- полегшити процес лікування, тому що неусвідомлювані внутрішні конфлікти і переживання часто буває легше висловити за допомогою зорових образів, ніж висловити їх у процесі вербальної корекції;
- отримати матеріал для інтерпретації та діагностичних висновків;
- розвинути почуття внутрішнього контролю: робота над малюнком передбачає упорядкування кольору й форм;
- сконцентрувати увагу на відчуттях і почуттях;
- розвинути художні здібності й підвищити самооцінку.

Додатковим продуктом арт-терапії є почуття задоволення, яке виникає в результаті виявлення прихованих талантів та їх розвитку.

Арт-терапія широко застосовується для різних вікових груп: дітей, підлітків, юнаків та дорослих. Можна говорити про дві основних форми арт-терапевтичної роботи — індивідуальну і групову. В освіті перевага віддається груповим формам, тому що це дозволяє працювати з більш широким колом клієнтів. Використання арт-терапії в груповій роботі дає додаткові результати, оскільки стимулює увагу, допомагає вирішувати конфлікти й налагоджувати взаємини між учасниками групи.

Привабливість методу арт-терапії полягає в тому, що цей метод в основному використовує невербальні способи самовираження та спілкування.

Не кожен здобувач освіти може пояснити словами, що його хвилює. У такій ситуації саме арт-терапія може допомогти невербально висловити тривоги й страхи, а психологу так краще зрозуміти потреби та проблеми дітей. Тому що основне завдання арт-терапії — подолати труднощі психологічного характеру за допомогою мистецтва.

Взаємодія з фарбами, пластиліном, глиною, папером, різноманітними матеріалами дає змогу і дитині і дорослому реалізувати такі завдання терапевтичного процесу, як: безпечна робота з агресією, робота зі страхами, подолання емоційних проблем, висловлювання за допомогою мистецтва думок і почуттів, які не завжди можна висловити вербально; подолання мовленнєвого бар'єру, навчання взаємодії з іншими [1].

Всі ці методи арт-терапії мають очевидні переваги перед іншими формами психотерапевтичної роботи, що орієнтовані виключно на вербальну комунікацію. Така форма роботи, здебільшого, викликає позитивні емоції, формує активну життєву позицію, впевненість у власних силах [2, С. 9-11].

Арт-терапевтичні техніки добре поєднуються з іншими терапевтичними напрямками і є результативними в роботі, тому ми можемо зробити висновки, що застосування арт-терапії сьогодні виходить за межі первинного психотерапевтичного значення. Арт-терапію в закладах освіти можна проводити індивідуально, так і в групах, залежно від мети, яку ставить перед собою психолог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Веленко А. Корисні техніки для учасників освітнього процесу. *Психолог*. 2019. № 2 (650). С. 38-39.
2. Дем'янчук Ю. Використання методів арт-терапії у роботі практичного психолога. *Прикладні аспекти психології особистісного зростання. Збірник наукових праць студентів та викладачів*. Випуск 1. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2015. 130 с. С. 9-11
3. Колпакчи О. С. Арт-терапія: курс лекцій: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 288 с.
4. Литвиненко В. А. Основи арт-педагогіки: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. с. 146.
5. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії: навч. посіб. Вид. 3-тє. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 420 с.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Зібцева О. В.

доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою публікації є окреслення низки процесів, що відбуваються на території Київської області протягом останніх десятиліть і визначають її невиснажливий екозбалансований розвиток. Матеріалами для написання слугували наукові літературні джерела та офіційні статистичні дані.

Протягом останнього десятиріччя на території області зменшилася площа сільськогосподарських, лісових, відкритих заболочених та інших природних земель, натомість збільшилася площа забудованих [1, с. 93]. У загальній площі земель сільськогосподарські угіддя становлять 58,9%, забудовані землі — 4,9%, ліси та лісовкриті площі — 23,0%. Екозбалансованим вважається аграрне землекористування, де частка екостабілізуючих угідь становить 30-50%. Так, середня частка природних кормових угідь у структурі сільгоспугідь країн ЄС становить 39,3%. [2, с. 5] Натомість, розораність сільгоспугідь Київської області становить 81,5%, що негативно впливає на якість і кількість інших природних ресурсів, зокрема водних і лісових [1, с. 98].

За даними статистичних звітів ГУ статистики у Київській області (<http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=1389&lang=1>) протягом 1995-2018 років спостерігався ріст житлового фонду області. У розрахунку на одного жителя площа житлового фонду за тринадцять років зросла у 1,6 рази. Наразі Україна посідає четверте місце у світі за площею новозабудованих територій [3, с. 96] (що з позицій стабільності не вважається позитивним показником) і, безперечно, суттєва їх частка припадає саме на Київську область. За цей період кількість квартир у області зросла на третину.

Відстежена позитивна динаміка щодо викидів від стаціонарних джерел забруднення (рис. 1). На жаль, дані щодо забруднення пересувними джерелами з 2016 року відсутні.

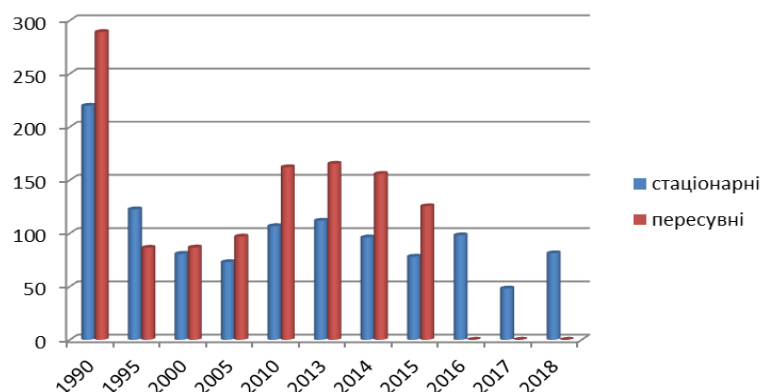

Рис. 1. Динаміка викидів від стаціонарних і пересувних джерел на території області (1990-2018 рр.), тис. т

Розмір капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища різко зріс у 2011 та ще суттєвіше у 2016 році й помітно знижувався у 2017-2018 роках (рис. 2).

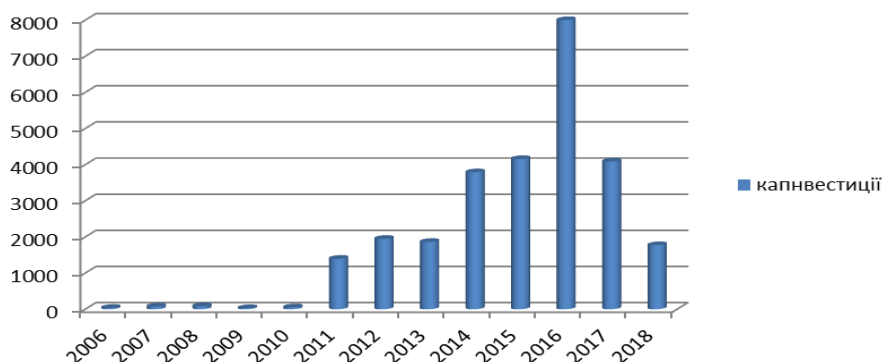

Рис. 2. Динаміка капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища (2006-2018 рр.), тис. грн

Суттєво змінювалася й структура інвестицій. Так, якщо у 2006 році 68,8% капітальних інвестицій витрачалося на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату, 16,4% — на очищення зворотних вод, 14,6% — на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод, а на інші напрями спрямовувалося лише 0,08%, то починаючи з 2011 року статті витрат та їх обсяги кардинально змінюються: на «інші напрями» витрачається 82,6-90,3% інвестицій, на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату — від 4,6 до 0,04%, очищення вод — 2,4-0,57%, захист і реабілітацію ґрунту — 0-0,06%, на поводження з відходами — 8,4-27,7%. На збереження біорізноманіття і середовища існування весь цей час спрямовується від 0 до 0,006% інвестиційного капіталу.

Також у 2000-2017 рр. постійно зростали поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища й збільшилися приблизно у 20 разів. За даними 2018 року, 45,0% поточних витрат припадало на очищення зворотних вод, 32,1% — на поводження з відходами, 11,4% — на збереження біорізноманіття й середовища існування, 2,7% — на охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату, 0,3-0,7% — на захист ґрунту, підземних і поверхневих вод і 8,1% — на інші напрями.

Площа відтворення лісів впродовж останніх десяти років зростала, але динаміка саме лісорозведення за статистичними даними 2010-2020 рр. негативна (рис. 3).

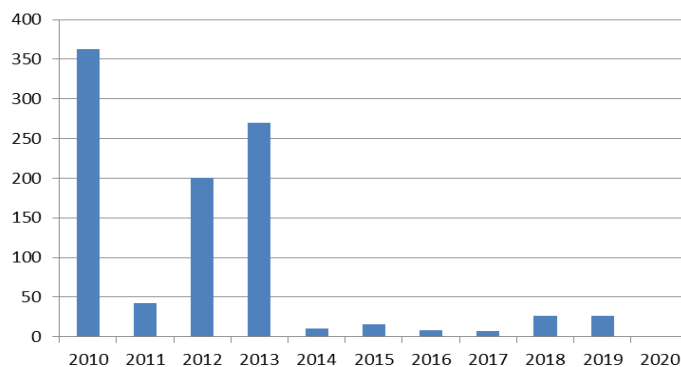

Рис. 3. Динаміка площ лісорозведення по області (2010-2020 рр.), га

Також на території області виявлено негативні тенденції щодо розвитку рекреаційної бази, яка зазнала різкого падіння у 2005-2006 роках і наразі цей процес триває (рис. 4).

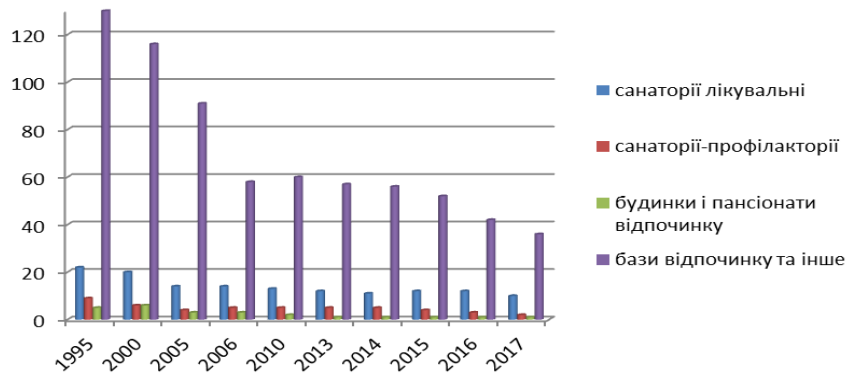

Рис. 4. Динаміка кількості рекреаційних закладів на території області (1995-2017 рр.), шт.

Кількість санаторіїв та пансіонатів з лікування в області знизилася за 1995-2017 роки з 22 до 10, санаторіїв-профілакторіїв — з 10 до 2, будинків і пансіонатів відпочинку — з 5 до 1, баз та інших закладів відпочинку — з 131 до 36. Найінтенсивніше скорочення закладів відпочинку відбувалося у 2000-му, 2005-му, і протягом останніх 2015-2017 років. Крім того, частка земель рекреаційного призначення в області не перевищує 0,1% [4, с. 164].

Вважаємо, що висвітлені процеси потребують невідкладного комплексного врегулювання з метою приведення у відповідність принципам екологічно безпечного розвитку територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевченко О. В. Еколого-економічний стан сільськогосподарського землекористування Київської області. *Економіка та екологія землекористування*. 2015. № 2/3. С. 90-100.
2. Екологічна складова національної безпеки: основні показники і шляхи їх досягнення / Аналітична доповідь. К., 2013. 34 с.]
3. Україна: огляд урбанізації / World Bank Document, 2015. № ACS15060. 285 с.
4. Полтавець А. М. Актуальні питання збереження рекреаційного потенціалу Київської області. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2013. Серія «Економіка і менеджмент». Вип. 6 (57). С. 162-166.

Корнійко Л. М.

аспірант

Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СЕЛІТЕБНИХ ТЕРИТОРІЙ

Екологічна безпека є такою категорією, яка стосується певної території. За територіальною ознакою можна виділити екологічну безпеку глобальну, загальнодержавну, регіональну та локальну.

Оскільки, як показує досвід, більшість проблем екологічної незбалансованості, небезпек антропогенного та природного походження виникає та повинна бути вирішена саме на регіональному рівні, для того, аби не набирати загальнодержавних масштабів, провідна роль у забезпеченні екологічної безпеки повинна належати саме регіональній

екологічній безпеці. Крім того, для нашої держави характерними є, по перше — значні територіальні відмінності, що склались історично і сформували відповідну господарську структуру регіонів, по друге — значні диспропорції розвитку регіонів, які зумовили значну варіабельність рівнів антропогенного навантаження на навколишнє середовище та населення. Саме тому основою забезпечення екологічної безпеки нашої держави є досягнення екологічної безпеки її регіонів.

Надаючи визначенню екологічної безпеки регіональної ознаки, приходимо до висновку, що екологічна безпека регіону — це тип динамічної рівноваги екологічної ситуації в регіоні, при якому існує попередження та захищеність населення та навколишнього середовища від різноманітних загроз та небезпек, раціональне використання природних ресурсів з врахуванням можливості їх відновлення та збереженням асиміляційної здатності екосистем протягом певного досить тривалого періоду часу із збереженням таких можливостей для майбутніх поколінь. Оскільки регіон, як адміністративно-територіальна одиниця держави, є „самостійною господарюючою системою, що має чітко означені межі своєї території, власні органи управління, матеріальну і фінансову основу» [2], відповідно, на цій основі і повинна формуватися система забезпечення екологічної безпеки, яка являє собою сукупність засобів, заходів, інструментів та механізмів управлінсько-адміністративного, організаційно-економічного, громадсько-політичного та правового характеру, які б забезпечували досягнення такої рівноваги. При цьому, зазначений підхід до тлумачення екологічної безпеки та орієнтація на концепцію сталого розвитку в межах регіону дозволить їй стати рівноправно пріоритетною поряд з соціальним та економічним розвитком регіону.

Формування механізму забезпечення екологічної безпеки регіону неможливе без комплексного всебічного вивчення екологічної ситуації у регіоні, її аналізу та оцінки, для виявлення її слабких місць та параметрів, які вимагають їх коригування у потрібному напрямку. Необхідність аналітичних розрахунків є закономірною, адже саме вони є підставою для висновків стосовно кола проблем, які існують у регіоні та вимагають прийняття управлінських рішень, а відповідно слугують основою для подальшого вибору інструментів та методів механізму забезпечення екологічної безпеки у регіоні [3]. Однак на сучасному етапі розвитку наукової думки та методичного інструментарію в сфері проведення такого аналізу та оцінки, потрібно зазначити, що не існує єдиної загальноприйнятої методики визначення стану навколишнього середовища територіальних утворень різних рівнів: держави, регіону, міста. В межах даного дослідження особливий інтерес представляють роботи, які стосуються аналізу та оцінки екологічної ситуації саме в регіоні, оскільки, на нашу думку, саме вони повинні стати базовими у забезпеченні екологічної безпеки нашої держави.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні екологічної безпеки селітебних територій. Досягнення мети передбачається через вирішення наступних завдань: обґрунтувати підбір показників-індикаторів для оцінки селітебних територій; розрахувати рівні безпеки селітебних територій області в розрізі адміністративно-територіальних утворень.

Методика дослідження, буде включати в себе дослідження 3-х складових: ресурсної, біосферноцентричної та антропоцентричної. За результатами отриманих часткових показників безпеки дає можливість обчислити інтегральний показник екологічної безпеки. Цей показник відобразить узагальнену характеристику стану безпеки навколишнього середовища селітебних.

Результати досліджень оцінки та групування районів за рівнем екологічної безпеки

селітебних територій надзвичайно важливі та необхідні для ефективного управління при вирішенні наявних проблем на досліджуваних територіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26 червня 1991 р. № 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> дата звернення 23.05.2020).
2. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації екологічні імперативи та системні суперечності: монографія. / Герасимчук З. В., Вахович І. М., Голян В. А., Олексюк А. О. Луцьк: Надстир'я, 2006. 228 с.
3. Руденко Л. Г., Лісовський С. А. Концепція сталого (збалансованого) розвитку та її сприйняття в Україні. *Український географічний журнал*. 2005. № 4. С. 3-10.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Шеломовська О. М.

к.н. з держ. упр., доцент
Дніпровський державний технічний університет,
м. Кам'янське, Україна

КОНТЕНТ РЕГІОНАЛЬНОГО РАДІО В СТРУКТУРІ МЕДІАСПОЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

В сучасних умовах розвитку світової цивілізації серед усіх медіаканалів найпоширенішими є телебачення, інтернет-ЗМІ і соціальні мережі, з яких значна частина світового населення, і особливо, молодь черпає усю інформацію про навколишні події. Традиційні мас-медіа при цьому також продовжують існувати, хоча й демонструють значні втрати своєї аудиторії. Однак, у порівнянні із загальнонаціональними, регіональні друковані видання і радіостанції є сьогодні важливим інформаційним і комунікаційним носієм, а в надзвичайних ситуаціях ще й самим надійним з них, адже саме на них покладена соціально-значима місія оперативного і компетентного інформування людей про всі найбільш важливі події та явища, що відбуваються в певному регіоні.

Регіональне радіомовлення можна визначити як виробництво, комплектування та розповсюдження аудіопередач (аудіопрограм) на територію певного регіону з використанням радіочастотного ресурсу, що приймаються будь-якою кількістю приймачів [1]. Мовлення громад стимулює розвиток громадянського суспільства: ініціює публічні дискусії щодо місцевих проблем, підвищує компетенцію громадськості щодо питань місцевого самоврядування, сприяє процесу децентралізації, а також ефективному захисту прав і свобод громадян.

В Україні регіональне радіомовлення з'явилося у 1924 р., коли на Харківській обласній державній радіостудії відбулася передача радіосигналу. Слова «Алло! Говорить Харків!» ознаменували початок не тільки державного мовлення на території України, а й визначили 16 листопада 1924 р. як день зародження регіонального мовлення країни [2, с. 164]. За даними Національної ради з питань телебачення і радіомовлення станом на грудень 2019 р. мовлення у 24 областях України здійснюють 255 місцевих FM-радіостанцій. З них 180 радіостанцій (70,6%) є комерційними, а 75 (29,4%) — некомерційними, які існують у формі комунальних підприємств і громадських організацій. Загалом середній обсяг власного радіомовлення регіональних медіа становить 11 год. 12 хв. на добу. За період 2014-2019 рр. розпочала мовлення 91 нова місцева FM-радіостанція. Упродовж останніх п'яти років місцеві радіостанції отримали додатково 175 FM-частот у 22 областях України. Протягом 2014-2019 рр. 127 населених пунктів отримали місцевих мовників з локальним контентом. Це вкрай важливо, оскільки мовлення громад стимулює розвиток громадянського суспільства: ініціює публічні дискусії щодо місцевих проблем, підвищує компетенцію громадськості щодо питань місцевого самоврядування, сприяє процесу децентралізації, а також ефективному захисту прав і свобод громадян [3].

З одного боку, результати соціологічних досліджень свідчать про стабільність і активність радіослухання. За даними досліджень компанії TNS Kantar, в сучасній Україні

за тиждень радіо слухають 8 з 10 людей, причому аудиторія слухачів розподіляється доволі рівномірно [4]. Однак, за іншими даними динаміка популярності радіо-мас-медіа в українському демонструє негативно-вражаючі показники втрати своїх прихильників з року в рік. Загалом, у 2015 р. практики радіо слухання були властиві 35% українців, у 2016 р.— 28%, у 2017 р.— 27%, у 2018 р.— 26%, у 2019 р.— 18%, а у 2020 р. їх чисельність вже скоротилася до 13%. Якщо шість років назад радіо слухав кожний третій громадянин, три роки тому — кожен четвертий, то у минулому році — вже практично лише кожен десятий. Хоча такі цифри свідчать про послаблення тенденції скорочення споживання радіо, оскільки прогнозувалося, що у 2021 р. ефірну радіоавдиторію складатиме кожен п'ятий українець, а у 2034 р.— кожен десятий [5].

Хоча, сьогодні радіо-ЗМІ стабільно утримують середній рівень популярності між пресою і телебаченням, однак його зниження протягом шести останніх років на 25% змушує радійників повністю відмовлятися від ефірного мовлення і переходити у простір інтернету, оскільки наявна 13%-ва аудиторія дійсно не в змозі надати можливості FM-станціям повноцінно працювати і отримувати фінансові і соціокультурні дивіденди.

Разом з тим, дещо інші дані щодо місця радіо у рейтингу популярності ЗМІ в Україні були отримані у межах соціологічного опитування «Джерела інформації, медіаграмотність і російська пропаганда», що проводилося Київським міжнародним інститутом соціології у лютому 2019 р. (n=2042). Згідно з ними радіо взагалі є найнепопулярнішим джерелом інформації, незважаючи на те, що протягом 2018-2019 р. аудиторія зростає, хоча і не дуже суттєво на 0,3%. Опитування виявило що у 2019 р. лише 4,5% опитаних слухали українське радіо та 1,6% — місцеве. Зрозуміло, що наявна позитивна тенденція збільшення аудиторії національних радіостанцій (+0,3%) не може бути повноцінним сигналом на шляху повернення радіо своїх лідерських позицій у оперативній подачі новинного і музичного контенту [6].

Безпосередньо щодо споживання регіонального і місцевого радіо, то Київський міжнародний інститут соціології надає вкрай низькі цифри. Зокрема, за результатами їх досліджень у 2019 р. популярність місцевого радіо знаходилася на рівні 1,6%. Хоча проглядаючи процес у динаміці, слід відмітити, що споживання місцевого радіо хоча й зменшилося у порівнянні з 2018 р. на 4%, проте не такими значними темпами, як зменшення аудиторії регіональної преси. У регіональному розрізі найбільше, якщо можна так говорити зважаючи на низькі цифри, місцеве радіо найбільше споживали у 2019 р. на Заході (2,4%), а у 2018 р.— на Сході (3,5%) [7].

За даними щорічних соціологічних опитувань ««Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа», що проводяться компанією InMind на замовлення організації Internews, у 2020 р. серед споживачів радіо 27% за останній місяць слухали новини на регіональних радіостанціях. Цей показник є доволі стабільним і коливався у межах 28%-25% протягом 2015-2018 р. Найменша чисельність слухачів регіонального радіо була зафіксована у 2019 р. і становила лише 22%. При цьому, у зазначений період була наявна тенденція зменшення аудиторії регіонального радіо, а у 2020 р. продемонстрував можливість регіональних радійників до її збільшення [5].

Було встановлено, що споживання регіональних радіостанцій більш за все розповсюджене у Західному регіоні (50%) [8]. У 2018 р.— у Львівській (83%), Вінницькій (60%), Одеській (52%) та Сумській (45%) областях.

Зазвичай, на хвилях регіонального радіо українці хотіли б слухати місцеві новини (42%) і розважальні передачі (34%). Також для 20% опитаних актуальними є журналістські розслідування, а для 14% — інтерв'ю з місцевими лідерами [9].

В наш час як загальнонаціональне, так і регіональне радіо перетворюється з засобу отримання суспільно-політичної інформації про певну місцевість та її жителів в елемент дозвілля, а також рекламний «двигун торгівлі». Переважна більшість українців використовують радіоформат для прослуховування музичних і розважальних передач. Таким чином, варто говорити про зміну ролі радіо, його трансформації із засобу отримання важливої суспільної і політичної інформації. У той же час зростає значимість даного виду мовлення як рекламно-розважального інструменту і способу проведення дозвілля, так як сьогодні в кожному автомобілі та мобільному пристрої присутні приймачі.

Таким чином, проведений аналіз прослуховування регіональних радіостанцій дозволи встановити, що сьогодні радіо, хоча і не користується такою популярністю, як інтернет, телебачення і соціальні мережі має свою стабільну аудиторію. Проте, рівень висвітлення місцевими радіомовниками проблематики громади є фрагментарним. В цілому населення цікавиться інформацією місцевих радіо-медіа, проте через наявність недовіри та відсутність соціальної відповідальності з їх сторони, українці не мають можливості в повній мірі ознайомитися з актуальними справами і проблемами громади на хвилях регіональних і місцевих радіостанцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про телебачення і радіомовлення: закон України від 21 груд. 1993 року № 3759-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення 05.07.2021).
2. Костюк Ю. В. Региональное радиовещание: история и современность. *Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки*. 2014. № 6 (177). Вып. 21. С. 164-167
3. Розвиток місцевого радіомовлення в Україні: 2014-2019. Мовлення громад: звіт. К., 2019. URL: <https://www.nrada.gov.ua/analytic-reports/rozvytok-mistsevogo-radiomovlennya-v-ukrayini/> (дата звернення 05.07.2021).
4. Дані радіослухання в Україні друга хвиля дослідження 2019. URL: <https://tns-ua.com/news/dani-radiosluchannya-v-ukrayini-druga-hvilya-doslidzhennya-2018> (дата звернення 01.07.2021).
5. Щорічне опитування USAID-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2020 р.» URL: <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2020/10/2020-Media-Consumption-Survey-FULL-FIN-Ukr-1.pdf> (дата звернення 07.07.2021 р.).
6. Джерела інформації, медіаграмотність і російська пропаганда: результати всеукраїнського опитування громадської думки. Аналітичний звіт. К.: Детектор медіа, 2019. 80 с.
7. Протидія російській пропаганді та медіаграмотність: результати всеукраїнського опитування громадської думки. Аналітичний звіт. К.: Детектор медіа, 2018. 64 с.
8. Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р. URL: <https://internews.in.ua/uk/news/onlajn-media-ta-sotsialni-merezhi-perehopyly-liderstvo-u-telebachennya-za-populyarnistyu-v-ukrajini-nove-opytuvannya-usaid-internews-schodo-spozhyvannya-zmi/> (дата звернення 07.07.2021).
9. Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів ЗМІ у 2018 р.. URL: https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2018/09/2018-MCS_FULL_UKR.pdf (дата звернення 07.07.2021).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Marchenko D. D.

PhD, Associate Professor

Matvyeyeva K. S.

PhD, Associate Professor

Mykolayiv National Agrarian University,

Mykolayiv, Ukraine

RESEARCH OF TECHNOLOGY OF TESTING OF SLOT JOINTS AT APPLICATION OF ANTIFRICTION ADDITIVE

To solve the problem of determining the dynamic load of the slots in the connection, we use the calculation method developed by G. I. Kostrovsky. Since the splined roller of the pump drive is located vertically, and there are no roller supports, the splined roller under the action of gravity and centrifugal force is centered with the splined sleeve (hub of the bevel gear mounted in two bearing supports) on the side surfaces of the slots [1].

Consider the factors that affect the level of vibration in the interaction of the teeth of the gears. The amplitude of the acoustic pulse A excited by the collision of parts is proportional to the pulse of the force of interaction of the parts of the kinematic pair q_0

$$A = f(q_0). \quad (1)$$

The momentum of the force in the General case is determined by the moments of inertia of the master and slave links and the linear velocity of their collision. For gears, the linear collision speed is equal

$$D_0 = \frac{\omega_1 z_1 f_{ptr}}{2\pi}, \quad (2)$$

where ω_1 is the speed of the driving wheel, c^{-1} ; z_1 is the number of teeth of the drive wheel; f_{ptr} - the difference between the steps of the driving and driven wheels, m.

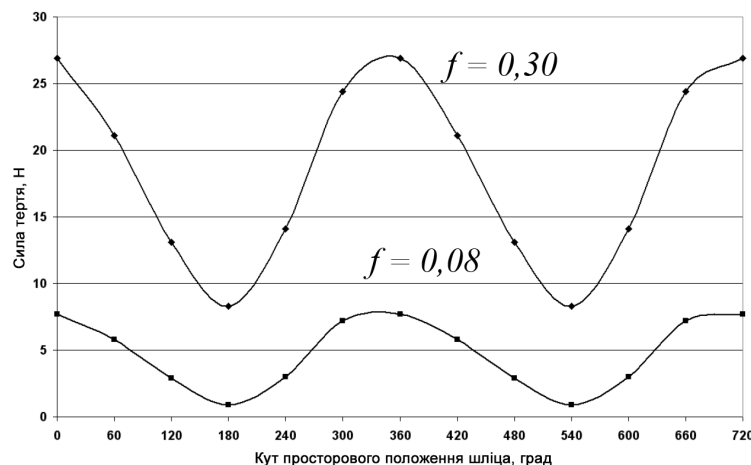

Fig. 1. Changing the force of friction from the angle of the spatial position of the slot and the value of the coefficient of friction

Step errors in the spline connection are created by versatility in the connection, which leads to a circumferential uneven load distribution [2].

The difference between the steps of engagement in this case is determined by two components:

$$f_{1,2} = f_{ptr1} + f_{ptr2}, \quad (3)$$

where f_{ptr1} — is the step error of the shaft slots; f_{ptr2} — sleeve slot pitch error.

The difference between the steps of engagement of the spline connection in the process of attaching the working surfaces of the slots is reduced due to the wear of the micro-irregularities of the profile by the value of $\Delta f_{\Delta 1,2}$. Therefore, the difference between the steps of engagement of the slots can be represented as an expression:

$$f_{1,2} = f_{ptr} + \Delta f_{\Delta 1,2}, \quad (4)$$

where f_{ptr} is the difference of steps caused by errors in the geometry of the slots; $\Delta f_{\Delta 1,2}$ — the difference of steps determined by the parameters of the roughness of the contact surfaces.

Then the amplitude of the vibration shock pulse can be represented as the sum of the amplitudes of the signal from the impact caused by errors of geometric dimensions allowed in the manufacture of slots A_{ptr} and component $A_{\Delta 1,2}$, depending on the contact conditions of microroughnesses.

$$A_{1,2} = A_{ptr} + A_{\Delta 1,2}, \quad (5)$$

Calculations show that the friction force in the splined joint during the transition of working conditions from plastic to elastic contact, increases by 20%, and after finishing the contact surfaces — decreases by 25% [3].

A significant change in the friction force indicates a possible change in the vibroactivity of the oscillation source and the presence of a relationship between the component of the amplitude of the vibration signal $A_{\Delta 1,2}$ and the coefficient of friction, which can be represented by the function

$$A_{\Delta 1,2} = F(f_{\Delta 1,2}), \quad (6)$$

where $f_{\Delta 1,2}$ — is the coefficient of friction, analytically related to the roughness parameters and material properties of the contact surfaces [4].

The presence of this connection allows us to imagine that the dependence of the change in the level of vibration signal (vibration activity) of the gear and splined connection on the running time of the mechanism (Fig. 2) will be similar to the dependence of the coefficient of friction

$$y = ax^b e^{cx} + d. \quad (7)$$

Reducing the amplitude of the vibration signal to a certain constant level should indicate that the contact surfaces have become attached.

I — area of intense growth of vibration (increase in the coefficient of friction in the transition zone of contact conditions from plastic to elastic);

II — area of vibration reduction (reduction of the friction coefficient in the area of formation of the full contact spot and improvement of roughness indicators);

III — area of stabilization of vibration levels (a slight change in the coefficient of friction in the area of equilibrium surface roughness of the contact spot, full earnings)

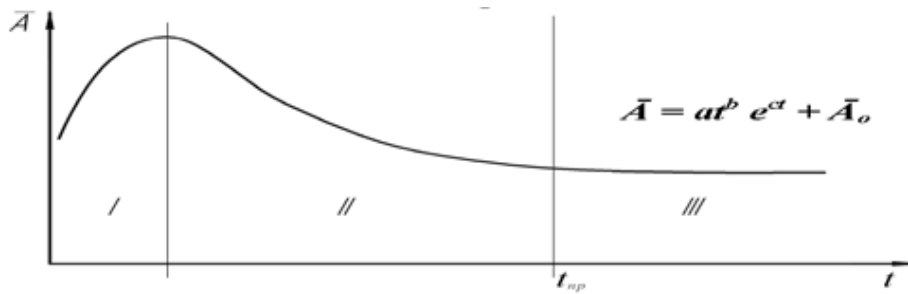

Fig. 2. The dependence of the level of vibration activity of the transmission on the operation time of the contact surfaces:

Pulse duration calculated by the formula:

$$\tau = \frac{60}{nZ_i} * \varepsilon \quad (8)$$

where n is the number of revolutions of the gear wheel per minute; Z_i — number of teeth i — th gear wheel; ε is the coefficient of overlap, when the interaction of the slots in the connection shaft — gear will be $\tau_{3n} = 9,37 \cdot 10^{-3}$ s, when the teeth are intertwined $\tau_{3n} = 3,43 \cdot 10^{-3}$ s, when the interaction of the slots in the connection of the gear — the roller vertical $\tau_{66} = 8,02 \cdot 10^{-3}$ with [5].

Accordingly, the width of the vibration spectrum is equal: in the interaction of the slots shaft — gear $\nu_{662} = 160$ Hz; when mating the teeth of the bevel gear $\nu_{63n} = 437$ Hz; at interaction of slots a gear wheel — the roller vertical $\nu_{666} = 224$ Hz.

The main forcing forces of the elements of the kinematic scheme of the pump drive mechanism are manifested at the main tooth frequencies.

The main gear frequency for the drive wheel is equal to:

$$f_{H1} = \frac{n}{60} Z_i = f_{oi} Z_i, \quad (9)$$

where n is the number of revolutions of the gear wheel per minute; f_{oi} — speed of rotation of the i -th gear wheel; Z_i is the number of teeth of the i -th gear wheel.

Due to the large gaps in the splined connections of the roller of the drive pump mechanism is theoretically possible manifestation of the high amplitude of the cepstral component and the great informativeness of this parameter compared to other sources of vibration.

REFERENCES:

1. Marchenko D. D. Improving the contact strength of V-belt pulleys using plastic deformation / D. D. Marchenko, K. S. Matvyeyeva // Problems of Tribology. — Khmelnytsky, 2019. — Vol 24. — No 4/94 (2019) — S. 49-53. DOI: <https://doi.org/10.31891/2079-1372-2019-94-4-49-53>.
2. Pogodaev L. I. Povyshenie nadezhnosti tribosopryazhenij. Materialy. Pary trenija DVS. Smazochnye kompozicii / L. I. Pogodaev, V. N. Kuz'min, P. P. Dudko. — SPb.: Akademija transporta RF, 2001. — 304 s.
3. Marchenko D. D. Investigation of tool wear resistance when smoothing parts / D. D. Marchenko, K. S. Matvyeyeva // Problems of Tribology. — Khmelnytsky, 2020. — Vol 25. — No 4/98 (2020) — S. 40-44. DOI: <https://doi.org/10.31891/2079-1372-2020-98-4-40-44>
4. Dykha A. V. Study and development of the technology for hardening rope blocks by reeling. ISSN 1729-3774 / A. V. Dykha, D. D. Marchenko, V. A. Artyukh, O. V. Zubiekhina—Khaiiat, V. N. Kurepin // Eastern–European Journal of Enterprise Technologies. Ukraine: PC «TECHNOLOGY CENTER». — 2018. — № 2/1 (92) 2018. — pp. 22-32. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2018.126196>.
5. Dykha A. V. Prediction the wear of sliding bearings. ISSN 2227-524X / A. V. Dykha, D. D. Marchenko // International Journal of Engineering and Technology (UAE). India: “Sciencepubco- logo” Science Publishing Corporation. Publisher of International Academic Journals. — 2018. — Vol. 7, No 2.23 (2018). — pp. 4-8. DOI: <https://doi.org/10.14419/ijet.v7i2.23.11872>.

Артюхов В. Є.

здобувач ЗВО

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Б. Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна

ТОРГОВІ РОБОТИ НА БІРЖОВОМУ РИНКУ: ЗА І ПРОТИ

Торгові роботи стають все більш популярними в умовах сьогодення, оскільки дозволяють здійснювати торгові операції на різних ринках маючи на меті отримання грошової винагороди. Фахівці Укргазбанку зазначають, що «торговий робот — це програма, в яку закладено певний алгоритм здійснення операцій на ринку. Такі системи здатні одночасно відстежувати кілька десятків обраних фінансових інструментів і використовувати для аналізу відразу декілька індикаторів» [1]. Експерти акцентують увагу на тенденції, що склалася: все більше приватних трейдерів і банків відмовляються від ручної торгівлі, віддаючи перевагу торговому роботу. Це пов'язано з певними перевагами в їх використанні. Проте, все не так позитивно, як здається на перший погляд. Спробуємо окреслити «за» і «проти» використання торгових роботів на прикладі ринку Forex.

Ринок Forex — найпопулярніший фінансовий ринок, його обсяг — до 90% всього світового ринку капіталу. Основними учасниками на валютному ринку є комерційні банки, валютні пункти, державні банки, компанії, що здійснюють зовнішньоторговельні операції, інвестиційні фонди, брокерські фірми, приватні особи. Найбільший вплив на світових валютних ринках мають великі міжнародні банки (Deutsche Bank, Barclays Bank, Union Bank of Switzerland, Citibank, Standard Chartered Bank, Chase Manhattan Bank та ін.), щоденний обсяг транзакцій яких досягає мільярдів доларів.

На сайті інтернет журналу «Бізнес Кіт» знаходимо таке визначення ринку Forex: «це міжнародний валютний ринок, призначений для обміну валют різних держав» [2]. Перспектива торгувати на Forex викликає у трейдерів зацікавленість. Причиною цього пошуків є реальна можливість отримання високого прибутку у короткі терміни через велику кількість учасників ринку і постійні зміни котирувань валют.

На сьогодні переважна більшість торгових операцій на ринку здійснюється торговими роботами. Автоматичні торговельні системи набирають популярності серед трейдерів, оскільки вони спрощують взаємодію користувача з обчислювальними системами, які роблять певні маніпуляції самостійно, без втручання людини, зі здатністю гнучко та своєчасно реагувати на зміни ринку. Система автоматичної торгівлі на ринку Forex має дві складові: ринкову стратегію і торгового робота.

Доцентка К. Самохіна у своєму дослідженні приходиться до висновку, що торгові роботи це програми, в яких є три компоненти: розрахунок індивідуальних показників на основі вихідних даних, у т. ч. сукупна позиція та забезпечення; прийняття рішень на основі розрахованих показників; одночасне розміщення або скасування замовлень з постійним контролем за їх станом, а також готовність до виконання підготовлених позицій [3, с. 455]. Варто зауважити, що існує багато схожих програм. Наприклад, бізнес-консультанти, які автоматизують транзакції системи і являють собою комп'ютерні програми. Вони можуть приймати рішення на основі вбудованого алгоритму, віддавати накази на реалізацію ринкових замовлень, надавати інформаційні консультації щодо вигідних ринкових котирувань. Бажано використовувати торгових роботів, у випадках повної зрозумілості і чіткості механізму: угода на конкретній біржі може бути алгоритмізована, а сам трейдер за якихось обставин не має можливості особисто

обробляти величезну кількість даних. Доручивши ці операції комп'ютерним системам, можна отримати високі результати: точні та якісні розрахунки, так як відсоток помилок у порівнянні з людськими розрахунками, буде майже нульовим.

Фахівці Forex Training Group класифікують торгових роботів за типами торгових стратегій: трендові (визначення тенденції ринку і відкриття позиції у напрямку цієї тенденції); контртрендові (визначення корекційного руху ціни, проти основного тренда); арбітражні (здійснення вдалих угод, виявляючи відхилення вартості валюти на різних ринках) [4].

Менеджер зі світовим ім'ям E. Gentner з Гарвардського університету пропонує дещо іншу сітку видів торгових роботів: арбітражні; HFT; сіткові; складні торгові стратегії; єдиний індикатор [5].

Розробити програму для торгового робота нескладно, головне – знайти ефективну комерційну стратегію. Механічні торгові системи і до сих пір вважаються одними з найбільш ефективних і надійних методів торгівлі. Однак, для стабілізації фінансового становища кризових систем для інвестиційних фондів, брокерських фірм і іншим великим гравцям на фінансовому ринку рекомендується розширити використання роботизованих торгових систем у своїй діяльності.

Перш ніж почати користуватися торговим роботом, необхідно проаналізувати всі «за» і «проти» його використання. У деяких випадках доцільно відмовитися від нього на користь так званої «ручної» торгівлі, тобто торгівлі без використання автоматизованих інструментів.

Розглянемо переваги використання торгових роботів:

- відсутність емоцій у торгових роботів і можливість виключити «людський чинник», тобто помилки, допущені випадково або через незнання людини, так як з торгівлею на біржі пов'язані з факторами психологічного характеру. Вибухи емоцій та елементарна втрата пильності часто стають причинами значних збитків;

- швидкість. Торговий робот може виконувати практично безліч операцій одночасно: відстежує котирування, миттєво створює найскладніші

- розрахунки, приймає рішення, виконує ринкові ордера. З використанням сучасних технологій, швидкість обладнання транзакції можна вимірювати в мілісекундах;

- відсутність стомлюваності. Торговий робот може працювати 24 години на добу. Людина фізично не може провести цей час повністю перед монітором через його натуральний компонент. Це також допомагає скоротити час впровадження стратегії переговорів і позбавляє від виснажливої роботи.

До недоліків можна віднести:

- можливість помилок у програмному коді. Цього недоліку можна позбавитися шляхом тестування;

- відсутність реакції на нестандартні ситуації. Зазвичай робот орієнтований на роботу в певних ринкових умовах і переважно використання технічного аналізу. Розворот тренда, збільшення волатильності ринку, некорреляція руху цін можуть привести до «дезорієнтації» торгової системи і, як наслідок, не вигідної угоди;

- беземоційність. Робот точно дотримується зазначеного в ньому алгоритму, без сумнівів може привести до значних збитків, яким може запобігти розумна людська комерція;

- ризик комп'ютерних збоїв. У роботі автоматичних торгових систем існує ризик переривання інтернет-з'єднання, збою живлення або інший фактор, який може вплинути на стабільну роботу;

- витрати. Як правило, стандартне ПО реалізує прості та відносно недорогі алгоритми. Індивідуальна розробка торгового робота являє собою написання торгових алгоритмів трейдерів різної складності й вимагає істотно більш високі витрати.

Кожне з переваг і недоліків торгових роботів грає свою роль у визначенні необхідності використання торгових роботів у торговій системі. Незважаючи на складності, пов'язані з використанням торгових роботів, все більше і більше приватних трейдерів і компаній користуються їхніми можливостями. Хоча багато експертів підтримують активність високочастотних трейдерів, посилаючись на те, що вони таким чином допомагають підвищити ліквідність, збільшити обсяг торгів і зменшити короткострокову волатильність ринку, інші вважають, що HFT реальна загроза і пропонують посилити регулювання HFT-компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Торгівля роботами на ринку Форекс. Укргазбанк Екобанк. Форекс 24/5. Режим доступу: URL: <https://www.forex.ukrgasbank.com/post/торгівля-роботами-на-ринку-форекс> (дата звернення 12.07.2021).

2. Що таке Форекс насправді і як він працює: визначення і принцип роботи. Інтернет журнал «Бізнес Кіт». Режим доступу: URL: <https://bizneskit.com/informatsiia/87-forex-shcho-tse-take.html> (дата звернення 13.07.2021).

3. Самохина Е. Г. Торговые роботы как инструмент эффективной системной торговли для развития национальных финансовых систем // Архитектура финансов: геополитические дисбалансы и потенциал развития национальных финансовых систем: межд. конф. (Санкт-Петербург, 14-15 апреля 2015). Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургский государственный экономический университет, 2015. С. 454-458.

4. Do Automated Forex Trading Robots Really Work? Forex Training Group. Режим доступу: URL: <https://forextraininggroup.com/automated-forex-trading-robots-really-work/> (дата звернення 13.07.2021).

5. Gentner Edwin. Types of trade robots. Режим доступу: URL: <https://www.linkedin.com/pulse/types-trade-robots-edwin-gentner/> (дата звернення 13.07.2021).

Владов С. І.

к. т. н., завідувач відділення фахової підготовки

Янкевич Н. С.

курсант

Плужник З. І.

курсант

Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ,
м. Кременчук, Україна

БАГАТОКРИТЕРІАЛЬНА ОПТИМІЗАЦІЯ ПАРАМЕТРІВ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ АВІАЦІЙНОГО ДВИГУНА ТВЗ-117 З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Створення та експлуатація складних технічних систем на сучасному рівні передбачає обов'язкове застосування їх математичних моделей, які можна визначити, як математичне «зображення істотних сторін реальної системи або її конструкції у зручній формі, що відображає інформацію про систему» [1].

Існуючі методи оптимізації [2] дозволяють розрахунковим шляхом знайти найбільш ефективне поєднання параметрів виробу перш, ніж починати виготовлення дослідних екземплярів. Особливо важливим є використання багатокритеріальної оптимізації [3], що призводить до значного збільшення числа виконуваних розрахунків. Дуже ча-

сто зв'язок між цільовими функціями і незалежними змінними описується системами рівнянь у частинних похідних або інтегро-диференціальними рівняннями, розв'язок яких можна отримати тільки чисельними методами, а також емпіричними залежностями у вигляді таблиць, причому за своєю природою ці залежності мають мультидисциплінарний характер.

Стосовно до авіаційних газотурбінних двигунів (ГТД) вертольотів, у тому числі, ТВ3-117 і його модифікацій, який є складною технічною системою, при його створенні і експлуатації розробляється велика кількість математичних моделей різного типу як двигуна у цілому, так і його окремих вузлів. Це моделі напружено-деформованого, теплового стану лопаток, дисків, роторів та інших елементів компресора, турбіни компресора, камери згоряння, вільної турбіни тощо; термогазодинамічної моделі, що описують робочий процес в елементах двигуна, тобто зв'язок між тиском, температурою, витратою повітря і газу в різних точках тракту двигуна, й інші моделі [1].

Кількість оптимізованих параметрів залежить, перш за все, від типу ГТД. У робочому процесі ГТД вертольотів з вільною турбіною (у тому числі, і ТВ3-117), як відомо, задача розподілу вільної енергії між гвинтом і соплом не є актуальною, тому тут мова йде про оптимізацію або тільки одного параметра — π_K^* (у разі обраного рівня T_A^* при досягнутому конструктивно-технологічному рівні «гарячої» частини двигуна), або двох параметрів робочого процесу — T_A^* і π_K^* , якщо задається температура деталей турбіни для отримання найвигідніших (раціональних) показників підсистеми.

Розглянемо у загальному вигляді задачу багатокритеріальної мінімізації з m незалежними змінними, n цілями, p обмеженнями у вигляді нерівностей і q обмеженнями у вигляді рівностей [3]: «мінімізувати $f(x)$ за умови $g(x) > 0$, $h(x) = 0$ », де $x = (x_1 \dots x_m) \in X$ є вектором рішень (незалежних змінних), X — простір параметрів, $f(x)^T = [f_1(x) \dots f_n(x)]$ — цілі, $g(x)^T = [g_1(x) \dots g_p(x)]$ — обмеження у вигляді нерівностей, $h(x)^T = [h_1(x) \dots h_q(x)]$ — обмеження у вигляді рівності. Вектор рішень $a \in X$ є домінуючим над вектором $b \in X$, тобто $a < b$, якщо виконується умова

$$\forall i \in \{1, \dots, n\} : f_i(a) \leq f_i(b) \wedge \exists j \in \{1, \dots, n\} : f_j(a) < f_j(b). \quad (1)$$

Вектор a називають недомінуючим на множині $X' \subseteq X$, якщо в X' немає вектору, домінуючого над a . Множина рішень X' , для якої виконується умова:

$$\forall a' \in X' : \neg \exists a \in X : a < a' \wedge \|a - a'\| < \varepsilon \wedge \|f(a) - f(a')\| < \delta. \quad (2)$$

де $\|\dots\|$ — метрика відстані, що при $\varepsilon > 0$, $\delta > 0$ називається локальним Парето-оптимальною множиною. X' є глобальною Парето-оптимальною множиною, якщо $\forall a' \in X' : \neg \exists a \in X : a < a'$.

Таким чином, задача багатокритеріальної оптимізації є задачею пошуку глобальної Парето-оптимальної множини рішень. На етапі льотної експлуатації авіаційного ГТД ТВ3-117 дана множина надається експерту (командиру екіпажу повітряного судна), який вибирає один із законів регулювання і, як наслідок, подальших варіантів продовження польоту.

Поставлена задача вирішується шляхом використання нейронної мережі радіального базису (RBF-мережа) (рис. 1), функція активації нейрону прихованого шару має вигляд:

$$y_i = \varphi(\|x - c_i\|) = e^{-\frac{\|x - c_i\|^2}{2\sigma_i^2}}; \quad (3)$$

де $\|x - c_i\| = \sqrt{\sum_{j=1}^N (x_j - c_{ij})^2}$ — евклідова відстань між вектором вхідних сигналів $x = (x_1 \dots x_N)$ і центром i -го нейрона $c_i = (c_{i1} \dots c_{iN})$, $i = 1 \dots L$; L — число нейронів у прихованому шарі; N — число нейронів у вхідному шарі; c_i , σ_i — параметри радіальної базисної функції i -го нейрона. Сигнал нейрона вихідного шару визначається зваженим підсумовуванням виходів нейронів прихованого шару $f_k = \sum_{i=1}^L w_i \cdot y_i$, де w_i — вага зв'язку від i -го нейрона прихованого шару до нейрона вихідного шару.

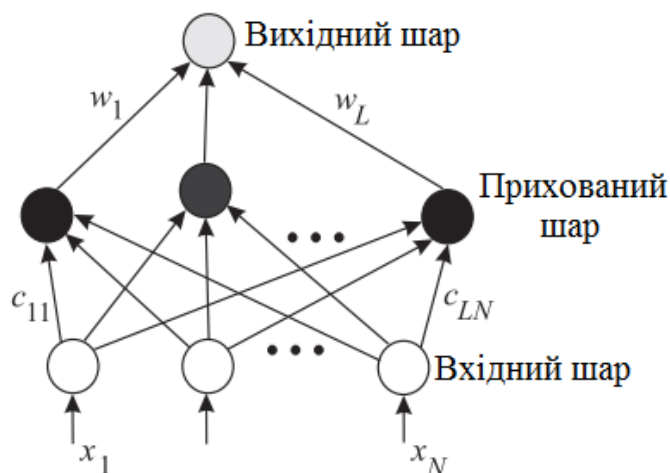
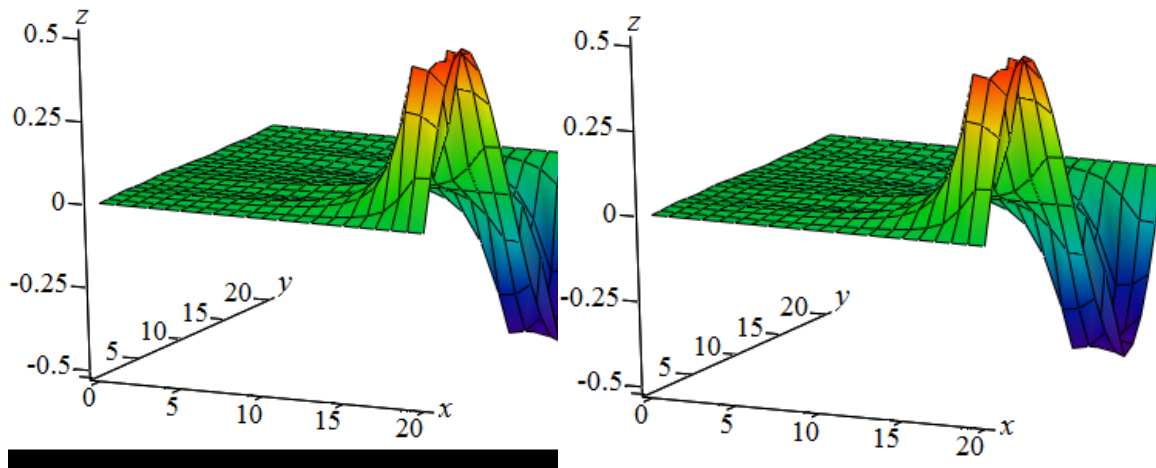

Рис. 1. Загальний вигляд нейронної мережі радіального базису

Для розв'язання задачі багатокритеріальної оптимізації використовується еволюційний алгоритм побудови нейронної мережі радіального базису, наведений у [4]. Для оцінювання ефективності даного алгоритму розглянемо досліджену у [5] задачу апроксимації функції:

$$d(x, y) = 3 \cdot (1 - x)^2 \cdot e^{-x^2 - (y+1)^2} - 10 \cdot \left(\frac{x}{5} - x^3 - y^5 \right) \cdot e^{-x^2 - y^2} - \frac{1}{2} \cdot e^{-(x+1)^2 - y^2} \quad (4)$$

при зміні змінних у межах $-3 \leq x \leq 3$ і $-3 \leq y \leq 3$. На основі навчальної вибірки з 625 груп даних $([x, y], d)$, згенерованих при рівномірному розподілі змінних x і y в областях їх визначення, в роботі [5] побудована мережа зі структурою 2-36-1 (2 вхідних нейрона, 36 радіальних нейронів гаусовського типу і один вихідний лінійний нейрон). Застосовувався гібридний алгоритм навчання, у результаті максимальна похибка апроксимації після 200 ітерацій склала 0,06. Згідно з даним методом [4], на основі тієї ж навчальної вибірки за 20 поколінь була згенерована нейронна мережа з 26 радіальними нейронами, похибка апроксимації якої має величину 0,02. Графік функції, що апроксимується представлений на рис. 2, а, похибка її наближення на основі даного методу — на рис. 2, б. Таким чином, запропонований метод генерації радіальних нейронних мереж дозволяє значно скоротити час обчислень і забезпечує отримання більш ефективних мереж (з меншим числом нейронів і меншою похибкою) у порівнянні з традиційним способом.

a *б*

**Рис. 2. 3D-поверхні апроксимуючої функції:
а — графік тестової функції (4); б — похибка наближення тестової функції**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тунаков А. П. Методы оптимизации при доводке и проектировании газотурбинных двигателей. Москва: Машиностроение. 1979. 184 с.
2. Liu G. P., Yang J. B. and Whidborne J. F. Multiobjective optimization and control. Baldock: Research Studies Press Ltd. 2003. 330 p.
3. Иванов А. Б., Григорьев В. А. Оптимальное согласование параметров вертолетов и двигателей в подсистеме «Аппарат» САПР малоразмерных ГТД. Проектирование и конструкция вертолетов: труды II научных чтений, посвященных памяти академика Б. Н. Юрьева, 1988. С. 38-47.
4. Зеленков Ю. А. Метод многокритериальной оптимизации на основе приближенных моделей исследуемого объекта. Вычислительные методы и программирование. 2010. Том. 11. С. 250-260.
5. Осовский С. Нейронные сети для обработки информации / Пер. с польск. И. Д. Рудинского. Москва: Финансы и Статистика, 2002. 344 с.

Hafiak A.M

doctor of pedagogical sciences, associate professors
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»,
Poltava, Ukraine

FEATURES OF WEB APPLICATION DEVELOPMENT

Today, the attitude of users to web-applications today is becoming more and more unambiguous, which is influenced by the obvious advantages of browser applications. The user does not need to install heavy software on his machine. All you need for full operation is a browser, usually comes with the operating system, and Internet access. When installing applications on your computer, you involuntarily have to take on the responsibilities of an administrator, which gives inexperienced users a lot of trouble. You need to install and run the application, then configure it for yourself, and then suddenly random errors that need to be solved immediately. In the case of a browser application that actually lies on the server, you don't have to worry about it. Web applications are not resource-intensive and do not require any hardware platform. This means that it does not matter how many megabytes of RAM are installed on the user's computer and from which operating system it runs. In order to have

a browser and Internet access, everything else is not so important. Finally, web applications allow their users to be truly mobile. In fact, you can work online, store the results of your work on the server and, if necessary, have access to them from anywhere (where there is Internet access, of course).

Unified Modeling Language (UML) emerged as a result of the development of object-oriented analysis and design (OOA & D) techniques that emerged in the late 1980s. The modeling language has undergone a standardization process within the OMG (Object Management Group) consortium and is currently the actual OMG standard. UML is the name of the simulation language, but not the method, as most methods contain at least the simulation language and process. Modeling language is a notation (usually graphical) used by methods to describe projects; The process is a recommendation for the steps to be taken in developing a project. Thus, the modeling language is the most important part of the method. If the project is being discussed by the developers, they should all understand the modeling language, not the process used in the project development. The developers of the UML language have also created RUP (Rational Unified Process) — a rational unified process. Moreover, the use of the UML language does not require the simultaneous use of RUP, because they are completely independent. The RUP process can be used to develop a project depending on the type of the latter and the requirements of the customer [1].

In the context of the study, we consider the main features of the Vue framework, written in JavaScript to build user interfaces, which provides high-quality functionality of the designed and implemented development. The study of the problem of development of the process of creating and implementing web-applications, to date, provides an opportunity to say that it is becoming increasingly clear what is affected by the obvious advantages of browser applications. We believe that the study of issues that arise in the process of their development and methods and means of solving them give us the opportunity to identify the main objectives of the study: to analyze aspects and features of this issue, stages of development, implementation and means of creating web-applications; explore the stages of web-application development based on the React library; analyze the features of using the Vue framework. Web applications are not resource-intensive and do not require any hardware platform. React is a JavaScript library used to create a user interface. In our opinion, React is an ideal tool for creating scalable web-applications (in this case we are talking about the frontend), especially in situations where the application is a SPA. When performing such tasks, the Javascript programming language and related technologies are used: REACT — react-hooks, create-react-app, routing using react-router, state management via redux, async API communication via redux-thunk / redux-saga; general frontend. In contrast, eCommerce web applications offer a number of new business opportunities; this helps agricultural companies reduce costs and can deal with lower overhead and less risk; e-commerce is more convenient and convenient. Much of the optimization of web-applications is related to the user interface, so the use of a framework such as Vue, which is generally a front-end framework. With Vue.js we can write the same JavaScript code, providing the same functionality, in a much simpler way and easier to read and understand. Models are simple JavaScript-objects, during their change the representation of data is updated also thanks to what management of a condition of the web-application becomes simple and obvious. When a simple JavaScript object is passed to a Vue instance as a data option, Vue bypasses all its fields and converts them into getter pairs / setter pairs. We consider it necessary to indicate that we have explored only some aspects and features of this issue, considered the main stages of development, implementation and means of creating web-applications; explored the defining stages of web application development based on the

React library and analyzed the features of using the Vue framework. The obtained results allow us to state that the problem is relevant and needs further, more thorough research.

REFERENCES:

1. Building an E-Commerce app with Vue.js, Vuex & Axios [Electronic resource].— Access mode: <https://codesource.io/building-an-e-commerce-app-with-vue-js-vuex-axios/>
2. Vue.js: Details about reactivity [Electronic resource].— Access mode: <https://ru.vuejs.org/v2/guide/reactivity.html>
3. Vue.js: features [Electronic resource].— Access mode: <https://stfalcon.com/ru/blog/post/vue-js-guide-to-tech>.

Слободянюк М. В.

к. т. н., старший викладач

Інститут Військово-Морських Сил

Національного університету «Одеська морська академія»,

м. Одеса, Україна

Орлов В. М.

д. е. н., професор

Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку,

м. Одеса, Україна

ПОБУДОВА СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЩОДО ВПОРСКУВАННЯ У СУДНОВОМУ ДИЗЕЛЬНОМУ ДВИГУНІ

Судновий дизельний двигун є складним та балансованим технічним засобом. Одним із важливих вузлів дизельного двигуна вважають його паливну апаратуру високого тиску, робота якої формує економічні показники та експлуатаційні характеристики. Тому питанню адаптивного впорскування під час роботи паливної системи приділяється значна увага, як під час розробки, так і при експлуатації двигунів. Без надійної системи збору інформації щодо роботи паливної системи суднового дизельного двигуна неможливо сформувати обґрунтований напрямок дослідження щодо її вдосконалення, а без аналізу впливу взаємопов'язаних процесів під час впорскування палива на різноманітних режимах роботи двигуна, неможливо оцінити і розробити заходи щодо поліпшення якісних показників.

Дані питання досліджувались у наукових роботах з модернізації та поліпшення функціонування паливної апаратури, і в деяких питаннях сформовано відповідні наукові результати [1, 2, 3, 4].

У наукових роботах [5, 6, 7] проведено дослідження з теорії робочого процесу ДВЗ, яка в подальшому була поглиблена дослідженнями щодо впливу елементів паливної системи високого тиску на роботу суднового дизельного двигуна [8, 9]. Теоретичний матеріал даних досліджень сформував базову основу вивчення кількісної оцінки робочих процесів, які відбуваються в циліндрі двигуна, і є одним з керівництв під час проектування суднових дизельних двигунів. Також цим забезпечується балансований вибір основних параметрів, які формують графічне відображення основних робочих процесів, математична обґрунтованість визначених показників, правильність оцінки впливу факторів на параметри на різних режимах роботи [10, с. 263].

Провідні компанії з будівництва суднових дизелів впроваджують новітні паливні системи високого тиску з різноманітними конструктивними рішеннями. Однак під

час інвестиційної діяльності з модернізації паливної системи високого тиску увага приділялась її вартості, а потім надійності та екологічності під час експлуатації. Тому питання конструктивної за надійністю та працездатністю елементів паливної системи високого тиску суднового дизеля потребує впровадження нових наукових пропозицій.

Надійність елементів паливної системи високого тиску базується на ефективній роботі під час впливу різноманітних навантажень на судновий дизельний двигун. У протилежному випадку впорскування палива приймає коливальний процес [11, с 150], контроль за тиском на кожному елементі паливної системи був би доцільним не тільки з наукової сторони, а і з практичної.

Передбачувана потреба полягає у побудові системи контролю за надійністю та працездатністю елементів високого тиску паливної системи дизеля, вигляд якої надано на рис. 1.

Рис. 1. Система контролю за впорскуванням палива у судновому дизельному двигуні:

ПНВТ — паливний насос високого тиску; паливопровід — трубопровід який з'єднує паливні елементи; форсунка — пристрій для впорскування палива; обчислювальний комплекс — багатоканальний програмно апаратний пристрій для вимірювання тиску у паливній системі; P — тиск палива (на вході і виході з ПНВТ та форсунки).

Система контролю (рис. 1) дозволяє визначити показники коливань палива у системі високого тиску з перепадами на кожному з елементів на всіх експлуатаційних режимах суднового дизельного двигуна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Самсонов В. И., Худов Н. И. Двигатели внутреннего сгорания морских судов: учебник / для высш. учеб. Заведений / 2-е изд., перераб. и доп. / М.: Транспорт, 1990. 368 с. С. 3-4.
2. Вибе И. И. Новое о рабочем цикле двигателей. М., Свердловск: Машгиз, 1962. 272 с.
3. Гончар Б. М. Численное моделирование рабочего процесса дизелей. *Энергомашиностроение*. 1968. № 7. С. 34-35.
4. Дьяченко Н. Х., Костин А. К., Пугачев Г. П. Теория двигателей внутреннего сгорания. Л.: Машиностроение, 1974. 551 с.
5. Семенов В. С. Современные проблемы теории судовых дизелей. М.: В/О «Мортехинформреклама», 1991. 112 с.
6. Фомин Ю. Я. Топливная аппаратура судовых дизелей / 2-е изд., перераб. и доп. / М.: Транспорт, 1975. 216 с. С. 3.
7. Пахомов Ю. А., Коробков Ю. П., Дмитриевский Е. В., Висильев Г. Л. Топливо и топливные системы судовых дизелей / под ред. канд. техн. наук Ю. А. Пахомова / М.: ТрансЛит, 2007. 496 с.: ил. С. 223.
8. Третьяк А. И., Усов А. В., Коновалов А. П., Дубров К. А. Вероятностно-статистическое моделирование технико-экономических систем: монография. Одесса: Астропринт, 2003. 224 с.
9. Леонов О. Б., Патрахальцев Н. Н. Построение характеристики переходного процесса с учётом особенности топливоподачи при неустановившемся режиме дизеля. *Известия ВУЗов. М.: Машиностроение*, 1971. № 7. С. 35-39.
10. Свистула А. Е., Матиевский Г. Д., Некрасова М. А. Снижение расхода топлива путём оптимизации скоростного режима работы дизеля. *Энерго — и ресурсосбережение в теплоэнергетике и социальной сфере: материалы междунар. научно-техн. конф. студентов, аспирантов, ученых /*

Южно-Уральский государственный университет. Челябинск.: 2016. № 1(4). С. 262-266.

11. Половинка Е. М., Слободянюк Н. В. Процессы впрыскивания топлива в судовом среднеоборотном дизеле на переменных режимах. Научно-технический сборник Судовые энергетические установки. 2016. Вып. 36. С. 141-151.

Стрелко О. Г.

д. і. н., професор

Бердниченко Ю. А.

к. і. н., доцент

Човнюк Т. О.

магістр

Державний університет інфраструктури та технологій,

м. Київ, Україна

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА ЗАЛІЗНИЦЯХ УКРАЇНИ

Міжнародні перевезення — це потенційний напрям розбудови логістичної системи країни, не тільки, як окремої сфери послуг, а й як одного з економічних драйверів національного розвитку. Контейнерні перевезення залізничним транспортом лише ланка у загальному маршруті транспортування, тому окремим питанням є розвиток логістичних компаній. Наразі, питання, щодо доцільності та ефективності встановлення інтермодальних контейнерних терміналів на вантажних станціях залізниць України залишається актуальним та відкритим.

В умовах ринкової економіки виникає необхідність нового підходу в організації контейнерних перевезень, який дозволив би скоротити витрати залізниці, з одного боку, а з іншого, підвищити їх привабливість для користувачів [1]. З метою збільшення обсягів перевезення, прискорення доставки та збереженості вантажів у контейнерах, Укрзалізниця організувала контейнерні поїзди комбінованого типу в напрямку міжнародних транспортних коридорів територією України. Ринок логістичних послуг постійно оновлюється, а це в свою чергу, спонукає учасників перевезень до формування та розвитку нових форм та видів транспортних перевезень. Основними факторами які впливають на конкурентоспроможність логістичних компаній є час доставки вантажу «від дверей до дверей» та територія перевезень. Такі чинники розвиваються разом із темпами соціально-економічного розвитку суспільства країни. Саме тому інтермодальні перевезення мають постійний зростаючий попит у їх використанні для підтримання міжнародної конкурентоспроможності на ринку логістичних послуг [2]. Обсяги перевезень контейнерів залізницею з кожним роком зростають. Завдяки партнерству «ТИС» з «Maersk Line» було запущено контейнерні поїзди по 3 новим маршрутам до Києва, Харкова та Тернополя. Зростання обсягів перевезень обумовлене перевагами контейнерних поїздів у порівнянні з автотранспортом: відсутністю вагових обмежень, людського фактору, можливістю навантаження великовагових партій і безпекою перевезень, регулярними відправками за встановленим графіком, відсутністю зупинок на сортувальних станціях по маршруту. Це означає, що Україна є провідною ланкою у ринку контейнерних перевезень у Чорноморському регіоні та у Східноєвропейському, даний потенціал обумовлений вдалими географічним розташуванням, але використовується не в повній мірі. Саме тому, за даними N'UNIT або ж Нова українська мережа

інтермодальних терміналів, вже мають 4 власні залізнично-автомобільні термінали в Україні. Вже рік працює термінал у місті Харків місткістю 3520 TEU, ще два діють у столиці Київ-Схід, що в Броварах, та Київ-Захід у Вишневому, що надає доступ до 60000м² критих складських приміщень та ще один термінал у Дніпрі. Враховуючи тенденцію зростання попиту контейнерних перевезень, планують у 2021 році розширити термінальну мережу до 6 об'єктів. Готується до введення в експлуатацію і два термінали у Вінниці та на кордоні з Польщею, зі зміною ширини залізничної колії. Послуги перевезень N'UNIT охоплюють 90% території України. Залізницею здійснюються регулярні транспортно-імпорتنі перевезення з/до портів Одеси та Клайпеди, а також у міжнародному сполученні, зокрема з Китаєм [3-4].

Вирішення всіх складових розвитку перевезень, дає змогу нашій державі, бути конкурентоспроможною на міжнародному рівні в транспортно-експедиційній та економічній діяльності. Основними факторами, що стримують розвиток інтермодальних перевезень є недоліки правового регулювання, недосконалість тарифної політики, економічні та технічні невідповідності, відсутність інституту логістичних операторів, мало розвинена система транспортно-логістичних центрів, а також недосконалий стан інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Soloviova L., Strelko O., Isaienko S., Soloviova O., Berdnychenko Yu. Container Transport System as a Means of Saving Resources. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. 2020. Vol. 459, Chap. 4. P. 052070.
2. Шкробот М. В., Бентин З. Інтермодальні перевезення досвід Польщі та країни, напрямки співпраці. *Управління міжнародним бізнесом*. 2017. № 2. С. 225-237.
3. Котлубай О. М. Теорія і методологія розвитку транспортно-технологічних систем перевезення вантажів. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2012. 200 с.
4. Офіційний веб-сайт Укрзалізниці. URL: <http://www.uz.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2021).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Адєєва О. В.

к. п. н., доцент
ОНУ імені І. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ ЗВО ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Сучасні умови розвитку суспільства призвели до актуалізації питання збереження здоров'я. Проблема загрози здоров'я розглядається світовою спільнотою як глобальна проблема, тобто проблема, що має планетарний характер, від вирішення якої залежить збереження цивілізації в цілому.

Збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді, формування навичок здорового способу життя традиційно вважається одним із головних завдань Вищої школи. Ефективна підготовка фахівців тісно пов'язана з формуванням здорової, морально стійкої, фізично розвинутої та вдосконаленої, підготовленої до майбутньої професійної діяльності особистості.

Проведений аналіз теоретичних досліджень системи формування здорового способу життя, здоров'я та збереження здоров'я в цілому таких відомих вчених як: В. Бобрицька, О. Вакуленко, Н. Завидівська, О. Литвиненко та інших, дає підстави стверджувати, що питання формування навичок здорового способу життя серед молоді, а саме студентів ЗВО, фізичне виховання студентів, роль фізичного виховання в формуванні здорового способу життя, системи мотивації підтримки здорового способу життя серед студентської молоді, визначення яким чином вони можуть і повинні отримувати ці знання та навички потребують подальшого розвитку і розкриття.

Відомо, що стан здоров'я — це феномен, який вже не залежить від суто біомедицинських чинників. На нього впливають і екологічні чинники, і соціальні показники, і навіть світова економічна криза. Відповідно з цим потребує більш широкого розкриття і поняття здорового способу життя. До цієї категорії можна віднести будь-яку діяльність людини, що стосується збереження і зміцнення здоров'я в сукупності з фізичною, психічною (розумовою), соціальною (суспільною) і духовною його активністю. Всі ці складові невід'ємні одна від одної, вони тісно взаємопов'язані і саме разом, у сукупності визначають холистичну модель здоров'я, фізичну, психологічну і соціальну.

В медичному контексті здоровий спосіб життя являє собою гармонійний режим поєднання роботи та відпочинку, оптимальне харчування, фізичну активність, дотримання гігієнічних норм та відсутність шкідливих звичок.

Незважаючи на те, що ця концепція має широке розповсюдження, в Україні спостерігається чітка тенденція погіршення стану здоров'я, особливо серед молоді, а саме студентів, які навчаються у закладах вищої освіти. Значні інформаційні перевантаження, перебування в стресогенному середовищі, недостатня рухова активність та відсутність усвідомлення цінності власного здоров'я серед молоді, призводить до того, що з кожним роком збільшується кількість студентів, що віднесені до спеціальної медичної групи.

Загальна система збереження та зміцнення здоров'я у закладах вищої освіти найчастіше реалізується у формі доведення до студентів факту існування тих чи інших захворювань та не формує навичок конструювання молоддю такого психічного і фізичного здоров'я, яке дозволяє успішно впоратися з постійно зростаючими навантаженнями сучасного життя на організм та не мотивує до здорового способу життя, формування культури збереження здоров'я.

Вирішення цієї проблеми ми бачимо у підвищенні ролі фізичного виховання у ЗВО та його реорганізації.

Фізичне виховання є цілісним процесом, у якому розвиток (у біологічному розумінні) поєднується з розумовою освітою і вихованням: моральним, естетичним, патріотичним. Процес освоєння нового відбувається у спеціальній взаємодії викладача та студента, при виконанні вправ студент отримує нові знання, набуває уміння, навички, а також самовдосконалюється, процес виховання відбувається усвідомлено або не усвідомлено у спілкуванні з товаришами, викладачем.

Фізичне виховання — це спеціалізований педагогічний процес цілеспрямованої систематичної дії на людину фізичними вправами, силами природи, гігієнічними чинниками з метою зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування та покращення основних життєво важливих рухових навичок, умінь та пов'язаних із ними знань, забезпечення готовності людини до активної участі у суспільному, виробничому й культурному житті.

Разом з тим, практичні заняття з фізичного виховання передбачені навчальними планами один раз на тиждень, на 1 та 2 курсах, вони є — позааудиторними і як правило навчальний заклад відносить їх до факультативних (необов'язкових).

Отже, виникає необхідність пошуку альтернативних підходів, заходів та форм організації системи фізичного виховання у закладах вищої освіти.

Для підвищення мотивації студентів щодо збереження та зміцнення власного здоров'я, підтримки здорового способу життя ефективним заходом може стати впровадження системі участі студентів у стартап проєктах щодо формування культури здоров'я студентської молоді. Вони повинні бути залучені до обговорення та впровадження окремих проєктів та програм з питань покращення рівня рухової активності тих хто навчається, формування здорових звичок залучення до здорового способу життя під час навчання у ЗВО.

Це може реалізуватися через систему студентського самоврядування в межах ЗВО.

Окрім того, важливим є забезпечення викладачами кафедр фізичного виховання:

- широкої пропаганди здорового способу життя, створення та культивування серед студентської молоді цінностей здоров'я та здорового способу життя;
- будування процесу фізичного виховання з урахуванням інтересів, схильностей та фізичних можливостей студентів;
- круглорічної роботи створених в рамках ЗВО спортивних клубів;
- розвиток безкоштовних додаткових занять з фізичної культури та спорту;
- проведення спортивних змагань серед окремих груп студентів, факультетів, спеціальностей, турнірів молоді між різними навчальними закладами з масових маловитратних видів спорту;
- вільного використання студентами спортивних майданчиків, що належать ЗВО;
- впровадження заходів щодо сезонного оздоровлення молоді, розвитку молодіжного туризму.

Цей підхід дасть можливість сформулювати стратегічну ціль української молоді у вигляді

турботи про власне здоров'я. Складовими якої стане активізація здорового способу життя студентської молоді, попередження наркоманії та алкоголізму, негативних наслідків вживання наркотиків, алкоголю та тютюну, запобігання поширенню соціально-небезпечних хвороб, формування культури здорового харчування, створення багатосекторальних механізмів зміцнення здоров'я, створення безпечних та сприятливих фізичних, соціальних та економічних умов з метою забезпечення здоров'я молоді тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баканова О. Ф. Організація фізичного виховання студентської молоді на сучасному етапі реформування вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту за спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» Харків, 2013. 23с.
2. Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя у майбутніх учителів: монографія. Полтава: ТОВ Поліграфічний центр «Скайтек», 2006. 432 с.
3. Вакуленко О. В. Здоровий спосіб життя як соціально- педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Київ, 2001. 24с.
4. Завидівська Н. Н. Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04, Київ, 2002. 20с.
5. Литвиненко О. М. Формування здорового способу життя в студентській молоді. *Педагогіка. Наукові праці*. 2013. Вип. 146. С. 42-46.

Волошко Л. Б.

к. пед. н., доцент
Український центр з фізичної культури і спорту
осіб з інвалідністю «Інваспорт»,
м. Київ, Україна

Бойко Г. М.

д. пед. н., професор
Харківська гуманітарно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

НУТРИЦІОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

Нутриціологічне забезпечення спортивної підготовки задля досягнення високого змагального результату займає важливе місце в тренувальному процесі спортсменів. Напружена тренувальна й змагальна діяльність, пов'язана з великими енерговитратами, вимагає особливої уваги до харчування як вагомого чинника, що визначає ефективність відновних процесів в організмі спортсменів. Постійно виникає необхідність адекватного відшкодування витраченої енергії за рахунок збільшення енергетичної цінності харчування, що, в свою чергу, викликає потребу створення спеціалізованого, індивідуалізованого харчування для спортсменів, розробки особливих раціонів підвищеної харчової цінності. Однак, проблема забезпечення спорту вищих досягнень відповідними фахівцями — спортивними нутриціологами, здатними адекватно вирішувати завдання нутриціологічного забезпечення підготовки спортсменів відповідно до специфіки спорту стоїть дуже гостро.

Доведено, що харчування є одним із вагомих факторів, пов'язаних з формуванням статури, забезпеченням енергетичних можливостей спортсмена, розвитком його рухових якостей. Раціональне харчування позитивно впливає на працездатність спортсмена,

протидіє розвитку втоми та прискорює процеси відновлення [4]. В основі раціонального харчування спортсменів лежать ключові принципи, що забезпечують повноцінну життєдіяльність, зміцнення здоров'я, профілактику можливих захворювань [2]. Однак, фізіологічні та спортивно-технічні вимоги до ефективної тренувальної та змагальної діяльності, пов'язані зі специфікою конкретного виду спорту, вимагають застосування спеціальних дієт. Споживання спортсменами нутрієнтів у складі регулярного раціону або додатково, у вигляді харчових добавок, відноситься до сфери спортивної нутриціології. Науково обґрунтоване, індивідуалізоване застосування макро-, мікро- і фармаконутрієнтів здатне забезпечити оптимізацію фізичних можливостей, підвищити силу м'язового скорочення, загальну та спеціальну витривалість спортсменів [3].

Раціон спортсменів повинен забезпечувати відновлення енергії та створювати передумови для підтримки високого рівня працездатності, ефективного протікання відновних процесів. В умовах напруженого тренувального процесу важливим у раціоні є повноцінне надходження всіх нутрієнтів; співвідношення вуглеводів, білків і жирів. Зокрема, втрата окремих біоактивних елементів призводить до порушення гомеостазу, це в свою чергу лімітує життєво важливі функції організму спортсмена. Недолік жиру в раціоні може привести до збільшення ризику дефіциту білка, кальцію, заліза і цинку при застосуванні дієт із недостатньою кількістю м'ясних і молочних продуктів. У цьому аспекті цікавим є вивчення дієт американських плавців високої кваліфікації, стандартний раціон яких містить 46% вуглеводів, 16% білків і 38% жирів, у той час як усереднена дієта, прийнятна для плавців, вимагає співвідношення 60:15:25 [1, 5].

Питання раціонального харчування спортсменів пов'язане з обґрунтованим використанням фармакологічних засобів ергогенного характеру, а також засобів, що застосовуються для лікування спортивно-медичної патології. Сучасні харчові добавки здатні підтримувати гомеостатичну рівновагу в організмі спортсмена відповідно енергетичної спрямованості та враховують метаболічні особливості організму при інтенсивних фізичних навантаженнях. Різноманітність добавок, їх висока сумісність із продуктами харчування дають кваліфікованому нутриціологу можливість надати спортсмену ефективні програми підтримки напруженого процесу тренування та змагальної діяльності з мінімальним ризиком негативних наслідків. Застосування харчових, дієтичних добавок (diet supplements) у спорті регламентуються Консенсусом МОК (IOC Consensus) щодо застосування харчових добавок для елітних спортсменів [1]. Стратегічними напрямками реалізації положень Консенсусу є стимуляція фізичної працездатності, прискорення відновних процесів, збереження здоров'я спортсменів при раціональному та науково обґрунтованому використанні харчових добавок, продуктів функціонального харчування, окремих нутрієнтів.

Нутриціологічна підтримка рухової активності повинна враховувати спеціалізацію та кваліфікацію спортсменів, їхні статеві та вікові особливості, а також застосовуватися в залежності від періоду підготовки, спрямованості фізичних навантажень, кліматичних умов. У зв'язку з удосконаленням допінг-контролю вкрай актуально, щоб продукти спортивного харчування та харчові добавки, які широко застосовуються в спорті, не містили речовин, що відносяться до забороненого списку WADA, при цьому забезпечуючи виражений ергогенний ефект [3].

Отже, забезпечення організму спортсменів нутрієнтами здійснюється за рахунок продуктів основного раціону, який має контролювати спортивний нутриціолог; при цьому використання вітамінно-мінеральних комплексів, спеціалізованих БАД у спорті вищих досягнень є ефективним, але допоміжним методом підтримки спортивної форми.

Стратегія харчування спортсменів, окрім загальних принципів здорового харчування, вирішує спеціальні завдання: активізація метаболічних процесів, особливо значущих при виконанні підвищених фізичних навантажень; створення метаболічного фону, оптимального для біосинтезу гуморальних регуляторів і реалізації їх дії; підвищення швидкості нарощування м'язової маси та збільшення сили; регулювання маси тіла; зростання функціональних можливостей організму спортсменів без застосування допінгових засобів; прискорення відновлення після значних фізичних навантажень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гунина Л., Кудина Л. Нутрициологическое и фармакологическое обеспечение подготовки спортсменов: проблемы науки, практики и образовательной сферы. *Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта*. 2019; 1: 198-206.
2. Дмитриев А., Гунина Л. Спортивная нутрициология: наука и практика реализации в аспекте повышения работоспособности и сохранения здоровья спортсменов. Консенсус МОК. Наука в олимпийском спорте. 2018; 2: 70-80.
3. Платонов В. Н., Гунина Л. М., Земцова И. И. Диетологическое и фармакологическое обеспечение. Спортивное плавание — путь к успеху; под общ. ред. В. Н. Платонова: в 2-х кн. К.: Олимпийская литература, 2012; Кн. 2: 485-511.
4. Розенблюм А. Питание спортсменов: руководство для профессиональной работы с физически подготовленными людьми / А. Розенблюм. — К.: Олимпийская литература, 2005. — 535 с.
5. Rawson E. S., Miles M. P., Larson-Meyer D. E. Dietary Supplements for Health, Adaptation, and Recovery in Athletes. *Int. J. Sport. Nutr. Exerc. Metab.* 2018; 28(2): 188-199.

Криворучко І. В.

здобувач вищої освіти

Шукатка О. В.

д. п. н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Протягом усього існування людства, одним із найголовніших його досягнень є перманентний стимул до вдосконалення людського тіла. Ще в часи первісності постійна мотивація до фізичної підготовки була зумовлена тим, що потрібно було виживати за допомогою полювання та збиральництва. В Стародавній Греції ідеалізм фізичного вдосконалення став основою здорового способу життя. Давні греки вважали, що фізичний розвиток тіла так само важливий, як і ментальний розвиток. Крім того, постійне фізичне тренування для населення давньогрецької держави вважалося громадянським обов'язком.

Саме тому античні вчені Геродікус, Гіппократ, Гален та Аристотель заклали педагогічні основи фізичного виховання, які спричинили його стрімкий розвиток у Стародавній Греції. Гіппократ та Гален спостерігали за спортсменами під час тренувань, щоб зрозуміти особливості людського організму, і склали анатомічні посібники для поліпшення збалансованої фізичної підготовки. Філострат написав цілі трактати, присвячені професійній спортивній підготовці. Гален пропонував лікарям тренуватися як атлети, щоб досягти вдосконалості людського тіла на практиці [4].

Варто зазначити, що процес фізичного виховання в школах Давньої Греції суттєво відрізнявся від теперішнього: заняття з гімнастики в приватних школах проходили

в палестрах, які були місцями фізичного виховання хлопців від 7 до 14 років. Там навчалися п'ятиборству (біг, стрибки, боротьба, метання диска та списа, плавання), отримували якісну фізичну підготовку, яка була подібна до спартанської [1]. Із настанням повноліття (як правило, 14-16 років) продовжували навчання в гімназіях [5]. Гімназії склалися з 3 закладів: академії, ліцею та кіносаргу. У ліцеях хлопці проходили військову підготовку, проводили релігійні обряди, займалися філософськими дебатами. Академія була початковою і середньою школою, військовою академією та палестрою одночасно. Кіносарг — це вид гімназії, який був призначений спеціально для дітей-нелегалів [3].

Отже, давньогрецькі вчені вказували на важливість фізичного виховання для ментального розвитку. Платон у IV столітті до нашої ери пояснив, що поєднання занять із музики, поезії та фізичного виховання формує здорове тіло та душу: музика допомагала стати ніжним, граційним та гармонійним, а спорт — розвинути ментально, набиратися сміливості, терпіння, поваги, стриманості [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жуковський Є. І. Фізичне виховання у Стародавньому Сході та в Античності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 66. С. 164-168.
2. Dr.V.K.Maheshwari, M.A. (Socio, Phil) B. Sc. M. Ed, Ph. D. Plato — Concept of Education. URL: <http://www.vkmaheshwari.com/WP/?p=2227> (дата звернення: 5 липня 2021 р.).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бойко М. І.

аспірантка

Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ЗМІЦНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Проблема підвищення комунікативної потужності української мови вже кілька років не втрачає своєї актуальності. На жаль, мовлення українських школярів та студентів збідніле, переобтяжене жаргонізмами, сленгізмами, словами іншомовного походження. Нерідко школярі та студенти надають перевагу суржику. Нині у науковому дискурсі паралельно існує дві тенденції, які ілюструють ставлення молодого покоління до української мови. Освічені школярі та студенти виступають на захист державної мови, оскільки використовують її не тільки в освітньому просторі, а й у всіх сферах життя; натомість прибічники російської мови заперечують функціонування української мови, навіть виявляють зневагу до неї. Для вивчення особливостей функціонування української мови в шкільній освіті Донеччини на початку XXI століття проаналізовано 603 анкети (51% від загальної кількості). В опитуванні взяло участь 120 учнів зі Слов'янська, 185 — з Бахмута, 143 — з Покровська та 155 — з Маріуполя.

Респондентами для оцінки мовної ситуації у вищій школі стали студенти I-IV курсів, викладачі Донбаського державного педагогічного університету — 116 осіб, Маріупольського державного університету — 155 осіб, Горлівського інституту іноземних мов — 178 осіб та Донецького національного технічного університету — 127 осіб. Загальна кількість анкет здобувачів вищої освіти — 576 (49% від загальної кількості)

На думку Л. Масенко, абсолютна більшість мешканців України вважає українську мову цінністю, а також відчуває обов'язок оволодіти нею. Однак у наш час не є поширеною практика, коли представників соціуму залучають до обговорення змісту мовно-літературної освіти [2].

Згідно із позицією О. Данилевської, Кабінет Міністрів України має відповідати за якість мовної освіти перед жителями України, бо саме мовна компетентність є визначальною, надзвичайно важливою. У зв'язку з цим Міністерство освіти і науки повинно регулярно проводити моніторингові дослідження, організувати ради, які контролюватимуть функціонування української мови в закладах освіти, стимулювати громадські ініціативи [1].

Варто звернути увагу на розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 року «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова — успішна держава”». У документі зазначено, вичерпний розвиток української мови як одного з ключових чинників національної ідентичності українського народу є запорукою національної безпеки і суверенітету України та забезпечує єдність нації.

Очевидно, одним із провідних завдань удосконалення мовної освіти в Україні є

утвердження, модернізація її лінгвістичного складника. З метою покращення якості мовної освіти уряд повинен фінансувати наукові розвідки з методики навчання рідної мови, лінгводидактики, прикладної лінгвістики [1].

Молодь Донеччини вважає: розмовляти українською престижно, оскільки більше половини опитаних учнів та студентів обрали відповідь «Престижно (престижно+швидше престижно, ніж непрестижно)» на запитання «Чи престижно зараз в Україні розмовляти українською мовою?» (Горлівський інститут іноземних мов — 67%, Маріупольський державний університет — 58%, Донбаський державний педагогічний університет — 78%, Донецький національний технічний університет — 73%, заклади середньої освіти Слов'янська — 67%, заклади середньої освіти Бахмута — 69%, заклади середньої освіти Покровська — 62%, заклади середньої освіти Маріуполя — 63%).

57% респондентів обрали відповідь «Здебільшого українською» на запитання «Якою мовою Ви хотіли б, щоб Ваші діти (майбутні діти) навчалися?». Зауважимо, що лиш 11% обрали відповідь «Здебільшого російською». Менше третини учнів та студентів впевнені: їх діти мають отримувати знання і російською, і українською однаковою мірою (29%).

Однак 65% старшокласників та студентів наголосили, що сучасне мовне середовище потребує змін. Респонденти радять збільшити кількість уроків української мови, проводити заходи з метою популяризації державної мови серед молоді, звернути увагу на дотримання педагогічними працівниками мовного закону тощо.

Природно, найвищий відсоток тих, хто висловився за неухильне використання української мови на всіх рівнях здобуття освіти (36%). Відповідь «Підвищення рівня володіння українською мовою педагогічних та науково-педагогічних працівників для покращення якості викладання предметів та дисциплін в усіх закладах освіти» обрали 21% опитаних, «Забезпечення можливості вивчення української мови шляхом проведення курсів та через онлайн-платформи, мобільні додатки та інші форми дистанційного навчання» — 15%, «Забезпечення через онлайн-ресурси доступу до електронних підручників, художньої літератури українською мовою, матеріалів про культурну спадщину українського народу та історію становлення держави» — 9%, «Видання навчально-методичних матеріалів, словників з української мови в друкованому та електронному форматах, забезпечення через онлайн-ресурси доступу до них» — 7%, «Розширення сфери застосування української мови дітьми та молоддю як невід'ємного елемента національно-патріотичного виховання» — 6%, «Внесення змін у законодавство з метою посилення інтеграційних процесів національних меншин в українське суспільство, у тому числі забезпечення належних умов для вивчення української мови та рівних можливостей для всіх громадян» — 3%, «Важко відповісти» — 3%.

Результати нашого дослідження доводять, сучасні учні та студенти відчують потребу спілкуватися та популяризувати українську мову в Україні і в світі, оскільки 97% респондентів підтримали цю ідею.

Анкета також містила запитання «Навіщо сучасному поколінню популяризувати українську мову в Україні і в світі?». Переважна кількість школярів та студентів зазначили: саме в мові відображено культуру, історію, традицію нашого народу («Збереження власної культури», «Щоб зберегти для нащадків і мову, і державу», «Щоб не забувати про своє коріння»). Зауважимо, третина опитаних учнів та студентів вважає, українська мова є ознакою освіченості («<...> для інтелектуального розвитку», «Українська — це мова майбутнього, бо всі освічені люди, на мою думку, спілкуються літературною українською мовою», «Чиста мова — запорука успіху», «Людина, яка

використовує суржик виглядає менш привабливо», «Щоб почувати себе гідною освіченою людиною. Використання суржику — ... не сприяє популяризації мови»).

Сучасне покоління вважає, удосконалення культурного простору сприятиме підвищенню зацікавленості в українській мові і культурі («Якісні художні переклади, фільми державною мовою», «Якісна література, досконалий дубляж у кіно», «Музика, фільми»). На думку студентів Донбаського державного педагогічного університету, варто підкреслювати унікальність української мови («Розповідати про переваги української у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. Вражає її милозвучність»).

Респонденти також акцентують увагу на необхідності удосконалення мови освітнього простору, вони впевнені, викладачі, державні службовці мають спілкуватися літературною українською мовою. На переконання молоді, основними шляхами зміцнення комунікативної потужності української мови є забезпечення застосування державної мови державними службовцями (36%), домінування української мови в інформаційному середовищі (25%), підтримка громадських ініціатив, спрямованих на популяризацію та вивчення української мови за кордоном (21%), забезпечення закладів освіти підручниками та посібниками, іншою навчальною, пізнавальною і художньою літературою українською мовою (10%), впровадження іспиту на рівень володіння державною мовою (8%)

Молоде покоління розуміє, що саме українська мова повинна стати ключовою у всіх сферах спілкування, прагне підвищувати її комунікативну потужність, зокрема, і в освіті [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Данилевська О. Українська мова в українській школі на початку ХХІ століття: соціолінгвістичні нариси. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 364 с.
2. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.

Демків Ю. М.

аспірант

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

СТИЛЬОВІ РІЗНОВИДИ І НОВАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ

В наш час жанр літературної казки щораз більше привертає увагу дослідників. Саме літературна казка є унікальним за своєю продуктивністю і популярністю жанром художньої словесності. Літературознавство, лінгвістика, психологія і низка інших дисциплін зробили казку об'єктом своїх досліджень, однак жанрові особливості літературної казки досліджені фрагментарно [4].

Жанр літературної казки в українському та зарубіжному літературознавстві досліджувався такими літературознавцями як Л. Брауде, О. Грачковська, М. Липовецький, Т. Леонова, В. Пропп, О. Потєбня, Дж. Зайпс. Методологічне аспектом з питань теорії казки займалися Є. Мелетинський, Н. Копистянська, Л. Дереза, Ю. Ярмиш, В. Бахтіна, Г. Сабат та інші.

Сьогодні існує чимало дефініцій літературної казки. Для кращого розуміння специфіки цього літературного жанру ми розглянемо декілька визначень цього терміну.

Визначення Людмили Брауде вже стало хрестоматійним. Вона наголошує, що літературна казка є авторським, художнім, прозаїчним або віршованим твором, в основі якого закладені фольклорні джерела, або ж літературна казка — це цілком оригінальний твір, який за своєю суттю є переважно фантастичним. Дослідниця акцентує увагу на тому, що літературна казка описує надзвичайні пригоди вигаданих, або традиційних казкових героїв. Також вона стверджує, що цей літературний жанр здебільшого орієнтований на дітей. Крім цього важливою характеристикою авторської казки є те, що неймовірні чудеса відіграють роль сюжетотворного фактора, а також слугує вихідною точкою характеристики персонажів [1, с. 232]. Слід відмітити, що таке визначення є дещо неповним і узагальнюючим. Внаслідок чого, не лише казка, але твори фантастичної літератури, до певної міри, можуть йому відповідати.

На думку дослідників Н. Липовецького та Т. Леонової, літературна (або авторська) казка — цілком унікальний видове творіння. Вона базується на архетипах і орієнтується не тільки на жанри народної казки, але й здатна асимілювати елементи попередньої літературної традиції. Її характерною особливістю є застосування ідейних принципів, композиційних або сюжетних моделей притчі, басні, повісті, філософського роману, утопії чи інших літературних жанрів [5, с. 42]. Отже, можна сміливо стверджувати про так званий літературний синкретизм. Літературна казка є багатожанровим видом літератури, який викристалізовується завдяки безкінечному багатоманіттю творів різних авторів. Кожному жанровому типу літературної казки є притаманна своя особлива домінанта. Це може бути або виховна функція, або акцент на пригоду, або сатиричний аспект тощо [2, с. 358].

На думку Г. Сабат, «літературна казка — це фантастичний твір авторської художньої творчості, нерозривно пов'язаний із реальністю життя, що відображає суть епохи, всотує ідейно-політичні, літературно-естетичні тенденції часу, вливається в літературні течії і напрямки, має схильність до інновацій, консолідації з іншими жанрами й утвореннями гетерогенних мистецьких явищ, які тісно пов'язані зі світоглядом письменника, або ж це мистецький твір, сюжетно-структура якого побудована за специфічними традиційними законами фольклорної казки, його особливий стиль, трансформуючи народну традицію, вливається у новітньо-авторський семантико-гносеологічний субстрат [7, с. 8.].

Можна зробити висновок, що літературна казка створюється певним автором з використанням певного письменного канону, образ головного героя є індивідуалізований, а сюжет не обмежується жодними мотивами. Проте можна легко відслідкувати проникнення фольклорного жанру в літературну казку.

Жанр літературної казки перебуває в постійному розвитку і модифікації, а також тісному взаємозв'язку з авторською неповторною індивідуальністю [4, с. 63], внаслідок чого важко дати уніфіковане визначення цього жанру.

Спектр жанрових модифікацій англійської фольклорної казки значно поступається різновидам казки літературної. В літературі, як і у фольклорі існують казки згруповані за тематикою: казки про тварин, чарівні казки і побутові казки. Крім цього, казки можуть класифікуватися за пафосом (героїчні, гумористичні, сатиричні, філософські, психологічні, ліричні) та наближеності до інших літературних жанрів (казки-новели, казки-пародії, казки абсурду, казки-притчі, казки-п'єси, науково-фантастичні казки. Всі вище перелічені жанри простежуються в літературній казці. Особливістю літературної казки є те, що в ній фольклорні жанри легко можуть поєднуватися і переплітатися. На відміну від фольклорної казки, літературна казка — жанр індивідуальної творчості. Їй не притаманна характерна для фольклорних казок колективна творчість [1; 3; 9].

В наш час казкова літературна спадщина безкінечно різноманітна. А наявні класифікації літературних казок є дуже чисельними.

У 1912 році Аарне Томпсон подав свою класифікацію казок. Вона включала поділ казок за сюжетом та змістом. А саме: казки з тваринами, казки з магією, релігійні казки, романтичні казки, жарти й анекдоти, казки-формули.

В. Пропп запропонував класифікацію казок, яка налічує такі жанрові різновиди як казки про тварин, рослин, неживу природу та предмети; чарівні казки; побутові та новелістичні казки; кумулятивні казки; небилиці, а також докучливі казки [8, с. 51].

О. Гарачковська вважає, що літературні казки слід класифікувати, беручи за основу джерело з якого письменник черпає свій сюжет. Тому дослідниця виділяє казки створені на основі європейського фольклору, авантюрних романів, легенд, притч, міфів [3, с. 130].

Ю. Ярмиш виділяє такі групи літературних казок як: художній переказ народного сюжету; казка за фольклорними мотивами; власне авторська казка [9, с. 27].

Окремої уваги заслуговує класифікація І. Франка, згідно з якою літературні казки представлені такими трьома великими групами: 1) казки звірині; 2) казки (казки чудесні, казки легендарного характеру, казки-новели, казки про дурного чорта та велетня); 3) анекдоти [7, с. 12].

Отже, літературна казка — це авторський фантастичний твір, що відображає реалії життя тогочасної епохи, містить ідейно-політичні, літературно-естетичні тенденції часу, вливається в літературні течії і напрямки, має інноваційні елементи, поєднується з іншими жанрами й мистецькими явищами, або ж це мистецький твір, сюжетно-структура якого побудована за специфічними традиційними законами фольклорної казки, його стиль особливий, новітньо-авторський, і трансформує народну традицію [4, с. 67].

На сьогодні палітра авторських казок представлена такими видами як педагогічні, дидактичні, пригодницькі, пізнавальні, моралістичні, філософські, сатиричні, казки-балади, казки-легенди, казки-повісті, казки-романи, казки-перекази, казки-поєми, казки-притчі, казкові епопеї, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брауде Л. Ю. К истории понятия «литературная сказка» // Изв. АН СССР. Сер. литературы и языка. 1977. Т. 36, № 3. С. 231-239.
2. Будур Н. В. Английская литературная сказка // Английская литературная сказка XIX-XX вв. М.: Новина, 1997. С. 358-362
3. Гарачковська О. Жанр казки в дослідницькому дискурсі. Київ: Старовина, 2007. № 6. С. 129-137.
4. Демків Ю. М. До проблеми жанрової ідентифікації літературної казки (на матеріалах англійської літератури) // Науковий журнал «Молодий вчений». № 4.2 (68.2) квітень 2019 р. С. 63-67.
5. Липовецкий М. Н. Поэтика литературной сказки. Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1992. 183 с.
6. Овчинникова Л. В. Английська літературна казка ХХ століття // Історія, класифікація, поетика. М.: Флінта: Наука. 2003. С. 312.
7. Сабат Г. П. Казки Івана Франка як естетико-поетикальна система. Автореферат дис. ...док. філол. наук. Київ, 2009. 40 с.
8. Пропп В. Я. Трансформація чарівних казок // Фольклор і дійсність. К.: Генеза, 2005. 184 с.
9. Ярмиш Ю. У світі казки: літ.-критич.нарис. К.: Рад.письменник, 1975. 144 с.
10. Zipes, Jack. The Great Fairy tale Tradition. New York and London: W. W. Norton & Company, 2001. 991 p.
11. Zipes, Jack. When Dreams Came True. Classical Fairy Tales and Their Tradition. Routledge, 1999. 238 p.

Дюкар К. В.

старша викладачка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

ГРАМАТИКА У СВІТЛІ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

Однією з аксіом сучасних лінгвістичних студій є виняткова значущість граматичного оформлення мовлення для комунікації загалом і номінування зокрема. Із огляду на це актуальність нашої роботи зумовлена передовсім специфікою самого об'єкта дослідження — психолінгвістичної природи граматики. Установлення здобутків науковців у сфері психолінгвістичного обґрунтування граматики сприятиме виявленню перспективних напрямів подальшого розроблення насамперед практичних аспектів відображення перебігу різноманітних психічних процесів у мовленні як окремої людини, так і певної референтної групи. Метою нашої роботи є інвентаризація наявних теорій і підходів до граматики як складника психічної діяльності людини, що, із одного боку, є результатом перебігу об'єктивних мозкових процесів індивіда, а з другого — супроводжує останні, віддзеркалюючи певні стани та зміни в свідомості на рівні мовної картини світу чи ідіостилю.

Психолінгвістичні аспекти граматики цікавлять фахівців різних галузей (філософів, політологів, мовознавців, психологів та інших) з початку ХІХ століття. Підґрунтя вивчення цієї теми заклав В. фон Гумбольдт, який диференціював мову й мовлення, простежуючи їхній зв'язок із мисленням. І. Бодуен де Куртене акцентував на психічній природі мови, наполягаючи на реальності мозкової діяльності. Він уперше виділив морфему як одиницю по суті психологічного рівня. Ф. де Соссюр доводив важливість аналогій для граматики, зокрема словотвору, виходячи на психолінгвістичний рівень обґрунтування мовленнєвих явищ і перспектив їхньої кодифікації. Ідеї дослідника набули розвитку в працях Л. Щерби, завдяки якому з'явилося поняття «психофізіологічна мовленнєва організація індивіда», що формується й реалізується завдяки мовленнєвому досвіду.

Основоположником психологічного напрямку у вітчизняній лінгвістиці називають О. Потебню, який відстежував взаємозв'язок між граматичними категоріями й мисленням людини. Попри розбіжності в поглядах на зв'язок і взаємодію елементів тріади «мислення — мовлення — мова», дослідники зауважували складні психофізіологічні процеси, що супроводжують не лише мову, а й окремі акти мовлення та розуміння цього мовлення. Так, О. Дитріх запропонував увести психологію мови як окрему наукову дисципліну. 1913 року Ф. Кайнц у роботі «Психологія мови» частково втілює в життя цю ідею. Термін «психолінгвістика» в запропонував американський психолог Н. Пронко ще в 1946 р., хоч становлення дисципліни пов'язують зі створенням Комітету з лінгвістики й психології в 1951 р., а остаточну автономію — із 1953 р. і семінаром згаданого комітету в Блумінгтоні (США). Еволюцію різних напрямів психолінгвістичних студій висвітлено в працях О. Леонтєва, який і сам з-поміж іншого вивчав психологічні засади граматики. Зі створення 1958 р. Сектору психолінгвістики й теорії масової комунікації Інституту мовознавства СРСР активізуються студії, пов'язані з описом психолінгвістичних аспектів граматики. Після набуття Україною статусу незалежної держави вітчизняний науковий поступ у цій сфері дещо загальмувався, хоча спорадичні спроби розвинути цю тему час від часу були. Так, А. Загнітко, розглядаючи сучасні лінгвістичні теорії в комплексі, звертається й до загальних уявлень

про психолінгвістичні аспекти граматики. На ширшому мовному матеріалі особливості психолінгвістичних засад граматики торкається білорусист Б. Норман, намагаючись з'ясувати механізми активізації словотвірних процесів у свідомості мовця й слухача. Найбільш вивченим сьогодні як в Україні, так і в зарубіжних студіях є формування мовленнєвої діяльності, зокрема словотвірної компетенції, в онтогенезі. Із огляду на викладене вище можемо констатувати, що психолінгвістичні підходи до вивчення різних аспектів словотворення складно назвати малодослідженою науковою сферою, однак разом із тим простежується брак вітчизняних досліджень монографічного чи дисертаційного рівня, у яких би окреслене коло питань набуло ґрунтовного, системного й усебічного висвітлення.

Таким чином, запропонована студія, що в ній граматика виступає об'єктом психолінгвістичних студій у ретроспективі й сьогодні, — лише окрема спроба узагальнити погляди фахівців на взаємозв'язки між граматиною, мовленнєвою діяльністю, мисленням та свідомістю, що засвідчує потребу в подальшому розробленні вказаного напрямку не тільки й не стільки на теоретико-методологічному рівні, скільки на практичному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бодуэн де Куртенэ И. А. Общее языкознание. Избранные труды. М.: Юрайт, 2017. 343 с.
2. Гумбольдт Вильгельм фон Избранные труды по языкознанию; пер. с нем. яз. под ред. и с предисл. Г. В. Рамишвили. 2. изд. М.: Прогресс, 2000. 396 с.
3. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Вид. 2-ге, випр. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 219 с.
4. Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В. Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, К.: Фенікс, 2008. 245 с.
5. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. М.: Книга по Требованию, Т 1, 2014. 392 с.
6. Норман Б. Ю. Основы психолингвистики: курс лекций. Минск: БГУ, 2011. 131 с.
7. Потебня А. А. Мысль и язык. Избранные работы. М.: Юрайт, 2019. 238 с.
8. Сосюр Фердинан де Курс загальної лінгвістики; пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. К.: Основи, 1998. 324 с.
9. Шахнарович А. М. Лингвистический эксперимент как метод лингвистического и психолингвистического исследования. Основы теории речевой деятельности: коллективная монография; под ред. А. А. Леонтьева (1974). М.: Наука, 1974. С. 129-134.
10. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Изд. 2-е. М.: Едиториал УРСС, 2004. 432 с.
11. Dittrich O. Die Probleme der Sprachpsychologie und ihre gegenwärtigen Lösungsmöglichkeiten, Leipzig: Quelle & Meyer, 1913. 148 p.
12. Kainz Friedrich Psychologie der Sprache: Bd.II Vergleichend-genetische Sprachpsychologie, Stuttgart: Enke, 1969. 760 p.
13. Pronko N. H. Language and psycholinguistics: a review. Psychological Bulletin. Vol. 43, 1946. P. 189-239.
14. Osgood C. E., Sebeok, T. A. (Eds.) Psycholinguistics: a survey of theory and research problems. The Journal of Abnormal and Social Psychology, 49(4, Pt.2), 1954. 203 p.

КОНЦЕПТ “NATION” У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ НІМЦІВ

Формування німецької нації, як власне і єдиної німецької мови та держави, відбулося із деяким спізненням у порівнянні із іншими великими європейськими націями. Оскільки націєтворчий процес німців супроводжувався значними геополітичними трансформаціями та військовими діями у Європі, лексеми “Nation” та “Nationalismus” на тривалий час здобули стійкого негативного забарвлення. Постає питання, яке місце займає концепт “Nation” у МКС сучасних німців.

За даними корпусу DWDS, лексема походить від латинського *nātiō* — *Volksstamm* (плем’я — зі спільним походженням, мовою та звичаями), *Volk* (народ), *Sippschaft* (клан, родина), *Menschenschlag* (раса), *Gattung* (рід), *Klasse* (клас), *Schar* (натовп, велика група), а також, *das Geborenwerden*, *Geburt* (народження) від *nāscī* (lat.) — *geboren werden*, *entstehen*, *wachsen* (народжуватися, виникати, рости) [4].

За тлумачним словником *Duden*, нація — це 1) велика, здебільшого закрита осіла спільнота людей одного походження, історії, мови, культури, які утворюють політичну державу (“*große, meist geschlossen siedelnde Gemeinschaft von Menschen mit gleicher Abstammung, Geschichte, Sprache, Kultur, die ein politisches Staatswesen bilden*”); 2) держава, державність (“*Staat, Staatswesen*”); 3) люди, що належать до нації; народ (“*Menschen, die zu einer Nation gehören; Volk*”). У якості синонімів до лексеми “Nation” ми знаходимо *Gemeinwesen* (спільнота), *Land* (земля), *Staat* (держава), *Staatswesen* (державність, державна система) [5].

„*Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*” пропонує наступні значення лексеми:

1. *Historisch gewachsene, ideelle und staatsrechtliche Gemeinschaft der Staatsbürger eines Landes* (історично дозріла, ідеальна та конституційна спільнота громадян країни);

2. *Geeintes, souveränes, selbständiges Staatswesen als Institution einer Nation* (об’єднана, суверенна, незалежна держава як інститут нації);

3. *Großgruppe von Menschen gleicher Abstammung, Sprache und Kultur, die sich als historisch gewachsene Gemeinschaft empfinden; Volksgruppe, Ethnie* (Велика група людей одного походження, мови та культури, які відчують себе сформованою часом спільнотою; народність, етнос) [4].

За розвідкою із “*Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland*” [1], розрізнять такі підходи до визначення лексеми “Nation”: 1) “Народна нація” (*Volksnation*) — нація як етнічно однорідна група; 2) “Культура-нація” (*Kulturnation*) — формується спільністю поведінки загалом та мови, літератури, музики зокрема; 3) “Держава-нація” (*Staatsnation*) — не визначається жодних конкретних критеріїв для концепції нації, натомість мова йде про існування державного замовлення на основі “*Volksnation*” або “*Kulturnation*”; 4) “Нація — громадянське суспільство” (*Staatsbürgernation*) — проявляється через індивідуальні права на громадянську рівність та легітимацію демократичної процедури правління — влади громадян [3, С. 242].

Для М. Вебера [6, С. 528] націю “не можна визначити відповідно до емпіричних загальних якостей тих, що до неї належать”, натомість поняття нації полягає в тому, “що від певних груп людей можна очікувати специфічного почуття солідарності з іншими”, отже, воно суб’єктивне і належить “до сфери цінностей”. Ідея, на якій базується

це “почуття солідарності”, ще не визначена; до неї Вебер зараховує поруч з мовою та “етнічною вірою у спільність” [6, С. 237] також спільність пам’яті [2, С. 198-202].

З вищенаведеного можемо зробити висновок, що лексема “Nation” втратила негативну конотацію у МКС німців, натомість містить політичні, громадянські, культурні та етнічні компоненти. Тобто, прив’язка даного концепту до військових дій відійшла у минуле, а його змістова наповненість апелює до філософських і державотворчих витоків поняття у Європі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bala C. Nation. Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland / Andersen, Uwe/Wichard Woyke (Hg.). Heidelberg: Springer VS, 2013. Abgerufen von <https://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/202074/nation>
2. Fitzi G. Max Webers politisches Denken. Konstanz, 2004. 304 S.
3. Lepsius M. R. Nation und Nationalismus. Interessen, Ideen und Institutionen. Opladen, 1990. S. 232-246.
4. Nation. Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Abgerufen von <https://www.dwds.de/wb/Nation>
5. Nation. Duden. Abgerufen von <https://www.duden.de/rechtschreibung/Nation>
6. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriß der verstehenden Soziologie. Tübingen, 1980. 948 S.

Купіна І. О.

к.філол.н., доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ЯК МЕТОД ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ І ФРАЗЕОЛОГІЇ

Мова є формою існування знань, що накопичуються в людській пам’яті у вигляді відповідних структур, а знання, які акумулюються лінгвістичною системою, віддзеркалюють ставлення людини до об’єктивного світу за допомогою чуття. Це є підґрунтям для формування в мові системних відношень зі своєю складною ієрархією семантичних рівнів.

Дослідження системного характеру лексики і фразеології має важливе значення для розвитку мовознавства загалом, тому це питання й сьогодні залишається актуальним. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки перспективним вважається як вивчення системного характеру лексики і фразеології, так і польовий підхід до вивчення мовних одиниць, що дає змогу більш глибоко дослідити їхню змістовність.

Змістові аспекти мови загалом та її окремих підсистем і рівнів перебувають у полі зору лінгвістики, а їхня розробка здійснюється в річищі різних наукових парадигм. Відмінною тенденцією сучасного етапу розвитку мовознавства є не тільки наявність різних дослідницьких орієнтацій (Л. А. Лисиченко, Г. О. Золотова, О. С. Кубрякова) — структурно-семіотичної, функціонально-комунікативної, антропологічної та ін., а й формування нового конструктивного напрямку, для якого характерні синтез та інтеграція парадигм наукового знання, що розвивалися переважно окремо (Н. Арутюнова, М. Блек, А. Вежбицька, В. Жайворонок, С. Єрмоленко, В. Карабан, Ю. Карпенко, Е. Кассіерер, М. Кочерган, Д. Лакофф, Г. Півторак, П. Рікер, А. Річардс, В. Русанівський, Ю. Степанов, О. Чередниченко та ін.).

Будь-якій системі притаманна ознака цілісності, її вияви можуть вирізнятися суттєвими особливостями. У семантичних полях ознака цілісності характеризує зміст поля, тому серед методів вивчення системних відношень, зв'язків між елементами особливе місце посідає теорія семантичного поля, що виникла в 20-30 роки ХХ століття внаслідок відродження філософського підходу до розуміння мови, звернення до ідей В. Гумбольдта, його порівняльно-історичного методу дослідження мовних явищ.

Семантичне поле в лінгвістиці стає однією з найважливіших категорій, у якій системно розглядаються цілісні за своїм змістом одиниці. У цій категорії найвищого порядку не тільки віддзеркалюється ієрархічна структура фрагментів фразеосемантичної системи, але й взаємопов'язано представлені відношення традиційних мовних категорій (синонімія, антонімія, полісемія).

Сьогодні в мовознавстві актуалізовані різні критерії визначення поля: у лексикології — лексико-семантичне поле (Ф. Бацевич, Т. Космеда, Л. Лисиченко), у граматиці — функціонально-семантичне поле (О. Бондарко, О. Виноградова, І. Воротникова, О. Кардашук, Ю. Маслов), у словотворі — словотвірне поле (Н. Мединська, М. Нікітіна, А. Поповський, О. Тихонов), у лексикографії — ідеографічне поле (В. Морковкін, В. Мокієнко, Ю. Прадід), у фразеології — фразеосемантичне поле (О. Арсентьєва, А. Вежбицька, П. Редін, І. Синельникова, Ю. Солодуб, Н. Щербакова), у лінгвокультурології — концептуальне поле (М. Алефіренко, В. Воробйов, О. Кубрякова, О. Селіванова).

Семантичне поле, як будь-яке інше, будується за принципом ідентифікації: лексичні одиниці об'єднуються навколо семантико-логічного ідентифікатора на основі спільних семантичних ознак. Усі одиниці пов'язані парадигматичними й синтагматичними відношеннями. У межах семантичного поля співіснують інтегральні й диференційні семантичні елементи. Семантичні рівні різного ступеня узагальнення зумовлюють градаційний, ієрархічний характер поля, наявність у його структурі макро- й мікроодиниць.

Семантичне поле утворюється більшістю значень, що мають хоча б один загальний семантичний компонент, наприклад, висота, глибина, об'єм, площа, сила, число, швидкість, граничність, безмежність. Семантичні поля, на відміну від синонімічних рядів, утворюють незамкнені, перехресні семантичні угруповання.

Семантичне поле характеризується складною ієрархічною організацією. Узагальнюючи різні концепції теорії поля, важливо зауважити, що семантичне поле — одна з важливих категорій, у якій системно досліджуються цілісні за своїм змістом мовні одиниці, що об'єднуються або за семантичною та функціональною ознакою, або за двома ознаками. Для семантичного поля характерна наявність загальної семантичної ознаки, що виражається мовною одиницею із спільним значенням (архісемою), і наявність диференційних ознак, якими одиниці поля відрізняються. Сучасна лінгвістика керується положенням про те, що основним змістовим елементом мовної картини світу є семантичне поле, і в його основі лежать знання, закріплені в семантичних категоріях, семантичних полях, складниками яких є мовні одиниці, структуровані в межах поля.

Фразеологія, як і вся лексична система загалом, слугує для позначення найменування понять, тому фразеологічні одиниці є номінативними знаками, але спосіб номінації у фразеології характеризується значними відмінностями, порівняно з лексикою. Особливості вербалізації знань фразеологізмами зумовлені передусім антропоцентричним характером цих одиниць.

Людська свідомість оцінює об'єкти, явища, процеси в різних аспектах. Певна частина фразеологічних одиниць має здатність репрезентувати образ світу як сукупність дій чи процедур. О. П. Левченко слушно зазначає: «Фразеологія переважно фіксує

уявлення, які не відповідають стереотипній нормі, описує явища, предмети, процеси тощо, параметри яких відхиляються на шкалі норми вліво або вправо, тобто виняткові явища. Фразеологічні одиниці виконують номінативну функцію, однак відрізняються від лексичних характером та обсягом інформації» [1, с. 29].

Одним із найважливіших методологічних питань у вивченні будь-якої наукової проблеми є вибір найбільш оптимального методу дослідження й відповідних йому категорій та одиниць опису. Характерна особливість різних наукових дисциплін — яскраво виражена тенденція до системного підходу в дослідженні й інтерпретації відповідних об'єктів. Саме семантичні поля є одиницями мовної картини світу, яка передусім є найважливішим компонентом особистості, тобто людини як носія мовної свідомості.

Отже, метод поля об'єднує структурний і антропоцентричний підхід до вивчення мови як самостійного системного об'єкта й засобу лінгвістичної інтерпретації людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія.— Львів: ЛРІДУНАДУ, 2005. 352 с.

Мурадханян І. С.

к. ф. н., доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРКИ ТЕГІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В епоху пандемії використання інтерактивних технологій стало надзвичайно актуальним, і сьогоднішню освіту вже неможливо уявити собі без них. Не сила навіть перерахувати усі види цифрових інструментів, доступних зараз викладачеві. Ми зупиняємося на одному з них – т. зв. хмарка тегів, яка є ефективним інструментом візуалізації навчального матеріалу й проявом гейміфікації навчального процесу, яка підсилює зацікавленість матеріалом.

«Хмара слів (англ. tagcloud, wordcloud, wordle) — це візуальне подання списку категорій або тегів, які також називаються мітками, ярликами, ключовими словами тощо» [1, с. 140].

У мережі доступні численні інструменти, які дозволяють створювати хмаринки слів (тегів). Один із найпростіших, який ми апробували на власному досвіді — це англійський сервіс WordArt (<https://wordart.com/>). Він має доволі широкий функціонал — дозволяє обирати форму хмарки (навіть тематично), виділяти крупнішим шрифтом ключові слова тощо. Взагалі в Інтернеті є численні інструменти подібного спрямування: WordItOut (<https://worditout.com/word-cloud/create>), Tagxedo (<http://www.tagxedo.com/app.html>), WordCloud (<https://te-st.ru/2015/05/13/make-word-cloud-online/>) тощо. Утім, мова у нашій розвідці йтиме не про технічні можливості сервісів, а про те, яким чином даний інструмент може використовуватися при вивченні іноземної мови.

Ми бачимо кілька шляхів продуктивного використання хмаринки слів.

По-перше, це ефективний інструмент для вивчення синонімів. Виділивши ключове слово великими літерами, далі можна формувати хмарку зі слів, які будуть ілюструвати різні конотації основної лексеми. Можна ускладнити задачу, будуючи хмаринку

не просто з синонімів, але окремо — наприклад, з емоційно забарвленої чи нейтральної лексики або зі слів, що належать до різних стилів тощо.

По-друге, хмарка тегів дає широкі можливості при вивченні теми «Collocations»— тут можна також підключити ігровий елемент і запропонувати сформувати та перекласти якомога більше стійких словосполучень. Так само можна відпрацьовувати й ідіоми.

По-третє, можна формувати хмаринки зі слів певної тематики. Наприклад, при вивченні теми «Подорожі» можна запропонувати підібрати лексику, що відбиває специфіку тієї чи іншої країни (регіону, міста, туристичних родзинок тощо). Якщо кожний здобувач вищої освіти сформує свою хмарку тегів, то можна ними обмінятися й у такий спосіб не лише подавати важливу інформацію з країнознавства, але також розширювати словниковий запас студентів або перевіряти знання.

По-четверте, при ознайомленні з творчістю письменників (поетів) така хмаринка дає можливості краще відчувати ідіостиль літератора. Тут відкриваються безкраї можливості: можна запропонувати виділити фундаментальні особливості поезики, визначити ключові слова твору, виписати різні види художніх чи риторичних прийомів, застосованих у творі, позначити неологізми тощо.

По-п'яте, хмарки тегів дають можливість давати власні визначення. Особливо добре такий прийом спрацьовує щодо проблемних, дискусійних понять. Якщо дефініція не має усталеного значення, то таку хмарку можна створити з тих різних визначень, які існують у науці, а студентові запропонувати сформулювати своє, власне бачення й обґрунтувати його.

По-шосте, можна пропонувати знаходити зайві елементи у таких хмаринках будь-якої тематики. Наприклад, викреслити ті слова, що не мають відношення до певної теми, творчості певного поета тощо.

Врешті-решт, хмаринки тегів — чудовий інструмент для візуалізації зворотного зв'язку з аудиторією, як ми могли переконатися на власному педагогічному досвіді. Мова йде про те, що наприкінці вивчення теми (модуля, курсу, семестру тощо) можна попросити здобувачів вищої освіти сформулювати свої враження від дисципліни та викладання, використавши, наприклад, 5-7 слів. Далі викладач сумує всі ці враження й за допомогою згаданого інструменту формує хмаринку тегів, яка дозволяє унаочнити сильні та слабкі сторони методики викладання. На власному досвіді переконалися, що при зміні методик викладання ці хмаринки теж змінюються, й це дозволяє здійснювати (коригувати) ефективність викладання.

Ми перерахували далеко не всі можливості, пов'язані з використанням хмарки тегів. Насправді це — лише невеличка частина того, що ми апробували безпосередньо під час пандемії. Головна небезпека тут — не захопитися лише одним цифровим інструментом — як, втім, і взагалі цифровими інструментами — адже класичні методи освіти, випробувані століттями, залишаються ефективними і в наш час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юрченко А. О. Про засоби візуалізації навчального матеріалу за допомогою хмар слів [Текст] / А. О. Юрченко // Інформаційні технології в освітньому процесі 2017: Матеріали науково-практичної Інтернет-конференції / упорядники: Д. А. Покришень, М. В. Матюшкін, Є. С. Закревська. — Чернівці: ЧОІППО імені К. Д. Ушинського, 2017. — С. 139-143.

ЩОДО ЛЕКСИЧНОЇ ПРАВИЛЬНОСТІ ГАЗЕТНОЇ МОВИ (ЗА ПРАЦЕЮ МИКОЛИ ГЛАДКОГО «НАША ГАЗЕТНА МОВА» (ХАРКІВ, 1928))

У праці «Наша газетна мова», якій уже майже 100 років, М. Гладкий акцентує на важливості правильного слововживання. Зазначає, що «лексика, словниковий матеріал, що ним орудує наша преса, це саме те, що найбільше впадає кожному в око, що легко зауважити всякому» [2, с. 16]. Аналізує приклади ненормативного вживання, наводить правильні відповідники. Важливість цієї праці у тому, що викладені у ній зауваги актуальні і сьогодні. Розглянемо поради М. Гладкого щодо правильного вживання дієслів, аналізуючи публікації щоденної всеукраїнської газети «День».

М. Гладкий зауважує щодо ненормативного вживання лексеми «викликати»: «Поправно: “викликають неприязнь”... “викликає думку про...” погано “зливи викликали повідь річок”... тут до речі було б “спричинили повідь”» [2, с. 42]. Бо «викликають радість, гнів, захоплення, обурення» [4, с. 85-86], «викликати можна овації, захоплення, радість, не можна протест, хворобу» [6, с. 115]. На позначення дії, що стала причиною чого-небудь, варто вживати «спричиняти», «зумовлювати», «приводити до», «приводити до», «бути причиною», а не «викликати» [8]. У реченнях із газетних публікацій «Перемога Трампа викликала «ударну хвилю» на світових ринках» (15.11.2016); «Дозвіл на другу дитину викликав бебі-бум...» (23.01.2017); «...сотні різних мутацій коронавірусу... який викликає захворювання...» (07.05.2020); «Пандемія викликала «цунамі» ксенофобії...» (08.05.2020) замість «викликати» варто писати: «Перемога Трампа спричинила (призвела до) «ударну хвилю»...»; «Дозвіл... спричинив (зумовив, призвів до, став причиною) бебі-бум...»; «...сотні... мутацій коронавірусу... який спричиняє захворювання...»; «Пандемія призвела до(спричинила, стала причиною) «цунамі» ксенофобії...».

У праці «Наша газетна мова» звернено увагу на неправильне вживання лексеми «вимагати»: «“завдання... вимагають багато часу”... доволі було б сказати по-українському — “Завдання потребують багато часу”, а ще простіше — “на завдання треба багато часу”» [2, с. 46]. Бо «...значення потреби в чому-небудь виразніше, органічніше передає дієслово потребувати, пор.: Київ потребує робочих рук... замість дієслова вимагати зі значенням ‘відчувати, мати потребу в чому-небудь’ вживаємо дієслово потребувати...» [3, с. 68-69].

У газетних текстах читаємо: «...це дуже важливе, відповідальне і складне завдання, яке вимагає багато зусиль і часу...» (06.03.2019); «...краса і досконалість вимагають часу і неквапливості» (26.02.2019); «...виготовлені завдяки лазеру маски — варіант більш економний та вимагає менше часу для виробництва» (30.03.2020); «Насправді це процес кропіткий і вимагає багато часу» (07.12.2017); «Реформування залізниці, особливо такої великої, як «УЗ», вимагає часу» (24.11.2016). Виходить, що завдання, краса і досконалість, варіант, процес, реформування «вимагають», тобто «...домагаються чого-небудь примусом, погрозами, насильством... очікують від когось на прояв яких-небудь дій, властивостей, рис, ознак... зобов'язують до чого-небудь, змушують робити саме так...» [10]. Хоч насправді йдеться про потребу, «необхідність у кому-,

чому-небудь... те, без чого не можна обійтись...» [9, т. 7, с. 422]. Зокрема, на виконання дуже важливого, відповідального і складного завдання треба багато зусиль і часу («...дуже важливе, відповідальне і складне завдання... потребує багато зусиль і часу...»); щоб було красиво і досконало, потрібні час і неквапливість («...краса і досконалість потребують часу і неквапливості»); на виконання цього варіанту треба менше часу («...варіант... потребує менше часу для виробництва»); для виконання складного і кропіткого процесу чи реформування залізниці потрібний час («...процес кропіткий і потребує багато часу»); «Реформування залізниці, особливо... великої... потребує часу»).

Щодо вживання слова «полягати» у праці «Наша газетна мова» пояснено, що це «зовсім зайвий шаблон... бодай у таких реченнях: “Помилка полягає в тому, що...” (= Помилка є в тому, що)...» [2, с. 46].

У газетних матеріалах досить часто наводять дієслово «полягати». Наприклад, полягає помилка: «...поширена помилка полягає в тому, що...» (31.01.2019). А також полягає особливість, мета, тактика, позиція, провина, відмінність, питання, ідея тощо: «Особливість цього саміту полягала в тому, що...» (22.05.2017); «Мета уряду полягає в тому, щоб...» (25.02.2020); «...ухвалено рішення про зміну тактики... ведення бойових дій, вона полягає в тому, щоб...» (18.08.2014); «...позиція полягає у тому, що...» (22.12.2018); «...одна з головних провин ВООЗ полягає в тому, що...» (22.04.2020); «...відмінність нової вистави... полягає в тому, що...» (28.04.2016); «... питання полягає в тому, як...» (06.12.2019); «ідея виставки полягає у тому, щоб відійти від географічного та етнографічного показу і показати естетику символу» (18.05.2017); «Іронія долі полягає в тому, що...» (22.04.2020). Щоб інформувати читача у стислій і зрозумілій формі, у вищенаведених реченнях варто лексему «полягати» вилучати або замінювати на «є, була (було, був)», а у деяких випадках, на нашу думку, можна вживати «виявлятися»: «Особливість цього саміту була в тому, що...» («Особливістю саміту було...»); «Мета уряду в тому, щоб...» («Метою уряду є...»); «...ухвалено рішення про зміну тактики... вона виявляється в тому, щоб...»; «...позиція виявляється у тому, що...»; «...одна з головних провин... в тому, що...» («...однією з головних провин... є...»); «...суть їхня в тому, щоб...»; «Курйоз є в тому, що...» («Курйозом є...»); «...новина є в тому, що...» («...новиною є...»); «Частина... привабливості виявляється в тому, що...» («Частиною моєї привабливості є...»); «...відмінність нової вистави... виявляється в тому, що...» («...відмінністю нової вистави є...»); «... питання в тому, як...»; «...ідея виставки у тому, щоб...» («ідея виставки — відійти від географічного та етнографічного показу...», «ідеєю виставки є...»); «Іронія долі в тому, що...».

М. Гладкий звертає увагу на правильне вживання лексеми «призводити»: «замість запозиченого з рос. мови шаблонного “приводить” (...“приводить до дуже великих помилок”... все частіше читаємо за народньою мовою: “Це призводить до... сутичок”... “Можуть призвести... до найбільших бур”» [2, с. 42]. І Б. Антоненко-Давидович зазначає, що дієслово «призводити» треба вживати тоді, «коли мовиться про щось таке, що спричинилось до певних негативних наслідків» [1, с. 127]. Однак у публікаціях можемо читати неправильне «приводити» (правильно вжити «призводити»): «...ситуація приводить до тривожної напруженості...» (27.02.2019); «...непокарані злочини приводять до нових злочинів» (15.07.2019); «...насильницькі дії... приводили до смерті людей» (20.03.2017); «уламки... не приводили до травмування...» (28.03.2018).

Також у «Нашій газетній мові» звернуто увагу на ненормативне вживання лексеми «складати». Зокрема, у реченні «Гуртовий випуск продукції складав... 724 міл. крб.» [2,

с. 31] правильно писати не «складав», а «становив». Бо «по-українськи можна з частинок складати ціле, але частину цілого можна становити також і бути частиною цілого: — Вода становить найважливішу частину землі...» [5, с. 67]. Про «складати–становити» зазначено у працях О. Пономарева («вислови... “це не складає винятку... економічний ефект складає...” не відповідають лексико-семантичним нормам» [7, с. 73]), І. Фаріон («складати... неправильно вживати... як калькований переклад... російського скла- ляють... правильно: ефект становить (а не складає) 5 мільйонів гривень» [11, с. 161]). Однак у публікаціях замість «становити» читаємо «складати»: «Санкції за недопуск мають складати мільйони гривень...» (07.02.2020); «...рівень безробіття... складе 15,6%» (14.04.2020); «...рівень фінансування складе... одну десяту від колишнього...» (16.05.2020).

Важливо виявляти випадки ненормативного вживання, аналізувати їх, розглядати правильні відповідники. Бо, як писав І. Франко, «тільки висказання слабих сторін в однім ділі може поправити автора на другий раз» [12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ, 1991. 256 с.
2. Гладкий М. Наша газетна мова. Харків, 1928. 184 с.
3. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ, 2014. 124 с.
4. Коваль А. П., Солганик Г. Я. Пінчук О. Ф. та ін. Особливості мови і стилю засобів масової інформації. Київ, 1983. 152 с.
5. Курило О. Увага до сучасної української літературної мови. Торонто, 1960. 197 с.
6. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ, 2007. 360 с.
7. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради. Київ, 2001. 240 с.
8. Ріпей М. В. Ненормативне вживання лексем «викликати» і «зустрічатися» в газетних матеріалах. Наукові записки Інституту журналістики. 2008. Т. 30. С. 27-30.
9. Словник української мови: в 11 т. Київ, 1970-1980.
10. Словник української мови online. Т. 1-10. URL: <https://services.ulif.org.ua>
11. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Івано-Франківськ, 2009. 328 с.
12. Франко І. Лист до В. С. Давидяка. Зібр. тв.: у 50 т. Київ, 1986. Т. 48. С. 8.

Романюк О. С.

к.пед.н., доцент

Національний університет «Одеська морська академія»,
м. Одеса, Україна

ПРИРОДНІСТЬ МІЖСОБИСТІСНИХ РОМАНТИЧНИХ ІНТЕРАКЦІЙ МЕДІАПЕРСОНАЖІВ У РЕАЛІТІ ДЕЙТИНГ-ШОУ

Реаліті дейтинг-шоу виконують функцію інформаційного путівника комунікативної поведінки для багатомільйонної аудиторії медіаспоживачів під час романтичних побачень у реальному житті. Відтак, споживаючи реаліті дейтинг-шоу, телеглядачі можуть опанувати романтичні сценарії (тобто вивчити новий сценарій), активізувати романтичні сценарії (тобто здійснити пошук необхідного комунікативного засобу) і застосувати романтичні сценарії (тобто використовувати сценарій як керівництво в їхньому реальному житті) [11].

Водночас сучасні наукові дослідження підтримують діаметрально протилежні погляди щодо реалістичного зображення ситуацій, обставин, міжособистісної інтеракції, поведінки учасників, представленими у реаліті дейтинг-шоу. Медіакритики стверджу-

ють, що ситуації, зображені на реаліті-шоу, є штучними, надуманими та далекими від реальності [4]. Прихильники цієї ідеї зазначають, що «знімальна локація створюється відділами мистецтва та майна, учасники проходять кастинг серед тисячі інших претендентів, продюсери формують послідовність подій, що розгортаються під час зйомок, а редактори затверджують фінальну версію перед телетрансляцією» [8, с. 73].

З іншого боку, вчені стверджують, що ці, навіть штучно створені ситуації, стають реальним життям учасниць і учасників реаліті дейтинг-шоу, а дейтинг змагання за прихильність і увагу романтичного партнера стає їх реальністю, тому міжособистісні інтеракції не слідують заздалегідь написаному сценарію і характеризуються непередбачуваністю і спонтанністю [3]. Схожої думки дотримується Е. Годдард, яка визначає реаліті дейтинг-шоу як змонтовані кадри міжособистісних романтичних інтеракцій учасниць і учасників проекту, що характеризуються відсутністю написаного сценарію і транслюються як телевізійний серіал про природне соціальне життя учасників [8, с. 73].

Творець і продюсер реаліті дейтинг-шоу “The Bachelor” і “The Bachelorette” М. Флейс характеризує цей медіаформат як безпосереднє спостереження за романтичною дією з максимальною обмеженістю зовнішніх інтерференцій знімальної групи у міжособистісні стосунки учасників [7]. І, як справедливо зазначає М. Липовецький, група, яка об’єднує учасників телепроекту, характеризується: 1) функціонуванням у штучному середовищі, схожому на справжнє, у певному просторі, в якому здійснюється безпосереднє спілкування; 2) відсутністю впливу з боку творців медіапроекту, тобто ніхто не вчить чужі слова, адже немає «реальних інсценівок», а саме реаліті-шоу — «це спроба вийти за межі симуляції, спроба відчувати реальність як таку — нехай в експериментально збудованих декораціях, але насправді» [2].

Мовознавець Ф. С. Бацевич визначає природність спілкування як «синтетичну, семантико-прагматичну категорію міжособистісного спілкування риторичного характеру, тісно пов’язану з ментально-духовною організацією учасників інтеракції. Вона зачіпає як нелінгвістичні чинники (фізичний, ментальний, психічний та інші стани людини), так і всі без винятку чинники мовного коду» [1]. Розуміння природи міжособистісних романтичних інтеракцій, представлених медіаформатом реаліті дейтинг-шоу, закладене у його назві:

- «реаліті» (від англ. слова “real” — справжність), тобто природна комунікативна поведінка, що відбувається за незапланованим сценарієм і демонструє відкритість емоцій і романтичних почуттів, розкриваючи справжній характер медіаперсонажів;
- «дейтинг» (від англ. слова “dating” — романтичне побачення), тобто пошук потенційного партнера для романтичних стосунків;
- «шоу» (від англ. слова “to show” — видовище або івент розважального характеру), який є конститутивною складовою сучасного масмедійного комунікативного простору.

Відтак, науковий інтерес до медіаперсонажів повинен базуватися на тих же принципах, що вказують на реальні соціальні зв’язки [10], адже з позиції джерел інформації, характер сприйняття медіаперсонажів схожий на людей у реальному житті [9].

Щоб досягти консенсусу серед дослідників медіаформату, Дж. Доуд зазначив, що «незалежно від того, наявний сценарій чи ні, реаліті дейтинг-шоу пропонує медіаспоживачам нібито реальне зображення як окремих людей, так і проблем» [5, с. 18]. Зокрема, аналіз медіаконтенту реаліті дейтинг-шоу демонструє, що міжособистісні романтичні інтеракції безперечно відображають культурні і соціальні норми, а також підсилюють гендерні стереотипи у міжособистісних стосунках [6].

На підтримку цієї ідеї А. Цурбрігген та Е. Морган зауважили, що реаліті дейтинг-шоу є одночасно інформаційними путівниками соціальної поведінки та інструментами вивчення романтичних знайомств і романтичних стосунків, що, в свою чергу, позитивно корелює із дотриманням гендерних стереотипних установок романтичної діади та традиційними уявленнями щодо формування і розвитку романтичних стосунків [12]. Зрештою, можливо, не настільки критичним є питання про те, чи зображує «реальність» реаліті дейтинг-шоу, адже швидше за все, глядачі споживають це шоу периферійно, виключно для розважальних цілей, а не з критичним поглядом.

Отже, незважаючи на те, що міжособистісні романтичні інтеракції учасниць і учасників визначаються медіаформатом реаліті дейтинг-шоу, вони залишаються інформативними і дидактичними з позиції медіаспоживачів, а, відтак, є надійним джерелом вивчення особливостей комунікативної поведінки медіаперсонажів з урахуванням гендерного аспекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. С. Природність спілкування як лінгвопрагматична категорія. *Мовознавство*. 2011. № 1. С. 3-12.
2. Липовецький М. Reality show. *Мистецтво кіно*, 2001. № 4. URL: <http://kinoart.ru/archive/2001/04/n4-article9> (дата звернення: 08.11.2018).
3. Brenton S., Cohen R. *Shooting people: Adventures in reality TV*. London: Verso, 2003. 160 p.
4. Cummins W. M., Gordon G. G. *Programming our lives: Television and American identity*. Westport, CT: Praeger, 2006. 240 p.
5. Dowd J. "Telling it like it is": Subject positions on reality television. *Kaleidoscope: A Grade Journal of Qualitative Communication Research*. 2006. Vol. 5. P. 17-33.
6. Ferris A. L., Smith S. W., Greenberg B. S., Smith S. L. The Content of Reality Dating Shows and Viewer Perceptions of Dating. *Journal of Communication*. 2007. Vol. 57(3). P. 490-510. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2007.00354.x>.
7. Fleiss M. (creator, producer writer). *The Bachelor Bachelorette Casting*. United States: Warner Bros. Entertainment Inc., 2002. URL: <https://casting.bachelor.warnerbros.com/eligibility.html> (дата звернення: 08.11.2018).
8. Goddard E. *Reel life: The social geometry of reality shows. Survivor lessons: Essays on communication and reality television* / ed. by Smith M. J. & Woods A. F. Jefferson, NC: McFarland, 2003. P. 73-96.
9. Hoffner C., Cantor J. *Perceiving and responding to the mass media characters. Responding to the screen: Reception and reaction processes* / ed. by Bryant J., Zillmann D. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1991. P. 63-102.
10. Rubin R., McHugh M. Development of parasocial interaction relationships. *Journal of Broadcasting Electronic Media*. 1987. Vol. 31. P. 279-292. <https://doi.org/10.1080/08838158709386664>.
11. Wright P. J. Mass media effects on youth sexual behavior assessing the claim for causality. *Annals of the International Communication Association*. 2011. Vol. 35, No. 1. P. 343-385. <https://doi.org/10.1080/2380895.2011.11679121>.
12. Zurbriggen E. L., Morgan E. M. Who wants to marry a millionaire? Reality dating television programs, attitudes toward sex, and sexual behaviors. *Sex Roles*. 2006. Vol. 54(1-2). P. 1-17. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-8865-2>.

Треско Л. В.

студент

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна

КІНОДИСКУРС У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ І УКРАЇНОМОВНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

Кінематограф — це велика індустрія, яка стрімко розвивається. У ній задіяні величезна кількість фахівців, які взаємодіють і комунікують між собою, використовуючи особливу лексичну базу. З дня народження кінематографу минуло чимало часу і він як вид мистецтва виокремився в окрему галузь, змінився, прогресував, з'явилась нова кінематографічна лексика. Як об'єкт дослідження кіно цікаве не лише творами чи видатними персоналіями, а такожі як лінгвістичний феномен. Із бурхливим розвитком кіно лексика кінематографії розвивалась і розширювалась, у ній наявна уже власна лексико-семантична система, хоч і досить рухома.

Сфера кіно розвивається у такому швидкому темпі, що й через десятиліття після його виникнення уся його широка лексична база досі залишається не до кінця дослідженою. До того ж актуальність даного дослідження також визначається важливістю феномену кіно в житті людства, що і є тими зумовлюючими факторами, що спонукають ретельніше вивчити питання кінодискурсу, зокрема у сучасному англійськомовному і україномовному кінематографі спираючись, для початку, на їх лексико-семантичний аналіз. Без багатопланової, значної за обсягом лексики кінематографії уявлення про мову в цілому, її словниковий склад у всій його складності і багатшаровості не є цілісним та завершеним. Тому й не дивно, що дослідження мови кіно привертають увагу багатьох сучасних дослідників, до числа яких входять, Н. М. Лоскутова, Т. Г. Демчук, Т. І. Наумчук, Е. С. Божко і т. д.

Метою даної роботи є лексико-семантичний аналіз кінодискурсу в англійськомовному і україномовному кінематографі. Мета дослідження обумовила постанову наступних завдань: 1) схарактеризувати, описати та систематизувати емпіричний матеріал дослідження; 2) дослідити семантичні параметри лексики кінематографії в англійськомовному й україномовному кінодискурсах; 3) угрупувати кінолексеми за термінологічним та тематичним показником.

Об'єктом дослідження є кінодискурс в англійськомовному і україномовному кінематографі.

Предметом дослідження є лексико-семантичний аналіз кінодискурсу у досліджуваних мовах.

Завдяки стрімкому розвитку усіх сфер життя (науки, мистецтва, техніки) деякі кінолексеми швидко стають відомими і поступово перетворюються на загальноживані використовуючись у повсякденному житті, наприклад, англ. film 'фільм', англ. animator 'художник-постановник' чи укр. мультфільм, укр. прем'єра [4] часто зустрічаються в масмедіа, проте більшість кінолексем є вузьконаправленими і вживаються в основному лише фахівцями сфери кіно: англ. dubbing 'дублювання', англ. flashback 'зворотний кадр', англ. wipe 'зміна кадру' [3, с. 20-21] та укр. монтажний перехід, укр. розкадровка, укр. ефект зворотнього руху [4].

Семантичні параметри англійськомовної та україномовної лексики «кінематографія» дають можливість розподілити досліджувану лексику на окремі групи відповідно до їх лексико-семантичних особливостей. Розглянемо детальніше ці лексико-семантичні

групи кінолексем:

1) жанри та види фільмів: англ. horse opera ‘вестерн, ковбойський фільм’, англ. puppet film ‘ляльковий фільм’, англ. travelogue ‘травелог, географічний фільм, фільм про подорожі’, англ. propaganda film ‘агітаційне кіно’, англ. full-length film ‘повнометражний фільм’ [5], укр. вуція «китайський літературний жанр, аналог європейського лицарського роману», укр. гамблінг пікче «кіно про азартних гравців», укр. гендайгекі «японські фільми про сучасність», укр. екшн, укр. зомбі фільм, укр. фільми жахів, укр. історичний фільм [4];

2) назви професій пов’язаних із кінематографом: англ. casting director ‘завідувач акторським відділом кіностудії’, англ. crowd artist ‘актор масової сцени’, англ. sound director ‘звукооператор’ [5], укр. режисер-постановник, укр. дублер, укр. директор фільму, укр. монтажер, укр. каскадер, укр. сценарист, укр. кінодистриб’ютор, укр. звукоінженер, укр. диктор [4];

3) назви технічного оснащення: англ. camera crane ‘кран-штатив, операторський кран’, англ. spot lamp ‘прожектор, кінопрожектор’, англ. grid ‘каркас для апаратури і декорацій’ [5], укр. фільмостат «металева шафа для зберігання рулонів роликів фільмів», укр. цейтрафер «часовий механізм, що забезпечує покадрову зйомку або тривалішу роботу кінокамери», укр. стробоскоп «прилад, що дозволяє бачити рухомий об’єкт нерухомим», укр. кінопроектор «оптико-механічний апарат для проектування фільмів на екран» [4];

4) зйомка кадрів: англ. bird’s eye view ‘зйомка з верхньої точки, з пташиного польоту’, англ. close shot ‘крупний план’, англ. dollyshot ‘зйомка у русі’, англ. fade in ‘зйомка із затемнення’ [5], укр. затемнення кадру «прийом, що дозволяє досягти поступового затемнення, а потім і повного зникнення екранного зображення», укр. макрозйомка «кінозйомка середніх або дрібних об’єктів чи їх деталей», панорамування, панорамна зйомка «прийом операторського мистецтва, заснований на повороті знімальної камери в горизонтальному або вертикальному напрямках» [4];

5) спеціальні ефекти: англ. the purkinje effect ‘явище зміни колірнього сприйняття людським оком при зниженні освітленості об’єктів’, англ. reverse action ‘ефект зворотнього руху’, англ. speeded-up action ‘ефект прискореного руху’ [5]; укр. колоризація «додання штучного кольору старим чорно-білим фільмам», укр. подвійна експозиція «двократне експонування однієї і тієї ж кіноплівки», укр. розкадрування «представлення сценарію у вигляді послідовності кадрів», укр. стоп-кадр «кінематографічний прийом, коли дія на екрані завмирає, імітуючи фотографію» [4];

7) звук: англ. background music ‘музичний фон’, англ. film score ‘музика до фільму’, англ. background noise ‘фоновий шум’, англ. dialogue recording ‘звукозапис мовлення’ [5], укр. саунд трек «компонент фільму, що містить діалог, музику, звукові ефекти» [4];

8) освітлення: англ. accent light ‘акцентне світло’, англ. background illumination ‘підсвітка, контрове світло’, англ. shooting range ‘основне світло’, англ. side light ‘бокове світло’ [5], укр. допоміжне світло, укр. вирівнююче світло.

Висновки. 1. Сфера кінематографу постійно розвивається та розширюється наповнюючись новими явищами та поняттями, що приваблює не лише митців, а й науковців.

2. Аналіз англійськомовного та україномовного кінодискурсу, зокрема з акцентом на лексико-семантичні особливості його складових, показує збагаченість досліджуваних мов різноманітними за тематикою кінолексемами та дозволяє виділити такі термінологічні та тематичні групи: жанри та види фільмів, назви професій пов’язаних із кінематографом, назви технічного оснащення, зйомка кадрів, звук, освітлення, спе-

ціальні ефекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василяйко І. Ю. Семантико-тематична класифікація термінів кіномистецтва. *Науковий журнал*. 2014. № 1. С. 21-28.
2. Божко Е. С. Дослідження термінології англійської мови сфери «кіно»: постановка проблеми. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 171. С. 72-74.
3. Демчук Т. Г. Термінологія кінематографа як частина загальної терміносистеми англійської мови. *Актуальні питання вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур та методики викладання іноземних мов*. 2018. № 1. С. 19-23.
4. Миславський В. Н. Кінословник. Терміни, визначення, жаргонізми. Харків, 2007. 328 с.
5. Film Terms Glossary URL: <http://www.filmsite.org/filmterms.html>.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Алба Вадим

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: Поправко О. В., к. ф. н., доцент,
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного,
м. Мелітополь, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В ДОБУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Однією з тенденцій сучасного розвитку суспільства є проникнення інформаційних технологій у різні сфери життя людей. Ідеалом глобального інформаційного суспільства є вдосконалення інформаційних технологій, їх поширення світом і розширення доступу до інформаційних ресурсів, передовсім через комп'ютерні мережі та Інтернет.

Провідна роль інформації в сучасному суспільстві є беззаперечною. Інформаційно-технологічне середовище відкриває перед людиною широкі можливості для нових видів активності. Отже, інформація виступає своєрідною формою буття, завдяки якій людське суспільство фактично перейшло на нову фазу свого розвитку. Водночас, зростаюча роль інформації в умовах постіндустріального суспільства обумовлює нові проблеми дослідженням особистості, які вимагають їх вирішення різними галузями пізнання, зокрема і філософією. Інформаційно-технологічне середовище поряд з тим, що відкриває перед людиною широкі можливості для нових видів активності, несе і потенційну загрозу особистості, оскільки, по-перше, стан сучасного культурного простору і його динаміка визначається інформаційно-технологічним середовищем і, по-друге, розвиток суспільства нового типу супроводжується дегуманізацією, тобто втратою людьми базових цінностей.

Сьогодні Інтернет — одна з найпопулярніших тем в гуманітарному дискурсі. Він володіє важливою якістю, що сприяє повсякденному сприйняттю його саме як віртуальної реальності [1, с. 49]. Віртуальна реальність як техніко-психологічний феномен, який існує завдяки уявним відчуттям-ілюзіям в просторі вигаданої дійсності, взаємодіючи з реальністю, виробляє власні культурні норми і цінності, призводить до якісних змін людських комунікацій і сприяє трансформації сприйняття дійсності [3, с. 24]. Швидкий розвиток технологій та інформації зумовив зародження і утвердження так званої техносфери, яка обумовлює трансформації людського суспільства в цілому і його потреб зокрема, що проявляються як узагальнені цілі і засоби їх досягнення, які виконують роль фундаментальних норм. Цінності забезпечують інтеграцію суспільства, допомагають індивідам здійснювати соціально схвалюваний вибір своєї поведінки в життєво значущих ситуаціях.

В інформаційному суспільстві значення традиційних цінностей значно скорочується, а фундаментальною цінністю, що впливає на норми, ідеали, ціннісні орієнтації та оцінки, стає інформація. Цінності виконують роль духовної опори, вони впорядковують дійсність людини, наповнюють її смислами, дозволяють порівнювати свою поведінку з нормою, ідеалом, метою, які виступають в якості зразка, еталона.

Сьогодні простежується тенденція трансформації цінностей та їх ієрархії. Традиційні норми і цінності, що лежали в основі буття суспільства, зазнали впливу універсалізації, зумовленої процесами глобалізації та становлення інформаційного суспільства. Інформаційні технології, втручаючись в особисте життя людей, перетворюють, а іноді й руйнують його, що сприяє трансформації цінностей і появі нових. Так зароджується нове суспільне мислення, коли віртуальний світ стає особливим комплексом цінностей, що впливають на людину, а традиційні цінності набувають віртуальної форми. Таким чином інформаційні технології сприяють трансформації соціальної структури суспільства

Сучасні глобальні інформаційні мережі, зокрема Інтернет, формують кіберкультуру [1, с. 28], яка містить особливі етичні норми і цінності, естетичні установки і потреби, міфологію, смаки, уподобання, які визначають повсякденне життя і побут окремих «кібернетчиків» і їх спільнот.

Кіберідеологія — це система понять і уявлень, яка складається в груповій свідомості «кібернетчиків»; це філософія, яка мотивує, виправдовує і визначає образ і стиль їхнього життя, вибудовує лінію поведінки, змушує брати на себе ті чи інші зобов'язання.

Кіберкультура сприяє зародженню нових (віртуальних) цінностей [2, с. 109]. Цифрова реальність, яка володіє особливими етичними засобами навіювання, інтуїції, художності, сприяє розвитку нової віртуальної етики та естетики мережевої культури, формуванню норм і цінностей. Інтернет створює особливу форму реалізації цінності свободи. Користувач має можливість самостійно обирати інформацію з різних джерел, час виходу, коло тих, з ким він має намір спілкуватися. Існує свобода прийняття або неприйняття тих чи інших правил, які встановлені різними групами користувачів.

Таким чином, у сучасному суспільстві становлення ціннісних орієнтацій індивідів відбувається під впливом включеності як в реальний, так і у віртуальний світи, що призводить до протиріччя цих світів. Найбільш активна і прогресивна частина соціуму приймає в якості визначальних цінності віртуального світу або формує поєднання цінностей певної системи взаємодії соціальних суб'єктів. Виникає «роздвоєний» спосіб життя, який суперечливо поєднує цінності реального та віртуального світів. Віртуальний світ створює важливу для повсякденного життя цінність вмілого вибору знань, які затребувані в динамічно мінливому світі. Різний зміст цінностей способу життя, що виникають під впливом реальності і включеності у віртуальний простір, ставить молоду людину в ситуацію вибору провідних для неї життєвих орієнтирів: чи буде вона прагнути до реалізації цінностей, характерних для віртуальної реальності, чи пріоритетними для неї стануть цінності способу життя реальних, повсякденних практик. І завдання філософії сьогодні полягає у виробленні категоріального апарату і методологічних засобів вивчення нових аксіологічних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Носов Н. А. Словарь виртуальных терминов. *Труды лаборатории виртуалистики*. Вып. 7. М.: Путь, 2000. 69 с.
2. Польська Т. Д. Філософські аспекти віртуальної реальності й феномен «невидимості» (invisibility) медіа. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. Вип. 8. С. 109-111.
3. Троїцька Т. С., Троїцька О. М., Поправко О. В. Віртуальний символічний світ у смислотворенні інформаційного простору *Homo educandus*. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2019. Том. 7. Вип. 2. С. 20-27.

Беззубко Л. В.

д. держ. упр., професор
Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
м. Краматорськ, Україна

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Глобалізація впливає на всі аспекти суспільного, політичного, економічного, соціального та культурного життя. Позитивні тенденції глобалізації пов'язані з розширенням сфер взаємодії між різними культурами, з інтенсивним взаємопроникненням економік і технологій. Серед негативних тенденцій глобалізації — зростання соціальної нерівності, поглиблення соціальної прірви між Північчю і Півднем і наростання протистояння між Сходом і Заходом. Стала загальноприйнятною оцінка сучасної ситуації, яка стверджує, що світова спільнота вступила в період стратегічної невизначеності.

Можливо констатувати перехід від особистих конфліктів між індивідуальними суб'єктами через справедливість до глобальних, планетарних. Адже відчуження людини в суспільстві привело до того, що особистість виявилася в оточенні автономних комунікативних систем, якими вона не може управляти. Особисту увагу приділяють правам людини, які виступають засобом самозбереження особистості від деструктивного впливу глобалізації. Важливе місце набувають як фундаментальна справедливість, так і особистісна, яка передбачає дотримання принципів рівності прав, рівні цінність і гідність, активну дію, персональну відповідальність, включеність і субсидіарність, запобігання серйозної шкоди, можливість підтримки.

У свою чергу, зазначені принципи і становлять основу фундаментальної, планетарної справедливості. Справедливість в контексті глобалізації — це вимоги загального блага для всіх, гармонійна, збалансована, заснована на балансі протилежностей, взаємодія різних по національній, культурній природі суб'єктів історичного процесу [1].

Процеси глобалізації стали основою зародження нового типу соціально-практичного вираження ідеї справедливості, який знайшов свій вияв у практиці антиглобалістських рухів, метою яких є формування альтернативної сучасної капіталістичної системи моделі багатопольярної глобалізації. Тим самим новий соціально-практичний сенс ідеї справедливості виходить з визнання принципів самоорганізації та демократії. Нове в розумінні справедливості у антиглобалістів вбирає в себе не тільки вимоги рівного розподілу багатства, експропріації коштів виробництва, загальнодоступності природних благ, але в більшій мірі революційну практику захисту людської гідності, саму суб'єктно-перетворюючу діяльність людини і, в кінцевому підсумку, подолання відчуження, яке породжується сучасним етапом розвитку капіталізму. У цьому сенсі антиглобалізм приніс новий практичний сенс досягнення справедливості, заснований на моделі самоорганізації суб'єктів рухів і принципах низової демократії.

Слід зазначити, що існує також точка зору на глобальну справедливість як «власність усіх на все багатство культури». Ідея глобальної справедливості здатна здійснюватися завдяки діалогу культур, самоврядуванню і ненасильницькому опору. Дослідження справедливості і карми в умовах глобалізації набувають особливу актуальність, тому що надзвичайно гострими стають проблеми війни та миру. Зараз чітко визначається три підходи до проблеми війни та миру.

Перший підхід — моральний. Його прибічники стверджують, що тільки етичний спосіб життя, проповідуваний буддизмом, може врятувати людство від загибелі. Визначається агресивність імперіалізму і необхідність боротьби за права простого люду,

підкреслюється вторинність соціальних, економічних і політичних проблем у порівнянні із завданням морального вдосконалення натури людини. Надії покладаються тільки на добру волю уряду в боротьбі за встановлення миру. Другий підхід — кармічний, породжений вірою в непорушність кармічного закону, який визначає життя людей, націй, держав, усього людства. Він обґрунтовується посиленням на дію карми «закону залежного існування». Згідно з кармічним підходом, справжня мораль, що формує сприятливу карму, властива людям, котрі стали на серединний шлях. Кармічний підхід забороняє завдавати шкоду живим істотам і це теж повинно стати непереборною перешкодою для воєнних дій. Соціально-політичний підхід ставить своїм завданням забезпечити співробітництво в усьому світі для зміцнення миру. Звідси випливає необхідність захисту і підтримки національної незалежності, протистояння агресивним військовим блокам, сприяння загальному і повному роззброєнню, співробітництва з іншими миролюбними рухами релігійних та нерелігійних організацій, що мають схожі цілі.

У процесі глобалізації слід керуватися фундаментальними принципами, що лежать в основі всієї сукупності прав людини (справедливість, участь, підзвітність, недискримінація, прозорість, інклюзивність і рівність) як на національному, так і на міжнародному рівнях, що забезпечують повагу різноманіття, терпимість, а також міжнародне співробітництво і солідарність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аитова Г. Ш. Глобализация и новые споры о социальной справедливости. *Личность. Культура. Общество*. 2010. Т. 12. Вып. 3. С. 100-110.

Дюкова С. П.

аспірант

Патлайчук О. В.

к. ф. н., доцент

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

ВИБІР МЕТОДУ ПОШУКУ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Поняття “невизначеність” можна вважати сьогодні одним з популярних понять, які використовуються не тільки в філософських дослідженнях, а й у роботах в галузі гуманітарних, соціальних, природничих наук, що розглядають це поняття в різних історичних контекстах і ситуаціях. Невизначеність зумовлено недостатньою надійністю й кількістю інформації, на основі якої потрібно здійснити свій вибір. Наведемо класифікацію невизначеності за типами та причини її виникнення [2]:

1. Принципова невизначеність, зумовлена неможливістю отримати інформацію в принципі, наприклад, на даному рівні розвитку наукових знань.

2. Невизначеність, спричинена загальним числом об’єктів або елементів системи.

3. Невизначеність, спричинена браком інформації або її невірогідністю з огляду на технічні, соціальні або інші причини.

4. Невизначеність, породжена занадто високою або недоступною ціною на встановлення визначеності.

5. Невизначеність, яку створює особа, що приймає рішення, унаслідок її некомпетентності.

тентності, недостатнього досвіду й знань про фактори, які впливають на процес.

6. Невизначеність як наслідок обмежень у системі прийняття рішень (обмеження за часом й елементами простору параметрів, що характеризують фактори прийняття рішень);

7. Невизначеність, спричинена неантагоністичною поведінкою супротивника, який має вплив на процес прийняття рішень.

Інша класифікація типів невизначеності передбачає: невідомість, неповноту, недостатність, неадекватність, недовизначеність. [2]

Вибір методу пошуку способів вирішення проблем та задач знаходиться ще в зародковому стані. Створення такої методики ускладнює ряд об'єктивних причин: завдання, як правило, можна вирішити шляхом використання декількох, в ряді випадків великого числа, принципів; кожен принцип розв'язання задач здебільшого може бути знайдений декількома наближеними методами; з іншого боку, нерідко до одного і того ж принципу рішення призводять різні методи пошуку; поряд з об'єктивно наявними закономірностями творчого процесу необхідно врахувати й індивідуальні особливості кожної людини; існують стереотипні методи для пошуку розв'язання більшості винахідницьких задач, що приводять до вирішення в більшості випадків. Рішення, знайдене за допомогою застосування стереотипного методу, нерідко менш оригінально, ніж досягнуте шляхом застосування методу, який раніше не використовувалася для вирішення аналогічних завдань; всякий вибір методів пошуку розв'язання винахідницьких задач пов'язаний з обмеженням їх числа. Вибір ряду стереотипних методів нерідко означає елімінацію оптимального методу для досягнення рішення з найбільш яскравою оригінальністю. [1]

Однак створення методики вибору засобів для розв'язання винахідницьких завдань цілком можливо, хоча така і не гарантує оптимальний відбір згаданих коштів в кожному окремому випадку. Ряд таких методів вибору давно застосовується у винахідницькій практиці. Вибір засобів вирішення завдань винахідники здійснюють по-різному: одні застосовують освоєння ними методи вибору засобів, інші свідомо активізують минулий досвід вирішення аналогічних завдань, треті здійснюють вибір більш-менш інтуїтивно. Методика вибору засобів вирішення базується на свідомому використанні розумових операцій для оптимального вибору методів і способів дії. Передумовами правильного вибору засобів є розсуд проблемної ситуації, семантична інтерпретація завдання, наприклад, у вигляді ескізу, графа, структурної схеми компонентів завдання, актуалізація минулого досвіду і знань в області засобів розв'язання винахідницьких завдань. [1]

Розглянемо найбільш відомі та поширені методи вибору способів розв'язання задач [1]:

1. Метод лінійного розташування засобів розв'язання є простим методом цього роду. Сутність його полягає в складанні списку відомих винахіднику простих евристичних засобів розв'язання винахідницьких завдань, з якого для вирішення конкретного завдання вибираються окремі засоби. Найбільш поширені списки евристичних методів розв'язання задач, які складаються за різними принципами. Одні винахідники групують їх за алфавітом, інші — за частотою застосування в певній галузі техніки, треті — за ступенем універсальності застосування, четверті — за умовною оригінальністю або тривіальністю очікуваного результату, а дехто становить кілька списків за обраним критерієм класифікації методів.

2. Метод табличного (матричного) розташування засобів розв'язання винахідницьких завдань передбачає деяку зумовленість, детермінованість застосування методів

від будь-якого критерію. Він базується на припущенні, що винахідницькі завдання вирішуються, як правило, типовими методами. Табличне розташування методів розв'язання винахідницьких задач розглянутого вище універсального типу може більш-менш успішно використовуватися в основному для вирішення тривіальних технічних завдань, наприклад, завдань звичайного конструювання за загальноприйнятими принципами.

3. Методи ієрархічного розташування методів розв'язання винахідницьких задач базуються на концепції, що різні приватні методи розв'язання винахідницьких задач ґрунтуються на декількох основних операціях мислення. Вибір конкретного способу розв'язання винахідницьких задач здійснюється в кілька етапів. Першим вибирається одна з основних операцій мислення або основних груп методів розв'язання винахідницьких завдань (наприклад, аналогія, об'єднання, розчленування тощо). Потім з переліку методів, наприклад, аналогії, вибирається найбільш відповідний для конкретних умов метод розв'язання задачі. Таке ієрархічне розташування методів за принципом дерева виявилось досить ефективним в практиці винахідництва і може мати універсальне значення.

4. Метод зоряної системи. Конкретний метод пошуку розв'язання винахідницьких задач також вибирається в кілька етапів. Спочатку вибирається керівний принцип рішення, визначається аналізом мети і тенденції розвитку даної галузі і конкретного технічного об'єкта. Після вибору принципу і найбільш відповідного для конкретних умов способу його здійснення, доводиться іноді обирати і конкретний різновид або засіб знайденого методу. Метод агрегування, наприклад, здійснюється декількома засобами: збільшенням кількості робочих органів, робочих позицій або кількості деталей, оброблюваних на одній позиції; а також створенням поточних агрегатних ліній з розгалуженими потоками, лінійним та роторним компонуванням. Методом зоряної системи можна створити як універсальні, так і спеціалізовані системи відбору засобів розв'язання винахідницьких завдань. Відмінною особливістю і перевагою цього методу відбору є цілеспрямований облік тенденцій і принципів розвитку техніки.

5. Методи комбінованого розташування засобів розв'язання винахідницьких задач в групи, які можуть бути побудовані за списком, таблицями, зоряній системі, за принципом дерева:

- до групи традиційних раціональних методів винахідництва включаються й методи, що базуються на евристичній аналогії, інверсії, інтеграції, розчленуванні і редукції, транспозиції, трансформації, комбінуванні;
- до групи стохастичних методів розв'язання винахідницьких задач зводять методи мозкової атаки, фокальних об'єктів Ч. С. Вайтінга, метод Серендипу (використання побічних результатів пошуку), методи ланцюгів вільних або примусових асоціацій, емпатії (уявлення себе в ролі технічного об'єкта), психо-евристичній активізації інтелектуальної діяльності (метод В. В. Чавчанідзе), метод синектики В. Гордона та інші;
- до групи творчих методів стандартизації входять методи агрегування, пермутації стандартних елементів, транспозиції стандартних елементів, дублювання і мультиплікації стандартних елементів, модульних елементів та мікромодулів, секціонування та простірного зрощення.

Окрему групу становлять комплексні методи, набори методів розв'язання винахідницьких завдань та методика, наприклад, алгоритмічна методика системної евристики І. Мюллера, методика відомостей характерних ознак Р. Кроуфорда, методика морфологічного підходу Ф. Цвику, методика аналізу витрат та результатів Ю. К. Фангу, методика творчого інженерного проектування Г. Р. Буля та інші. [1]

Групові списки, таблиці, зоряні системи розташування засобів розв'язання винахідницьких завдань включають не тільки методи пошуку рішення. Таким же чином можуть компонуватись сепаратні угруповання евристичних принципів, методичних правил, рекомендацій. Евристичні методи знаходять сьогодні широке застосування в різних сферах діяльності людини, оскільки стимулюють розвиток інтуїтивного мислення, здібності до уяви, креативності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буш Г. Я., Методы технического творчества. [Электронный ресурс] Издательство «Лиесма». — Рига. 1972. Режим доступа: <https://www.metodolog.ru/00937/00937.html>.
2. Ус С. А., Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. / С. А. Ус, Л. С. Коряшкіна; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. — Д.: НГУ, 2014. — 300 с.

Дюкова С. П.

завідувач навчальним кабінетом кафедри управління проектами

Яценко Г. Ю.

к. ф. н., доцент

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У проблемне поле філософії науки евристика залучена з метою відбити основну й постійну властивість будь-якої моделі зростання наукового знання, а саме ситуацію, коли теорія виходить за свої межі та претендує на розширення. Евристичність даного процесу, пов'язана із поширенням нових змістовних площин та ніш, очевидна. Евристичність є властивістю теорії виходити за свої початкові межі, здійснювати просування й прагнути до розширення.

У сучасній філософії евристика трактується як наука про виникнення нового (суджень, ідей, способів дії) в знанні та діяльності людини [6].

Евристика має достатньо широке застосування у будь-якій науці. Важливо, що евристика, як наука про творче мислення, — одна з наймолодших у системі сучасного наукового знання. Вона сформувався на основі узагальнених результатів цілої низки наук, які вивчають людину, її діяльність та творчість.

Істотним досягненням філософії науки стало саме усвідомлення можливостей евристики як універсального напрямку, який дозволяє пошук рішень та розв'язання проблем в умовах невизначеності.

Основне завдання евристики — це створення моделей пошуку нового розв'язання задачі, проблеми, завдання. Евристика — комплексна галузь знань, що містить елементи філософії, психології, лінгвістики, кібернетики, теорії інформації, наукознавства, основ організації праці тощо. Головне місце в ній посідає психологія творчого мислення, що досліджує механізми розв'язання проблемних ситуацій [2].

До евристичних припущень можна віднести наступні: клас винахідницьких задач нескінченний, клас методів винаходів кінцевий; метод пошуку рішення завжди містить суб'єктивну сторону, його ефективність залежить від майстерності винахідника; завжди існує протилежний метод розв'язання задачі як альтернатива вже знайденої; жодна винахідницька задача не наважувалася без певного усвідомленого або неусвідомленого методу, стратегії або тактики поведінки та міркування.

Метою евристики є побудова моделей процесу розв'язання якої-небудь нової задачі або пошуку розв'язання проблеми. Евристика як наука займається побудовою евристичних моделей процесу пошуку оригінального розв'язання задачі або пошуку правильних рішень. Моделі здійснення пошуку значно індивідуалізовані та тісно пов'язані з психічною та мотиваційною діяльністю суб'єкта пізнання. До евристичних моделей відносять такі: елементарна модель «сліпого пошуку», структурно-семантична модель Г. Буша, модель «лабіринту», модель «трансформатор», модель «шлюз», модель «посудина», модель «насіння», модель «насіння», модель «трамплін-бар'єр» та інші [3].

Евристичні моменти виявляються тоді, коли наявні умови не підказують людині способу розв'язання певного завдання і минулий досвід не містить у собі готової схеми, що могла б бути застосованою за даних умов. Для виходу з проблемної ситуації створюють нову стратегію діяльності. До евристики входить також дослідження умов формування здібностей людини до творчої інтелектуальної діяльності — евристичного навчання і методів його організації [7].

Термін «задача» використовують у тих випадках, коли ясна кінцева ціль дій або точно сформульовані вихідні дані. Проблемою називають такі ситуації, де високий ступінь невизначеності, тобто немає точної цілі, неясна технологія рішення, немає потрібних ресурсів тощо. «Проблема» — це задача з коректним, очевидним рішенням. Проблема виникає, коли людина має ціль, але не знає як її досягнути. Коли людина не може перейти з наявної ситуації в бажану за допомогою простих дій, тоді тут може допомогти мислення. Задача такого мислення полягає у вигадуванні деяких дій, які можуть бути посередником між наявною та бажаною ситуацією. Розв'язання проблеми — це пошук логічного рішення, при виборі того, що бажано досягти. Розв'язання проблеми можна розуміти як процес: за розумінням проблеми, тобто утворенням суб'єктивних ментальних репрезентацій, впливає пошук рішення за допомогою стратегій рішень [4].

Поняття «невизначеності» можна вважати сьогодні одним з популярних понять, які використовуються не тільки в філософських дослідженнях, а й у роботах в галузі гуманітарних, соціальних, природничих наук, що розглядають це поняття в різних історичних контекстах і ситуаціях. Невизначеність зумовлено недостатньою надійністю й кількістю інформації, на основі якої потрібно здійснити свій вибір у пошуку рішення [5].

Для розв'язання проблем та задач необхідні стратегії рішення. Адекватні стратегії можна знайти та застосовувати в тих випадках, коли проблему можливо визначити та ідентифікувати. В умовах невизначеності стратегії розв'язання проблеми та задачі можуть відрізнятися тим, з якою вірогідністю вони ведуть до мети, або, який об'єм невизначеності їм властивий. Евристичні стратегії означають пошук способів рішення, наприклад, способом спроб та помилок, у відмінності від алгоритмів вони ведуть до бажаного результату з певною ціллю. Евристичні стратегії найбільш цікаві для дослідження поведінки при розв'язанні проблеми або задачі [4].

При розв'язанні проблем в умовах невизначеності використовують евристичні методи, які базуються на принципах, що визначають тактику управління в слабо визначених чи невизначених проблемах та дозволяють використовувати творче мислення, генерувати нові ідеї, використання яких підвищує ефективність рішень. Вибір засобів вирішення завдань винахідники здійснюють по-різному: одні застосовують освоєння ними методи вибору засобів, інші свідомо активізують минулий досвід вирішення аналогічних завдань, треті здійснюють вибір більш-менш інтуїтивно [1].

Вибір методу пошуку способів розв'язання проблем та задач знаходиться ще в за-

родковому стані. Створення такої методики ускладнює ряд об'єктивних причин [1]: завдання, як правило, можна вирішити шляхом використання декількох, в ряді випадків великого числа, принципів; кожен принцип розв'язання задач здебільшого може бути знайдений декількома наближеними методами; з іншого боку, нерідко до одного і того ж принципу рішення призводять різні методи пошуку; поряд з об'єктивними наявними закономірностями творчого процесу необхідно врахувати й індивідуальні особливості кожної людини; існують стереотипні методи для пошуку розв'язання більшості задач, що приводять до вирішення в більшості випадків. Рішення, знайдене за допомогою застосування стереотипного методу, нерідко менш оригінально, ніж досягнуте шляхом застосування методу, який раніше не використовувалася для вирішення аналогічних завдань; всякий вибір методів пошуку розв'язання задач пов'язаний з обмеженням їх числа. Вибір ряду стереотипних методів нерідко означає елімінацію оптимального методу для досягнення рішення з найбільш яскравою оригінальністю.

За евристичним принципом методи розв'язання проблем та задач можна умовно розділити на наступні основні види: методи евристичної аналогії, евристичного комплексу, евристичного поділу та редукції, евристичної інверсії та методи евристичного комбінування. Ці основні групи, своєю чергою, діляться на безліч методів, що мають свої особливості та способи. Особливе практичне значення для винахідників має класифікація задач за евристичним принципом, що полегшує вибір методів для пошуку конкретного рішення [1].

Сучасні евристичні методи та моделі сучасності дозволяють розширювати мислення будь-якого дослідника в напрямку пошуку нового. Система евристичних методів розв'язання проблем, задач та завдань, як і знань взагалі, є системою відкритого типу, тобто з розвитком науки й техніки будуть з'являтися все нові та нові евристичні методи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буш Г. Я., Методы технического творчества. [Електронний ресурс]. Рига: Лиесма, 1972. Режим доступу: <https://www.metodolog.ru/00937/00937.html>.
2. Енциклопедія сучасної України. Т. 9: Е–Ж. Київ: Ін-т енцикл. дослідж. НАН України, 2009. 711 с.
3. Ільїн В. В. Теорія пізнання. Вступ. Загальні проблеми. М., 1993.
4. Кирхлер Э., Шрот А. Принятие решений в организациях. Психология труда и организационная психология. Харьков: Гуманитарный центр, 2004. 155 с.
5. Ус С. А. Моделі й методи прийняття рішень. Д.: НГУ, 2014. 300 с.
6. Философский словарь. / Под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. М., 1980. 448 с.
7. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, К.: Видавництво гуманітарної літератури “Абрис”, 2002. 742 с.

Клисяк М. Д.

аспірантка

Яценко Г. Ю.

к. ф. н., доцент

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ

Еліта — основа будь-якої держави, саме вона створює духовні цінності нації, оберігає національну спадщину, формує майбутнє держави. Політична еліта — особлива: на ній лежить завдання оберігати незалежність, автономію країни, не загубити її самобутність. Сучасний етап політичної еволюції продемонстрував, що стара еліта не суттєво відрізняється від нової. Причина цього полягає в тому, що радянська еліта залишила спадщину застою, недостатньо реформованої країни, крім цього члени еліт виховувалися в умовах радянського режиму. Результатом є корпоративні та родові зв'язки, що притаманні вітчизняному елітотворенню як на державному, так і на місцевому рівнях.

Серед філософських проблем важливе місце посідає феномен політичної еліти. Адже саме від якості управлінських і політичних рішень залежить розвиток суспільства. Якість української еліти відстає від зарубіжних країн, що відображається на рівні розвитку населення країни, так і на міжнародних відносинах.

Еліта (від лат. *eligere* — висмикувати, виривати, обирати; фр. *elite* — найліпший, добірний) — найбільш авторитетні люди суспільства, його вибрана частина; особи, що отримали найвищі оцінки та визнання в галузях їхньої діяльності, займають в суспільстві найвищий статус, богонатхненні особистості з яскравою харизмою. Еліта — найбільш цінний елемент соціальної системи, орієнтованої на задоволення її важливих потреб. Еліта — це ті, хто усвідомлюють свою відповідальність за долю суспільства, спроможні брати на себе відповідальність та дійсно працювати заради майбутнього. Водночас еліта повинна продемонструвати ефективне управління та здатність до вирішення конфліктів — саме ці параметри визначають право еліт на владу та її легітимність. Доцільно до цього ще долучити поняття “*publicity*” — широку відомість, впізнаваність представників еліти [1, с. 30].

Рапопорт С. С. виділяє наступні мотиви залучення до членів політичних еліт: 1) прагнення до матеріальних благ; 2) прагнення до влади як самоцінності; 3) прагнення до відчуття значущості; 4) мотив громадського слугування. Ця картина, декілька принижує значимість ірраціональних мотивів, що впливають з різних психологічних комплексів, досить універсальна в тому плані, що розкриває мотиви звернення до політики не тільки інтелігенції, а й інших верств населення. Вона примітна і тим, що якщо, скажімо, людину, що долучилася до політики, запитати, навіщо вона займається нею, то буде, напевно, названий лише 4-й мотив і його похідні, «скромно» залишивши більш особисті причини за кадром, в той час як, на думку С. С. Рапопорт, насправді «такий мотив політактивності, як служіння суспільству, в кращому випадку зводиться до мотиву прагнення до престижу, представленою вище як прагнення до особистої значущості, або психологічної корисливості» [2, с. 210].

Успішна реалізація політичною елітою функції суб'єкта суспільних трансформацій можлива лише за певних умов, а саме: зміни виборчої системи з метою гарантування рівноправної конкуренції потенційних еліт; розширення системи каналів і принципів політичного елітогенезу, формування переважної більшості політичної еліти не шляхом

призначень, а в результаті загальних виборів і конкурентного відбору; забезпечення певної рівноваги, компромісу, балансу різних соціальних сил, тобто формування консенсусно-об'єднаного типу політичної еліти; максимальної відкритості формування еліти на всіх рівнях, упередження можливості її трансформації у «нову номенклатуру», постійне поповнення її професійно підготовленими і функціонально здібними людьми; оновлення менталітету політичної еліти, усвідомлення того, що суспільні зміни потребують серйозного інформаційного супроводу, а також урахування думки народу, інституцій громадянського суспільства; наявність постійного демократичного контролю за діяльністю владних структур з боку громадськості, ЗМІ, політичних партій та організацій; згуртованості різних верств суспільства, гармонізації їхніх соціальних інтересів, досягнення співробітництва і тісної взаємодії всіх сил у суспільстві; чіткого дотримання законності, демократичних норм і процедур, необхідних і обов'язкових для нормального функціонування правової держави і громадянського суспільства [3].

На нашу думку, виконання вищезазначених умов, буде сприяти створенню стабільної політичної системи, сформує ефективну політичну еліту, здатну служити інтересам країни та досягти стабільності, інтенсивного розвитку суспільства і української держави в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевчук П. Роль політичного класу та політичної еліти України у розбудові держави. *Збірник наукових праць. Ефективність державного управління*. 2015. № 42. С. 30-31.
2. Рапопорт С. С. Интеллигенция и политика. *Социологический журнал*. 2006. № 3-4. С. 187-210.
3. Козловець М. А. Політична еліта як суб'єкт державотворення в умовах трансформації українського суспільства. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2017. № 2(33). 74-87.

Ковальчук І. Л.

к.філос.н., доцент

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради,

м. Луцьк, Україна

«ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА СТРАТЕГІЯ — ВИМОГА ЧАСУ

Система освіти в Україні потребує деякого перезавантаження, орієнтації на діалогічність навчання та викладання в своїй основі, дитячого філософування в освіті, що передбачає володіння вчителями шкіл відповідних методик. У попередні епохи не треба було думати, важливо було слідувати рішенням, прийнятими владою. Сучасне демократичне суспільство і демократичний устрій висувають іншу вимогу — кожен має право мислити й управляти і, звісно, мислити відповідально, отожд, і діяти відповідально. Кожен має формувати здатність до подолання невизначених ситуацій без потрясінь, здатність до якісної інтеграції в світ, соціум, культуру. Задля досягнення такого результату необхідно впроваджувати прогресивні підходи в навчанні.

Звернення уваги до методики «Філософія для дітей» за таких умов видається вкрай доречним. Засновник методики, М. Ліпман, розглядав мету освіти як «виробництво» розумних, розсудливих громадян, а кінцевою метою програми — формування критичного, креативного та піклуючого мислення (critical, creative, caring thinking) [2].

На думку вченого Ю. О. Наріжного, завдання методики «Філософії для дітей» можна означити як: мистецтво мислити, формуючи інтелект; мистецтво переживати, формуючи екзистенційну сферу; мистецтво жити, формуючи ціннісний і духовний світ людини [3, с. 11-12].

Насамперед наголосимо, що методика «Філософія для дітей» або Р4С (Philosophy for Children) була створена в 1970-х роках професором університету Монклер Метью Ліпманом (США). Ця інтегральна педагогічна стратегія базується на проблемних формах навчання, «сократівському діалозі», методі «товариства дослідників» (пошук істини); винайденні світоглядних проблем в неочікуваних, парадоксальних ситуаціях, через гру, гумор, метафори тощо.

Цікавим в даному контексті є факт листування М. Ліпмана з В. Сухомлинським. Що особливо вагомо й, водночас, відрадно — американський новатор використав ряд ідей українського педагога [4, с. 23]. Це свідчить, що всі ми йдемо з одних цінностей, одних педагогічних засад.

Пізнавальна деталь: методика Р4С передбачає формування у дитини критичного, креативного та піклуючого мислення. Реалізація на практиці передбачає такі кроки. Діти спочатку слухають або читають самостійно текст, що містить у собі відповідну проблематику. Після прочитання в порядку черги ставлять запитання, як записуються на дошці або на великому аркуші паперу. Після цього за допомогою голосування обирають те питання, що на їхню думку є найактуальнішим та найцікавішим для обговорення. Під час обговорення пріоритет має діалог, дискусія. Основне завдання педагога — допомагати тримати основну лінію, не загубити головну тематику обговорення. В підсумку, учасники приходять у своїх судженнях до певних висновків, що впливають зі змісту тексту.

Поза сумнівом, формування критичного, креативного та піклуючого мислення для сучасної людини є важливим. На економічних та освітніх форумах світового рівня останні роки мова йде про виклики сучасності та як готувати до них підрастаюче покоління — розвивати навички (soft skills), вагома частина яких формується завдяки використанню методики Р4С. Так, методика навчає філософствувати, критично та креативно мислити, міркувати, висловлювати власну думку, ставити запитання, робити підсумки, аргументувати, гіпотезувати, оцінювати тощо. А ще — формує піклувальний аспект мислення: наприклад, у вирішенні проблеми булінгу — у загальних обговореннях та відповідях на запитання «Що таке влада?» і «Що таке авторитет?» — під час групової роботи у дітей. Підкреслимо, що в процесі застосування методики розвивається як навичка відповідально мислити, так і навичка відповідально діяти. Усі ці навички в сукупності дозволяють виховати дітей, які в майбутньому будуть здатні знаходити можливості, створювати їх та ефективно ними управляти.

Ще один важливий аргумент на користь використання методики «Філософія для дітей». Ми живемо в епоху потужних, стрімких і динамічних технічних та еволюційних змін в історії людської цивілізації і потреба у готовності кожного покоління до входження у постійно мінливий світ, соціум, культуру досить очевидна. Відомий український дослідник Є. Смотрицький на сторінці порталу osvita.ua опублікував статтю на тему «Концепція курсу «Філософія для дітей» [5], у якій стверджує, що викладання гуманітарних дисциплін повинно здійснюватися не лише на наукових засадах. Причина цьому — об'єктивність науки, тобто нівелювання усього людського із сфери пізнання: смаків, емоцій, пристрастей, схильностей. Наполягає, що гуманітарна освіта має бути звернена саме до людської душі, повинна бути культуроцентричною, а не сайєнтись-

кою. Відповідно, такий підхід вимагає і зміни форм гуманітарної освіти. Виховання патріотизму, моральності, відчуття краси і добра вимагає від учня співпереживання, емпатії, співпричетності до того, що «вивчається». Можна вивчити всю фізику, хімію, математику, переконаний дослідник, і результатом такого вивчення буде засвоєння знань та формування вмінь і навичок. Але не можна «вивчити» літературу, філософію, мистецтво, оскільки вивчення у галузі гуманітарної освіти має на меті не просто засвоєння інформації, а формування культури сприйняття нової інформації та формування ціннісно зрілої особистості.

Програма Р4С активно просувається і впроваджується в освіті фахівцями понад 60 країн світу, більшість яких об'єдналася навколо організованої «Міжнародної ради з філософського дослідження з дітьми» («The International Council for Inquiry with Children»). У 2011 році створено Міжнародну організацію «Філософія для дітей у країнах Азії та Океанії». Міністерство освіти США рекомендувало цю програму як модель «Освіти для майбутнього». Розвинені східні держави — зокрема, Південна Корея та Японія — дуже старанно культивують у себе цю методику. Їх досвід свідчить, що потрібне не одне десятиліття, щоб отримати результат після впровадження програми. Для прикладу, система Р4С почала впроваджуватися в Кореї років 50 тому, а її результати почали бачити лише останнє десятиліття. Програма пройшла апробацію в школах США, результати якої перевершили всі сподівання авторів: після її освоєння різко підвищуються результати навчання з інших дисциплін: так, з математики результати зросли на 33%, а з мови і літератури — на 66% [3, с. 10]. Елементи методики Р4С почали активно впроваджувалися в українських школах, переважно в старших класах, на початку 2000-х років в рамках глобальної програми «Демократичне суспільство».

В Україні відомі дослідники методики М. Ліпмана та активного її впровадження — Олена Пометун, Надія Адаменко, Наталія Гавриш, Олена Ліннік та ін. [1]. Заслугує на увагу робота вчителів-учасників спеціальної дослідницької групи «Філософія у школі» (2012-2015 рр.), що діяла при Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського. Потужний 20-річний досвід реалізації педагогічної стратегії «Філософія для дітей» в різних закладах освіти в Україні презентує Ю. О. Наріжний, результатом якої стало створення власного арсеналу педагогічних методик введення учнів у філософську проблематику і формування їх світоглядної культури (таких, наприклад, як «Дитячі філософські питання», «Філософський музей», «Філософський лабіринт», «Філософія в малюнках», «Філософський календар» та ін.). На думку вченого, попри те, що педагогічна стратегія «Філософія для дітей» розробляється в рамках міжнародної програми «Освіти ХХІ століття» фахівцями більш, ніж 60 країн, на жаль, в Україні реалізація цієї стратегії значно відстає. Вагомий вклад вченого у пропаганду та популяризацію методики — вивчення досвіду про те, як подібна робота поставлена в інших країнах: організаційна, методична, наукова, обмін досвідом, можливості стажування тощо та чіткі пропозиції щодо створення Національного координаційного центру для впровадження цієї стратегії в педагогічний процес закладів України та власного бачення основних напрямів діяльності Центру [3, с. 13].

Важливо мати вчителів, які будуть впроваджувати методику «Філософія для дітей» в освітніх закладах. Безумовно, в цьому аспекті цінно вивчати досвід освітніх систем інших держав та активно його імплементувати у наші освітні реалії.

Висновуємо, що впровадження методики «Філософія для дітей» в освітній процес має наслідком вагомий результат як для конкретної особи, так і для суспільства в цілому — для формування готовності до швидко змінюваного світу, до якісної інтеграції

та входження в цей світ. Підготовка методичних матеріалів для читання курсу «Філософія для дітей» для педагогів, пропаганда методик для педагогічної громадськості, напрацювання власного досвіду та його презентація — актуальні для української освіти та педагогіки завдання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гавриш Н. В., Ліннік О. О. Філософія для дітей. Цікаві уроки для молодших школярів: методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 232 с.
2. Дудник О. В. «Філософія для дітей» — інноваційна концепція та практика формування демократичного світогляду нового покоління 25.02.2015. Освіта. URL: <https://urok.osvita.ua/materials/education/46087/>
3. Наріжний Ю. О. Чи будуть діти в Україні навчатись філософії в школі? *Постметодика*. 2013. № 6 (115). С. 9-14.
4. Пікуль Л. В. «Уроки мислення» В. Сухомлинського і «Філософія для дітей» Метью Ліпмана. *Постметодика*. 2013. № 6 (115). С. 22-24.
5. Смотрицький Є. Концепція курсу «Філософія для дітей». URL: <http://osvita.ua/school/theory/1965/> (дата звернення: 25.06.2021).

Кузьміна А. І.

аспірантка

Яценко Г. Ю.

к. ф. н., доцент

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ АРИСТОТЕЛІВСЬКИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ КЛАСИФІКАЦІЇ НАУК

В епоху постмодерну та інформаційного буму, коли кількість інформації подвоюється кожні декілька років, а інформаційні пошукові системи змагаються за рівень точності у наданні результатів пошуку, нового значення набуває можливість чіткої класифікації знань. Одним з перших, хто виявив важливість класифікації знань та подав свою систему був давньогрецький філософ Аристотель.

У всі часи людина отримувала знання і досвід, який допомагав їй пристосовуватися до життя. Із часом еволюційного розвитку накопичений досвід потребував певного упорядкування. Античні часи стали етапом, коли людина вперше почала робити спроби аналізу закономірностей суспільства і мислення. А практичні потреби людини, пов'язані розвитком землеробства, будівельної техніки, мореплавства, ремесел, народжені явищем яке називається «наука», що в усі часи була двигуном прогресу людської діяльності. Кожного дня об'єми інформації та наукових знань зростають з неймовірною швидкістю. Ці процеси прагнуть певної класифікації, яка все більш є необхідним знанням для осмислення людиною сенсу буття, а упорядкований перелік розділів науки створений давньогрецьким мислителем Аристотелем, є гарним прикладом упорядкованості явищ, які є актуальними і в наш час.

Аристотель першим залишив досить упорядкований перелік розділів науки. В основу структури науки покладена її загальна функціональна роль у людській діяльності. По суті, Аристотелем був даний перелік існуючих наук і відображення їх ролі у житті суспільства. Це полягало у задоволенні таких потреб: розвиток духовної діяльності людини, пізнання природи та удосконалення матеріального виробництва людиною.

За Аристотелем, вся наука була об'єднана спільною назвою «філософія» і розподілена на три частини. Першою була теоретична філософія, яка охоплює логіку («аналітику», науку про закони і форми мислення), фізику (природничі науки), математику, метафізику (філософію у сучасному сенсі). Другою частиною стала практична філософія, яка включає етику, економіку і політику. Третьою частиною стала образотворча філософія (творча наука) до якої входить поетика, риторика, різноманітні мистецтва. Така класифікація науки передає глибоке розуміння Аристотелем суті пізнавально-практичної діяльності людини. Три частини науки демонструють взаємозв'язок процесу пізнання матеріального світу, що реалізується через теоретичну філософію, з практичною діяльністю, спрямованою на задоволення як матеріальних так і духовних потреб. Прагнучи встановити більш виразно специфіку різних родів наук — теоретичних, практичних і творчих, Аристотель відмежовує всі роди наук від досвіду і ремесл — різних видів виробничо-технічної діяльності. Він визнає необхідність ремесел для існування соціального цілого. Поділяючи народну масу на хліборобів, ремісників і торговців, без яких неможливо існування держави. Слідом за основним поділом всіх наук за характером притаманних їм цілей, предметів, способів дослідження і типів одержуваного знання Аристотель класифікує науки на: теоретичні, практичні та творчі науки.

У теоретичних науках, що охоплювали логіку («аналітику», науку про закони і форми мислення), фізику (природничі науки), математику, метафізику, відповідно до Аристотеля, процес пізнання відбувається заради пізнання як такого. Теоретичні знання складають більшу частину суми інтелектуального багажу, яким володіє людство. Сюди відносяться філософія (головним чином метафізика), фізика (так звана «друга філософія»), психологія, математика.

У практичних науках даються керівні ідеї для поведінки людини. Практичні науки мислитель відрізняє від теоретичних, де головним є діяльність самого діючого суб'єкта, який є відповідальним за свої вчинки. Здійснюючи вибір, суб'єкт керується своїми цінностями, спирається на власні цілі і засоби, тому неодмінно обов'язаний відповідати за свої вчинки.

Творчі науки (естетика, поетика, риторика, різноманітні мистецтва) показують можливість здійснення чого-небудь прекрасного. Для Аристотеля прекрасне — це ідея, представлена в речі. Краса, за Аристотелем, виступає як міра, а мірою всього є людина.

Таким чином, можна дійти висновку, що створення класифікації наук Аристотелем в Античні часи було першою вдалою спробою систематизування явищ навколишнього світу, які посприяли подальшому розвитку науки та її галузей і в наші часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аристотель. Большая этика / Пер. Т. А. Миллер / Соч.: в 4 т. М.: Мысль, 1984. Т. 4.
2. Аристотель. Метафизика / Пер. П. Д. Первова и В. В. Розанова. М.: Инт философии, теологии и истории св. Фомы, 2006.
3. Лукасевич Я.. О принципе противоречия у Аристотеля: критические исследования / Пер. с пол. Б. Т. Домбровского / Общ. ред. А. С. Карпенко. Москва: Центр гуманитарных инициатив, 2012.
4. Тоноян Л. Г. Основы теории классификации в трактатах Аристотеля. Логико-философские штудии. СПб., 2008.

Tomashevskaya T. V.

graduate student

Patlaichuk O. V.

Candidate of Philosophy Science, Associate Professor
Admiral Makarov National University of Shipbuilding,
Ukraine, Mykolaiv

REVOLUTION AND EVOLUTION: CONCEPTS OF SCIENCE DEVELOPMENT

Research methodology for determining the understanding of the science of revolutions and the evolution of science, sighting its relationship, and a review of visual concepts of understanding in the scientific revolution and the preconditions for its emergence.

The relationship between the concepts of revolutions and evolution is symmetrical. Just as revolution is logically connected with evolution, presupposes, so evolution is connected with revolution, that is, the formation of connection only in the manifestation of both processes: revolution and evolution. Without a revolution, formation does not move forward, does not progress, «walks in a circle», and evolution solves the problem of development, improvement and dissemination of the new, consolidation of its positions on the achieved stage of formation.

In the philosophy of science there are several models of historical reconstruction of the development of science: the cumulative model, the model of scientific revolutions and the case-study model, in which the history of science is interpreted as a set of individual events.

There are two relatively autonomous stages in the development of science: evolutionary and revolutionary. Evolutionary development does not involve a radical renewal of the existing fund of theoretical knowledge. At this stage, as a rule, there is an expansion of the scope of theories dominating in the scientific discipline, adapting them to solve new problems through their theoretical explanation and assimilation within the adopted research strategy. The revolutionary development of science is associated with a significant renewal and modification of its conceptual and theoretical arsenal. During this period there is an exacerbation of the contradictions between theory and empiricism [1].

The scientific revolution is a period of scientific development during which old scientific ideas are partially or completely replaced by new ones, new theoretical preconditions, methods, material means, evaluations and interpretations, which are poorly or completely incompatible with old ideas.

Scientific revolutions differ in the depth and breadth of coverage of structural elements of science, in the type of change in its conceptual, methodological and cultural preconditions. The structure of the preconditions of science includes: ideals, norms of research, scientific pictures of the world and philosophical principles of science.

V. V. Kazyutinsky, share the following types of scientific revolutions:

- mini-revolutions, which relate to individual sections or areas of knowledge within a particular scientific discipline;
- local — occur when conceptual changes have occurred within the scientific discipline as a whole;
- global — radically transform existing ideas about the subject and methodological ideas of the foundations of science and lead to the formation of a new vision of the world.

According to V. S. Stepin, the period of the scientific revolution occurs when there is a restructuring of research strategies set by the metatheoretical foundations of science. These bases provide evolutionary growth as long as the basic characteristics of the system

organization of the studied objects are successfully assimilated within the existing picture of the world, and the methods of theoretical development of objects meet the methodological standards that are part of the style of scientific thinking dominant in this era. Depending on what specific foundations of science are subject to transformation and change, there are different types of scientific revolutions: interdisciplinary, based on interdisciplinary interactions and global [2].

Kuniv's concept of science development [3]:

- at the initial stage (pre-paradigmatic) there is a formation of different views on science, fundamental theories and generally accepted methods are developed;
- the second stage — a single paradigm — the stage of creating a single scientific worldview based on the consensus of members of the scientific community;
- the third stage — «normal science» — reveals the essence of things, the facts are clarified and expanded, compared with the paradigmatic theory, which is developed by empirical methods;
- The fourth stage — the period when the existing paradigm loses the ability to solve scientific problems, there are inconsistencies between observations and forecasts of the paradigm. When a large number of such anomalies accumulate, a crisis of normal science arises, which leads to the breaking of the old and the emergence of a new scientific theory;
- the final stage — the scientific revolution — a period of controversy of alternative paradigms and the establishment of a new paradigm.

In turn, the British philosopher Stephen Tullin puts forward his own concept of the development of science, which is called the «selection model» of science, or «methodological theory of the evolution of scientific concepts» [4].

According to Imre Lakatos, the revolution is a change in research programs. He introduced the concept of a research program that allowed a more realistic description of the history of science. Only a sequence of theories, not a single theory, can be characterized as scientific or non-scientific. When one research program is supplanted by another, one can call the experiment decisive, looking closely at the past, if one can see in it an effective confirmatory example in support of the winning program and a clear proof of the failure of the defeated program.

Karl Popper is a supporter of evolutionary epistemology [5]. To substantiate his logical-methodological and cosmological concepts, he uses the ideas of Neo-Darwinism and the principle of emergent development.

You can see that these ideas correlate with positivist principles.

The scientific and philosophical community of the second half of the twentieth century still has a different attitude to the concept of «scientific revolution», which was proposed by Kuhn 60 years ago. The concept of scientific revolution is indeed not defined in some way, but as a philosophical concept it is essential for characterizing the development of science.

Within the neo-positivist philosophy of science, the concept of scientific revolution appears only as a methodological metaphor that expresses the conditional division of cumulative growth of scientific knowledge into periods of management of certain inductive generalizations, which act as «laws of nature.» The transition to higher-level laws and the change of previous generalizations is carried out according to the same methodological canons; Experienced knowledge retains its value in any further systematization, perhaps as a limit case (for example, the laws of classical mechanics are considered as limit cases of relativistic and so on) [6].

The revolution embodies the principle of rationality in revolutionary action, is able to rebuild traditional society on the basis of this principle and at the same time legitimize the

result of restructuring. By destroying tradition, the revolution takes society out of the historical context as an insurmountable past. The same course of action is envisaged when it comes to the scientific revolution within modernism. Postmodern social and cultural relativism calls into question the concept of rationality, and with it the concept of revolution that depends on it. If the rational agent of revolutionary action disappears, then the rationality of the founding function of the revolution, which correlated with it within the framework of modernism, also disappears. The concept of the scientific revolution must have a large number of contexts, not one of which cannot become prevalent, and the understanding of new knowledge as a result of taking out of context is no longer relevant. Similarly, the scientific revolution must lose its previous significance, as well as the revolutionary model of development of scientific knowledge in general [7].

Conclusions. In discussions on the problems of scientific revolutions at the end of the XX century, there is a steady trend of interdisciplinary, comprehensive study of scientific revolutions as an object of philosophical and methodological, historical, scientific and cultural analysis.

The development of science is the solution of a contradiction inherent in an evolving phenomenon. Therefore, in itself there is its own denial, when all the necessary conditions are created (in the course of evolution). However, the emergence of a new is possible only as a break in gradualism, a leap, a revolution. Therefore, evolution and revolution are necessary moments of any development: evolution prepares revolution, and revolution completes evolution.

REFERENCES:

1. Платонова С. И. Научные революции и социальные науки. *Наука. Мысль: электронный периодический журнал*. 2017. № 1-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nauchnye-revolyuitsii-i-sotsialnye-nauki> (дата звернення: 30.06.2021).
2. Степин, В.С., Горохов В. Г., Розов М. А. Научная революция как выбор новых стратегий исследования. Москва.: Гардарики, 1998. 386 с.
3. Кун Т. Структура научных революций (с вводной статьей и дополнениями 1969 г.). Москва: Прогресс, 1977. 300 с.
4. Тулмин, Ст. Концептуальные революции в науке // Структура и развитие науки. Из бостонских исследований по философии науки. — М.: Прогресс, 1978 — С. 170-189.
5. Ушакова Г. П., Клемятич Д. Ю. Карл Поппер: критика стандартной концепции науки. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2004. № 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/karl-popper-kritika-standartnoy-kontseptsii-nauki> (дата звернення: 30.06.2021).
6. В. С. Стёпин. В. Н. Порус. Научная революция. Гуманитарный портал: // Центр гуманитарных технологий, 2002-2021. URL: <https://gtmarket.ru/concepts/6961>
7. Пигалев А. И. Метафора научной революции и постмодернистская альтернатива революционной модели развития. Революция и эволюция: Модели развития в науке, культуре, социуме: Сборник научных статей. Под общ. Ред. И. Т. Касавина, А. М. Фейгельмана. Нижний Новгород: Изд-во Нижегородского госуниверситета, 2017. — 345 с. С. 26-29.

Слабодчиков А. А.

аспірант

Патлайчук О. В.

к. ф. н., доцент

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна

ЕВРИСТИКА ТА МАТЕМАТИЧНА ТВОРЧИСТЬ

Актуальність теми полягає в тому, що для сучасних дослідників здійснення ефективного пошуку інформації для вирішення конкретних завдань набуває надзвичайної ваги та актуальності. Вміння грамотно і професійно шукати достовірну та актуальну інформацію, робити висновки та приймати правильні рішення спонукає фахівця-інтелектуала опановувати спеціальні евристичні методи.

Поняття евристики виникло у Стародавній Греції як метод навчання. Застосовувався Сократом. Вживалося і в трактатах давньогрецьких математиків [1].

Підхід до евристики як своєрідного міждисциплінарного методу.

Евристична форма навчання пов'язана з евристичною бесідою. Спрямована на організацію пошукової пізнавальної діяльності учнів, розвиток їхнього самостійного мислення [2].

Необхідність евристики і її завдання було сформульовано Ш.-В. Ланглуа, Ш. Сеньобосом, Е. Бернгеймом.

Термін «евристика» розглядали у своїх працях науковці П. Н. Берков, М. П. Ковальський, О. В. Мельник, В. В. Фарсобін.

М. П. Ковальський визначав його, як «пошук і виявлення літератури та джерел» [3].

Ототожнення джерелознавства і евристики у В. В. Фарсобіна, зокрема, у назві розділу «Джерелознавство (евристика) і його співвідношення з інформатикою».

Е. Бернгейм зазначає, що завдання евристики полягає в тому, щоб виявити і взяти на облік все, що може служити джерелом.

В. В. Фарсобін зауважує, що такий підхід означає — зазначена галузь займається пошуком джерел і розробленням довідкового апарату [4].

Поняття евристики, розроблене в дослідженнях І. Лакатоса, Е. А. Файгенбаума, К. Леві-Строс та ін., розмежовано на три теоретичні напрями: теорію тихої води; блицкриг, або інсайт; кращу мишоловку [5].

У культурології «евристика» — це наука, яка вивчає евристичну діяльність; спеціальний розділ науки про мислення. Основний об'єкт — творча діяльність. Предмет — розв'язання проблем в умовах неозначеності. Основна проблема евристики — усунення суперечностей.

На думку О. Л. Коломієць, ознаки евристики, як процес творчості пізнання мають місце лише за наявності суб'єкта, який є носієм креативних ідей, а також наявності у нього внутрішніх мотивів і зовнішніх стимулів до творчості і пізнання [6].

Основні завдання евристики: розробка теорії, яка могла б задовільно описувати діяльність людини зі створення мети формування, постановки завдання; створення програм для машин, що моделюють творчу діяльність людини; використання в психології інформаційного підходу і машинного моделювання [7].

Евристична теорія. Вона захоплює нові сфери знання і діяльності.

Для розвитку теорії і методики евристики особливе значення мали праці таких дослідників, як П. М. Берков, Б. М. Кочаков, О. П. Пронштейн, М. Ю. Ульянінський,

В. В. Фарсобін, М. І. Ходаковський, Л. Є. Шепельов та ін.

Дослідниця М. Г. Гулішевська сформулювала визначення евристики так: під евристикою будемо розуміти науку, за допомогою якої можна знайти джерело відкриття нових знань.

На думку іншої дослідниці — Н. В. Карамішевої, залежно від напрямку дослідження творчого мислення, вирізняють наукову, юридичну, інженерну, педагогічну евристику тощо.

Станом на початок 2016 р. було виявлено 36 довідкових видань, в яких зафіксовано термін «евристика» й похідні від нього терміни, терміносполучення. Переважно це видання останніх 20 років [5].

У Новому тлумачному словнику української мови (Київ, 2000) зазначено, що евристика — це сукупність прийомів дослідження і навчання з допомогою навідних питань; теорія такої методики; в Енциклопедії сучасної України (Київ, 2009) М. І. Козак та В. С. Муха подають евристику як галузь знання, що вивчає творчу діяльність, визначає шляхи відкриття нового в ідеях, судженнях, способах діяння; в Словнику української мови (Київ, 2012) термін евристика має два значення: 1. Сукупність дослідницьких методів, логічних прийомів, які сприяють виявленню невідомого раніше. 2. Заснований на бесідах, діалогах метод навчання, який стимулює розвиток активного пошуку рішень.

Евристична бесіда як реакція на зазубрювання в школах навчального матеріалу.

У філософії терміном «евристика» позначають галузь знання про творчу діяльність, пов'язану з пошуками шляхів відкриття нового в судженнях, ідеях, способах діяння [7].

Евристичні моменти виявляються тоді, коли наявні умови не підказують людині способу розв'язання певного завдання.

Підсумовуючи огляд довідкових видань, в яких зустрічається термін «евристика» маємо констатувати, що цей термін найбільше присутній в універсальних словниках, словниках іншомовних слів, з економіки та психології [3].

Евристика це філософія самої актуальності, це проблематика вічного переосмислення природи того, що було, є й буде або повинно стати новим. Тому питання евристики права це завжди спроба знайти відповідь щодо актуальності виникнення, створення та функціонування нового знання у правовій реальності. Евристика це методологія актуалізації нового у всесвіті. Вічна людська актуальність у середині власної природи шукає нормативний механізм або правове чудо виникнення нового як єдності діалектики пізнання й самого буття розкритого до правової модифікації та розвитку.

На сьогодні проблематика евристики права репрезентовано в юридичній науці на рівні функціонального підходу, тобто в межах визначення евристичної функції правової або державно-правової теорії, що суттєво обмежує філософське пізнання природи права як безпосередньо евристичного феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войскунский А. От психологии компьютеризации к психологии Интернета. Вестник Моск. ун-та. Kovalsky N. P., Mytsyk Y. A. (1986) Analysis of domestic sources on the history of the Liberation War of the Ukrainian people.
2. Literary Encyclopedia (2007) Kyiv: Ed. Center «Academy».
3. Galchenko S. A. (1990) Heuristics in literary criticism.
4. Gipters Z. V. (2008) Culturology: dictionary-reference book.
5. Philosophical encyclopedic dictionary (2002) Kyiv: Abris.
6. Kolomiets O. L. (2013) The essence of heuristic functions in the management system. Visn. Nat. University «Lviv. Polytechnic». Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development.
7. Psychological explanatory dictionary of the most modern terms (2009) Kharkiv: FLAG.

Сур Артем

здобувач вищої освіти

науковий керівник: Поправко О. В., к. ф. н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного,
м. Мелітополь, Україна

РИЗИКИ Й ЗАГРОЗИ ВІРТУАЛЬНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ БУТТЮ ЛЮДИНИ

Сучасна культура характеризується кардинальними змінами в усіх сферах людського життя, зокрема, головним виробником реальності в ній стає віртуальний простір, створений інформаційними технологіями. Віртуальна реальність «комп'ютерного світу» надає людині нові можливості виходу за межі буденності, можливості символічно перевершити себе, відчутти себе деміургом, «рятівником Всесвіту», вийти в інобуття, вийти за межі свого соціального статусу, віку, статі, навіть людяності. У процесі розвитку віртуальних світів стало зрозумілим, що «створювана людиною віртуальна реальність відображає соціальну реальність сучасного світу, зокрема, відсутність спільності, переживання емоцій, інтерактивності, самореалізації тощо» [2, с. 26].

Комп'ютерна віртуальна реальність стає простором компенсації комунікативної реальності, створюючи потужний ефект виходу в світ позабуденний, яскравий, феєричний, наповнений новими враженнями. «Комп'ютерний світ» пропонує людині різноманітні можливості інформаційного обміну та комунікації в «просторі свободи», але саме цей простір є вже не стільки символічним, скільки симулятивним.

У віртуальному світі свобода не є ні дією відповідно до усвідомленої необхідності, ні дією на особисту відповідальність, ні вільним проявом творчих потенцій і інтенцій особистості. Це більше заявка на свою ілюзорну «всеможливість». Але в сучасних умовах така спокуса можливістю може обернутися виникненням постлюдського свідомості, або взагалі антропологічною катастрофою — світом і без людини, і без свідомості. Загроза виникнення постлюдської свідомості обумовлена виникненням віртуальної реальності, в якій людина може бути ким завгодно. Але водночас, коли людська свідомість локалізована на екрані комп'ютера, тіло людини залишається по цей бік екрану і час від часу нагадує про себе, заважаючи людині бути «всемогутнім». Логічне завершення прагнення бути «всемогутнім» — позбутися свого тіла, синкретично поєднавши свою свідомість з комп'ютером. Причому з розвитком нано- і комп'ютерних технологій такий сценарій може бути реалізований, за оцінкою фахівців, уже через двадцять — тридцять років. Такий синтез і буде означати виникнення постлюдської свідомості. Загроза виникнення постлюдської свідомості також пов'язана з тим, що людина втратила свою автентичність, свою духовну визначеність і здатність налагодити діалогічні відносини з Іншим, відносини, які також мають невід'ємну духовну основу. А все це і призводить до того, що єдиним гідним уваги Іншим для людини стає комп'ютер.

Отже, сьогодні Інтернет-простір створює широкі можливості для маніпуляції свідомістю людини (як суспільною, так і індивідуальною), коли втрачається здатність критично осмислювати навколишні об'єкти, а відповідно і навколишній світ. Як результат, людина стає заручником культури, яку сама ж створює: «глобальна комунікативна мережа, яка, передовсім завдяки Інтернету, охоплює увесь світ, формує новий тип віртуальної реальності, в якій просторово локалізовані життєві світи поступаються місцем гіперпростіру глобальної комунікативної мережі» [1, с. 167].

Також треба зазначити, що символічний обмін, інформаційні інтеракції і комуніка-

ція в Інтернеті безпосередньо не регламентуються моральними нормами і законами, тут панує відносна анархія і «вседозволеність». Ефект «вседозволеності» поєднується з ефектом «всемогутності», що може породити ілюзію буття людини, яка має справи лише зі знаками, симулякрами і їх усе новими інтерпретаціями. Зараз вже добре відомі негативні наслідки перенесення моделей поведінки з комп'ютерної віртуальної реальності в соціальну, наприклад, «розвиненість інформаційної інфраструктури суспільства сприяє створенню додаткових ризиків інформаційного тероризму» [3, с. 213].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поправко О. В. Святковий і комп'ютерний світи як альтернативні засоби символічного освоєння культурного буття сучасної людини. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2013. Вип. 53. С. 166-173.
2. Шубина М. М. Разрушение традиционной культуры посредством информационных угроз. *Современные тенденции развития науки и технологий*. 2015. № 6. С. 24-27.
3. Яскевич Я. С. Философские проблемы социальной коммуникации. Минск: Вышэйшая школа, 2017. 285 с.

Тимофєєв О. В.

к. ф. н., незалежний дослідник
м. Дніпро, Україна

ПАРАДИГМА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ В ФІЛОСОФІЇ ДЖОРДЖО АГАМБЕНА

Італійський мислитель Джорджо Агамбен, найбільш відомий своїм політико-антропологічним проектом *Homo Sacer* (а також нещодавньою серією коротких есе-інтервенцій щодо етичних та політичних наслідків пандемії Covid-19), використовує у своїй роботі низку методологічних принципів, прийомів та інструментів, які не завжди є очевидними. Згадаємо полеміку щодо його тези про концтабір як парадигму сучасного західного світу. У цьому зв'язку ми спробуємо пояснити деяких методологічних прийомів та інструментів Джорджо Агамбена, зокрема, використання ним парадигм та парадигматичного методу. Як зазначає Агамбен у книзі «*Signatura rerum. Sul metodo*» (2008) критична тенденція зводити його методологічні засоби до буквального прочитання призводить до викривленого сприйняття його філософських ідей. Італійський філософ наголошує, що у своїй роботі він вивчав ряд парадигм, таких як *Homo sacer* (термін раннього римського права: людина «священна», а також і «проклята» людина), *Muselmann* (фігура в'язня нацистських концтаборів, що знаходилися за гранню розрізнення «людське/нелюдське»), стан виключення і концтабір. Він каже, що серед критиків виникла певна плутанина, тому що він розглядав їх не в якості позитивних історичних явищ, а як парадигми, функція яких полягала в побудові або забезпеченні розуміння більш широкого історико-проблемного контексту [1, с. 9].

Розглянемо більш детально місце і роль парадигм в філософії Джорджо Агамбена.

По-перше, звернемося до етимології терміну. Згідно з етимологією, слово парадигма походить від грецького *παράδειγμα* — приклад, зразок. Уже в старогрецькій мові слово вживалось у декількох значеннях: 1) зразок, модель, 2) приклад, 3) наочне підтвердження, доказ, 4) повчальний приклад, урок, 5) подоба, зображення. Легко встановити, що всі ці значення поєднано спільним значенням, яке можна іменувати «орієнтація на зразок». Так, Платон уживає цей термін, описуючи ідеї, які утворюють перманентну модель кожної речі [2, с. 254].

Із сучасних дослідників термін «парадигма» у значенні «приклад» використовує Томас Кун у своїй книзі «Структура наукових революцій». Американський філософ визначає парадигму як «єдиний елемент в наборі, такий як “Начала” Ісаака Ньютона або “Альмагест” Птолемея, який слугує загальним прикладом, і таким чином замінює явні правила та дозволяє сформулювати конкретну і послідовну традицію дослідження» [3, с. 187]. Таким чином, після Томаса Куна концепція парадигми пов’язується з поняттям прикладу.

Той факт, що Томас Кун у першу чергу був стурбований не загальними правилами, які визначають основу науковості і конституцію нормальної науки, а скоріше парадигмами, що направляють поведінку вчених, замінюючи правило прикладом, знаходить явний резонанс в роботі Мішеля Фуко. Однак, слід підкреслити розбіжності між розумінням парадигми Томасом Куном і Мішелем Фуко. Так, для Фуко вирішальним є рух парадигми від епістемології до політики. На відміну від парадигми Куна, Фуко визначає не те, що пізнаване в даний період, а те, що мається на увазі в тому факті, що даний дискурс або епістемологічна фігура взагалі існує: «Справа не стільки в знанні того, яка зовнішня сила нав’язує себе науці, скільки в тому, які ефекти влади циркулюють між науковими заявами, що становить, так би мовити, їх внутрішній режим влади та як і чому в певний момент цей режим зазнає глобальної модифікації» [4, с. 112].

Приклад парадигми дисциплінарної влади, який наводить Фуко в роботі «Наглядати і карати» — це паноптикум або паноптикон, — модель кругової в’язниці, яка була розроблена англійським філософом Джеремі Бентамом для нагляду (—оптикон) за всіма (пан-) ув’язненими у спосіб, коли самі ув’язнені не можуть з’ясувати, чи ведеться за ними спостереження. Мішель Фуко пише, що паноптикум не тільки виконує вирішальну стратегічну функцію для розуміння дисциплінарної модальності влади, а й стає епістемологічною фігурою, яка, визначаючи дисциплінарний всесвіт сучасності, також відзначає поріг, через який він переходить у суспільства контролю [4, с. 113]. Отже, паноптикум — це одиничний історичний феномен, який є також і «узагальненою моделлю функцій», «принципом множини» та «паноптичною модальністю влади» [1, с. 17].

Спираючись на прочитання терміну парадигма Томасом Куном і Мішелем Фуко, Джорджо Агамбен визначає парадигму як унікальний та зразковий об’єкт, який висвітлює ціле, складаючи його. Парадигма — це особливий випадок, ізольований від контексту, оскільки, проявляючи свою власну особливість, він робить зрозумілим новий ансамбль, однорідність якого він сам складає [1, с. 18]. Знання того, що парадигма працює за принципом прикладу та аналогії, дозволяє зрозуміти єдине за одиничним.

Італійський філософ демонструє своє тлумачення парадигми за допомогою граматичного прикладу. Для Джорджо Агамбена приклад — це зворотна сторона його відомої концепції виключення. Так, «один вислів, який нічим не відрізняється від інших випадків того ж роду, виділяється з їх числа саме тому, що належить до нього... Те, що демонструє приклад, це його приналежність до класу, але саме тому в той же самий момент, в який приклад показує і обмежує клас, він вже не належить до класу. Тобто приклад є виключеним з нормального випадку не тому, що не є його частиною, але, навпаки, тому що демонструє свою приналежність до цього класу. Він є дійсно парадигмою в прямому сенсі слова: тим, що “показується поруч”, і клас може містити все, крім власної парадигми» [5, с. 31-32]. Зауважимо, що тут італійський філософ посилається на класичну етимологію слова «парадигма»: парадигма походить від грецького *παράδειγμα*, яке, у свою чергу, утворилося від *παρα-δείχουμι*: префікс *παρα-* зі значенням

близького, суміжного розташування + показувати, зіставляти, представляти [2, с. 254].

Відомі парадигми Джорджо Агамбена, такі як концтабір, Homo sacer, Muselmann, Бартлбі, ангели — також є прикладами стану виключення. Так, єдиним справжнім правилом табору було призупинення дії закону. Це правило правління поза нормами, що регулюють соціальні форми і людську взаємодію, породжує надзвичайно небезпечний «надзвичайний стан» — одну з причин, з якої теорії Карла Шмітта про надзвичайний стан представляють інтерес для Джорджо Агамбена. Фігура homo sacer, відділеного від співтовариства і дії закону так, що його міг вбити будь-хто безкарно — також знаходиться в стані виключення. Мусульманин в концтаборі перебуває поза межами людського, писар Бартлбі парадоксально вміщує себе поза межами «здорового глузду» (а значить і закону), ангели знаходяться в просторі виключення між людським і божественним світом. В тлумаченні Агамбена ці фігури показують не тільки минуле або свій власний стан, але в якості парадигм розширюють межі своєї дії на більш широкий проблемний контекст. Щодо парадигматичного методу — всупереч індукції (від конкретного до загального) та дедукції (від загального до конкретного) парадигматичний метод працює за принципом аналогії і «дозволяє перехід від одного конкретного до іншого конкретного при відсутності універсального принципу або загального правила» [1, с. 149].

Таким чином, парадигматичні фігури, які «оновлює» в своїх дослідженнях Агамбен, не мають чисто історичного призначення, вони покликані пролити світло на політичну реальність сучасності: «Я не історик, — підкреслює Агамбен, — і я не використовую парадигми як історик» [6, с. 16]. За словами італійського автора, парадигма спрямована на те, щоб «зробити зрозумілим ряд явищ, спорідненість з якими вислизнула або могла вислизнути від уваги історика» [1, с. 31].

Отже, сказати, як це робить Агамбен, що парадигма нашої епохи — це концтабір, значить сказати щось не тільки про недавнє минуле і найближче сьогодення, але також і про потенційно темне майбутнє. Так, видається, ніде більше, ніж в концентраційному таборі (на нейтральній території між людським і нелюдським, де люди були зведені до чисто біологічного життя), не було зроблено так чітко видимим «голе життя», яке стало предметом влади. Тому концтабір не тільки висвітлює табори біженців, Гвантанамо (або наші помешкання як в'язниці під час пандемії): він показує тріумф сьогоденної біополітики, загальну біополітизацію людського життя в сучасних державах. Так парадигма стає прикладом, який висвітлює реальність сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Agamben G. *Signatura rerum. Sul metodo*. Torino: Bollati Boringhieri, 2008.
2. Андрейчук Н. Парадигма як термін. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. Серія: *Проблеми української термінології*, 2008. № 620. С. 254-257.
3. Кун Т. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001.
4. Michel Foucault. «Truth and Power», in James D. Faubion (ed.). *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984*. New York: New Press, 2000.
5. Агамбен Дж. Homo sacer. Суверенная власть и голая жизнь. М.: Издательство «Европа», 2011.
6. «Das Leben, ein Kunstwerk ohne Autor: Ein Gespräch mit Giorgio Agamben». Interview with Ulrich Raulff. *Suddeutsche Zeitung*, April 6. 2004.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Андрієвська Л. О.

адвокат, старший викладач
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Сьогодні уявити життя без мережі Інтернет, адже вона проникає майже в кожну сферу діяльності та допомагає у здійсненні багатьох розслідувань, навчанні та звичайній життєдіяльності особи. Зокрема, джерелом таких перетворень стала поява нових джерел доказової інформації, механізмів та способів роботи з нею. У галузі цивільного процесу інформаційні технології зайняли також провідне місце, проте чимало складності та новизни через недолік законодавчої урегульованості та відсутність досвіду у використанні електронних доказів. Основною метою створення електронних доказів у цивільному процесі виступає побудова єдиного інформаційного простору з великою базою даних, що значно спрощує процес знаходження інформації та розвивався систему комунікацій.

Процес розвитку доказування був започаткований ще в ХХ столітті, проте на той час були «машинні документи» та письмові докази, проте сьогодні суспільство розвивається та інформаційні докази містять найрізноманітніші факти у вигляді -звук, -відео, — аудіозапису, текстову та іншу інформацію, яка всебічно допомагає у розгляді найпроблемніших питань.

Одним з перших почав досліджувати проблематику нетрадиційних засобів доказування проф. О. Т. Боннер. Проте, вчений не проводив чіткої класифікації сучасних джерел інформації, що можуть слугувати доказами в суді, проте вказав на окремі найбільш поширені їхні види, а саме: 1) аудіо- та відеозаписи; 2) електронні документи; 3) відомості, отримані з глобальних інформаційних систем (зокрема, мережі Інтернет); 4) електронну пошту; 5) свідчення (показання) спеціальних технічних засобів (напр., прилади обліку витрат електроенергії, води, газу, тепла; прилади визначення швидкості транспортного засобу чи ступеня алкогольного сп'яніння водія тощо); 6) засоби «електронного судочинства» (зокрема, відеоконференції, офіційні веб-сайти судових органів, листування з судовими органами за допомогою електронної пошти, автоматизовані судові інформаційні системи та ін.) [2].

Існує багато думок науковців з приводу інформації, яка належить до електронних доказів, адже на законодавчому рівні не вказаний чіткий перелік даних доказів, а є лише вказівка, що не відноситься до них, зокрема інформація в мережі Інтернет, яку не вдається зафіксувати, зберегти та долучити до матеріалів справи, взагалі не підлягає правовій регламентації в Україні, а отже бути доказом просто не може. Проте, слід зазначити, що на сьогоднішній день можна зазначити найбільш поширені види джерел цифрової інформації, яка використовується учасниками цивільного процесу в якості змісту електронних доказів. До останніх можна справедливо відносити: а) електронні повідомлення. До них, зокрема, належать листування електронною поштою, SMS/MMS

повідомлення та ін; б) електронні документи. Під електронним розуміється документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа (відповідно до визначення, даного в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг»); в) інформація, отримана з глобальних інформаційних систем (зокрема, мережі Інтернет). Це найбільший вид електронних доказів за обсягом інформації, яка може бути використана в якості доказу [3].

У ЦПК України детально визначено поняття електронних доказів, а саме у статтях 100 та 101 ЦПК, а також встановлено чіткий порядок подачі електронних доказів до суду. Вони подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис» [1]. Учасники справи також мають право подавати електронні докази в паперових копіях, посвідчених у порядку передбачених законом.

Проте, незважаючи на правове регулювання даного питання існує чимало проблем у сторін із поданням електронних доказів до суду, тому що: 1) не визначено порядок посвідчення електронних копій на законодавчому рівні; 2) не визначено порядок посвідчення паперових копій електронних доказів, тому це все вказує на прогалину, адже специфіка -аудіо, -відеозапису вказує на неможливість вираження їх в паперовому вигляді і подати їх модно лише в оригіналі, проте даний процес також чітко нерегламентований на законодавчому рівні [4]. Проте, дана проблема може бути вирішена через проведення огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх доставлення.

Суттєвим недоліком електронного документообігу, як й інформації в електронній формі в цілому, є легкість внесення до нього змін, і, як наслідок, відсутність упевненості в достовірності отриманого електронного документа [5]. Проте, ситуацію може виправити наявність специфічних реквізитів — метаданих, за допомогою яких можна встановити час створення та внесення змін до файлу, комп'ютер, на якому було файл створено чи змінено тощо. Під час проходження незашифрованого електронного листа від відправника до адресата багато осіб може отримати до нього доступ, навіть без застосування спеціальних засобів щодо перехоплення повідомлень. У випадку, якщо ж мова йде про спеціалізовані системи перехоплення електронною пошти, то в цьому разі можливості доступу до електронного листування обмежені лише потужністю наявного обладнання

Отже, розвиток суспільства вказує на те, що облік інформації в електронній системі значно спрощує процес зберігання та контролю документів, проте наявні прогалини, які потребують викорінення. Дана проблематика відображаються в розробці та провадженні Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка повинна забезпечувати безперешкодний користування усіма доказами, що надаються учасниками цивільного процесу. Пропонується розглядати «засоби доказування» як процесуальну форму залучення доказової інформації в цивільне судочинство. При цьому основна проблема використання електронних засобів доказування не в тому, щоб переглянути певний електронний носій інформації, а в тому, щоб з'ясувати методи, за допомогою яких буде можливим визначити достовірність інформації. В іншому разі такий засіб доказування не може бути використано в доказовій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України. Редакція від 23.05.2020, підстава — 590-IX.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>.

2. Боннер О. Науково-технічний прогрес і розвиток російського процесуального законодавства та судової практики. О. Боннер. *Право України*. 2011. № 10. С. 45-62.
3. Гусєєв О. Ю. Поняття та види електронних доказів у цивільному процесі. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 1(13): URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16hoyutp.pdf>.
4. Петренко В. С. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. В. С. Петренко. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). С. 111-115. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(1)_29).
5. Каламайко А. Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 20 с.

Андрієвська Л. О.

адвокат, старший викладач

Миропольський В. В.

студент 1 курсу магістратури

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПІДСТАВИ ВІДВОДУ (САМОВІДВОДУ) СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Однією з найважливіших ознак демократичної та правової держави є незалежність та неупередженість суду. Це одна із основних засад судочинства в Україні, один із основоположних принципів організації та діяльності судових органів.

Принцип неупередженості суду реалізується за допомогою встановлення у цивільному процесуальному праві інституту відводу судді від участі у розгляді справи.

Інститут відводу судді — важливий процесуальний засіб забезпечення неупередженого й об'єктивного судочинства та виконання рішень, що надає можливість відсторонити від участі у процесі особу, яка має особисту заінтересованість. За допомогою інституту відводу як процесуального засобу має бути забезпечене неупереджене й об'єктивне судочинство, тобто виконання завдань цивільного судочинства, закріплених у ст. 1 ЦПК України. Звичайно, інститут відводу застосовується як процесуальний засіб не лише у цивільному, а й в інших видах судочинства. Тому слушною є думка, висловлена М. П. Курило, про можливість уніфікації інституту відводу в усіх процесуальних галузях права [1, с. 58].

Інститут відводу (самовідводу) судді від участі у розгляді конкретної справи — це одна із найважливіших гарантій здійснення правосуддя неупередженим та справедливим судом. Він покликаний ліквідувати найменшу підозру у заінтересованості судді в результатах розглянутої справи, навіть якщо такої заінтересованості немає, бо тут головним є публічний інтерес. Розглядаючи справу, в якій фігурує якась близька судді людина, йому дуже складно переконати суспільство у своїй неупередженості. Саме тому існують норми закону, які запобігають виникненню будь-яких підозр. Судді заборонено брати участь у розгляді справи за наявності будь-яких обставин, які викликають чи можуть викликати сумніви у його об'єктивності [2, с. 130].

Частина 1 ст. 36 ЦПК України передбачає такі підстави для відводу судді:

1) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих

осіб) сторони або інших учасників судового процесу, або осіб, які надавали стороні або іншим учасникам справи правничу допомогу у цій справі, або іншого судді, який входить до складу суду, що розглядає чи розглядав справу;

2) він брав участь у справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, адвокат, секретар судового засідання або надавав стороні чи іншим учасникам справи правничу допомогу в цій чи іншій справі;

3) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;

4) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи;

5) є інші обставини, що викликають сумнів в неупередженості або об'єктивності судді [3].

Щодо підстав зазначених у п. 1 і 2 ст. 36 ЦПК України, особливих проблем не виникає, оскільки не важко довести, що суддя є родичем однієї зі сторін судового процесу, а також якщо він брав участь у справі як інший учасник судового процесу. Проблема виникає тоді, коли справа має особистий характер і зумовлений поведінкою судді у конкретній справі.

Серед підстав відводу зацікавлення викликає така підстава коли суддя підлягає відводу, якщо він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи. Доцільно звернути увагу на той аспект, що законодавець передбачив наявність як прямої, так і побічної заінтересованості судді при вирішенні справи. Пряму заінтересованість слід розцінювати як безпосереднє отримання суддею вигоди, яку він може очікувати в результаті постановлення конкретного рішення у справі, тобто наслідки якого можуть стосуватись саме його або він сам може бути учасником цивільного процесу.

Щодо побічної заінтересованості, то це питання є складним, оскільки при постановленні рішення суддю безпосередньо можуть не цікавити саме наслідки, які викличе це рішення, але можуть мати місце обставини, які побічно впливатимуть на суддю при постановленні судового рішення, наприклад, перебування в підлеглості, товариські стосунки з однією із сторін [4, с. 102]. За таких підстав виникає питання: чи може вважатися острах заявника щодо заінтересованості судді об'єктивно обґрунтованим. Для цього заявник повинен володіти достовірною інформацією про особисте життя судді, щоб мотивувати заяву про відвід, а це практично неможливо, тому й ця підстава застосовується в реальній судовій практиці нечасто. В такій ситуації може йти мова про заінтересованість, на яку прямо вказують норми права.

Досить часто учасники процесу заявляють відвід судді у зв'язку з різноманітними, на їх думку, процесуальними правопорушеннями. Зокрема, суддя затягує розгляд справи, не задовольняє подані клопотання, залучає нових учасників процесу, які, на думку заявника, там не повинні бути тощо. Як правило, судді за вказаними обставинами відмовляють задовольняти клопотання, оскільки справа ще не вирішена, а тому посиляться на процесуальне правопорушення, яке зумовило її неправильне вирішення, об'єктивно не можна. Але, з іншого боку, не слід забувати, що неналежне вирішення поточних процесуальних питань загалом може негативно відобразитися на кінцевому вирішенні справи, оскільки виконання окремих завдань виступає процесуальним засобом досягнення завдання та мети судочинства [5, с. 91].

Варто зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 34 Цивільного процесуального кодексу України цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головуєчим і діє від імені суду [3]. Тому, відвід, заявлений судді, вирішується ним самим, тому і виникає запитання, чи визнає суддя, те що він прямо чи побічно заінтересований у вирішенні справи.

Остання підстава для відводу (самовідводу) судді звучить так: «якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді». Дана підстава не має точного конкретизації, оскільки до обставин, які виникають сумнів в об'єктивності і неупередженості судді, можна віднести досить широке коло ситуацій. І взагалі, сумнів є суб'єктивним явищем, виникнення якого цілком залежить від внутрішніх моральних настанов та уявлень судді, від його чесності, справедливості, порядності. Тому, на мою думку у законодавстві потрібно чітко вказувати які підстави викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді, оскільки сам суддя не має права заявити про самовідвід, оскільки він не може оцінювати власні дії з погляду об'єктивності й неупередженості.

Виходячи з вищезазначеного, можна дійти висновку, що норми ЦПК України щодо відводу судді є оціночними. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що питання про відвід судді має вирішуватися не тим суддею, який приймає участь у цивільній справі, а іншим. Стосовно самовідводу, доречним буде вирішення даного питання колегією суддів, яке унеможливить заявлення безпідставних самовідводів з метою усунення від розгляду «незручних» справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курило М. П. Уніфікація функцій суду як суб'єкта процесуального права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 58.
2. Колісник О. В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2008. 224 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ: Видавець Фурса С. Я.: КНТ. 2010. Т. 1. 368с.
5. Черненко О. А. Відвід судді в господарському процесі. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 89-93.

Асатрян Т. Л.

аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ МАЙНОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

За даними громадських приймалень УГСПЛ, що надають юридичну допомогу постраждалим від наслідків збройної агресії РФ проти України, у червні 2021 року було надано правову допомогу за 342 зверненнями. Так, УГСПЛ звертає увагу на те, що основна тематика звернень розподілена наступним чином: законодавство про соціальне забезпечення — 18,4%; цивільне право (право власності, спадкування) — 16,7%; звернення, пов'язане з окупацією Криму — 12,4%; пенсійне законодавство — 10,1%; відшкодування шкоди — 6,1%; трудове право — 5,8% [1].

З наведеного можемо зробити висновок про те, що майнові права займають друге місце у рейтингу звернень за правовою допомогою від осіб, постраждалих внаслідок збройного конфлікту.

Метою нашого дослідження є аналіз законопроектів, які містяться на сайті Верховної

ради України та стосуються передусім захисту права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії. Зупинимося більш детально на Проекті Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії» від 1 березня 2021 року № 5177 [2] та Проекті Закону про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок проведення антитерористичної операції або операції Об'єднаних сил від 17 березня 2021 року № 5177-1 [3].

Уже з назви цих законопроектів можемо прослідкувати політичні замовлення та «партійні» спекуляції на тему збройної агресії. Зокрема Законопроект № 5177-1 жодним чином не містить вказівку на збройну агресію РФ проти України та акцентує увагу на тому, що цивільні особи постраждали внаслідок проведення АТО/ООС. Разом з тим, у порівняльній таблиці до цього проекту, у розділі щодо внесення змін до статті 5 Закону України «Про судовий збір» повністю продубльовано позиції 24 та 25 законопроекту № 5177 від 1.03.2021 року, включно із назвою проекту закону: «24) позивачі — за подання позовів щодо спорів, пов'язаних із застосуванням норм Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії»;

25) позивачі — за подання позовів щодо спорів, пов'язаних з визнанням права власності на житло, яке було знищене або пошкоджене внаслідок збройної агресії або надзвичайної ситуації» [3]. З цього також можемо зробити висновок, що альтернативний проект № 5177-1 є політичним замовленням, неякісним та зробленим нашвидкоруч.

Щодо Проекту Закону України «Про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії» від 1 березня 2021 року № 5177, то маємо зазначити, що він містить як позитивні моменти, так і окремі недоліки.

Позитивними кроками законопроекту № 5177 ми вважаємо: 1) причиною пошкодження/зруйнування майна чітко вказано збройну агресію; 2) запропоновано визначити, яке майно буде вважатись втраченим, пошкодженим або знищеним; 3) запровадження механізму реституції; 4) незастосування позовної давності на вимоги осіб щодо захисту їх прав на майно, порушених внаслідок збройної агресії; 5) розширено перелік можливих способів надання компенсації.

Серед недоліків ми виокремлюємо: відсутність чіткого механізму надання компенсацій, тому буде складно оцінити можливі плюси і мінуси нових способів надання компенсації.

Ще одне питання, яке запропоновано законопроектом, але потребує суттєвого доопрацювання — створення Державного реєстру майна, знищеного, пошкодженого та втраченого внаслідок збройної агресії. Це питання, на нашу думку має основоположне значення для захисту майнових прав у міжнародних інституціях, зокрема тому, що необхідно чітко, на підставі обґрунтованих даних, формулювати претензії України до держави-агресора щодо реалізації її міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Українська Гельсінкська спілка з прав людини. Офіційний сайт. URL: <https://helsinki.org.ua/>
2. Проект Закону про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії № 5177 від 01.03.2021 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71272
3. Проект Закону про захист права власності та інших речових прав осіб, постраждалих внаслідок проведення антитерористичної операції або операції Об'єднаних сил № 5177-1 від 17.03.2021 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71431

Бериславська О. М.

к. ю. н., доцент

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ ТА ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ НЕМІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ НА ПІДСТАВІ ДОСВІДУ УКРАЇНИ

Основним завданням дослідження є розмежувати правове регулювання боротьби з тероризмом та збройний конфлікт неміжнародного характеру на підставі досвіду України. Це питання є актуальним з огляду на те, що як тероризм так і збройний конфлікт є загрозами національній безпеці України. Причому від виду збройного конфлікту залежатиме застосоване право та механізм правосуддя, що матиме суттєві наслідки як для держави-агресора, так і для України.

18 січня 2018 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», статтею 2 якого визнала окремі території Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими Російською Федерацією [1].

На початку конфлікту зустрічалось визначення Л/ДНР як терористичної організації в рішеннях національних судів, в рішеннях керівника антитерористичної операції, що пов'язувалось із ціллю операції [2].

Така теза підтверджується статистикою проваджень за статтями 258-258-5 КК України у період з 2014 по 2020 роки (Таблиця 1, джерело [3], [4]).

Таблиця 1

Статистика проваджень за статтями 258-258-5 КК України у період з 2014-2020 роки

Рік	ст. 258 ККУ (терористичний акт)	ст. 258-1 ККУ (втягнення в терористичну діяльність)	ст. 258-2 ККУ (публічні заклики до вчинення терористичного акту)	ст. 258-3 ККУ (створення терористичної групи чи терористичної організації)	ст. 258-4 ККУ (сприяння вчиненню терористичного акту)	ст. 258-5 ККУ (фінансування тероризму)
2014 р.	1499	7	4	478	1	54
2015 р.	295	1	4	849	7	138
2016 р.	1865	2	2	391	1	84
2017 р.	1385	1	0	277	2	74
2018 р.	950	0	50	175	0	51
2019 р.	909	1	2	164	1	33
2020 р.	437	0	3	115	1	24

Але в нашому випадку, визначальним критерієм для кваліфікації конфлікту є критерій «загального контролю», що в свою чергу включає те, що докази воєнних злочинів мають збиратися за критеріями надання Росією військової, політичної, економічної та інформаційної підтримки, як це визначено у практиці Європейського суду з прав людини.

Таким чином якщо загальний контроль РФ доведено, то маємо міжнародний збройний конфлікт, а у випадку якщо загальний контроль РФ не доведено — неміжнародний збройний конфлікт.

Ми вважаємо, що кваліфікацію діянь в умовах збройного конфлікту необхідно здійснювати за таким алгоритмом:

1. Довести, що діяння вчинене в умовах збройного конфлікту.
2. Визначити тип збройного конфлікту: міжнародний чи неміжнародний — від цього залежатиме застосоване право та механізм правосуддя.
3. Визначити учасників: Чи присутні представники ЗС РФ чи лише представники Л/ДНР та хто це діяння вчинив?
4. Л/ДНР розглядати не як терористичну організацію, оскільки це звужує правову кваліфікацію. Доцільно розглядати як незаконне збройне формування (через ст. 260 КК України).
5. Всі діяння, вчинені Л/ДНР розглядаємо через склад військових /воєнних злочинів.
6. Якщо будуть встановлені ознаки терористичних діянь, то кваліфікуємо такі діяння як терористичний акт, вчинений в умовах збройного конфлікту.

Таким чином, якщо кваліфікувати Л/ДНР лише як терористичні організації, як це було прийнято на початку конфлікту, то це звужує кваліфікацію та відповідно впливає на відповідальність. Тому діяння Л/ДНР треба кваліфікувати через призму статті 260 КК України — як незаконні збройні формування. І лише в окремих випадках кваліфікувати як терористичну діяльність, але здійснену в умовах збройного конфлікту

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 р. № 2268-VIII. Дата оновлення: 26.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014%23Text#Text>
3. Статистична інформація органів прокуратури. URL: [https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st? 5dir_id=112173&libid=100820](https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?5dir_id=112173&libid=100820)
4. Конфлікт на сході України: підходи до класифікації подій та кваліфікації злочинів. ULAG. 33 с. URL: <https://fileview.fwcdn.com/>

Бондаренко А. М.
здобувачка вищої освіти
Університет ДФС України,
м. Ірпінь, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

В Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Оскільки країна вкрай потребує кардинальних змін, а реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади є базовою, без якої неможливе здійснення секторальних реформ (освітньої, медичної, житлово-комунальної тощо) було прийнято три ключові закони, які вже сьогодні дають можливість громадам розвиватись. Мова

йде про такі закони як: «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та закону «Про місцеве самоврядування в Україні».

Проте час від часу Конституція України та базових нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування.

Як зазначає директор Департаменту місцевого самоврядування та територіальної організації влади Мінрегіону Сергій Шаров [1], без внесення змін до Конституції України в частині децентралізації та місцевого самоврядування провести повноцінну реформу неможливо. Всі необхідні зміни в цій частині, які підготували асоціацію органів місцевого самоврядування спільно з експертами, ввійшли до проекту змін до основного закону, який вніс на розгляд парламенту Президент України. Ці зміни покликано переформувати органами місцевого самоврядування з наділенням їх максимальними повноваженнями за принципами децентралізації та субсидіарності. Зміни до Основного Закону дають можливість створити при обласних і районних радах виконавчі комітети. Адже сьогодні виконавчі функції районних та обласних рад здійснюють місцеві державні адміністрації. Діюча реформа місцевого самоврядування покликана вирішити три основні проблеми:

- демонтувати надмірну централізацію влади, яка тягне за собою високий рівень корупції, низький рівень управлінських рішень та неузгодженість політики розвитку і реалізації інтересів громад;
- вирішити проблему слабкої матеріально-фінансової основи територіальних громад, яка є причиною низької якості публічних послуг, зношеності мереж та створює ризики виникнення різних техногенних катастроф;
- розв'язати проблему надмірної подрібненості адміністративно-територіальних одиниць, наслідком якої є низький рівень професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування, зникнення з карти України сотень сіл.

В період сьогодення система місцевого самоврядування не задовольняє належним чином потреби суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, самореалізації, захисту її прав, а також надання населенню органами місцевого самоврядування високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях. Політики, на жаль не мають стратегічного бачення розвитку країни, трансформації системи публічної влади загалом, місцевого самоврядування зокрема, а також політичної волі та бажання здійснювати не ефемерну, а справедливую реформу.

Отже, місцеве самоврядування не спрямоване на реалізацію його головного призначення — створення та підтримка сприятливого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади [2, с. 21].

Міжнародний досвід показує, що не можливо здійснити перерозподіл повноважень та ресурсів між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на користь останніх без їх збільшення чисельно та територіально.

Проблеми реформування останніх років свідчать, що перед Україною стоїть невідкладне стратегічне завдання, адже внаслідок дії різних факторів, передусім відсутності

політичної волі, в Україні так і не було сформовано цілісну систему адміністративно — територіального устрою. Україна чи не єдина держава в Європі, яка досі не має закону, який регулює питання створення та ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, ведення їх реєстру і створення на цій основі первинного реєстру адрес.

На даний час ефективного та швидкого розв'язання потребують такі проблеми правового та інституційного характеру які не були розв'язані у попередні роки зокрема:

1) зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду та ризик виникнення техногенних катастроф в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування;

2) складна демографічна ситуація у більшості територіальних громад (старіння населення, знелюднення сільських територій та монофункціональних міст);

3) зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого зниження самоврядування, зокрема внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, зниження рівня престижності посад, що призводить до низької ефективності управлінських рішень;

4) нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади;

5) відсторонення місцевого самоврядування від вирішення питань у сфері земельних відносин, посилення соціальної напруги серед сільського населення внаслідок відсутності належного функціонування ОМС [3, с. 43].

Зазначені проблеми ускладнюються внаслідок проблем правового та інституційного характеру, а також неузгодженості реформ у різних сферах з реформуванням системи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою держави.

Проаналізовані результати досліджень щодо наслідків роботи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні показують, що за цей невеликий проміжок часу значно посилились правова, організаційна та матеріальна спроможність територіальних громад, органів місцевого самоврядування, а саме:

1) запроваджено стандарти (нормативи) якості публічних послуг, що надаються населенню ОМС базового та регіонального рівня, критеріїв оцінювання якості;

2) створено сприятливі правові умови для максимального широкого залучення населення до прийняття управлінських рішень, а також розвитку форм прямого народовладдя;

3) утворення в усіх регіонах України об'єднаних територіальних громад, які спроможні самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення; розпочато стимулювання економічного розвитку територій у результаті удосконалення механізмів впливу органів місцевого самоврядування на визначення пріоритетів місцевого економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8>. (дата звернення 10.07.2021)
2. Малаш С. М. Проблематика взаємовідносин між органами виконавчої влади та громадськістю. *Державне управління: теорія та розвиток*. 2019. № 9. 27 с.
3. Литвиненко І. Л. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Хмельницького інст-ту регіонального управління та права*. 2018. 65 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Підготовка громадян до військової служби є надзвичайно важливим елементом діяльності сил оборони, від якого значною мірою залежить якість виконання військовослужбовцями своїх службово-бойових завдань у майбутньому. Однак внаслідок недооцінки протягом кількох десятиліть ролі військових формувань та їх складу у вирішенні завдань забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави, роботу з підготовки громадян до військової служби не можна було визнати ефективною. Особливо це стосувалося патріотичного виховання, допризовної підготовки, військової підготовки у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу.

Агресія Російської Федерації проти України загострила існуючі у підготовці громадян до військової служби проблеми. Керівництвом держави було здійснено низку заходів, спрямованих на удосконалення правовідносин у сфері військової служби. Разом з тим адміністративно-правове забезпечення підготовки громадян до військової служби ще не можна визнати досконалим, необхідно проведення низки заходів, спрямованих на його удосконалення.

Збройна агресія Російської Федерації проти України поставила на порядок денний питання про удосконалення підготовки військовослужбовців для забезпечення ефективного виконання ними своїх службово-бойових завдань. Протягом досить довгого періоду питанням готовності молоді до військової служби не приділялося достатньо уваги. Слід також сказати, що, якщо психологічні аспекти підготовки були предметом вивчення багатьох науковців, які визначили мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові та інші фактори придатності до військової служби, то правові аспекти готовності до неї досліджувалися фрагментарно, у межах вирішення інших дослідницьких завдань.

Вказане не могло не позначитися на якості відбору на військову службу, оскільки напрацювання психологічних та педагогічних наук самі по собі не здатні позитивно вплинути на стан готовності молоді до виконання службово-бойових завдань. Для того, щоб відбір здійснювався на науково обґрунтованій основі, він має регламентуватися досконалими правовими нормами, в яких закладено численні запобіжники суб'єктивізму та довільному тлумаченню критеріїв придатності до військової служби.

За своїм змістом підготовка до військової служби досить різноманітна, що позначається на рівні її нормативної регламентованості: якщо підготовка офіцерів запасу здійснюється відповідно до детально визначених процедур, закріплених у правових актах, то патріотичне виховання, музичне навчання, лікувально-оздоровчі заходи не мають такого високого ступеня правової регламентації. Вказане обумовлює неконкретність визначення у повноваженнях деяких суб'єктів підготовки до військової служби відповідних прав і обов'язків, а також юридичної відповідальності за невиконання цих обов'язків. Це сприяє формалізації участі у підготовці молоді до військової служби, відсутності зворотного зв'язку між певними діями суб'єктів підготовки і реальним станом готовності призовників до виконання службово-бойових завдань.

Іншим аспектом правового забезпечення підготовки до військової служби є застарілість деяких положень законодавства. Як свідчить аналіз ст. 8 Закону України «Про

військовий обов'язок і військову службу», законотворець з-поміж усіх видів підготовки закріпив нормативно лише деякі. При цьому знання, вміння та навички у сфері інформаційної безпеки, без яких військовослужбовець у період розповсюдження так званих «гібридних» війн не може ефективно виконувати свої функції [1, с. 83; 2, с. 47-54], до уваги у нормах вказаного Закону не узято. Теж саме стосується знання іноземних мов, яке низкою підзаконних правових актів нині, в період активної адаптації сектору безпеки і оборони до стандартів Північноатлантичного Альянсу, визначено обов'язковим для осіб офіцерського складу Збройних Сил України.

Вказане свідчить про необхідність перегляду норм військового законодавства, якими регламентовано підготовку до військової служби, з метою досягнення відповідності між рівнем підготовки громадян до військової служби, і завданнями, які сьогодні стоять перед військовослужбовцями Збройних Сил України. При цьому необхідним є узгодження мети, завдань та критеріїв оцінювання підготовки до військової служби з відповідними категоріями професійної підготовки військовослужбовців, з тим, щоб ці два етапи були органічно поєднані [3, с. 21]. Крім того, потребує свого узгодження термінологія військового законодавства з правовою термінологією у сфері вищої освіти та дефініціями сучасного адміністративного права, яке знаходиться сьогодні у постійному розвитку. Ще одним напрямом удосконалення адміністративно-правового забезпечення у досліджуваній сфері є конкретизація визначеної у ст. 8 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» відповідальності у вигляді складів адміністративних правопорушень у Кодексі України про адміністративні правопорушення [4, с. 5].

Підготовка громадян до військової служби уявляє собою спеціальний вид діяльності сил оборони та інших суб'єктів, спрямований на вироблення у цивільної особи комплексу мотиваційних, емоційно-вольових та когнітивних якостей, знань, вмінь та навичок, необхідних для успішного проходження військової служби. Особливим є суб'єкт підготовки громадян до військової служби — це не військовослужбовець, але особа, яка з певним ступенем ймовірності може вступити на військову службу. Це обумовлює принципово відмінний від традиційної ієрархічної системи підпорядкування з додержанням принципу єдиноначальності порядок організації означеної підготовки. Враховуючи, що суб'єктами підготовки є Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, органи Товариства сприяння обороні України, а також залучені за їх згодою інші об'єднання громадян відповідно до їх статутів, комплекс прав і обов'язків суб'єктів підготовки визначається правовими актами, які регламентують їх правовий статус. Разом з тим аналіз таких правових актів свідчить про неконкретизованість компетенції означених суб'єктів: щодо багатьох з них вказано, що вони «сприяють підготовці молоді до військової служби», а у чому полягає таке сприяння, які цілі, завдання, принципи такої підготовки, як визначаються відповідальні за неї особи, залишається невизначеним. Вказане сприяє формалізації діяльності деяких суб'єктів, для яких діяльність із забезпечення обороноздатності держави не є основною. Це обумовлює необхідність розмежування компетенції суб'єктів підготовки до військової служби, закріплення за кожним з них конкретних напрямів роботи, підвищення прозорості означених видів діяльності, якщо це не пов'язано із додержанням державної таємниці, створення об'єктивних критеріїв оцінювання такої діяльності та закріплення відповідних положень в актах адміністративного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Онопрієнко С. Г. Особливості співвідношення інформаційної та правової культури. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 2. С. 82-85.
2. Шопіна І. М., Коропатнік І. М. Роль інформаційної культури в підвищенні ефективності функціонування Збройних Сил України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 47-54.
3. Венедиктов В. С. Організаційно-правові засади професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ України: наук.-практ. посіб. / В. С. Венедиктов, М. І. Іншин, М. М. Клемпарський; за заг. ред. проф. В. С. Венедиктова. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 212 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / За ред. В. В. Галунька, Н. О. Ар-маш, С. В. Петкова. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
7. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / За ред. С. В. Петкова. Київ: Юріком Інтер, 2020. 792 с.

Гусакова Т. А.

здобувачка вищої освіти

Волкович О. Ю.

науковий керівник, к. ю. н., доцент

Херсонський Державний Університет,

м. Херсон, Україна

ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ ПРИ ПОРУШЕННІ НОРМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Трансформаційні процеси у податково-правовому регулюванні повинні забезпечувати зрівноваження бюджетів за рахунок податкових надходжень та встановлювати справедливі умови для ведення бізнесу, враховуючи як потреби економічного розвитку, так й нові виклики, які нині постають перед нашим суспільством.

Необхідна умова забезпечення правопорядку у галузі податкових правовідносин — встановлення відповідальності (зокрема, фінансової) за їх невиконання або неналежне виконання. При цьому остання повинна ґрунтуватися на певній системі принципів, тобто основоположних засад, що покликані регулювати податкові відносини деліктного характеру.

За даними рейтингу *Playing Taxis 2020* (визначає легкість сплати податків) Україна посіла 65 місце серед 190 країн світу, які досліджувалися. «Втрата позицій України обумовлена перш за все активними діями інших держав, що направлені на автоматизацію процесів та скорочення часу на адміністрування податків, збільшенням фіскального навантаження на бізнес в Україні, а також постійними змінами до податкового законодавства, які часто не враховують принципи останнього, збільшуючи їх декларативність» [1].

Ми погоджуємося із точкою зору наукових поглядів, що «юридична відповідальність являє собою явище об'єктивного права — це несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, вони завжди передбачені нормами права їх санкціями і забезпечені можливістю застосування державного примусу, які закріплені процесуально в порядку передбаченому законодавством і яких окремих суб'єкт права зазнає за вчинене правопорушення» [2, с. 12].

Юридична відповідальність як елемент змісту правовідносин — це вид і міра обов'язку суб'єкту права зазнати втрати особистого, майнового, організаційного характеру у правовідносинах після факту правопорушення, які передбачаються санкціями норм права.

«Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу — це заходи негативного характеру, які застосовуються до суб'єкту правопорушення при умові наявності необхідних підстав, вони передбачаються нормами права контролюються та виконуються спеціально уповноваженими суб'єктами. Також підтримуємо точку зору, що юридична відповідальність, з однієї сторони, є інститутом будь-якої правової системи, однією із основних ознак права, необхідним елементом механізму його дії; з іншої сторони, категорія юридичної відповідальності є елементом правового статусу особи, тісно пов'язана з такими правовими явищами як «суб'єктивне право», «юридичний обов'язок», елементами правовідносин [3, с. 13].

За порушення податкового законодавства передбачено:

- фінансову відповідальність;
- адміністративну відповідальність;
- кримінальну відповідальність.

Відповідно до податкового законодавства фінансово-правові санкції є каральними (штраф) та право відновлювальними (пеня). Також на відміну від пені за допомогою штрафу можна забезпечити виконання відповідальними суб'єктами зазначеного порядку і правил, які діють у галузі публічних фінансів. Пеня, як правило, встановлюється у вигляді процента від суми простроченого зобов'язання і зростає кожного дня простроченого протягом певного часу не виплати, після чого стягується штраф. Штраф, як грошова санкція, встановлюється у фіксованій грошовій сумі або у процентах від суми невиконання зобов'язання.

За порушення законодавства оподаткування, який контролюється спеціальними органами, запроваджуються штрафні (фінансові) санкції (штрафи), які встановлено у конкретній сумі, у процентах до сум відповідних податкових зобов'язань, або ж у розмірах мінімальної заробітної плати.

Підставами притягнення до фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства є:

- «наявність складу правопорушення (перелік складів порушень податкового законодавства наведено у статтях 117-128-1 ПКУ) (фактична підстава);
- наявність податково-правової норми, яка прямо передбачає склад правопорушення (нормативна підстава)» [4].

Підставами настання фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства є:

- «факт вчинення порушення податкового законодавства суб'єктом податкових правовідносин (фактична підстава);
- наявність відповідної податково-правової норми, яка забороняє протиправну поведінку та встановлення санкції, що передбачає притягнення до фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства (нормативна підстава);
- наявність правозастосовного акту, що набрав чинності (процесуальна підстава).

У випадку застосування спеціальними органами до суб'єкта, який платить податки штрафних фінансових санкцій тобто штрафів за невиконання податкового законодавства, цьому платнику податків надсилають (вручають) податкові повідомлення — рішення (п. 116.1 ст. 116 ПКУ)» [4].

Нині у міжнародній спільноті спостерігаються економічні, політичні та правові зміни, які вимагають динамічного розвитку правових норм у податковій сфері. Це сприяє змінам у податковому законодавстві кожної з країн, що регулює притягнення до відповідальності винних за податкові правопорушення.

Отже, доцільно зауважити, що на сьогодні порушення податкового законодавства, що мають своєю метою несплату (часткову сплату) податків, в умовах вартості формування податкових доходів бюджетної системи держави, та солідарної участі платників податків у фінансуванні публічних видатків, є причиною перекладання податкового навантаження за видами податків та категоріями платників податків.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що існують певні проблеми щодо фактичного та юридичного порушення прав та інтересів певних платників податків, це здійснюється, певним чином, за рахунок прав та інтересів інших, а в податковому законодавстві формуються необґрунтовані обмеження для всіх юридичних і фізичних осіб. Ці дії спричиняють певні обмеження найзначніше позначаються на конкурентоспроможності законослухняної частини суб'єктів підприємництва та майновому стані фізичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Україна змінила позиції у світовому рейтингу зі сплати податків. Слово і діло. URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/11/26/novost/jekonomika/ukraina-izmenila-pozicii-mirovom-rejtinge-uplatalogov>
2. Гринь Д. О. Категорія юридичної відповідальності: методологічний аналіз поняття. *Правова держава*. -2016.24. URL: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9186/1/11-15.pdf>
3. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу: загальнотеоретична характеристика: автор.дис.д-ра юрид.наук:12.00.01/ Л. І. Каленіченко; МВС України, Харків.нац.ун-т внутр.справ. Харків, 2018. 41 с.
4. Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2011.№ 13-14, № 15-16, № 17, Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

Дегтярьов Д. О.
аспірант

Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У СИСТЕМІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД СИЛАМИ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Підвищення ефективності демократичного цивільного контролю над силами оборони є надзвичайно важливим для будь-якої демократичної держави, адже бюджетні витрати на сектор безпеки і оборони за умов постійного вдосконалення технологій становлять значну частку коштів державного бюджету. Для України, яка з 2014 року вимушена давати відсіч збройній агресії Російської Федерації, питання контролю над силами оборони має беззаперечне значення, оскільки ефективність такого контролю пов'язана із забезпеченням територіальної цілісності, суверенітету та недоторканості нашої держави. Разом з тим внаслідок недостатності наукових досліджень, присвячених визначенню особливостей правового забезпечення демократичного цивільного контролю над силами оборони, а також прогалин у актах військового законодавства, теоретико-методологічна база вказаного контролю є ще недостатньо досконалою

Визначення мети демократичного цивільного контролю над силами оборони має беззаперечне значення для удосконалення системи правового регулювання у вказаній сфері. Це пов'язано з тим, що саме мета виступає орієнтиром та критерієм оцінювання успішності контрольної діяльності, а завдання, спрямовані на досягнення цієї мети, дозволяють від абстрактного бажаного результату поступово переходити до практичної

реалізації запланованих змін у структурі суспільних відносин.

Слід сказати, що у правовій науці категорія «мета» неодноразово була предметом досліджень. Так, досліджувалися цільові аспекти правового регулювання, різноманітних видів правозастосовної та правореалізаційної діяльності (наприклад, правоохоронної, контрольної, адміністративної та ін.). Мета контрольної діяльності, з огляду на її специфіку у різних галузях права та правових інститутах, розглядалася переважно у системному зв'язку з сутністю та принципами відповідних видів цієї діяльності.

Аналіз позицій вчених з цього приводу свідчить, що існує щонайменше три підходи до сутності мети контролю. По-перше, це організаційно-управлінський підхід до визначення цієї категорії, одним із представників якого є О. Сушинський. Відповідно до його позиції «основна мета контролю — це орієнтація управлінського процесу у необхідному (оптимальному) напрямі розвитку» [1, с. 30]. Прихильники другого підходу розглядають мету контролю з точки зору класичної науки менеджменту як «недопущення помилок та їх виправлення, та протидія їх появі у майбутньому» [2, с. 24]. Відповідно до третього підходу, який нам найбільш імпонує, «мета контролю полягає у встановленні результатів діяльності певних суб'єктів, допущених відхилень від прийнятих вимог, принципів організації, виявленні причин цих відхилень, а також у визначенні шляхів подолання перешкод для ефективного функціонування всієї системи» [3, с. 351]. Як можна побачити, у межах цього підходу органічно поєднуються і визначення самих порушень правових приписів, і встановлення причин таких відхилень, і окреслення шляхів подолання існуючих проблем і недопущення виявлених в результаті здійснення контрольних заходів порушень у майбутньому.

Таким чином, мету демократичного цивільного контролю над силами оборони України можна сформулювати як встановлення за результатами проведення контрольних заходів фактів порушення об'єктами контролю приписів законодавства, яким регулюється функціонування сектору безпеки і оборони, встановлення причин та умов, які сприяли вказаним порушенням, і розробка нормативно-правових, організаційних, інформаційних та матеріально-технічних заходів, проведення яких дозволить уникнути порушення законодавства у майбутньому.

Завдання демократичного цивільного контролю над силами оборони України органічно витікають з його мети. Перше завдання можна описати як здійснення пошуково-аналітичної діяльності, спрямованої на визначення фактів порушення правових приписів у сфері діяльності сектору безпеки і оборони. Друге завдання пов'язане із визначенням на підставі отримання на першому етапі контрольної діяльності інформації комплексу причин та умов, існування яких обумовлює вказані порушення, а також диференціювання цих категорій на ті, які можуть змінюватися у результаті вольових впливів, і ті, існування яких обумовлено об'єктивними закономірностями розвитку соціальних, технічних або біологічних процесів, вплив на які не уявляється можливим. Третє завдання полягає у створенні та зміцненні необхідної як для ефективного функціонування всього сектору безпеки і оборони, так і для успішної контрольної діяльності системи інформаційного забезпечення. Ми погоджуємося з думкою про те, що «спроможність Збройних Сил України своєчасно відповідати на виклики часу, професіоналізація сил оборони, ефективність виконання військовослужбовцями службово-бойових завдань мають своєю необхідною умовою підвищення рівня інформаційної культури рядового та командного складу на ціннісному, світоглядному та діяльнісному рівнях» [4, с. 53]. Додамо, що важливість інформаційного забезпечення у сучасних умовах функціонування сил оборони слугує підтвердженням виокремлення завдання забезпечення та розвит-

ку інформаційної безпеки та інформаційної культури не лише об'єктів, а й суб'єктів контролю. І четвертим завданням демократичного цивільного контролю над силами оборони України є моделювання низки заходів організаційного, нормативно-правового, інформаційного, фінансового, матеріально-технічного та іншого характеру, спрямованих на недопущення повторення фактів порушення правових приписів у майбутньому.

Напрями подальших наукових розвідок мають бути пов'язані з визначенням функцій демократичного цивільного контролю над силами оборони України як складової контролю в секторі безпеки і оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: Монограф. Львів: Вид-во ЛРІДУ УАДУ. 2002. 468 с.
2. Файоль А. Общее и промышленное управление: пер. с фр. / А. Файоль; науч. ред. Е. А. Кочергина. Москва: Контроллинг, 1992. 112 с.
3. Адміністративне право України. Підруч.: Загальна частина Т. 1. / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов та ін. Київ: Юридична думка, 2007. 592 с.
4. Шопіна І. М., Коропатнік І. М. Роль інформаційної культури в підвищенні ефективності функціонування Збройних Сил України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2. С. 47-54.

Добровольський В. Б.

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
начальник факультету післядипломної освіти

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

СПОРТИВНЕ ПРАВО: ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сьогоднішній день спортивне право починає розвиватися в Україні як одна з найновіших галузей права. Дійсно, в Україні існують досить розрізнені нормативно-правові акти, що регулюють спортивні відносини та становлять спортивне законодавство, а от концептуальних наукових напрацювань з питань спортивного права наразі недостатньо.

Вважаємо, що існує необхідність виокремлення основних проблемних питань у сфері спортивного права з метою вдосконалення чинного законодавства, а також ґрунтовного наукового дослідження таких окремих інститутів як інститут спортивного посередництва, інститут спортивного арбітражу, інститут спортивної відповідальності, інститут антидопінгового і регламентного спортивного права, міжнародне співробітництво у сфері спорту та багато інших питань.

Однією із останніх наукових робіт, присвячених спортивному праву у національній правовій системі є дисертація Ющика О. О. (2020) «Спортивне право: теоретико-правовий аналіз, поняття, формування в національній правовій системі». В цій дисертаційній роботі, сформульовано авторське визначення поняття спортивного права як галузі світової правової системи, яку складають правові норми, що регулюють права та обов'язки суб'єктів спорту у спортивних правовідносинах та класифіковано поняття спортивного права на його види, з виділенням глобального, національного та субінституційного спортивного права, кожний з яких відзначає специфіка спортивних відносин та особливий суб'єктний склад. [1, с. 5]

Така думка є слушною, адже на відміну від раніше існуючих, автором надано визначення спортивного права в залежності від специфіки спортивних відносин та суб'єктів таких відносин. Крім цього спорт є об'єднуючим чинником, а міжнародний спортивний рух вже давно є питанням наднаціонального значення і світового розвитку.

Ми вважаємо, що визначення, запропоноване Моргуновим О. А. (2012) у дисертації «Адміністративно-спортивне право як підгалузь адміністративного права України», в якому автор зазначає, що «адміністративно-спортивне право, виступаючи складовим елементом Особливого адміністративного права, являє собою підгалузь українського права, яка регулює відносини між публічною адміністрацією та спортивними утвореннями різних форм власності, а також фізичними особами, що виникають у галузі фізичної культури та спорту» [2] є залежним від адміністративно-правової природи спортивних відносин і враховує лише адміністративно-владний характер.

Погоджуємося з думкою Ющика О. О., який робить порівняння інституту спорту і спортивної діяльності з таким суспільним інститутом яким є армія, та військовою діяльністю, де вимагається від суб'єктів відносин однакова поведінка й максимальне підпорядкування військовослужбовців єдиним вимогам. Через це тут нормативно регламентуються статутами навіть такі дрібниці, на які в інших сферах не звертається увага (наприклад, форма одягу, спосіб привітання тощо). Ексклюзивний характер спортивної діяльності зумовлює специфічний характер спортивних відносин і їх суб'єктів, як суб'єктів спорту, їх суспільне виокремлення в самоврядний інститут та характер їх взаємовідносин з державою і наднаціональними спортивними органами й іншими суб'єктами [1, с. 12]

Іншим проблемним моментом у сфері спорту є створення спортивних арбітражних судів. Зокрема, Бордюгова Г. Ю. (2009) у праці «Місце спортивного права в національній правовій системі» наголошує, що процесуальні норми спортивного права, на відміну від абсолютної більшості інших галузей вітчизняного права, встановлюються не законодавцем, а самоврядними спортивними організаціями [3, с. 146].

Гаро Г. О., Кушнір О. О. (2017) у своїй статті «Спортивне право: огляд національного законодавства і міжнародних стандартів» також вказують на те, що суттєво ускладнює розвиток спорту в Україні те, що Верховною Радою України не ратифіковані ряд міжнародно-правових договорів у сфері спортивного права (наприклад, Кодекс спортивної етики, Кодекс спортивного арбітражу). [4]

Підтримуємо думку Олега Заярного та Антона Куца (2018), які у своїй статті «Спортивне право. Ознаки самостійної галузі» зазначають, що «...проблема полягає саме у необхідності створення одного або декількох спеціальних спортивних арбітражів, до компетенції яких мають бути віднесені спори, пов'язані з дотриманням внутрішніх регламентів спортивних клубів, правил проведення спортивних змагань, здійснення антидопінгового контролю, оскарження порядку проведення змагань, турнірів, встановлених заборон, тощо. Між тим, створення спортивних арбітражних судів, визначення їхньої компетенції, процедури розгляду справ, правового статусу, порядку оскарження прийнятих рішень є одним з перспективних напрямів реформування законодавства України, а в подальшому може розглядатися і як предмет наукових досліджень» [5].

Наприклад, в Україні на сьогоднішній день діє Палата з вирішення спорів Федерації футболу України (ПВС ФФУ), Спортивний арбітражний суд Національного олімпійського комітету України (САС НОК), власний арбітраж — Баскетбольний арбітражний трибунал — створений Всесвітньою баскетбольною організацією FIBA. Але і тут є недоліки, оскільки має місце вибіркове охоплення їхньою юрисдикцією окремих видів

спорту, що суттєво впливає на доступ до правосуддя для спортсменів у різних галузях.

Таким чином, вважаємо, що розвиток системи захисту прав суб'єктів спортивного права лежить у площині розвитку спеціалізованих арбітражних інституцій при спортивних організаціях. Основну увагу при цьому слід звертати на кваліфікованість арбітрів та оперативність розгляду справ у сфері спортивних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ющик О. О. Спортивне право: теоретико-правовий аналіз, поняття, формування в національній правовій системі». Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.01. Київ. 2020. 26 с.
2. Моргунов О. А. Адміністративно-спортивне право як підгалузь адміністративного права України. Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Запоріжжя. 2012. 207 с.
3. Бордюгова Г. Ю. Місце спортивного права в національній правовій системі. *Право України*. 2009. № 3. С. 144-147.
4. Гаро Г. О., Кушнір О. О. Спортивне право: огляд національного законодавства і міжнародних стандартів. URL: https://protocol.ua/ru/sportivne_pravo_oglyad_natsionalnogo_zakonodavstva_i_mignarodnih_standartiv/
5. Заярний О., Куц А. Спортивне право. Ознаки самостійної галузі. URL: https://yurincom.com/legal_practice/analitichna_yurysprudentsiia/sportyvne-pravo-oznaky-samostijnoi-haluzi/

Доді Коріна

К. Ю. Н.

Університет КРОК,
м. Київ, Україна

LEGISLATIVE REGULATIONS IN THE FIELD OF BIOTERRORISM

The definition of weapons of mass destruction was adopted by the UN Arms Commission on August 12, 1948[1] and confirmed by the Resolution of the UN General Assembly № 32 / 84B of 12 December 1977. This took into account atomic explosive weapons, weapons with radioactive material, lethal chemical and biological weapons and other weapons that would be developed in the future, which would have characteristics comparable, with a destructive effect, to those of atomic bomb or weapons mentioned above [2].

International humanitarian law includes weapons of mass destruction, nuclear, radiological, biological and chemical weapons in the category of weapons whose use in armed conflict is prohibited. They fall into the category of means and methods of warfare with non-discriminatory effects, which affect combatants and military objectives to the same extent as the population and civilian goods. Through these characteristics, weapons of mass destruction contravene the basic principles enshrined in international humanitarian law, falling within the criteria that justify the prohibition of methods and means of warfare.

Concerns about the development of an international legal instrument to ban the use of chemical and biological weapons in war materialized with the signing, on 17 June 1925, in Geneva, of the Protocol on the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Toxic or Similar Gases in War, and of bacteriological means of control. It introduced into international law a ban on «the use of asphyxiating, toxic or similar gases in war, as well as all similar liquids, substances or processes» and «bacteriological means of combat», in other words, two categories of weapons of mass destruction: chemical and biological [3].

In such conditions, it is necessary to use an instrument of international public law, which is intermittent and must to prohibit the activities of developing, producing, stocking up chemical and biological weapons and to provide the elimination of stocking of such weapons.

By General Resolution of the General Assembly of the United Nations № 3603 / XXIV, prohibits the use of chemical and biological weapons and it found against the International Humanitarian Law. It is necessary to introduce in the agenda of the Geneva Disarmament Committee to elaborate the instruments which will totally prohibit these two categories of weapons of mass destruction [4].

After three years of negotiations, the Convention on the Prohibition of the Processing, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction (BTWC) was drafted at the Geneva Disarmament Committee in early 1972. It was opened for signature on 10 April 1972 in London, Moscow and Washington, and entered into force on 26 March 1975. By this time, the Convention has been signed by 169 states and ratified by 153 states. The BTWC is the first universal treaty which calls to ban an entire category of weapons of mass destruction — bacteriological (biological) and toxic — as a key component of the universal framework for general disarmament and non-proliferation.

The BTWC is considered to be the cornerstone of efforts to prevent biological and toxic agents from being developed and used for military purposes, in accordance with the provisions of Article I of this document, which stipulates that States Parties may not acquire or possess biological weapons under no circumstances [5].

In essence, the Convention obliges States parties to:

- not to process, produce, store, acquire or obtain by any means microbial agents, other biological agents or toxins, in quantities that cannot be justified for prophylactic, protective or other peaceful purposes, as well as weapons, equipment and means of transport to the target intended for use for hostile purposes or in armed conflicts of such agents;
- destroy or convert for peaceful purposes as soon as possible, but not later than 9 months after the entry into force of the Convention, all biological agents, toxins, all weapons, equipment and means of transport to the target;
- not transfer to anyone, directly or indirectly, or assist, encourage or incite in any way any other state, group of states or international organizations to produce or acquire biological agents, toxins, weapons, equipment or means of transport to the target [8].

It should be noted that all obligations under the Convention restrict the acquisition of biological weapons by terrorist entities in States parties to it. Thus, prohibitions on processing, production, acquisition and obtaining by other means explicitly refer both to use in armed conflicts and for other hostile purposes, such as terrorism. The ban on the transfer, assistance, encouragement, incitement to produce or acquire biological weapons applies not only to states but also to any entity, and therefore to terrorists or terrorist organizations.

Bioterrorism is a phenomenon that has gained international prominence and dimension in the last decade. In order to prevent this, the UN considers cooperation between international, regional and sub-regional organizations to be fundamental. The important role of the Council of Europe in the field of health was reaffirmed in the Reform Treaty agreed by the EU Heads of State and Government in Lisbon on 19 October 2007, which aims to strengthen the political importance of health [6].

Activity in the field of health at Community level adds value to the actions of the Member States in: the field of scientific assessment and disease prevention, preparedness and response to epidemics and bioterrorism, strategies to address the risks associated with specific diseases and conditions, food safety, medical products, the fight against smoking, legislation on blood and organ transplants, water and air quality, and the launch of a number of health agencies.

The Council of Europe can also contribute to global health by taking concrete steps to improve health by implementing relevant international agreements, such as the World

Health Organization Framework Convention on Smoking Control, the International Health Regulations, in conjunction with the decisions of the competent agencies of the United Nations, the World Bank, the International Labor Organization, etc.

European health issues concern the led to the emergence of surveillance, control, prevention and control tools such as the European Food Safety Authority, the European Surveillance System, the Rapid Alert and Response System. Following their work, the Lisbon Strategy, the Seventh Research Framework Program, the Joint Technology Initiative on Innovative Medicines, the Competitiveness and Innovation Program and regional policy have been developed.

However, further action is needed, such as the Strategy for Safety and Health at Work 2007-2012, which also plays a key role. Bioterrorism crimes are illegal acts, which have certain features that give them a character of increased social danger, which requires a harsher sanction. Because of these characteristics, the facts we are talking about are a special category in the picture of terrorism crimes «enshrined» in criminal law everywhere, and their sanctioning should be adapted to new realities [8].

According to the International Sanitary Regulations of 2005, at the level of designated ports, airports and land crossing points, states must ensure [7]:

- diagnosis and treatment of travelers and animals with signs of disease. Local medical and veterinary units must be designated which, if necessary, will isolate and treat persons or animals;
- the necessary spaces, separated from the rest of the passengers, for the interview with the persons suspected of illness or sick;
- the spaces necessary for the quarantine of sick passengers, preferably outside the border points;
- application of measures for disinfection, rodent control, disinfection, luggage, vehicles loaded with goods, containers, postal packages, etc.;
- application of control measures at the entry and exit of passengers when a public health event with cross-border potential imposes such measures;
- access to special equipment for trained personnel in order to ensure the quarantine area.

REFERENCES:

1. Commission for Conventional Armaments: resolutions adopted by the Commission at its 13th meeting, 12 August 1948, and a 2nd progress report of the Commission. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/755665#record-files-collapse-header>
2. Prohibition of the development and manufacture of new types of weapons of mass destruction and new systems of such weapons. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/623117>
3. Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. URL: <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/1925-geneva-protocol/>
4. Question of chemical and bacteriological (biological) weapons. [https://undocs.org/en/A/RES/2603\(XXIV\)](https://undocs.org/en/A/RES/2603(XXIV))
5. CONVENTION ON THE PROHIBITION OF THE DEVELOPMENT, PRODUCTION AND STOCKPILING OF BACTERIOLOGICAL (BIOLOGICAL) AND TOXIN WEAPONS (BTWC). URL: <https://www.nti.org/learn/treaties-and-regimes/convention-prohibition-development-production-and-stockpiling-bacteriological-biological-and-toxin-weapons-btwc/>
6. European Reform Treaty, Lisbon on 23 July 2007. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>
7. International Health Regulations (2005) Third Edition. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241580496>
8. BIOTERRORISMUL și armele biologice în lume. URL: <https://www.sri.ro/upload/Brosura%20Bioterrorism.pdf>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕТОДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ З ВИЩОЮ ВІЙСЬКОВОЮ ОСВІТОЮ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Зміна парадигми державного управління в Україні обумовлює увагу до правових інструментів, за допомогою яких держава реалізує свою сервісну функцію. Реальне втілення принципу людиноцентризму у правозастосовну практику відносин потребує наявності широкого арсеналу способів впливу на суспільні відносини, що обумовлює важливість визначення сутності методів публічного адміністрування.

У правовій науці виокремлюють різноманітні методи публічного адміністрування: політичні, соціально-економічні, управлінські, соціально-психологічні, правові тощо. Як окрему групу виділяють адміністративні методи публічного адміністрування, які розуміють як «сукупність прийомів, впливів, заснованих на використанні об'єктивних організаційних відносин між людьми та загальноорганізаційних принципів управління» [1, с. 2615]. На нашу думку, термін «адміністративні» не вжито у даному випадку не зовсім коректно, оскільки він включає до себе комплекс як правових, так і управлінських методів, джерело і процедури застосування яких мають значні відмінності. Виходячи із теоретичних положень щодо визначення предмету науки управління і предметів галузей національного права, доцільніше було б казати про адміністративно-правові методи публічного адміністрування. Цей поділ, як нам здається, відображено у понятійному апараті досліджуваної проблематики: так, метод публічного адміністрування визначають, з тими чи іншими варіаціями, як «спосіб практичної реалізації управлінських функцій шляхом діалогічно-організаційного та організаційно-розпорядчого впливу суб'єкта управління на поведінку і суспільну діяльність керованого об'єкта з метою реалізації їх взаємоузгоджених інтересів» [2, с. 24]. Тобто мова йде про два види впливу, перший з яких не має під собою правового підґрунтя, його використання обумовлено вільним розсудом керівника, єдина, виділена автором, умова його застосування — реалізація такого впливу у відносинах з іншими учасниками управлінських процесів (втім, застосування терміну «діалогічний» здається нам не зовсім точним, враховуючи специфіку управлінських впливів, мова має йти скоріше про полілогічні аспекти впливу). Другий вид впливу (організаційно-розпорядчий) передбачає, на нашу думку, відображення компетенції осіб, які його застосовують, у відповідних нормативно-правових актах. Так, наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 18 Кримінального кодексу України, «Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом» [3]. Порушення правових приписів під час здійснення службовою (поса-

довою) особою організаційно-розпорядчих функцій тягне за собою правові наслідки, передбачені Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими нормативно-правовими актами.

Отже, адміністративно-правові методи публічного адміністрування підготовки кадрів з вищою військовою освітою для Збройних Сил України слід розуміти як регламентовані національним законодавством в межах компетенції суб'єктів військово-управлінської та освітньої діяльності способи реалізації ними своїх повноважень, спрямовані на досягнення цілей комплектування Збройних Сил України особами офіцерського складу, здатними ефективно виконувати свої службово-бойові завдання.

Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічного адміністрування визначає застосовувані ними методи [4, с. 7]. Відповідно, залежно від того, до якої категорії будуть належати суб'єкти публічного адміністрування у досліджуваній сфері (військові посадові особи чи цивільні суб'єкти освітньої діяльності), застосовувані ними методи публічного адміністрування будуть мати свої відмінності. Так, методи координації та колегіальності більше притаманні цивільним суб'єктам публічного адміністрування, натомість, такі методи, як військово-стратегічний, військово-тактичний, військово-дисциплінарний характерні для системи військового управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мацкевічус С. С., Поляруш, О. В. Інформаційно-комунікаційні зв'язки та публічне адміністрування: Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ-2019): збірник доповідей. Вінниця: ВНТУ, 2019. С. 2614-2616.
2. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / За заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2017. 608 с.
3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Адміністративне право України. Повний курс: Підручник / За ред. В. Галуцька. Херсон, Олді плюс, 2018. 466 с.

Кавун М. О.

магістр

Бровко Н. І.

д. ю. н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна

ПРАВОСВІДОМІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Важливим чинником формування правової держави та громадянського суспільства в Україні є правова культура, одним із основних елементів якої є правосвідомість.

Правова свідомість осіб, які займаються агробізнесом в ідеалі повинна ґрунтуватися на вимогах природного та позитивного права, загальнолюдських цінностей, історичному досвіді країни, національному менталітеті і традиціях українського народу. Вона має відповідати не лише загальнолюдським цінностям і принципам міжнародного права, а й історичним традиціям та менталітету українського народу. Проте, доводиться спостерігати, що у свідомості працівників аграрної сфери переважають відчай, зневіра, песимізм, пасивність у відношенні до прав і свобод, прояви юридичного нігілізму,

який глибоко вкоренився у свідомості. Суперечливість у поглядах на цінності серед працівників-аграріїв свідчить про спустошення української ментальності та призводить до того, що держава не може функціонувати у правильному руслі.

На сьогодні у правосвідомості працівника аграрної сфери можна спостерігати пріоритет цінностей держави та, одночасно, пріоритет цінності особистості, тобто відбувається зіткнення моральних і правових цінностей. Тому, якщо говорити про правові цінності, що формуються у їх правосвідомості, то на них значно впливають ті протиріччя, які панують у суспільній свідомості.

Так, в суспільстві прослідковується зв'язок між усвідомленням цінності права частиною суспільної правосвідомості та між правовими цінностями, що формуються в індивідуальній правосвідомості фермера. Правові цінності реалізуються через ціннісні установки шляхом правової взаємодії на різних рівнях: особистість-громадянське суспільство, громадянське суспільство-держава [1, с. 176]. Але іноді моральні ідеали не поєднуються з правовими цінностями у правосвідомості людини, тому нерідко можна спостерігати їх суперечність, результатом якої є деформації індивідуальної правосвідомості людини.

Працівникам аграрної сфери притаманні індивідуалізм та етатизм; недбале і негативне ставлення до права і закону, яке одночасно поєднується з правовим ідеалізмом; «ревізія» юридичних цінностей, норм, інститутів, які не відповідають потребам сучасної практики, що посилює психологічну амбівалентність. Такі висновки зроблені за результатами проведеного анкетування, у якому взяло участь 140 працівників аграрної сфери Київської області віком від 30 до 60 років: фермерів, фізичних осіб-підприємців, керівників агрофірм. Було встановлено, що 80% опитаних розуміють необхідність і значущість законів в житті суспільства та особистості, вони переконані у необхідності їх дотримання як особою так і державою і іншими уповноваженими суб'єктами. Проте, незважаючи на це, при наявній можливості уникнути покарання вони можуть порушити правові приписи та скористаються такою можливістю при нагоді (45% опитаних зазначило, що інколи не обов'язково виконувати усі норми закону, так як це не впливає на кінцевий результат, окрім того норми закону не обов'язкові для всіх, тому в разі недотримання їх іншою особою, можна вчинити так само). 37% проанкетованих зазначили, що держава не надає істотної допомоги та не підтримує аграріїв у їх діяльності. Факторами, які гальмують розвиток аграрної сфери названо: надмірний податковий тиск, недосконалість чинного законодавства, корупцію в органах влади, відсутність підтримки з боку державних структур. 25% опитаних вказало на занадто м'які та гуманні закони у державі, прогалини у законодавстві, недостатнє володіння інформацією щодо змін у законодавстві в аграрній та земельній сфері.

Отже, саме у земельних правовідносинах багато в чому виявляються особливості правової свідомості українських аграріїв, адже при власному землеволодінні яскравіше виявляються результати особистої ініціативи та підприємливості аграрія, його здатності виживати в різних умовах і адаптуватися до політичних, економічних та природно-кліматичних умов. Сьогодні працівники аграрної сфери зневірилися у таких цінностях як свобода, рівність, справедливість, що призводить до порушення правових норм. Питання справедливості є похідним від категорії рівності та розглядаються ними як такі, що відсутні у суспільстві. Українські аграрії зневірилися у законності прийнятих рішень органами влади, вони не розраховують на допомогу держави у здійсненні господарської діяльності, не розуміють значення права для соціуму, а тому правопорядок, законність, свобода, справедливість не розглядаються ними як належні та базові [2, с. 123-124].

Проведене дослідження дозволило нам констатувати факт низької правової свідомості працівників аграрної сфери та слабкість ідеологічного компонента правосвідомості даної категорії, тому що знання права є ядром правової ідеології, а як свідчить анкетування, такої інформації недостатньо.

Найбільш рухомою частиною правової психології працівників аграрної сфери є їх правові почуття, настрої, уявлення, які пов'язані з їх ставленням до права, зі схваленням або осудом правових дій, з довірою або недовірою до правової діяльності владних структур. Найбільший пріоритет серед правових почуттів належить почуттю справедливості, відповідальності, правового обов'язку, які при відсутності правових знань безпосередньо впливають на діяльність працівників аграрної сфери. Правові уявлення також є важливим елементом правової психології працівників аграрної сфери, у яких завжди є певні уявлення про існуючий праві, законності, правосуддя, про те, якими вони повинні бути.

Крім динамічних елементів в правосвідомості жителів сільської місцевості присутні і статичні елементи, які також є частиною правової психології, як складової правосвідомості. До них відносяться історично сформовані традиції, звички, забобони, вплив яких на правосвідомість працівників аграрної сфери, а також, мотиви, цілі їх діяльності.

При цьому слід ще раз звернути увагу на те, що в процесі цілеспрямованого правового виховання слід особливу увагу приділяти заповненню ідеологічного компонента правосвідомості працівників аграрної сфери, а саме — наявності достатніх правових знань, що є основною складовою правосвідомості. Оскільки навіть при наявності переконань в необхідності виконувати, дотримуватися норм права і готовності це робити, в силу правової необізнаності багато працівників аграрної сфери не в повній мірі володіють змістом правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бровко Н. І. Взаємозв'язок правових та моральних норм у свідомості українських фермерів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 3, т. 2. С. 174–177.
2. Бровко Н. І. Правові цінності у свідомості жителів сільської місцевості: філософсько-правовий аналіз. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 121–129.

Капінус О. Ю.

ад'юнкт кафедри правового забезпечення
Національний університет оборони України
ім. Івана Черняховського,
м. Київ, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА У РОЗРІЗІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПЕРЕДАЧАМИ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ»

Основним завданням нашого дослідження є з'ясування можливості класифікації військового майна за категоріями передбаченими Законом України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» (далі — Закон України), а саме: товари військового призначення та товари подвійного використання [1].

Проте варто зауважити, що класифікувати військове майно за такими категоріями потрібно з певними застереженнями.

По-перше, Закон України встановлює, що товарами військового призначення є вироби військового призначення, а саме озброєння, боєприпаси, військова та спеціальна техніка, спеціальні комплектуючі вироби для їх виробництва, вибухові речовини, а також матеріали та обладнання, спеціально призначені для розроблення, виробництва або використання зазначених виробів, а товарами подвійного використання є окремі види виробів, обладнання, матеріалів, програмного забезпечення і технологій, спеціально не призначені для військового використання, а також послуги (технічна допомога), пов'язані з ними, які, крім цивільного призначення, можуть бути використані у військових або терористичних цілях чи для розроблення, виробництва, використання товарів військового призначення, зброї масового знищення, засобів доставки зазначеної зброї чи ядерних вибухових пристроїв, у тому числі окремі види ядерних матеріалів, хімічних речовин, бактеріологічних, біологічних та токсичних препаратів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України [1].

Водночас згадаємо, що єдиною ознакою, яка дозволяє характеризувати майно саме як військове, є закріплення такого майна за військовими частинами Збройних Сил України. Саме тому його перелік не може бути вичерпним, окрім випадків встановлених законом.

Тобто така теза дозволяє прийти до висновку, що не до всього без виключення військового майна може бути застосований підхід за категоріями «товари військового призначення» та «товари подвійного використання», а лише до такого військового майна, що вже за своїм функціональним призначенням може бути гіпотетично віднесено до таких категорій.

По-друге, як вже зауважено вище, класифікація військового майна за двома досліджуваними категоріями може бути застосована тільки до таких його видів, перелік яких встановлений дефініціями термінів «вироби військового призначення» (є складовою товарів військового призначення, тому фактично мова йде саме про цю категорію) та «товари подвійного використання» та які гіпотетично можуть бути віднесені до таких категорій. Чому ж саме гіпотетично? Відповідь на це питання надає частина перша статті 2 Закону України, де зазначено, що його дія поширюється на діяльність, пов'язану з міжнародними передачами товарів, включаючи надання посередницьких (брокерських) послуг, виробниче, науково-технічне та інше кооперування, демонстрування товарів як експонатів на міжнародних виставках та ярмарках з метою рекламування, проведення випробувань, торгівлю та операції з обміну ними [1].

Водночас абзац другий статті 1 Закону України встановлює, що міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання полягають у експорті, імпорті, реекспорті (продаж або передача на інших законних підставах іноземним суб'єктам господарської та іншої діяльності з вивезенням або без вивезення за межі України товарів, раніше імпортованих в Україну), їх тимчасовому вивезенні за межі України (вивезення товарів з України до іноземної держави з наступним їх поверненням в Україну) або тимчасовому ввезенні на її територію (ввезення товарів в Україну з іноземної держави з наступним їх вивезенням за межі України), транзиті товарів територією України (перевезення товарів з однієї до іншої іноземної держави територією України між двома пунктами або в межах одного пункту пропуску через державний кордон України, за винятком випадків, коли право власності чи право володіння та користування товаром у разі такого перевезення на території України в установленому

порядку переходить від однієї до іншої особи), а також будь-які інші передачі товарів, що здійснюються за межами України [1].

Вочевидь, що військове майно, як державне майно, що закріплене за військовими частинами Збройних Сил України не може бути експортоване без втрати статусу «військового майна», що вже виключає класифікацію такого майна за категоріями «товари військового призначення» та «товари подвійного використання» у контексті міжнародних передач товарів.

Що стосується імпорту таких товарів, то класифікація у такому контексті також неможлива, адже досліджуване нами військове майно з'являється як об'єкт правової реальності виключно після закріплення державного майна за військовими частинами Збройних Сил України.

Тобто, наприклад, озброєння, що імпортоване Міністерством оборони України, яке як державний замовник з оборонного замовлення є суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на підставі статті 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [2], не є військовим майном до моменту його надходження до кінцевого споживача такої продукції, тобто до моменту закріплення його за військовою частиною Збройних Сил України, що також унеможлиблює класифікацію саме військового майна за категоріями передбаченими для об'єктів міжнародних передач товарів.

Що стосується тимчасового вивезення таких товарів за межі України, наприклад, як військове майно, що переміщується разом із особовим складом військової частини для участі у заходах за межами України, то частина друга статті 2 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» встановлює, що його дія не поширюється на переміщення товарів у зв'язку із заходами, що проводяться військовими формуваннями, правоохоронними органами, органами та підрозділами цивільного захисту України за її межами або підрозділами збройних сил інших держав на території України відповідно до міжнародних договорів України, якщо ними передбачені спеціальні механізми контролю за переміщенням таких товарів [1].

Зважаючи на викладені вище обставини, варто зауважити, що військове майно може бути кваліфіковане за категоріями «товари військового призначення» та «товари подвійного використання» виключно гіпотетично (тобто у разі застосування методу абстрагування таких категорій від контексту міжнародних передач товарів передбаченого Законом України), а також у разі переміщення такого майна у зв'язку із заходами, що проводяться Збройними Силами України за межами України відповідно до міжнародних договорів України, якщо ними не передбачені спеціальні механізми контролю за переміщенням таких товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 р. № 549-IV. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>

2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII. Дата оновлення: 15.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.

Мойсеєнко В. В.

магістр

Бровко Н. І.

д. ю. н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВА НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Аналізуючи поняття екологічна інформація варто зазначити, що в різних національних нормативно-правових актах містяться різні поняття, які відображають відомості про стан оточуючого середовища: «екологічна інформація», «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» тощо. Це створює певні труднощі у розумінні та тлумаченні. Наприклад, у Законі України «Про інформацію», термін «інформація» визначена як інформація про стан довкілля (екологічна інформація) [1], а у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» — як інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) [2], тобто відбувається офіційне ототожнення даних категорій.

Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України використовує декілька понять, зокрема, зустрічається два види перекладу Директиви 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 р.: «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» або «Про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС» [3]. Отже, можна говорити про офіційне ототожнення законодавцем даних категорій.

Право на інформацію є необхідною умовою усвідомлення особою свого місця та ролі в суспільстві, її гармонійного вільного розвитку та існування. Якщо вести мову про право людини на екологічну інформацію, то воно закріплено у ряді національних нормативів, але і у цьому випадку виникають проблемні питання у розумінні цього терміну. Проте, на нашу думку, варто розмежовувати поняття «право на екологічну інформацію» та «право на стан довкілля», які співвідносяться між собою як частина і ціле. Адже екологічна інформація являє собою повні, достовірні, своєчасні та вичерпні дані, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування. Довкілля ж — це навколишнє середовище яке оточує людину в процесі її життєдіяльності та створене людиною. В свою чергу екологічне середовище — це середовище, що розвивається природнім шляхом, незалежно від волі людини, або залежить за умови підтримання природніх законів його розвитку. Тому вказані терміни не є тотожними.

Виникає питання, як змінити ситуацію та забезпечити доступ до реальної екологічної інформації? Першим кроком у розв'язанні екологічних проблем соціуму є поширення достовірної екологічної інформації, яка має правове значення та визначається законодавчо.

На думку Ю. С. Шемшученко, яку ми підтримуємо, визначено, що екологічне ін-

формування — це одна з основних гарантій реалізації конституційного права особи на вільний доступ до інформації про стан довкілля і полягає у доведенні до заінтересованої громадськості, органів та осіб, які приймають управлінські та інші рішення, екологічної інформації [4, с.270]. Вважаємо що воно найбільш повно характеризує спрямованість відносин у сфері інформаційного забезпечення охорони навколишнього природного середовища, оскільки будь-яка діяльність державних органів повинна бути спрямована на забезпечення належного рівня поінформованості громадськості про екологічні проблеми.

Так як право на достовірну екологічну інформацію, на нашу думку є невід’ємним правом кожної людини, варто законодавчо закріпити його прийнявши Закон України «Про екологічну інформацію», де визначити поняття екологічної інформації, як «право кожної людини на отримання відомостей про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони навколишнього середовища».

Право на достовірну екологічну інформацію має бути гарантоване державою. Тому вважаємо за необхідне вказати у ч. 2 ст. 50 Конституції України дану тезу: «Держава гарантує кожному право вільного доступу до екологічної інформації, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена» та доповнити ст. 50 Конституції України частиною 3 «Кожен має право на достовірну екологічну інформацію, на її збирання, зберігання, використання, поширення усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Здійснення цього права може бути обмежене у передбачених законом випадках».

Таким чином вважаємо, що право на екологічну інформацію може бути віднесено до природних та активних прав людини, тобто таких, які вміщують у собі певну можливість дій.

Закріплення цього права, на нашу думку, дасть можливість суспільству не лише отримувати достатню, достовірну інформацію, але й сприятиме усвідомленню кожним своєї власної безпеки у суспільстві, необхідність захисту навколишнього середовища та боротьби за екологічну безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закону України «Про інформацію» Від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст. 546 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Офіційний сайт. <https://mep.gov.ua>
4. Шемшученко Ю. С. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. — 720 с.

Морозова О. М.

к. ю. н.

Відокремлений структурний підрозділ
Технологічно — промисловий фаховий коледж
Вінницького національного аграрного університету
м. Вінниця, Україна

Морозова Л. П.

д. ф. н., професор
Вінницький кооперативний інститут
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Розвиток людського суспільства в усі часи був нерозривно пов'язаний із землею, яка і на сьогодні залишається основою забезпечення населення планети продуктами харчування і джерелом суспільного багатства. З часу виникнення приватної власності на землю вона стала товаром, що зумовило розвиток ринку землі. Земля є унікальним товаром, оскільки її ціна з часом зростає.

Ринок землі є одним із пріоритетних ринків України. Світова фінансова криза істотно вплинула на подальший розвиток земельного ринку в Україні. В той же час інвестиційна привабливість земельного ринку в Україні залишається на високому рівні.

Питання щодо поняття та становлення ринку землі часто ставало предметом наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких варто виділити В. Я. Месель — Веселяк, І. Р. Михасюк, Є. Й. Майовець, П. Т. Саблук.

Мораторій на продаж землі в Україні діяв з березня 1992 року. Держава дала українцям землю за умови не продавати і не дарувати, але з правом здавати її в оренду.

З 1 липня 2021 року набрав чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», який скасовує мораторій на продаж сільгоспземлі.

Згідно з документом, з 1 липня 2021 року і до 1 січня 2024 року купувати землі сільгосппризначення зможуть тільки фізичні особи-громадяни України. У перші два роки одна фізична особа зможе придбати тільки 100 га землі.

З 2024 року сільгоспземлі зможуть купувати і юридичні особи з обмеженням до 10 тисяч гектарів. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи отримують таке право тільки у тому разі, якщо українці проголосують за це на референдумі.

Запровадження ринку землі в Україні за новим законом передбачається у два етапи. На першому — з 1 липня 2021 р. скасовується дія мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення. Важливим аспектом запуску ринкових відносин, як акцентують фахівці, є те, що закон передбачає право і можливість, а не зобов'язання продажу земельних паїв в Україні [1, с.100].

Другий етап почнеться з 1 січня 2024 р. Як зазначається на аграрно-політичному сайті AgroPolit.com, три роки — це адекватний строк для оцінки того, чи є ухвалені законодавчі приписи дієвими і чи є державне регулювання достатнім. До того ж такий термін залишає можливість для корекції закону. З 2024 р. право на покупку землі отримують не тільки фізичні, а й юридичні особи. З переходом на другий етап буде змінено не тільки суб'єктів — учасників ринку землі, а й граничний розмір концентрації землі в одних руках [2, с.73].

Уже у назві нового закону зазначається, що документ стосується лише земель сіль-

ськогогосподарського призначення, тобто землі товарного сільськогосподарського використання.

Законодавець встановив чітку заборону продажу інших категорій землі. Зокрема, не продаються державні та комунальні землі, які можуть тільки здаватися в оренду. Громади так само не зможуть продавати отримані від держави землі, на них також діє виключно право оренди. Тобто, прийнятий Верховною Радою закон продовжив мораторій на продаж тих 10,4 га, які перебувають у державній власності.

Також документом встановлено заборону на продаж земель сільськогосподарського призначення, якщо вони перебувають на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей або в Криму. Виняток закон робить лише для передачі такої землі у спадок. Усі інші угоди, договори і довіреності, укладені в період окупації, вважаються недійсними [3, с.4].

Ще однією категорією землі, яка має особливий статус і заборонена для продажу, є земля, що розташована ближче ніж за 50 км від державного кордону України. Закріплення у законі цієї норми було однією із умов підтримки законопроекту представниками політичної партії «Голос». Її не мають права купувати іноземці або юридичні особи з іноземними засновниками, навіть якщо всеукраїнський референдум дозволить іноземцям купувати землю в Україні.

Нове законодавство визначає граничні межі концентрації землі сільськогосподарського призначення в одних руках. На першому етапі введення ринку землі — з 1 липня 2021 р. землю зможуть купувати лише фізичні особи у розмірі не більше 100 га в одні руки. А на другому етапі — з 2024 р. — межі концентрації суттєво збільшаться, утім не мають перевищувати 10 тис. га землі.

Законодавство передбачає і запобіжники для надмірної концентрації земель в одних руках. У випадку, коли у власності однієї особи незалежно від способу отримання (купівля, обмін, успадкування, дарування тощо) виявиться розмір земельної власності більший за граничну площу, ділянки, придбані з порушенням ліміту, конфіскуватимуть. Варто зазначити, що запроваджені новим законом норми не поширюються на раніше придбані ділянки землі, відтак розмір землі, якою громадянин володів до набуття чинності цим законом, не може бути зменшений до встановлених меж.

Але у вітчизняній літературі існують різні погляди щодо трактування суті ринку землі. Дуже часто науковці трактують суть ринку землі практично тільки з юридичного погляду. Наприклад, на думку В. Ярмоленко, ринок землі не націлений на покращення умов праці і життя землеробів, а виключно на перерозподіл земельної ренти [4, с. 100]. В. Ярмоленко визначає, що у створенні ринку земельних ресурсів найбільше зацікавлені міжнародні корпорації та фінансові організації, а також монопольно-фінансові угруповання, які скуповуватимуть земельні ділянки за сприятливих для них економічних умов, штучно утримуючи при цьому низькі ціни на землю.

На думку А. С. Даниленко, ринок землі — це система юридичних та економічних відносин, де права володіння, користування і розпорядження земельними ділянками визначаються цивільним та земельним законодавством і можуть передаватися між суб'єктами цих відносин без зайвих обмежень їхніх дій [5, с. 152].

За визначенням Є. Янушевич, ринок землі, як сфера товарного обігу — це обмін землі, при якому виникають і реалізуються відносини, пов'язані з купівлею-продажем, заставою, формуванням попиту та пропозиції, ціни, здійсненням ефективної господарської діяльності [6, с. 108].

Формування цивілізованого та прозорого ринку землі є дуже складним, поступовим

і тривалим процесом. Ефективне функціонування ринку землі передбачає всебічний контроль з боку держави, яка повинна регулювати перерозподіл земель, встановлювати розміри приватного землеволодіння, контролювати використання земель за цільовим призначенням

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савчин О. Я. Суть, структура та функції ринку землі / О. Я. Савчин [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlca_ekon/Ekon/2010_33/39.pdf
2. Федоров М. М. Особливості формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні / М. М. Федоров // Економіка АПК.— 2018.— № 5.— С. 73-78.
3. Месель-Веселяк В. Я. Реформування аграрного сектора України: здобутки і проблеми / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК.— 2020.— № 5.— С. 3-8.
4. Ярмоленко В. П. Ринок землі: омана і реальність / В. П. Ярмоленко // Агроінком.— 2021.— № 9-10.— С. 100-109.
5. Даниленко А. С. Формування ринку землі в Україні / А. С. Даниленко, Ю. Д. Білик.— К.: Вид-во «Урожай», 2019.— 277 с.
6. Янушевич Є. Формування ринку землі на регіональному рівні та стимулювання її використання (на прикладі Львівщини) / Є. Янушевич // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: зб. наук. праць Тернопільської АНГ.— Тернопіль, 2019.— Вип. 4.— С. 108-109.

Пашковська Л. І.

к. ю. н., доцент

Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

КОНОСАМЕНТИ, ЩО ПЕРЕВОЗЯТЬСЯ НА БОРТУ СУДНА

Коносамент є розпискою в отриманні вантажу для перевезення і доказом договору перевезення вантажу, а також документом, що підтверджує право власності на вантаж.

В трамповому судноплаванні, як правило, вантажовідправник після навантаження вантажу на борт судна надає капітану на підпис певну кількість коносаментів. Коносаменти підписуються більш ніж в одному екземплярі, як правило в трьох. Капітан перевіряє відомості, зазначені в коносаментах і якщо немає зауважень, підписує їх і повертає вантажовідправнику. У свою чергу, вантажовідправник відправляє вантажоодержувачу оригінал коносаменту для того, щоб той зміг отримати вантаж у порту вивантаження.

Однак, якщо перехід судна з порту навантаження в порт вивантаження короткий, в результаті чого може виникнути затримка з прибуття коносаментів вантажоодержувачу. Як наслідок вантажоодержувач не зможе отримати вантаж без пред'явлення оригіналу коносаменту. Тому вантажовідправник може домовитися з капітаном щодо доставки коносаменту вантажоодержувачу, який пред'явить його для отримання вантажу. Таким чином коносамент буде перевозитися на тому ж судні, що і вантаж. Практика перевезення коносаментів на борту судна (Bills of lading carried on board) широко поширена при перевезеннях нафти. Однак як вказувалося в справі *The Mobile Courage* (1987) 2 Lloyds Rep 655 [1], про це має бути зазначено в чартері або має бути окрема угода, яка зобов'язує капітана перевозити коносамент на борту судна і видавати його особі, зазначеній в коносаменті або в інструкціях вантажовідправника.

Проте перевезення коносаментів на борту судна не є розповсюдженою практикою, в зв'язку з чим можуть виникати спірні ситуації між судовласниками, фрахтівниками

і власниками вантажу.

У цій справі судно було зафрахтоване для навантаження вантажу нафти з Сінгапуру в Мадрас, Індія. Після завершення навантаження на борт піднявся представник фрахтувальника з трьома комплектами вантажних документів. Перший комплект, підписаний капітаном, мав забрати представник фрахтувальника після того. Другий комплект, призначався для використання капітаном на борту судна. Третій комплект необхідно було доставити одержувачам вантажу.

Капітан поспішав залишити порт, тому не підписав коносаменти, а повідомив фрахтувальника, що зробить це під час переходу в Мадрас. Фрахтувальники сподівалися, що коносаменти будуть підписані і доставлені одержувачам, а потім представлені капітану для отримання вантажу.

Перед тим, як судно досягло Мадраса, в листуванні між судовласником і фрахтувальником, судовласник повідомив фрахтувальника, що вантаж не буде вивантажено проти коносаменту, що перевозиться на борту, і що, якщо підписаний оригінал коносаменту не буде пред'явлений, судовласник вимагатиме компенсації за доставку вантажу без пред'явлення оригіналів коносаментів. Фрахтувальник стверджував, що на борту знаходився оригінал коносаменту, який капітан зобов'язався підписати і передати одержувачам, щоб ті змогли пред'явити їх в обмін на вантаж. Однак капітан забув підписати коносаменти, що знаходилися на борту і, коли судно вже знаходилося в Мадрасі, судовласник проінструктував капітана не підписувати і не вивантажувати вантаж. Немоżliвість вивантажити вантаж викликало затримку судна.

Суддя вирішив, що судовласник порушив пункт чартеру, який вимагав від капітана підписання законних коносаментів на вантаж в такій формі, яку вказали фрахтувальники. Причиною порушення стало те, що капітан не підписав коносаменти незважаючи на те, що дав згоду на їх підписання. Результатом порушення стала відсутність підписаного коносаменту в порту розвантаження, що перешкоджало розвантаженню. Втрачений час став результатом порушення чартеру з боку судовласника, тому судовласник не міг вимагати демередж.

Практика передачі коносаментів з капітаном на борту судна містить ризик передачі коносаменту не тій особі, яка має отримати вантаж. Судовласник може зіткнутися з претензією реального власника вантажу, а також з неможливістю покрити свої збитки за рахунок страхування в клубі Р & І, адже видача вантажу неналежній особі не покривається клубним страхуванням.

Щоб уникнути випадків шахрайства коносамент, що перевозиться на борту, повинен містити ім'я / найменування вантажоодержувача, тобто бути іменним. Коносамент, що перевозиться на борту, може бути ордерним коносаментом, але для цього капітан повинен отримати чіткі інструкції щодо кінцевого одержувача. Клуби Р & І не схвалюють перевезення коносаментів на борту судна. В разі, якщо така необхідність виникає Клуби рекомендують робити наступне застереження на коносаменті: «One original Bill of Lading held on board against which delivery of cargo may occur in accordance with instructions received from shipper / charterer». Це застереження приведено дослівно, адже всі коносаменти заповнюються виключно англійською мовою. Застереження перекладається як: «Один оригінал коносаменту знаходиться на борту, за яким може здійснюватися доставка вантажу відповідно до інструкцій, отриманих від вантажовідправника / фрахтувальника».

Таке застереження, зроблене на всіх примірниках коносаментів, знижує ризик помилкової видачі вантажу і претензій з боку законного власника коносаменту.

Судновласник може вжити додаткових заходів, що захищають його від можливих претензій. Так, між судновласником / фрахтувальником і вантажовідправником може бути укладено додаткову угоду, що капітан не несе відповідальність за підтвердження відповідності номінованого одержувача, зазначеного відправником. Небезпеку становить ситуація, якщо оборотні коносаменти залишаться у вантажовідправника, адже вони можуть бути викрадені, загублені або навіть бути використані з метою шахрайства.

Також вантажовідправник або фрахтувальник можуть надати гарантійний лист (Letter of Indemnity, LOI). У кожному разі гарантійний лист зазвичай дається в обмін на те, що судновласник бере на себе деякий позадоговірний ризик.

Фактично, судновласник покладає на себе подвійний ризик, коли бере гарантійний лист. По-перше, він ризикує страховим покриттям, коли, наприклад, отримає претензію за доставку вантажу без пред'явлення коносаменту або доставить вантаж в порт, відмінний від того, який зазначений в коносаменті. По-друге, він піддається додатковому ризику, адже завжди є сумнів про те, чи можна дійсно покладатися на поданий гарантійний лист.

Альтернативою перевезення коносаменту на борту судна є перевезення вантажу за морською накладною [2]. Морська накладна є одним з різновидів транспортних накладних, що застосовуються при перевезенні вантажів. Застосування морської накладної регулюється «Уніфікованими правилами морських накладних 1990 р.». Згідно з цими правилами, морська накладна не є товаророзпорядчим документом, а лише свідчить про приймання вантажу і про наявність укладеного договору транспортування вантажу. Право розпорядження вантажем належить відправнику. Капітан повинен передати товар особі, зазначеній в цій накладній. Якщо вантажовідправник або вантажоодержувач побажає передати товар іншій особі, йому необхідно письмово проінструктувати капітана.

Також альтернативою перевезення коносаменту на борту судна, але за умови своєчасної доставки коносаменту в порт вивантаження є використання електронних коносаментів (eBL). Однак їх застосування пов'язано з проблемою високих витрат впровадження нових електронних систем для компаній. Крім оплати послуг провайдерів сервісу електронних коносаментів (слід зазначити, що членство в «клубах» рентабельно лише для найбільших банків з дійсно великими обсягами угод із застосуванням eBL), є ще витрати на впровадження нових систем і інтеграцію їх із внутрішніми системами усіма перевізниками, митними органами та ін. При цьому різні системи поки не застосовують єдині стандарти та технології, тому питання інтеграції дійсно непростий [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Eva Kelesidou. Web Alert: Delivery of cargo against one original bill of lading retained on board. 16 December 2015. URL-ресурс: <https://www.standard-club.com/knowledge-news/web-alert-delivery-of-cargo-against-one-original-bill-of-lading-retained-on-board-a-reminder-453/> Дата звернення: 10.07.2021
2. Пашковская Л. Морской коносамент или морская накладная: правовые различия. 02.04.2019. URL-ресурс: <https://maritimelaw.space/morskoy-konosament-ili-morskaya-nakladnaya-pravovyye-razlichiya/> Дата звернення: 10.07.2021
3. Ивашкова Т. Электронные коносаменты: преодолимы ли препятствия на пути диджитализации внешней торговли? Журнал «Международные банковские операции» № 1(71). 2019 год.

Пономарьова Д. С.

аспірант

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

Для забезпечення ефективної взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами в мирний час і особливий період, враховуючи зростаючі внутрішні та зовнішні загрози безпекового середовища, важливо чітко розуміти сутність та характерні ознаки цієї взаємодії як одну з передумов її успішної реалізації.

Згідно з п. 7 Положення про Міністерство оборони України останнє під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, та тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, тощо [1]. Тобто метою взаємодії Міністерства з іншими державними органами є виконання покладених на нього завдань.

У Стратегії національної безпеки України «Безпека людини — безпека країни» надається визначення поняття взаємодії в контексті цієї Стратегії в наступному розумінні: взаємодія — це розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України [2]. В інших нормативно-правових актах, що визначають адміністративно-правовий статус і регулюють діяльність Міністерства оборони України сутність взаємодії не тлумачиться, хоча дане поняття дуже часто вживається.

Зокрема, чітка взаємодія є одним із основних напрямків зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки. У п. 47 Стратегії національної безпеки України зазначається, що Україна запроваджуватиме національну систему стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз, що передбачає в тому числі дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій [2].

Про засадничий принцип взаємодії йдеться й у Стратегії воєнної безпеки України «Воєнна безпека — всеохоплююча оборона», метою якої визначено завчасно підготовлену та всебічно забезпечену всеохоплюючу оборону України на засадах стримування, стійкості та взаємодії. У положеннях Стратегії воєнної безпеки України уточнено, що недостатній рівень взаємодії та неузгодженість заходів, що здійснюються силами оборони, іншими складовими сектору безпеки і оборони України, а також відсутність належної координації їх дій з іноземними партнерами та міжнародними організаціями в ході підготовки до збройного захисту України у разі збройної агресії, збройного конфлікту або відбудовного періоду після закінчення воєнних дій є суттєвими ризиками у сфері воєнної безпеки [3]. Більш того, здатність до ефективної взаємодії під керівництвом єдиного центру стратегічного управління усіх суб'єктів оборонно-

промислового комплексу є міжнародно визнаним критерієм якості функціонування оборонно-промислового комплексу [4], про що наголошується в Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року.

У контексті дослідження Р. Л. Степанюк виділяє обов'язкові елементи взаємодії, а саме: 1) спільність діяльності; 2) узгодженість (скоординованість) діяльності; 3) вмотивованість діяльності; 4) зміст цієї діяльності; 5) наявність як мінімум двох суб'єктів діяльності [5, с. 195]. Ю. Ф. Кравченко виокремлює такі характерні ознаки взаємодії, що вирізняють її поміж інших видів діяльності, як: 1) погодженість заходів; 2) спрямованість діяльності; 3) спільність дій; 4) наявність не менше двох суб'єктів; 5) ієрархічність взаємодії; 6) активна форма діяльності; 7) зміст виконуваних завдань [6, с. 500]. Спірною вважаємо ознаку «ієрархічності», оскільки не зрозуміло, який саме сенс вбачає автор у цьому понятті, враховуючи той факт, що взаємодія, на відміну від координації, відбувається між не підпорядкованими один одному суб'єктами. В. Р. Остропілець формулює наступні особливості взаємодії: виправданість об'єднання зусиль декількох підрозділів (органів) задля досягнення єдиної мети, узгодженість діяльності, спільність мети і завдань різних органів, врахування специфіки та компетенції суб'єктів взаємодії, однакове розуміння та виконання поставлених перед її учасниками завдань [7, с. 169].

Отже, підсумовуючи вище сказане, пропонуємо визначити поняття взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами як скоординовану Кабінетом Міністрів України діяльність Міністерства оборони України, що здійснюється з не підпорядкованими Міністерству державними органами спільно та узгоджено за цілями, місцем, часом та іншими аспектами з метою виконання поставлених задач і досягнення цілей як конкретного результату цієї діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671 «Про затвердження Положення про Міністерство оборони України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
3. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 442-р «Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>
5. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. Х.: НікаНова, 2012. 382 с.
6. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. канд. юрид. наук Ю. Ф. Кравченка. К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. 702 с.
7. Остропілець В. Р. Сутність та особливості взаємодії органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 12 (2). С. 167-170.

ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ КАТЕГОРІЇ «КОРУПЦІЯ»

Проблема подолання негативного впливу корупційних ризиків на державно-управлінські процеси потребує нині значної уваги з боку науковців та практиків. Інтеграційні прагнення нашої держави, пов'язані із набуттям членства в Європейському Союзі та НАТО, можуть бути реалізовані лише у випадку створення діючої системи протидії корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування. На жаль, нині ситуація характеризується значною толерантністю громадян України до явища корупції. Втім, враховуючи, що корупція в цивілізаційному розвитку людства виникла практично разом з державою, подолання її негативного впливу потребує значної концентрації зусиль у всіх сферах суспільних відносин.

«Корупція як соціальне явище виникло настільки давно, що іноді складається враження, що, якщо не одночасно з зародженням людської раси на землі, то принаймні з виникненням у людському житті владних та грошових взаємовідносин» [1, с. 390], — зазначають дослідники. Одні з перших згадувань про корупцію містяться у Біблії. «Не викривиш закону, не будеш дивитися на особу, і не візьмеш підкуп, бо підкуп осліплює очі мудрих і викривлює слова справедливих» [2], — вказується у священній книзі християн. Втім, на думку деяких дослідників, перші документи, в яких описується явище корупції, мають більш давнє походження — XXIV ст. до н.е. [3]. Для національної правової традиції характерним було явище «кормління», яке уявляло собою узаконені побори призначених монархом або іншим представником аристократії посадових осіб, які уявляли собою компенсацію за виконання ними своїх посадових обов'язків. Уявляє інтерес, що феномен «кормління» був більш притаманний саме східнослов'янській правовій традиції, натомість у середньовічній правовій культурі західноєвропейських країн вже робляться спроби якось стримати побори посадових осіб. Втім, розростання бюрократичного апарату, його фактична безконтрольність, системна корупція, масштабне розкрадання казни королівським оточенням, посилення буржуазії та її вихід на політичну арену — всі ці тенденції, як відомо, стали одними з глибинних передумов буржуазних революцій в Європі [4, с. 234].

Аналіз наукових та правових джерел дозволяє виокремити п'ять етапів генези поняття «корупція». Перший з них пов'язаний з архаїчними уявленнями про справедливість, порушенням якої було отримання винагородження за прийняття рішення, пов'язаного з порушенням закону. Перший етап можна вважати завершеним із формуванням системи античного права. Зокрема, давні греки для визначення поняття корупційних дій використовували термін «каталіз» (від грец. «*καταλύειν*» — руйнування), який мав багато інших змістів, як-то: «розтринькувати майно», «руйнувати справи», «знищувати свободу», «викривляти зміст», «фальсифікувати результати» тощо. Полісний устрій, полісна мораль відштовхувала корупцію як край негативно явище, що загрожувало самому існуванню суспільства та держави [4, с. 232]. Певні заходи боротьби з корупцією знаходимо і в римському праві [5, с. 9-10]. Для другого етапу характерними були спроби диференціації корупційних деліктів і формування морально-етичних запобіжників зловживань посадових осіб. Третій етап характеризувався примітивізацією відношення до корупції («кормління» є одним із прикладів такої примітивізації) і тривав

до періоду буржуазних революцій, після яких відбувається поступове формування лобізму як одного способів легалізації підкупу посадових осіб для прийняття ними сприятливих для певних суб'єктів рішень, а також просування на виборні посади осіб, які у майбутньому мають відстоювати інтереси своїх спонсорів. Четвертий етап буде мати відмінності в тоталітарних державах, яким був СРСР, і в державах так званої «старої демократії». Для тоталітарних держав характерним було так зване «одержавлення» корупції, наприклад, віддання представниками правлячої партії наказів суддям щодо прийняття певних судових рішень. Натомість, у деяких державах Західної Європи починає зміцнюватися правове забезпечення доброчесної поведінки. І п'ятий етап, який розпочався наприкінці минулого століття, знаменує собою велику увагу суспільства до суворого додержання посадовими особами вимог правових норм, їх доброчесності під час виконання службових обов'язків, їх інтересів та конфлікту означених інтересів [6], що супроводжується деталізацією фінансового моніторингу, у тому числі за допомогою новітніх інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Левчук А. О. Історико-правовий розвиток корупції. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. С. 390-392.
2. Ббілія
3. Заблоцький Ю. П. Історична ретроспектива протидії корупції, хабарництву і неправомірній вигоді в Україні. *Митна справа*. 2015. № 1. С. 53-60.
4. Боровик А. Корупційні практики та методи їх подолання у державах Європи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 229-236.
5. Заяць Б. Р. Історичний досвід щодо запобігання корупції за часів стародавнього світу та його значення для подолання корупції в Україні. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 18 (31). С. 7-12.
6. Kasianenko L., Shopina I., Karmalita M., Muliavka D. Interest in the context of tax relations: traditional approach and trends of tax management development. *Juridical Tribune (Tribuna Juridica)*. 2020. № 10.1. P. 56-68.

Хорошун Л. М.

магістр

Бровко Н. І.

д. ю. н., доцент

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Правопорушеннями проти довкілля є передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, які посягають на навколишнє природне середовище чи його окремі сфери. Вони розміщені у розділі VIII Особливої частини Кримінального кодексу. Із введенням до чинної Конституції України у ст. 50 терміну «довкілля» об'єктом правової охорони вважається як навколишнє середовище в цілому, так і окремі природні ресурси. Тому виділивши злочини проти довкілля у самостійний розділ в Кримінальному кодексі України законодавець тим самим зазначив, що саме вони завдають шкоду не тільки юридичним або економічним інтересам та правам, а насамперед, об'єктивним природним умовам існування людини і всього, що її оточує.

В літературі крім поняття «Кримінальні правопорушення проти довкілля» можна зустріти термін «злочини проти довкілля» або «екологічні злочини». Вважаємо, що ці терміни рівнозначні оскільки посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля. Як зазначено у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17: «злочини та інші правопорушення проти довкілля посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання й усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій, а також природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [1].

Отже, об'єктом злочинів проти довкілля є блага, що охороняються кримінальним законом: є навколишнє природне середовище, його об'єкти та екологічна безпека, як стан довкілля, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для здоров'я людей. Відтак, злочини проти довкілля мають своїм родовим об'єктом суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля, його наукове обґрунтоване раціональне використання і відтворення природних ресурсів, охорону нормального екологічного стану біосфери [2]. Тому визначення об'єкту кримінального правопорушення проти довкілля є спірним та неоднозначним питанням в першу чергу серед науковців.

Серед норм, які складають розділ VIII Особливої частини КК «Кримінальні правопорушення проти довкілля», доцільно виділити дві групи: норми, що встановлюють відповідальність за посягання на навколишнє середовище в цілому та носять загальний характер; норми, що охороняють окремі елементи чи об'єкти довкілля.

У Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, до числа кримінальних проступків пропонувалось відносити діяння, які за чинним Кримінальним кодексом України належать до злочинів невеликої тяжкості, а також певні види адміністративних правопорушень, що вчиняються фізичними особами і мають судову юрисдикцію [3]. Проте, на нашу думку, ідея охопити поняттям кримінального проступку частину адміністративних деліктів, інакше кажучи, криміналізація останніх суперечить концепції гуманізації юридичної відповідальності.

Серед науковців також не було й немає досі єдиного підходу щодо поділу діянь проти довкілля на злочини і проступки та їх місцезнаходження в правовій системі. Тому однією з особливостей кримінальних правопорушень проти довкілля можна зазначити те, що переважна їх частина безпосередньо перетинається з адміністративними нормами. Розглядаючи диспозиції статей, що встановлюють відповідальність за забруднення окремих об'єктів довкілля (наприклад, ст.ст. 239, 241, 242, 243 КК) можна зробити висновок, що критерієм їх відмежування від аналогічних адміністративно-правових норм є створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля. Для кваліфікації вказаних діянь як кримінальних правопорушень не потрібне настання хвороб та інших тяжких наслідків (лише необхідна наявність ознаки, що вказує на шкідливість, тобто таким чином створює небезпеку для життя, здоров'я людей та довкілля). Але будь-яке забруднення шкідливе для здоров'я людини і довкілля, питання розмежування таких діянь лише у ступені такої шкідливості.

Щодо світової практики у цьому питанні то у ній історично склались два основні підходи щодо класифікації кримінально каранних вчинків людини:

- всі кримінально карані діяння охоплюються єдиним поняттям «злочин», у межах якого за ступенем тяжкості виділяються певні їх категорії;
- базове поняття «злочинне діяння» розпадається на дві або навіть три термінологічно відмінні категорії — злочин, проступок, а інколи і порушення.

Наприклад, у ФРН поняття «кримінально каране діяння» (Straftat) охоплює як власне злочин (Verbrechen), так і кримінальний проступок (Vergehen); в Іспанії злочинне діяння (infraccion penal) включає в себе злочин (delito) і проступок (falta); у Франції злочинні діяння (infraccion) поділяються на злочини (crime), проступки (delit) і порушення (contravention) [4, с. 98].

Тому підводячи підсумок варто вказати на необхідність чіткого нормативного розмежування злочину від адміністративного правопорушення у сфері довкілля, що дозволить здійснювати правильну кваліфікацію цих діянь та однозначного конкретного визначення родового та безпосереднього об'єкту кримінальних правопорушень проти довкілля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 р. № 17 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.
2. Мультимедійний навчальний посібник «Кримінальне право. Особлива частина» [Електронний ресурс] / Савченко А. В., Кісілюк Е. М., Процюк О. В., Вартилицька І. А., Микитчик О. В., Кришевич О. В., Кузнецов В. В., Смаглюк О. В., Копотун І. М., Вільхова Л. Є. http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lec/T9.htm.
3. Указ Президента України № 311/2008 від 15 лютого 2008 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»
4. Дудоров О. О. Поняття злочину. класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2013, № 1(1) с. 84-102.

Чижов Д. А.

старший науковий співробітник
Інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України,
м. Київ, Україна

ГАРАНТІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розбудови демократичної, правової, соціальної держави в Україні в межах європейського напрямку її розвитку, першочергового значення набуває рівність прав і свобод особистості, що закріплюється в національному законодавстві України на рівні основоположного конституційного принципу правового статусу особистості.

Конституційно-правовий механізм забезпечення принципу рівності прав і свобод громадянина в Україні можна розглядати через призму гарантій, адже вони безпосередньо встановлюють правові приписи, які закріплюють положення, що покладені в основу механізму забезпечення принципу, що лягає за основу національної безпеки України.

Слід відзначити, що нормативною основою конституційно-правового механізму забезпечення принципу рівності прав і свобод громадян в Україні є конституційні норми, які закріплені у розділі II Конституції України. Так, згідно з положеннями ст. 21, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, які, у свою чергу, є невідчужуваними та непорушними. Відповідно до ст. 23 Конституції України, кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Також до даного переліку можна віднести і положення ст. 24 Конституції України щодо загального принципу рівності перед законом і неприпустимості встановлення на підставі будь-яких соціальних або особистих причин привілеїв або обмежень. При цьому, система конституційних гарантій не є вичерпною і не обмежується, таким чином, лише зазначеними нормами Конституції.

Необхідно відзначити, що рівність та недопустимість дискримінації особи є не лише конституційними принципами національної безпеки, правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних нормативно-правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (ст. 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ст. 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ст. 1), ратифікованих Україною, та у Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 1, 2, 7).

Особливе місце в забезпеченні рівності прав та свобод людини і громадянина України посідає Президент України, який згідно з ч. 2 ст. 102 Конституції є гарантом прав і свобод людини і громадянина. Президент України реалізує цю свою конституційну функцію як своєю особистою діяльністю, не допускаючи порушень прав людини, контролюючи роботу різноманітних інституцій з точки зору дотримання ними прав і свобод людини і громадянина, так і приймаючи чи ініціюючи нормативні акти, спрямовані на забезпечення принципу рівноправ'я.

Захищаючи права і свободи людини і громадянина, Президент, як гарант національної безпеки, спирається на всю систему органів державної влади, в т. ч. на правоохоронні інстанції, Службу безпеки України, Раду національної безпеки та оборони. Функції гаранта прав і свобод людини і громадянина вимагають від Президента постійної турботи про ефективність виконавчої, законодавчої та судової влади, зрозуміло без втручання у сферу їх компетенції.

Верховна Рада України здійснює забезпечення принципу рівності прав і свобод людини і громадянина через законодавчу діяльність шляхом визначення виключно в законах України прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, основних обов'язків громадян; громадянства, правосуб'єктності громадян, статусу іноземців і осіб без громадянства; прав корінних народів і національних меншин; основ соціального захисту; визначення правового режиму власності, правових засад і гарантій підприємництва, правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання (пп. 1-3, 6-8 ч. 1 ст. 92 Конституції).

Діяльність вітчизняного омбудсмена регламентована Конституцією України та Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», згідно з яким парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Також діяльність українського омбудсмена регулюється іншими нормативними актами, наприклад, Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», відповідно до якого Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у рамках здійснення парламентського контролю за додержанням прав і свобод людини та громадянина та захистом прав кожного на території України і в межах її юрисдикції запобігає будь-яким формам дискримінації та здійснює заходи щодо протидії дискримінації.

Складовою частиною єдиної системи державних органів, які забезпечують реалізацію принципу рівності прав і свобод людини і громадянина, також є система правоохоронних органів, сфера діяльності яких включає в себе суспільні відносини, які пов'язані з забезпеченням прав і свобод людини, убезпечення держави та суспільства, від, насамперед, злочинів, інших посягань, соціальних загроз.

Проте, незважаючи на всю важливість правозахисних напрямків роботи, які мають місце у діяльності Президента України, Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінету Міністрів України, міністерств, відомств, органів прокуратури та інших правоохоронних органів, все-таки пріоритетну роль в інституційній складовій конституційно-правового механізму забезпечення принципу рівності прав і свобод людини і громадянина в Україні займають суди. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Право на судовий захист є досить важливим елементом. Відповідно до частини другої статті 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Конституція України, таким чином, надає громадянам право безпосередньо звертатися до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Основними засадами судочинства є, зокрема, законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості -(п. 1, 2, 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України).

Водночас, слід пам'ятати, що громадяни мають право звертатися до Європейського суду з прав людини за умови вичерпання всіх доступних внутрішніх (внутрішньодержавних) засобів правового захисту. Згідно зі ст. 9 Конституції України, такий механізм імплементований у національне законодавство шляхом ратифікації Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також відповідних факультативних протоколів до неї.

Налагодження виконання задекларованого принципу рівності прав і свобод людини і громадянина потребує більш ґрунтовного підходу, а саме реформування діючої системи з метою усунення наявних недоліків та приведення у відповідність до кращих світових стандартів та вимог міжнародних документів, згода на обов'язковість яких надана Україною (серед яких, зокрема, як основа — Європейська конвенція з прав людини), змін у процесі їх функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України, редакція від 21.02.2019 р. документ 254к/96-ВР, //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР // Відомості Верховної Ради України.— 1998.— № 20.— Ст. 9.
3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України: від 6.09.2012 .,

№ 5207-VI // Відомості Верховної Ради. — 2013. — № 32. — Ст. 412.

4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України: від 8.09.2005 р., № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2005. — N 52. — Ст. 56.

5. Липачова Л. М. Зміст конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. — 2002. — Вип.1. — С. 133-142.

6. Кампо В. Н. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Конституційний Суд України (окремі аспекти міжнародно-конформного тлумачення конституції України) / В. Кампо, М. Савчін, Н. Сергієнко // Право України. — 2010 — № 10. — С. 186-198.

Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій пропонує широкий спектр напрямів співпраці з науковцями:

- підготовка матеріалів для освітніх та наукових платформ;
- рецензування рукописів наукових праць, монографій, навчальних посібників та підручників;
- підготовка наукових висновків та рекомендацій в рамках грантових програм та комерціалізація результатів наукових досліджень;
- спільна участь у програмах підвищення кваліфікації та стажування в рамках освітніх та наукових проектів;
- організація участі в проведенні наукових досліджень у рамках чинних НДР;
- аналіз академічних текстів та рукописів наукових праць.

Запрошуємо всіх бажаючих до співробітництва.

Більш детальна інформація розміщена на веб-сайті <https://reicst.sgv.in.ua>

Наукове видання

НАУКОВІ ТА ОСВІТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ
Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції

Видано в авторській редакції

Підписано до друку 25.07.2021. Формат 60x84/16.

Гарнітура Times New Roman.

Ум. друк. арк. 23,95.

Електронне видання

ТОВ НВП «Росток А. В.Т.»

40004, м. Суми, вул. Металургів, 3

Свідоцтво ДК № 2545 від 29.06.2006 р.